SACRED BRIDGE COLLECTIVE
Bridging Worlds, Awakening Hearts

CHABAD LUMINARIES

ד"ה ישראל אורייתא וקודשא בריך הוא חד

Sefirot of the Shepherds

Offered in honour of Rabbi Shimon bar Yochai, who dwelt thirteen years in a cave and emerged carrying the Zohar, opening the inner Torah to the world. This maamar is given in his merit — on the chain of living sefirot as it unfolds through the shepherds of Israel, each Rebbe a faculty within one soul.

ENGLISH

1 · The Chain of Living Sefirot

It is known, and explained in many places in Toras Chassidus, that Yisrael are bound with the Torah and with the Holy One, blessed be He, in one bond, and that this bond is not merely that they accept upon themselves the yoke of Torah and mitzvos, but that in the very structure of their souls they are an image of Elokus, as it were. For the ten powers of the soul are a reflection of the ten sefiros, and all the details of their avodah in thought, speech, and action are but the unfolding of these ten general kochos.

And just as in the soul of every individual there are ten, so too in the general soul of Knesses Yisrael there are ten; and more so, the entire seder hishtalshelus—worlds, partzufim, and sefiros—is in the form of Adam, a complete organism in which all the details are integrated into one partzuf, with head and body, right and left, inwardness and outwardness. As is known from the teachings of the Arizal concerning partzufim, that the sefiros when they stand each one separately are in a state of igulim (circles), but the perfection of the light is when they are ordered as a single partzuf, of yosher (upright form), in which each sefirah takes its place in relation to the others and the whole becomes a living body.

Now, in regard to Knesses Yisrael, the Zohar says, "Yisrael, Oraysa, and Kudsha Brich Hu kulah chad." And the Zohar further reveals that "there is a Moshe in every generation," that in every dor there shines the bechinah of Moshe Rabbeinu, the general neshama that includes all the souls of the generation. The Alter Rebbe in Iggeres

HaKodesh explains at length that this is the inyan of the ro'ei Yisrael, the shepherds of Israel, that they "feed" faith and daas into the souls of Yisrael, drawing down Elokus into their hearts. These are not merely teachers and guides in the external sense, but they are the very life of the dor, as the head to the limbs.

From this it is understood that the Nasi hador is not an individual among individuals, but "Nasi hu hakol"—the Nasi is the all. As is known the expression of our Rebbeim that the Nasi includes the entire generation; his soul is a merkavah for the collective neshama of Yisrael in that time, and through him the divine hashpa'ah descends in an orderly manner into all the particular souls. The Nasi is thus like the head in the body, in which are included and sensed all the limbs, and through which the life-force is channeled to each part according to its place.

However, this itself requires understanding. If the Nasi is the "all," including all ten kochos, why do we speak of particular Nesi'im as being primarily bechinah of Chochmah, or Binah, or Daas, or particular middos? If the Nasi hador is a complete partzuf, how can we designate one as Chochmah, another as Binah, and so on? And moreover: the Zohar teaches that in every generation there is Moshe, which is bechinah of Daas in the partzuf of sefiros, as explained in Chassidus. How then can we say that in the chain of Nesi'ei Yisrael we have a full order of all ten sefiros, and yet each one is Nasi hador hu hakol and also "Moshe shebador"?

To understand this we must first clarify the inyan of partzuf in sefiros themselves. It is explained that each sefirah is not a simple, undifferentiated point alone, but that when it is in a state of partzuf, each sefirah includes ten—Chochmah of Chochmah, Chochmah of Binah, and so on. Thus, in the partzuf of Chochmah, there is also Binah and Daas and all the middos, only that the essential quality that defines this partzuf is Chochmah; the other nine are there only as they are included and subordinate within Chochmah. Likewise, in partzuf Binah, all ten are present, but the main revelation is that of Binah, and so forth.

So too it is in the Nasi hador. Because he is the head of the generation and "hakol," he must perforce include within himself all ten kochos in complete perfection, for otherwise he would lack something of the generation's needs, G d forbid. However, within this completeness, the inner shoresh of his neshama and the primary mode of his avodah and hashpa'ah is bechinah of one particular sefirah. The other nine are present within him only as they are included in that principal light, and the manner in which he leads and illuminates the dor bears the imprint of that middah.

Accordingly we may say that the chain of Nesi'ei Yisrael from the revelation of pnimiyus haTorah in its final form until the Seventh Generation is not a series of disconnected leaderships, each one beginning anew, but one long partzuf that is drawn out in time. Just as in the body, the head, the heart, the arms, the legs—all are parts of one Adam, so in the seder of doros, each Nasi is like a different limb or organ of a single supernal Adam, the general nefesh of Yisrael as it is revealed in this final seder of preparation for Geulah.

This is the meaning of "Moshe in every generation." The bechinah of Moshe—Daas Elyon that unites Yisrael with Elokus—is the inner point common to all Nesi'im; through this they are Nasi hador hu hakol. Yet, in the outward hisgalus, our attention is drawn to the specific middah that is revealed through that Nasi as the "face" of his

generation. When these successive faces are contemplated together, it becomes clear that they are not random variations, but the deliberate unfolding of the ten sefiros in their order: from the point of Chochmah, to the widening of Binah, to the binding of Daas, and so on through the middos until Yesod.

And this is also the inyan explained in Tanya Iggeres HaKodesh regarding the "shepherds" and the "secondary shepherds." The primary ro'ei Yisrael are those collective souls through whom the divine food of emunah and daas is given to all; from them branch out the secondary leaders and mashpi'im in each place. The shepherds themselves, however, are few and general, corresponding to the general structure of the soul of Yisrael. Thus their number and their order are not incidental, but express the inner count of the sefiros themselves.

We must therefore look upon the Nesi'ei Yisrael not as separate biographies, each with its own anecdote and character, but as a single living organism of Elokus passing through history. The avodah and chiddush of each one is a certain limb in this Adam haEloki. In one, the mind shines as a pure point; in another, the heart expands; in another, the strength to limit and define; in another, the beauty that harmonizes; in another, the capacity to fight and to endure; and in another, the power to connect and to channel—all together forming one complete tzelem Elokim through which the Infinite shines into the finite world.

Yet, even after all this, there remains a further point that demands clarity. Why must this partzuf be drawn specifically in this order in time, and why in the last generations before Geulah? Seemingly, the ten sefiros exist always and everywhere; they are the constant form of Elokus as it relates to worlds. What novelty is there in saying that in these generations they are embodied in Nesi'ei Yisrael as a chain?

Furthermore, since tzaddikim are "merkavah" to the Sefiros—as our sages state regarding the Avos that "hein hein haMerkavah," and Chassidus explains that each one is a chariot to a particular middah—why is it that here, in this later seder, we speak not only of individual avos-like figures but of a unified partzuf whose culmination is Yesod of the Seventh Generation? What compels us to see the entire series of Nesi'im as one organism, rather than as repeated appearances of the same general inyan of Moshe hador?

The answer to this begins with the recognition that in seder hishtalshelus there are times of general ascent—"ikvasa d'Meshicha," "dor hashvi'i"—in which the entire history that preceded is gathered and crystallized. In such a time, the ten sefiros do not remain in a hidden, abstract state in the upper worlds alone, but they descend into history itself, into the garments of human lives and generations, until the partzuf becomes "alive" within time. The Nasi then is not only a merkavah to a middah, but the actual limb of that middah in the collective body of the last generations.

Still, this only shifts the question: if the order of sefiros must be embodied historically, where does this living partzuf begin? With which middah must the chain open? And why is the beginning specifically a point of Chochmah, as it is revealed in the figure who stands at the head of this seder, rather than some other sefirah? This we will understand by contemplating the Chochmah that first broke through the darkness of galus and opened the forest paths of simple, essential awareness of Elokus.

2 · Chochmah of the Forest Paths

The beginning of this living partzuf, then, must be in a beginning that is not yet a beginning in the ordinary sense at all; it is a nekudah, a point, in which everything is already present but nothing is yet unfolded. This is the inyan of Chochmah, which in the language of Chassidus is called nekudah peshutah, a simple point, and reisha d'lo isyada, a head that is not yet known. It flashes, it reveals, but it does not yet explain. It knows, but it does not yet articulate how it knows.

And this is the first giluy of the chain in the person of the Baal Shem Tov. For the Besht does not enter the stage of history as a master of pilpul, nor as a systematizer of paths, but as a point of pure vision that breaks into the thick night of galus, like a lightning stroke that for an instant illuminates the entire landscape in one indivisible glance.

This is why, before his revelation, his life is specifically among the simplest of folk, in hiddenness so deep that even those near him do not recognize his true inyan. As is known, he serves as a helper to teachers of little children, as a beadle in small villages, wandering from hamlet to hamlet among Jews broken by poverty, ignorance, and fear. Outwardly, there is nothing here of "head of the generation," nothing of sefiros and partzufim. But precisely this concealment is the vessel for Chochmah. For Chochmah is not yet a structured edifice; it is the point of ayin, of nothingness, that can enter anywhere without resistance.

And the Besht's avodah in those years is davening in the forests and mountains, alone with the trees and the birds and the stones. He seeks solitude not to escape the world, but to see the world in its source. There, in the field and the forest, where human order is minimal and the confusion of galus seems to reign unchecked, he pours out his soul with simple words of Tehillim, with cries and with joy, until the very grasses become letters in his prayer. This is not yet a teaching; it is not yet a derech to be transmitted. It is a seeing.

For Chochmah is re'iyah, sight. In one glance it grasps the whole, without dividing it into parts. And the Baal Shem Tov's glance, so to speak, is that he sees in every detail of creation the living presence of Elokus. The bird that chirps, the peasant that trudges along the road, the broken Jew who does not know how to read—each one in his eye is a letter in the Divine Name, a spark of the Infinite Light clothed in the lowest garments. This is the chiddush that will later be explained and expanded; but at the beginning it is not a doctrine, it is a vision.

Therefore his first "teaching" that becomes known in the world is the maamar "Hashem is with you in the field." For the field is that place which is outside the city, outside the settled, ordered environment of Torah and avodah as we understand them. The field is the weekday, the marketplace, the confusion of nations, the exile of Israel scattered in villages and taverns and coarse occupations. And the Besht comes and reveals that Hashem is davka there, "with you in the field," not merely as a Creator who supervises from afar, but as a living presence, "Imo Anochi betzarah," with him in his trouble, in his work, in his eating and drinking.

This word "with you" is the essence of Chochmah in this seder. For Chochmah sees the "with"—the unity of the Creator with the created—in one simple awareness. It does not have to prove, it does not have to argue; it simply knows that there is no place devoid of Him, and therefore the Jew in the field is not outside; the field itself is a page of Torah waiting to be read.

Accordingly, the Besht's early years among simple Jews are not a mere prelude to his later, revealed leadership. They are the very expression of his Chochmah. For Chochmah, as explained in Chassidus, is bittul, self-nullification—the point of ayin in the soul that is open to receive from above. And who possesses this bittul more purely than the simple Jew, who has no grasp of concepts and pilpulim, but whose emunah peshutah, whose simple faith, is whole? The Baal Shem Tov cleaves to these Jews not in order to raise them to some other realm, but to reveal that their simple emunah itself is the highest Chochmah, that their "I believe" is a ray of the nekudah peshutah that precedes all understanding.

Hence his emphasis, in all his teachings, on simchah and temimus—joy and sincerity. For joy, as Chassidus explains, is the natural expression of a soul that is connected to its source without obstruction. When the soul knows Elokus with the knowing of Chochmah—a knowing that is beyond doubt and beyond question—its natural state is simchah. There is no heaviness, no inner conflict, because the point of truth has not yet been divided by analysis. This is why the Baal Shem Tov could take a Jew who could barely say "Modeh Ani" properly, dance with him, and in that dance reveal to him and to the world that this crude "Modeh Ani" touches a place higher than the greatest comprehension.

His journeys from town to town, often in utter secrecy, are also expressions of this nekudah. For Chochmah is called barak hamavrik—lightning that flashes—and the stories relate how the Besht would suddenly appear in a distant place at the precise moment when a Jew was in mortal or spiritual danger, intervene with a few simple words or actions, and then disappear. Sometimes he would gather a small chevrah of hidden tzaddikim in a remote inn and reveal to them distant events, the thoughts of hearts, dangers in other lands, and salvations yet to come. How is it possible that a man sitting in a wagon on a muddy road knows what is transpiring at that same moment in far-off cities, in the palaces of kings or in the heart of a forgotten orphan?

This is the inyan of Chochmah as klalus, an all-encompassing vision. For Chochmah, as is known, contains within it all the details of Binah in a hidden way. Like a seed that includes an entire tree, every branch and leaf and fruit in potential, Chochmah includes the entire seder hishtalshelus of that matter. Thus, when the Baal Shem Tov is shown from Above a nekudah of Elokus as it relates to some soul or some event, that nekudah carries with it the totality of that soul's path and that event's outcome. He does not "calculate"; he sees.

And therefore his miracles are not external wonders but expressions of an inner daas Eloki. When he tells a wagon driver to alter his route, thereby saving an entire village from a decree; when he tells a broken widow to light a candle in a particular way and, through this, sweetens judgments in the supernal worlds—these are not "tricks" of a wonder-worker but the living gaze of Chochmah that sees the unity of all planes of being in one glance. For in Chochmah, the upper and lower worlds are not yet divided; all is one simple light.

This same nekudah is what he awakens in every Jew. For his central avodah is not to add new obligations, nor to demand lofty meditations, but to awaken the emunah peshutah that is already present in the soul. When he tells a Jew that every movement, every sigh, every thought is significant before Hashem; when he teaches that Divine

Providence extends to the fall of a leaf and the turning of a straw in the wind; he is not giving the Jew a philosophy but revealing to him the point of Chochmah within his own nefesh Elokis. He is saying: what you already know in your depths—that Hashem is here—is true everywhere, in every detail.

And because this awareness is above division, it is also above despair. In the thickest galus, in generations broken by pogroms, poverty, and spiritual ignorance, such a flash is the only beginning that can truly begin. For if the seder were to open with analysis, with Binah, the heart, overwhelmed by darkness, would say: you speak fine words, but I cannot reach there. Only when the beginning is a nekudah peshutah of "Hashem is with you in the field," without any prior condition, can there be a place for any Jew, in any situation, to enter.

However, precisely because Chochmah is such a point, there remains a question. For a point, by definition, has no length and breadth; it does not dwell in the place it touches. The Besht's vision illuminates all, but does it remain? A flash of lightning shows the traveler the path for a moment, but afterwards the road is once again dark. The Jew who danced with the Baal Shem Tov in an inn may feel Elokus vividly in that hour, but what happens when he returns to his weekday, to his coarse work, to his inner confusions? Will the nekudah peshutah suffice to guide him step by step?

In other words: Chochmah knows, but it does not yet explain. It grasps Elokus in an indivisible way, but it does not yet answer the soul's detailed questions: how do I pray when my mind is scattered? How do I transform middos? How do I arrange my day so that "Hashem is with you in the field" becomes a settled consciousness rather than a passing inspiration?

Thus the very greatness of the Baal Shem Tov's Chochmah—its simplicity, its universality, its immediacy—contains within it a hidden demand: that there be a second stage in which this nekudah will be drawn out into length and breadth, into a structured path that the mind can follow and the heart can internalize. For if the revelation remains only at the level of sight, there is a danger that it will hover above the world, that it will be revered as a wondrous past but not lived as an ordered present.

This necessitates the middah of Binah, which is rechovos hanahar, the widening of the river: to take the point of "Hashem is with you in the field" and explain what this means in all the particulars of avodah. How this widening comes about, through the second Nasi who receives the nekudah of the Besht and unfolds it into a house of understanding, this is the next inyan.

3 · Binah of the Maggid's House

This widening begins with the second Nasi, the Maggid of Mezritch. For in him one sees openly that the nekudah of the Besht did not remain hovering as a flash above the world, but entered into the vessels of understanding, into a house built with measure and order.

And here there is first a wonder. Outwardly, the Maggid was frail in body, broken in health, confined much of the time to his place. According to the way of the world, such a person is not one who builds wide rivers, who gathers around him a great multitude and arranges paths for them in all details. Yet in him was revealed that Binah

itself, which is breadth and expansion, is not a matter of coarse strength, but of inner fire. His limbs were weak, but his Torah burned with such intensity that great men, giants in nigleh and nistar, were drawn like iron to a magnet to his small beis midrash, until that narrow room in Mezritch became rechovos hanahar—the widening of the river—for all the teachings of the Baal Shem Tov.

For it is known that Binah is not another light altogether from Chochmah, chas v'shalom, but the hitpashtus of Chochmah into length and breadth, the unpacking of what was contained there in simple inclusion. The nekudah of Chochmah says one word; Binah hears in that one word many words. Thus, when the Maggid would repeat a short saying of the Besht, a vort that the Baal Shem Tov had uttered in passing on the road or at a table, he did not add anything from himself in the sense of a foreign idea; rather he entered into the nekudah until its inner content spread before him in all directions. One sentence of the Besht became in his mouth hours of explanation, a whole seder of avodah: what is the kavanah in thought, what is the work of the heart, how does this apply to a lamdan, how to a simple Jew, how in prayer, how in business, how in times of ascent and in times of concealment.

This is the inyan of Binah as lev meivin—the heart that understands. For Chochmah is like sight: it sees the thing as one, in its root. Binah is like listening: it takes what was seen in an instant and hears it detail by detail, until the heart can live with it. Therefore the Maggid's beis midrash was full of great scholars. Their minds were vessels for length and depth; they needed not only to dance with the Besht's fire, but to understand, to meditate, to taste. And the Maggid gave them this, not by cooling the fire, but by arranging it into coals that could warm steadily.

In his teachings this took the form of precise inyonim: hisbonenus in Elokus, dveikus of the soul, the distinction between yichuda tata'ah and yichuda ila'ah. All these terms are not inventions of philosophy, but names for the rivers that flow out of the Besht's point. "Hashem is with you in the field"—this is the nekudah. Binah asks: in what manner is He with you? Is the world then something, and He only accompanies it, or is the world itself absolutely nullified in His unity? From this came the explanation of yichuda tata'ah, where the worlds appear to exist and are unified with Him, and yichuda ila'ah, where Ein Od Milvado is felt in such a way that the worlds themselves are as naught. And from there, a seder: when does a person meditate on this, how does such hisbonenus awaken dveikus, what is the avodah of rising from yichuda tata'ah to yichuda ila'ah in the order of prayer.

So too with the parable that became central in his mouth—the parable of the king and the son. The Besht's nekudah that even in distance the King is present, that even in the coarsest place the Jew is bound to his Father, is translated by the Maggid into a whole structure of understanding. A son is sent from the palace, through many lands, until he is lost among fools and mockers, and forgets his royal origin. The king, desiring his return, builds false walls, sends servants in strange garments, arranges encounters and illusions, all to arouse in the son a memory and a longing. In this parable the Maggid set forth the whole seder of hishtalshelus and hashgachah, the concealments and the descents, the trials that a soul meets—all in order that the Jew should understand his state, should not despair in distance, but perceive that the very distance is a device of the King's love.

Here we see clearly the work of Binah: to arrange the worlds of thought and story so that the mind can traverse them like a map. The Baal Shem Tov burst into the forest and cried, "Hashem is here!" The Maggid draws a house of rooms within the soul where that cry can echo in a hundred forms. From there arises the seder of hisbonenus:

not only to know that "Hashem is here," but to sit and contemplate the parable, to place oneself as the son, to feel the shame of distance and the sweetness of return, until the heart is moved and dveikus is born.

And because Binah is rechovos, expansion, it does not remain the private possession of one understanding. Therefore in Mezritch we find a new phenomenon: the gathering of many talmidim, each one a world, and each one receiving from the same river a different path. For the nature of Binah is that when the nekudah is unpacked into particulars, it becomes possible that one talmid should grasp more the inyan of rachamim, another more the inyan of yirah, another the inyan of simchah, another the inyan of mesirus nefesh, and so on. All drink from the Maggid; each becomes a unique channel. This too is part of the widening of the river—that the Besht's point, which shone equally on simple and on scholar, now passes through many minds, becoming tailored paths for all future generations.

Yet, with all this greatness, there remains a hidden deficiency that itself demands the next middah. For Binah, by its very nature of expansion and differentiation, can remain in the realm of mochin alone. The concepts are clear, the structures are beautiful, the parables are deep; the mind travels in wide spaces. But it is still possible that the heart remains at a distance, that the person knows and arranges and even contemplates, yet the knowledge does not bind him in an absolute way. Today he understands, tomorrow he is distracted; in prayer he is moved, in the marketplace he is cold. The river flows, but does it penetrate the soil, does it become the very life-sap of the tree?

This is already the question of Daas. For Daas is not another level of understanding, but the power of connection, of keshirah, that ties the mochin with the middos, the sechel with the nefesh. The Maggid revealed Binah in all its richness, he gave to the generations maps and languages to enter the Besht's light. But there is a need for a third Nasi who will take this widened river and implant it as a fixed consciousness within the mind and heart of every Jew, to make from hisbonenus a steady ladder, from dveikus a daily state, from yichuda ila'ah and tata'ah not only exalted categories but lived experience.

How this binding comes about, through the one who is Daas—who takes the light of the Baal Shem Tov and the breadth of the Maggid and ties them into the inner being of the beinoni—that is the next inyan.

4 · Daas of the Alter Rebbe

Daas, then, is the inyan of keshirah, of tying. It takes the point of Chochmah and the breadth of Binah and binds them into a single, steady awareness that grips the soul and does not let go. It is not a new seichel, but the firmness of the knower within the seichel he already knows; the decision of the nefesh to stand inside this understanding until it becomes his very metzius. Therefore Daas is the shoresh of the middos: for only that which the nefesh accepts in an inner way, with a personal "this concerns me," can descend and give birth to love, awe, compassion and all the measures of the heart.

And this is the inyan of the third Nasi, the Alter Rebbe, who is Daas. His entire path, from the moment he left his home to seek a derech in avodas Hashem, is the story of this power of binding. For it is known that he first traveled to the great gaon of Vilna, and only afterward turned his steps to Mezritch. This already indicates the

inner question that burned within him: not whether Torah is true—chas veshalom—but how Torah becomes the life of man. The brilliance of nigleh alone, as great as it is, did not yet answer for him how the heart is tied with the mind, how a Jew in the marketplace, in the midst of worries and distractions, can live in a state of dveikus.

When he came to Mezritch and entered the house of the Maggid, he recognized that here shines the light which can answer this question: the light of Chassidus, the inner Torah that speaks of Elokus as the true reality and of avodah as transforming the inner world of the person. Yet even here, even in this beis midrash of Binah, his soul still asked: where is the seder and the kevius that will ensure that these exalted teachings do not remain in the realm of lofty souls alone, nor in moments of arousal, but become the constant avodah of every Jew? This question is already Daas asking for its own giluy.

Hence his path after the histalkus of the Maggid: to return to his own place and to found a derech of Chabad—Chochmah, Binah, Daas—where Daas is the ikar ha'avodah. For in the very name "Chabad" the order is such that the third term seals the first two and determines their tachlis: all the flash of Chochmah, all the width of Binah, are here only in order to come into Daas, to be fixed in the nefesh in a way of constant hisbonenus that gives birth to middos.

This is the inner content of the Tanya, which he called "sefer shel beinonim." For on the surface this is a wondrous chiddush: that a sefer of the deepest secrets of the soul and of Elokus is not written for tzaddikim, nor even as a description of their level, but as a guidebook for the beinoni, the average Jew, the one for whom evil has not been transformed but only held in check. But on the inner level this is the very definition of Daas: that the highest hashkafah, the deepest yichudim, become a seder avodah for the beinoni, a practical, detailed instruction how to think, how to feel, how to choose in every moment.

For Tanya does not suffice with describing that Hashem is everything and that the soul is chelek Eloka mimaal mamash. It takes these points of Chochmah and the explanations of Binah and brings them into an ordered hisbonenus: the chapters of Shaar HaYichud VehaEmunah, the contemplation of Hashem's constant creating of the worlds, of the letters of speech, of "Ein od milvado" in every detail of existence. And then, in Shaar HaBeinoni, he guides the Jew how to sit with these understandings, to think them through at length until they become vivid to him, until from them are born ahavas Hashem and yiras Hashem in his heart. This is Daas: not to leave the seichel as concept but to demand of it that it work, that it press and penetrate until the heart is affected.

His own avodah in tefillah was the living example of this. It is known how he would stand in davenen for many hours, on weekdays and Shabbos alike, and how time in those moments ceased to exist for him. But this was not, G d forbid, an escape from the world; it was the opposite—a concentration of Daas on Elokus, a tying of his entire being into the words he uttered, into the ideas upon which he meditated. The length of his tefillah was the expression of Daas refusing to move on until the heart had been moved, until the seichel had given birth to a living middah.

And because in him Daas was complete, it expressed itself not only in inwardness but in the most concrete care for another Jew. For Daas is also hiskashrus, the power by which one soul knows another, binds itself to another. Thus we find the story that on the holiest day, Yom Kippur, in the midst of the avodah of the day, he suddenly took

off his tallis and kittel and left the shul. The chassidim were astonished, but later it was revealed that he had gone to a small house where a woman lay weak after childbirth and there was no one to care for her infant. He lit a fire, cooked soup, and fed the crying baby. Here one sees Daas in its most radical form: that the same power which in tefillah ties him in total dveikus to Elokus, obligates him to be totally present with the need of a crying child. The bond with Hashem does not float above the world; it permeates the world.

The same Daas stood firm in the episode of Mesritch and Vilna, when the opposition between the misnagdim and Chassidim reached a point of sharp conflict. The Alter Rebbe did not choose the path of compromise in matters of truth, nor did he flee from confrontation. His mesirus nefesh then—traveling to attempt peace, yet standing unbending in the integrity of the derech of Chassidus—is another expression of Daas: a knowledge so inner that no external pressure, no fear for honor or even for safety, can shake it. For Daas is the root of stubbornness in holiness, the "lo yamish" of Moshe, that once he has known the truth of Hashem, he cannot detach from it.

This same unshakable connection is what was tested and revealed in his imprisonment in Petersburg, which later became known as Yud-Tes Kislev, the "geulah haruchnis." For all the accusations leveled against him by the authorities, as is known, were in truth a physical manifestation of a deeper, supernal question: whether the spreading of the inner secrets of Torah into the world of the beinoni had reached a point that required, so to speak, a judgment Above. Was the world truly ready that Chochmah and Binah should be tied through Daas into the hearts of simple Jews? Could such a descent of Elokus be borne?

The fact that he was ultimately freed, and that the date of his release became established as a yom tov in all generations, indicates that in Heaven it was decided that indeed the binding of Chassidus with the world must continue and increase. Yud-Tes Kislev is thus the revealed victory of Daas: that the knowledge of Elokus may and must penetrate the garments of this world, that the beinoni in his business, his house, his field, should live with the awareness expounded in Tanya. The prison cell becomes another place of Daas, another makif that is drawn inward and sweetened.

This precision of Daas also explains the particular style of his Chassidus. While the Baal Shem Tov's words flash like lightning and the Maggid's like a wide river, the Alter Rebbe's maamarim are built with exactness of concept and language, every term weighed, every distinction defined. Here Chassidus is given in the vessels of exact intellect, not to limit it but to allow it to tie itself firmly to the mind of the listener. When a chassid learns a maamar of the Alter Rebbe and contemplates its seder, its daled chelkim, its definitions of nefesh, ruach, neshama, and the like, he is being drawn into Daas: each concept becomes a rung upon which his mind and heart can stand.

Even his niggunim, the melodies that emerged from his nefesh, are Daas. They are not mere expressions of emotion, rising and falling without order. Each niggun has a structure, a progression from phrase to phrase that mirrors the seder hisbonenus of Chabad. The well-known niggunim of dveikus ascend slowly, with repeated motifs, as though insisting: do not move on; return again to this point; sink deeper into it. When chassidim would sing these melodies for hours, they were enacting Daas in sound—the refusal to let the awareness of Elokus remain fleeting.

All of this returns us to the essential point: through the Alter Rebbe, Daas became not only a koach in the soul but a derech for a generation. The beinoni received a map of how to bind his mind and heart to Hashem: through learning the words of Chassidus with understanding, through long hisbonenus before davenen, through shaping his middos according to these contemplations, and through caring for another Jew with the same inner seriousness with which he contemplates Elokus. Thus the partzuf of the Nesi'im acquires its central pillar: the knowledge that is connection.

However, Daas, by its very nature, concentrates inward. It ties, fixes, deepens; it makes the connection firm in the pnimiyus of the nefesh. But there remains still another question in the seder ha'Adam: once this inner bond is established, how does the light begin to flow outward with a great hispashtus, with expansive love and revelation, so that the waters of Chassidus flood not only the inner chamber of the soul but also the streets and marketplaces of Jewish life? This is already the inyan of Chesed, of hitpashtus and flow, which will be revealed in the next Nasi, the Mitteler Rebbe, whose very being was a river of Chassidus without end.

5 · Chesed of the Flowing River

Thus, when the light of Daas has been fixed in the inner chamber, there is a need for a new giluy: that this very innerness should pour outward with an abundance that knows no measure. And this is the inyan of Chesed, which in the Sefiros is defined as hitpashtus, spreading and extending, that the light go forth beyond its own place and give space and life to what is outside of it. This hitpashtus of Chesed in the partzuf ha'Nesi'im is the Mitteler Rebbe.

For it is known that the Mitteler Rebbe's very metzius was hispashtus. Whereas by the Alter Rebbe the maamar is tzuklapte, concise and weighed in each word, by the Mitteler Rebbe the same nekudah becomes a nahar yotzei me'Eden—a river going out from Eden to water the garden. The Eden is the pnimiyus ha'Elokus that shines in the mochin of the Nasi; the river is the hitpashtus of this delight into many details, many explanations, many paths in avodah, such that whoever enters the river is entirely surrounded and carried by it.

Chassidim related that when the Mitteler Rebbe would begin a maamar, it was as though a sluice-gate had been opened. He could speak for hours without interruption, the words flowing one into the next with such naturalness that those present would forget that there is such a thing as stopping. There was no sense of strain in this; on the contrary, his repose was in speaking. As long as he was revealing Chassidus, he lived. And they felt literally flooded—"es hot gegosen chassidus," it poured. This is the very geder of Chesed: not measured giving, but an inner nature that cannot but bestow.

Now, one might have thought that such hispashtus in quantity comes at the expense of pnimiyus, that when a matter is spread into such length it loses its depth. But by the Mitteler Rebbe, the opposite is true. Precisely through his length, the pnimiyus is given a place to settle in every detail. For Chesed is not only muchness; it is also space. It creates room. And therefore, in his maamarim, each nekudah receives its own sugya, its own analysis and application, until the chassid who hears or learns it feels that there is a place for his own nefesh within the teaching.

This is the deeper meaning of nahar yotzei me'Eden. The river is not only transporting water from the source; it is also widening, making a bed within which the waters can move peacefully and irrigate. The Mitteler Rebbe's explanations are such a riverbed. Where the Alter Rebbe fixes the nekudah of Daas in the soul through sharp, exact formulations and avodah'dike hisbonenus, the Mitteler Rebbe draws that same nekudah out into many tzadim, into expansive contemplation, so that each type of mind and heart finds its way to be nichlal in the Elokus of the matter.

And this is connected with the inyan that by the Mitteler Rebbe, hisbonenus itself becomes a world. It is not only that he explains more; his entire derech is that avodah requires breadth—rechavus hadaas. To meditate on Elokus not only briefly, to bind the mind, but at length, to wander, so to speak, within the ohr of the inyan, examining it from many sides, comparing, distinguishing, returning again. This is Chesed within Daas: Daas that has become a river.

Correspondingly, his ahavas Yisrael was also of this nature. By some tzaddikim, love for another Jew is expressed in powerful, concentrated acts of care, in rare, intense encounters. By the Mitteler Rebbe, it was a constant hispashtus. His door was open for yechidus in a way that itself was miraculous. He would sit for hours upon hours, receiving one Yid after another, each with his particular pain, his confusion in avodah, his questions in gashmiyus and ruchniyus, and he would pour himself into each one with the same overflowing attention.

Chassidim would say that to enter to the Mitteler Rebbe in yechidus was to enter into a wide place. The narrowness of one's own mochin and heart was suddenly replaced by a sense that there is room—room to breathe in avodah, room to become. This is Chesed in its simple form: to give another person space to exist, not crushed by his own limitations. And that this came through dibbur, through the Rebbe's words, is not incidental. Chesed in the Sefiros is the first middah of hitgalus; it begins the descent from the hidden mochin into articulated relationship. So too, the Mitteler Rebbe's dibbur is the first great river of Chassidus that spills beyond the inner circle of maskilim into the broad field of chassidim and even simple folk.

We also see the midas ha'Chesed in the way he organized Chabad in the revealed world. For Chesed is not only a feeling; it demands a keili of hitpashtus in practice. Under his leadership, Chabad communities, shtetlach and kehillos, were given more fixed forms. Institutions of learning and avodah, structures of support for chassidim, were established and expanded. In earlier generations, the hiskashrus to the Rebbe and the learning of Chassidus existed more as a fiery core; around the Mitteler Rebbe, it begins to take on the character of a derech rabbim, a public road upon which many can travel.

This, too, is Chesed as space: he gave room for chassidim to live Chabad in their day-to-day communal lives. The very fact that there is a settled derech, with known centers and fixed sedarim of learning, is itself an expression of the river that has found its channels in the earth. And all this proceeds from the pnimiyus of his ahavah: he could not bear that the treasures of his father's Chassidus should remain confined to a narrow circle or to the inner room of the mind. Chesed demands that what is beloved to the giver should be shared.

Yet, we must emphasize that this Chesed is not a deviation from the Alter Rebbe's Daas, chas v'shalom, but its direct outgrowth. When Daas has bound the soul to Elokus with such strength, the natural result is that the nefesh overflows. Just as by a river: the more the source is filled, the more surely and forcefully it sends forth its waters. So, the Mitteler Rebbe is the hispashtus of the Alter Rebbe's pnimiyus. The same inner bond is now flowing outward with such breadth that it takes possession of whole hours, whole communities, whole landscapes of the soul.

And this brings us to a wondrous and awesome point regarding his histalkus. It is known that the Mitteler Rebbe's passing from this world occurred while he was saying a maamar on the possuk "Tzion b'mishpat tipadeh," that Tzion will be redeemed with judgment and her captives with tzedakah. The very moment of departure is within dibbur of Chassidus, within a river of words about Geulah. This is Chesed in its ultimate form: that even the transition from this world to the next becomes an act of giving, of drawing down ohr into the world.

For histalkus of a tzaddik is itself a greater hispashtus of his ruach, as is known. By the Mitteler Rebbe, this hispashtus is clothed in explanation—he is leaving the body while yet pouring out teachings on the redemption of Tzion, as though to say: my Chesed does not cease; it only becomes more subtle, more encompassing. And the possuk itself hints already to the next inyan: "b'mishpat tipadeh"—with judgment she will be redeemed. The Geulah of Tzion requires mishpat, the gevurah that weighs and defines.

Here a question arises. If Chesed is such endless flow, such overflowing expansion, how does it not wash away boundaries? How does the river not flood beyond its banks and lose its form? In the order of the Sefiros, Chesed and Gevurah must stand together, for only when the outpouring of love is held within din and mishpat does it become a lasting world. So too in the partzuf of the Nesi'im: the Mitteler Rebbe's nahar of Chassidus needs a keili of gevul and strength, of halachic rigor and delimitation, so that this river irrigates rather than destroys.

This necessity already glimmers in the very maamar with which he leaves the world: "Tzion b'mishpat tipadeh," that the inner point of Yiddishkeit, Tzion, is redeemed not by Chesed alone, but by mishpat—the attribute of Gevurah that distinguishes between permitted and forbidden, between pure and impure, between the inner and the outer. The Mitteler Rebbe's Chesed has now filled the landscape; what is required is a Nasi whose avodah is to give this landscape firm borders, strong walls, and foundations that can withstand opposition.

Thus, the flow of the nahar yotzei me'Eden leads necessarily into the next giluy: the Tzemach Tzedek, in whom the midah of Gevurah shines. He will not diminish the river; he will carve its banks, define its course, and arm it with the strength of halachah, so that the hispashtus of Chesed stands against all waters of concealment and brings the garden of Yisrael to its full, enduring growth.

6 · Gevurah of the Tzemach Tzedek

And this is indeed the inyan of Gevurah in kedushah—not a force that comes to oppose Chesed, G d forbid, but the very power that allows Chesed to be. For Chesed without gevul is not yet a world; it is a flood. Gevurah as tzimtzum and din does not negate the light; it measures, weighs, and enclothes it in keilim such that the light can

endure, can be integrated, can stand in the place of opposition without being pushed aside.

This is the giluy that shines in the Nasi who follows the Mitteler Rebbe—the Tzemach Tzedek. His entire matzias, as known, is an embodiment of this inyan: inner strength, delimitation, halachic precision, and firmness in leadership, all of which are not a turning away from the nahar of Chassidus, but the carving of deep, solid banks for that river.

We see this first of all in his Torah itself. The Tzemach Tzedek is called "Tzemach Tzedek she'baTorah," for his Torah is not merely many writings quantitatively, but a particular quality: gevurah in Torah. In nigleh, his responsa encompass thousands of complex she'eilos, from the finest points of issur v'heter and dinei mamonos to new situations that arose in his time. There one sees an astonishing koach ha'pilpul and koach ha'psak together: not a proliferation of possibilities without end, but a rigorous weighing, rejecting, delimiting, until the din ha'emes emerges, sharp and clear.

Gevurah in Torah means precisely this tzimtzum: from the infinite possibilities of sevara and the multitudes of shitos, he constricts and channels his seichel, defines the boundaries of each sevara, distinguishes between similar cases, and in the end is kovea a psak that stands like a wall. This is not coldness, but a fiery din; the very intensity of his yiras Shamayim demands that the halachah be exact, without compromise and without blurring of distinctions. Thus his responsa become for later generations a fortress: in them the river of Torah that flowed from earlier poskim is gathered, clarified, and set into solid stone.

And in pnimius haTorah as well, his Chassidic writings reveal this same Gevurah. On the one hand, their breadth is immense; but their inner character is not that of unbounded hispashtus. Rather, they take the expansive hashkafos and hisbonenus of the Mitteler Rebbe and subject them to a precise din: defining each inyan in its exact geder, distinguishing between close concepts, setting clear hierarchies and sederim in the olamos and in kochos hanefesh. As in nigleh, so in Chassidus: he is a posek, establishing what is the derech pnimius haTorah for doros.

From this itself we already understand that his Gevurah is not a contraction away from Chesed, but its rectification. For the more a river has strong, high banks, the more powerfully it can flow within them without overflowing. The Mitteler Rebbe's nahar finds in the Tzemach Tzedek a gvul that allows its waters to run deeper and further.

This is not merely a matter of seforim. The midah of Gevurah in him is revealed with particular clarity in his hanhagah as Nasi Yisrael during a time of harsh decrees. In his days, the government issued gezeiros against Torah chinuch and decrees of conscription that tore Jewish children from their families from a very young age. Here, Gevurah in kedushah must reveal itself not only as intellectual delimitation, but as inner strength, as the power to stand unbending against external pressure.

And so we find: in all dealings with the authorities, he displayed an iron firmness. Where others might have sought to appease, to compromise, to soften the din, he stood like a wall, refusing to grant any concession that would harm the purity of Torah education. His letters and instructions from those years show a language of sharp, measured strength: he defines exactly what may be yielded in external form and what under no circumstances may be touched, not even in the smallest detail. This too is Gevurah—the ability to draw a clear line and say: until here and no further.

It is known also how he organized the response to the gezeirah of conscription. He did not suffice with general cries of alarm or with arousal of rachamim alone. Rather, he established structures, guidance, and takanos: how communities should act, how to protect their children, how to navigate the decrees without betraying halachah. Here Gevurah becomes the building of walls and fortresses in actual life—takonos that are exacting, demanding, but through them kedushah is protected.

Likewise in his stance against the maskilim of his time. The challenge here is more subtle: not a physical gezeirah, but a spiritual erosion, an attempt to introduce foreign hashkafos and to weaken the authority of Torah and mesorah. For this, the midah of Gevurah is particularly necessary. Chesed alone, with its expansive love and its desire to include and to explain, could be drawn into endless dialogue, into a blurring of lines between kedushah and chol. Gevurah, however, draws a sword of din: it distinguishes sharply between Torah-true thought and heresy, between avodas Hashem and humanistic self worship.

The Tzemach Tzedek's words regarding such influence are known for their sharpness. There one hears the voice of Gevurah: he does not flatter, he does not couch his opposition in soft terms; he names the danger and uproots it at the source. Yet even this sharpness is ultimately an expression of great compassion—for Gevurah in kedushah is din that emerges from a deeper Chesed, the will to protect Yisrael and Torah from harm. If one does not set a strong boundary against poison, one has not truly loved the body.

This same pattern appears in his personal hanhagah with chassidim. There are accounts of his warmth and fatherly care, but also of moments when his words were cutting, his gaze severe. When a chassid's conduct threatened the integrity of Chassidus, or when laxity crept into matters of halachah, his reaction was not to overlook in the name of love, but to rebuke sharply. Here too, Gevurah guards the Chesed: by setting firm demands, by not allowing the river to meander into marshes, he preserves its life giving force.

And on the positive side, his Gevurah expresses itself in constructive delimitation: he builds. Under his leadership, Chassidic communities take on a more defined form. He sets clear guidelines for the conduct of a chassid, for the structure of a kehillah, for the place of learning, davening, and gemilus chasadim. Where the Mitteler Rebbe's Chesed created broad spaces and many outflows, the Tzemach Tzedek's Gevurah organizes these spaces into a city with walls, gates, and laws.

We can now return to the earlier question: how does the river not flood? The answer is that the midah of Gevurah, as revealed in the Tzemach Tzedek, is the tzimtzum that guards kedushah. In Torah, he is the gevul that fixes halachah in nigleh and pnimius alike; in leadership, he is the wall that stands against decrees and against ideological erosion; in communal life, he is the builder of strong, ordered kehillot with precise guidelines.

Thus, Chesed and Gevurah in the partzuf of the Nesi'im are not two forces in conflict. The Mitteler Rebbe's Chesed pours forth; the Tzemach Tzedek's Gevurah gives that outpouring form and defense. The river and its banks are one system: without the river, the banks encircle emptiness; without the banks, the river destroys rather than nurtures.

Yet Gevurah, by its very nature, can appear severe, constrained, heavy. It emphasizes boundaries, judgments, demands. One might then ask: where is the beauty, the harmony, the pleasantness that unites the kindness and the strength? Where is the revelation of a middah that does not only protect, but adorns and uplifts, revealing that Chesed and Gevurah themselves are but two colors in a higher tapestry?

This points already to the next giluy in the chain of Nesi'im. After the river has flowed and its banks have been carved, there is place for a third line, the midah of Tiferes, in which Chesed and Gevurah are inter included in a wondrous noam and glory. In the Rebbe Maharash, as will be explained, the beauty and regal confidence of "lechatchila ariber" shines—a conduct that does not merely balance Chesed and Gevurah, but rises above the very confines that they define, revealing a higher harmony in which limitation itself becomes a vessel for infinite light.

7 · Tiferet and 'Lechatchila Ariber'

In order to understand this higher harmony, there is need to contemplate what is the general inyan of Tiferes in the nefesh and in the Sefiros. For Chesed and Gevurah are two lines, right and left, expansion and contraction, kiruv and richuk. Tiferes is called the middle line, which includes both together in a wondrous unity, and therefore it is called Rachamim, and it is also called Noam and Yofi, beauty and pleasantness.

For when there are only two colors, white and black, the contrast is harsh; each stands against the other. But when there is a third color, a blending that takes from both and yet is a metzius unto itself, then the eye rests upon it with pleasure. This is the inyan of Tiferes: not a compromise that weakens both sides, but a synthesis that elevates them into a new form, a beauty that could not exist without their opposition.

And this is the giluy in the Rebbe Maharash. After the hispashtus of Chesed in the Mitteler Rebbe, and the gevul and tzimtzum of Gevurah in the Tzemach Tzedek, there is revealed a hanhagah in which the two are not merely held in balance, but are worn as a royal garment, in a way of noam and hadar, of compassion that knows both the softness of kindness and the firmness of law, and yet is defined by neither.

This is expressed in the well known saying of the Rebbe Maharash: "The world says, 'If you cannot go under, go over.' I say: from the outset—lechatchila—go over." At first glance, this is only an encouragement to be strong, not to be intimidated by obstacles. But when we consider it in the light of Chesed and Gevurah, we see that it reveals the essence of Tiferes.

For "to go under" is the path of adapting oneself within the existing boundaries, accepting the givens of metzius and working within them. This has a side of Gevurah: submitting to constraints, measuring, limiting, bending. "To go over" when there is no other choice seems like the path of Chesed: a leap of generosity, a breaking through when all else fails. But the Rebbe Maharash teaches: do not first accept the premise of limitation and then seek to break it; from the beginning, view the limit itself from a higher vantage, in which "under" and "over" are only two modalities within a kingship that is not defined by them.

This is Tiferes. It does not negate Gevurah; on the contrary, it uses the very sharpness and din as part of its majesty. Nor does it dissolve into unbounded Chesed; rather, it weaves Chesed and Gevurah into a royal path that passes "over" precisely because it stands from the outset in a higher seder. The obstacle remains what it is, but relative to this hanhagah, it is already from the beginning a step in the royal staircase.

This is why the Rebbe Maharash's personal conduct was in a way of malchus, of refined regal beauty, even when the chassidim and the community were in a state of material poverty. Seemingly, this is difficult to understand. If the generation's situation is one of want and difficulty, should not the Nasi conduct himself with visible simplicity and restraint, in a way that reflects Gevurah and tzimtzum? Why did the Rebbe Maharash insist on a derech of wealth in clothing, in the appearance of the home, in the style of comportment—"hofkheit," as it was known—when the surroundings did not match?

But according to the above, the matter is understood. For had he confined himself within the existing metzius of poverty, he would have been acknowledging that this state defines the measure of what can be revealed. Tiferes, however, reveals that the inner truth of the dor is not its external constriction but its pnimius, the malchus of Torah and of Chassidus that resides within it. Therefore, specifically in a time of lack, the Nasi as Tiferes must show a hanhagah of royal dignity, not for his own sake, G d forbid, but to draw into the generation the consciousness of lechatchila ariber—that their true standing is higher than the constraints of the moment.

The beauty here is precisely that it includes both Chesed and Gevurah. The external conduct is "Chesed like," expansive, adorned; yet it is rooted in the strongest Gevurah, for it requires a will that does not bend to circumstances, a din against the accepted "common sense" of the world. It is rachamim al ha'emes: compassion on the inner truth of the generation, to reveal its royal stature even when its garments are torn.

This same pattern we see in the Rebbe Maharash's journeys to influence governments and powerful figures on behalf of Yidden. On the one hand, this is the midah of Chesed: to intercede, to bring down salvations and exemptions, to work for the benefit of the flock. On the other hand, it requires an extraordinary Gevurah: to stand with unshakable firmness before ministers and princes, to speak sharply when needed, to refuse to flatter or to sell out. Yet in him these did not stand as two alternating modes. His presence before them was one of Tiferes, of regal beauty, such that the very princes and officials sensed a higher malchus, a nobility not borrowed from their own court but flowing from a different source entirely.

His wit, too, was of this order. Many stories are told of the Rebbe Maharash's sharp answers, where in one phrase he both cut through the coarseness of a questioner and at the same time uplifted him. This is not mere cleverness. Sharpness alone would be Gevurah without Chesed; soft consolation alone would be Chesed without Gevurah. The union of both in a single moment—an answer that pierces and heals in one—is Tiferes. It is the beauty of a line that is both straight and curved, a form whose very exactness comforts.

And this is connected with the content of his maamarim. On the one hand, they often speak of extremely lofty inyonim in Elokus, exalted levels of Atzmus and Or Ein Sof; on the other hand, they are constantly drawing these inyonim into avodah b'poel, into the concrete life of the person. This, too, is the inyan of Tiferes: it takes the

heights of Chochmah and Binah and the depths of Chesed and Gevurah, and clothes them in a form that is beautiful and accessible, yet does not cheapen them. The highest concepts are expressed in a language and structure that can be lived.

From this we can also understand the shortness of his years, together with the intensity and colorfulness of his life. Tiferes, being a middle line, is often a concentrated point of many opposites—great light in a small vessel. The giluy is therefore with a particular brightness, like a flame that burns with many hues at once. His time in this world was not in quantity but in quality; he was the central accent in the phrase, the note on which previous motifs resolve and from which new themes can emerge.

For this is the role of Tiferes in the seder ha'Partzuf. Once Chesed and Gevurah have been revealed as distinct lines—the river and its banks—there is a need for a middah that shows they are not ultimate. Tiferes reveals that the true unity of Elokus is not only that Chesed and Gevurah both come from Him, but that within the kingly beauty of His conduct they are already harmonized. This revelation, however, is not yet war; it is the inner confidence and majesty that precedes war.

And here is the transition to the next middah. For one could argue: if the path is lechatchila ariber, if Tiferes reveals a beauty that is above the whole structure of limitation, then where is there place for struggle at all? Why is there a need for Netzach and Hod—the legs that go out to battle, the perseverance and submission in the face of opposition? Should not the higher harmony of Tiferes dissolve all conflict?

But the order of the Sefiros teaches otherwise. Specifically after Tiferes comes Netzach. Precisely because there is now a revealed noam and hadar, a sense of the truth that stands above the world, there arises the strength to fight for that truth in the lowest places, to engage in extended campaigns and not be broken. The majesty of Tiferes becomes, in the next Nasi, a determination that will not retreat.

Thus, the Rebbe Maharash as Tiferes prepares the way for the Rebbe Rashab as Netzach. The principle of lechatchila ariber, the royal comportment that takes no notice of worldly obstacles, becomes in the next generation an army of Hashem that goes out into a world of new heresies and upheavals, armed with the certainty that all these are but steps to be gone "over" from the outset. The beauty in the palace becomes victory in the field.

To understand the inyan of Netzach as it is revealed in the Rebbe Rashab—how this inner harmony of Tiferes is translated into war, strategy, and unyielding endurance—requires a separate explanation.

8 · Netzach of the Rebbe Rashab

Netzach, as is known, is not merely a measure of strength. It is the middah of victory, of war that is waged not for expansion or conquest, but for the very truth of the Melech, that this truth should not, chas veshalom, be pushed aside by any opposing reality. Netzach is the insistence that the king's word be fulfilled in actuality, even when all the revealed circumstances of the world seem to deny it. It is, in the language of Chassidus, a koach ha'hiskashrus she'eino talui b'haskalah—an attachment that does not depend on understanding, but on the inner certainty that "ken hu," so it is, and so it must be.

And this is the giluy of the Rebbe Rashab. After the Tiferes of the Rebbe Maharash revealed a malchus'dike harmony that stands above limitations, there must come a Nasi in whom this inner harmony is translated into the language of war, of campaigns that extend over years and generations, of institutions and series and preparations that continue to act long after the original moment. For this is the inyan of Netzach: not a flash, not even a beautiful harmony, but a drawn out battle with an end that is already fixed from the outset.

We see this first in the founding of Tomchei Temimim. For when the Rebbe Rashab established this yeshivah, he did not define it merely as a house of Torah, as a place where bochurim will learn nigleh and Chassidus. He called it an army. He spoke of "tzeva Hashem," of "soldiers of the Rebbe," and he defined the talmidim as "neiros l'ha'ir"—lamps to illuminate. This is already the language of Netzach. For a lamp in a peaceful dwelling needs only to give light for those who are present; but a lamp in war is a signal, a beacon, a point of fire that must not be extinguished even in storm and darkness.

And we must understand: why was it necessary to speak in such terms? At that time, in the external, the decrees that would later break upon Russian Jewry had not yet come to their full severity. Although there were already winds of Haskalah, of secularization and nationalism, the open assault of communism and militant atheism had not yet emerged. Seemingly, it would have sufficed to strengthen the existing yeshivos and communities, to continue the path of Gevurah and Tiferes—defining halachic boundaries, influencing governments, and so forth.

But Netzach looks not only at the present battle; Netzach feels the entire war. The Rebbe Rashab, with the sight of a Nasi ha'dor, sensed that the world was entering a new tkufah, a time when the very concept of kedushah as a separate, inviolable domain would be challenged. The Haskalah of that generation was not merely a new pilpul in secular wisdom; it was a corrosive force that sought to redefine the Jew as a citizen, as a cultural being, while relegating Torah to a private sentiment. Later, the ideologies that grew from this root—socialism, communism, atheistic science—would attack not only the particulars of mitzvos, but the very core of emunah.

In the face of such a future, it was not enough to have communities that live; one needs soldiers that fight. Not in the sense of physical force, G d forbid, but in the sense of inner unbendingness, of readiness to stand against a whole world and say: "Thus says Hashem; thus speaks the Rebbe." Therefore, the Rebbe Rashab established Tomchei Temimim as a yeshivah whose talmidim are formed from the outset as a tzeva—trained in pnimiyus haTorah in such a way that their very metzius becomes a fortress, a "choma shel barzel," that no wind could penetrate.

This is also the inner inyan of the long Hemshachim that he delivered—series of maamarim that extend over months and years, each one weaving another layer of understanding, of avodah, of contemplation. On the surface, this might appear as merely a different style of teaching, a preference for systematic development rather than isolated discourses. But in pnimiyus, this is Netzach. For a single maamar can be like a bolt of lightning that illuminates the night—great light, but soon gone. A Hemshech, by contrast, is like an encircling wall built stone upon stone. Each inyan is placed, revisited, connected to what preceded it and what will follow, until the mind and heart of the listener become like a city fortified from all sides.

In this we see how the Rebbe Rashab transforms Tiferes into Netzach. The Rebbe Maharash revealed "lechatchila ariber"—from the outset, go above. The Rebbe Rashab takes this inner certainty and translates it into an organized, step by step campaign. The lofty haskalah of the Hemshachim is not an escape from the world, but precisely the opposite: it is a training ground, an officers' academy for the army of Hashem. Through them, the bochurim become Temimim whose daas and heart are so saturated with Elokus that no later pressure—whether of ideology, of poverty, or of physical threat—can cause them to surrender.

And here we touch another aspect of Netzach: its paradoxical combination of softness and hardness. Externally, Netzach appears as uncompromising firmness. But its inner root is in a very deep rachamim and hiskashrus. For one only fights without end for that which he loves without measure. In the Rebbe Rashab this was revealed in a wondrous manner. On the one hand, his davening was with great tears; chassidim saw how he would stand for hours, his shoulders shaking, his face wet, immersed in dveikus and in rachamim rabbim over the matzav of Yisrael and of the Shechinah in galus. On the other hand, in public matters he was immovable. Whether facing the leaders of Haskalah, or speaking about policies that would endanger the future of Torah, his words were like cut stone—sharp, clear, without compromise.

These two faces are not a contradiction but an expression of Netzach. For Netzach is the leg that walks, that endures; but the life of that leg comes from the heart. The Rebbe Rashab's tears in tefillah are the hidden wellspring from which his unbending decisions in public flow. He fought not because he liked to fight, chas veshalom, but because he could not bear the thought that a single Jewish soul, a single point of the Shechinah, should be abandoned to the darkness of a new world without Torah.

This is also why he described chassidim as "soldiers of the Rebbe." For a soldier is not an independent fighter. His Netzach is not his own stubbornness, but his bitul to the general, to the king. In Chassidus, this means that the strength to fight for Torah and Chassidus in new conditions comes from hiskashrus to the Nasi, from the knowledge that he is not acting on his own initiative, but as an emissary of the partzuf ha'Nesi'im, of the chain that began with the Baal Shem Tov. When the Rebbe Rashab spoke of soldiers, he was already preparing the consciousness that would be necessary when the external leadership of Torah would be driven underground: chassidim would need to know that to be a simple Jew, to keep Shabbos, to learn, to teach a child Alef Beis in a cellar—this is not a private choice, but a military order in the army of Hashem.

From this perspective we can also understand his activities during the upheavals of the First World War. The world was collapsing; kingdoms were falling; new ideologies were arising amid the rubble. The Rebbe Rashab traveled, met with leaders, intervened for the welfare of Jewish communities, sought to protect yeshivos and Torah institutions. This was not merely chesed or communal activism, but Netzach: the insistence that even when the whole frame of the old order is shattered, the continuity of Torah must not be broken. He went out into the field of history with the consciousness of war—knowing that the next phase would be more difficult still, and that every yeshivah saved, every child preserved, would become a soldier in the battles to come.

And indeed, we see later how these preparations bore fruit. When the harsh decrees of the communist regime descended, when open Torah learning was outlawed, when chadarim were closed and mikvaos destroyed, it was the talmidim of Tomchei Temimim, the "neiros l'ha'ir" formed by the Rebbe Rashab, who became the underground teachers, the clandestine shochetim and melamdim, the ones who were ready to risk their lives for a bris, for a sefer Torah, for a shiur. The Netzach of the Rebbe Rashab—his Hemshachim, his yeshivah, his language of army and soldiers—became the actual Netzach of those chassidim who stood in the face of the most brutal power on earth and did not yield.

However, Netzach, as a middah, is still an outward movement from a place of inner confidence. It goes out to war because it knows that the king's truth is unshakable. There remains yet another step, which is Hod. For Hod is not the strength that goes forward, but the splendor that remains when all strength is apparently broken; it is the humble acknowledgment, the hoda'ah, that persists even when one is cast down, bound, exiled.

Thus, the Rebbe Rashab's entire avodah of Netzach was also a hachanah for the next Nasi, the Frierdiker Rebbe, in whom Hod would be revealed. The army that the Rebbe Rashab trained, the consciousness of "soldiers of the Rebbe," would pass through a new tziruf in the fires of imprisonment and torture. The fiery Netzach of war would become, in the next generation, a radiant Hod of self surrender and thanksgiving in exile.

To understand how this transformation takes place—how the victorious stride of Netzach becomes the shining humility of Hod, and how the Frierdiker Rebbe's broken body could reveal a splendor that no prison could dim—this requires another inyan.

9 · Hod of the Frierdiker Rebbe

Hod, as is known, is related to hoda'ah. And hoda'ah has two opposite meanings that are in truth one: acknowledgment and thanksgiving on the one hand, and surrender and yielding on the other. When one says modeh al ha'emes, he yields his own position and acknowledges a higher truth; when one says modeh ani, he gives thanks and praises. In Hod these two—inward yielding and radiant thanksgiving—are one inyan.

Now, in the seder ha'ishtalshelus of middos, Netzach and Hod are a pair. Netzach goes out to conquer; Hod remains and endures. Netzach is the stride of victory; Hod is the standing of the defeated who has not surrendered. Netzach fights with strength that is felt; Hod shines with a glory that appears precisely when all revealed strength has been broken. And this is why in the body, Netzach and Hod are the two legs: Netzach is the leg that advances, Hod the leg that bears the weight and stands.

According to this, we can begin to understand the giluy of Hod in the Frierdiker Rebbe. For his entire leadership is the revelation of a splendor that shines davka when the body is frail, when the circumstances are of exile, when the outer situation is such that in a natural way one should be bowed and crushed. Yet in that very bowing, an inner majesty is seen.

The Rebbe Rashab prepared an army, as mentioned earlier. Soldiers are trained to go into battle with Netzach, with forward pressing strength. But when the battlefield becomes the torture chamber, when the government's decree is that no yeshivah may exist, that any mikveh must be closed, that a melamed of a child is a criminal—then the soldier must learn another middah: not only to fight, but to remain a Jew even when he cannot move, to stand in chains and still say Modeh Ani. This is Hod.

This is the avodah that was revealed in the person of the Frierdiker Rebbe. From the beginning of his nesius he stood at the head of a generation under Soviet rule, when the full force of a regime dedicated itself to uprooting Torah and mitzvos. The institutions founded with such Netzach by his father, the Rebbe Rashab, were placed under an iron shoe. Rabbanim were arrested, chadarim were closed, mikvaos were filled with stones, and every effort of kedushah was met with surveillance, interrogation, and the threat of exile or death.

And yet, in the midst of all this, the Frierdiker Rebbe did not retreat inward into private holiness; on the contrary, he took upon himself the entire burden of klal Yisrael in that land. He directed underground chedarim, secret mikvaos, clandestine yeshivos. Chassidim were sent to distant towns to be shochtim and melamdim in hiding, to risk everything for a single child's alef beis or a woman's immersion before taharas hamishpachah. This in itself still has the aspect of Netzach. But the way in which he did it, and the inner posture that he revealed, is Hod.

For Hod, as said above, is not the noise of battle, but the quiet hoda'ah that no power can touch the essence of a Jewish soul. The well known statement of the Frierdiker Rebbe in those days expresses this: "Only our bodies were given into exile, not our souls." This is not a mere phrase of encouragement. It is the voice of Hod: the body is indeed in chains, beaten, imprisoned, exiled; this the middah of Hod acknowledges in full, without denial. But at the same time, in this very acknowledgment it reveals a deeper truth—that the nefesh Elokis, the hoda'ah within the heart of every Jew, is utterly beyond the reach of any government. The power of Hod is to say: I do not have arms to fight with; perhaps I do not even have the possibility to run. Yet I remain a Jew. I remain modeh.

This is seen with particular clarity in the episode of his imprisonment. When he was arrested and brought into the rooms of interrogation, he was confronted with threats, with questions, with punishments. They demanded of him, among other things, that he answer in their language, that he submit not only his body but his very dibbur, his mode of expression, to their authority. But he refused to speak in Russian, and responded only in lashon kodesh and Yiddish. Outwardly, this seems a mere detail of etiquette. In pnimius, it is Hod. He concedes that they have the physical power; he does not pretend otherwise. But he does not concede his language, his inner orientation. He will not let the tongue that has uttered maamarim of Chassidus become a keli for their consciousness. This is hoda'ah in its simple sense: he acknowledges before Whom he stands, and therefore he cannot acknowledge the authority of any other.

Yet Hod is not stiff pride; it is splendor in bitul. It is hachna'ah, but to Hashem alone. The Frierdiker Rebbe's physical state at that time was one of great weakness; his body, even in earlier years, was not strong. Under imprisonment and torture it became still more broken. But this very frailty revealed a malchusdik splendor that is beyond nature. Chassidim who saw him after his release, and later during his exile and then in his arrival to other

lands, would speak of a countenance pale and weakened, and yet there shone from his eyes a majesty that made seasoned interrogators tremble. This is Hod: the beauty of the Shechinah as she sits in the dust, and yet her radiance is not dimmed.

And from this Hod flowed hoda'ah in the sense of thanksgiving as well. For despite all that he suffered, the Frierdiker Rebbe's diaries and letters from those years are full not only of description of pain, but of praises to Hashem, of deep appreciation for the mesirus nefesh of simple Jews, of tender encouragement to broken hearts. In his ksavim he writes of hidden minyanim in cellars, of Jewish mothers carrying water in the night for a secret mikveh, of elder chassidim who travel for days in miserable conditions to hear one vort of Chassidus. He does not speak of them with bitterness but with wonder: he sees in them a shining beauty. His eyes, trained by Hod, find splendor in the dust of exile.

This is also expressed in his tears. Many stories are told of the Frierdiker Rebbe's weeping. He wept when he spoke of the suffering of Jews, of the decrees upon Torah, of children torn from their parents. These tears are not merely personal emotion; they are the Hod of the Nasi, identifying with the Shechinah in her pain. Yet at the same time, in those very moments he would strengthen and uplift the broken ones before him. A Jew would come to him in utter despair, having been beaten, having lost livelihood, fearing for his life. The Rebbe would cry with him—sharing fully in the bitterness—yet from within those tears there would emerge words of encouragement so soft and strong that the person left with a new hoda'ah, a new inner "yes" to being a Jew in such times.

All this might still be understood as a localized Hod: the splendor of exile in one country, in one period. But Hod, as the eighth in the count from Chochmah, already hints to a quality that is beyond place, beyond the limits of that historical situation. And indeed we see that when the Frierdiker Rebbe was miraculously freed and later brought to another land, first to Riga and ultimately to America, the Hod was revealed in a new way.

When he arrived to America, the natural expectation would have been that he would accept the common saying "America is different," that here, under conditions of comfort and material abundance, the same standards of holiness could not be demanded. Instead, upon setting foot on the shores of that country, he declared, "America is no different." This statement is again pure Hod. He does not deny the reality of America's spiritual darkness; he fully sees the assimilation, the ignorance, the laxity. But he acknowledges a deeper truth: that the essence of a Jew, the nefesh that is modeh b'etzem, is the same in Russia and in America, under persecution and under freedom. Hod shines precisely by saying: conditions have changed; we bow before the facts of exile here as they are; yet in this very hachna'ah we do not concede even a hairsbreadth of the soul's standard.

And immediately he began to build: schools, mikvaos, yeshivos, institutions of chinuch and tznius, in an environment that declared these things "impossible" and "unsuited to the American child." This is not Netzach fighting a known enemy with visible weapons; it is Hod quietly planting seeds in soil that appears barren. Often his own body was so broken that he could barely move; he would have to be carried, his speech slowed and heavy. Yet from that brokenness he radiated a demand and an encouragement that drew young boys and girls,

balebatim and balebustes, into a new hoda'ah: to accept upon themselves Torah and mitzvos in America as naturally as in the shtetl. The schools and mikvaos that arose then, against the grain of the culture, are the splendor of Hod inscribed in stone and wood.

Here too, his writings and sichos from those years reveal the same inner tone. He portrays, with a pen soaked in tears, the devastation of the old centers of Torah in Europe, the burning of yeshivos, the loss of lives; and at the same time, he writes with almost childlike faith of the beauty that will arise from the youth of America, of the capacity of these boys and girls to become pillars of Torah. He does not minimize the abyss; he does not turn away from the horror. But his hoda'ah to Hashem is such that he sees, in the very place of concealment, the possibility of a more inward revelation.

From all the above we can understand that the Hod of the Frierdiker Rebbe is not a marginal middah, a decoration at the end of the chain. Rather, it is a necessary step before the revelation of Yesod. For Yesod, as will be explained, is the middah that connects all the higher lights to the world, that brings them into direct relationship with every Jew and with creation at large. But for such a connection to be true, it must reach not only the areas of revealed strength and success, but also the places of exile, of shame, of brokenness. It must know how to stand in the lowest pit and still say Modeh Ani.

Therefore, before the Nasi of Yesod can reveal himself in the seventh generation as a mashpia to the entire world, there must be a Nasi in whom the light of Hod shines completely: one who has walked through imprisonment and torture, through exile and displacement, and has revealed there an unbroken splendor; one who has taught an entire generation that "only our bodies were given into exile, not our souls," and that "America is no different"—meaning, that no corner of the world is outside the domain of hoda'ah to Hashem.

And this is the transition to the Yesod of the Seventh Generation. For after Hod has been fully illuminated in the person of the Frierdiker Rebbe—after the middah of acknowledgment and thanksgiving in the pit of exile has been made the inheritance of the generation—then there can be a Nasi whose inyan is to gather all these lights, from Chochmah until Hod, and to draw them into a single channel that reaches every Jew wherever he may be. How this is, and what is the special inyan of Yesod in the Seventh Generation, this will be understood through further explanation.

10 · Yesod of the Seventh Generation

Yesod, as is known, is the middah of connection, התקשרות; it is called "צדיק יסוד עולם," for in it the entire building of the higher sefiros finds its point of outlet into the world. Above it there are many lights, many colors, many paths; Chochmah and Binah, Daas and the six middos, each with its own form and taste. But as long as there is no Yesod, these lights remain, so to speak, in their own realm; they do not yet stand in a direct, practical relationship with a concrete tachton, with a specific place, a specific person, a specific moment in time. Yesod is the organ that turns general light into particular bond, that takes what is "for all" and makes it "for you."

And because of this, Yesod has a twofold inyan: on the one hand it is mashpia, for it transmits and extends; on the other hand it is mekabel, for in order to connect, it must first receive—all the lights above it, and the particularity of the recipient below it. It feels the entire chain of Chochmah through Hod, and it feels also the condition of the tachton; and out of this double sensitivity it fashions a kesher, a living line that unites them.

With this we can begin to understand the special inyan of the Nasi of the Seventh Generation. For when he accepted the leadership, he defined immediately the identity of the generation: "We are the seventh generation from the Baal Shem Tov, and all sevenths are beloved." And he explained that the task of the seventh is not to innovate a new beginning, but to bring down into actual deed and place what the first already initiated. Just as by the seventh of the Avos, Moshe Rabbeinu, the Shechinah which had ascended through the sins of the generations was returned to dwell in the lower world, so too the seventh from the Baal Shem Tov is charged to complete the hamshachah of Elokus into tachtonim.

This definition is itself a description of Yesod. For Yesod is not the beginning of the process, but the point where the entire process becomes practical and tangible. All that was revealed by the earlier Nesi'im—the Chochmah of the Baal Shem Tov, the Binah of the Maggid, the Daas of the Alter Rebbe, the Chesed of the Mitteler Rebbe, the Gevurah of the Tzemach Tzedek, the Tiferes of the Rebbe Maharash, the Netzach of the Rebbe Rashab, the Hod of the Frierdiker Rebbe—must now be gathered and channeled in such a way that "a simple Jew in a far corner of the world," in his daily life, with his table and chair, with his language and his newspaper, should be in direct, living contact with this light. This is the עבודת הדור השביעי; this is Yesod.

Accordingly we see that the leadership of the Seventh Generation is characterized, first and foremost, by connection in the literal sense: connecting to every type of Jew, in every place, in every situation, and connecting every element of העולם הזה התחתון to the kavana of דירה בתחתונים. The general sichos and maamarim are one side of this; but parallel to them there is the wondrous inyan of yechidus, of the personal audience, in which the Nasi, whose inyan is Yesod, bends down, as it were, from the most exalted heights and enters into a direct bond with a particular nefesh. Thousands upon thousands passed through that narrow doorway; each came with his or her own story, questions, wounds, hopes. And from each one, the Rebbe received; he heard, he asked, he studied the particulars. Then, from the reservoir of all the higher sefiros that were embodied in him, he drew out the exact word, the exact directive, the exact blessing, that would form a bridge between that soul and its source.

In this we discern Yesod in its full form: it is not only the power to pour out, but also the power to listen and to be affected, to be a mekabel of the matzav ha'mekabel, so that the hamshachah be not abstract and general, but tailored and precise. And this precision—דיוק—was not only in the content of the advice, but in every detail: a line in a panim, a date on a letter, a change in a schedule, a nuance in a lashon; all was weighed and ordered with the precision of an engineer drawing a blueprint. For indeed, in the revealed life of the Rebbe, the training and background in exact sciences, in engineering and structure, were not incidental. They served as a keli, as a garment, for the inner Yesod. The same mind that knew how to map circuits and systems in the world of gashmiyus was now deployed to order and connect the circuits of ruchniyus, to build a world-structure in which every piece has a place and every line leads from the highest source to the lowest application.

From this inner Yesod flowed the institution which perhaps more than any other expresses the middah of connection: the global network of shluchim. For earlier, the light of Chassidus had already gone out from Lubavitch to many cities and countries, through rabbonim and mashpi'im and chassidim who traveled or settled elsewhere. But here there was revealed a new seder: that every place on earth, to the extent possible, should have a fixed point of connection, a בית חב ד, a shliach, a shlucha, who stand in a constant bond with the Nasi and through them connect their place, their street, their airport, their campus, their marketplace, with the entire chain of sefiros.

This is not merely shlichus in the simple sense of sending emissaries; it is the embodiment of Yesod as a world-organ: a single body with many nerves, where every extremity is directly wired to the brain and heart. A Jew in Alaska, in Katmandu, in Casablanca, in a small town of a foreign land, steps into a small house with a mezuza on the door, sits by a table, puts on tefillin or lights Shabbos candles, and in that act he is connected to the living partzuf that began in the forests of the Baal Shem Tov and that now flows through Yesod into his own hand. The shliach is not merely an independent leader; he is a channel of Yesod, his entire identity defined by being a conduit, "a pipeline that does not own anything for itself," bringing Shefa to others.

And the astonishing thing is that this connection is not only geographic but also temporal and cultural. The Rebbe did not say that only Jews who are already close should be connected; he insisted that every Jew, in whatever state, can be and must be a lamplighter. The concept of "lamplighter" is itself language of Yesod: the lamp already exists, the oil is already there; what is lacking is only a point of contact, a small flame that bridges between fire and wick. To every Jew he said: you are that point. It is not enough that you yourself be connected; you must become a connector, a Yesod in miniature, a mashpia to others. Thus the middah of Yesod is not confined to the Nasi alone, but is impressed upon the generation as a whole: a dor whose avodah is to connect, each one where he is.

In consonance with this expansive Yesod, which knows no borders, the Rebbe drew also the tools of the world itself into this work of connection. Where earlier generations had to contend with hostile governments and societies in order merely to preserve Torah, the seventh generation is granted technologies that connect continents in moments. And the Rebbe, whose inyan is Yesod, seized these as keilim for kedushah: radio, telephone hookups, recordings, later video and satellite; all of these were harnessed to extend a farbrengen, a niggun, a sichah, to Jews in distant lands. For if the tachton has developed instruments of connection, it is a sign that Above there is a new giluy of Yesod seeking expression; and the avodah is to use these instruments not as ends in themselves but as wires for Elokus.

This is also the inner meaning of his constant sichos about דירה בתחתונים. From the perspective of the earlier sefiros, the emphasis is often on ascent: to reveal the point of Chochmah, to broaden in Binah, to fix in Daas, to love and fear, to be disciplined, to beautify, to fight, to endure. But Yesod speaks a different language: not only how high can you reach, but how low can you draw down; can a kitchen, a factory, an office, a computer, a highway, become a place where the Shechinah is consciously at home? The repeated call that every Jew must make the place where he stands into a dira for Hashem is the voice of Yesod, which cannot rest until the lowest point is also bound.

And therefore, side by side with all the work of connection, there was an ever-increasing emphasis on Geulah. For in the structure of the sefiros, Yesod stands just above Malchus; its entire purpose is to pour into Malchus so that kingship, revelation, should be. So too in the Seventh Generation, from the very beginning the Rebbe announced that our generation is the last of exile and the first of redemption, and in the later years this became an explicit constant: that Geulah is close, that "kolu kol ha'kitzin," that the avodah now is to open the eyes, to live with Moshiach, to bring the future into the present through concrete deeds.

And here there is a great wonder. On the one hand the Rebbe taught that Geulah is entirely a gift from Above, contingent on the will of Hashem, the revelation of Malchus. On the other hand he declared again and again that it depends on our actions and avodah; that one more mitzvah, one more act of chesed, one more candle, can tip the scale. This too is Yesod: it is the place where Above and below meet, where the decree of Heaven is tied to the deed of man, where the supernal will chooses to bind itself to the humble act of a Jew in this world.

From all this it is clear that the Yesod of the Seventh Generation is not a private middah of a single Nasi, but an entire world-configuration: a dor that has been granted the capacity and the obligation to be a connecting generation, in which the wellsprings of all the earlier sefiros are already spread outward, in which the instruments of the world are already suited to carry Elokus, in which every Jew is already interwoven with every other through networks of Torah and mitzvos.

Yet precisely this raises a new question. If Yesod has already performed its function to such an extent—if the lights of Chochmah through Hod have been drawn down into the most distant places, if the world's own technologies have been harnessed for kedushah, if the Rebbe has empowered every Jew to be a lamplighter—then what remains for Malchus? What is the inyan of Malchus in such a reality, and how is it different from Yesod? Moreover: since in our case the Yesod is already identified with the Seventh Generation, how can we speak of a further step, of an "eighth," of a revelation of Malchus and Moshiach, without adding, G d forbid, something outside the chain of our Nesi'im?

To understand this, we must now turn to the inyan of Malchus itself, to what is its deepest nature in Toras HaKabbalah and Toras HaChassidus, and how Malchus, though receiving everything from Yesod, is nevertheless a new matzvus, a new mode of being—kingship, speech, revelation—that cannot be reduced to the channel which precedes it. Through this will also be understood what it means, within the story of the Baal Shem Tov and his successors, for Malchus of Moshiach to emerge as the crown and completion of the entire partzuf.

11 · From Yesod to Malchut

The inyan of Malchus is, at first glance, paradoxical. On the one hand, in all the writings of Kabbalah and Chassidus it is defined as "leit lah migarmei klum"—it has nothing of its own, it possesses no light, no hashpa'ah, no content that originates within itself. All that it has, it receives from the preceding sefiros, and in particular from Yesod, which is the mashpia to Malchus. And precisely because of this, Malchus is the lowest of all the middos, the most distant from the source, the most subject to concealment and to the admixture of opposite forces.

Yet on the other hand, this very Malchus is called "melech," "Malchus kol olamim," the measure of kingship itself; it is Malchus that rules over all, that determines the reality of all the worlds. For "ein melech b'lo am"—there is no king without a people—and it is only when there is an "am," a multitude of separate beings that feel themselves as yesh, that the inyan of Malchus can be revealed. Thus the lowest and most receiving middah becomes the place of sovereignty and revelation for all that is above it.

We must therefore understand: what is this nature of Malchus, that it is at once total poverty and total kingship; why is it specifically described as "leit lah migarmei klum," and how does this explain its distinctness from Yesod which precedes it?

The explanation is as follows. All the sefiros until Yesod are still, in one way or another, on the side of the mashpia. Even the middos that incline downward toward creation—Chesed, Gevurah, and so on—are still defining how the Divine light relates to itself: love, awe, beauty, victory, splendor, connection. They are forms of consciousness, measures in the Divine self-expression. Yesod, although it already bends toward the mekabel and takes the particulars of the recipient into account, is still essentially the power of hashpa'ah, the inner bond of the mashpia with the mekabel.

Malchus, however, is the first point in which the focus is not on the mashpia at all, but on the mekablim, on the worlds as they stand in their own felt existence. Therefore, in relation to the sefiros above it, Malchus truly has "nothing of its own"; it is pure receptivity, emptied of self-light in order to receive and to mirror exactly what is given from above. But in relation to the worlds below, this very receptivity becomes absolute authority, for all that they ever encounter of the Divine is only what has already passed through Malchus. Malchus is the "face" of Elokus toward the worlds.

This is why in Kabbalah Malchus is called dibbur. Speech, by its nature, has no independent content; it only expresses what the intellect and the heart have already grasped and felt. And yet, in our dealings with others, speech is everything. Without speech, all the wisdom, feelings and resolutions of the soul remain locked within; through speech they become a reality for another, they shape relationships, covenants, nations. So too above: Malchus as Divine speech is the dibbur through which "the heavens were made," the articulation in which all the preceding sefiros enter the field of actual worlds.

From this we can now begin to see the inner necessity of Malchus after Yesod, even when Yesod has completed, in the fullest way, its function of connection. Yesod, as described, joins mashpia and mekabel in a hidden bond, as an inner channel through which the higher lights reach each individual place, person, circumstance. But this remains, so to speak, an inward connection, known to those who are connected, felt by those who enter the channel. The world as world, the "am" in its own self-awareness, may still experience itself as separate, as a collection of particulars among which Elokus is present through certain points of contact, but not as the very kingly reality of its existence.

Malchus, by contrast, is when that which has been flowing through Yesod becomes the obvious, manifest, public face of existence. Just as dibbur takes the hidden thought and places it into a revealed world where all can hear, so Malchus takes the inner kesher of Yesod and reveals it as Malchus Hashem in the world: the clear awareness

that "Hashem Melech, Hashem Malach, Hashem Yimloch l'olam va'ed," that there is no place, no moment, no creature outside His kingship.

This is the inner content of what is called Geulah in Chassidus. For Golus is not only the physical dispersion of Israel, nor only the concealment of miracles, but the concealment of Malchus Hashem. The world appears ownerless, ruled by chance, by nature, by human powers. Even when there are individuals of deep connection—tzaddikim, talmidei chachamim, ovdim—the kingship of Hashem over the "am," over the public space of human life, is not apparent. Geulah, therefore, is defined as the revelation of Malchus Hashem in the world, that the very same reality which was previously experienced as separate will itself recognize and accept the yoke of Heaven. "V'hayah Hashem l'Melech al kol ha'aretz; bayom hahu yihyeh Hashem echad u'Shmo echad."

According to this, we can begin to understand the Rebbe's emphasis in many sichos that our generation is the Dor HaShvi'i, that "kol ha'inyanim shel ha'avodah nigmru," that all that remains is the inyan of kabbalas Malchuso b'poel. For when the Yesod of the Seventh Generation has already drawn down the lights of all the earlier sefiros into the most tachton places, when the channels exist, when the wellsprings are already "chutzah," then the remaining avodah is not to create new connections, but to accept and reveal the kingship that is already present within those connections.

Hence also those surprising expressions, "Hinei hinei Moshiach ba," the insistence that the metzius of Moshiach and Geulah is already b'matzvus ha'yesh, that what is lacking is not the hashpa'ah from Above but the giluy in Malchus, in the "am," in the dibbur and daas of the world. In other words: the Yesod has already done its work to an extraordinary degree; what is now demanded is the transition from Yesod to Malchus, from inner connection to overt kingship.

At this point, however, another question arises. If Malchus is the revelation of Malchus Hashem in the world, and our Dor HaShvi'i is the Yesod-hador that prepares and presses for this revelation, what is the concrete, human form of this Malchus? For our entire discussion has moved within the seder hishtalshelus as embodied in the Nesi'ei Yisrael; we have spoken of Chochmah, Binah, etc., as they are revealed through individual leaders of Israel. How, then, do we describe Malchus in this chain?

Here we must return to the clear words of Chazal and of the Rambam, that Moshiach is a melech b'nei adam, a king of flesh and blood from the house of David, great in Torah and mitzvos, who leads Israel, fights the wars of Hashem, gathers the exiles, builds the Beis Hamikdash, and through whom Malchus Hashem is revealed in the world. On the one hand, his entire inyan is Malchus of Hashem; he is no independent king but the merkavah for Divine kingship. On the other hand, he is not an abstract sefirah but a concrete Nasi, a human "melech" in whom the sefirah of Malchus is embodied.

We are thus compelled to say that when we speak of Malchus as the completion of the partzuf of the Nesi'im, we are not adding, G d forbid, an eleventh figure beyond the ten, but rather describing the state in which the completed ten—Chochmah through Yesod, as revealed in the Baal Shem Tov through the Seventh Generation—stand in the form of Malchus: as open kingship, as the accepted and manifest leadership of Moshiach over Israel and through Israel over the world.

Or, in different words: Malchus here does not mean another sefirah added to Yesod, but the giluy ha'metzius of Yesod itself as Malchus. All that Yesod has gathered, connected, and channeled becomes, in Malchus, the evident kingship of a human melech who is "kol ha'middos kulam," in whom all the lights of the preceding Rebbeim shine in a revealed way, and whose reign is the Geulah.

This, however, still leaves us with a further necessity. If Moshiach is a melech from Beis Dovid, a mortal tzaddik whose personality, middos, and avodah are described in Torah and Chazal, then we must ask: what are these descriptions, and how do they express the inyan of Malchus as we have defined it? Moreover, since we are speaking within the seder of our Nesi'im, how can we speak, in the language of Torah, about an "eighth" state—Malchus—emerging from the completed seven without departing from the given pattern of ten sefiros and seven generations?

To clarify this, we must now turn to the prophetic and rabbinic portraits of Moshiach himself, as they appear in Tanach, in the words of our Sages, and in the halachos of the Rambam, and see how their description of his humility, his justice, his Torah, his suffering, and his leadership all derive from and reveal the inyan of Malchus. Through this will become understood what it means that Malchus of Moshiach is the flowering of the entire chain we have traced, and how the notion of an "eighth" is not an addition, but the revelation of what was first in machshavah at the very end of ma'aseh.

12 · Prophetic Portraits of Moshiach

When we seek now to speak of the "personality" and middos of Moshiach, it is not, G d forbid, in the manner of imagining a figure according to our own heart. Rather, it is to listen to the image which Torah itself has already engraved, in Nevi'im, in Chazal, and in the psak halachah of the Rambam, and to recognize within that image precisely the inyan of Malchus as it has been defined: bittul, kabalas ol, dibbur, and revealed leadership emerging from the am.

For this we must first place before us the clear description in Yeshayahu. "Veyatza choter mi'geza Yishai, ve'neitzer mi'sharashav yifreh. Venacha alav ruach Hashem, ruach chochmah u'vinah, ruach eitzah u'gevurah, ruach daas ve'yiras Hashem." The Navi does not suffice with saying "ruach Hashem," but specifies six expressions of ruach within him—Chochmah, Binah, Eitzah, Gevurah, Daas, Yirah—and immediately afterwards continues: "Vehari'cho be'yiras Hashem, velo lemareh einav yishpot, velo lemishma oznav yochiach. Veshafat betzedek dalim, vehichiach b'mishor le'anvei aretz." He delights in fear of Hashem; he does not judge according to eyes and ears; he judges the poor with tzedek and reproves with straightness the humble of the earth.

On the surface, this looks like a description of mochin and middos—Chochmah, Binah, Daas, Yirah, Gevurah, Rachamim—not of Malchus. But according to what was explained, that Malchus is "leit lah migarmei klum" and therefore receives and reveals all that precedes it, this very totality of ruach is the sign of Malchus. For only Malchus is "kol ha'middos kulam" in the sense of being their collective manifestation toward the worlds. In Atzilus, Chochmah shines in Chochmah, Binah in Binah; their unity is still be'ofen pnimi. Malchus alone stands as the inclusive expression: what the king speaks and enacts is the sum of all the internal counsels of the palace.

Thus when Yeshayahu says that on the choter mi'geza Yishai rests "ruach chochmah u'vinah... ruach daas v'yiras Hashem," he is describing not only his inner stature, but his Malchus nature: he is the one in whom all the ruach of the preceding sefiros stands already in a form ready for mishpat, for hanhagah, for guiding the dal and the anav. This is why, immediately after enumerating his ruach, the Navi turns to his function of judging the poor, striking the wicked, filling the land with daas Elokus—these are all expressions of Malchus.

Moreover, the Navi emphasizes that "ve'hari'cho be'yiras Hashem," that his main delight is yirah. And yirah, especially yiras ha'romemus, is the shoresh of Malchus, for Malchus rests only on bittul. A king whose inner pleasure is yiras Hashem, and not the honor of the throne, is a merkavah to Malchus d'kedushah, where sovereignty and self nullification are one.

This same pattern we find crystallized in the words of the Rambam, who gathers all the scattered sayings of Chazal into halachah pesukah. In Hilchos Melachim perek 11 he writes: "HaMelech haMoshiach atid la'amod u'lehachzir Malchus Beis Dovid li'yoshna ha'rishonah... veyilchom milchemes Hashem, veyechof kol Yisrael le'leches bah ulechazek bidka, veyilchom milchemes Hashem." And he defines his criteria: that he be "osek baTorah u'mitzvos keDavid aviv, kefei Torah shebiksav ve'shebe'al peh," that he "yachof kol Yisrael," "yilchom milchemes Hashem," and ultimately "yivneh haMikdash bimekomo veyekabtz nidchei Yisrael."

Here several yesodos are revealed. First, that Moshiach is explicitly a melech—"HaMelech haMoshiach"—a human king from Beis Dovid, mortal and physical, who must "stand up" (la'amod) in this world, in a body, in a specific generation. Second, that his kingship is not inherited as a mere biological right, but effected through Torah and avodah: "osek baTorah u'mitzvos keDavid aviv"; and through hanhagah: compelling Israel to walk in its ways, fighting the battles of Hashem, rebuilding the Mikdash. His Malchus is the giluy of his inner Torah and bitul. This is the very inyan that Malchus "leit lah migarmei klum": its whole metzius is to be the vehicle through which higher ratzon and chochmah become concrete decrees and institutions in the people's life.

Furthermore, the Rambam teaches that "im asa ve'hitzliach, u'bana Mikdash bimekomo, vekibetz nidchei Yisrael—harei ze Moshiach be'vadai." That is, the certainty of his identity is not through nevuah, nor through wondrous signs, but through the pe'ulos of Malchus: that he actually restores the practice of Torah and the structures of kedushah. Moshiach is thus defined halachically as the one whose leadership transforms the public conduct of Israel—Malchus be'poel.

Now we can understand why Chazal, when describing his personal mode of existence before this revelation, paint him as hidden among the lowly and the suffering. In Sanhedrin 98 we find several names suggested for Moshiach. Among them: "Chivra d'bei Rebbi"—the leper of Rabbi's house—based on the pasuk "achin cholyeinu hu nasa u'mach'oveinu sevalam." Elsewhere the Gemara tells of Moshiach sitting at the gates of Rome, "bein aneiyei u'metzoraei," among the poor and afflicted, binding his wounds one by one so that if he is called he can rise immediately.

And in Midrashim it is told that "Moshiach yoshev bein aniyei Chutz La'aretz," and that "kol tza'aron shel Yisrael alav." He bears their sicknesses, he sits in their exile.

At first glance, this seems like a description of yesurim, of middas Yesod or even Netzach in suffering. But in truth, this, too, is Malchus. For Malchus, as known, is associated with Shechinah, "Shechinta be'galusa," the Divine Presence that goes down with Israel into all their exiles. The melech who is Malchus be'Adam must therefore be the one who is with them not only in their geulah but in their galus, who allows their pain to enter his own guf. Malchus is "ragleh yordos mavess," the lowest, the feet that descend. Thus Moshiach sitting among the poor and sick is the human expression of Malchus haShechinah in exile.

And yet, in that very posture of brokenness, his anavah and kabalas ol are revealed. He does not stand apart on a marble throne waiting until the nation becomes worthy. He sits in the dust with them, as the Shechinah sits "be'afra." This is Malchus in its aspect of bittul: "leit lah migarmei klum"—it has nothing of its own, only what the am carries into it. Their wounds are his bandages; their cry is his inner avodah.

This is also the inner content of Chazal's description, on the pasuk "vehu ani rochev al chamor." The Navi Zechariah calls him "ani ve'rochev al chamor"—poor and riding on a donkey. Chazal explain that "ani" here means lowly, humble, and that "chamor" alludes to "chomrius," materiality. The melech haMoshiach is thus portrayed as one who rides upon, i.e. harnesses and directs, the physicality of the world; but his mode is "ani," not the arrogance of conquest. He is malach over the chamor precisely because he is poor in himself, emptied of self importance, carrying only the yoke of Hashem.

Here we see two complementary faces of Malchus: on the one hand, Malchus as splendor and royalty—he is a king; on the other hand, Malchus as anavah and kabalas ol—"ani ve'rochev al chamor." In kedushah these two are not contradictions. For a Jewish king is commanded to write for himself a Sefer Torah and to read from it all the days of his life "le'vilti rum levavo mei'echav." His very Malchus demands constant bitul. The greatness of Moshiach's Malchus is that this anavah is not merely a guard against corruption, but the positive content of his kingship: he is king because he is the greatest mekabel of the yoke of Heaven, and therefore the clearest conduit of that yoke to Israel.

Now we can also understand why the Rambam insists that Moshiach is "osek baTorah u'mitzvos keDavid aviv." Many imagine kingship as primarily political skill, charisma, or military strategy. But the halachah states that the melech haMoshiach is first of all a gadol baTorah and tzaddik in mitzvos. For Malchus d'kedushah has no metzius other than being the dibbur and hanhagah of Torah in the world. If his Torah is complete, his Malchus is a true mirror of Malchus Shamayim; if his Torah, chas veshalom, were lacking, his decrees would express some admixture of self, which is Malchus d'sitra achara.

This is why the Rambam lays down as the sign of be'chezkas Moshiach that he "yachof kol Yisrael le'leches bah ulechazek bidka." His leadership is measured by whether he restores Torah observance in the am, whether he repairs the "breaches" in halachic life. Malchus is not a private madreigah; it is defined by the people's actual avodah under his rule. "Ein melech b'lo am"—there is no king without a people—means that Malchus is revealed only when the am accepts and lives by his Torah rooted hanhagah.

Correspondingly, Yeshayahu emphasizes his defense of the weak and the straightening of mishpat: "Veshafat betzedek dalim, vehichiach b'mishor le'anvei aretz." It is not said that he will flatter the wealthy or seek alliances with the powerful. His gaze is on "dalim" and "anvei aretz," the poor and humble of the land. For Malchus d'kedushah, unlike worldly kingship, does not derive its dignity from dominion over the strong; it reveals the kavod of Hashem by elevating those in whom nothing of their own remains. Thus, the mark of Moshiach's Mishpat is that it bends toward the dal and the anav, and it uproots rish'ah: "Vehika eretz beshevet piv, uveruach sefasav yamit rasha." The rod of his mouth—his words of Torah—are what strike the wicked; the ruach of his lips is what causes evil to fall. Here, too, the inyan is Malchus as dibbur: through his speech the world's values are reordered.

All these descriptions together—his ruach of Chochmah, Binah, Daas and Yirah; his anavah of "ani ve'rochev al chamor"; his sitting among the poor and sick; his bearing of Israel's afflictions; his being a melech whose authority comes through Torah and mitzvos; his judging the poor with righteousness and slaying wickedness with the rod of his mouth—are one inyan: they are portraits of Malchus as it will be when all the preceding sefiros are gathered into one human figure.

And this allows us to approach the next step in our inyan. For once it is clear that Malchus of Moshiach means such a personality and such a hanhagah, rooted entirely in Torah sources, we can begin to ask: how do these very traits—the ruach of Chochmah u'Binah, the Daas and Yirah, the overflowing chesed and gevurah of his mishpat, the beauty, victory and humble splendor of his presence—already appear, in part and in order, in the Nesi'im of Chassidus? How is the Malchus of Moshiach not an eleventh, foreign element, but the revealed crown emerging from the living partzuf we have traced, in which each Rebbe has already borne one facet of that coming king?

To this we now turn.

13 · Malchut as Crown of the Dynasty

And with this we can now return to the chain of Nesi'im itself, for here is the main chidush in our inyan. That which we have spoken—that Malchus of Moshiach gathers all the preceding kochos into one human king—is not a matter aside from the seder of Chassidus Chabad, as though there were the dynasty on one side and, somewhere else, the future Malchus. Rather, the whole seder that began with the Baal Shem Tov and extends through the Seventh Generation is itself the hisyatzvus of a keli for this Malchus. Not an eleventh head added from without, but the crown that emerges when the ten have become complete.

This is the meaning of "sof ma'aseh b'machshavah techilah." In pshat it speaks of creation: that the lowest nivra, man of flesh and a coarse world, is the last in asiyah but was first in Machshavah. But in pnimius it is a klal in Sefiros: Malchus, though it is "leit lah migarmei klum" and stands last in order, is in truth rooted in the highest reisha, for it alone reveals the kavanas haratzon. All the inyanim of Chochmah, Binah, Daas and the middos are only the hishtalshelus of light; Malchus is where the ratzon ha'elyon to have "dira batachtonim" is fulfilled.

Accordingly, when we speak of the Baal Shem Tov as Chochmah, the Maggid as Binah, the Alter Rebbe as Daas, and so on until Yesod of the Seventh Generation, we must be careful: their seder is not only a beautiful structure of Sefiros, a spiritual architecture to contemplate. The very fact that this structure comes to completion in our dor means that its sof is now touching its machshavah techilah. The end of the chain is the moment when the kavanas harishonah of the whole chain—Malchus d'Moshiach—is able to appear.

In other words: from the beginning, when the Baal Shem Tov first revealed the nekudah of Elokus in the forests and simple hearts, the tachlis of that revelation was not only to enlighten the souls of that time, but to begin the building of a partzuf whose Malchus would be Moshiach. This is openly hinted in the well-known encounter of the Baal Shem Tov with Moshiach: "Imasai ka'asi Mar?"—"When will the Master come?" And the answer: "Le'k'sheyafutzu ma'ayanosecha chutzah"—"When your wellsprings will be spread outward."

On the surface, this dialogue speaks of a condition: that the teachings of the Baal Shem Tov must reach chutzah, the outer places. But according to what we are saying, it reveals much more. It means that the very ma'ayan of the Baal Shem Tov, the Chochmah-point of his hisgalus, is itself the mayan of Moshiach; only that in the beginning it is in a state of nekudah, concentrated in the Nasi of Chochmah. The condition "when they will spread outward" is precisely the condition for Malchus to emerge: when all the levels that stand between a concealed nekudah and an accepted kingship in the world will have been traversed.

For what is "yafutzu" if not the work of the subsequent Sefiros? The Maggid's Binah is the first hafatzah—inwardly, within the world of understanding. The Alter Rebbe's Daas is hafatzah into the individual nefesh, binding mind and heart. The Mitteler Rebbe's Chesed is hafatzah in breadth of explanation and in organized Chabad communities. The Tzemach Tzedek's Gevurah is hafatzah in the form of psak, of halachic definition that can stand against opposition. The Maharash's Tiferes is hafatzah in a regal, above-nature conduct—"lechatchilah ariber." The Rebbe Rashab's Netzach is hafatzah as war, institutions, yeshivos, armies of temimim. The Frierdiker Rebbe's Hod is hafatzah into the deepest chutzah of galus itself, into prisons and foreign lands. And the Yesod of the Seventh Generation is hafatzah in the most literal sense: shluchim and battei Chabad in every corner, the use of all technologies, the reaching of "chutzah" in its plain meaning—outermost.

Thus, when the Rebbe, Nasi of Yesod, came and declared in many sichos that "hama'ayanos kvar yatz'u chutzah"—that the wellsprings have already gone out to the outside, he was not stating merely a poetic encouragement. He was testifying that the condition given to the Baal Shem Tov by Moshiach himself had been fulfilled in seder hishtalshelus: the partzuf that began as Chochmah has completed its descent into Yesod, into actual channels that touch every chutz, every outside. And if so, then according to "sof ma'aseh b'machshavah techilah," the inyan of Malchus—the original intention, Moshiach himself—must now begin to reveal.

Here we can understand in a deeper way the Rebbe's constant insistence that the entire tachlis of the Nesi'im, and of his own avodah in particular, is "hachanas ha'olam l'Bi'as Moshiach," to prepare the world for the coming of Moshiach; and more than that, his statements that this hachanah is already completed, that we are standing only

“b’inyanei achrona shel Geulah.” For if the very essence of the dynasty is to be a living partzuf of ten Sefiros, then its completion in Yesod necessarily means that the keli for Malchus is now fully formed. The remaining inyan is not another Nasi with a new middah, but the giluy of Malchus into this already-prepared structure.

Yet Malchus, as we said, is “ein melech b’lo am.” Just as Malchus of Atzilus receives from all the Sefiros above it yet has nothing of its own, and its whole inyan is to be mashpia into the lower worlds according to their acceptance, so too Malchus d’Moshiach cannot be spoken of only from above, as a light descending. Its very metzius is the kabbalah from below: the people’s kabbalas ha’melech.

Therefore we find that parallel to the Rebbe’s description of the historical fulfillment of “yafutzu ma’ayanosecha chutzah,” there is his unceasing call concerning “kabbalas Malchus Shamayim” in the most simple and practical form: to put on tefillin, to light Shabbos candles, to keep kashrus, taharas hamishpachah, to learn Torah daily, to influence another Jew in these matters. At first glance, these two inyanim—speaking loftily of Moshiach and Geulah, and speaking ceaselessly of simple mitzvos in daily life—seem far apart. But according to the above they are one thing. For Malchus as kingship can only emerge when Malchus as Kabbalas Ol Malchus Shamayim is present in the details of life.

In other words: the “people’s acceptance of the king” that defines Malchus d’Moshiach does not begin when the shofar of Geulah is sounded; it begins now, in each act of kabbalas ol mitzvah. Every Jew who crowns Hashem over his thought, speech and action, who allows the wellsprings that have reached him—through the Sefiros of the Nesi’im and the channels of Yesod—to become Malchus in his own life, is already a chelek of that am upon which the future Malchus will rest. The dynasty’s purpose is not only to bring the light of Chassidus outward, but to form a people capable of receiving Malchus openly.

Accordingly, Malchus of Moshiach within the story of the Rebbeim is not to be sought as a new, separate figure, an “eleventh Rebbe,” chas veshalom, which would break the seder of ten. Rather, it is to be understood as the crown that stands upon the completed head: the ruach and hanhagah of Melech HaMoshiach emerging from within the totality of what the Baal Shem Tov and his successors have already revealed and structured.

When later we will speak of the personality of Moshiach—of his Chochmah like the Baal Shem Tov, his Binah like the Maggid, his Daas like the Alter Rebbe, his Chesed and Gevurah like the Mitteler Rebbe and Tzemach Tzedek, his Tiferes, Netzach and Hod like the Maharash, Rashab and Frierdiker Rebbe, and his Yesod-connection that resembles and is born from the Seventh Generation—we are not, G d forbid, inventing stories or weaving fantasies. We are only drawing out the inner necessity of “Malchus receiving from all Sefiros”: that the king in whom Malchus is revealed must be, in his pnimius, the synthesis of all the middos that have already appeared as distinct giluyim in the chain of Nesi’im.

Thus, the Maamarim and sichos that define Dor HaShvi’i as “dor d’Geulah,” that speak of “Hinei zeh Moshiach ba,” are not external proclamations added to a closed historical narrative. They are the revelation of what was in Machshavah from the outset: that this dynasty is the body, and Moshiach is its Malchus; that this partzuf is the kli, and Malchus is its crown.

With this we may now proceed to contemplate, in more detail, how this Malchus of Moshiach indeed contains within itself each Sefirah as it was revealed by the Nesi'im—beginning with the Chochmah of the Baal Shem Tov as it will shine anew in the Malchus of the coming king.

14 · The Chochmah-Spark in Moshiach

And behold, according to all the above, when we say that Malchus of Moshiach receives from all the Sefiros as they were revealed in the Nesi'im, the seder ha'giluy must begin from the beginning. For in the seder haSefiros themselves, the first point is Chochmah, nekudah peshutah, re'iyah klalis, and "sof maaseh b'machshavah techilah" means that specifically this first nekudah is most deeply rooted in Kesser and therefore it is this which must be revealed again, in a higher way, at the sof — in Malchus.

Now, the first giluy of this nekudah in our seder ha'hishtalshelus was by the Baal Shem Tov, who taught and lived that "Hashem is found and stands in every detail of existence," that there is no place empty of Him, that the simplest peasant on the forest path and the blade of grass beneath his feet, the cry of a child and the fall of a leaf, are all precise Hashgachah Pratis. This was the Chochmah-point: not long hisbonenus, not structured systems, but a simple sight, a flash in which all worlds are seen as transparent to Elokus.

However, then this nekudah was revealed only in an inner circle, by a hidden tzaddik wandering in forests and villages, speaking to a few disciples, awakening in them this simple emunah and simchah. The world as a whole remained dark; the field knew not yet that "Hashem is with you in the field." And even when this nekudah was later drawn into Binah, Daas, and so forth, it remained, for the most part, a light of pnimiyus within the world of Chassidim.

But the tachlis of the inyan is that this very nekudah, the Chochmah of "seeing Hashem in everything," should not remain hidden in the head but should fill all the limbs, should come down into the feet, into Malchus, and from there into the entire world. This is the meaning of the nevuah "ki malah ha'aretz deah es Hashem, kamayim layam mechasim" — "for the earth will be filled with the knowledge of Hashem as the waters cover the sea." Not that a certain circle of ovdei Hashem will be filled with de'ah, but the aretz itself, the lowest, the coarse world, will be saturated with de'ah, so that it itself will know.

And this is the first aspect of Malchus of Moshiach: that it contains within itself, and reveals outwardly, the Chochmah of the Baal Shem Tov. For Moshiach is described as "yoreh de'ah la'amim" — he will teach, will point out, knowledge of Hashem to the nations; he will be a melamed de'ah, not only a baal-de'ah. And this "yoreh de'ah" is not merely that he will explain many concepts, but that he will cause the nekudah of Chochmah to shine in all, that he will awaken in every Jew, and through them in all creation, a simple, encompassing awareness: that everything they have ever seen, everything that ever happened, was nothing but Elokus.

For it is known that Chochmah is called "reisha d'lo isyada" — the head that is not known. In its own place, in the top of the head, Chochmah cannot be grasped as a metzius daas; it is felt only as a flash that eludes articulation. But when this very "reisha d'lo isyada" is drawn into Malchus, into dibbur and into the lowest worlds, then it

becomes "malah ha'aretz deah," a knowledge that even aretz can know, even the lowest consciousness can articulate. This is the paradox of Malchus containing Chochmah: the head that is not known shines most in the place that "has nothing of its own."

Accordingly, we can understand more deeply the description of Moshiach's Malchus. When the Navi says that he will "judge not according to the sight of his eyes ... but he will judge with tzedek the poor," this means that his gaze on reality will be like the gaze of Chochmah — he will see through the garments, he will see the Elokus in every occurrence. And he will not keep this seeing as a private prophetic vision, but he will "yoreh de'ah," he will teach the people to see with him. The world will be re-educated in sight.

This is also the inner meaning of what is explained in the writings, that in the days of Moshiach there will be a revelation of Hashgachah Pratis on every prat and detail, that "Moshiach will explain to each individual what was the Divine intention and hashgachah in all that occurred with him throughout his life." For all the days of galus, a Jew stumbles through a kind of thick forest — events that seem random, falls and ascents that he does not understand. Only occasionally, like the Baal Shem Tov in the physical forest, does a ray of Chochmah break through and he senses: here Hashem is with me.

But when Malchus of Moshiach will be revealed, the entire history of each soul and of all creation will be illuminated retroactively as one great forest of Hashgachah Pratis. Moshiach will be the king who tells each Jew his own story, but this time from Above: he will show him how every seeming accident, every exile and every concealment, was a precise step in the path of the King with his son. This is Chochmah as it returns in Malchus: the whole tree seen within each seed, but now the seed itself tells the story.

And we may say, in the way of avodah, that this explains the comparison between the Baal Shem Tov's forest paths and Moshiach's global revelation. The Baal Shem Tov would leave the town and wander in the field and forest, for there the concealment of Elokus is strongest, and there he opened his heart in tefillah and revealed that "Hashem is with you in the field." In that, he established the seder: that Chochmah must first enter the most hidden, unrefined places. But then, the number of those places was still limited, bound to a certain geography and era.

Moshiach, by contrast, is Malchus — "melech al kol ha'aretz"; his "field" is the entire globe. The same nekudah of the Baal Shem Tov, that in a Ukrainian forest recognized the Divine in a bird's chirp and a lumberjack's sigh, will in Moshiach become the consciousness of continents. Every city will be as a beis medrash, every marketplace as a field where the King is present. The "forest paths" will be the highways and networks of the world, and along all of them it will be clear: "Hashem is here."

This is the tochen of "ki malah ha'aretz deah es Hashem kamayim layam mechasim." As long as the sea is covered by water, the stones at the bottom know nothing; they are submerged, passive. When the Navi uses this mashal, he is revealing that the de'ah of Moshiach is not that the "dry land" will rise to the level of a contemplative elite, but that de'ah will become the very element in which all things are immersed. Just as one breathing being in the sea and one dead stone are equally surrounded by water, so in the time of Moshiach, the greatest tzaddik and the simplest Jew, the most spiritual act and the most material detail, will equally be enclosed in the obviousness of "there is nothing else besides Him."

And this is possible only because Malchus, which "has nothing of its own," can receive the "reisha d'lo isyada" without distorting it. In the higher powers, when Chochmah is drawn into Binah and Daas, it must be expanded, its simplicity is inevitably broken into forms. But in Malchus, which is sheer bitul, the original simplicity of Chochmah can reappear, only now as a spoken word, as a lived reality. Moshiach's Malchus, his kingship, is thus not another "system" about Hashem; it is the simple statement of the Baal Shem Tov — "Hashem is here, too" — uttered by the king into every place and every heart, until all say it themselves.

On this basis, we can begin to understand how, in the inner personality of Moshiach, the Chochmah of the Baal Shem Tov is the first and deepest spark: his very malchus is rooted in a simple, all-embracing awareness of Elokus, and his first act as king is to awaken that awareness in all Israel and in all creation. And after establishing this nekudah, we can proceed to see how within that same Malchus is also contained the Binah of the Maggid — the power to unfold and explain this awareness to every mind according to its measure.

15 · The Binah-Heart of Moshiach

And just as in the beginning the nekudah of the Baal Shem Tov could not remain as a flash alone, but demanded the Maggid who would widen it into "rechovos hanahar," so also at the end: if Moshiach's Malchus is rooted in that simple all embracing sight, it must also contain within itself a lev meivin that can take this sight apart, as it were, and re give it to every mind according to its measure.

For it is known that Binah is called lev meivin, "the heart that understands," and not merely "the brain that understands." The understanding of Binah is not only the grasp of a concept in its logic; it is the power to feel from within how the matter settles in each particular, to discern distinctions, to separate and to join, to say: for this soul this path, and for that soul that path. And therefore the main expression of Binah is in dibbur, in the ordering of words that reach the other person, for "the heart speaks from its fullness." Hence Malchus, which is dibbur and explanation to the people, when it receives the light of Binah, becomes not only a rule over bodies but a teaching to minds and hearts.

This is the inner meaning of what our sages describe concerning Moshiach, that he will be a great melamed Torah, in a manner that exceeds even the greatness of the Avos. Chazal say that in the future the Holy One, blessed be He, will sit and teach Torah to the tzaddikim, and each one will point with his finger and say, "Hinei Elokeinu zeh." And our teachers have explained that this Torah is the "Torah chadashah mei'iti teitzei," a new depth of the same Torah, drawn through Moshiach. In another place they say that the wisdom that will be revealed through Moshiach will be so great that the chochmah and Binah of Avraham Avinu will be like that of a simple person in comparison. This is not, G d forbid, to belittle the Avos, but to indicate that there will be a new kind of lev meivin, which knows how to explain Elokus in such a way that even that which until now was only for the greatest neshamos will become the bread and water of every Jew.

And this is also the content of what the Rambam writes, that "the king Moshiach will arise and restore the kingdom of David to its former sovereignty… and he will compel all Israel to walk in it and to strengthen its breaches, and he will fight the wars of Hashem." On the surface, this compelling appears as an exercise of external power: the

king uses authority to enforce observance. But the Rambam himself immediately continues that his main occupation will be "to be osek in Torah and mitzvos like David his ancestor… and he will influence all of Israel to go in it and strengthen its breaches." The "compulsion" is thus primarily a hashpa'ah of Torah—he teaches in such a way that the inner will of Israel is aroused, until what was previously a breach becomes itself a gate of understanding.

This was already prefigured in the Maggid. The Baal Shem Tov would say a short vort on "Hashem is with you in the field," in a few words he would reveal the nekudah. The Maggid would sit and expand this vort through many parables and explanations, distinguishing between levels of yichuda tata'ah and yichuda ila'ah, between simple faith in the field and profound contemplation in the palace. And his beis midrash became a place where each talmid heard from the same teaching his own path, as if the Maggid's lev meivin descended into each one's lev to organize his avodah. This is the Binah root of the future malchus: the power to take a single point of Elokus and shape it into a whole world of seder and havanah for each receiver.

So too, in Moshiach, Malchus will not be only a proclamation—"Hashem is King"—but a constant speech of explanation. The Navi already hints to this when he says that Moshiach will "judge with tzedek the poor and reprove with fairness the meek of the earth." True mishpat requires Binah, for judgment is not only the application of a rule but the understanding of particulars and circumstances. The same ruach of Binah with which he will judge will also be the ruach with which he will teach, for his words of Torah and his words of mishpat are one. His malchus is his shiur, his kingship is his class.

And there are Midrashim that speak openly that in the future, when Moshiach comes, he will sit and teach Torah to all Israel, and each one will say, "Torah chadashah mei'ito." From the greatest chachamim down to the simplest, each will hear from his mouth the explanation that fits his vessel. Not that there will be many different Toros, G d forbid, but one Torah whose Binah is so deep and so wide that it can bend itself into each keili without losing its peshitus. This is exactly the inyan of lev meivin: it is one heart, but it understands and feels many souls.

We can picture this, as it were, in the following way. Imagine a king whose palace is open, and every citizen comes with his confusion: one does not understand a sugya in Shas, one does not understand how to make peace in his home, one does not understand why his prayers are cold, one does not understand his suffering. If the king had only Chochmah, he would see the root of all these matters in a single nekudah of Elokus, but his answer would remain general. If he had only Daas, he would bind those who already understand, but the very far ones would remain outside. But a king whose Malchus is filled with Binah can sit and hear each question to its end, separate the tangles, show the order of the matter from beginning to end, and from that same order lead the person back to the original nekudah: "Hashem is here, too."

And because this Binah is within Malchus, it is not only a private explanation in the inner room, but a public speech that arranges the entire life of the people. Law, education, economy, family, all the structures of society will be taught and rearranged according to the inner Torah that Moshiach reveals. The world's mind will be

re educated, step by step, through his dibbur. What we now call "culture," "worldview," "common sense," will be transformed, not through coercion alone, but through a new havanah that makes Elokus the obvious basis of all thought.

Yet even this has a certain limitation. Binah, by its nature, multiplies distinctions. It sees sides, it unfolds into many details. There remains the question: how will all these many individualized explanations not remain separate worlds? How will they be tied back into a single, living connection between the king and each soul, so that the understanding does not remain in sechel alone but penetrates the heart and engenders middos? This is already the inyan of Daas—of keshirah and hiskashrus—which, as known, follows Binah and binds the mochin with the nefesh.

Thus, after understanding that in the Malchus of Moshiach there is the Binah of the Maggid—the lev meivin that explains Elokus to every mind according to its measure—we must now proceed to contemplate how within that same Malchus is also included the Daas of the Alter Rebbe: the power to make from this understanding an inner bond, an intimate knowledge, between Moshiach and every single soul.

16 · Daas and the Inner Bond

And this leads to the next inyan. For if in the days of Moshiach the revelation will be in such a manner that "mala ha'aretz deah es Hashem," that the entire earth is filled with deah, then we must say that the ikar giluy is not only in the or of Chochmah and Binah, but specifically in the inyan of Daas. For "deah" is from the lashon of "ve'Adam yada," a knowledge that is keshirah, that binds knower and known into one union. And as is explained in many places, that Daas is the koach hamachshavah ha'misbonenes that settles on the inyan and does not move from it, until it becomes a davar muzgash in the soul, and from it are born the middos.

However, here there is a chidush. In the avodah of the individual now, Daas is primarily hisbonenus: the person fixes his mind on matters of Elokus, contemplates again and again the greatness of the Ein Sof and the smallness of the worlds, and through this "yolid" in himself ahavah and yirah. But in the Malchus of Moshiach, the inyan of Daas will be revealed also from above downward, as a hashpa'as Daas that the melech gives to his people. Not only that each person will contemplate, but that the king himself will be the Daas of the generation, tying every mind and every heart to the daas Eloki.

To understand this, we must recall what is known regarding the Daas of the Alter Rebbe. His avodah was not only to explain concepts in Chochmah-Binah in a clear way, but to be a nefesh ha'klalis for all those bound with him, and to tie them with a kesher of pnimiyus to Elokus. This is the inyan of hiskashrus that Tanya speaks about —"hiskashrus talmidim l'Rabbo"—that through thinking about the teachings of the Rebbe and fulfilling his eitzos, the talmid becomes tied to the nefesh of the Rebbe, and receives from his Daas. And this is not an external dependence, chas v'shalom, but the opposite: it is the awakening of his own pnimius, for the nefesh ha'klalis is only megaleh the nekudah of Elokus that is already in the students.

Thus we understand that the Daas of the Alter Rebbe had two bechinos: hisbonenus, the path he taught every beinoni, and hiskashrus, the path through which his Daas extended into the souls of his chassidim. And in truth, these are two sides of one inyan. For hisbonenus without hiskashrus remains sechel without life, and hiskashrus without hisbonenus can become a kind of emunah peshutah that is not internalized. The tachlis is that through hiskashrus to the Rebbe, the talmid should be moved to his own hisbonenus, until his heart burns with a daas pnimi.

Now, this very inyan will be in an incomparably higher way in Malchus d'Moshiach. For as we said, Malchus is the sefirah that has nothing of its own and yet is melech over all; and the Zohar says regarding a king, "liba d'malka iskasher b'liba d'am," that the heart of the king is bound with the heart of the people. The geder of true Malchus is not only that the people obey his decrees, but that there is an inner bond of hearts, that what moves in the heart of the king moves also in the heart of the nation.

Accordingly, when we speak of "mala ha'aretz deah," we must say that this deah is the Daas of the melech which fills the land. Not that each person separately will develop a deah from his own sechel, but that there will be a giluy of a general Daas, the Daas of Moshiach, that is nimshach into each nefesh according to its measure. Just as now in pnimius, the hiskashrus to the Nasi hador is the keili through which one receives an awakening of Elokus, so in the future the hiskashrus to Malchus d'Moshiach will be the derech through which every Jew will be bound with the daas Eloki b'pnimius.

This is also the depth of what is stated in Chassidus regarding the beinoni in the days of Moshiach. Tanya establishes the beinoni as the matzav ha'nivchar, that his machshavah, dibbur, and maaseh are always in accordance with the ratzon Hashem, and that his middos of ahavah v'yirah are born through hisbonenus. But in the end of the sefer it is explained, that the complete tikun of the beinoni will only be in yemot haMoshiach, when even the natural heart will be transformed, that "vesarti es lev ha'even mibesram." What is the pnimiyus of this? That the koach of Daas that now is acquired only through avodah will then be an or poshet that fills the nefesh, through the giluy of Moshiach.

In other words: today, the beinoni must exert great toil in hisbonenus to tie his mind and heart together, to bridge the gap between what he knows and what he feels. In the future, the very metzius of Daas in the world will be different. The air of the world will be "deah," the very ruach of life will be imbued with Daas Eloki, because the melech, who is the general Daas, will be revealed. The hisbonenus will not be abolished, but it will be of a different kind: not to create Daas from nothing, but to absorb, to internalize the Daas of Moshiach that already surrounds and penetrates.

And this is hinted also in the inyan that Moshiach "yodea kol echad v'echad," he knows each one of Israel in pnimiyus. For if his Malchus is only a general hanhagah, then his daas would be only klali: he knows the people as a collective. But the true Daas is that he knows the shoresh ha'neshamah of each individual, the derech ha'yashar of each nefesh, and therefore he can give to each one his specific eitzah in Torah and avodah. This is like the

inyan of the Alter Rebbe's yechidus with chassidim, when he would say to one word, to another a pasuk, to a third a mashal, and with this one utterance the person's entire life was tied to Elokus. In Moshiach, this will be in a way that is beyond all comparison: his Daas will embrace all neshamos at once and each one separately.

And from this we can also understand more deeply the inyan of hiskashrus to the Rebbeim as a hachanah to kabbalas Malchus d'Moshiach. For the avodah of hiskashrus trains the nefesh to receive Daas from a nefesh ha'klalis, to be mevatel its own separateness and to let the Rebbe's daas penetrate. When one learns the Tanya and the maamarim, when one lives with the horaos, when one pictures before his mind the tzuras penei ha'Rebbe and asks himself, "what does the Rebbe want from me now," he is already living in a matzav where his Daas is not an isolated island but part of a larger sea. This is the dugmah, the miniature, of what will be in a klali way in the days of Moshiach.

For then, the inyan of hiskashrus will not be only a personal avodah of certain individuals, but the very geder of Malchus: "ve'avaduhu kol Yisrael," they will serve him with a whole heart, meaning that their hearts will be tied to his heart. And through this, the multiplicity that comes from Binah—the many explanations, the many derechim—will be united in one living kesher, so that all the derachim are derachav, the paths of the king, and all the hearts are lev echad im ha'melech.

And this is also the hachanah to what will be explained further regarding the Chesed and Gevurah of Moshiach. For once we understand that the Daas of the king is not an abstract sechel but a bond of heart to heart, then it is understood that his Chesed—his love to Israel—and his Gevurah—his mishpat and din—are not external hanhagos, but the very movements of that bond. When he loves, he loves each nefesh according to its root; when he judges, he judges from within that same Daas that knows the inner path of each soul.

Thus, from contemplating the Daas of the Alter Rebbe and its hiskashrus, we gain a first understanding of how Moshiach is not only a global Melech haMoshiach, but also a Daas pnimi to every individual, a living connection that will bind mind and heart of all Israel to Hashem, in a revealed and permanent way.

17 · Chesed and Gevurah in the King

If so, after the inyan of Daas is clarified, that the Melech's inner knowledge is a kesher chaim with each nefesh, we can now understand in a deeper way the midas ha'lev of Moshiach, how Chesed and Gevurah are included in his Malchus as two movements of one heart.

For behold, regarding Melech haMoshiach it is written in Yeshayahu, "ושפט בצדק דלים, והוכיח במישור לענוי ארץ, והכה ארץ בשבט פיו, וברוח שפתיו ימית רשע – And he shall judge the poor with righteousness, and decide with fairness for the meek of the land; and he shall strike the earth with the rod of his mouth, and with the breath of his lips he shall slay the wicked." And immediately afterwards: "והיה צדק אזור מתניו, והאמונה אזור חלציו – And righteousness shall be the belt of his loins, and faithfulness the belt of his reins."

Seemingly, these pesukim themselves are two opposites: on the one hand, judging the poor with tzedek, fairness to the humble; on the other hand, striking and killing the rasha with the rod of his mouth and the breath of his lips. Yet the Navi speaks of them as one inyan, "tzedek" and "emunah" girding him like a single belt. From this we understand that in Melech haMoshiach, Chesed and Gevurah are not two separate hanhagos that alternate, but one essential middah of Malchus in which kindness to the dal and din on the rasha are inseparable.

To explain this, we must return to the giluy of Chesed and Gevurah in the chain of the Nesi'im, to see how they already prepared this form.

It is known regarding the Mitteler Rebbe that his inyan was hitpashtus haChesed, a river of love and of Elokus that had no end. His maamarim were described by chassidim as a nahar yotzei me'Eden mamash; hours upon hours of dibbur without interruption, every nekudah of Elokus broadened and given merchav. And this was not only in his Torah, but also in his hanhagah with Yisrael: his ahavah to each chassid, the time he would give in yechidus, the way he created a wide place for every nefesh to spread out and breathe in avodas Hashem.

This is Chesed in its pnimi form: not merely to give a matanah, but to create a space in which the other can exist with menuchas hanefesh, to pour out oneself so that the other's inner light may reveal itself. And this is the prototype of the Chesed of Moshiach. For when the Navi says, "ושפט בצדק דלים... לענוי ארץ," the simple meaning is that he will stand for the rights of the poor and the oppressed, that he will not allow them to be trampled. But in pnimiyus, "dalim" are those who are dalim b'daas, the ones whose consciousness is poor, whose heart is crushed by exile; and "ענוי ארץ" are those whose anivus has turned into atzvus, whose humility has become despair. To them Moshiach will be "shafat b'tzedek" — he will apportion tzedek in their favor, drawing down light and explanation and encouragement, until their own inner tzedek, their inner straightness, is aroused.

And how will he do this? "בשבט פיו," with the staff of his mouth, and "ברוח שפתיו," with the breath of his lips. That is, his very dibbur will be the keli of Chesed. Just as the Mitteler Rebbe's river of words did not merely inform but literally carried the listener along and lifted him above his previous metzius, so too Moshiach's Torah, "Torah chadashah mei'iti teitzei," will be an endless, individualized outpouring. His mouth will be a staff that supports the dal, a makel that one leans upon; his breath will be a ruach chaim that revives the anav who has sunk too low. This is the Chesed of Malchus: by speaking, he creates a new space of life for the broken.

However, if there were only Chesed in Malchus, only outpouring and expansion, the world would not be rectified. For the very same mouth that must comfort the dalim must also "slay the wicked"; the same breath that revives the crushed must also uproot ra from the world. And here we see the inyan of Gevurah in the king, which is already hinted and prepared in the Gevurah of the Tzemach Tzedek.

The Tzemach Tzedek was called "Tzemach Tzedek she'baTorah" because his avodah was din and psak, the drawing of clear boundaries in Torah, both in nigleh and pnimius. In his teshuvos he dealt with the most complex she'eilos, measuring each detail, accepting some considerations and rejecting others, until a pure line of halachah emerged. And in his leadership he stood with gevurah against decrees and against maskilim, not allowing the river of Chesed that preceded him to overflow its proper banks and be lost in confusion with foreign waters. His gevurah was not anger, chas veshalom, but tzimtzum and geder for the sake of emes.

This too is a prototype for Melech haMoshiach. For the Rambam writes that his primary task is "להחזיר מלכות דוד ליושנה... ולבנות המקדש... ולקבץ נדחי ישראל," and, "יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה," he will compel all Israel to walk in the ways of Torah, and he will strengthen its breaches. Compulsion, strengthening breaches, restoring Malchus — all these are expressions of Gevurah. The king must have the koach ha'din to say: this is mutar and this is assur, this behavior remains and this behavior is uprooted from the world.

Thus, when the Navi says, "והכה ארץ בשבט פיו, וברוח שפתיו ימית רשע," this is not a mashal of physical violence, but a description of halachic Gevurah in its revealed, royal form. His "shevet" is the rod of psak, the straight measure of din that strikes the "aretz," the worldly culture and norms, breaking crookedness and forcing them into a straight line. His "ruach sefasav" is the breath of emes that leaves no room for sheker; when he speaks a halachah, that very speech kills the rasha within reality, leaving no spiritual oxygen for evil to live.

We can now understand how in Malchus, Chesed and Gevurah are one. For if Gevurah were a separate middah, it would seem to contradict Chesed: how can the same Melech who loves the dal with an infinite love also be the one who slays the rasha with the breath of his lips? But according to what was explained about Daas, that the king's Daas is a bond with each nefesh according to its root, it follows that both his love and his judgment come from one and the same inner knowledge.

When he looks at the dal, his Daas sees the nekudah of Elokus buried under layers of galus; therefore his heart overflows with Chesed, with a will to widen their space, to pour out Torah and nechamah until that nekudah shines. When he looks at the rasha, his Daas sees that this conduct, these systems, this culture, have no shoresh in kedushah; they are a covering and a rebellion that suffocate the nekudah of others. Therefore his heart is awakened with Gevurah, not as a personal anger, but as a burning identification with the oppressed; his din on the rasha is itself the highest Chesed to the dalim. In other words, his Gevurah is a movement of Chesed to Israel; by slaying the rasha he is giving life to the humble.

This is the inner meaning of "מלך במשפט יעמיד ארץ, ואיש תרומות יהרסנה — A king by judgment establishes the land, but a man of gifts destroys it." If the Melech would only be an "ish terumos," a man of gifts, always giving and never judging, he would in the end destroy the land, for he would allow evil to flourish under the cloak of Chesed. True Malchus must be "be'mishpat yaamid eretz," the land is established davka through din, through measured Gevurah. But since this din comes from the king, whose whole metzius is the klal of Israel and their bond with Hashem, this mishpat itself is an act of love.

According to this we can also understand why the Navi connects "tzedek" and "emunah" as the belts of his loins. "Tzedek" is the side of Gevurah, justice and straightness; "emunah" is the side of Chesed, trusting and believing in every Jew, in his inner point. The belt binds the upper and lower, connecting the mochin and the middos with the lower faculties of action. So when it says that "tzedek" and "emunah" are his belts, it means that his capacity to bind worlds together, to bring Torah into the lowest details, is girded by both: a faith in the inner good of the people (Chesed) and an uncompromising justice that uproots evil (Gevurah). Only both together make him a Melech.

And all this is hinted already in the historical unfolding: the Mitteler Rebbe's Chesed created a wide, living river of Elokus in which many souls could bathe; the Tzemach Tzedek's Gevurah gave that river banks, defined its halachic course, and protected it from contamination. In Moshiach, these two movements will be fully united in Malchus. His teaching will be an endless river, wider than all worlds, and at the same time every drop will be precisely measured according to Torah; his love will embrace all, and his din will tolerate no ra.

With this, the emotional and judicial core of his Malchus is illuminated: a heart that overflows and a hand that measures; a mouth that comforts the poor and a breath that ends wickedness. And from here it is already understood how, when Chesed and Gevurah are thus harmonized in the Melech, there shines forth a new inyan altogether — the yofi and noam of Tiferes, the Netzach of his complete victory over ra, and the Hod of his humble splendor. This will be explained in what follows.

18 · The Beauty, Victory, and Splendor of Moshiach

According to the above, when Chesed and Gevurah are united within the Melech as one Daas, there must necessarily shine forth the inyan of Tiferes, Netzach and Hod — for these are, as known, the three modes by which that inner harmony, that inner strength, and that inner bittul become visible to the eyes of flesh.

And this is the meaning of what is said, "Noam Hashem Elokeinu aleinu" — "May the pleasantness (noam) of Hashem our G d be upon us." "Noam" is Tiferes, the beauty and sweetness that comes not from one color alone, but from the blending of Chesed and Gevurah into a third, higher tone. And concerning Melech HaMoshiach it is written in Tehillim (45), "Yafyata mi'bnei adam" — "You are more beautiful than the children of man." This is not, G d forbid, a beauty of external form, but the revelation of "noam Hashem" in a human king. His very presence, his hanhagah, his words of Torah and consolation, will be such that the heart senses a harmony never felt before: rachamim on the truth, a compassion that does not blur distinctions, a truth that does not break hearts.

To understand this more, we must recall what was explained regarding the Rebbe Maharash as the giluy of Tiferes. His "lechatchila ariber" — that from the outset one goes over the obstacle — is not only a hanhaga pratis, but the very definition of Tiferes as it descends into leadership. For Chesed would sometimes seek to flow around a barrier, and Gevurah would seek to smash through it; Tiferes, however, ascending above both, reveals a third dimension: standing upon the barrier as upon a step, and from there leaping over. This is the "noam" of a path that is at once demanding and gentle, uncompromising and elevating.

In Melech HaMoshiach this "lechatchila ariber" will be manifest in a way that encompasses all worlds. His malchus will not accept the givens of nature and history as final. Exile, corruption, spiritual coarseness — all the "walls" which for generations were addressed only from within their own terms (either by slow persuasion or by painful struggle) — will be treated by him as mere rungs in the ladder of Geulah. He will stand upon the accumulated pain of history not in order to erase it, but to elevate it, and from there he will go over, revealing how each concealment was itself a step toward revelation.

This is the "noam Hashem" of Moshiach: that his decrees will be experienced as sweetness, his demands as liberation, his Torah as the natural language of the soul. The beauty of his kingship will be that there is no contradiction left between the soul's yearning and the king's command. And this is already foreshadowed in the Rebbe Maharash, whose royal comportment and inner wit expressed a kingship that did not apologize before the world, but also did not crush it; rather, he lifted the world into a higher form of dignity. In Moshiach, this Tiferes will be the common air of existence.

However, Tiferes alone does not yet finish the matter. For so long as there remains any hold for ra, any vestige of Amalek, any corner of reality that can still stand "opposite" the truth, the Malchus is not complete. Therefore there must be within Moshiach's Malchus also the inyan of Netzach — not Netzach as an inner potential alone, as was the case in the Rebbe Rashab, but Netzach as the final, irreversible victory of kedushah in all the worlds.

Netzach, as explained, is the power of war and endurance: the insistence that the ratzon HaMelech be fulfilled in actuality, even when reason does not yet comprehend and feeling does not yet taste. In the Rebbe Rashab, this was expressed in the founding of Tomchei Temimim as an "army of Hashem," training talmidim to be "neiros l'ha'ir," candles that fight darkness by radiating light. This was a Netzach in the time of hachanah, a preparation for future wars: against Haskalah, against secularization, against the decrees that would later fall upon Russian Jewry.

In Melech HaMoshiach this Netzach will stand revealed as the "milchemes Hashem" in its absolute sense. As the Rambam writes, he will wage "milchemes Hashem" and be victorious. This is the war that concludes all wars, the overcoming of Amalek in its root, as it is said, "Ki machoh emcheh es zecher Amalek mitachas hashamayim" — "I shall surely blot out the remembrance of Amalek from under the heavens." It is not merely that the wicked of flesh will be subdued, but that the spiritual principle of Amalek — the coldness, the doubt, the mockery of holiness — will lose all foothold in created consciousness.

And this Netzach is not a separate middah from his Tiferes; rather, it is the extension of that "lechatchila ariber" into the arena of battle. Because he stands above the limits of the world, his very entry into war is from the vantage-point of victory. He does not gauge the enemy's strength to see "if" he can win; he knows from the outset that truth, being the very essence of reality, cannot ultimately be opposed. The war, then, is the drawing down of this certainty into all the strata of being: history, culture, politics, the inner lives of men. His "strategy" is to reveal such a light of Elokus, and to organize the world so precisely according to Torah, that evil has nowhere left to stand.

Here again, the Rebbe Rashab's founding of an army of Temimim is the prototype. For the students of Tomchei Temimim were trained not only in learning, but in a certain posture of Netzach: readiness to stand firm under pressure, to preserve Yiddishkeit in secret if necessary, to carry the Rebbe's ratzon into places where their own understanding did not yet reach. In Melech HaMoshiach, this quality will be the very atmosphere of his people. When he calls, all Israel will answer as one soldier, not out of fear, but out of the recognition that this is their own deepest will. Then Netzach will be completed: not as stubborn resistance against darkness, but as the joyful establishment of light as the only reality.

Yet even this is not the end. For one could imagine a king of great beauty and a warrior of invincible strength whose splendor would be awesome, but whose presence might still overwhelm, might still stand as something "other" than the small, broken, everyday lives of his subjects. Therefore there must be within Malchus d'Moshiach also the inyan of Hod — the radiant humility, the splendor of the Shechinah as she returns to Tzion precisely through having accompanied Israel into the lowest exiles.

Hod, as was explained, is hoda'ah: both submission and thanksgiving. It is the glow that appears when something has been emptied of self and stands only as a vessel for the Other. The Frierdiker Rebbe embodied this in an open way: a Nasi whose body was frail, whose voice was broken with tears, and yet whose presence filled dungeons, interrogation rooms, and later the streets of New York with a majesty that no power could touch. His declaration, "Only our bodies were given into exile, not our souls," is the pure language of Hod: an acknowledgment of brokenness in the guf, together with an unbroken thanks to Hashem for the indestructibility of the neshama.

In Melech HaMoshiach this Hod will be magnified without limit. For he is the one who has borne, in his own nefesh, the suffering of all Israel, as the Navi says, "Achol cholyeinu hu nasa" — "But in truth, our illnesses he bore." He is the king who sits, as the Midrash describes, among the poor and sick, changing their bandages, counting their sighs. Even when his Malchus will be revealed in the highest splendor — Beis HaMikdash rebuilt in glory, nations streaming to Tzion, kings bowing before him — he will remain, in his own daas, that same "ani ve'rochev al chamor," poor and riding on a donkey: utterly submitted to the ratzon of Hashem, utterly identified with the simple Jew and his pain.

This is the Hod of the Shechinah returning to Tzion. For the Shechinah's beauty is not only that she shines in the Heichal, but that she refused to abandon her children even in the filth of exile. When she returns, her crown is made of all the tears, all the whispered Tehillim, all the broken Modeh Ani's of generations. Moshiach, as the human Malchus of this Shechinah, will carry this Hod in his very face. His humility will not be despite his kingship; it will be its inner essence. The more his greatness is revealed, the more evident it will be that he has nothing of his own — "leit lei migarmei klum" — that he is only the transparent channel through which Hashem's compassion and will flow to the world.

Here the image of the Frierdiker Rebbe in Soviet prisons and in American exile becomes a prototype. Just as his crushed body became the place where the splendor of Jewish stubborn holiness was revealed, so too Moshiach's own histories of concealment and suffering (in whatever hidden forms they take) will become the source of his future radiance. His Hod will make his Netzach bearable and his Tiferes accessible. For when the people will see that the victorious warrior and the beautiful king is also the one who has sat with them in their darkness, they will not be intimidated; they will be comforted. Their kabbalas ol to his Malchus will be the natural response of love and gratitude.

And according to all the above, we can now understand in a deeper way that Moshiach's Malchus is not a foreign crown placed atop the chain of Nesi'im, but the flowering of middos already planted and nourished: the Tiferes of the Rebbe Maharash becoming the noam and yofi of the king; the Netzach of the Rebbe Rashab becoming the

final milchamah whose only outcome is light; the Hod of the Frierdiker Rebbe becoming the returning splendor of the Shechinah in Tzion. All these are gathered and harmonized in one human heart, one Malchus that is entirely bitul and entirely authority.

What remains to be understood is: how does such a Malchus receive from the Yesod of the Seventh Generation? In what manner does the power of connection and channel — already revealed in Dor HaShvi'i through global shlichus and the lamplighter's work — pour itself into this crown of beauty, victory, and splendor, such that the kingship becomes not only a promise but a revealed fact in the world? To this we now turn.

19 · Yesod and the Birth of Malchut

And with this we return to Yesod itself. For after it was explained that Malchus of Moshiach is the gathering and flowering of all the middos already revealed in the chain of Nesi'im, there remains to clarify: what is the specific inyan of Yesod haDor HaShvi'i in relation to this Malchus? How does it not only prepare in a general way, but actually stands as the makor hayesodos, the living source from which Malchus is born?

To understand this, it is known that in the seder of the sefiros, Yesod is defined as makor hayesodos, the fountain spring from which the waters pass into Malchus. The upper middos—even when they are already harmonized in Tiferes, strengthened by Netzach, sweetened in Hod—still remain, so to speak, in the realm of the giver. Only in Yesod do they take on the form of a concrete, directed hashpa'ah, pointing to a specific mekabel, invested in a clear path and measure, until they can be received in Malchus as a reality of "yesh," of world.

This is the inner meaning of Yesod as brit, as the power of connection that both gathers and aims. It gathers—all the lights of the body are collected there; and it aims—there is a distinct address, a beloved other, who is the recipient. Thus Yesod is not only another middah; it is the moment when the whole partzuf bends toward the other, when all previous lights become intention to be received.

According to this, the special inyan of Dor HaShvi'i becomes clear. The Nasi of the Seventh Generation revealed Yesod not merely as private tzaddik yesod olam, hidden in his own daled amos, but as a world organ: a nervous system of connection that reaches literally to all corners of the earth. The global shlichus that he established, the network of batei Chabad, schools, mikva'os, shiurim, and living points of Torah in every place, are not just institutions; they are the visible tendrils of Yesod stretching to touch Malchus—the people, the street, the languages, the cultures, the "chutzah" of the world.

For the nature of this shlichus is such that there is almost no place in the inhabited world where the word of Hashem, in the form of Torah and mitzvos and pnimiyus haTorah, has not been brought in an organized, ongoing fashion. A Jew in the far north, a Jew in the center of a metropolis, a Jew in a tiny town—each one can meet a shliach, hear a vort, put on tefillin, light Shabbos candles, learn a maamar, send his child to a cheder. This is Yesod in its full expression: the light of all the generations, drawn through one Nasi, extended in concrete, relational channels to every possible recipient.

And precisely because this Yesod is revealed in such breadth and precision, the Rebbe could say again and again that the avodah of birurim is complete. For what is birur if not the drawing out of sparks from the most distant places and their connection to holiness? When the channels of Yesod have already reached into airports and marketplaces, universities and army bases, deserts and islands, and in all these places Jews are doing mitzvos and learning Chassidus—this is a sign that the refinement of the kelim of Malchus is essentially done. The world itself has been permeated to such an extent with points of Torah that the remaining work is not new birurim, but giluy of what is already present.

This explains also the constant tone of the Rebbe's sichos on Geulah: that it is not only close in a general sense, but mamash imminent, standing on the threshold; that "kolu kol hakitzin," and that the only thing remaining is a kabbalas ol from below. For when Yesod has done its part completely, pouring its waters into every possible receptacle, then, by definition, the next inyan in seder hishtalshelus is Malchus—the awakening of the mekabel himself, the people, the world, to accept and reveal that which is already flowing within them.

Here we can understand in a deeper way the Rebbe's persistent demand that every Jew become a "lamplighter," and not be satisfied that there are shluchim. On the surface, since Yesod is the Nasi and his emissaries, one might think that the hamshachah is complete once the network exists. However, Yesod by its very nature aims at Malchus; it seeks not only to connect, but to awaken in the recipient a power of acceptance and self movement. Malchus is "leit lah migarmei klum"—it has nothing of its own; but precisely because of that, it expresses itself as kabbalas ol: the people saying "na'aseh ve'nishma," the generations saying "we will live according to this kingship."

Therefore the Rebbe spoke of Geulah in a way that demands response: "Tut altz vos ir kent tzu brengen Moshiach," "Live with Moshiach," "Open your eyes and see that the world is ready." These words are not only promises from above; they are calls to Malchus, summoning the mekabel to stand up in its own avodah of acceptance. When Yesod announces that the avodah of birurim is complete, it is, in effect, saying: the waters have reached your lips; now drink. The world is saturated with kedushah; now allow that saturation to become manifest kingship in your daily life.

And this is also the inner content of the Rebbe's insistence that the shlichus is not only to bring individuals to isolated mitzvos, but to establish Torah and mitzvos as a permanent, visible presence in every place. A mezuzah on every door, a mikveh in every city, fixed shiurim in Nigleh and Chassidus, children's education as a norm—these are not only private acts; they are the slow, stubborn building of Malchus in the world. For Malchus is not a hidden connection; it is public law, public rhythm, public language. When the city's map already contains these points of Torah, when the weekly schedule of people already bends around Shabbos and Yom Tov, when holidays are felt in the streets—this is the body of Malchus beginning to be formed.

From this perspective, the global shlichus is the gestation of Malchus. Yesod pours, day and night, through thousands of emissaries and tens of thousands of talmidim and mekusharim, into the womb space of the world, forming within it a new nature, a new norm, in which the presence of Torah is taken for granted. And as in gestation, there comes a moment when the form is complete; what remains is birth—the transition from hidden life inside to revealed life outside.

The Rebbe's repeated expressions that "we have already finished polishing the buttons," that "the table is already set," that "all that remains is to greet Moshiach Tzidkeinu in actuality," are precisely such statements: the Yesod announcing that the fetus of Malchus is complete. The world already contains all the organs of a redeemed existence; the diffusion of Chassidus and mitzvos has reached such a stage that the inner structure is whole. The only remaining step is the birth itself—the explicit revelation of Moshiach's Malchus, which depends on the kabbalas ol of the people: that they recognize, desire, and live in accordance with this kingship.

Thus we can also understand why the Rebbe places such emphasis on Geulah not only as a future hope, but as a present mode of consciousness. For when Yesod has already poured its entire content into Malchus, then even before the moment of open revelation, the inner reality is Geulah; exile is only in the eyes that do not yet see. To "live with Moshiach" now is to align one's personal Malchus—one's speech, daily schedule, priorities—with the truth that the world is already permeated with Elokus; it is to accept in advance the Malchus that is about to be revealed.

On the other hand, this itself deepens the responsibility. Since the avodah of birurim is complete, our present time is not defined by new conquests, but by faithfulness to what has already been given. Every Jew, wherever he is, stands as a small Malchus facing the Yesod of Dor HaShvi'i. The question is no longer: will the connection reach me? It has already reached. The question is: will I accept? Will I let my life become a keli for this kingship? Will I let my home, speech, and deeds testify that Yesod has indeed poured into me?

And with this the bridge is prepared to the final inyan. For if the Yesod of the Seventh Generation has already accomplished its essential work of drawing the wellsprings to every place, and if the birth of Malchus now depends on the kabbalas ol of the mekablim, then the next step in the maamar must be: what is the avodah of each individual Jew in this time? How does he live as a spark of Malchus, internalizing the entire partzuf of the Rebbeim, so that when the general Malchus of Moshiach is revealed, he will find within himself a ready, resonant vessel?

To this, with Hashem's help, we now turn.

20 · Living as a Spark of Malchut

And behold, according to all the above, the matter returns and settles in the innermost point of the soul of each and every Jew. For if we have spoken until now of partzufim, of sefiros, of Nesi'im who are general souls and supernal limbs, it could be imagined that this all remains in the realm of the great and the lofty, in worlds and generations, and does not descend into the simple, present "I" of the listener, in his house, in his weekday shoes. Therefore it is necessary to emphasize: the completion of Malchus does not take place only in the general Nasi and in the general Knesses Yisrael; it must be inscribed within the particular nefesh of every Yid. Without this, the partzuf remains, so to speak, without its final cells; the body of Malchus is not yet whole.

For it is known from Tanya that "the nefesh of every Jew is a chelek Eloka mimaal mamash"—a literal portion of G dliness from above. And further it is explained in Chassidus that this Elokus is not a formless spark, but is structured with all ten sefiros, in exact parallel to the supernal ten. The soul has its Chochmah, its Binah, its Daas, all the way until its own Malchus. Thus, when we spoke of the ten sefiros as they unfold through the chain of the Nesi'im, we were also describing an inner map that is already engraved in the constitution of every Jewish soul. The Rebbeim are the general embodiment; the Jew is the particular embodiment. The general does not hover above the particular; it is revealed within it.

However, there is a fundamental difference. In the soul, these ten powers are given in potential; their order and harmony are not automatic. A person can live his entire life from a fragmented Chochmah without Binah, or from a scattered Binah without Daas, from Chesed without Gevurah, or from Gevurah without Chesed, and so on. The Rebbeim, by contrast, are the partzuf as it truly is: each middah in its perfection, in its proper time, in its true relation to all the others. Hence the avodah of the individual is to allow his own internal ten powers to be educated, formed, and aligned by the tenfold revelation of the Nesi'im, until his nefesh becomes a small reflection of that complete partzuf. When this is accomplished, his Malchus—the lowest faculty of his soul, his behavior and speech in the world—becomes a pure kli to the general Malchus of Moshiach.

This is the inner content of hiskashrus to the Rebbe as it is explained in the teachings of Chassidus Chabad. Hiskashrus is not only emotional attachment, admiration, and love; it is a deep binding of the particular soul to the nefesh ha'klalis that is the Nasi. Through this binding, the order of sefiros that is revealed in the Rebbe is drawn, drop by drop, into the corresponding powers of the mekushar. In the earlier generations this was grasped mainly in the form of yechidus, in the personal word, the individualized guidance. In Dor HaShvi'i, through the Yesod that spreads to every place, this hiskashrus passes primarily via the Rebbe's Torah and horaos, through fulfilling his shlichus in one's place, and through living in accordance with his directives. When a Jew learns the sichos and maamarim, aligns his day with the takanos, and feels himself a soldier and emissary of the Nasi, he is not only "connected" in a sentimental way; he is allowing the entire partzuf of the Nesi'im to imprint itself upon his own ten kochos, until his personal sefiros stand in the same seder ve'hadra'gah as the general ones.

More specifically, this means that a person must contemplate how each Nasi, each sefirah, demands a corresponding avodah within him. The Chochmah of the Baal Shem Tov calls him to a simple emunah that sees Hashem in every detail of his life; the Binah of the Maggid calls him to think, to meditate, to understand; the Daas of the Alter Rebbe calls him to bind that understanding to his heart until it changes his middos; the Chesed of the Mitteler Rebbe calls him to expansiveness in Torah and ahavas Yisrael; the Gevurah of the Tzemach Tzedek calls him to fix limits for himself, halachic precision and inner discipline; the Tiferes of the Maharash calls him to seek the beautiful, royal way of "lechatchila ariber" in his avodah; the Netzach of the Rashab calls him to steadfast struggle; the Hod of the Frierdiker Rebbe calls him to humble endurance and hoda'ah in all situations; the Yesod of Dor HaShvi'i calls him to be a connector, a lamplighter, to reach another Jew. When he does this, he is in truth internalizing the sefirah-path of the Rebbeim. And when all of this is then expressed in the simple kabbalas ol of daily mitzvos and in the sanctification of his speech, his own Malchus becomes a throne for the Malchus of Moshiach.

This is why the Rebbeim emphasized so strongly that each Jew must learn their Torah. For the Torah of every Nasi is the primary garment and vessel of his middah. When one studies the teachings of the Baal Shem Tov, one draws Chochmah into his soul; when he studies the teachings of the Maggid, he widens his Binah, and so on. It is not sufficient to be inspired by stories alone; one must engage the sechel and the heart with the actual divrei Torah of each Nasi, to the extent of his ability. And if one argues: I am a simple person; I do not understand these deep maamarim—then it must be said: understanding in depth is a higher level, but the connection is forged already by the very act of learning, by the effort to hear the Rebbe's voice in his Torah and to accept it upon oneself. Just as Malchus has nothing of its own, "leit lah migarmei klum," yet receives all from the higher sefiros, so too the simple Jew, who feels he has nothing of his own in chochmah and binah, becomes precisely thereby the truest vessel to receive.

And here we reach the core of personal Malchus, which is kabbalas ol malchus Shamayim in simple, daily action. For all the lofty sefiros of the nefesh, all the inner understandings and feelings, are only truly united with Elokus when they reach the faculty of action and speech. Kabbalas ol is expressed not only in the grand moments—on Rosh Hashanah, at great hisorerus—but in the unquestioning footstep that goes to shul for davening on a weekday morning, in the hand that reaches for the kosher food even when it is less convenient, in the eyes that are guarded, in the tzedakah coin given even when the yetzer hara calculates otherwise. These are the acts by which the Jew coronates Hashem over his own small kingdom; through them his Malchus bows to Malchus Shamayim. And since "a man is a small world," his acceptance draws down a reflection of Malchus also into the great world.

Therefore the Rebbe, Nasi of Yesod, demanded that we "live with Moshiach." This does not mean only to speak about Moshiach, to yearn for Moshiach, but to arrange one's life as befits a citizen of a geulah-world. If in the world of Geulah the whole day is permeated with daas Elokus, then also now one must set fixed times for Torah and Chassidus in the midst of his work. If in the world of Geulah "v'lo yilmedu od ish es re'eihu" because the knowledge of Hashem will be obvious, then already now one must speak to his fellow Jew words of encouragement, of emunah, of Elokus, so that such knowledge becomes second nature. If in the world of Geulah the physical world will clearly be a dira lo yisbarach, then already now one must make his home a dira: to place sefarim in it, to light Shabbos candles, to fix mezuzos, to speak only words of kedushah and kindness within its walls. In this manner he is literally living with Moshiach—his Malchus of today is dressed in the garments of Malchus of tomorrow.

Here the inyan of speech assumes a central place, for Malchus in all the sefiros is identified with dibbur. And in the human soul too, the primary revelation of Malchus is in the way one speaks. A person might think: speech is light, it does not leave a mark; only thoughts and deeds matter. Chassidus teaches the opposite: speech constructs worlds. It is through speech that the king rules; it is through speech that the soul governs its environment. Hence, to live as a spark of Malchus is above all to sanctify one's mouth.

This entails three main directions. First, that the mouth should be accustomed to words of Torah. To read Chumash, Tehillim, Mishnah, Tanya, to review a line of a maamar aloud; even a short daily portion is a coronation of Malchus Shamayim in the faculty of dibbur. Second, that the mouth should be occupied with tefillah—both the fixed tefillos from the siddur and the simple words one says to Hashem in his own language, in his own room. Such speech is

the most direct revelation of his personal Malchus binding itself to the King of kings. Third, that his speech to other people should be words that raise them: encouragement, comfort, honest praise, words that awaken their own Elokus. This is a direct continuation of Yesod's lamplighter-work into Malchus: the Jew's mouth becomes a small channel through which the Rebbe's Yesod reaches another heart.

Conversely, he must guard his speech from lashon hara, scoffing, cynicism, coarse joking, and all forms of negative talk. For such words are the misuse of Malchus; they are like a king who uses his crown to strike with. They establish, G d forbid, a different sort of kingship in his life, a rule of concealment and separation. The avodah of our time is to strip our mouths of such exilic kingship and to give them over entirely to the service of Malchus Shamayim. When a Jew restrains even one unnecessary word, when he chooses instead to be silent or to say something good, he is in that moment a spark of Malchus rectifying the Shechinah in exile.

All this is not beyond the reach of any Jew. On the contrary: precisely because Malchus is "leit lah migarmei klum," it does not demand from the person that he be a lamdan, a mekubal, a baal madreigah. It demands that he be willing to accept, to be a servant. To say Shema Yisrael with simple kavanah; to answer Amen; to put on tefillin, to keep Shabbos, to guard kashrus; to fix times for Torah; to speak kindly and truthfully. This is the kabbalas ol that stands at the center of our avodah now. And when this kabbalas ol is informed—even a little—by the inner understanding of the sefiros-path of the Nesi'im, then the simplest deed becomes consciously a revelation of Malchus. The Jew senses that in his putting of a coin into a pushka, in his refraining from a forbidden word, he is participating in the crowning of the Melech HaMoshiach over the world.

With this the circle closes back to the beginning of the maamar. We began by explaining that the chain of Nesi'im from the Baal Shem Tov until Dor HaShvi'i is not a series of separate biographies but one living partzuf, a single organism of ten sefiros unfolding in time. Now we see that this organism seeks, as it were, to extend itself into every individual soul. The Nasi hador is hakol—he includes all—but the "hakol" is not complete until every chelek Eloka mimaal, every Jew, allows that hakol to be mirrored within his own ten powers and expressed in his own Malchus.

When this happens on a wide scale—when countless Jews, in all places reached by the Yesod of the Seventh Generation, live even a part of their day as conscious sparks of Malchus, aligning mind, heart, deed, and speech with the Rebbeim's path—then the vessel for the general revelation is finished. The personal Malchus of millions will resonate with the approaching Malchus of Moshiach. Then the hidden kingship, which even now already fills the world, will be able to appear openly, and "Hashem will be King over all the earth; on that day Hashem will be One and His Name One," speedily, in our days, mamash.

עִבְרִית

HEBREW

א

יָדוּעַ וּמְבוֹאָר בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁיִּשְׂרָאֵל קְשׁוּרִים עִם הַתּוֹרָה וְעִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּקֶשֶׁר אֶחָד, וְשֶׁאֵין זֶה רַק שֶׁהֵם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, אֶלָּא שֶׁבְּעֶצֶם מַהוּת מִבְנֵה נַפְשָׁם הֵם בְּצֶלֶם אֱלוֹקוּת כִּבְיָכוֹל. כִּי עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ הֵם הִשְׁתַּקְּפוּת וְהִשְׁתַּקְּלוּלוּת שֶׁל עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת, וְכָל פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶם בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה אֵינָם אֶלָּא הִתְפַּשְּׁטוּת וְהִתְגַּלּוּת שֶׁל עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת כְּלָלִיִּים אֵלּוּ.

וּכְשֵׁם שֶׁבְּנֶפֶשׁ כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ עֲשָׂרָה כֹּחוֹת, כָּךְ הוּא גַּם בְּנֶפֶשׁ הַכְּלָלִית שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲשָׂרָה, וְעוֹד יוֹתֵר מִזֶּה, שֶׁכָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – עוֹלָמוֹת פַּרְצוּפִים וּסְפִירוֹת – הוּא בְּצוּרַת אָדָם, אוֹרְגָּנִיזְם שָׁלֵם שֶׁכָּל הַפְּרָטִים כְּלוּלִים וּמְאֻחָדִים בְּפַרְצוּף אֶחָד, עִם רֹאשׁ וְגוּף, יָמִין וּשְׂמֹאל, פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת. וּכְמוֹ שֶׁיָּדוּעַ מִתּוֹרַת הָאֲרִיזַ"ל בְּעִנְיַן הַפַּרְצוּפִים, שֶׁהַסְּפִירוֹת כְּשֶׁהֵן עוֹמְדוֹת כָּל אַחַת לְבַד – הֵן בְּמַצָּב שֶׁל עִגּוּלִים, אֲבָל שְׁלֵימוּת הָאוֹר הִיא כְּשֶׁהֵן מְסֻדָּרוֹת כְּפַרְצוּף אֶחָד, בִּבְחִינַת יוֹשֶׁר, שֶׁבּוֹ כָּל סְפִירָה לוֹקַחַת מְקוֹמָהּ בְּיַחַס לַאֲחֵרוֹת, וְכָל הַכְּלָל נַעֲשֶׂה כְּגוּף חַי.

וְהִנֵּה בְּעִנְיַן כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר הַזֹּהַר: "יִשְׂרָאֵל אוֹרַיְיתָא וְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד". וְעוֹד מְגַלֶּה הַזֹּהַר שֶׁ"אִית מֹשֶׁה בְּכָל דָּרָא", שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר מְאִירָה בְּחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, הַנְּשָׁמָה הַכְּלָלִית הַכּוֹלֶלֶת כָּל נִשְׁמוֹת הַדּוֹר. וְהָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ מְבָאֵר בָּאֹרֶךְ שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הָ"רוֹעִים" דְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם "רוֹעִים" אֱמוּנָה וָדַעַת בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, הַמַּמְשִׁיכִים אֱלוֹקוּת אֶל לִבּוֹתֵיהֶם. וְאֵינָם רַק מְלַמְּדִים וּמַדְרִיכִים בְּאֹפֶן חִיצוֹנִי, אֶלָּא הֵם עַצְמָם הַחַיִּים שֶׁל הַדּוֹר, כְּמוֹ הָרֹאשׁ לָאֵיבָרִים.

וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁהַנָּשִׂיא הַדּוֹר אֵינוֹ יָחִיד בְּתוֹךְ יְחִידִים, אֶלָּא "נָשִׂיא הוּא הַכֹּל". וּכְמוֹ שֶׁיָּדוּעַ לְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ שֶׁהַנָּשִׂיא כּוֹלֵל אֶת כָּל הַדּוֹר, וְנִשְׁמָתוֹ הִיא מֶרְכָּבָה לַנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית דְּיִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, וְעַל־יָדוֹ יוֹרֶדֶת הַהַשְׁפָּעָה הָאֱלוֹקִית בְּדֶרֶךְ סֵדֶר וְהַדְרָגָה אֶל כָּל הַנְּשָׁמוֹת הַפְּרָטִיּוֹת. וְהַנָּשִׂיא הוּא כְּמוֹ הָרֹאשׁ בַּגּוּף, שֶׁבּוֹ כְּלוּלִים וּמֻרְגָּשִׁים כָּל הָאֵיבָרִים, וְעַל־יָדוֹ נִמְשָׁךְ הַחַיּוּת לְכָל חֵלֶק וְחֵלֶק לְפִי מְקוֹמוֹ.

אַךְ זֶה גּוּפָה צָרִיךְ בֵּיאוּר. אִם הַנָּשִׂיא הוּא הַ"כֹּל", וּבוֹ כְּלוּלִים כָּל עֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת, לָמָּה מְדַבְּרִים עַל נְשִׂיאִים פְּרָטִיִּים כְּעִקָּרָם בִּבְחִינַת חָכְמָה, אוֹ בִּינָה, אוֹ דַּעַת, אוֹ מִדּוֹת מְיֻחָדוֹת? וְאִם הַנָּשִׂיא הַדּוֹר הוּא פַּרְצוּף שָׁלֵם, הֵיאַךְ נוּכַל לְיַחֵס זֶה לְחָכְמָה וְזֶה לְבִינָה וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ? וְעוֹד יוֹתֵר: הַזֹּהַר לוֹמֵד שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר יֵשׁ מֹשֶׁה, וּמֹשֶׁה הוּא בְּחִינַת הַדַּעַת בְּפַרְצוּף הַסְּפִירוֹת, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת. וְאִם כֵּן הֵיאַךְ נֹאמַר שֶׁבְּשַׁלְשֶׁלֶת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל יֵשׁ סֵדֶר שָׁלֵם שֶׁל כָּל עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת, וְעִם זֹאת כָּל אֶחָד הוּא נָשִׂיא הַדּוֹר הוּא הַכֹּל וְגַם "מֹשֶׁה שֶׁבַּדּוֹר"?

וּלְהָבִין זֶה, צָרִיךְ לְהַקְדִּים בֵּיאוּר עִנְיַן פַּרְצוּף בַּסְּפִירוֹת עַצְמָן. מְבֹאָר שֶׁכָּל סְפִירָה אֵינָהּ נְקוּדָּה פְּשׁוּטָה בְּלִי הִתְחַלְּקוּת, אֶלָּא כְּשֶׁהִיא בְּמַצָּב שֶׁל פַּרְצוּף, כָּל סְפִירָה כּוֹלֶלֶת עֶשֶׂר – חָכְמָה דְּחָכְמָה, חָכְמָה דְּבִינָה וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ. וּמִמֵּילָא, בְּפַרְצוּף הַחָכְמָה יֵשׁ גַּם בִּינָה וְדַעַת וְכָל הַמִּדּוֹת, רַק שֶׁהָעִקָּר וְהָעֶצֶם הַמְגַדֵּר אֶת הַפַּרְצוּף הַזֶּה הוּא בְּחִינַת חָכְמָה, וְהַתֵּשַׁע הַנִּשְׁאָרוֹת אֵינָן אֶלָּא כְּלוּלוֹת וּבְטֵלוֹת בְּתוֹךְ הַחָכְמָה. וְכֵן בְּפַרְצוּף הַבִּינָה – כָּל הָעֶשֶׂר נִמְצָאִים שָׁם, רַק שֶׁהַגִּלּוּי הָעִקָּרִי הוּא שֶׁל בִּינָה, וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ.

וְכָךְ הוּא גַּם בְּנָשִׂיא הַדּוֹר. מִפְּנֵי שֶׁהוּא רֹאשׁ הַדּוֹר וְ"הַכֹּל", הוּא צָרִיךְ לְכָלְלוֹ בִּשְׁלֵימוּת כָּל עֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת, שֶׁאִם לָאו – יֶחְסַר חַס וְשָׁלוֹם מִמַּה שֶּׁהַדּוֹר צָרִיךְ. אַךְ בְּתוֹךְ שְׁלֵימוּת זוֹ, שֹׁרֶשׁ פְּנִימִי נִשְׁמָתוֹ וְהָאֹפֶן הָעִקָּרִי שֶׁל עֲבוֹדָתוֹ וְהַשְׁפָּעָתוֹ הוּא בְּחִינַת סְפִירָה מְיֻחֶדֶת אַחַת. וְהַתֵּשַׁע הַנִּשְׁאָרוֹת נִמְצָאוֹת בּוֹ רַק כִּפְרָטִים כְּלוּלִים בְּאוֹר זֶה הָעִקָּרִי, וְהָאֹפֶן שֶׁבּוֹ הוּא מַנְהִיג וּמֵאִיר לַדּוֹר נוֹשֵׂא אֶת הַחוֹתָם שֶׁל אוֹתָהּ הַמִּדָּה.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁשַּׁלְשֶׁלֶת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל מִשַּׁעַת הִתְגַּלּוּת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בְּצוּרָתָהּ הַשְּׁלֵימָה עַד הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי – אֵינָהּ סְתָם שַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל הַנְהָגוֹת נִפְרָדוֹת שֶׁכָּל אַחַת מַתְחִילָה מֵחָדָשׁ, אֶלָּא פַּרְצוּף אֶחָד אָרוֹךְ הַנִּמְשָׁךְ בַּזְּמַן. וּכְמוֹ שֶׁבַּגּוּף, הָרֹאשׁ וְהַלֵּב וְהַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם – הַכֹּל חֲלָקִים שֶׁל אָדָם אֶחָד, כָּךְ בְּסֵדֶר הַדּוֹרוֹת, כָּל נָשִׂיא הוּא כְּמוֹ אֵיבָר אוֹ אוֹרְגָּן מְיֻחָד בְּאָדָם עֶלְיוֹן אֶחָד, הַנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית דְּיִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁהִיא מִתְגַּלָּה בַּסֵּדֶר הָאַחֲרוֹן הַזֶּה שֶׁל הַהֲכָנָה לַגְּאֻלָּה.

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הָעִנְיָן דְּ"מֹשֶׁה בְּכָל דּוֹר". בְּחִינַת מֹשֶׁה – דַּעַת עֶלְיוֹן הַמְקַשֶּׁרֶת יִשְׂרָאֵל עִם אֱלוֹקוּת – הִיא הַנְּקוּדָּה הַפְּנִימִית הַמְשֻׁתֶּפֶת לְכָל הַנְּשִׂיאִים; וְעַל־יְדֵי זֶה הֵם נָשִׂיא הַדּוֹר הוּא הַכֹּל. אַךְ בְּהִתְגַּלּוּת הַחִיצוֹנִית, הָעֵינַיִם רוֹאוֹת בְּיוֹתֵר אֶת הַמִּדָּה הַמְיֻחֶדֶת שֶׁנִּגְלֵית עַל־יְדֵי אוֹתוֹ נָשִׂיא כְּ"פָנִים" שֶׁל דּוֹרוֹ. וּכְשֶׁמִּתְבּוֹנְנִים בְּכָל הַפָּנִים הָאֵלּוּ בְּיַחַד, נִתְבָּרֵר שֶׁאֵינָם שִׁנּוּיִים מִקְרִיִּים, אֶלָּא הִתְפַּתְּחוּת מְכֻוֶּנֶת שֶׁל עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת עַל־פִּי סֵדֶרָן: מֵהַנְּקוּדָּה דְּחָכְמָה, לְהִתְרַחֲבוּת הַבִּינָה, לְהִתְקַשְּׁרוּת הַדַּעַת, וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בַּמִּדּוֹת עַד לִבְחִינַת הַיְסוֹד.

וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן הַמְבֹאָר בְּתַנְיָא אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ בְּעִנְיַן הָ"רוֹעִים" וְהָ"רוֹעִים הַשְּׁנִיִּים". הָרוֹעִים הָעִקָּרִיִּים דְּיִשְׂרָאֵל הֵם הַנְּשָׁמוֹת הַכְּלָלִיּוֹת שֶׁעַל־יְדֵיהֶם נִתָּן הַמָּזוֹן הָאֱלוֹקִי שֶׁל אֱמוּנָה וָדַעַת לַכֹּל; וּמֵהֶם מִתְפַּשְּׁטִים הַמַּנְהִיגִים וְהַמַּשְׁפִּיעִים הַשְּׁנִיִּים בְּכָל מָקוֹם. אֲבָל הָרוֹעִים עַצְמָם הֵם מְעַטִּים וּכְלָלִיִּים, וְהֵם כְּנֶגֶד מִבְנֵה הַנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית דְּיִשְׂרָאֵל. וּמִמֵּילָא, מִסְפָּרָם וְסֵדֶרָם אֵינָם מִקְרִיִּים, אֶלָּא מְבַטְּאִים אֶת הַמִּסְפָּר הַפְּנִימִי דְּהַסְּפִירוֹת עַצְמָן.

עַל כֵּן צָרִיךְ לִרְאוֹת אֶת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל לֹא כְּסִפּוּרֵי חַיִּים נִפְרָדִים, שֶׁכָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ אֲנֶקְדּוֹטָה וְאֹפִי מְיֻחָד, אֶלָּא כְּאוֹרְגָּנִיזְם אֶחָד חַי שֶׁל אֱלוֹקוּת הַחוֹלֵף בְּתוֹךְ הַהִסְטוֹרְיָה. הָעֲבוֹדָה וְהַחִדּוּשׁ שֶׁל כָּל אֶחָד הֵם כְּאֵיבָר מְסֻיָּם בְּאָדָם הָאֱלוֹקִי הַזֶּה. בְּאֶחָד – הַמּוֹחַ מֵאִיר כִּנְקוּדָּה טְהוֹרָה; בְּאַחֵר – הַלֵּב מִתְרַחֵב; בְּאַחֵר – הַכֹּחַ לְהַגְבִּיל וּלְהַגְדִּיר; בְּאַחֵר – הַיֹּפִי הַמְאַחֵד וּמְשַׁלְבֵּב; בְּאַחֵר – הַיְכֹלֶת לְהִלָּחֵם וְלַעֲמֹד בְּנִסָּיוֹן; וּבְאַחֵר – הַכֹּחַ לְקַשֵּׁר וּלְהַעֲבִיר הַשְׁפָּעָה. וְהַכֹּל יַחְדָּו מְרַכְּבִים צֶלֶם אֱלֹקִים שָׁלֵם אֶחָד, שֶׁעַל־יָדוֹ הָאֵין־סוֹף מֵאִיר בָּעוֹלָם הַגָּבוּל.

אַךְ אַף לְאַחַר כָּל זֶה נִשְׁאֶרֶת נְקוּדָּה נוֹסֶפֶת הַצְּרִיכָה בֵּיאוּר. מַדּוּעַ צָרִיךְ פַּרְצוּף זֶה לְהִמָּשֵׁךְ דַּוְקָא בְּסֵדֶר זֶה בַּזְּמַן, וּמַדּוּעַ בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים שֶׁלִּפְנֵי הַגְּאֻלָּה? לִכְאוֹרָה, עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת הֵן תָּמִיד וּבְכָל מָקוֹם, וְהֵן הַצּוּרָה הַתְּמִידִית שֶׁל אֱלוֹקוּת כְּפִי שֶׁהִיא מִתְיַחֶסֶת לָעוֹלָמוֹת. מַהוּ הַחִדּוּשׁ בְּזֶה שֶׁאוֹמְרִים שֶׁבַּדּוֹרוֹת אֵלּוּ הֵן מִתְגַּלּוֹת בִּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל כְּשַׁלְשֶׁלֶת?

וְעוֹד: הוֹאִיל וְצַדִּיקִים הֵם "מֶרְכָּבָה" לַסְּפִירוֹת – כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַזַ"ל עַל הָאָבוֹת "הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה", וְהַחֲסִידוּת מְבָאֶרֶת שֶׁכָּל אֶחָד הוּא מֶרְכָּבָה לְמִדָּה מְיֻחֶדֶת – מַדּוּעַ כָּאן, בַּסֵּדֶר הָאַחֲרוֹן הַזֶּה, אֵינֶנּוּ מְדַבְּרִים רַק עַל דְּמוּיוֹת פְּרָטִיּוֹת כְּעֵין אָבוֹת, אֶלָּא עַל פַּרְצוּף מְאֻחָד שֶׁתַּכְלִיתוֹ הִיא בְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי? מַהוּ הַכֹּפֶה אוֹתָנוּ לִרְאוֹת אֶת כָּל שַׁלְשֶׁלֶת הַנְּשִׂיאִים כְּאוֹרְגָּנִיזְם אֶחָד, וְלֹא כְּהִתְגַּלּוּת חוֹזֶרֶת שֶׁל אוֹתוֹ עִנְיָן כְּלָלִי דְּ"מֹשֶׁה הַדּוֹר"?

הַתְּשׁוּבָה לָזֶה מַתְחִילָה בְּהַכָּרָה שֶׁבְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת יֵשׁ זְמַנִּים שֶׁל עֲלִיָּה כְּלָלִית – "עִקְבְתָא דִמְשִׁיחָא", "הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי" – שֶׁבָּהֶם כָּל הַהִסְטוֹרְיָה שֶׁלִּפְנֵי־כֵן נֶאֱסֶפֶת וּמִתְגַּבֶּשֶׁת. וּבִזְמַן כָּזֶה, עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת אֵינָן נִשְׁאָרוֹת בְּמַצָּב נֶעְלָם וּמֻפְשָׁט בְּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים לְבַד, אֶלָּא יוֹרְדוֹת לְתוֹךְ הַהִסְטוֹרְיָה עַצְמָהּ, לְתוֹךְ לְבוּשֵׁי חַיֵּי אֲנָשִׁים וְדוֹרוֹת, עַד שֶׁהַפַּרְצוּף נַעֲשֶׂה "חַי" בְּתוֹךְ הַזְּמַן. וְאָז הַנָּשִׂיא אֵינוֹ רַק מֶרְכָּבָה לְמִדָּה, אֶלָּא הוּא עַצְמוֹ הָאֵיבָר שֶׁל אוֹתָהּ מִדָּה בְּגוּף הַכְּלָלִי שֶׁל הַדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים.

אַךְ זֶה עוֹד מַעֲבִיר אֶת הַשְּׁאֵלָה לְצַד אַחֵר: אִם צָרִיךְ שֶׁסֵּדֶר הַסְּפִירוֹת יִתְגַּלֶּה בְּהִתְגַּשְּׁמוּת בַּהִסְטוֹרְיָה, מֵאֵיפֹה מַתְחִיל פַּרְצוּף חַי זֶה? בְּאֵיזוֹ מִדָּה צָרִיךְ שֶׁתִּפָּתַח הַשַּׁלְשֶׁלֶת? וּמַדּוּעַ הַהַתְחָלָה הִיא דַּוְקָא בִּנְקוּדָּה דְּחָכְמָה, כְּפִי שֶׁהִיא מִתְגַּלָּה בַּדְּמוּת הָעוֹמֶדֶת בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר הַזֶּה, וְלֹא בִּסְפִירָה אַחֶרֶת? וְזֶה יִתְבָּאֵר עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בְּחָכְמָה שֶׁפָּרְצָה רִאשׁוֹנָה אֶת חֹשֶׁךְ הַגָּלוּת וּפָתְחָה אֶת שְׁבִילֵי הַיַּעַר שֶׁל הַהַכָּרָה הַפְּשׁוּטָה וְהָעַצְמִית בֶּאֱלוֹקוּת.

ב

הַתְּחִלָּה שֶׁל פַּרְצוּף חַי זֶה, אֵפוֹא, צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּהַתְחָלָה שֶׁאֵינָהּ עֲדַיִן הַתְחָלָה בַּמּוּבָן הָרָגִיל כְּלָל; אֶלָּא הִיא נְקוּדָּה, שֶׁבָּהּ הַכֹּל כְּבָר נִמְצָא, אֲבָל עֲדַיִן אֵינוֹ נִפְרָט וְאֵינוֹ נִפְתָּח. וְזֶהוּ עִנְיַן הַחָכְמָה, שֶׁבִּלְשׁוֹן הַחֲסִידוּת נִקְרֵאת "נְקוּדָּה פְּשׁוּטָה", וְ"רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע" – רֹאשׁ שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ נוֹדָע. הִיא מַבְרִיקָה, מְגַלָּה, אֲבָל עֲדַיִן אֵינָהּ מְבָאֶרֶת. הִיא יוֹדַעַת, אֲבָל עֲדַיִן אֵינָהּ מְבָאֶרֶת אֵיךְ הִיא יוֹדַעַת.

וְזֶהוּ הַגִּלּוּי הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַשַּׁלְשֶׁלֶת בִּדְמוּתוֹ שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב. כִּי הַבֶּשְׁ"ט אֵינוֹ נִכְנָס לְבִימַת הַהִסְטוֹרְיָה כְּרַב פִּלְפּוּל, וְלֹא כִּמְסַדֵּר דְּרָכִים וּשְׁטִיבְּלָךְ, אֶלָּא כִּנְקוּדָּה שֶׁל רְאִיָּה טְהוֹרָה הַפּוֹרֶצֶת לְתוֹךְ לֵיל חֹשֶׁךְ הַגָּלוּת, כְּבָרָק הַמַּבְרִיק שֶׁבְּרֶגַע אֶחָד מֵאִיר אֶת כָּל הַנּוֹף בְּמַבָּט אֶחָד פָּשׁוּט וְלֹא מִתְחַלֵּק.

וְלָכֵן, קֹדֶם גִּלּוּיוֹ, חַיָּיו הֵם דַּוְקָא בֵּין אַנְשֵׁי הַדַּעַת הַפְּשׁוּטָה בְּיוֹתֵר, בְּהַסְתָּרָה עֲמוּקָה כָּזֹאת עַד שֶׁאֲפִלּוּ הַקְּרוֹבִים אֵלָיו אֵינָם מַכִּירִים אֶת עִנְיָנוֹ הָאֲמִתִּי. כַּנּוֹדָע, הוּא מְשַׁמֵּשׁ כְּעוֹזֵר לְמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, כְּשַׁמָּשׁ בִּכְפָרִים קְטַנִּים, מִתְגַּלְגֵּל מֵעִיר לְעִיר קְטַנָּה בֵּין יְהוּדִים שְׁבוּרִים מֵעֳנִי, מֵהַגְּזֵרוֹת וּמֵהַפַּחַד. לְמַרְאֵה עַיִן, אֵין כָּאן כְּלוּם מֵ"רֹאשׁ הַדּוֹר", וְלֹא מִסְּפִירוֹת וּפַרְצוּפִים. אֲבָל

דַּוְקָא הַהַסְתָּרָה הַזֹּאת הִיא הַכְּלִי לַחָכְמָה. כִּי חָכְמָה עֲדַיִן אֵינָהּ בִּנְיָן מְסֻדָּר; הִיא נְקוּדַּת הָאַיִן, הָאַפְסִיּוּת, שֶׁיְּכוֹלָה לְהִכָּנֵס לְכָל מָקוֹם בְּלִי הִתְנַגְּדוּת.

וַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַבֶּשׁ"ט בְּאוֹתָן שָׁנִים הִיא תְּפִלָּה בַּיְּעָרוֹת וּבֶהָרִים, לְבַדּוֹ עִם הָאִילָנוֹת וְהָעוֹפוֹת וְהָאֲבָנִים. אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ אֶת הַבְּדִידוּת כְּדֵי לִבְרֹחַ מִן הָעוֹלָם, אֶלָּא כְּדֵי לִרְאוֹת אֶת הָעוֹלָם בִּמְקוֹרוֹ. שָׁם, בַּשָּׂדֶה וּבַיַּעַר, שֶׁבָּהֶם הַסֵּדֶר הָאֱנוֹשִׁי הוּא בְּמִדָּה מְעַטָּה, וּבִלְבוּל הַגָּלוּת כְּאִלּוּ שׁוֹלֵט בְּלִי מַעְצוֹר, הוּא שׁוֹפֵךְ נַפְשׁוֹ בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים שֶׁל תְּהִלִּים, בִּצְעָקוֹת וּבְשִׂמְחָה, עַד שֶׁהָעֲשָׂבִים עַצְמָם נַעֲשִׂים אוֹתִיּוֹת בִּתְפִלָּתוֹ. זֹאת עֲדַיִן אֵינָהּ תּוֹרָה מְסֻדֶּרֶת; עֲדַיִן אֵינָהּ דֶּרֶךְ הַנִּמְסֶרֶת. זֹאת הִיא רְאִיָּה.

כִּי חָכְמָה הִיא רְאִיָּה. בְּמַבָּט אֶחָד הִיא תּוֹפֶסֶת אֶת הַכְּלָל, בְּלִי לְחַלְּקוֹ לַחֲלָקִים. וּמַבָּטוֹ שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, כְּלוֹמַר כָּךְ, הוּא שֶׁהוּא רוֹאֶה בְּכָל פְּרָט וּפְרָט שֶׁבַּבְּרִיאָה אֶת הַנּוֹכְחוּת הַחַיָּה שֶׁל אֱלוֹקוּת. הַצִּפּוֹר הַמְצַפְצֶפֶת, הָאִכָּר הַפָּשׁוּט הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, הַיְּהוּדִי הַשָּׁבוּר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת – כֻּלָּם, בְּעֵינָיו, הֵם אוֹתִיּוֹת בְּשֵׁם הֲוַיָ', נִיצוֹצוֹת מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַמִּתְלַבֵּשׁ בַּלְּבוּשִׁים הַתַּחְתּוֹנִים בְּיוֹתֵר. זֶהוּ הַחִדּוּשׁ שֶׁלְּאַחַר מִכֵּן יִתְבָּאֵר וְיִתְפָּרֵט; אֲבָל בַּהַתְחָלָה אֵינוֹ עֲדַיִן שִׁיטָה, אֶלָּא רְאִיָּה.

וְלָכֵן הַ"תּוֹרָה" הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנּוֹדְעָה בָּעוֹלָם מִמֶּנּוּ הִיא הַמַּאֲמָר "ה' עִמָּכֶם בְּשָׂדֶה". כִּי הַשָּׂדֶה הוּא הַמָּקוֹם שֶׁהוּא מִחוּץ לָעִיר, מִחוּץ לַסְּבִיבָה הַמּוּשֶׁבֶת וְהַמְסֻדֶּרֶת שֶׁל תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה כְּפִי שֶׁאָנוּ מְבִינִים אוֹתָם. הַשָּׂדֶה הוּא הַחוֹל, הַשּׁוּק, בִּלְבּוּל הָאֻמּוֹת, גָּלוּת יִשְׂרָאֵל הַמְפוּזָּר בַּכְּפָרִים וּבַפּוּנְדָּקִים וּבִמְלָאכוֹת גַּסּוֹת. וּבָא הַבֶּשׁ"ט וּמְגַלֶּה שֶׁה' הוּא דַּוְקָא שָׁם, "עִמָּכֶם בְּשָׂדֶה", לֹא רַק כְּבוֹרֵא הַמַּשְׁגִּיחַ מֵרָחוֹק, אֶלָּא כְּנוֹכְחוּת חַיָּה, "עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה" – עִמּוֹ בְּצָרָתוֹ, בַּעֲבוֹדָתוֹ, בַּאֲכִילָתוֹ וּבִשְׁתִיָּתוֹ.

וּמִלַּת "עִמָּכֶם" הִיא עֶצֶם הַחָכְמָה בְּסֵדֶר זֶה. כִּי חָכְמָה רוֹאָה אֶת הָ"עִם" – אֶת הָאַחְדוּת שֶׁל הַבּוֹרֵא עִם הַנִּבְרָא – בְּהַכָּרָה פְּשׁוּטָה אַחַת. אֵינָהּ צְרִיכָה לְהוֹכִיחַ, אֵינָהּ צְרִיכָה לְהִתְוַכֵּחַ; הִיא פָּשׁוּט יוֹדַעַת שֶׁאֵין מָקוֹם פָּנוּי מִמֶּנּוּ, וּמִמֵּילָא הַיְּהוּדִי שֶׁבַּשָּׂדֶה אֵינוֹ מִחוּץ; הַשָּׂדֶה עַצְמוֹ הוּא דַּף שֶׁל תּוֹרָה הַמְחַכֶּה שֶׁיִּקְרְאוּ אוֹתוֹ.

לְפִיכָךְ, שְׁנוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל הַבֶּשׁ"ט בֵּין יְהוּדִים פְּשׁוּטִים אֵינָן רַק הַקְדָּמָה לְנְהִיגָתוֹ הַגְּלוּיָה שֶׁלְּאַחַר מִכֵּן. הֵן עַצְמָן הֵן הַבִּטּוּי שֶׁל חָכְמָתוֹ. כִּי חָכְמָה, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, הִיא בִּטּוּל – נְקוּדַּת הָאַיִן שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַפְּתוּחָה לְקַבֵּל מִלְמַעְלָה. וּמִי יֵשׁ לוֹ בִּטּוּל זֶה בְּטָהֳרָה יוֹתֵר מֵהַיְּהוּדִי הַפָּשׁוּט, שֶׁאֵין לוֹ הַשָּׂגָה בְּעִנְיָנִים וּבְפִלְפּוּלִים, אֲבָל אֱמוּנָתוֹ הַפְּשׁוּטָה הִיא שְׁלֵמָה? הַבַּעַל שֵׁם טוֹב מִדְּבַּק בִּיהוּדִים אֵלּוּ לֹא כְּדֵי לְהַעֲלוֹתָם לְעוֹלָם אַחֵר, אֶלָּא כְּדֵי לְגַלּוֹת שֶׁאֱמוּנָתָם הַפְּשׁוּטָה עַצְמָהּ הִיא הַחָכְמָה הָעֶלְיוֹנָה בְּיוֹתֵר, שֶׁהָ"אֲנִי מַאֲמִין" שֶׁלָּהֶם הוּא קַו־אוֹר מִן הַנְּקוּדָּה הַפְּשׁוּטָה הַקּוֹדֶמֶת לְכָל הַשָּׂגָה.

וּמִשּׁוּם כָּךְ הוּא מַדְגִּישׁ, בְּכָל תּוֹרוֹתָיו, אֶת הַשִּׂמְחָה וְהַתְּמִימוּת – שִׂמְחָה וְתֹם לֵב. כִּי שִׂמְחָה, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, הִיא הַהִתְגַּלּוּת הַטִּבְעִית שֶׁל נֶפֶשׁ הַקְּשׁוּרָה לִמְקוֹרָהּ בְּלִי מְנִיעָה. כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹדַעַת אֱלוֹקוּת בְּדֵעָה שֶׁל חָכְמָה – דֵּעָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הַסָּפֵק וּמִן הַשְּׁאֵלָה – מַצָּבָהּ הַטִּבְעִי הוּא שִׂמְחָה. אֵין כָּבֵד, אֵין מַאֲבָק פְּנִימִי, מִפְּנֵי שֶׁנְּקוּדַּת הָאֱמֶת עֲדַיִן לֹא נֶחְלְקָה עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת. וְלָכֵן הָיָה הַבַּעַל שֵׁם טוֹב יָכוֹל לִקַּח יְהוּדִי שֶׁכִּמְעַט אֵינוֹ יוֹדֵעַ לוֹמַר "מוֹדֶה אֲנִי" כַּהֲלָכָה, לִרְקֹד עִמּוֹ, וּבְאוֹתוֹ רִקּוּד לְגַלּוֹת לוֹ וְלָעוֹלָם שֶׁ"מוֹדֶה אֲנִי" הַגַּס הַזֶּה נוֹגֵעַ בְּמָקוֹם שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵהַהַשָּׂגָה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר.

מַסְעוֹתָיו מֵעִיר לְעִיר, לִפְעָמִים בְּהֶסְתֵּר גָּמוּר, הֵם גַּם כֵּן בִּטּוּי שֶׁל נְקוּדָה זוֹ. כִּי חָכְמָה נִקְרֵאת "בָּרָק הַמַּבְרִיק" – בָּרָק הַמַּבְרִיק – וְהַסִּפּוּרִים מְסַפְּרִים אֵיךְ הָיָה הַבֶּעשְׁ"ט נִמְצָא פִּתְאֹם בְּמָקוֹם רָחוֹק בְּדִיּוּק בָּרֶגַע שֶׁיְּהוּדִי נִמְצָא בְּסַכָּנָה גּוּפָנִית אוֹ רוּחָנִית, מִתְעָרֵב בִּמְעַט דְּבָרִים פְּשׁוּטִים אוֹ מַעֲשִׂים, וְאַחַר כָּךְ נֶעְלָם. לִפְעָמִים הָיָה מְקַבֵּץ חֶבְרָה קְטַנָּה שֶׁל צַדִּיקִים נִסְתָּרִים בְּפֻנְדָּק נִדָּח, וּמְגַלֶּה לָהֶם מְאוֹרָעוֹת רְחוֹקִים, מַחְשָׁבוֹת לְבָבוֹת, סַכָּנוֹת בַּאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת וִישׁוּעוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּאוּ. אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁאָדָם הַיּוֹשֵׁב בַּעֲגָלָה עַל דֶּרֶךְ בִּצָּה, יוֹדֵעַ מַה נַּעֲשֶׂה בְּאוֹתוֹ רֶגַע בֶּעָרִים הָרְחוֹקוֹת, בְּאַרְמְנוֹת מְלָכִים אוֹ בְּלֵב יָתוֹם נִשְׁכָּח?

זֶהוּ עִנְיַן הַחָכְמָה כִּכְלָלוּת, רְאִיָּה כְּלָלִית הַכּוֹלֶלֶת הַכֹּל. כִּי חָכְמָה, כַּנּוֹדָע, כּוֹלֶלֶת בְּתוֹכָהּ כָּל פְּרָטֵי הַבִּינָה בְּאֹפֶן נֶעְלָם. כְּמוֹ זֶרַע הַכּוֹלֵל כָּל הָאִילָן, כָּל עָנָף וְעָלֶה וּפְרִי בְּכֹחַ, כָּךְ חָכְמָה כּוֹלֶלֶת אֶת כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁל אוֹתוֹ עִנְיָן. וְלָכֵן, כְּשֶׁמַּרְאִים לַבַּעַל שֵׁם טוֹב מִלְמַעְלָה נְקוּדָּה שֶׁל אֱלוֹקוּת כְּפִי שֶׁהִיא נוֹגַעַת לְנֶפֶשׁ מְסֻיֶּמֶת אוֹ לִמְאוֹרָע מְסֻיָּם, נְקוּדָּה זוֹ נוֹשֵׂאת עִמָּהּ אֶת כְּלָלוּת דֶּרֶךְ הַנֶּפֶשׁ הַהִיא וְתֹצָאַת הַמְּאוֹרָע הַהוּא. אֵינוֹ "מְחַשֵּׁב"; הוּא רוֹאֶה.

וּמִשּׁוּם כָּךְ נִסְיוֹנוֹתָיו אֵינָם פְּלָאִים חִיצוֹנִיִּים, אֶלָּא בִּטּוּיִים שֶׁל דַּעַת אֱלוֹקִי פְּנִימִי. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְבַעַל עֲגָלָה לְשַׁנּוֹת אֶת מַסְלוּלוֹ, וְעַל־יְדֵי זֶה מַצִּיל כָּל עִיר מִגְּזֵרָה; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְאַלְמָנָה שְׁבוּרָה לְהַדְלִיק נֵר בְּאֹפֶן מְסֻיָּם, וְעַל־יְדֵי זֶה מְמַתֵּק דִּינִים בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים – אֵלּוּ אֵינָם "לַהֲטוּטִים" שֶׁל עוֹשֵׂה נִפְלָאוֹת, אֶלָּא מַבָּט חַי שֶׁל חָכְמָה הָרוֹאָה בְּמַבָּט אֶחָד אֶת אַחְדוּת כָּל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבַּהֲוָיָה. כִּי בְּחָכְמָה עֲדַיִן לֹא נֶחְלְקוּ הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים; הַכֹּל אוֹר פָּשׁוּט אֶחָד.

וְאוֹתָהּ נְקוּדָּה עַצְמָהּ הוּא מֵעִיר בְּכָל יְהוּדִי. כִּי עֲבוֹדָתוֹ הָעִקָּרִית אֵינָהּ לְהוֹסִיף חוֹבוֹת חֲדָשׁוֹת, וְלֹא לִדְרוֹשׁ הִתְבּוֹנְנוּיוֹת נַעֲלוֹת, אֶלָּא לְהָעִיר אֶת הָאֱמוּנָה הַפְּשׁוּטָה שֶׁכְּבָר נִמְצֵאת בַּנֶּפֶשׁ. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לִיהוּדִי שֶׁכָּל תְּנוּעָה, כָּל אֲנָחָה, כָּל מַחֲשָׁבָה חֲשׁוּבָה לִפְנֵי ה'; כְּשֶׁהוּא מְלַמֵּד שֶׁהַשְׁגָּחָה הַפְּרָטִית מִתְפַּשֶּׁטֶת גַּם עַל נְפִילַת עָלֶה וְעַל הִתְהַפְּכוּת קַשׁ בָּרוּחַ – אֵינוֹ נוֹתֵן לַיְּהוּדִי פִילוֹסוֹפְיָה, אֶלָּא מְגַלֶּה לוֹ אֶת נְקוּדַּת הַחָכְמָה שֶׁבְּתוֹךְ נַפְשׁוֹ הָאֱלוֹקִית. הוּא אוֹמֵר לוֹ: מַה שֶּׁאַתָּה כְּבָר יוֹדֵעַ בְּעִמְקֵי נַפְשְׁךָ – שֶׁה' נִמְצָא כָּאן – הוּא אֱמֶת בְּכָל מָקוֹם, בְּכָל פְּרָט.

וּמִפְּנֵי שֶׁהַכָּרָה זוֹ הִיא לְמַעְלָה מֵהַחִלּוּק, הִיא גַּם לְמַעְלָה מִן הַיֵּאוּשׁ. בְּתוֹךְ חֹשֶׁךְ הַגָּלוּת הֶעָב, בְּדוֹרוֹת שְׁבוּרִים מִפְּגִיעוֹת, מֵעֹנִי וּמִבּוּרוּת רוּחָנִית, בָּרָק כָּזֶה הוּא הַיְכֹלֶת הָרִאשׁוֹנָה הַיְּחִידָה שֶׁיְּכוֹלָה לִהְיוֹת הַתְחָלָה אֲמִתִּית. כִּי אִלּוּ הָיָה הַסֵּדֶר נִפְתָּח בְּהִתְבּוֹנְנוּת, בְּבִינָה, הָיָה הַלֵּב, הַמְּצֻפֶּה בַּחֹשֶׁךְ, אוֹמֵר: דְּבָרִים יָפִים אַתָּה מְדַבֵּר, אֲבָל אֵינִי יָכוֹל לְהַגִּיעַ שָׁם. רַק כְּשֶׁהַתְחָלָה הִיא נְקוּדָּה פְּשׁוּטָה שֶׁל "ה' עִמְּךָ בַּשָּׂדֶה", בְּלִי כָּל תְּנַאי קוֹדֵם, יֵשׁ מָקוֹם לְכָל יְהוּדִי, בְּכָל מַצָּב, לְהִכָּנֵס.

אַךְ דַּוְקָא מִפְּנֵי שֶׁחָכְמָה הִיא כָּזֹאת נְקוּדָּה, נִשְׁאֶלֶת שְׁאֵלָה. כִּי נְקוּדָּה, בְּהַגְדָּרָתָהּ, אֵין לָהּ אֹרֶךְ וְרֹחַב; אֵינָהּ שׁוֹרָה בַּמָּקוֹם שֶׁהִיא נוֹגַעַת בּוֹ. מַבָּטוֹ שֶׁל הַבֶּעשְׁ"ט מֵאִיר אֶת הַכֹּל, אֲבָל הַאִם הוּא נִשְׁאָר? בָּרָק מַרְאֶה לַהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֶת הַשְּׁבִיל לְרֶגַע, אֲבָל אַחַר כָּךְ הַדֶּרֶךְ חוֹזֶרֶת וְנַעֲשֵׂית חֲשֵׁכָה. הַיְּהוּדִי שֶׁרָקַד עִם הַבַּעַל שֵׁם טוֹב בְּפֻנְדָּק יָכוֹל לְהַרְגִּישׁ אֱלוֹקוּת בְּחִיּוּת בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אֲבָל מַה קּוֹרֶה כְּשֶׁהוּא חוֹזֵר לְיוֹם הַחוֹל שֶׁלּוֹ, לַמְּלָאכָה הַגַּסָּה, לַבִּלְבּוּלִים הַפְּנִימִיִּים שֶׁלּוֹ? הַאִם הַנְּקוּדָּה הַפְּשׁוּטָה תַּסְפִּיק לְהַנְחוֹתוֹ צַעַד אַחַר צַעַד?

בְּמִלִּים אֲחֵרוֹת: חָכְמָה יוֹדַעַת, אֲבָל עֲדַיִן אֵינָהּ מְבָאֶרֶת. הִיא תּוֹפֶסֶת אֱלוֹקוּת בְּאֹפֶן פָּשׁוּט וְלֹא מִתְחַלֵּק, אֲבָל עֲדַיִן אֵינָהּ מְשִׁיבָה עַל שְׁאֵלוֹת הַפְּרָטִיּוֹת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ: אֵיךְ אֲנִי מִתְפַּלֵּל כְּשֶׁדַּעְתִּי מְפוּזֶּרֶת? אֵיךְ אֲנִי מְשַׁנֶּה אֶת הַמִּדּוֹת? אֵיךְ אֲנִי מְסַדֵּר אֶת יוֹמִי כְּדֵי שֶׁ"ה' עִמְּךָ בְּשָׂדֶה" יִהְיֶה הַכָּרָה קְבוּעָה וְלֹא הִתְפַּעֲלוּת עוֹבֶרֶת?

וְכָךְ, גַּם גְּדוּלַּת חָכְמָתוֹ שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב עַצְמָהּ – פְּשִׁיטוּתָהּ, כְּלָלִיּוּתָהּ, מִיַּדִיּוּתָהּ – כּוֹלֶלֶת בְּתוֹכָהּ דְּרִישָׁה נִסְתֶּרֶת: שֶׁיִּהְיֶה שְׁלָב שֵׁנִי, שֶׁבּוֹ תִּמָּשֵׁךְ נְקוּדָּה זוֹ לְאוֹרֶךְ וְרוֹחַב, לְתוֹךְ דֶּרֶךְ מְסֻדֶּרֶת שֶׁהַשֵּׂכֶל יָכוֹל לָלֶכֶת בָּהּ וְהַלֵּב יָכוֹל לְהַפְנִימָהּ. כִּי אִם הַגִּלּוּי יִשָּׁאֵר רַק בְּדַרְגַּת רְאִיָּה, יֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁיְּרַחֵף מֵעַל הָעוֹלָם, שֶׁיִּהְיֶה נֶעֱרָץ כְּדָבָר נִפְלָא שֶׁהָיָה פַּעַם, וְלֹא יִחְיֶה כִּמְצִיאוּת מְסֻדֶּרֶת שֶׁל הַהֹוֶה.

זֶה מְחַיֵּב אֶת מִדַּת הַבִּינָה, שֶׁהִיא "רְחוֹבוֹת הַנָּהָר" – הַרְחָבַת הַנָּהָר: לָקַחַת אֶת הַנְּקוּדָּה שֶׁל "ה' עִמְּךָ בְּשָׂדֶה" וּלְבָאֵר מַה זֶּה אוֹמֵר בְּכָל פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה. וְאֵיךְ בָּאָה הַרְחָבָה זוֹ, עַל־יְדֵי הַנָּשִׂיא הַשֵּׁנִי הַמְקַבֵּל אֶת הַנְּקוּדָּה שֶׁל הַבֶּעשְׁ"ט וּפוֹרְטָהּ לְבֵית שֵׂכֶל וְהֲבָנָה – זֶהוּ הָעִנְיָן הַבָּא.

ג

הַרְחָבָה זוֹ מַתְחִילָה עִם הַנָּשִׂיא הַשֵּׁנִי, הַמַּגִּיד מִמְּעֶזְרִיטְשׁ. כִּי בּוֹ רוֹאִים בְּגָלוּי שֶׁהַנְּקוּדָּה שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב לֹא נִשְׁאֲרָה רוֹחֶפֶת כְּבָרָק הַמַּבְרִיק מֵעַל הָעוֹלָם, אֶלָּא נִכְנְסָה לִכְלֵי הַהֲבָנָה, לְתוֹךְ בַּיִת הַבָּנוּי בְּמִדָּה וָסֵדֶר.

וְהִנֵּה, כָּאן יֵשׁ תְּחִלָּה פֶּלֶא גָּדוֹל. כְּפִי הַנִּרְאֶה לָעֵינַיִם, הָיָה הַמַּגִּיד חָלוּשׁ בַּגּוּף, שָׁבוּר בַּבְּרִיאוּת, וּמְצֻמְצָם רֻבּוֹ כְּכוּלּוֹ בִּמְקוֹמוֹ. לְפִי דֶּרֶךְ הָעוֹלָם, אֵין זֶה הָאָדָם הַבּוֹנֶה נְהָרוֹת רְחָבִים, הַמְקַבֵּץ סְבִיבוֹ הָמוֹן רַב וְהַמְסַדֵּר לָהֶם דְּרָכִים בְּכָל פְּרָטֵיהֶם. אַךְ בּוֹ נִגְלָה שֶׁמִּדַּת הַבִּינָה עַצְמָהּ, שֶׁהִיא רֹחַב וְהִתְפַּשְּׁטוּת, אֵינָהּ עִנְיָן שֶׁל כֹּחַ גַּס, אֶלָּא שֶׁל אֵשׁ פְּנִימִית. אֵבָרָיו הָיוּ חַלָּשִׁים, אֲבָל תּוֹרָתוֹ בָּעֲרָה בְּעָזּוּת כָּזֹאת עַד שֶׁאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים, עֲנָקִים בְּנִגְלֶה וּבְנִסְתָּר, נִמְשְׁכוּ אֵלָיו כְּבַרְזֶל אֶל הַמָּשְׁכֶה, אֶל בֵּית הַמִּדְרָשׁ הַקָּטָן שֶׁלּוֹ, עַד שֶׁאוֹתוֹ חֶדֶר צַר שֶׁבִּמְעֶזְרִיטְשׁ נַעֲשָׂה "רְחוֹבוֹת הַנָּהָר" – הַרְחָבַת הַנָּהָר – לְכָל תּוֹרוֹתָיו שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב.

כִּי יָדוּעַ שֶׁמִּדַּת הַבִּינָה אֵינָהּ אוֹר אַחֵר לְגַמְרֵי מֵאוֹר הַחָכְמָה, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא הִיא הִתְפַּשְּׁטוּת הַחָכְמָה לְאוֹרֶךְ וְרוֹחַב, פֵּרוּט מַה שֶּׁהָיָה כָּלוּל שָׁם בִּכְלָלִיּוּת פְּשׁוּטָה. הַנְּקוּדָּה שֶׁל חָכְמָה אוֹמֶרֶת מִלָּה אַחַת; הַבִּינָה שׁוֹמַעַת בְּאוֹתָהּ מִלָּה אַחַת רִבּוּי דְּבָרִים. וְכָךְ, כְּשֶׁהָיָה הַמַּגִּיד שׁוֹנֶה מַאֲמָר קָצָר מִדִּבְרֵי הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, "וואָרט" שֶׁהִגָּה הַבַּעַל שֵׁם טוֹב בְּהֶעָבְרָה עַל הַדֶּרֶךְ אוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן, לֹא הוֹסִיף כְּלוּם מִשֶּׁלּוֹ בְּמַשְׁמָע שֶׁל רַעְיוֹן זָר; אֶלָּא שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ הַנְּקוּדָּה עַצְמָהּ עַד שֶׁנִּפְרַשׂ לְפָנָיו תּוֹכְנָהּ הַפְּנִימִי בְּכָל הַכִּוּוּנִים. מִשּׁוּרָה אַחַת שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב נַעֲשׂוּ בְּפִיו שָׁעוֹת שֶׁל בֵּיאוּר, כָּל סֵדֶר שֶׁל עֲבוֹדָה: מַה הִיא הַכַּוָּנָה בַּמַּחֲשָׁבָה, מַה הִיא עֲבוֹדַת הַלֵּב, אֵיךְ נוֹגֵעַ דָּבָר זֶה לַלַּמְדָן, וְאֵיךְ לִיהוּדִי פָּשׁוּט, אֵיךְ בִּתְפִלָּה, אֵיךְ בְּעֵסֶק, אֵיךְ בִּזְמַנֵּי עֲלִיָּה וְאֵיךְ בִּזְמַנֵּי הֶעְלֵם וְהַסְתֵּר.

וְזֶהוּ עִנְיַן הַבִּינָה כְּ"לֵב מֵבִין" – הַלֵּב הַמֵּבִין. כִּי הַחָכְמָה הִיא כְּעֵין רְאִיָּה: הִיא רוֹאָה אֶת הַדָּבָר כְּאֶחָד, בְּשָׁרְשׁוֹ. וְהַבִּינָה הִיא כְּעֵין שְׁמִיעָה: הִיא לוֹקַחַת מַה שֶּׁנִּרְאָה בְּרֶגַע אֶחָד וְשׁוֹמַעַת אוֹתוֹ פְּרָט אַחַר פְּרָט, עַד שֶׁהַלֵּב יָכוֹל לָגוּר עִמּוֹ. לָכֵן הָיָה בֵּית הַמִּדְרָשׁ שֶׁל הַמַּגִּיד מָלֵא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים גְּדוֹלִים. שִׂכְלָם הָיוּ כֵּלִים לְאֹרֶךְ וְעוֹמֶק; הֵם הָיוּ צְרִיכִים לֹא רַק לִרְקֹד עִם הָאֵשׁ שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, אֶלָּא גַּם לְהָבִין, לְהִתְבּוֹנֵן, לִטְעוֹם. וְהַמַּגִּיד נָתַן לָהֶם זֹאת, לֹא עַל־יְדֵי קֵרוּר הָאֵשׁ, אֶלָּא עַל־יְדֵי סִדּוּרָהּ לִגְחָלִים שֶׁיְּכוֹלִים לְחַמֵּם בְּהֶמְשֵׁךְ.

וּבְתוֹךְ תּוֹרוֹתָיו נִתְלַבֵּשׁ דָּבָר זֶה בְּצוּרַת עִנְיָנִים מְדוּיָּקִים: הִתְבּוֹנְנוּת בֶּאֱלוֹקוּת, דְּבֵקוּת הַנֶּפֶשׁ, הַהֶבְדֵּל בֵּין "יִחוּדָא תַּתָּאָה" לְ"יִחוּדָא עִילָּאָה". וְכָל הַמּוּנָחִים הָאֵלֶּה אֵינָם הַמְצָאוֹת שֶׁל פִילוֹסוֹפְיָה, אֶלָּא שֵׁמוֹת לַנְּהָרוֹת הַיּוֹצְאִים מִנְּקוּדָּתוֹ שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב. "ה' עִמָּךְ בְּשָׂדֶה" – זוֹ הִיא הַנְּקוּדָּה. הַבִּינָה שׁוֹאֶלֶת: בְּאֵיזוֹ אֹפֶן הוּא עִמְּךָ? הַעֲלֹא הָעוֹלָם הוּא מְצִיאוּת מִצִּדּוֹ, וְהוּא רַק מְלַוֶּה אוֹתוֹ, אוֹ שֶׁהָעוֹלָם עַצְמוֹ בָּטֵל בִּמְצִיאוּתוֹ לְגַמְרֵי בְּאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ? מִזֶּה בָּאָה הַבְּאֵרָה בְּ"יִחוּדָא תַּתָּאָה", שֶׁבּוֹ הָעוֹלָמוֹת נִרְאִים כִּמְצִיאוּת וּמִתְאַחֲדִים עִמּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּבְ"יִחוּדָא עִילָּאָה", שֶׁבּוֹ הַהַרְגָּשָׁה דְּ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" הִיא בְּאֹפֶן שֶׁהָעוֹלָמוֹת עַצְמָם הֵם כְּאַיִן וָאֶפֶס. וּמִשָּׁם, סֵדֶר שָׁלֵם: מָתַי אָדָם מִתְבּוֹנֵן בָּזֶה, אֵיךְ הִתְבּוֹנְנוּת כָּזוֹ מְעוֹרֶרֶת דְּבֵקוּת, מַה הִיא הָעֲבוֹדָה שֶׁל עֲלִיָּה מִ"יִחוּדָא תַּתָּאָה" לְ"יִחוּדָא עִילָּאָה" בְּסֵדֶר הַתְּפִלָּה.

וְכֵן גַּם בְּמָשָׁל שֶׁנַּעֲשָׂה עִקָּרִי בְּפִיו – מְשַׁל הַמֶּלֶךְ וְהַבֵּן. הַנְּקוּדָּה שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, שֶׁגַּם בְּשִׁרְיחוּק הַמֶּלֶךְ נוֹכֵחַ, שֶׁגַּם בַּמָּקוֹם הַגַּס בְּיוֹתֵר הַיְּהוּדִי קָשׁוּר לְאָבִיו, נִתְרַגְּמָה עַל־יְדֵי הַמַּגִּיד לְמִבְנֶה שָׁלֵם שֶׁל הֲבָנָה. בֵּן נִשְׁלַח מִן הַהֵיכָל, עַל־פְּנֵי עַמִּים רַבִּים, עַד שֶׁנִּתְבַּלְבֵּל בֵּין כְּסִילִים וּלֵיצִים, וְשָׁכַח מוֹצָאוֹ הַמַּלְכוּתִי. הַמֶּלֶךְ, הַמִּתְאַוֶּה לְשִׁיבָתוֹ, בּוֹנֶה קִירוֹת שֶׁקֶר, שׁוֹלֵחַ מְשָׁרְתִים בִּלְבוּשִׁים זָרִים, מְסַדֵּר פְּגִישׁוֹת וְדִמְיוֹנוֹת, הַכֹּל כְּדֵי לְעוֹרֵר בַּבֵּן זִכָּרוֹן וְכִסּוּפִים. בְּמָשָׁל זֶה פֵּרֵשׁ הַמַּגִּיד אֶת כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְהַהַשְׁגָּחָה, הַהֶעְלֵמוֹת וְהַיְּרִידוֹת, הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁהַנְּשָׁמָה פּוֹגֶשֶׁת – הַכֹּל כְּדֵי שֶׁהַיְּהוּדִי יָבִין אֶת מַצָּבוֹ, שֶׁלֹּא יִתְיָאֵשׁ בְּשִׁרְיחוּקוֹ, אֶלָּא יַכִּיר שֶׁהַסְּרִיחוּק עַצְמוֹ הוּא תַּחְבּוּלָה מֵאַהֲבַת הַמֶּלֶךְ.

כָּאן רוֹאִים בְּבֵרוּר אֶת פְּעוּלַּת הַבִּינָה: לְסַדֵּר עוֹלָמוֹת שֶׁל מַחֲשָׁבָה וְסִפּוּר כָּךְ שֶׁהַשֵּׂכֶל יוּכַל לָלֶכֶת בָּהֶם כְּמוֹ עַל מַפָּה. הַבַּעַל שֵׁם טוֹב פָּרַץ לַיַּעַר וְקָרָא, "ה' כָּאן!" הַמַּגִּיד מְמַשֵּׁךְ מְמַשֵּׁךְ בְּתוֹךְ הַנֶּפֶשׁ בַּיִת שֶׁל חֲדָרִים, שֶׁבָּהֶם קְרִיאָה זוֹ מִתְהַדֶּדֶת בְּמֵאָה צוּרוֹת. וּמִזֶּה נוֹלָד סֵדֶר הַהִתְבּוֹנְנוּת: לֹא רַק לָדַעַת שֶׁ"ה' כָּאן", אֶלָּא לָשֶׁבֶת וּלְהִתְבּוֹנֵן בַּמָּשָׁל, לְשִׂים אֶת עַצְמוֹ כְּבֵן, לְהַרְגִּישׁ אֶת הַבּוּשָׁה שֶׁבַּסְּרִיחוּק וְאֶת הַמְּתוּקוֹת שֶׁבַּחֲזָרָה, עַד שֶׁהַלֵּב נִתְעוֹרֵר וְנוֹלֶדֶת דְּבֵקוּת.

וּמִפְּנֵי שֶׁהַבִּינָה הִיא "רְחוֹבוֹת" – הִתְרַחֲבוּת – אֵינָהּ נִשְׁאֶרֶת רְכוּשׁ פְּרָטִי שֶׁל הֲבָנָה אַחַת. לָכֵן בְּמֶעזְרִיטְשׁ מוֹצְאִים אָנוּ תּוֹפָעָה חֲדָשָׁה: הִתְקַבְּצוּת רַבִּים תַּלְמִידִים, כָּל אֶחָד עוֹלָם מָלֵא, וְכָל אֶחָד מְקַבֵּל מִן הַנָּהָר הָאֶחָד דֶּרֶךְ שׁוֹנָה. כִּי טֶבַע הַבִּינָה כָּךְ הוּא, שֶׁכְּשֶׁהַנְּקוּדָּה נִפְרֶטֶת לִפְרָטִים, נַעֲשֶׂה אֶפְשָׁר שֶׁתַּלְמִיד אֶחָד יַשִּׂיג יוֹתֵר אֶת עִנְיַן הָרַחֲמִים, וְאַחֵר יוֹתֵר אֶת עִנְיַן הַיִּרְאָה, אַחֵר אֶת עִנְיַן הַשִּׂמְחָה, וְאַחֵר אֶת עִנְיַן מְסִירַת הַנֶּפֶשׁ, וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ. הַכֹּל שׁוֹתִים מִן הַמַּגִּיד; כָּל אֶחָד נַעֲשֶׂה צִנּוֹר מְיֻחָד. גַּם זֶה חֵלֶק מֵ"הַרְחָבַת הַנָּהָר" – שֶׁנְּקוּדָּתוֹ שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, שֶׁהֵאִירָה בְּשָׁוֶה עַל פָּשׁוּט וְעַל לַמְדָן, עַכְשָׁו עוֹבֶרֶת עַל־יְדֵי רִבּוּי שְׂכָלִים, וְנַעֲשֵׂית דְּרָכִים מְמֻדָּדִים לְכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים.

אַךְ, עִם כָּל הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת, נִשְׁאֶרֶת חֶסְרוֹן נִסְתָּר, שֶׁעַצְמוֹ מְחַיֵּיב אֶת הַמִּדָּה הַבָּאָה. כִּי הַבִּינָה, מִטֶּבַע הִתְפַּשְּׁטוּתָהּ וְהִתְחַלְּקוּתָהּ, יְכוֹלָה לְהִשָּׁאֵר בִּמְדְרֵגַת הַמּוֹחִין לְבַד. הָרַעְיוֹנוֹת בְּרוּרִים, הַמִּבְנִים יָפִים, הַמְּשָׁלִים עֲמֻקִּים; הַשֵּׂכֶל מִתְהַלֵּךְ בִּמְרוֹחִים רְחָבִים. אֲבָל עֲדַיִן אֶפְשָׁר שֶׁהַלֵּב יִשָּׁאֵר בְּמֶרְחָק, שֶׁהָאָדָם יוֹדֵעַ וּמְסַדֵּר וַאֲפִלּוּ מִתְבּוֹנֵן, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הַיְּדִיעָה אֵינָהּ קוֹשֶׁרֶת אוֹתוֹ בְּאֹפֶן מֻחְלָט. הַיּוֹם הוּא מֵבִין, לְמָחָר הוּא מְטֹרָד; בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה הוּא נִזְדַּעֲזֵעַ, וּבַשּׁוּק הוּא קַר. הַנָּהָר זוֹרֵם, אֲבָל הַאִם הוּא חוֹדֵר לַקַּרְקַע, הַאִם הוּא נַעֲשֶׂה מֵימֵי הַחַיִּים עַצְמָם שֶׁל הָאִילָן?

זֶהוּ כְּבָר שְׁאֵלַת הַדַּעַת. כִּי הַדַּעַת אֵינֶנָּה מַדְרֵגָה אַחֶרֶת בְּהֲבָנָה, אֶלָּא כֹּחַ הַקֶּשֶׁר, כֹּחַ הַקְּשִׁירָה, הַקּוֹשֵׁר אֶת הַמּוֹחִין עִם הַמִּדּוֹת, אֶת הַשֵּׂכֶל עִם הַנֶּפֶשׁ. הַמַּגִּיד גִּלָּה אֶת הַבִּינָה בְּכָל עָשְׁרָהּ, נָתַן לַדּוֹרוֹת מַפּוֹת וּלְשׁוֹנוֹת לְהִכָּנֵס לְאוֹרוֹ שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב. אֲבָל יֵשׁ צֹרֶךְ בְּנָשִׂיא שְׁלִישִׁי, שֶׁיִּקַּח נָהָר מֻרְחָב זֶה וְיִטְעֶנּוּ כְּתוֹדָעָה קְבוּעָה בְּמוֹחוֹ וּבְלִבּוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי, לַעֲשׂוֹת מִן הַהִתְבּוֹנְנוּת סֻלָּם תָּמִידִי, מִן הַדְּבֵקוּת מַצָּב יוֹמְיוֹמִי, וּמִ"יִּחוּדָא עִילָּאָה" וְ"יִחוּדָא תַּתָּאָה" לֹא רַק מוּשָּׂגִים נַעֲלִים, אֶלָּא מְצִיאוּת חַיִּים מֻרְגֶּשֶׁת.

וְאֵיךְ בָּאָה קְשִׁירָה זוֹ, עַל־יְדֵי מִי שֶׁהוּא בְּחִינַת הַדַּעַת – הַלּוֹקֵחַ אֶת הָאוֹר שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב וְאֶת הָרֹחַב שֶׁל הַמַּגִּיד וְקוֹשְׁרָם בִּפְנִימִיּוּתוֹ שֶׁל הַבֵּינוֹנִי – זֶהוּ הָעִנְיָן הַבָּא.

ד

דַּעַת, אֵפוֹא, הוּא עִנְיַן הַקְּשִׁירָה, קְשִׁירַת הַדְּבָרִים. הוּא הַלּוֹקֵחַ אֶת הַנְּקוּדָּה שֶׁבְּחָכְמָה וְאֶת הָרֹחַב שֶׁבְּבִינָה וְקוֹשֵׁר אוֹתָם לְתוֹדָעָה אַחַת קְבוּעָה, הָאוֹחֶזֶת בַּנֶּפֶשׁ וְאֵינֶנָּה מַנַּחַת אוֹתָהּ. אֵינֶנָּה שֵׂכֶל חָדָשׁ, אֶלָּא תּוֹקֶף הַיּוֹדֵעַ בְּתוֹךְ הַשֵּׂכֶל שֶׁכְּבָר יוֹדֵעַ; הַהַחְלָטַת הַנֶּפֶשׁ לַעֲמוֹד בְּתוֹךְ הֲבָנָה זוֹ עַד שֶׁתִּהְיֶה הִיא עַצְמָהּ מְצִיאוּתוֹ. לָכֵן הַדַּעַת הוּא שֹׁרֶשׁ הַמִּדּוֹת, כִּי רַק מַה שֶּׁהַנֶּפֶשׁ מְקַבֶּלֶת בְּאוֹפֶן פְּנִימִי, עִם הַרְגָּשָׁה פְּרָטִית שֶׁ"זֶה נוֹגֵעַ אֵלַי", יָכוֹל לֵירֵד וְלָלֶדֶת אַהֲבָה, יִרְאָה, רַחֲמִים וְכָל מִדּוֹת הַלֵּב.

וְזֶהוּ עִנְיָנוֹ שֶׁל הַנָּשִׂיא הַשְּׁלִישִׁי, הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַדַּעַת. כָּל מַהֲלַךְ חַיָּיו, מֵרֶגַע צֵאתוֹ מִבֵּיתוֹ לְבַקֵּשׁ דֶּרֶךְ בַּעֲבוֹדַת ה', הוּא סִפּוּר כֹּחַ זֶה שֶׁל הַקְּשִׁירָה. כִּי יָדוּעַ שֶׁתְּחִלָּה נָסַע אֶל הַגָּאוֹן הַגָּדוֹל מִוִּילְנָא, וְאַחַר כָּךְ רַק הִפְנָה צְעָדָיו לְמֶזְרִיטְשׁ. וּכְבָר מֵרֵאשִׁית דַּרְכּוֹ זוֹ מֻרְגֶּשֶׁת הַשְּׁאֵלָה הַפְּנִימִית שֶׁבָּעֲלָה בּוֹ: לֹא אִם הַתּוֹרָה אֱמֶת חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא אֵיךְ הַתּוֹרָה נַעֲשֵׂית חַיֵּי הָאָדָם. כִּי הַבְּרִילְיָנְטִיּוּת שֶׁבְּגְלָה לְבַד, גַּם כַּאֲשֶׁר הִיא בִּגְדֻלָּתָהּ הַגְּדוֹלָה, עֲדַיִן לֹא עָנְתָה אֶצְלוֹ עַל הַשְּׁאֵלָה אֵיךְ הַלֵּב נִקְשָׁר עִם הַמּוֹחַ, אֵיךְ יְהוּדִי שֶׁבַּשּׁוּק, בְּתוֹךְ דְּאָגוֹת וְהַסַּחַת הַדַּעַת, יָכוֹל לִחְיוֹת בְּמַצָּב שֶׁל דְּבֵקוּת.

וּכְשֶׁבָּא לְמֶזְרִיטְשׁ וְנִכְנַס לְבֵיתוֹ שֶׁל הַמַּגִּיד, הִכִּיר שֶׁכָּאן זוֹרֵחַ הָאוֹר הַיָּכוֹל לַעֲנוֹת עַל שְׁאֵלָה זוֹ – אוֹר הַחֲסִידוּת, פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה הַמְדַבֶּרֶת עַל אֱלוֹקוּת כִּמְצִיאוּת הָאֲמִתִּית וְעַל הָעֲבוֹדָה כְּהַמְהַפֶּכֶת אֶת עוֹלָמוֹ הַפְּנִימִי שֶׁל הָאָדָם. אַךְ גַּם כָּאן, גַּם בְּבֵית מִדְרָשׁ זֶה שֶׁל בִּינָה, עוֹד נִשְׁאֲלָה בְּנַפְשׁוֹ הַשְּׁאֵלָה: אֵיפֹה הַסֵּדֶר וְהַקְּבִיעוּת שֶׁיַּבְטִיחוּ שֶׁתּוֹרוֹת נַעֲלוֹת אֵלּוּ לֹא יִשָּׁאֲרוּ

בְּמַדְרֵגַת נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת לְבַדָּן, וְלֹא בִּשְׁעָתֵי הִתְעוֹרְרוּת בִּלְבַד, אֶלָּא יִהְיוּ לַעֲבוֹדָה תְּמִידִית שֶׁל כָּל יְהוּדִי. שְׁאֵלָה זוֹ הִיא כְּבָר הַדַּעַת הַמְבַקֶּשֶׁת אֶת גִּלּוּיוֹ.

וְלָכֵן זֶהוּ גַּם מַהֲלָכוֹ לְאַחַר הַהִסְתַּלְּקוּת שֶׁל הַמַּגִּיד: לָשׁוּב לִמְקוֹמוֹ וּלְיַסֵּד דֶּרֶךְ שֶׁל חָבַ"ד – חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת – שֶׁבָּהּ הַדַּעַת הוּא עִקַּר הָעֲבוֹדָה. כִּי בְּעֶצֶם הַשֵּׁם "חָבַ"ד" הַסֵּדֶר הוּא כָּזֶה שֶׁהַדָּבָר הַשְּׁלִישִׁי חוֹתֵם אֶת הַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים וְקוֹבֵעַ אֶת תַּכְלִיתָם: כָּל הַבָּרָק שֶׁבְּחָכְמָה, כָּל הָרֹחַב שֶׁבְּבִינָה, אֵינָם כָּאן אֶלָּא כְּדֵי לָבוֹא לִידֵי דַּעַת, לְהִקָּבַע בַּנֶּפֶשׁ בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְבּוֹנְנוּת תְּמִידִית הַמּוֹלִידָה מִדּוֹת.

וְזֶהוּ הַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי שֶׁל סֵפֶר הַתַּנְיָא, שֶׁקָּרָא לוֹ "סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים". כִּי לִכְאוֹרָה זֶהוּ חִדּוּשׁ נִפְלָא: שֶׁסֵּפֶר הָעוֹסֵק בְּסוֹדוֹת הָעֲמוּקִים בְּיוֹתֵר שֶׁבַּנֶּפֶשׁ וּבֶאֱלוֹקוּת אֵינוֹ נִכְתָּב לַצַּדִּיקִים, וַאֲפִלּוּ לֹא כְּתֵיאוּר מַדְרֵגָתָם, אֶלָּא כְּסֵפֶר הוֹרָאָה לַבֵּינוֹנִי, הַיְּהוּדִי הַבֵּינוֹנִי, זֶה שֶׁהָרַע אֵינוֹ מְהֻפָּךְ אֶצְלוֹ אֶלָּא רַק מְחֻזָּק בְּרֶסֶן. אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת זֶהוּ עֶצֶם הַהַגְדָּרָה שֶׁל דַּעַת: שֶׁהַהַשְׁקָפָה הָעֶלְיוֹנָה בְּיוֹתֵר, הַיִּחוּדִים הָעֲמוּקִים בְּיוֹתֵר, נַעֲשִׂים סֵדֶר עֲבוֹדָה לַבֵּינוֹנִי, הוֹרָאָה מַעֲשִׂית וּמְפֹרֶטֶת אֵיךְ לַחְשׁוֹב, אֵיךְ לְהַרְגִּישׁ, אֵיךְ לִבְחוֹר בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע.

כִּי הַתַּנְיָא אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּתֵיאוּר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּא הַכֹּל וְשֶׁהַנֶּפֶשׁ הִיא חֵלֶק אֱלוֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ. הוּא לוֹקֵחַ נְקוּדוֹת אֵלּוּ שֶׁבְּחָכְמָה וְאֶת הַבֵּיאוּרִים שֶׁבְּבִינָה וּמַכְנִיסָם לְתוֹךְ הִתְבּוֹנְנוּת מְסֻדֶּרֶת: פִּרְקֵי "שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה", הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּבְרִיאָה תְּמִידִית שֶׁל הָעוֹלָמוֹת עַל־יְדֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, בְּאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר, בְּ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" בְּכָל פְּרָט וּפְרָט שֶׁבַּמְּצִיאוּת. וְאַחַר כָּךְ, בְּ"שַׁעַר הַבֵּינוֹנִי", מַדְרִיךְ הוּא אֶת הַיְּהוּדִי אֵיךְ לָשֶׁבֶת עִם הֲבָנוֹת אֵלּוּ, לַחְשֹׁב עֲלֵיהֶן בְּאֹרֶךְ עַד שֶׁיִּהְיוּ חַיּוֹת אֶצְלוֹ, עַד שֶׁיִּוָּלְדוּ מֵהֶן אַהֲבַת ה' וְיִרְאַת ה' בְּלִבּוֹ. זֶהוּ דַּעַת: שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֶת הַשֵּׂכֶל כְּמוֹ מוּשָּׂג בִּלְבַד, אֶלָּא לִדְרוֹשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיַּעֲבוֹד, שֶׁיִּלְחַץ וְיַחְדֹּר עַד שֶׁהַלֵּב יֻשְׁפָּע.

וַעֲבוֹדָתוֹ עַצְמוֹ בַּתְּפִלָּה הָיְתָה דֻּגְמָה חַיָּה לָזֶה. יָדוּעַ אֵיךְ שֶׁהָיָה עוֹמֵד בַּדַּוְונֶ"ן שָׁעוֹת הַרְבֵּה, בְּחֹל וּבְשַׁבָּת כְּאֶחָד, וְאֵיךְ שֶׁהַזְּמַן בְּאוֹתָן רְגָעִים כִּמְעַט שֶׁפָּסַק מִלִּהְיוֹת אֶצְלוֹ. אֲבָל לֹא הָיְתָה זוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, בְּרִיחָה מִן הָעוֹלָם, אֶלָּא הֶפֶךְ זֶה – רִכּוּז הַדַּעַת בֶּאֱלוֹקוּת, קְשִׁירַת כָּל מְצִיאוּתוֹ אֶל הַמִּלִּים שֶׁהוּא מוֹצִיא מִפִּיו, אֶל הָעִנְיָנִים שֶׁבָּהֶם הוּא מִתְבּוֹנֵן. אֹרֶךְ הַתְּפִלָּה הָיָה בִּטּוּי לְדַעַת הַמְסָרֶבֶת לְהִתְקַדֵּם עַד שֶׁהַלֵּב נִזְעָק, עַד שֶׁהַשֵּׂכֶל יוֹלִיד מִמֶּנּוּ מִדָּה חַיָּה.

וּמִפְּנֵי שֶׁאֶצְלוֹ הָיְתָה הַדַּעַת בִּשְׁלֵמוּת, נִתְגַּלְּתָה לֹא רַק בִּפְנִימִיּוּת כְּלַפֵּי עַצְמוֹ, אֶלָּא גַּם בְּדִקְדּוּק הַיּוֹתֵר מֻחְלָט בְּטִפּוּל בִּיהוּדִי אַחֵר. כִּי דַּעַת הִיא גַּם כֹּחַ הַהִתְקַשְּׁרוּת, הַכֹּחַ שֶׁעַל־יָדוֹ נֶפֶשׁ אַחַת יוֹדַעַת נֶפֶשׁ חֲבֵרָהּ וְקוֹשֶׁרֶת עַצְמָהּ אֵלֶיהָ. וְכָךְ מוֹצְאִים אָנוּ אֶת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁבְּיוֹם הַקָּדוֹשׁ בְּיוֹתֵר, יוֹם הַכִּפּוּרִים, בְּאֶמְצַע עֲבוֹדַת הַיּוֹם, פִּתְאֹם הוּא פּוֹשֵׁט אֶת הַטַּלִּית וְהַקִּיטֶל וְיוֹצֵא מִן הַשּׁוּל. הַחֲסִידִים נִתְמַלְּאוּ תְּמִיָּה, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּלָּה שֶׁהָלַךְ לְבַיִת קָטָן שֶׁבּוֹ שָׁכְבָה אִשָּׁה חֲלוּשָׁה אַחֲרֵי לֵידָתָהּ וְלֹא

הָיָה מִי שֶׁיִּטַּפֵּל בְּתוֹלַדְתָּהּ. הוּא הִדְלִיק אֵשׁ, בִּשֵּׁל מָרָק וְהֶאֱכִיל אֶת הַתִּינוֹק הַבּוֹכֶה. כָּאן נִרְאֵית הַדַּעַת בְּצוּרָתָהּ הַקִּיצוֹנִית בְּיוֹתֵר: שֶׁאוֹתוֹ כֹּחַ עַצְמוֹ שֶׁבַּתְּפִלָּה קוֹשֵׁר אוֹתוֹ בִּדְבֵקוּת גְּמוּרָה אֶל אֱלוֹקוּת, מְחַיֵּב אוֹתוֹ לִהְיוֹת נוֹכֵחַ בִּמְלֹא הַמִּדָּה עִם צָרְכּוֹ שֶׁל תִּינוֹק בּוֹכֶה. הַקֶּשֶׁר עִם הַשֵּׁם אֵינוֹ מְרַחֵף מֵעַל לָעוֹלָם, אֶלָּא מְחַדֵּר אֶת הָעוֹלָם.

אוֹתוֹ כֹּחַ דַּעַת עָמַד בְּתֹקֶף גַּם בְּפֶרֶק מְזֶרִיטְשׁ וְוִילְנָא, כְּשֶׁהַמַּחֲלֹקֶת בֵּין הַמִּתְנַגְּדִים וְהַחֲסִידִים הִגִּיעָה לְדַרְגַּת חֵרוּף חֲרִיפָה. הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן לֹא בָּחַר בְּדֶרֶךְ שֶׁל פְּשָׁרָה בְּדִבְרֵי אֱמֶת, וְלֹא בָּרַח מִן הַהִתְנַגְּדוּת. מְסִירַת נֶפֶשׁ זוֹ שֶׁלּוֹ – שֶׁנָּסַע לְבַקֵּשׁ שָׁלוֹם, וּבְכָל זֹאת עָמַד בְּלִי הִתְכּוֹפְפוּת בְּתֹם דַּרְכָּהּ שֶׁל הַחֲסִידוּת – הִיא גִּלּוּי נוֹסָף שֶׁל דַּעַת: יְדִיעָה כָּל כָּךְ פְּנִימִית שֶׁאֵין כֹּחַ חִיצוֹנִי, אֵין פַּחַד עַל כָּבוֹד וַאֲפִלּוּ עַל הַבִּטָּחוֹן הַגּוּפָנִי, יָכוֹל לְהַזִּיזָהּ. כִּי הַדַּעַת הוּא שֹׁרֶשׁ הַקְּשִׁיּוּת בִּקְדוּשָּׁה, הַ"לֹּא יָמִישׁ" שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁמִּשֶּׁנּוֹדַע לוֹ אֱמֶת ה', אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְנַתֵּק מִמֶּנָּה.

וְאוֹתוֹ קֶשֶׁר בִּלְתִּי מִתְמוֹטֵט הוּא מַה שֶּׁנִּבְחַן וְנִגְלָה בְּמַאֲסָרוֹ בְּפֶּטֶרְבּוּרְג, שֶׁנִּקְבַּע לְאַחַר מִכֵּן כְּיוֹם י"ט כִּסְלֵו, "הַגְּאֻלָּה הָרוּחָנִית". כִּי כָּל הַקָּטֵגוֹרְיוֹת שֶׁהוּעֲלוּ עָלָיו עַל־יְדֵי הַשִּׁלְטוֹנוֹת, כַּנּוֹדָע, לֹא הָיוּ אֶלָּא הִתְגַּלְּמוּת גַּשְׁמִית שֶׁל שְׁאֵלָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר: אִם הֲפָצַת סוֹדוֹת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בְּתוֹךְ עוֹלָמוֹ שֶׁל הַבֵּינוֹנִי הִגִּיעָה לְדַרְגָּה שֶׁמְּחַיֶּבֶת, כִּבְיָכוֹל, דִּין לְמַעְלָה. הַאִם הָעוֹלָם מֻכְשָׁר בֶּאֱמֶת שֶׁחָכְמָה וּבִינָה יִקָּשְׁרוּ עַל־יְדֵי דַּעַת בִּלְבּוֹתֵיהֶם שֶׁל יְהוּדִים פְּשׁוּטִים? הַאִם יָכוֹל עוֹלָם זֶה לִסְבֹּל יְרִידָה כָּזוֹ שֶׁל אֱלוֹקוּת?

וּמִזֶּה שֶׁסּוֹפוֹ שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר, וְשֶׁתַּאֲרִיךְ שִׁחְרוּרוֹ נִקְבַּע כְּיוֹם טוֹב לְדוֹרוֹת, מֻרְאֶה שֶׁבַּשָּׁמַיִם נֶחְלַט שֶׁבֶּאֱמֶת צָרִיךְ וְרָאוּי שֶׁהַקְּשִׁירָה שֶׁל הַחֲסִידוּת עִם הָעוֹלָם תִּמָּשֵׁךְ וְתִתְרַחֵב. י"ט כִּסְלֵו הוּא, אֵפוֹא, נִצְחוֹן הַדַּעַת בְּגִלּוּיוֹ: שֶׁיְּדִיעַת הָאֱלוֹקוּת יְכוֹלָה וּצְרִיכָה לַחֲדוֹר אֶל תּוֹךְ לְבוּשֵׁי הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהַבֵּינוֹנִי בְּעִסְקוֹ, בְּבֵיתוֹ, בְּשָׂדֵהוּ, יִחְיֶה עִם הַתּוֹדָעָה הַמְבֹאֶרֶת בַּתַּנְיָא. תָּא הַמַּאֲסָר נַעֲשֶׂה עוֹד מָקוֹם שֶׁל דַּעַת, עוֹד מָקִיף הַנִּמְשָׁךְ לִפְנִימִיּוּת וּמְתֻקָּן.

וּדְקִיקוּת זוֹ שֶׁבַּדַּעַת מְבָאֶרֶת גַּם אֶת הַסִּגְנוֹן הַמְיֻחָד שֶׁל חֲסִידוּתוֹ. בְּעוֹד שֶׁדִּבְרֵי הַבַּעַל שֵׁם טוֹב מַבְרִיקִים כְּבָרָק וְדִבְרֵי הַמַּגִּיד כְּנָהָר רָחָב, הַמַּאֲמָרִים שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בְּנוּיִים בְּדִיּוּק הַמֻּחְלָט שֶׁל הַמֻּשָּׂג וְהַלָּשׁוֹן, כָּל מוּנָח מְשֻׁקְלָל, כָּל הַבְדָּל מֻגְדָּר. כָּאן נִתֶּנֶת הַחֲסִידוּת בִּכְלֵי הַשֵּׂכֶל הַמְדֻיָּק, לֹא כְּדֵי לְצַמְצֵם אוֹתָהּ, אֶלָּא כְּדֵי לְאַפְשֵׁר לָהּ לְהִקָּשֵׁר בְּתֹקֶף אֶל מוֹחוֹ שֶׁל הַשּׁוֹמֵעַ. כְּשֶׁחָסִיד לוֹמֵד מַאֲמָר מִדִּבְרֵי הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן וּמִתְבּוֹנֵן בְּסִדְרוֹ, בְּאַרְבַּע הַחֲלָקוֹת שֶׁבּוֹ, בַּהַגְדָּרוֹת שֶׁל נֶפֶשׁ, רוּחַ, נְשָׁמָה וְכַיּוֹצֵא, הוּא נִמְשָׁךְ לִבְחִינַת הַדַּעַת: כָּל מוּשָּׂג נַעֲשֶׂה מַדְרֵגָה שֶׁעָלֶיהָ יְכוֹלִים הַמּוֹחַ וְהַלֵּב לַעֲמוֹד.

גַּם נִיגּוּנָיו, הַמְּנַגִּינִים שֶׁיָּצְאוּ מִנַּפְשׁוֹ, הֵם דַּעַת. אֵינָם הוֹצָאַת הִתְפַּעֲלוּת בִּלְבַד, הָעוֹלָה וְיוֹרֶדֶת בְּלִי סֵדֶר. כָּל נִיגּוּן יֵשׁ לוֹ מִבְנֶה, הִתְפַּתְּחוּת מִנִּימּוּק לְנִימּוּק הַמַּשְׁקֶפֶת אֶת סֵדֶר הַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁל חָבַּ"ד. הַנִּיגּוּנִים הַמְּפֻרְסָמִים שֶׁל דְּבֵקוּת עוֹלִים לְאַט לְאַט, עִם מוֹטִיבִים חוֹזְרִים, כְּאִלּוּ הֵם מַפְצִירִים: אַל תִּזְרֹק הַבָּאָה, חֲזוֹר עוֹד פַּעַם לִנְקוּדָּה זוֹ, הִשָּׁקַע בָּהּ יוֹתֵר. וּכְשֶׁהַחֲסִידִים הָיוּ שָׁרִים נִיגּוּנִים אֵלּוּ שָׁעוֹת עַל גַּבֵּי שָׁעוֹת, הָיוּ מְגַלְגְּלִים בְּקוֹל אֶת הַדַּעַת – סֵרוּב לְהַנִּיחַ לְתוֹדַעַת הָאֱלוֹקוּת לְהִשָּׁאֵר חוֹלֶפֶת.

כָּל זֶה מַחֲזִיר אוֹתָנוּ אֶל הַנְּקוּדָּה הָעִקָּרִית: שֶׁעַל־יְדֵי הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן נַעֲשְׂתָה הַדַּעַת לֹא רַק כֹּחַ בַּנֶּפֶשׁ, אֶלָּא דֶּרֶךְ לְדוֹר שָׁלֵם. הַבֵּינוֹנִי קִבֵּל מַפָּה אֵיךְ לִקְשֹׁר אֶת מוֹחוֹ וְלִבּוֹ אֶל הַשֵּׁם: עַל־יְדֵי לִמּוּד דִּבְרֵי הַחֲסִידוּת בַּהֲבָנָה, עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת אֲרֻכָּה לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, עַל־יְדֵי עִיצּוּב מִדּוֹתָיו לְפִי הִתְבּוֹנְנוּיוֹת אֵלּוּ, וְעַל־יְדֵי דְּאָגָה לִיהוּדִי אַחֵר בְּאוֹתוֹ חֹמֶר פְּנִימִי שֶׁבּוֹ הוּא מִתְבּוֹנֵן בֶּאֱלוֹקוּת. כָּךְ נִקְנֵית לְפַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים הָעַמּוּד הָאֶמְצָעִי שֶׁלּוֹ: הַיְּדִיעָה הַנַּעֲשֵׂית קֶשֶׁר.

אַךְ הַדַּעַת, מִטֶּבַע עַצְמוּתוֹ, מְרַכֶּזֶת לִפְנִימָה. הִיא קוֹשֶׁרֶת, מְקַבַּעַת, מַעֲמִיקָה; הִיא עוֹשָׂה אֶת הַקֶּשֶׁר בָּרוּר וְחָזָק בִּפְנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ. אֲבָל נִשְׁאֶרֶת עוֹד שְׁאֵלָה אַחֶרֶת בְּסֵדֶר הָאָדָם: לְאַחַר שֶׁנִּקְבַּע קֶשֶׁר פְּנִימִי זֶה, אֵיךְ מַתְחִיל הָאוֹר לִזְרֹם לַחוּץ בְּהִתְפַּשְּׁטוּת גְּדוֹלָה, בְּאַהֲבָה רְחָבָה וּבְגִלּוּי, עַד שֶׁמֵּי הַחֲסִידוּת יַצִּיפוּ לֹא רַק אֶת הַחֶדֶר הַפְּנִימִי שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, אֶלָּא גַּם אֶת הָרְחוֹבוֹת וְהַשְּׁוָקִים שֶׁבְּחַיֵּי יִשְׂרָאֵל? זֶהוּ כְּבָר עִנְיַן הַחֶסֶד, הַהִתְפַּשְּׁטוּת וְהַהַשְׁפָּעָה, שֶׁנִּגְלָה בַּנָּשִׂיא הַבָּא, הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע, שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הָיְתָה נָהָר שֶׁל חֲסִידוּת בְּלִי סוֹף.

ה

וְכָךְ, לְאַחַר שֶׁנִּקְבַּע אוֹר הַדַּעַת בַּחֶדֶר הַפְּנִימִי, יֵשׁ צֹרֶךְ בְּגִלּוּי חָדָשׁ: שֶׁגַּם פְּנִימִיּוּת זוֹ עַצְמָהּ תִּשְׁתַּפֵּעַ לַחוּץ בְּהַשְׁפָּעָה רַבָּה שֶׁאֵינָהּ יוֹדַעַת מִדָּה. וְזֶהוּ עִנְיַן הַחֶסֶד, שֶׁבַּסְּפִירוֹת הוּא נִתְפָּרֵשׁ כְּהִתְפַּשְּׁטוּת, שֶׁהָאוֹר מִתְפַּשֵּׁט וּמִתְמַשֵּׁךְ, שֶׁיֵּצֵא הָאוֹר מִמְּקוֹמוֹ וְיִתֵּן מָקוֹם וְחַיִּים לְמַה שֶּׁחוּץ מִמֶּנּוּ. וְהִתְפַּשְּׁטוּת זוֹ דְּחֶסֶד בְּ"פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים" הִיא בְּחִינַת הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע.

כִּי הִנֵּה יָדוּעַ שֶׁמְּצִיאוּתוֹ עַצְמוֹ שֶׁל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע הָיְתָה הִתְפַּשְּׁטוּת. שֶׁהֲרֵי אֵצֶל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן הַמַּאֲמָר הוּא "צוּקְלַאפְּטֶע", קָצוּר וּמְדֻיָּק בְּכָל מִלָּה וּמִלָּה, וְאֵצֶל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע אוֹתָהּ הַנְּקוּדָּה עַצְמָהּ נַעֲשֵׂית "נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן" – נָהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן. הָ"עֵדֶן" הוּא פְּנִימִיּוּת הָאֱלוֹקוּת הַמְּאִירָה בְּמוֹחִין שֶׁל הַנָּשִׂיא; וְהַ"נָּהָר" הוּא הִתְפַּשְּׁטוּת תַּעֲנוּג זֶה לִרְבוֹת פְּרָטִים, רִבּוּי בֵּיאוּרִים, רִבּוּי דְּרָכִים בַּעֲבוֹדָה, עַד שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּכְנָס לַנָּהָר נַעֲשֶׂה מֻקָּף כֻּלּוֹ וְנִשָּׂא עַל יְדֵי הַנָּהָר.

סִפְּרוּ הַחֲסִידִים שֶׁכְּשֶׁהָיָה הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע מַתְחִיל לוֹמַר מַאֲמָר, הָיָה כְּאִלּוּ נִפְתַּח סֶגֶר הַסָּכָר. הָיָה יָכוֹל לְדַבֵּר שָׁעוֹת עַל גַּבֵּי שָׁעוֹת בְּלִי הַפְסָקָה, וְהַדְּבָרִים זוֹרְמִים מִמִּלָּה לְמִלָּה בְּטִבְעוּת כָּזֹאת עַד שֶׁהַנִּמְצָאִים שָׁם הָיוּ שׁוֹכְחִים שֶׁיֵּשׁ בִּכְלָל מְצִיאוּת שֶׁל הַפְסָקָה. וְלֹא הָיְתָה בָּזֶה הַרְגָּשַׁת טִרְחָה כְּלָל; לְהֵפֶךְ, מְנוּחָתוֹ הָיְתָה בְּדִבּוּר. כָּל זְמַן שֶׁהָיָה מְגַלֶּה חֲסִידוּת – הוּא חָיָה. וְהֵם הָיוּ מַרְגִּישִׁים כִּבְיָכוֹל הַצָּפָה מַמָּשׁ – "אֶס הָאט גֶעגוֹסֶן חֲסִידוּת", הָיְתָה נִשְׁפֶּכֶת. וְזֶהוּ גֶּדֶר הַחֶסֶד בְּעַצְמוֹ: לֹא נְתִינָה מְדֻמֶּדֶת וּמְמֻדֶּדֶת, אֶלָּא טֶבַע פְּנִימִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל אֶלָּא לְהַשְׁפִּיעַ.

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּהָיָה אוּלַי מָקוֹם לַחֲשֹׁב שֶׁהִתְפַּשְּׁטוּת כָּזֹאת בְּכַמּוּת בָּאָה עַל חֶשְׁבּוֹן הַפְּנִימִיּוּת, שֶׁכְּשֶׁדָּבָר נִמְשָׁךְ לְאֹרֶךְ כָּזֶה הוּא מְאַבֵּד מֵעָמְקוֹ. אֲבָל אֵצֶל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע הַהֵפֶךְ הוּא הָאֱמֶת. דַּוְקָא עַל יְדֵי הָאֹרֶךְ, נִתֶּנֶת לַפְּנִימִיּוּת מָקוֹם לְהִתְיַשֵּׁב בְּכָל פְּרָט וּפְרָט. כִּי הַחֶסֶד אֵינוֹ רַק רִבּוּי; הוּא גַּם רְחָבוּת. הוּא בּוֹרֵא מָקוֹם. וְלָכֵן בְּמַאֲמָרָיו, כָּל נְקוּדָּה וּנְקוּדָּה מְקַבֶּלֶת סוּגְיָא שֶׁלָּהּ עַצְמָהּ, עִיּוּן שֶׁלָּהּ וְהוֹרָאָה בַּעֲבוֹדָה שֶׁלָּהּ, עַד שֶׁהֶחָסִיד הַשּׁוֹמֵעַ אוֹ הַלּוֹמֵד מַרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לְנַפְשׁוֹ בְּתוֹךְ הַלִּמּוּד.

וְזֶהוּ הַפֵּרוּשׁ הָעָמוֹק יוֹתֵר בְּ"נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן". הַנָּהָר אֵינוֹ רַק מַעֲבִיר מַיִם מִן הַמָּקוֹר; הוּא גַּם מַרְחִיב, עוֹשֶׂה אַמַּת מַיִם וּמִטָּה שֶׁבְּתוֹכָהּ הַמַּיִם יְכוֹלִים לָלֶכֶת בְּנַחַת וּלְהַשְׁקוֹת. וּבֵיאוּרָיו שֶׁל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע הֵם כָּזֶה הַ"נַּחַל". שֶׁהֲרֵי הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן קוֹבֵעַ אֶת הַנְּקוּדָּה שֶׁל הַדַּעַת בַּנֶּפֶשׁ עַל יְדֵי לְשׁוֹנוֹת חַדִּים וּמְדֻיָּקִים וְעַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת דַּעֲבוֹדָה, וְהַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע מוֹשֵׁךְ אוֹתָהּ נְקוּדָּה עַצְמָהּ לְרַבּוֹת צְדָדִים, לְהִתְבּוֹנְנוּת רְחָבָה, עַד שֶׁכָּל סוּג שֵׂכֶל וְכָל סוּג לֵב מוֹצֵא דַּרְכּוֹ לְהִכָּלֵל בָּאֱלוֹקוּת שֶׁבָּעִנְיָן.

וְזֶהוּ גַּם הַקֶּשֶׁר עִם הָעִנְיָן שֶׁאֵצֶל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע, הַהִתְבּוֹנְנוּת עַצְמָהּ נַעֲשֵׂית עוֹלָם מָלֵא. לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהוּא מְבָאֵר יוֹתֵר; אֶלָּא כָּל דַּרְכּוֹ הִיא שֶׁהָעֲבוֹדָה צְרִיכָה רֹחַב – רְחָבוּת הַדַּעַת. לְהִתְבּוֹנֵן בֶּאֱלוֹקוּת לֹא רַק בִּקְצָרָה, לִקְשֹׁר אֶת הַמּוֹחַ, אֶלָּא בְּאֹרֶךְ, לְהִתְהַלֵּךְ כִּבְיָכוֹל בְּתוֹךְ הָאוֹר שֶׁל הָעִנְיָן, לְבָחֲנוֹ מִצְּדָדִים רַבִּים, לְהַשְׁווֹת, לְהַבְדִּיל, לָשׁוּב וְלַחֲזוֹר. זֶהוּ חֶסֶד שֶׁבְּדַעַת: דַּעַת שֶׁנַּעֲשְׂתָה נָהָר.

וּלְפִי זֶה, כְּנֶגֶד זֶה, גַּם אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁלּוֹ הָיְתָה בְּאוֹפֶן זֶה. שֶׁהֲרֵי אֵצֶל מִקְצָת צַדִּיקִים, אַהֲבָה לִיהוּדִי אַחֵר מִתְגַּלָּה בְּמַעֲשֵׂי דְּאָגָה עַזִּים וּמְרֻכָּזִים, בִּפְגִישׁוֹת נְדִירוֹת וַחֲזָקוֹת. וְאֵצֶל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע, הָיְתָה זוֹ הִתְפַּשְּׁטוּת תְּמִידִית. דַּלְתּוֹ הָיְתָה פְּתוּחָה לְ"יְחִידוּת" בְּאוֹפֶן שֶׁעַצְמוֹ הוּא פֶּלֶא. הָיָה יוֹשֵׁב שָׁעוֹת עַל גַּבֵּי שָׁעוֹת, מְקַבֵּל יְהוּדִי אֶחָד אַחַר הַשֵּׁנִי, כָּל אֶחָד עִם כְּאֵבוֹ הַמְיֻחָד, עִם בִּלְבּוּלוֹ בַּעֲבוֹדָה, עִם שְׁאֵלוֹתָיו בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, וְהָיָה שׁוֹפֵךְ אֶת עַצְמוֹ לְתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּאוֹתוֹ רִבּוּי וְשֶׁפַע שִׁימוּי לֵב.

הָיוּ הַחֲסִידִים אוֹמְרִים שֶׁלְּיִכָּנֵס לַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע לְ"יְחִידוּת" הוּא לְהִכָּנֵס לְמָקוֹם רָחָב. הַצִּמְצוּם שֶׁבְּמוֹחִין וּבַלֵּב שֶׁל הָאָדָם עַצְמוֹ נֶהֱפַךְ פִּתְאֹם לְהַרְגָּשָׁה שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם – מָקוֹם לִנְשֹׁם בַּעֲבוֹדָה, מָקוֹם לִהְיוֹת. וְזֶהוּ חֶסֶד בִּפְשִׁיטוּתוֹ: לָתֵת לְאָדָם אַחֵר מָקוֹם לְהִמָּצֵא, שֶׁלֹּא יִדָּכֵא מִתּוֹךְ מֻגְבָּלוּת עַצְמוֹ. וְזֶה שֶׁבָּא עַל יְדֵי דִּבּוּר, עַל יְדֵי דִּבְרֵי הָרֶבֶּע, אֵינוֹ מִקְרֵי כְּלָל. כִּי הַחֶסֶד בַּסְּפִירוֹת הוּא הַמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הִתְגַּלּוּת; הוּא מַתְחִיל אֶת הַיְּרִידָה מִן הַמּוֹחִין הַנֶּעְלָמִים לִקְשָׁרִים מְדֻבָּרִים וּמְגֻלִּים. וְכֵן, דִּבּוּרוֹ שֶׁל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע הוּא הַנָּהָר הַגָּדוֹל הָרִאשׁוֹן שֶׁל חֲסִידוּת הַנִּשְׁפָּךְ מֵהַמַּעְגָּל הַפְּנִימִי שֶׁל הַמַּשְׂכִּילִים אֶל הַשָּׂדֶה הָרָחָב שֶׁל הַחֲסִידִים וַאֲפִלּוּ פְּשׁוּטֵי עַם.

וְעוֹד נִרְאֶה מִדַּת הַחֶסֶד בְּאֹפֶן שֶׁסִּדֵּר אֶת חַבַּ"ד בָּעוֹלָם הַנִּגְלֶה. כִּי הַחֶסֶד אֵינוֹ רַק הַרְגָּשָׁה; הוּא דּוֹרֵשׁ גַּם כְּלִי שֶׁל הִתְפַּשְּׁטוּת בְּמַעֲשֶׂה. תַּחַת הַנְהָגָתוֹ, קְהִלּוֹת חַבַּ"ד, עָרִים קְטַנּוֹת וּקְהִלּוֹת קְדוֹשׁוֹת, נִתְּנוּ לָהֶם צוּרוֹת קְבוּעוֹת יוֹתֵר. מוֹסָדוֹת שֶׁל לִמּוּד וַעֲבוֹדָה, מַעֲרָכוֹת שֶׁל תְּמִיכָה בַּחֲסִידִים, נוֹסְדוּ וְהוּרְחֲבוּ. בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, הַהִתְקַשְּׁרוּת לָרֶבֶּע וְלִמּוּד הַחֲסִידוּת הָיוּ יוֹתֵר כְּמוֹ גַּרְעִין בּוֹעֵר; וּסְבִיב הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע, זֶה מַתְחִיל לְקַבֵּל אֶת הָאֹפִי שֶׁל "דֶּרֶךְ רַבִּים", מְסִלָּה רַבִּים שֶׁעָלֶיהָ יְכוֹלִים רַבִּים לָלֶכֶת.

וְזֶהוּ גַּם חֶסֶד כִּרְחָבוּת: שֶׁנָּתַן מָקוֹם לַחֲסִידִים לִחְיוֹת חַבַּ"ד בְּחַיֵּי הַקְּהִלָּה שֶׁלָּהֶם מִיּוֹם לְיוֹם. עֶצֶם הָעֻבְדָּה שֶׁיֵּשׁ "דֶּרֶךְ" מְיֻשֶּׁבֶת, עִם מֶרְכָּזִים יְדוּעִים וְסֵדֶרִים קְבוּעִים שֶׁל לִמּוּד, הִיא עַצְמָהּ הִתְגַּלּוּת הַנָּהָר שֶׁמָּצָא אֶת תְּעָלוֹתָיו בָּאָרֶץ. וְכָל זֶה יוֹצֵא מִפְּנִימִיּוּת אַהֲבָתוֹ: שֶׁלֹּא יָכֹל לִסְבֹּל שֶׁאוֹצְרוֹת חֲסִידוּת אָבִיו יִשָּׁאֲרוּ סְגוּרִים בְּתוֹךְ מַעְגָּל צַר אוֹ בְּתוֹךְ הַחֶדֶר הַפְּנִימִי שֶׁל

הַמּוֹחַ. הַחֶסֶד דּוֹרֵשׁ שֶׁמַּה שֶּׁאָהוּב עַל הַנּוֹתֵן יְהֵא מְשֻׁתָּף.

אַךְ צָרִיךְ לְהַדְגִּישׁ שֶׁחֶסֶד זֶה אֵינוֹ הַפְסָקָה וְהַסָּתָה מִדַּעְתּוֹ שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא הִיא הִשְׁתַּלְשְׁלוּת יְשִׁירָה מִמֶּנָּה. כְּשֶׁהַדַּעַת קוֹשֶׁרֶת אֶת הַנֶּפֶשׁ לֶאֱלוֹקוּת בְּכֹחַ כָּזֶה, הַתּוֹלָדָה הַטִּבְעִית הִיא שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִשְׁתַּפַּעַת לַחוּץ. כְּמוֹ בְּנָהָר: כְּכָל שֶׁהַמָּקוֹר מִתְמַלֵּא יוֹתֵר, כָּךְ בְּיֶתֶר שֶׁטֶף וְתֹקֶף הוּא מְשַׁלֵּחַ מֵימָיו. כָּךְ הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע הוּא הִתְפַּשְּׁטוּת פְּנִימִיּוּתוֹ שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן. אוֹתוֹ קֶשֶׁר פְּנִימִי עַצְמוֹ עַכְשָׁו זוֹרֵם לַחוּץ בְּרֹחַב כָּזֶה עַד שֶׁהוּא כּוֹבֵשׁ שָׁעוֹת שְׁלֵמוֹת, קְהִלּוֹת שְׁלֵמוֹת, וּנְפוֹת שְׁלֵמוֹת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ.

וְזֶה מֵבִיא אוֹתָנוּ לִנְקוּדָּה נִפְלָאָה וְנוֹרָאָה בְּעִנְיַן הִסְתַּלְּקוּתוֹ. יָדוּעַ שֶׁהִסְתַּלְּקוּתוֹ שֶׁל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע מִן הָעוֹלָם הָיְתָה בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר מַאֲמָר עַל הַפָּסוּק "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה", שֶׁ"צִיּוֹן" תִּפָּדֶה בְּמִשְׁפָּט וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה. רֶגַע הַהִסְתַּלְּקוּת עַצְמוֹ הוּא בְּתוֹךְ דִּבּוּר שֶׁל חֲסִידוּת, בְּתוֹךְ נָהָר שֶׁל דְּבָרִים עַל הַגְּאֻלָּה. וְזֶהוּ חֶסֶד בְּתַכְלִיתוֹ: שֶׁגַּם הַמַּעֲבָר מֵעוֹלָם לְעוֹלָם נַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁל נְתִינָה, שֶׁל הַמְשָׁכַת אוֹר לָעוֹלָם.

כִּי הִסְתַּלְּקוּת שֶׁל צַדִּיק הִיא עַצְמָהּ הִתְפַּשְּׁטוּת גְּדוֹלָה יוֹתֵר שֶׁל רוּחוֹ, כַּיָּדוּעַ. וְאֵצֶל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע, הִתְפַּשְּׁטוּת זוֹ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּבֵיאוּר – שֶׁהוּא עוֹזֵב אֶת הַגּוּף וּבְאוֹתוֹ הָרֶגַע עַצְמוֹ שׁוֹפֵךְ תּוֹרָה עַל גְּאֻלַּת צִיּוֹן, כְּאִלּוּ לוֹמַר: חַסְדִּי אֵינוֹ פּוֹסֵק; רַק נַעֲשֶׂה דַּק יוֹתֵר וּמַקִּיף יוֹתֵר. וְהַפָּסוּק עַצְמוֹ כְּבָר רוֹמֵז לָעִנְיָן הַבָּא: "בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה" – שֶׁעַל יְדֵי מִשְׁפָּט תִּפָּדֶה. גְּאֻלַּת צִיּוֹן צְרִיכָה "מִשְׁפָּט", הַגְּבוּרָה הַשּׁוֹקֶלֶת וּמְחַיֶּבֶת.

וְכָאן בָּאָה הַשְּׁאֵלָה. אִם הַחֶסֶד הוּא זֶרֶם בְּלִי קֵץ, הִתְפַּשְּׁטוּת שֶׁמַּצִּיפָה, אֵיךְ אֵינֶנּוּ מְבַטֵּל אֶת הַגְּבוּלוֹת? אֵיךְ אֵין הַנָּהָר יוֹצֵא מֵעַל גְּדוֹתָיו וּמְאַבֵּד אֶת צוּרָתוֹ? בְּסֵדֶר הַסְּפִירוֹת, צָרִיךְ שֶׁיַּעַמְדוּ חֶסֶד וּגְבוּרָה יַחַד, כִּי רַק כְּשֶׁהַשִּׁפְעָה שֶׁל אַהֲבָה נֶאֱחֶזֶת בְּתוֹךְ דִּין וּמִשְׁפָּט הִיא נַעֲשֵׂית עוֹלָם קַיָּם. וְכֵן בְּ"פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים": הַנָּהָר שֶׁל חֲסִידוּת שֶׁל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע צָרִיךְ כְּלִי שֶׁל גְּבוּל וְעוֹז, שֶׁל דִּיקְדּוּק הֲלָכָה וְהַגְדָּרָה, כְּדֵי שֶׁנָּהָר זֶה יַשְׁקֶה וְלֹא יַחֲרִיב.

וְצֹרֶךְ זֶה כְּבָר מַבְהִיק בְּאוֹתוֹ מַאֲמָר עַצְמוֹ שֶׁבּוֹ הוּא מִסְתַּלֵּק: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה", שֶׁהַנְּקוּדָּה הַפְּנִימִית שֶׁל יַהֲדוּת, "צִיּוֹן", נִפְדֵּית לֹא עַל יְדֵי חֶסֶד לְבַדּוֹ, אֶלָּא עַל יְדֵי "מִשְׁפָּט" – מִדַּת הַגְּבוּרָה הַמַּבְדֶּלֶת בֵּין מֻתָּר לְאָסוּר, בֵּין טָהוֹר לְטָמֵא, בֵּין פְּנִימִי לְחִיצוֹנִי. חֶסֶד שֶׁל הַמִּטֶּלֶער רֶבֶּע כְּבָר מִלֵּא אֶת הַנּוֹף; מַה שֶּׁנִּדְרָשׁ עַכְשָׁו הוּא נָשִׂיא שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לָתֵת לְנוֹף זֶה גְּבוּלוֹת חֲזָקִים, חוֹמוֹת עֲזוּקוֹת וִיסוֹדוֹת שֶׁיַּעַמְדוּ נֶגֶד הִתְנַגְּדוּת.

וְכָךְ, הַזֶּרֶם שֶׁל "נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן" מוֹבִיל בְּהֶכְרֵחַ אֶל הַגִּלּוּי הַבָּא: הַצֶּמַח צֶדֶק, שֶׁבּוֹ מִתְגַּלָּה מִדַּת הַגְּבוּרָה. הוּא לֹא יְמַעֵט אֶת הַנָּהָר; הוּא יַחְצֹב לוֹ גְּדוֹת, יִקְבַּע אֶת מַהֲלָכוֹ, וִיזַיְּנוֹ בְּכֹחַ הַהֲלָכָה, כְּדֵי שֶׁהִתְפַּשְּׁטוּת הַחֶסֶד תַּעֲמֹד נֶגֶד כָּל מֵי הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר וְתָבִיא אֶת גַּן יִשְׂרָאֵל לִצְמִיחָתוֹ הַמְּלֵאָה וְהַנִּצְחִית.

ו

וְזֶהוּ בֶּאֱמֶת הָעִנְיָן שֶׁל גְּבוּרָה בִּקְדוּשָּׁה – לֹא כֹּחַ הַבָּא לְהִתְנַגֵּד לַחֶסֶד, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא הַכֹּחַ עַצְמוֹ הַמְּאַפְשִׁיר לַחֶסֶד לִהְיוֹת. כִּי חֶסֶד בְּלִי גְּבוּל עֲדַיִן אֵינוֹ עוֹלָם, אֶלָּא מַבּוּל. גְּבוּרָה כְּצוּמְצוּם וְדִין אֵינָהּ מְבַטֶּלֶת אֶת הָאוֹר, אֶלָּא מוֹדֶדֶת, מְשַׁקֶּלֶת וּמַלְבֶּשֶׁת אוֹתוֹ בִּכְלִים, כְּדֵי שֶׁהָאוֹר יוּכַל לְהִתְקַיֵּם, לְהִתְקַלֵּט, וְלַעֲמֹד בִּמְקוֹם הַהִתְנַגְּדוּת בְּלִי שֶׁיִּדָּחֶה מִשָּׁם.

וְזֶהוּ הַגִּלּוּי הַמֵּאִיר בַּנָּשִׂיא הַבָּא אַחַר הַמִּטֶּלֶער רֶבְּע – הַצֶּמַח צֶדֶק. כָּל מְצִיאוּתוֹ, כַּנּוֹדָע, הִיא הִתְגַּלְּמוּת שֶׁל עִנְיָן זֶה: כֹּחַ פְּנִימִי, הַגְבָּלָה, דִּיּוּק הֲלָכְתִּי וְתֹקֶף בַּהֲנָהָגָה, שֶׁכֻּלָּם אֵינָם הִסְתַּלְּקוּת מִנַּהַר הַחֲסִידוּת, אֶלָּא חֲצִיבַת גְּדוֹת עֲמוּקִים וַחֲזָקִים לַנָּהָר הַזֶּה.

וְזֶה נִרְאֶה רִאשׁוֹנָה כֹּל בְּתוֹרָתוֹ עַצְמָהּ. הַצֶּמַח צֶדֶק נִקְרָא "צֶמַח צֶדֶק שֶׁבַּתּוֹרָה", כִּי תּוֹרָתוֹ אֵינָהּ רַק רִיבּוּי כְּתָבִים בְּכַמּוּת, אֶלָּא אֵיכוּת מְיֻחֶדֶת: גְּבוּרָה בַּתּוֹרָה. בְּנִגְלֶה, שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹתָיו מַקִּיפוֹת אַלְפֵי שְׁאֵלוֹת סְבֻכוֹת, מִנְּקוּדוֹת הַדַּקּוֹת שֶׁל אִסּוּר וְהֶתֵּר וְדִינֵי מָמוֹנוֹת עַד מַצָּבִים חֲדָשִׁים שֶׁנּוֹלְדוּ בְּיָמָיו. שָׁם נִרְאֶה כֹּחַ הַפִּלְפּוּל וְכֹחַ הַפְּסַק בְּתוֹקֶף נִפְלָא יַחְדָּו – לֹא רִיבּוּי אֵין־סוֹף שֶׁל אֶפְשָׁרוּיוֹת, אֶלָּא שִׁקּוּל חָזָק, דְּחִיָּה וְהַגְבָּלָה, עַד שֶׁהַדִּין הָאֱמֶת יוֹצֵא לָאוֹר, חַד וּבָרוּר.

גְּבוּרָה בַּתּוֹרָה פֵּירוּשָׁהּ דַּוְקָא צוּמְצוּם זֶה: מִתּוֹךְ אֵין־סוֹף אֶפְשָׁרוּיוֹת שֶׁל סְבָרוֹת וּמִרְבּוּי הַשִּׁיטוֹת, הוּא מְצַמְצֵם וּמְצַנְצֵר אֶת שִׂכְלוֹ, מְגַדֵּר אֶת גְּבוּלֵי כָּל סְבָרָא וּסְבָרָא, מַבְדִּיל בֵּין מִקְרִים דּוֹמִים, וּלְבַסּוֹף קוֹבֵעַ פְּסַק הָעוֹמֵד כְּחוֹמָה. וְאֵין זֶה קַרְשׁוּת, אֶלָּא דִּין בּוֹעֵר; עַצְמִיּוּת חֲזָקָה שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם הִיא הַדּוֹרֶשֶׁת שֶׁהַהֲלָכָה תִּהְיֶה מְדֻיֶּקֶת, בְּלִי פְּשָׁרָה וּבְלִי טִשְׁטוּשׁ הַהֶבְדֵּלִים. וְכָךְ נַעֲשׂוֹת שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹתָיו לְדוֹרוֹת שֶׁל אַחַר כָּךְ כְּמִבְצָר עָזוּז: בָּהֶם נֶאֱסָף נַהַר הַתּוֹרָה שֶׁזָּרַם מֵהַפּוֹסְקִים הַקּוֹדְמִים, נִמְתַּק, נִתְבָּרֵר וְנִקְבַּע כְּאֶבֶן שָׁיִשׁ.

וְכֵן גַּם בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, כְּתָבָיו הַחֲסִידִיִּים מְגַלִּים אוֹתוֹ עֶצֶם הַגְּבוּרָה. מִצַּד אֶחָד, רָחְבָּם עָצוּם מְאֹד; אֲבָל אֵין פְּנִימִיּוּתָם בִּבְחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת בְּלִי גְּבוּל. אֶלָּא שֶׁהֵם לוֹקְחִים אֶת הַהַשְׁקָפוֹת וְהַהִתְבּוֹנְנוּיוֹת הַמְּרֻחָבוֹת שֶׁל הַמִּטֶּלֶער רֶבְּע וּמַעֲמִידִים אוֹתָן בְּדִין מְדֻיָּק: מְגַדְּרִים כָּל עִנְיָן בִּגְדָרָיו הַמְּדֻיָּקִים, מַבְדִּילִים בֵּין עִנְיָנִים קְרוֹבִים, וְקוֹבְעִים סְדָרִים וְהִירַרְכִיּוֹת בְּרוּרוֹת בָּעוֹלָמוֹת וּבְכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ. כְּמוֹ בְּנִגְלֶה, כָּךְ בַּחֲסִידוּת – הוּא פּוֹסֵק, הַמְיַסֵּד מַהוּ הַדֶּרֶךְ שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה לַדּוֹרוֹת.

וּמִזֶּה גּוּפָא כְּבָר מוּבָן שֶׁגְּבוּרָתוֹ אֵינָהּ צִמְצוּם הַנִּסְתַּלֵּק מֵהַחֶסֶד, אֶלָּא תִּקּוּנוֹ. כִּי כְּכָל שֶׁהַנָּהָר יֵשׁ לוֹ גְּדוֹת חֲזָקוֹת וְרוּמוֹת יוֹתֵר, כָּךְ הוּא יָכוֹל לִזְרֹם בְּתוֹכָן בְּתֹקֶף יוֹתֵר בְּלִי לְהִשְׁתַּטֵּף. נַהֲרוֹ שֶׁל הַמִּטֶּלֶער רֶבְּע מוֹצֵא בַּצֶּמַח צֶדֶק גְּבוּל הַמְּאַפְשִׁיר לְמֵימָיו לָרוּץ עָמוֹק וְרָחוֹק יוֹתֵר.

וְאֵין זֶה רַק בְּעִנְיַן סְפָרִים. מִדַּת הַגְּבוּרָה שֶׁבּוֹ מִתְגַּלָּה בִּבְהִירוּת מְיֻחֶדֶת בְּהַנְהָגָתוֹ כִּנְשִׂיא יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת. בְּיָמָיו גָּזְרָה הַמֶּמְשָׁלָה גְּזֵרוֹת עַל חִנּוּךְ תּוֹרָה וּגְזֵרוֹת גִּיּוּס שֶׁקָּרְעוּ יְלָדִים יְהוּדִיִּים מִמִּשְׁפְּחוֹתֵיהֶם מִגִּיל רַךְ מְאֹד. כָּאן צְרִיכָה גְּבוּרָה דִּקְדוּשָּׁה לְהִתְגַּלּוֹת לֹא רַק כְּצוּמְצוּם שִׂכְלִי, אֶלָּא כְּכֹחַ פְּנִימִי, כְּכֹחַ הָעֹמֵד בְּלִי הִתְכּוֹפְפוּת נֶגֶד לַחַץ חִיצוֹנִי.

וּמְצִינוּ כָּךְ: בְּכָל הַהִתְנַהֲלוּיוֹת עִם הַשָּׂרִים וְהַשִּׁלְטוֹנוֹת הוּא הֶרְאָה תֹּקֶף בַּרְזֶל. בְּמָקוֹם שֶׁאֲחֵרִים הָיוּ יְכוֹלִים לְבַקֵּשׁ פִּיּוּס, פְּשָׁרָה, הַמְתָּקַת הַדִּין, הוּא עָמַד כְּחוֹמָה, וְלֹא הִסְכִּים לְכָל וִתּוּר שֶׁיִּפְגַּע בְּטָהֳרַת חִנּוּךְ הַתּוֹרָה. אִגְּרוֹתָיו וְהוֹרָאוֹתָיו מֵאוֹתָן שָׁנִים מְגַלּוֹת לָשׁוֹן שֶׁל תֹּקֶף חַד וּמְדֻיָּק: הוּא מְגַדֵּר בְּדִיּוּק מַה נִּיתָּן לְוַתֵּר בַּצּוּרָה הַחִיצוֹנִית, וּמַה שֶּׁבְּשׁוּם אֹפֶן אֵין לָגַעַת בּוֹ, אֲפִלּוּ בְּדַקָּא שֶׁבְּדַקָּא. גַּם זֶה גְּבוּרָה – הַיְכוֹלֶת לִמְשֹׁךְ קַו בָּרוּר וְלוֹמַר: עַד כָּאן וְלֹא יוֹתֵר.

וְנוֹדָע גַּם כֵּיצַד אִרְגֵּן אֶת הַתְּגוּבָה לִגְזֵרַת הַגִּיּוּס. לֹא הִסְתַּפֵּק בִּצְעָקוֹת כְּלָלִיּוֹת שֶׁל הַזְהָרָה וְלֹא בְּהַעֲרוֹת רַחֲמִים לְבַדָּן. אֶלָּא שֶׁהוּא הִקִּים מַסְגְּרוֹת, הוֹרָאוֹת וְתַקָּנוֹת: כֵּיצַד צְרִיכִים הַקְּהִלּוֹת לִנְהֹג, כֵּיצַד לְהָגֵן עַל הַיְלָדִים, כֵּיצַד לְהִתְנַהֵל עִם הַגְּזֵרוֹת בְּלִי לְחַלֵּל אֶת הַהֲלָכָה. כָּאן נַעֲשֵׂית הַגְּבוּרָה לִבְנִיַּת חוֹמוֹת וּמִבְצָרִים בַּחַיִּים הַמַּעֲשִׂיִּים – תַּקָּנוֹת שֶׁהֵן דַּקְדְּקָנִיּוֹת וְתוֹבְעוֹת, אֲבָל עַל יְדֵיהֶן נִשְׁמֶרֶת הַקְּדוּשָּׁה.

וְכֵן בְּעֶמְדָּתוֹ נֶגֶד הַמַּשְׂכִּילִים שֶׁבִּימָיו. הָאֲתגָּר כָּאן דַּק יוֹתֵר: לֹא גְּזֵרָה גַּשְׁמִית, אֶלָּא שְׁחִיקָה רוּחָנִית, נִסָּיוֹן לְהַכְנִיס הַשְׁקָפוֹת זָרוֹת וּלְהַחְלִישׁ אֶת סַמְכוּת הַתּוֹרָה וְהַמָּסֹרֶת. לָזֶה צְרִיכָה מִדַּת הַגְּבוּרָה בְּיוֹתֵר. חֶסֶד לְבַדּוֹ, עִם אַהֲבָתוֹ הַמְּרֻחֶבֶת וְחֶפְצוֹ לְכַלֵּל וּלְבָאֵר, יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ לְדוּחַ שִׂיחָה בְּלִי קֵץ, לְטַשְׁטוּשׁ הַקַּוִּים בֵּין קְדוּשָּׁה לְחוֹל. גְּבוּרָה, לְעוּמַּת זֶה, מוֹשֶׁכֶת חֶרֶב דִּין: הִיא מַבְדִּילָה בַּחֲדָרוּת בֵּין מַחֲשָׁבָה אֲמִתִּית שֶׁל תּוֹרָה לִכְפִירָה, בֵּין עֲבוֹדַת ה' לַעֲבוֹדַת עַצְמוֹ הָאֱנוֹשִׁית.

דִּבְרֵי הַצֶּמַח צֶדֶק בְּעִנְיַן הַשְּׂפָעָה כָּזוֹ נוֹדָעִים בַּחֲדָרוּתָם. שָׁם נִשְׁמַע קוֹל הַגְּבוּרָה: אֵינוֹ מְחַנֵּף, אֵינוֹ מְעַטֵּף אֶת הִתְנַגְּדוּתוֹ בִּלְשׁוֹנוֹת רַכּוֹת; הוּא מְקָרֵא בְּשֵׁם אֶת הַסַּכָּנָה וְעוֹקְרָהּ מִשֹּׁרֶשׁ. וְאַף שֶׁחֲדָרוּת זוֹ הִיא, לְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר, הִתְגַּלּוּת שֶׁל רַחֲמִים גְּדוֹלִים – כִּי גְּבוּרָה בִּקְדוּשָּׁה הִיא דִּין הַבָּא מִתּוֹךְ חֶסֶד עָמוֹק יוֹתֵר, רָצוֹן לְהָגֵן עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל הַתּוֹרָה מִנֶּזֶק. אִם אֵין מְקִימִים גְּבוּל חָזָק נֶגֶד רֶלַע, אֵין זוֹ אַהֲבָה אֲמִתִּית לַגּוּף.

וְאוֹתוֹ דְּפֹס הַדְּבָרִים נִרְאֶה גַּם בְּהַנְהָגָתוֹ הַפְּרָטִית עִם הַחֲסִידִים. יֵשׁ סִפּוּרִים עַל חֲמִימוּתוֹ וְדַרְכּוֹ הָאַבְהִית, אֲבָל גַּם עַל רְגָעִים שֶׁבָּהֶם הָיוּ דְּבָרָיו חַדִּים וּמַבָּטוֹ קָשֶׁה. כְּשֶׁהִתְנַהֲגוּת שֶׁל חָסִיד אִיְּמָה עַל שְׁלֵמוּת הַחֲסִידוּת, אוֹ כְּשֶׁהִתְרַפְּיוּת הִתְחִילָה לְהִזְדַּחֵל בְּעִנְיְנֵי הֲלָכָה, לֹא הָיְתָה תְּגוּבָתוֹ לְהַעֲלִים עַיִן בְּשֵׁם הָאַהֲבָה, אֶלָּא לְהוֹכִיחַ בַּחֲדָרוּת. גַּם כָּאן, גְּבוּרָה שׁוֹמֶרֶת עַל הַחֶסֶד: עַל־יְדֵי דְּרִישׁוֹת חֲזָקוֹת, עַל־יְדֵי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ לַנָּהָר לְהִסְתַּלְסֵל לְתוֹךְ בִּצּוֹת, הוּא מְשַׁמֵּר אֶת כֹּחוֹ הַמְחַיֶּה.

וּבְצַד הַחִיּוּבִי, גְּבוּרָתוֹ מִתְגַּלָּה כְּהַגְבָּלָה בּוֹנָה: הוּא בּוֹנֶה. תַּחַת הַנְהָגָתוֹ נוֹטְלוֹת הַקְּהִלּוֹת הַחֲסִידִיּוֹת צוּרָה מְגֻדֶּרֶת יוֹתֵר. הוּא קוֹבֵעַ הוֹרָאוֹת בְּרוּרוֹת לְהִתְנַהֲגוּת חָסִיד, לְמִבְנֶה קְהִלָּה, לִמְקוֹמָם שֶׁל לִמּוּד, דַּוְונֶ"ן וּגְמִילוּת חֲסָדִים. בְּמָקוֹם שֶׁחֶסֶד שֶׁל הַמִּטֶּלְעֵר רֶבֶּע בָּרָא מְרוֹחָבוֹת רַבִּים וְהַרְבֵּה יְצִיאוֹת, גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַצֶּמַח צֶדֶק מְסַדֶּרֶת מְרוֹחָבוֹת אֵלּוּ לְעִיר עִם חוֹמוֹת, שְׁעָרִים וְחֻקִּים.

וְעַכְשָׁו יָכוֹלִים אָנוּ לַחֲזוֹר לַשְּׁאֵלָה הַקּוֹדֶמֶת: הֵיאַךְ אֵין הַנָּהָר מִשְׁתַּטֵּף? הַתְּשׁוּבָה הִיא שֶׁמִּדַּת הַגְּבוּרָה, כְּפִי שֶׁהִיא מִתְגַּלָּה בַּצֶּמַח צֶדֶק, הִיא הַצִּמְצוּם הַשּׁוֹמֵר עַל הַקְּדוּשָּׁה. בַּתּוֹרָה – הוּא הַגְּבוּל הַקּוֹבֵעַ אֶת הַהֲלָכָה בְּנִגְלֶה וּבִפְנִימִיּוּת כְּאֶחָד; בַּהֲנָהָגָה – הוּא הַחוֹמָה הָעוֹמֶדֶת נֶגֶד גְּזֵרוֹת וְנֶגֶד שְׁחִיקָה הַשְּׂכָלְתָּנִית; בְּחַיֵּי הַקְּהִלָּה – הוּא הַבּוֹנֶה קְהִלּוֹת חֲזָקוֹת וּמְסֻדָּרוֹת

עִם הוֹרָאוֹת מְדֻיָּקוֹת.

וְכָךְ, חֶסֶד וּגְבוּרָה בְּ"פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים" אֵינָם שְׁנֵי כֹּחוֹת בְּהִתְנַגְּדוּת. חֶסֶד שֶׁל הַמִּטֶּלְעֶר רֶבֶּע זוֹרֵם וּמִתְפַּשֵּׁט; גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַצֶּמַח צֶדֶק נוֹתֶנֶת לְהִתְפַּשְּׁטוּת זוֹ צוּרָה וְהֲגָנָה. הַנָּהָר וְגְדוֹתָיו הֵם מַעֲרֶכֶת אַחַת: בְּלִי הַנָּהָר, הַגְּדוֹת מַקִּיפוֹת רֵיקָנוּת; בְּלִי הַגְּדוֹת, הַנָּהָר מַחֲרִיב וְלֹא מְזַיֵּן.

וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, גְּבוּרָה, מִטֶּבַע עַצְמָהּ, יְכוֹלָה לְהֵרָאוֹת כַּחֲמוּרָה, כִּכְפוּפָה, כִּכְבֵדָה. הִיא מְדַגֶּשֶׁת גְּבוּלִים, דִּינִים, דְּרִישׁוֹת. אוּלַי יֵשׁ לִשְׁאֹל: אֵיפֹה הַיֹּפִי, הַהַרְמוֹנְיָה, הַנֹּעַם הַמְאַחֵד אֶת הַחֶסֶד וְהַגְּבוּרָה? אֵיפֹה הַגִּלּוּי שֶׁל מִדָּה שֶׁאֵינָהּ רַק שׁוֹמֶרֶת, אֶלָּא מְקַשֶּׁטֶת וּמְרוֹמֶמֶת, וּמְגַלָּה שֶׁחֶסֶד וּגְבוּרָה עַצְמָם אֵינָם אֶלָּא שְׁנֵי צְבָעִים בְּאַרְגָּמָן עֶלְיוֹן יוֹתֵר?

זֶה מוֹרֶה כְּבָר עַל הַגִּלּוּי הַבָּא בְּשַׁלְשֶׁלֶת הַנְּשִׂיאִים. אַחֲרֵי שֶׁהַנָּהָר זָרַם וּגְדוֹתָיו נֶחְצְבוּ, יֵשׁ מָקוֹם לְקַו שְׁלִישִׁי, מִדַּת הַתִּפְאֶרֶת, שֶׁבָּהּ חֶסֶד וּגְבוּרָה כְּלוּלִים זֶה בָּזֶה בְּנוֹעַם וְכָבוֹד נִפְלָא. בְּרַבִּי מְהַרַ"שׁ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, מֵאִיר הַיֹּפִי וּבִטָּחוֹן הַמַּלְכוּת שֶׁל "לְכַתְחִילָא אָרִיבֶּער" – הִתְנַהֲגוּת שֶׁאֵינָהּ רַק מְאַזֶּנֶת בֵּין חֶסֶד לִגְבוּרָה, אֶלָּא עוֹלָה לְמַעְלָה מֵהַגְּבוּלוֹת עַצְמָן שֶׁהֵם מְגַדְּרִים, וּמְגַלָּה הַרְמוֹנְיָה עֶלְיוֹנָה שֶׁבָּהּ הַהַגְבָּלָה עַצְמָהּ נַעֲשֵׂית כְּלִי לְאוֹר אֵין־סוֹף.

ז

וּלְהָבִין עִנְיַן הַהַרְמוֹנְיָה הָעֶלְיוֹנָה הַזֹּאת, צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן מַהוּ הָעִנְיָן הַכְּלָלִי דְּתִפְאֶרֶת בַּנֶּפֶשׁ וּבַסְּפִירוֹת. כִּי חֶסֶד וּגְבוּרָה הֵם שְׁנֵי קַוִּים, יָמִין וּשְׂמֹאל, הִתְפַּשְּׁטוּת וְהִתְצַמְצְמוּת, קֵירוּב וְרִחוּק. וְתִפְאֶרֶת נִקְרֵאת הַקַּו הָאֶמְצָעִי, הַכּוֹלֵל שְׁנֵיהֶם יַחַד בְּיִחוּד נִפְלָא, וְלָכֵן נִקְרֵאת רַחֲמִים, וְנִקְרֵאת גַּם כֵּן נֹעַם וְיוֹפִי.

כִּי כַּאֲשֶׁר אֵין אֶלָּא שְׁנֵי צְבָעִים, לָבָן וְשָׁחוֹר, הַנִּגּוּד חָרִיף; כָּל אֶחָד עוֹמֵד כְּנֶגֶד חֲבֵרוֹ. אֲבָל כַּאֲשֶׁר יֵשׁ צֶבַע שְׁלִישִׁי, תַּעֲרוֹבֶת הַלּוֹקַחַת מִשְּׁנֵיהֶם וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִיא מְצִיאוּת לְעַצְמָהּ, אָז הָעַיִן נוֹחָה עָלָיו בְּתַעֲנוּג. וְזֶהוּ עִנְיַן הַתִּפְאֶרֶת: לֹא פְּשָׁרָה הַמַּחְלִישָׁה אֶת שְׁנֵי הַצְּדָדִים, אֶלָּא סִינְתֶּזָה הַמַּעֲלָה אוֹתָם לְצִיּוּר חָדָשׁ, יוֹפִי שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בְּלִי הַהִתְנַגְּדוּת שֶׁבֵּינֵיהֶם.

וְזֶהוּ הַגִּלּוּי בְּרַבִּי מְהַרַ"שׁ. אַחֲרֵי הַהִתְפַּשְּׁטוּת דְּחֶסֶד בְּהָאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי, וְהַגְּבוּל וְהַצִּמְצוּם דִּגְבוּרָה בַּצֶּמַח צֶדֶק, נִגְלֵית הַנְהָגָה שֶׁבָּהּ הַשְּׁנֵיהֶם אֵינָם רַק נִשְׁמָרִים בְּאִזּוּן, אֶלָּא נִלְבָּשִׁים כִּמְעִיל מַלְכוּת, בְּאוֹפֶן דְּנֹעַם וְהָדָר, שֶׁל רַחֲמִים הַיּוֹדְעִים גַּם אֶת הָרַכּוּת דְּחֶסֶד וְגַם אֶת הַחֹזֶק דְּדִין, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינָם מְגֻדָּרִים עַל־יְדֵיהֶם.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁמִּתְבַּטֵּא בַּמַּאֲמָר הַמְּפֻרְסָם שֶׁל רַבִּי מְהָרַ"שׁ: "דִּי וֶולְט זָאגְט, אַז מֶן קֶענְט נִישְׁט אַרוּנְטֶער, גֵייט מֶן עֶבֶר. אִיךְ זָאגְע: לְכַתְחִילָא אָרִיבֶּער". לִכְאוֹרָה, אֵין זֶה אֶלָּא חִזּוּק שֶׁיִּהְיֶה אָדָם חָזָק, שֶׁלֹּא יִתְפַּחֵד מִמְּנִיעוֹת. אֲבָל כַּאֲשֶׁר מַעֲמִידִים זֶה בְּאוֹר חֶסֶד וּגְבוּרָה, נִרְאֶה שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת עֶצֶם הָעִנְיָן דְּתִפְאֶרֶת.

כִּי "לֵילֵךְ לְמַטָּה" הוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁל הִסְתַּגְּלוּת בְּתוֹךְ הַגְּבוּלִים הַקַּיָּמִים, קַבָּלַת מְצִיאוּת כְּפִי שֶׁהִיא וַעֲבוֹדָה בְּתוֹכָהּ. זֶה יֵשׁ בּוֹ צַד דִּגְבוּרָה: הִכְנָעָה לִמְצוּקָה, מְדִידָה, הַגְבָּלָה, הִתְכּוֹפְפוּת. וּ"לֵילֵךְ לְמַעְלָה" כַּאֲשֶׁר אֵין בְּרֵירָה אַחֶרֶת נִרְאֶה כְּדֶרֶךְ דְּחֶסֶד: דְּלִיגַת הַשֶּׁפַע, פְּרִיצַת גְּבוּלוֹת כַּאֲשֶׁר כָּל הַשְּׁאָר נִכְשָׁל. אֲבָל רַבִּי מְהָרַ"שׁ מְלַמֵּד: אַל תְּקַבֵּל מִלְּכַתְחִילָּא אֶת הַהַנָּחָה דְּהַגְבָּלָה וְאַחַר כָּךְ תְּבַקֵּשׁ לְשַׁבְּרָהּ; אֶלָּא מִתְּחִלָּה רְאֵה אֶת הַגְּבוּל עַצְמוֹ מִמַּעְלָה, שֶׁבּוֹ "לְמַטָּה" וּ"לְמַעְלָה" אֵינָם אֶלָּא שְׁנֵי אוֹפַנִּים בְּתוֹךְ מַלְכוּת שֶׁאֵינָהּ מֻגְדֶּרֶת עַל־יְדֵיהֶם.

וְזֶהוּ תִּפְאֶרֶת. אֵינָהּ מְבַטֶּלֶת אֶת הַגְּבוּרָה; לְהֵיפֶךְ, הִיא מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בַּחֲרִיפוּת וּבְדִין עַצְמָם כְּחֵלֶק מֵהֲדַר מַלְכוּתָהּ. וְגַם אֵינָהּ נִמְסֶכֶת לְתוֹךְ חֶסֶד בְּלִי גְּבוּל; אֶלָּא הִיא אוֹרֶגֶת חֶסֶד וּגְבוּרָה לְדֶרֶךְ מַלְכוּתִית שֶׁהוֹלֶכֶת "לְמַעְלָה" דַּוְקָא מִפְּנֵי שֶׁעוֹמֶדֶת מִלְּכַתְחִילָּא בְּסֵדֶר עֶלְיוֹן יוֹתֵר. הַמְּנִיעָה נִשְׁאֶרֶת כְּמוֹ שֶׁהִיא, אֲבָל לְגַבֵּי הַהַנְהָגָה הַזֹּאת הִיא כְּבָר מִתְּחִלָּה מַעֲלָה בְּמַעֲלוֹת הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁל מַעֲלֵה הַמֶּלֶךְ.

וְלָכֵן הָיְתָה הַהַנְהָגָתוֹ שֶׁל רַבִּי מְהָרַ"שׁ בְּאוֹפֶן דְּמַלְכוּת, דְּיוֹפִי מַלְכוּתִי מְזֻקָּק, גַּם כַּאֲשֶׁר הַחֲסִידִים וְהַקְּהִלָּה הָיוּ בְּמַצָּב שֶׁל עֹנִי גַּשְׁמִי. וְלִכְאוֹרָה, זֶה צָרִיךְ בֵּיאוּר. אִם מַצַּב הַדּוֹר הוּא שֶׁל חֶסְרוֹן וְקֹשִׁי, הֲלֹא הָיָה רָאוּי שֶׁהַנָּשִׂיא יִתְנַהֵג בִּפְשִׁיטוּת וּבְהַצְנָעָה נִרְאֵית, בְּאוֹפֶן הַמְּשַׁקֵּף גְּבוּרָה וְצִמְצוּם. מַדּוּעַ הִקְפִּיד רַבִּי מְהָרַ"שׁ עַל דֶּרֶךְ שֶׁל עֹשֶׁר בִּלְבוּשִׁים, בְּמַרְאֵה הַבַּיִת, בְּסִגְנוֹן הַהִתְנַהֲגוּת – "הוֹפְקַיְיט" כְּפִי שֶׁנִּקְרָא – כַּאֲשֶׁר הַסְּבִיבָה אֵינָהּ מַתְאִימָה?

אֲבָל עַל־פִּי הַנִּזְכָּר לְעֵיל, הַדָּבָר מוּבָן. כִּי אִלּוּ הָיָה מְצַמְצֵם עַצְמוֹ בְּתוֹךְ מְצִיאוּת הָעֹנִי הַקַּיֶּמֶת, הָיָה מוֹדֶה שֶׁמַּצָּב זֶה הוּא הַמְּגַדֵּר אֶת הַמִּדָּה שֶׁנִּיתָן לְגַלּוֹת. תִּפְאֶרֶת לְעוּמַּת זֶה מְגַלָּה שֶׁהָאֱמֶת הַפְּנִימִית שֶׁל הַדּוֹר אֵינָהּ הַצִּמְצוּם הַחִיצוֹנִי שֶׁלּוֹ, אֶלָּא הַפְּנִימִיּוּת, מַלְכוּת שֶׁל תּוֹרָה וְשֶׁל חֲסִידוּת הַשּׁוֹכֶנֶת בְּתוֹכוֹ. לְפִיכָךְ, דַּוְקָא בִּזְמַן שֶׁל חֶסְרוֹן, הַנָּשִׂיא כְּתִפְאֶרֶת צָרִיךְ לְהַרְאוֹת הַנְהָגָה שֶׁל כְּבוֹד מַלְכוּת, לֹא לְמַעֲנָהּ עַצְמוֹ חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא כְּדֵי לְמְשֹׁךְ בַּדּוֹר תּוֹדָעָה דְּ"לְכַתְחִילָּא אָרִיבֶּער" – שֶׁמַּעֲמָדָם הָאֲמִתִּי הוּא לְמַעְלָה מִן הַהַגְבָּלוֹת דְּשָׁעָה זוֹ.

וְהַיּוֹפִי כָּאן הוּא דַּוְקָא מִפְּנֵי שֶׁהוּא כּוֹלֵל חֶסֶד וּגְבוּרָה יַחַד. הַהַנְהָגָה הַחִיצוֹנִית הִיא בְּאוֹפֶן "דְּחֶסֶד", מֻרְחֶבֶת, מְקֻשֶּׁטֶת; אֲבָל הִיא שְׁרוּשָׁה בִּגְבוּרָה חֲזָקָה בְּיוֹתֵר, כִּי הִיא דוֹרֶשֶׁת רָצוֹן שֶׁאֵינוֹ נִכְנָף לִנְסִיבוֹת, דִּין כְּנֶגֶד הַ"שֵּׂכֶל הַיָּשָׁר" הַמְּקֻבָּל שֶׁל הָעוֹלָם. זֶהוּ רַחֲמִים עַל הָאֱמֶת: רַחֲמִים עַל הָאֱמֶת הַפְּנִימִית שֶׁל הַדּוֹר, לְגַלּוֹת אֶת מַעֲמַד מַלְכוּתוֹ גַּם כַּאֲשֶׁר בְּגָדָיו קְרוּעִים.

אוֹתוֹ הַדְּפֶס נִרְאֶה גַּם בִּנְסִיעוֹתָיו שֶׁל רַבִּי מְהָרַ"שׁ לְהַשְׁפִּיעַ עַל מֶמְשָׁלוֹת וּבַעֲלֵי שְׂרָרָה בַּעֲבוּר יִידֶן. מִצַּד אֶחָד, זֶהוּ מִדַּת הַחֶסֶד: לְהִתְעַסֵּק בְּהַשְׁפָּעָה, לְהוֹרִיד יְשׁוּעוֹת וּפְטוֹרִים, לַעֲשׂוֹת לְטוֹבַת הַצֹּאן. וּמִצַּד שֵׁנִי, זֶה דוֹרֵשׁ גְּבוּרָה נִפְלָאָה: לַעֲמֹד בְּתֹקֶף בִּלְתִּי מִתְמוֹטֵט לִפְנֵי שָׂרִים וּנְשִׂיאִים, לְדַבֵּר בַּחֲרִיפוּת כַּאֲשֶׁר צָרִיךְ, לְסָרֵב לְחַנֵּף אוֹ לְוַתֵּר. אַךְ אֶצְלוֹ לֹא עָמְדוּ אֵלּוּ כִּשְׁנֵי מוֹדִים מִתְחַלְּפִים. הַנּוֹכְחוּת שֶׁלּוֹ לִפְנֵיהֶם הָיְתָה בְּאוֹפֶן דְּתִפְאֶרֶת, דְּיוֹפִי מַלְכוּתִי, עַד שֶׁהַנְּשִׂיאִים וְהַשָּׂרִים עַצְמָם הִרְגִּישׁוּ מַלְכוּת עֶלְיוֹנָה, אֲצִילוּת שֶׁאֵינָהּ שְׁאוּלָה מֵחַצְרָם הֵם, אֶלָּא זוֹרֶמֶת מִמָּקוֹר אַחֵר לְגַמְרֵי.

גַּם הַחַדְשָׁנוּת שֶׁלּוֹ הָיְתָה מְסֻדֶּרֶת זֶה. מְסֻפָּרִים רַבִּים מַעֲשִׂיּוֹת עַל תְּשׁוּבוֹת חַדּוֹת שֶׁל רַבִּי מְהַרַ"שׁ, שֶׁבְּמִלָּה אַחַת הָיָה גַּם קוֹרֵעַ אֶת גַּסּוּת הַשּׁוֹאֵל וּבְבַת אַחַת מַעֲלֶה אוֹתוֹ. אֵין זֶה חָכְמָה בְּעָלְמָא. חֲרִיפוּת לְבַד הָיְתָה גְּבוּרָה בְּלִי חֶסֶד; נֶחָמָה רַכָּה לְבַד הָיְתָה חֶסֶד בְּלִי גְּבוּרָה. הַיִּחוּד דִּשְׁנֵיהֶם בְּרֶגַע אֶחָד – תְּשׁוּבָה הַחוֹדֶרֶת וּמְרַפְּאָה כְּאֶחָד – הוּא תִּפְאֶרֶת. זֶהוּ יוֹפִי שֶׁל קַו שֶׁהוּא גַּם יָשָׁר וְגַם מְעֻקָּל, צוּרָה שֶׁדַּיְקָנוּתָהּ עַצְמָהּ מְנַחֶמֶת.

וְזֶה קָשׁוּר גַּם עִם תּוֹכֶן הַמַּאֲמָרִים שֶׁלּוֹ. מִצַּד אֶחָד, לִפְעָמִים הֵם מְדַבְּרִים עַל עִנְיָנִים נַעֲלִים בְּיוֹתֵר בֶּאֱלוֹקוּת, מַדְרֵגוֹת נַעֲלוֹת דְּעַצְמוּת וְאוֹר־אֵין־סוֹף; וּמִצַּד שֵׁנִי, תָּמִיד הֵם מוֹרִידִים עִנְיָנִים אֵלּוּ לַעֲבוֹדָה בְּפוֹעַל, לְתוֹךְ חַיֵּי הָאָדָם הַמַּמָּשִׁיִּים. גַּם זֶהוּ עִנְיַן הַתִּפְאֶרֶת: הִיא לוֹקַחַת גַּבְהֵי גַּבְהִים דְּחָכְמָה וּבִינָה וְעוֹמְקֵי חֶסֶד וּגְבוּרָה, וּמַלְבֶּשֶׁת אוֹתָם בְּצוּרָה שֶׁהִיא יָפָה וְנִגֶּשֶׁת, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינָהּ מְזַלְזֶלֶת בָּהֶם. הָרַעְיוֹנוֹת הָעֶלְיוֹנִים בְּיוֹתֵר מִתְבַּטְּאִים בִּלְשׁוֹן וּבְמִבְנֶה שֶׁאֶפְשָׁר לִחְיוֹת אוֹתָם.

וּמִזֶּה נוּכַל גַּם לְהָבִין אֶת קִצּוּר שְׁנוֹתָיו, יַחַד עִם הָעֹז וְהַצִּבְעוֹנִיּוּת שֶׁבְּחַיָּיו. תִּפְאֶרֶת, מֵאַחַר שֶׁהִיא קַו הָאֶמְצָעִי, הִיא לְעוּמַּת זֶה נְקוּדַּת רִכּוּז שֶׁל הֲפָכִים רַבִּים – אוֹר גָּדוֹל בִּכְלִי קָטָן. לָכֵן הַגִּלּוּי הוּא בְּבְהִירוּת מְיֻחֶדֶת, כְּמוֹ לֶהָבָה הַדּוֹלֶקֶת בְּרִבּוּי גְּוָונִים כְּאֶחָד. זְמַנּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה לֹא הָיָה בְּכַמּוּת אֶלָּא בְּאֵיכוּת; הוּא הָיָה הַנְּקֻדָּה הָעִקָּרִית בַּמִּשְׁפָּט, הַתְּנוּעָה שֶׁעָלֶיהָ נִפְתָּרִים הַנִּגּוּנִים שֶׁלִּפְנֵי־כֵן וּמִמֶּנָּה יוֹצְאִים עִנְיָנִים חֲדָשִׁים.

כִּי זֶהוּ תַּפְקִיד הַתִּפְאֶרֶת בְּסֵדֶר הַפַּרְצוּף. אַחֲרֵי שֶׁחֶסֶד וּגְבוּרָה נִתְגַּלּוּ כִּשְׁנֵי קַוִּים נִפְרָדִים – הַנָּהָר וּגְדוֹתָיו – יֵשׁ צֹרֶךְ בְּמִדָּה הַמַּרְאָה שֶׁאֵינָם הַתַּכְלִית. תִּפְאֶרֶת מְגַלָּה שֶׁהָאַחְדוּת הָאֲמִתִּית דֶּאֱלוֹקוּת אֵינָהּ רַק שֶׁחֶסֶד וּגְבוּרָה בָּאִים מִמֶּנּוּ, אֶלָּא שֶׁבְּיוֹפִי הַמַּלְכוּתִי שֶׁל הַנְהָגָתוֹ הֵם כְּבָר מְאֻחָדִים. אַךְ גִּלּוּי זֶה עֲדַיִן אֵינוֹ מִלְחָמָה; הוּא הַבִּטָּחוֹן הַפְּנִימִי וְהַהֲדָר הַקּוֹדְמִים לַמִּלְחָמָה.

וּמִכָּאן הַמַּעֲבָר לַמִּדָּה הַבָּאָה. כִּי יֵשׁ לוֹמַר: אִם הַדֶּרֶךְ הִיא "לְכַתְּחִילָּא אַרִיבֶּער", אִם תִּפְאֶרֶת מְגַלָּה יוֹפִי שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל מַעֲרֶכֶת הַהַגְבָּלָה, אֵיפֹה יֵשׁ מָקוֹם לְמַאֲבָק כְּלָל? לָמָּה צָרִיךְ נֶצַח וְהוֹד – הָרַגְלַיִם הַיּוֹצְאוֹת לַמִּלְחָמָה, הַהַתְמָדָה וְהַהִתְכַּנְּעוּת בִּפְנֵי הִתְנַגְּדוּת? הֲלֹא הַהַרְמוֹנְיָה הָעֶלְיוֹנָה דְּתִפְאֶרֶת הָיְתָה צְרִיכָה לְהָמֵס כָּל קוֹנְפְלִיקְט?

אֲבָל סֵדֶר הַסְּפִירוֹת מְלַמֵּד אַחֶרֶת. דַּוְקָא אַחֲרֵי תִּפְאֶרֶת בָּא נֶצַח. מִפְּנֵי שֶׁעַכְשָׁו יֵשׁ נֹעַם וְהָדָר גְּלוּיִים, הַרְגָּשַׁת הָאֱמֶת הָעוֹמֶדֶת לְמַעְלָה מִן הָעוֹלָם, לָכֵן נוֹלֶדֶת הַכֹּחַ לְהִלָּחֵם עַל אֱמֶת זוֹ בַּמְּקוֹמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים בְּיוֹתֵר, לְהִתְעַסֵּק בְּמִלְחָמוֹת אֲרֻכּוֹת וְלֹא לְהִשָּׁבֵר. מַלְכוּת הַתִּפְאֶרֶת נַעֲשֵׂית, בַּנָּשִׂיא הַבָּא, לְהַחְלָטָה שֶׁאֵינָהּ נְסוֹגָה.

וְכָךְ, רַבִּי מְהַרַ"שׁ כְּתִפְאֶרֶת מֵכִין אֶת הַדֶּרֶךְ לְרַבִּי רַשַּׁ"ב כְּנֶצַח. עִקַּר הַ"לְכַתְּחִילָּא אַרִיבֶּער", הַהִתְנַהֲגוּת הַמַּלְכוּתִית שֶׁאֵינָהּ חוֹשֶׁבֶת חֶשְׁבּוֹן בִּמְנִיעוֹת הָעוֹלָם, נַעֲשֵׂית בַּדּוֹר הַבָּא לְצִבְאוֹת ה', הַיּוֹצְאִים לְעוֹלָם שֶׁל כְּפִירוֹת וּמְהוּמוֹת חֲדָשׁוֹת, מְזוּיָּנִים בְּוַדָּאוּת שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵינָם אֶלָּא מַעֲלוֹת בְּסֻלָּם שֶׁצְּרִיכִים לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם "לְכַתְּחִילָּא אַרִיבֶּער". הַיּוֹפִי שֶׁבַּהֵיכָל נַעֲשֶׂה נִצָּחוֹן בַּשָּׂדֶה.

וּלְהָבִין עִנְיַן הַנֶּצַח כְּמוֹ שֶׁנִּתְגַּלָּה בְּרַבִּי רַשַּ"ב – אֵיךְ הַהַרְמוֹנְיָה הַפְּנִימִית דְּתִפְאֶרֶת מִתְתַּרְגֶּמֶת לְמִלְחָמָה, לְאִסְטְרָטֶגְיָה וּלְהַתְמָדָה שֶׁאֵינָהּ נִשְׁבֶּרֶת – זֶה צָרִיךְ בֵּיאוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

ח

נֶצַח, כַּנּוֹדָע, אֵינוֹ רַק מִדַּת כֹּחַ. הוּא הַמִּדָּה דְּנִצָּחוֹן, דְּמִלְחָמָה הַנִּלְחֶמֶת לֹא עַל הַרְחָבָה וְכִבּוּשׁ, אֶלָּא עַל עֶצֶם אֲמִתַּת הַמֶּלֶךְ, שֶׁלֹּא תִּדָּחֶה חַס וְשָׁלוֹם אֲמִתָּה זוֹ מִפְּנֵי שׁוּם מְצִיאוּת מְנַגֶּדֶת. נֶצַח הוּא הַתְּבִיעָה שֶׁדְּבַר הַמֶּלֶךְ יִתְקַיֵּם בְּפוֹעַל, גַּם כַּאֲשֶׁר כָּל הַמְּצִיאוּת הַנִּרְאֵית שֶׁבָּעוֹלָם כְּאִלּוּ מַכְחֶשֶׁת בָּזֶה. זֶהוּ, בִּלְשׁוֹן הַחֲסִידוּת, כֹּחַ הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בְּהַשְׂכָּלָה – הִתְקַשְּׁרוּת שֶׁאֵינָהּ מִתְבַּסֶּסֶת עַל הֲבָנָה, אֶלָּא עַל הַוַּדָּאוּת הַפְּנִימִית שֶׁ"כֵּן הוּא", כָּךְ הוּא וְכָךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת.

וְזֶהוּ הַגִּילּוּי שֶׁל רַבִּי רַשַּ"ב. לְאַחַר שֶׁתִּפְאֶרֶת שֶׁל רַבִּי מְהָרַ"שׁ גִּלְּתָה הַרְמוֹנְיָה מַלְכוּתִית הָעוֹמֶדֶת לְמַעְלָה מִגְּבוּלוֹת, צָרִיךְ לִהְיוֹת נָשִׂיא שֶׁבּוֹ הַהַרְמוֹנְיָה הַפְּנִימִית הַזֹּאת מִתְתַּרְגֶּמֶת לִלְשׁוֹן שֶׁל מִלְחָמָה, שֶׁל מִבְצָעִים הַנִּמְשָׁכִים עַל גַּבֵּי שָׁנִים וְדוֹרוֹת, שֶׁל מוֹסָדוֹת וְ"סִירְיוֹת" וַהֲכָנוֹת הַמַּמְשִׁיכוֹת לִפְעוֹל גַּם לְאַחַר רֶגַע הַהַתְחָלָה. כִּי זֶהוּ עִנְיַן הַנֶּצַח: לֹא בָּרָק הַמַּבְרִיק, וְלֹא גַּם בִּלְבַד הַרְמוֹנְיָה נֶהְדָּרָה, אֶלָּא מִלְחָמָה מִמֻּשֶּׁכֶת שֶׁסּוֹפָהּ קָבוּעַ כְּבָר מֵרֹאשׁ.

וְזֶה רוֹאִים אָנוּ בְּרִאשׁוֹנָה בְּיִסּוּד "תּוֹמְכֵי תְּמִימִים". כִּי כַּאֲשֶׁר רַבִּי רַשַּ"ב יִסֵּד יְשִׁיבָה זוֹ, לֹא הִגְדִּירָהּ רַק כְּבֵית תּוֹרָה, כְּמָקוֹם שֶׁבּוֹ יִלְמְדוּ הַבַּחוּרִים נִגְלֶה וְתוֹרַת הַחֲסִידוּת. הוּא קָרָא לָהּ צָבָא. דִּבֵּר עַל "צִבְאָא ה'", עַל "חַיָּלֵי הָרַבִּי", וְהִגְדִּיר אֶת הַתַּלְמִידִים כְּ"נֵרוֹת לְהָאִיר". זֶה כְּבָר לָשׁוֹן שֶׁל נֶצַח. כִּי נֵר בְּדִירַת שָׁלוֹם אֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לְהָאִיר לַנִּמְצָאִים; אֲבָל נֵר בִּשְׁעַת מִלְחָמָה הוּא אוֹת, מַשּׂוּאָה, נְקוּדַּת אֵשׁ שֶׁאֵינָהּ רַשָּׁאִית לְהִכָּבוֹת גַּם בְּסוֹפָהּ וַחֲשֵׁכָה.

וְצָרִיךְ לְהָבִין: מַדּוּעַ הָיְתָה הַצֹּרֶךְ לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן כָּזֶה? בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, בַּחִיצוֹנִיּוּת, הַגְּזֵרוֹת שֶׁעֲתִידוֹת הָיוּ לְהִתְפָּרֵץ עַל יְהוּדֵי רוּסְיָא עֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לִידֵי חֻמְרָתָן הַמְּלֵאָה. אַף שֶׁכְּבָר הָיוּ רוּחוֹת שֶׁל הַשְׂכָּלָה, שֶׁל הִתְחַלְּנוּת וּלְאֻמִּיּוּת, מִכָּל מָקוֹם הַהִתְקָפָה הַגְּלוּיָה שֶׁל הַקּוֹמְיוּנִיזְם וְהָאַתֵּיאִיזְם הַלּוֹחֵם עֲדַיִן לֹא בָּאָה לְגִלּוּי. לִכְאוֹרָה, הָיָה מַסְפִּיק לְחַזֵּק אֶת הַיְשִׁיבוֹת וְהַקְּהִלּוֹת הַקַּיָּמוֹת, לְהַמְשִׁיךְ בְּדֶרֶךְ הַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת – הַגְדָּרַת גְּבוּלוֹת הֲלָכָה, הַשְׁפָּעָה עַל מֶמְשָׁלוֹת וְכוּ'.

אֲבָל נֶצַח אֵינוֹ מַבִּיט רַק עַל הַקְּרָב הַנִּמְצָא; נֶצַח מַרְגִּישׁ אֶת כָּל הַמִּלְחָמָה כֻּלָּהּ. רַבִּי רַשַּ"ב, בִּרְאִיַּת נְשִׂיא הַדּוֹר, הֵרְגִּישׁ שֶׁהָעוֹלָם נִכְנָס לִתְקוּפָה חֲדָשָׁה, לִזְמַן שֶׁבּוֹ עֶצֶם הָרַעְיוֹן שֶׁל קְדוּשָּׁה כִּרְשׁוּת נִפְרֶדֶת וּבִלְתִּי נִגְעֶת יַעֲמֹד בְּעִקָּר הַמַּחֲלֹקֶת. הַשְׂכָּלָה שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר לֹא הָיְתָה רַק פִּלְפּוּל חָדָשׁ בְּחָכְמוֹת חִיצוֹנִיּוֹת; הָיְתָה זוֹ כֹּחַ מַמְאִיר שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַגְדִּיר אֶת הַיְּהוּדִי כְּ"אֶזְרָח", כְּבַר-תַּרְבּוּת, וּלְדַחוֹת אֶת הַתּוֹרָה לְגֶדֶר רֶגֶשׁ פְּרָטִי. לְאַחַר מִכֵּן, הָאִידֵיאוֹלוֹגְיוֹת שֶׁצָּמְחוּ מִשֹּׁרֶשׁ זֶה – סוֹצְיָאלִיזְם, קוֹמְיוּנִיזְם, מַדָּע אַתֵאִיסְטִי – עָמְדוּ לְהַתְקִיף לֹא רַק פְּרָטֵי מִצְוֹת, אֶלָּא אֶת עֶצֶם לֵב הָאֱמוּנָה.

לְנֹכַח עָתִיד כָּזֶה, לֹא הָיָה מַסְפִּיק שֶׁיִּהְיוּ קְהִלּוֹת שֶׁ"חוֹיוֹת"; צָרִיךְ חַיָּלִים שֶׁ"נִלְחָמִים". לֹא בְּמַבְהָק שֶׁל כֹּחַ גַּשְׁמִי, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא בְּמֻבְהָק שֶׁל קְשִׁיחוּת פְּנִימִית, שֶׁל הֲכָנָה לַעֲמוֹד נֶגֶד כָּל הָעוֹלָם וְלוֹמַר: "כָּכָה אָמַר ה', כָּכָה מְדַבֵּר הָרַבִּי". לָכֵן יִסֵּד רַבִּי רַשַּׁ"ב אֶת "תּוֹמְכֵי תְּמִימִים" כִּישִׁיבָה שֶׁתַּלְמִידֶיהָ מְעֻמָּדִים מֵרֹאשׁ כְּצָבָא – מְאֻמָּנִים בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בְּאוֹפֶן שֶׁעַצְמִיּוּתָם נַעֲשֵׂית מִבְצָר, "חוֹמַת בַּרְזֶל" שֶׁאֵין כָּל רוּחַ יְכוֹלָה לַחְדֹּר בָּהּ.

זֶהוּ גַּם הָעִנְיָן הַפְּנִימִי שֶׁל הַהֶמְשֵׁכִים הָאֲרֻכִּים שֶׁהוּא הִמְשִׁיךְ – שִׁטְרֵי מַאֲמָרִים הַנִּמְשָׁכִים עַל גַּבֵּי חֳדָשִׁים וְשָׁנִים, שֶׁכָּל אֶחָד מוֹסִיף שִׁכְבָה אַחֶרֶת שֶׁל הֲבָנָה, שֶׁל עֲבוֹדָה, שֶׁל הִתְבּוֹנְנוּת. בַּחִיצוֹנִיּוּת, יָכוֹל זֶה לְהֵרָאוֹת כְּעִנְיָן שֶׁל סִגְנוֹן לִמּוּד אַחֵר, הָעֲדָפָה לְפִתּוּחַ מַעֲרַכְתִּי עַל פְּנֵי מַאֲמָרִים בְּדִידוּת. אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת, זֶהוּ נֶצַח. כִּי מַאֲמָר יָחִיד יָכוֹל לִהְיוֹת כְּבָרָק הַמַּבְרִיק בַּלַּיְלָה – אוֹר גָּדוֹל, אֲבָל מְהֵרָה נֶעְלָם. הֶמְשֵׁךְ, לְעוּמַּת זֶה, הוּא כְּחוֹמָה מַקִּיפָה הַנִּבְנֵית אֶבֶן עַל גַּבֵּי אֶבֶן. כָּל עִנְיָן מֻנָּח, נִפְקָד וְנוֹתַרֵק לְמַה שֶּׁלְּפָנָיו וּלְמַה שֶּׁלְּאַחֲרָיו, עַד שֶׁשֵּׂכֶל וְלֵב הַשּׁוֹמֵעַ נַעֲשִׂים כְּעִיר מְבֻצֶּרֶת מִכָּל הַצְּדָדִים.

וּבָזֶה רוֹאִים אֵיךְ רַבִּי רַשַּׁ"ב מְהַפֵּךְ תִּפְאֶרֶת לְנֶצַח. רַבִּי מְהַרַ"שׁ גִּלָּה "לְכַתְחִילָּא אָרִיבֶּער" – מִלְּכַתְחִילָּא לָלֶכֶת לְמַעְלָה. רַבִּי רַשַּׁ"ב לוֹקֵחַ וַדָּאוּת פְּנִימִית זוֹ וּמְתַרְגְּמָהּ לְמִבְצָע מְאֻרְגָּן, צַעַד אַחַר צַעַד. הַהַשְׂכָּלָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבַּהֶמְשֵׁכִים אֵינָהּ בְּרִיחָה מִן הָעוֹלָם, אֶלָּא לְהֶפֶךְ: הִיא שְׂדֵה הָאִמּוּנִים, "בֵּית סֵפֶר לִקְצִינִים" לְצִבְאוֹת ה'. עַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂים הַבַּחוּרִים תְּמִימִים שֶׁהַדַּעַת וְהַלֵּב שֶׁלָּהֶם רְווּיִים כָּל כָּךְ בֶּאֱלֹקוּת, עַד שֶׁשּׁוּם לַחַץ בֶּעָתִיד – בֵּין שֶׁהוּא שֶׁל אִידֵיאוֹלוֹגְיָה, בֵּין שֶׁהוּא שֶׁל עֹנִי, בֵּין שֶׁהוּא שֶׁל אִיּוּם גַּשְׁמִי – אֵינוֹ יָכוֹל לְהַכְנִיעָם.

וּבָזֶה נוֹגְעִים אָנוּ בְּעוֹד פְּרָט בְּנֶצַח: הַשִּׁלּוּב הַפָּרָדוֹכְסָלִי שֶׁל רַכּוּת וְקָשְׁיוּת. בַּחִיצוֹנִיּוּת, נֶצַח נִרְאֶה כְּקְשִׁיחוּת שֶׁאֵינָהּ מִתְפַּשֶּׁרֶת. אֲבָל שָׁרְשׁוֹ הַפְּנִימִי בְּרַחֲמִים עֲמוּקִים מְאֹד וּבְהִתְקַשְּׁרוּת פְּנִימִית. כִּי אֵין אָדָם נִלְחָם בְּלִי קֵץ אֶלָּא עַל מַה שֶּׁהוּא אוֹהֵב בְּלִי מִדָּה. בְּרַבִּי רַשַּׁ"ב נִגְלָה זֶה בְּאוֹפֶן פְּלָאִי. מִצַּד אֶחָד, הָיְתָה תְּפִלָּתוֹ בִּבְכִי גָּדוֹל; חֲסִידִים רָאוּ אֵיךְ הוּא עוֹמֵד שָׁעוֹת, כְּתֵפָיו רוֹעֲדוֹת, פָּנָיו רְטוּבוֹת, שָׁקוּעַ בִּדְבֵקוּת וּבְרַחֲמִים רַבִּים עַל מַצַּב יִשְׂרָאֵל וּמַצַּב הַשְּׁכִינָה בַּגָּלוּת. וּמִצַּד שֵׁנִי, בְּעִנְיְנֵי צִבּוּר הָיָה בִּלְתִּי זָז. בֵּין כְּשֶׁעָמַד נֶגֶד מַנְהִיגֵי הַשְּׂכָּלָה, בֵּין כְּשֶׁדִּבֵּר עַל מְדִינִיּוּת הַמְּסַכְּנוֹת אֶת עָתִיד הַתּוֹרָה – דְּבָרָיו הָיוּ כְּאֶבֶן גָּזוּעָה, חַדִּים, בְּרוּרִים, בְּלִי פְּשָׁרָה.

וּשְׁנֵי פָּנִים אֵלּוּ אֵינָם סְתִירָה, אֶלָּא הֵם גִּלּוּי הַנֶּצַח. כִּי נֶצַח הוּא הָרֶגֶל הַהוֹלֶכֶת, הַמִּתְקַיֶּמֶת; אֲבָל חַיּוּתָהּ שֶׁל רֶגֶל זוֹ בָּאָה מִן הַלֵּב. דִּמְעוֹתָיו שֶׁל רַבִּי רַשַּׁ"ב בַּתְּפִלָּה הֵם הַמַּעְיָן הַנִּסְתָּר שֶׁמִּמֶּנּוּ זוֹרְמִים הַפְּסָקִים הַבִּלְתִּי נִשְׁבָּרִים שֶׁלּוֹ בְּצִבּוּר. הוּא נִלְחַם לֹא מִפְּנֵי שֶׁ"אָהַב" מִלְחָמָה, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָכֹל לִסְבֹּל אֶת הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁנֶּפֶשׁ יְהוּדִית אַחַת, נְקוּדָה אַחַת שֶׁל הַשְּׁכִינָה, תֻּנַּח לַחֹשֶׁךְ שֶׁל עוֹלָם חָדָשׁ בְּלִי תּוֹרָה.

זֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁהוּא תֵּיאֵר אֶת הַחֲסִידִים כְּ"חַיָּלֵי הָרַבִּי". כִּי חַיָּל אֵינוֹ לוֹחֵם עַצְמָאִי. הַנֶּצַח שֶׁלּוֹ אֵינוֹ עַקְשָׁנוּת פְּרָטִית, אֶלָּא בִּטּוּל לַמְּפַקֵּד, לַמֶּלֶךְ. בִּלְשׁוֹן הַחֲסִידוּת, זֶהוּ שֶׁהַכֹּחַ לְהִלָּחֵם עַל הַתּוֹרָה וְהַחֲסִידוּת בִּתְנָאִים חֲדָשִׁים בָּא מֵהִתְקַשְּׁרוּת לַנָּשִׂיא, מֵהַיְדִיעָה שֶׁאֵינוֹ פּוֹעֵל מֵרְצוֹנוֹ הָעַצְמִי, אֶלָּא כִּשְׁלִיחַ שֶׁל פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים, שֶׁל הַשַּׁלְשֶׁלֶת הַמַּתְחִילָה מֵהַבַּעַל שֵׁם טוֹב.

כַּאֲשֶׁר רַבִּי רַשַּׁ"ב דִּבֵּר עַל חַיָּלִים, כְּבָר הָיָה מֵכִין אֶת הַהַכָּרָה שֶׁתִּהְיֶה נְחוּצָה בְּשָׁעָה שֶׁהַהַנְהָגָה הַחִיצוֹנִית שֶׁל הַתּוֹרָה תִּדָּחֶה לַמַּחְתֶּרֶת: חֲסִידִים יִצְטָרְכוּ לָדַעַת שֶׁלִּהְיוֹת יְהוּדִי פָּשׁוּט, לִשְׁמֹר שַׁבָּת, לִלְמוֹד, לְלַמֵּד תִּינוֹק אוֹתִיּוֹת אָלֶ"ף־בֵּ"ית בַּמַּחְבּוֹא – אֵינֶנּוּ בְּחִירָה פְּרָטִית, אֶלָּא פְּקוּדַּת מִלְחָמָה בְּצִבְאוֹת ה'.

וּמִבְּחִינָה זוֹ יֻבַן גַּם פְּעוּלָּתוֹ בִּשְׁעַת הַזַּעֲזוּעִים שֶׁל מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹנָה. הָעוֹלָם הָיָה קוֹרֵס; מַמְלָכוֹת נָפְלוּ; אִידֵיאוֹלוֹגְיוֹת חֲדָשׁוֹת קָמוּ מִתּוֹךְ הֶחָרְבָּן. רַבִּי רַשַּׁ"ב נָסַע, נִפְגַּשׁ עִם מַנְהִיגִים, הִשְׁתַּדֵּל לְטוֹבַת קְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל, בִּקֵּשׁ לְהָגֵן עַל יְשִׁיבוֹת וּמוֹסְדוֹת תּוֹרָה. זֶה לֹא הָיָה רַק חֶסֶד אוֹ פְּעוּלָּה קְהִלָּתִית, אֶלָּא נֶצַח: הַתְמָדָה שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר כָּל מִסְגֶּרֶת הַסֵּדֶר הַיָּשָׁן נִשְׁבֶּרֶת, אֵין הַהֶמְשֵׁךְ שֶׁל הַתּוֹרָה רַשַּׁאי לְהִפָּסֵק. הוּא יָצָא אֶל שְׂדֵה הַהִיסְטוֹרְיָה בְּתוֹדַעַת מִלְחָמָה – בְּיָדְעוֹ שֶׁהַשָּׁלָב הַבָּא יִהְיֶה קָשֶׁה יוֹתֵר, וְשֶׁכָּל יְשִׁיבָה שֶׁנִּצֶּלֶת, כָּל יֶלֶד שֶׁנִּשְׁמָר, יִהְיֶה לְחַיָּל בַּקְּרָבוֹת הָעֲתִידִיִּים.

וְאָמְנָם, רוֹאִים אָנוּ לְאַחַר מִכֵּן אֵיךְ הֲכָנוֹת אֵלּוּ נָשְׂאוּ פְּרִי. כַּאֲשֶׁר יָרְדוּ הַגְּזֵרוֹת הַקָּשׁוֹת שֶׁל הַשִּׁלְטוֹן הַקּוֹמוּנִיסְטִי, כַּאֲשֶׁר לִמּוּד תּוֹרָה בְּפַרְהֶסְיָא נֶאֱסַר, כַּאֲשֶׁר חֲדָרִים נִסְגְּרוּ וּמִקְוָאוֹת נֶחְרְבוּ, הָיוּ זֶה דַּוְקָא תַּלְמִידֵי "תּוֹמְכֵי תְּמִימִים", הַ"נֵרוֹת לְהָאִיר" שֶׁנּוֹצְרוּ עַל יְדֵי רַבִּי רַשַּׁ"ב, שֶׁנַּעֲשׂוּ לַמְלַמְּדִים בַּמַּחְתֶּרֶת, לַשּׁוֹחֲטִים וְהַמְּלַמְּדִים הַסְּתוּמִים, לַאֲשֶׁר מוּכָנִים הָיוּ לְסַכֵּן חַיֵּיהֶם עַל בְּרִית מִילָה, עַל סֵפֶר תּוֹרָה, עַל שִׁעוּר תּוֹרָה. נֶצַח שֶׁל רַבִּי רַשַּׁ"ב – הֶמְשֵׁכָיו, יְשִׁיבָתוֹ, לְשׁוֹנוֹ עַל צָבָא וְחַיָּלִים – נַעֲשָׂה לְנֶצַח הַמַּמָּשִׁי שֶׁל אוֹתָם חֲסִידִים שֶׁעָמְדוּ נֶגֶד הַכֹּחַ הַבְּרוּטָאלִי בְּיוֹתֵר בָּאָרֶץ וְלֹא נִכְנְעוּ.

אַךְ עִם כָּל זֹאת, נֶצַח כְּמִדָּה עֲדַיִן הוּא תְּנוּעָה חִיצוֹנִית הַבָּאָה מִמָּקוֹם שֶׁל וַדָּאוּת פְּנִימִית. הוּא יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֲמִתַּת הַמֶּלֶךְ אֵינָהּ נִתְמוֹטֶטֶת. נִשְׁאֶרֶת עוֹד מַדְרֵגָה אַחֶרֶת, וְהִיא הוֹד. כִּי הוֹד אֵינֶנּוּ הַכֹּחַ הַהוֹלֵךְ קָדִימָה, אֶלָּא הַהָדָר הַנִּשְׁאָר גַּם כַּאֲשֶׁר כָּל הַכֹּחוֹת כְּאִלּוּ נִשְׁבְּרוּ; הוּא הַהוֹדָאָה הַשְּׁפָלָה, הַהוֹדָאָה שֶׁנִּשְׁאֶרֶת גַּם כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מֻשְׁלָךְ, כָּפוּף, גָּלוּי.

וְכָךְ, כָּל עֲבוֹדַת הַנֶּצַח שֶׁל רַבִּי רַשַּׁ"ב הָיְתָה גַּם הֲכָנָה לַנָּשִׂיא הַבָּא, הָרַבִּי הַקּוֹדֵם, שֶׁבּוֹ יִתְגַּלֶּה הוֹד. הַצָּבָא שֶׁרַבִּי רַשַּׁ"ב אִמֵּן, הַתּוֹדָעָה שֶׁל "חַיָּלֵי הָרַבִּי", תַּעֲבֹר צֵרוּף חָדָשׁ בְּאֵשׁ הַמַּאֲסָרִים וְהָעִנּוּיִים. נֶצַח הַבּוֹעֵר שֶׁל הַמִּלְחָמָה יֵהָפֵךְ, בַּדּוֹר הַבָּא, לְהוֹד מֵאִיר שֶׁל הִתְבַּטְּלוּת וְהוֹדָאָה בַּגָּלוּת.

וּלְהָבִין אֵיךְ נַעֲשֵׂית הַהֲפָכָה זוֹ – אֵיךְ צְעַד הַנִּצָּחוֹן שֶׁל נֶצַח נַעֲשֶׂה לַעֲנָוָה מְאִירָה שֶׁל הוֹד, וְאֵיךְ גּוּפוֹ הַשָּׁבוּר שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם יָכוֹל לְגַלּוֹת הָדָר שֶׁאֵין כָּל בֵּית הָאֲסוּרִים יָכוֹל לְהַחְשִׁיךְ – זֶה צָרִיךְ עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

ט

הוֹד, כַּנּוֹדָע, קָשׁוּר עִם הוֹדָאָה. וְהַהוֹדָאָה יֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי עִנְיָנִים הֲפוּכִים שֶׁבֶּאֱמֶת הֵם דָּבָר אֶחָד: הַכָּרָה וְהוֹדָאָה בְּמַשְׁמַע שֶׁל שֶׁבַח וְהוֹדָיָה מִצַּד אֶחָד, וְהִתְבַּטְּלוּת וְוִתּוּר מִצַּד שֵׁנִי. כְּשֶׁאָדָם אוֹמֵר "מוֹדֶה עַל הָאֱמֶת" – הוּא מְוַתֵּר עַל עֶמְדָּתוֹ הַפְּרָטִית וּמַכִּיר בֶּאֱמֶת עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר; וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר "מוֹדֶה אֲנִי" – הוּא מוֹדֶה וּמְשַׁבֵּחַ. וּבְהוֹד שְׁנֵיהֶם יַחַד – הַהִתְכַּנְּעוּת הַפְּנִימִית וְהַהוֹדָאָה הַמְּאִירָה – הֵם עִנְיָן אֶחָד.

וְהִנֵּה, בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁל הַמִּדּוֹת, נֶצַח וְהוֹד הֵם זוּג. נֶצַח יוֹצֵא לִכְבּוֹשׁ; הוֹד נִשְׁאַר וְעוֹמֵד. נֶצַח הוּא צַעַד הַנִּצָּחוֹן; הוֹד הוּא עֲמִידָתוֹ שֶׁל הַמְּנֻצָּח שֶׁאֵינוֹ מִתְיָאֵשׁ וְאֵינוֹ מִתְבַּטֵּל. נֶצַח נִלְחָם בְּכֹחַ הַמֻּרְגָּשׁ; הוֹד מֵאִיר בְּהָדָר שֶׁמִּתְגַּלֶּה דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר כָּל הַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים נִשְׁבְּרוּ. וְלָכֵן בַּגּוּף, נֶצַח וְהוֹד הֵם שְׁתֵּי הָרַגְלַיִם: נֶצַח הוּא הָרֶגֶל הַמִּתְקַדֶּמֶת, וְהוֹד הוּא הָרֶגֶל הַנּוֹשֵׂאת אֶת הַמַּשָּׂא וְעוֹמֶדֶת עַל עֶמְדָּהּ.

וְעַל פִּי זֶה יִתְחַל לְהָבִין הַגִּילּוּי דְּהוֹד בְּרַבִּי הַקּוֹדֵם. שֶׁכָּל נְהִיגוּתוֹ הִיא גִּילּוּי הֲדַר הַמֵּאִיר דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר הַגּוּף רָפֶה, כַּאֲשֶׁר הַמַּצָּב הוּא שֶׁל גָּלוּת, כַּאֲשֶׁר הַמַּצָּב הַחִיצוֹנִי הוּא כָּזֶה שֶׁבְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת כָּפוּף וּמְדֻכָּא. וְאַף עַל פִּי כֵן, בְּאוֹתוֹ עִצּוּם הַכְּפִיפָה נִרְאֵית מַלְכוּת פְּנִימִית.

רַבִּי רַשַּׁ"ב הֵכִין צָבָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל. צְבָאִים מְאֻמָּנִים לָצֵאת לַקְּרָב בְּנֶצַח, בְּכֹחַ הַהֲלִיכָה הַחוֹתֶרֶת קָדִימָה. אֲבָל כַּאֲשֶׁר שְׂדֵה הַקְּרָב נַעֲשֶׂה לְבֵית הָעִנּוּיִים, כַּאֲשֶׁר גְּזֵרַת הַמֶּמְשָׁלָה הִיא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה כָּל יְשִׁיבָה, שֶׁכָּל מִקְוֶה צָרִיךְ לִסְגֹּר, שֶׁמְּלַמֵּד שֶׁל יֶלֶד הוּא פּוֹשֵׁעַ – אָז צָרִיךְ הַחַיָּל לִלְמֹד מִדָּה אַחֶרֶת: לֹא רַק לְהִלָּחֵם, אֶלָּא לְהִשָּׁאֵר יְהוּדִי גַּם כַּאֲשֶׁר אֵינוֹ יָכוֹל לָזוּז, לַעֲמֹד בַּכְּבָלִים וּלְהַמְשִׁיךְ לוֹמַר "מוֹדֶה אֲנִי". זֶהוּ הוֹד.

וְזוֹ הִיא הָעֲבוֹדָה שֶׁנִּתְגַּלְּתָה בִּדְמוּתוֹ שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם. מֵרֵאשִׁית נְשִׂיאוּתוֹ עָמַד בְּרֹאשׁ דּוֹר תַּחַת שִׁלְטוֹן הַסּוֹבְיֵיטִי, כַּאֲשֶׁר כָּל כֹּחַ הַמֶּמְשָׁלָה נִתְיַחֵד לַעֲקוֹר תּוֹרָה וּמִצְוֹת. הַמּוֹסָדוֹת שֶׁנִּיסַּד בְּכָוָּנָה נֶצַח עַל יְדֵי אָבִיו, רַבִּי רַשַּׁ"ב, נִתְּנוּ תַּחַת מַגָּף שֶׁל בַּרְזֶל. רַבָּנִים נֶעֶצְרוּ, חֲדָרִים נִסְגְּרוּ, מִקְוָאוֹת נִמְלְאוּ אֲבָנִים, וְכָל הִשְׁתַּדְּלוּת שֶׁל קְדוּשָּׁה נִפְגְּשָׁה בְּרִיגּוּל, בַּחֲקִירָה וּבְאִיּוּם גָּלוּת אוֹ מָוֶת.

וְאַף עַל פִּי כֵן, בְּתוֹךְ כָּל זֶה, לֹא נָסוֹג הָרַבִּי הַקּוֹדֵם לִפְנִימִיּוּת שֶׁל קְדוּשָּׁה פְּרָטִית; לְהֵפֶךְ, נָטַל עַל עַצְמוֹ אֶת כָּל מַשָּׂא הַכְּלָל יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִיא. הוּא נִהֵל חֲדָרִים מַחְתַּרְתִּיִּים, מִקְוָאוֹת סֵתֶר, יְשִׁיבוֹת מַחְתֶּרֶת. חֲסִידִים נִשְׁלְחוּ לְעָרִים רְחוֹקוֹת לִהְיוֹת שׁוֹחֲטִים וּמְלַמְּדִים בְּהַסְתָּר, לְסַכֵּן אֶת הַכֹּל בִּשְׁבִיל אַלֶ"ף-בֵּית שֶׁל יֶלֶד אֶחָד אוֹ טְבִילָה אַחַת שֶׁל אִשָּׁה לִפְנֵי טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה. זֶה גּוּפוֹ עֲדַיִן בִּבְחִינַת נֶצַח. אֲבָל הָאֹפֶן שֶׁבּוֹ עָשָׂה זֹאת, וְהַמַּצָּב הַפְּנִימִי שֶׁגִּלָּה, הוּא הוֹד.

כִּי הוֹד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל, אֵינוֹ רַעַשׁ הַמִּלְחָמָה, אֶלָּא הַהוֹדָאָה הַשְּׁקֵטָה שֶׁאֵין כָּל כֹּחַ יָכוֹל לִנְגֹּעַ בְּעֶצֶם נִשְׁמַת יִשְׂרָאֵל. הַמַּאֲמָר הַיָּדוּעַ שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם בְּאוֹתָן שָׁנִים מְבַטֵּא זֶה: "רַק גּוּפֵינוּ נִתְּנוּ בַּגָּלוּת, וְלֹא נִשְׁמוֹתֵינוּ". וְאֵין זֶה רַק לְשׁוֹן עִידּוּד; זֶהוּ קוֹלוֹ שֶׁל הוֹד: הַגּוּף בֶּאֱמֶת בַּכְּבָלִים, מֻכֶּה, אָסוּר, גָּלוּי; וּמִדַּת הַהוֹד מוֹדָה בָּזֶה בִּמְלוֹא הַהַכָּרָה, בְּלִי הַכְחָשָׁה. אֲבָל בְּאוֹתוֹ הַהוֹדָאָה עַצְמָהּ הִיא מְגַלָּה אֱמֶת עֲמֻקָּה יוֹתֵר – שֶׁהַנֶּפֶשׁ הָאֱלוֹקִית, הַהוֹדָאָה שֶׁבְּלֵב כָּל יְהוּדִי, הִיא לְגַמְרֵי לְמַעְלָה מִגִּיעַת כָּל מֶמְשָׁלָה. כֹּחַ הַהוֹד הוּא לוֹמַר: אֵין לִי יָדַיִם לְהִלָּחֵם בָּהֶם; אוּלַי אֵין לִי גַּם אֶפְשָׁרוּת לָרוּץ. אַךְ אֲנִי נִשְׁאַר יְהוּדִי. אֲנִי נִשְׁאַר מוֹדֶה.

וְזֶה נִרְאֶה בִּבְהִירוּת מְיֻחֶדֶת בְּמַאֲרַעַת הַמַּאֲסָר שֶׁלּוֹ. כַּאֲשֶׁר נֶעֱצַר וְהוּבָא לְחַדְרֵי הַחֲקִירָה, נִתְקַל בְּאִיּוּמִים, בִּשְׁאֵלוֹת, בַּעֲנָשִׁים. בֵּין הַשְּׁאָר דָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ שֶׁיַּעֲנֶה בִּלְשׁוֹנָם, שֶׁיַּכְנִיעַ לָהֶם לֹא רַק אֶת גּוּפוֹ אֶלָּא גַּם אֶת דִּבּוּרוֹ, אֶת אֹפֶן הַהִתְבַּטְּאוּת שֶׁלּוֹ. אֲבָל הוּא מֵאֵן לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן רוּסִית, וְהֵשִׁיב רַק בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְיִידִישׁ. בְּחִיצוֹנִיּוּת, נִרְאֶה זֶה כִּפְרָט קָטָן שֶׁל נִימוּס. בִּפְנִימִיּוּת, זֶהוּ הוֹד. הוּא מוֹדֶה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כֹּחַ גַּשְׁמִי; אֵינוֹ מַעֲמִיד פָּנִים כְּאִלּוּ אֵין זֶה כָּךְ. אֲבָל אֵינוֹ מוֹדֶה בִּלְשׁוֹנָם, בְּהַכְוָנָתוֹ הַפְּנִימִית. אֵינוֹ מַסְכִּים שֶׁהַלָּשׁוֹן שֶׁהִגְּתָה מַאֲמָרִים דְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת תִּהְיֶה כְּלִי לַתּוֹדָעָה שֶׁלָּהֶם. זֶהוּ הוֹדָאָה בְּפַשְׁטוּתָהּ: הוּא מַכִּיר לִפְנֵי מִי הוּא עוֹמֵד, וּמִמֵּילָא אֵינוֹ יָכוֹל לְהַכִּיר בְּשׁוּם שִׁלְטוֹן אַחֵר.

אַךְ הוֹד אֵינוֹ גַּאֲוָה קָשָׁה; הוּא הֲדַר שֶׁבְּבִטּוּל. הוּא הַכְנָעָה, אֲבָל רַק לַה'. מַצָּבוֹ הַגַּשְׁמִי שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה הָיָה שֶׁל חוּלְשָׁה גְּדוֹלָה; גּוּפוֹ, גַּם בְּשָׁנִים קוֹדְמוֹת, לֹא הָיָה חָזָק. וּתְחוּת מַאֲסָר וְעִנּוּיִים נִשְׁבַּר יוֹתֵר. אֲבָל דַּוְקָא חוּלְשָׁה זוֹ גִּלְּתָה הֲדַר מַלְכוּתִי שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע. חֲסִידִים שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ אַחַר שִׁחְרוּרוֹ, וְאַחַר כָּךְ בִּזְמַן גָּלוּתוֹ וּבְבֹאוֹ לַאֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת, הָיוּ מְסַפְּרִים עַל פָּנִים חִוְּרוֹת וּמְחֻלָּשׁוֹת, וּמִכָּל מָקוֹם הָיָה זוֹרֵחַ מֵעֵינָיו הֲדַר שֶׁהָיָה מַרְעִיד גַּם חוֹקְרִים מְנֻסִּים. זֶהוּ הוֹד: יוֹפְיָהּ שֶׁל הַשְּׁכִינָה כַּאֲשֶׁר הִיא יוֹשֶׁבֶת בֶּעָפָר, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין זוֹהֲרָהּ נִתְמַעֵט.

וּמִן הַהוֹד הַזֶּה נִמְשְׁכָה גַּם הוֹדָאָה בְּמַשְׁמַע שֶׁל הוֹדָיָה וָשֶׁבַח. כִּי אַף עַל פִּי כָּל מַה שֶּׁסָּבַל, הַיּוֹמָנִים וְהָאִגְּרוֹת שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם מֵאוֹתָן שָׁנִים מְלֵאִים לֹא רַק תֵּאוּר כְּאֵב, אֶלָּא גַּם שִׁבְחִים לַה', הַכָּרָה עֲמֻקָּה בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁל יְהוּדִים פְּשׁוּטִים, וְעִידּוּד רַךְ לִלְבָבוֹת שְׁבוּרִים. בִּכְתָבָיו הוּא כּוֹתֵב עַל מִנְיָנִים נִסְתָּרִים בַּמַּרְתֵּפוֹת, עַל אִמָּהוֹת יְהוּדִיּוֹת הַנּוֹשְׂאוֹת מַיִם בַּלַּיְלָה לְמִקְוֶה סֵתֶר, עַל זְקֵנִים חֲסִידִים הַנּוֹסְעִים יָמִים בִּתְנָאִים קָשִׁים כְּדֵי לִשְׁמֹעַ דְּבַר חֲסִידוּת אֶחָד. וְאֵינוֹ מְדַבֵּר עֲלֵיהֶם בְּמָרוֹר, אֶלָּא בְּתִמָּהוֹן; הוּא רוֹאֶה בָּהֶם יוֹפִי זוֹהֵר. עֵינָיו, שֶׁנִּתְחַנְּכוּ עַל יְדֵי הוֹד, מוֹצְאוֹת הֲדַר בַּעֲפַר הַגָּלוּת.

וְזֶה מִתְבַּטֵּא גַּם בְּדִמְעוֹתָיו. רַבִּים הַסִּפּוּרִים עַל בְּכִיָּתוֹ שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם. הוּא בָּכָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר עַל סִבְלָם שֶׁל יְהוּדִים, עַל הַגְּזֵרוֹת עַל הַתּוֹרָה, עַל יְלָדִים הַנִּתְלָשִׁים מֵהוֹרֵיהֶם. וְדִמְעוֹת אֵלּוּ אֵינָן רַק הִתְפַּעֲלוּת פְּרָטִית; הֵן הוֹד שֶׁל הַנָּשִׂיא, הַמִּזְדַּהֶה עִם הַשְּׁכִינָה בְּצַעֲרָהּ. וּבְאוֹתוֹ זְמַן עַצְמוֹ, בְּאוֹתָן רְגָעִים גּוּפָן, הָיָה מְחַזֵּק וּמְעוֹרֵר אֶת הַנִּשְׁבָּרִים שֶׁלְּפָנָיו. יְהוּדִי הָיָה בָּא אֵלָיו בִּמְצִיאוּת שֶׁל יֵאוּשׁ גָּמוּר, אַחֲרֵי שֶׁהֻכָּה, אַחֲרֵי שֶׁאָבַד פַּרְנָסָתוֹ, בְּיִרְאָה עַל חַיָּיו. הָרַבִּי הָיָה בּוֹכֶה עִמּוֹ – מִשְׁתַּתֵּף בְּמָרוֹרוֹ בִּמְלוֹא הַמִּדָּה – וּמִתּוֹךְ אוֹתָן דִּמְעוֹת עַצְמָן הָיוּ יוֹצְאִים דִּבְרֵי עִידּוּד כָּל כָּךְ רַכִּים וְכָל כָּךְ חֲזָקִים, עַד שֶׁהָאָדָם הָיָה יוֹצֵא מִלְּפָנָיו עִם הוֹדָאָה חֲדָשָׁה, עִם "כֵּן" פְּנִימִי חָדָשׁ לִהְיוֹת יְהוּדִי בְּאוֹתָן זְמַנִּים.

וְכָל זֶה עֲדַיִן יָכוֹל לְהִתְבָּאֵר כְּהוֹד מְצֻמְצָם: הֲדַר הַגָּלוּת בְּאֶרֶץ אַחַת, בִּתְקוּפָה אַחַת. אֲבָל הוֹד, כְּשֶׁהוּא הַשְּׁמִינִי בְּמִסְפָּר מֶחָכְמָה, כְּבָר רוֹמֵז עַל אֵיכוּת שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הַמָּקוֹם, לְמַעְלָה מִגְּבוּלוֹת אוֹתָהּ הַהִסְטוֹרְיָה. וּבֶאֱמֶת רוֹאִים שֶׁכַּאֲשֶׁר נִפְלָאִית נִפְדָּה הָרַבִּי הַקּוֹדֵם וְאַחַר כָּךְ הוּבָא לְאֶרֶץ אַחֶרֶת, תְּחִלָּה לְרִיגָא וּלְבַסּוֹף לְאַמֶרִיקָא, נִתְגַּלָּה הַהוֹד בְּאוֹפֶן חָדָשׁ.

כַּאֲשֶׁר בָּא לְאַמֶּרִיקָא, הַצִּפִּיָּה הַטִּבְעִית הָיְתָה שֶׁיְּקַבֵּל אֶת הָאֲמִירָה הַנְּפוֹצָה "אַמֶּרִיקָא אִיז אַנְדֶּרְשׁ", שֶׁכָּאן, בִּתְנָאֵי נוֹחוּת וְשֶׁפַע גַּשְׁמִי, אִי אֶפְשָׁר לִדְרוֹשׁ אוֹתָן מַדְרֵגוֹת שֶׁל קְדוּשָּׁה. וְלָמָּה הָיָה? שֶׁמִּיָּד בְּבוֹאוֹ לְחוֹפוֹת אוֹתָהּ מְדִינָה הִכְרִיז: "אַמֶּרִיקָא אִיז נִיט אַנְדֶּרְשׁ". וּמַאֲמָר זֶה הוּא שׁוּב הוֹד בְּטָהֳרוֹ. אֵינוֹ מְכַחֵשׁ בִּמְצִיאוּת חֹשֶׁךְ רוּחָנִי דְּאַמֶּרִיקָא; הוּא רוֹאֶה בִּמְלוֹא הַבְּהִירוּת אֶת הַהִתְבּוֹלְלוּת, אֶת הַבּוּרוּת, אֶת הַהַקָּלָה בְּמִצְוֹת. אֲבָל הוּא מַכִּיר אֱמֶת עֲמֻקָּה יוֹתֵר: שֶׁעֶצֶם הַיְּהוּדִי, הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא מוֹדָה בְּעֶצֶם, הִיא אוֹתָהּ בְּרוּסְיָה וּבְאַמֶּרִיקָא, תַּחַת רְדִיפָה וְתַחַת חֵרוּת. הוֹד מֵאִיר דַּוְקָא בְּזֶה שֶׁהוּא אוֹמֵר: הַתְּנָאִים הִשְׁתַּנּוּ; אָנוּ כּוֹפְפִים רֹאשׁ לִפְנֵי מְצִיאוּת הַגָּלוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא כָּאן; אַךְ בְּאוֹתָהּ הַכְנָעָה גּוּפָהּ אֵינֶנּוּ מְוַתְּרִים אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה מִדַּרְגַּת הַנֶּפֶשׁ.

וּמִיָּד הִתְחִיל לִבְנוֹת: בָּתֵּי סֵפֶר, מִקְוָאוֹת, יְשִׁיבוֹת, מוֹסְדוֹת שֶׁל חִנּוּךְ וּצְנִיעוּת, בִּסְבִיבָה שֶׁהִכְרִיזָה עַל דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁהֵם "אִי אֶפְשָׁרִיִּים" וְ"אֵינָם מַתְאִימִים לַיֶּלֶד הָאַמֶּרִיקָאִי". וְאֵין זֶה נֶצַח הַנִּלְחָם בְּאוֹיֵב יָדוּעַ בִּנְשָׁקִים נִרְאִים; זֶהוּ הוֹד הַזּוֹרֵעַ בְּשֶׁקֶט זְרָעִים בָּאֲדָמָה הַנִּרְאֵית שְׁמֵמָה. לִפְעָמִים הָיָה גּוּפוֹ כָּל כָּךְ שָׁבוּר עַד שֶׁכִּמְעַט לֹא יָכֹל לָזוּז; הָיוּ צְרִיכִים לְהוֹלִיכוֹ עַל הַכִּסֵּא, דִּבּוּרוֹ הָיָה כָּבֵד וְאִטִּי. וּמִתּוֹךְ אוֹתָהּ שְׁבִירוּת גּוּפָנִית הָיָה מֵאִיר תְּבִיעָה וְעִידּוּד שֶׁמָּשְׁכוּ בַּחוּרִים וּבַחוּרוֹת, בַּעֲלֵי בָּתִּים וּבַעֲלֵי בָּתִּים, לְתוֹךְ הוֹדָאָה חֲדָשָׁה: לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּאַמֶּרִיקָא בְּטִבְעִיּוּת כְּמוֹ בַּשְּׁטֶעטְל. הַבָּתֵּי סֵפֶר וְהַמִּקְוָאוֹת שֶׁנִּבְנוּ אָז, נֶגֶד הַזֶּרֶם שֶׁל הַתַּרְבּוּת, הֵם הֲדַר הַהוֹד הֶחָקוּק בָּאֶבֶן וּבָעֵץ.

גַּם כָּאן, הַכְּתָבִים וְהַשִּׂיחוֹת שֶׁלּוֹ מֵאוֹתָן שָׁנִים מְגַלִּים אוֹתוֹ הַטּוֹן הַפְּנִימִי. הוּא מְתָאֵר, בְּקוֹל שֶׁטָּבְלוּ דְּיוֹ וְדִמְעוֹת, אֶת הַהֲרִיסָה שֶׁל מֶרְכְּזֵי הַתּוֹרָה הַיְשָׁנִים בְּאֵירוֹפָּה, שְׂרֵיפַת הַיְשִׁיבוֹת, אֲבֵדַת הַנְּפָשׁוֹת; וּבְאוֹתוֹ זְמַן הוּא כּוֹתֵב בֶּאֱמוּנָה כִּמְעַט שֶׁל יֶלֶד עַל הַיֹּפִי שֶׁיָּקוּם מִבְּנֵי הַנְּעוּרִים שֶׁל אַמֶּרִיקָא, עַל יְכָלְתָּם שֶׁל בַּחוּרִים וּבַחוּרוֹת אֵלּוּ לִהְיוֹת עַמּוּדֵי הַתּוֹרָה. אֵינוֹ מְמַעֵט בָּאֵימָה; אֵינוֹ מַסִּיט מַבָּטוֹ מִן הָאֵימָה. אֲבָל הוֹדָאָתוֹ לַה' הִיא כָּזֹאת שֶׁהוּא רוֹאֶה, בְּאוֹתוֹ מָקוֹם עַצְמוֹ שֶׁל הַהֶסְתֵּר, אֶת הָאֶפְשָׁרוּת שֶׁל גִּילּוּי פְּנִימִי יוֹתֵר.

וּמִכָּל הַנַּ"ל מֻבָּן שֶׁהוֹד שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם אֵינֶנּוּ מִדָּה שׁוּלִית, קִשּׁוּט בְּסוֹף הַשַּׁלְשֶׁלֶת. אֶלָּא הוּא שָׁלָב הֶכְרֵחִי לִפְנֵי גִּילּוּי הַיְסוֹד. כִּי יְסוֹד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, הוּא הַמִּדָּה הַמְקַשֶּׁרֶת אֶת כָּל הָאוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנִים עִם הָעוֹלָם, הַמּוֹרִידָה אוֹתָם לְקֶשֶׁר יָשִׁיר עִם כָּל יְהוּדִי וְעִם הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ. אֲבָל כְּדֵי שֶׁקֶּשֶׁר כָּזֶה יִהְיֶה אֲמִתִּי, צָרִיךְ שֶׁיַּגִּיעַ לֹא רַק לַמְּקוֹמוֹת שֶׁל כֹּחַ גָּלוּי וְהַצְלָחָה, אֶלָּא גַּם לַמְּקוֹמוֹת שֶׁל גָּלוּת, שֶׁל בּוּשָׁה, שֶׁל שְׁבִירָה. צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע לַעֲמֹד בַּבּוֹר הַתַּחְתּוֹן וּמִשָּׁם לוֹמַר "מוֹדֶה אֲנִי".

לָכֵן, לִפְנֵי שֶׁנָּשִׂיא דִּיְסוֹד יוּכַל לְהִתְגַּלּוֹת בְּהַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי כְּמַשְׁפִּיעַ לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, צָרִיךְ לִהְיוֹת נָשִׂיא שֶׁבּוֹ מֵאִיר אוֹר הַהוֹד בִּשְׁלֵימוּתוֹ: מִי שֶׁהָלַךְ בְּתוֹךְ מַאֲסָר וְעִנּוּיִים, בְּתוֹךְ גָּלוּת וְטִלְטוּל, וּבְתוֹכָם גִּלָּה הֲדַר שֶׁאֵינוֹ נִשְׁבָּר; מִי שֶׁלִּמֵּד דּוֹר שָׁלֵם שֶׁ"רַק גּוּפֵינוּ נִתְּנוּ בַּגָּלוּת וְלֹא נִשְׁמוֹתֵינוּ", וְשֶׁ"אַמֶּרִיקָא אִיז נִיט אַנְדֶּרְשׁ" – פֵּירוּשׁוֹ, שֶׁאֵין שׁוּם פִּנָּה בָּעוֹלָם שֶׁהִיא חוּץ לִגְבוּל הַהוֹדָאָה לַה'.

וְזֶהוּ הַמַּעֲבָר לִבְחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי. כִּי אַחֲרֵי שֶׁהוֹד הוּאִיר בִּשְׁלֵימוּתוֹ בִּדְמוּתוֹ שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם – אַחֲרֵי שֶׁמִּדַּת הַהוֹדָאָה וְהַהוֹדָיָה בְּתוֹךְ בּוֹר הַגָּלוּת נַעֲשְׂתָה לְנַחֲלָה שֶׁל הַדּוֹר – אָז יָכוֹל לִהְיוֹת נָשִׂיא שֶׁעִנְיָנוֹ לְקַבֵּץ אֶת כָּל הָאוֹרוֹת הָאֵלּוּ, מֵחָכְמָה וְעַד הוֹד, וּלְהוֹרִידָם לִתְעָלָה אַחַת הַמַּגִּיעָה לְכָל יְהוּדִי בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא נִמְצָא. וְאֵיךְ זֶה, וּמַהוּ הָעִנְיָן הַמְיֻחָד שֶׁל יְסוֹד בְּהַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי – זֶה יִתְבָּאֵר עַל יְדֵי הֶסְבֵּר יוֹתֵר.

י

י'. בְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי

יְסוֹד, כַּנּוֹדָע, הוּא הַמִּדָּה שֶׁל קֶשֶׁר, הִתְקַשְּׁרוּת; וְנִקְרָא "צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם", כִּי בּוֹ כָּל הַבִּנְיָן שֶׁל הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת מוֹצֵא אֶת נְקוּדַּת הַיְצִיאָה שֶׁלּוֹ אֶל הָעוֹלָם. לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ יֵשׁ רַבִּים אוֹרוֹת, רַבִּים גְּוָנִים, רַבִּים דְּרָכִים; חָכְמָה וּבִינָה, דַּעַת וְשֵׁשׁ הַמִּדּוֹת, כָּל אַחַת בִּצְיוּרָהּ וְטַעְמָהּ הַמְיֻחָד. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁאֵין יְסוֹד, הֲרֵי אוֹרוֹת אֵלּוּ נִשְׁאָרִים כְּאִלּוּ בִּרְשׁוּת עַצְמָם; עֲדַיִן אֵינָם עוֹמְדִים בְּיַחַס יָשָׁר וּמַעֲשִׂי עִם תַּחְתּוֹן מְמֻחָשׁ, עִם מָקוֹם מְסֻיָּם, אִישׁ מְסֻיָּם, רֶגַע מְסֻיָּם בַּזְּמַן. יְסוֹד הוּא הָאֵבֶר הַהוֹפֵךְ אוֹר כְּלָלִי לְקֶשֶׁר פְּרָטִי, הַלּוֹקֵחַ מַה שֶּׁהוּא "לַכֹּל" וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ "לְךָ".

וּמִטַּעַם זֶה, יֵשׁ בִּיְסוֹד שְׁנֵי עִנְיָנִים כְּאֶחָד: מִצַּד אֶחָד הוּא מַשְׁפִּיעַ, כִּי הוּא מַעֲבִיר וּמַמְשִׁיךְ; וּמִצַּד הַשֵּׁנִי הוּא מְקַבֵּל, כִּי כְּדֵי לְקַשֵּׁר צָרִיךְ שֶׁתְּחִלָּה יְקַבֵּל – אֶת כָּל הָאוֹרוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְגַם אֶת הַפְּרָטִיּוּת שֶׁל הַמְקַבֵּל שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ. הוּא מַרְגִּישׁ אֶת כָּל הַשַּׁלְשֶׁלֶת מֵחָכְמָה וְעַד הוֹד, וּמַרְגִּישׁ גַּם אֶת הַמַּצָּב שֶׁל הַתַּחְתּוֹן; וּמִתּוֹךְ רְגִישׁוּת כְּפוּלָה זוֹ הוּא יוֹצֵר קֶשֶׁר, קַו חַי הַמְחַבֵּר אוֹתָם.

וְעַל פִּי זֶה יְכוֹלִים אָנוּ לְהַתְחִיל לְהָבִין אֶת הָעִנְיָן הַמְיֻחָד שֶׁל הַנָּשִׂיא שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי. כִּי בְּשָׁעָה שֶׁקִּבֵּל עָלָיו אֶת הַנְהָגַת הַדּוֹר, הִגְדִּיר מִיָּד אֶת זֶהוּת הַדּוֹר: "אָנוּ הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי לְבַעַל שֵׁם טוֹב, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין". וּבֵאֵר שֶׁתַּכְלִית הַשְּׁבִיעִי אֵינָהּ לְחַדֵּשׁ הַתְחָלָה חֲדָשָׁה, אֶלָּא לְהוֹרִיד לִידֵי מַעֲשֶׂה וּמָקוֹם מַמָּשׁ מַה שֶּׁהָרִאשׁוֹן כְּבָר הִתְחִיל. וְכִשְׁמוֹצְאִים אָנוּ בַּשְּׁבִיעִי לָאָבוֹת, מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁהַשְּׁכִינָה שֶׁעָלְתָה עַל יְדֵי חֶטְאֵי הַדּוֹרוֹת הֶחֱזָרָה עַל יָדוֹ לִשְׁכֹּן בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן, כָּךְ גַּם הַשְּׁבִיעִי לְבַעַל שֵׁם טוֹב מֻטָּל עָלָיו לְהַשְׁלִים אֶת הַהַמְשָׁכָה דֶּאֱלוֹקוּת בַּתַּחְתּוֹנִים.

הַהַגְדָּרָה הַזֹּאת עַצְמָהּ הִיא תְּאוּר שֶׁל יְסוֹד. כִּי יְסוֹד אֵינוֹ רֵאשִׁית הַתַּהֲלִיךְ, אֶלָּא הַנְּקוּדָּה שֶׁבָּהּ כָּל הַתַּהֲלִיךְ נַעֲשֶׂה מַעֲשִׂי וּמוּחָשִׁי. כָּל מַה שֶּׁנִּגְלָה עַל יְדֵי הַנְּשִׂיאִים הָרִאשׁוֹנִים – חָכְמַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, בִּינַת הַמַּגִּיד, דַּעַת הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, חֶסֶד הָאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי, גְּבוּרָה שֶׁל הַצֶּמַח צֶדֶק, תִּפְאֶרֶת הָרַבִּי מַהֲרַ"שׁ, נֶצַח הָרַבִּי רַשַּׁ"ב, וְהוֹד שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם – צָרִיךְ עַכְשָׁו לְהֵאָסֵף וּלְהִתְעַצֵּב כָּךְ, שֶׁ"יְהוּדִי פָּשׁוּט בְּקֶרֶן זָוִית שֶׁל הָעוֹלָם", בְּחַיָּיו הַיּוֹמְיוֹמִיִּים, עִם שֻׁלְחָנוֹ וְכִסְאוֹ, עִם לְשׁוֹנוֹ וְעִתּוֹנוֹ, יִהְיֶה בְּקֶשֶׁר יָשָׁר וְחוֹיֶה עִם אוֹר זֶה. זֹאת הִיא עֲבוֹדַת הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי; זֶהוּ יְסוֹד.

וְעַל פִּי זֶה רוֹאִים אָנוּ שֶׁהַהַנְהָגָה שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי מְאֻפְיֶנֶת, בָּרֹאשׁ וּבָרִאשׁוֹנָה, בְּקֶשֶׁר בַּפְּשִׁיטוּת: קֶשֶׁר עִם כָּל סוּגֵי יְהוּדִים, בְּכָל מָקוֹם, בְּכָל מַצָּב, וְקֶשֶׁר שֶׁל כָּל פְּרָט וּפְרָט מֵעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן עִם הַכַּוָּנָה שֶׁל דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים. הַשִּׂיחוֹת וְהַמַּאֲמָרִים הַכְּלָלִיִּים הֵם צַד אֶחָד שֶׁבְּזֶה; אֲבָל בְּעֵקֶב לָזֶה יֵשׁ אֶת הָעִנְיָן הַנִּפְלָא שֶׁל יְחוּד, הַפְּגִישָׁה הַפְּרָטִית, שֶׁבָּהּ הַנָּשִׂיא, שֶׁעִנְיָנוֹ יְסוֹד, כִּבְיָכוֹל מִתְכּוֹפֵף מִן הַגְּבָהִים הַנַּעֲלִים בְּיוֹתֵר וְנִכְנָס לְקֶשֶׁר יָשָׁר עִם נֶפֶשׁ פְּרָטִית. אֲלָפִים וַאֲלָפִים עָבְרוּ בְּתוֹךְ אוֹתוֹ פֶּתַח צַר; כָּל אֶחָד וְאַחַת בָּאוּ עִם סִפּוּרָם הַמְּיֻחָד, שְׁאֵלוֹתֵיהֶם, פְּצָעֵיהֶם, תִּקְווֹתֵיהֶם. וּמִכָּל אֶחָד קִבֵּל הָרַבִּי; שָׁמַע, שָׁאַל, עִיֵּן בַּפְּרָטִים. וְאָז, מִן הַמַּאֲגָר שֶׁל כָּל הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת שֶׁהָיוּ מְגֻלָּמוֹת בּוֹ, הוֹצִיא אֶת הַמִּלָּה הַמְדֻיֶּקֶת, הַהוֹרָאָה הַמְדֻיֶּקֶת, הַבְּרָכָה הַמְדֻיֶּקֶת, שֶׁתִּהְיֶה לְגֶשֶׁר בֵּין הַנֶּפֶשׁ הַהִיא לִמְקוֹרָהּ.

וּבָזֶה נִכָּר יְסוֹד בִּשְׁלֵימוּתוֹ: שֶׁאֵינוֹ רַק הַכֹּחַ לְהַשְׁפִּיעַ וּלְהוֹצִיא לַחוּץ, אֶלָּא גַּם הַכֹּחַ לִשְׁמֹעַ וְלְהִתְפָּעֵל, לִהְיוֹת מְקַבֵּל אֶת מַצַּב הַמְקַבֵּל, כְּדֵי שֶׁהַהַמְשָׁכָה לֹא תִּהְיֶה מְפֻשֶּׁטֶת וּכְלָלִית, אֶלָּא מְמֻדֶּדֶת וּמְדֻיֶּקֶת. וּדְיוּק זֶה – דִּיּוּק – לֹא הָיָה רַק בְּתוֹכֶן הָעֵצָה, אֶלָּא בְּכָל פְּרָט וּפְרָט: שׁוּרָה בְּפָנִים, תַּאֲרִיךְ בְּאִגֶּרֶת, שִׁנּוּי בְּלוּ"ז, דַּקּוּת בְּלָשׁוֹן; הַכֹּל נִשְׁקַל וְנֶעֱרַךְ בְּדִיּוּק שֶׁל מְהַנְדֵּס הַמְצַיֵּר תָּכְנִית. כִּי בֶּאֱמֶת, בְּחַיָּיו הַגְּלוּיִים שֶׁל הָרַבִּי, הַהַכְשָׁרָה וְהָרֶקַע בַּמַּדָּעִים הַמְדֻיָּקִים, בְּהַנְדָּסָה וּבְמִבְנֶה, לֹא הָיוּ דָּבָר טְפֵלִי. הֵם שִׁמְּשׁוּ כְּכֵלִים, כִּלְבוּשׁ, לַיְסוֹד הַפְּנִימִי. אוֹתוֹ שֵׂכֶל שֶׁיָּדַע לְמַפּוֹת מַעְגָּלִים וּמַעֲרָכוֹת בָּעוֹלָם הַגַּשְׁמִי, הֻפְנָה עַכְשָׁו לְסַדֵּר וּלְקַשֵּׁר אֶת הַמַּעְגָּלִים שֶׁל רוּחָנִיּוּת, לִבְנוֹת מִבְנֶה־עוֹלָם שֶׁבּוֹ כָּל חֵלֶק יֵשׁ לוֹ מְקוֹמוֹ וְכָל קַו מוֹלִיךְ מִן הַמָּקוֹר הָעֶלְיוֹן בְּיוֹתֵר עַד הַיִּשּׁוּם הַתַּחְתּוֹן בְּיוֹתֵר.

וּמִיְסוֹד פְּנִימִי זֶה נִמְשְׁכָה הַמּוֹסָדָה שֶׁאוּלַי יוֹתֵר מִכָּל אַחֶרֶת מְבַטֵּאת אֶת הַמִּדָּה שֶׁל קֶשֶׁר: הָרֶשֶׁת הָעוֹלָמִית שֶׁל הַשְּׁלוּחִים. כִּי לִפְנֵי כֵן כְּבָר יָצָא אוֹר הַחֲסִידוּת מִלּוּבָּאווִיטְשׁ לֶעָרִים וּמְדִינוֹת רַבּוֹת, עַל יְדֵי רַבָּנִים וּמַשְׁפִּיעִים וַחֲסִידִים שֶׁנָּסְעוּ אוֹ שֶׁהִתְיַשְּׁבוּ בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים. אֲבָל כָּאן נִגְלָה סֵדֶר חָדָשׁ: שֶׁכָּל מָקוֹם בָּאָרֶץ, לְפִי הַיְכֹלֶת, יִהְיֶה לוֹ נְקוּדַּת קֶשֶׁר קְבוּעָה, בֵּית חַבַּ"ד, שָׁלִיחַ, שְׁלוּחָה, הָעוֹמְדִים בְּקֶשֶׁר תָּמִידִי עִם הַנָּשִׂיא וּמִתּוֹכָם מְקַשְּׁרִים אֶת מְקוֹמָם, אֶת רְחוֹבָם, אֶת שְׂדֵה הַתְּעוּפָה שֶׁלָּהֶם, אֶת הַקַּמְפּוּס שֶׁלָּהֶם, אֶת הַשּׁוּק שֶׁלָּהֶם, עִם כָּל שַׁלְשֶׁלֶת הַסְּפִירוֹת.

וְאֵין זֶה סְתָם שְׁלִיחוּת בַּפְּשִׁיטוּת שֶׁל שְׁלִיחִים הַנִּשְׁלָחִים; אֶלָּא הִיא הִתְגַּלּוּת הַיְסוֹד כְּאֵבֶר עוֹלָמִי: גּוּף אֶחָד עִם רַבִּים עֲצַבִּים, שֶׁכָּל קְצֵה הַקְּצָווֹת קָשׁוּר יְשִׁיר לַמּוֹחַ וְלַלֵּב. יְהוּדִי בְּאַלַסְקָה, בְּקַטְמַנְדוּ, בְּקָסַבְּלַנְקָה, בְּעִיר קְטַנָּה שֶׁל אֶרֶץ זָרָה, נִכְנָס לְבַיִת קָטָן שֶׁיֵּשׁ מְזוּזָה עַל פִּתְחוֹ, יוֹשֵׁב עַל שֻׁלְחָן, מֵנִיחַ תְּפִלִּין אוֹ מַדְלִיק נֵרוֹת שַׁבָּת, וּבְמַעֲשֶׂה זֶה הוּא מִתְקַשֵּׁר עִם הַפַּרְצוּף הַחַי שֶׁהִתְחִיל בִּיְעָרוֹת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב וְעוֹבֵר עַכְשָׁו עַל יְדֵי הַיְסוֹד עַד לְתוֹךְ יָדוֹ הָעַצְמִית. הַשָּׁלִיחַ אֵינוֹ סְתָם מַנְהִיג עַצְמָאִי; הוּא צִנּוֹר שֶׁל יְסוֹד, כָּל מְהוּתוֹ מֻגְדֶּרֶת עַל יְדֵי זֶה שֶׁהוּא מַעֲבָר, "צִנּוֹר שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ", הַמֵּבִיא שֶׁפַע לַאֲחֵרִים.

וְהַדָּבָר הַמַּפְלִיא הוּא, שֶׁקֶּשֶׁר זֶה אֵינוֹ רַק גֵּיאוֹגְרָפִי אֶלָּא גַּם זְמַנִּי וְתַרְבּוּתִי. הָרַבִּי לֹא אָמַר שֶׁרַק יְהוּדִים שֶׁכְּבָר קְרוֹבִים צְרִיכִים לְהִתְקַשֵּׁר; אֶלָּא הִדְגִּישׁ שֶׁכָּל יְהוּדִי, בְּכָל מַצָּב שֶׁהוּא, יָכוֹל וְחוֹבָה עָלָיו לִהְיוֹת מַדְלִיק נֵרוֹת. וְעֶצֶם הַמּוּשָּׂג שֶׁל "מַדְלִיק נֵרוֹת" הוּא לְשׁוֹן שֶׁל יְסוֹד: הַנֵּר כְּבָר קַיָּם, הַשֶּׁמֶן כְּבָר נִמְצָא; מַה שֶּׁחָסֵר הוּא רַק נְקוּדַּת קֶשֶׁר, לֶהָבָה קְטַנָּה

הַמְגַשֶּׁרֶת בֵּין הָאֵשׁ לַפְּתִילָה. לְכָל יְהוּדִי אָמַר: אַתָּה הוּא אוֹתָהּ נְקוּדָה. אֵין דַּי בְּזֶה שֶׁאַתָּה עַצְמְךָ תִּהְיֶה מְקֻשָּׁר; צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה מְקַשֵּׁר, יְסוֹד קָטָן, מַשְׁפִּיעַ לַאֲחֵרִים. וְכָךְ הַמִּדָּה שֶׁל יְסוֹד אֵינָהּ מֻגְבֶּלֶת בַּנָּשִׂיא לְבַדּוֹ, אֶלָּא נִטְבַּעַת בְּכָל הַדּוֹר כְּלָלוּת: דּוֹר שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא לְקַשֵּׁר, כָּל אֶחָד בִּמְקוֹמוֹ.

וּלְפִי רֹחַב יְסוֹד זֶה, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ גְּבוּלוֹת, מָשַׁךְ הָרַבִּי גַּם אֶת הַכֵּלִים שֶׁל הָעוֹלָם עַצְמוֹ לְתוֹךְ עֲבוֹדַת הַקֶּשֶׁר. כְּשֶׁבַּדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים הָיוּ צְרִיכִים לְהִתְמוֹדֵד עִם מֶמְשָׁלוֹת וַחֲבָרוֹת עוֹיְנוֹת כְּדֵי לִשְׁמֹר בִּכְלָל עַל הַתּוֹרָה, הֲרֵי בַּדּוֹר הַשְּׁבִיעִי נִתְּנוּ טֶכְנוֹלוֹגְיוֹת הַמְקַשְּׁרוֹת יַבֶּשֶׁת לְיַבֶּשֶׁת בִּרְגָעִים. וְהָרַבִּי, שֶׁעִנְיָנוֹ יְסוֹד, תָּפַס אֶת אֵלּוּ כְּכֵלִים לִקְדוּשָּׁה: רַדְיוֹ, חִבּוּרֵי טֶלֶפוֹן, הַקְלָטוֹת, וּלְאַחַר מִכֵּן וִידֵאוֹ וְלַוְיָן; הַכֹּל נִשְׁתַּמֵּשׁ לְהַמְשִׁיךְ הִתְעָרְבוּת שֶׁל הִתְעָרוּת, נִיגּוּן, שִׂיחָה, לִיהוּדִים בְּאֲרָצוֹת רְחוֹקוֹת. כִּי אִם הַתַּחְתּוֹן פּוֹתֵחַ כְּלֵי קֶשֶׁר, זֶה סִימָן שֶׁלְּמַעְלָה יֵשׁ הִתְגַּלּוּת חֲדָשָׁה שֶׁל יְסוֹד הַמְבַקֶּשֶׁת הִתְבַּטְּאוּת; וְהָעֲבוֹדָה הִיא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֵלִים אֵלּוּ לֹא כְּתַכְלִית לְעַצְמָם, אֶלָּא כְּחוּטֵי חַשְׁמַל לֶאֱלוֹקוּת.

וְזֶהוּ גַּם הַפֵּירוּשׁ הַפְּנִימִי בְּשִׂיחוֹתָיו הַתְּדִירוֹת עַל דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים. מִצַּד הַסְּפִירוֹת הַקּוֹדְמוֹת, הַדְּגִישָׁה הִיא לְפָעָמִים עַל עֲלִיָּה: לְגַלּוֹת נְקוּדַּת הַחָכְמָה, לְהַרְחִיב בַּבִּינָה, לִקְבֹּעַ בַּדַּעַת, לֶאֱהֹב וּלְיִרְאָה, לְהִתְגַּבֵּל, לְיַפּוֹת, לְהִלָּחֵם, לְהִתְקַיֵּם. אֲבָל יְסוֹד מְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת: לֹא רַק כַּמָּה גָּבוֹהַּ תּוּכַל לְהַגִּיעַ, אֶלָּא כַּמָּה נָמוּךְ תּוּכַל לְהוֹרִיד; הַאִם מִטְבָּח, מִפְעָל, מִשְׂרָד, מַחְשֵׁב, כְּבִישׁ מָהִיר, יְכוֹלִים לִהְיוֹת מָקוֹם שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה שָׁם בְּהַכָּרָה? הַקְּרִיאָה הַחֲזוֹרִית שֶׁכָּל יְהוּדִי צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא עוֹמֵד לְדִירָה לַה', הִיא קוֹלוֹ שֶׁל יְסוֹד, שֶׁאֵינוֹ נוֹחַ עַד שֶׁגַּם הַנְּקוּדָּה הַתַּחְתּוֹנָה בְּיוֹתֵר תִּהְיֶה קְשׁוּרָה.

וְלָכֵן, בְּצַד כָּל עֲבוֹדַת הַקֶּשֶׁר, הָיְתָה גַּם הַדְּגָשָׁה הַהוֹלֶכֶת וְגוֹבֶרֶת עַל הַגְּאֻלָּה. כִּי בְּסֵדֶר הַסְּפִירוֹת, יְסוֹד עוֹמֵד מִיָּד לְמַעְלָה מִמַּלְכוּת; כָּל תַּכְלִיתוֹ לִשְׁפֹּךְ לְתוֹךְ מַלְכוּת כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מַלְכוּת, גִּלּוּי. וְכֵן גַּם בַּדּוֹר הַשְּׁבִיעִי, מֵהַתְחָלָה הִכְרִיז הָרַבִּי שֶׁדּוֹרֵנוּ הוּא הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַגָּלוּת וְהָרִאשׁוֹן שֶׁל הַגְּאֻלָּה, וּבְשָׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת נַעֲשָׂה זֶה לְדָבָר מֻבְחָן וְתָמִידִי: שֶׁהַגְּאֻלָּה קְרוֹבָה, שֶׁ"כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין", שֶׁהָעֲבוֹדָה עַכְשָׁו הִיא לִפְקֹחַ אֶת הָעֵינַיִם, לִחְיוֹת עִם מָשִׁיחַ, לְהָבִיא אֶת הֶעָתִיד אֶל הַהוֹוֶה עַל יְדֵי מַעֲשִׂים מַמָּשִׁיִּים.

וְכָאן יֵשׁ פֶּלֶא גָּדוֹל. מִצַּד אֶחָד לִמֵּד הָרַבִּי שֶׁהַגְּאֻלָּה הִיא מַתָּנָה גְּמוּרָה מִלְמַעְלָה, תְּלוּיָה בִּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּהִתְגַּלּוּת הַמַּלְכוּת. וּמִצַּד שֵׁנִי הִדְגִּישׁ פַּעַם אַחַר פַּעַם שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ; שֶׁעוֹד מִצְוָה אַחַת, עוֹד מַעֲשֵׂה חֶסֶד אֶחָד, עוֹד נֵר אֶחָד, יָכוֹל לְהַכְרִיעַ אֶת הַכַּף. גַּם זֶה הוּא יְסוֹד: זֶהוּ הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נִפְגָּשִׁים לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, שֶׁבּוֹ גְּזֵרַת שָׁמַיִם קְשׁוּרָה בְּמַעֲשֵׂה הָאָדָם, שֶׁבּוֹ הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן בּוֹחֵר לְקַשֵּׁר עַצְמוֹ בַּמַּעֲשֶׂה הַפָּשׁוּט שֶׁל יְהוּדִי בָּעוֹלָם הַזֶּה.

וּמִכָּל זֶה בָּרוּר שֶׁבְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי אֵינָהּ מִדָּה פְּרָטִית שֶׁל נָשִׂיא יָחִיד, אֶלָּא הִיא מַצִּיאוּת שֶׁל כָּל הָעוֹלָם: דּוֹר שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הַיְכֹלֶת וְהַחִיּוּב לִהְיוֹת דּוֹר הַמְקַשֵּׁר, שֶׁבּוֹ כְּבָר נִפְרְצוּ מַעְיְנוֹת כָּל הַסְּפִירוֹת הַקּוֹדְמוֹת לַחוּץ, שֶׁבּוֹ כְּלֵי הָעוֹלָם כְּבָר מֻתְאָמִים לָשֵׂאת אֱלוֹקוּת, שֶׁבּוֹ כָּל יְהוּדִי כְּבָר שָׁזוּר בַּחֲבָרֵהוּ עַל יְדֵי רִשְׁתּוֹת שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

אָבָל דַּוְקָא זֶה מַעֲלֶה שְׁאֵלָה חֲדָשָׁה. אִם יְסוֹד כְּבָר עָשָׂה תַּפְקִידוֹ בְּמִדָּה כָּזֹאת – אִם אוֹרוֹת חָכְמָה עַד הוֹד כְּבָר נִמְשְׁכוּ לַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים בְּיוֹתֵר, אִם טֶכְנוֹלוֹגְיוֹת הָעוֹלָם כְּבָר נִשְׁתַּמְּשׁוּ לִקְדוּשָּׁה, אִם הָרַבִּי כְּבָר הִמְסִיר כֹּחַ לְכָל יְהוּדִי לִהְיוֹת מַדְלִיק נֵרוֹת – מַה נִּשְׁאַר לְמַלְכוּת? מַהוּ עִנְיַן הַמַּלְכוּת בְּמַצִּיאוּת כָּזוֹ, וּבַמֶּה הוּא נִבְדָּל מִיְּסוֹד? וְעוֹד: הוֹאִיל וּבְמַצָּבֵנוּ הַיְסוֹד כְּבָר מְזֻהֶה עִם הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי, הֵיאַךְ יְכוֹלִים אָנוּ לְדַבֵּר עַל צַעַד נוֹסָף, עַל "שְׁמִינִי", עַל הִתְגַּלּוּת מַלְכוּת וּמָשִׁיחַ, בְּלִי לְהוֹסִיף, חַס וְשָׁלוֹם, דָּבָר שֶׁחוּץ לְשַׁלְשֶׁלֶת הַנְּשִׂיאִים שֶׁלָּנוּ?

וּלְהָבִין זֶה, צָרִיךְ עַכְשָׁו לִפְנוֹת אֶל עִנְיַן הַמַּלְכוּת עַצְמָהּ, לְמַהוּתָהּ הָעֲמוּקָה בְּתוֹרַת הַקַּבָּלָה וּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, וְאֵיךְ שֶׁמַּלְכוּת, אַף שֶׁהִיא מְקַבֶּלֶת הַכֹּל מִיְּסוֹד, מִכָּל מָקוֹם הִיא מַצִּיאוּת חֲדָשָׁה, אֹפֶן הֲוָיָה חָדָשׁ – מַלְכוּת, דִּבּוּר, גִּלּוּי – שֶׁאֵינוֹ נִתְמַעֵט לַצִּנּוֹר הַקּוֹדֵם לָהּ. וְעַל יְדֵי זֶה יוּבַן גַּם מַה פֵּירוּשׁוֹ, בְּתוֹךְ הַסִּפּוּר שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב וְיוֹרְשָׁיו, שֶׁמַּלְכוּת דְּמָשִׁיחַ תִּתְגַּלֶּה כְּכֶתֶר וְהַהַשְׁלָמָה שֶׁל כָּל הַפַּרְצוּף כֻּלּוֹ.

יא

עִנְיַן הַמַּלְכוּת הוּא, לִכְאוֹרָה, עִנְיָן פָּרָדוֹכְסָלִי. מִצַּד אֶחָד, בְּכָל כִּתְבֵי הַקַּבָּלָה וְהַחֲסִידוּת הִיא מֻגְדֶּרֶת כְּ״לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם״ – שֶׁאֵין לָהּ מְאוּמָה מִשֶּׁלָּהּ, אֵין לָהּ אוֹר מִשֶּׁלָּהּ, אֵין לָהּ הַשְׁפָּעָה, אֵין לָהּ תּוֹכֶן הַמַּתְחִיל מֵעַצְמָהּ. כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לָהּ – הִיא מְקַבֶּלֶת מֵהַסְּפִירוֹת הַקּוֹדְמוֹת לָהּ, וּבִפְרָט מִיְּסוֹד, שֶׁהוּא הַמַּשְׁפִּיעַ לַמַּלְכוּת. וּדְוַוקָא מִטַּעַם זֶה, הַמַּלְכוּת הִיא הַתַּחְתּוֹנָה בְּיוֹתֵר מִכָּל הַמִּדּוֹת, הָרְחוֹקָה בְּיוֹתֵר מִן הַמָּקוֹר, הַנִּתֶּנֶת בְּיוֹתֵר לְהַסְתָּרָה וּלְעִרְבּוּב הַכֹּחוֹת הַהֲפוּכִים.

אַךְ מִצַּד שֵׁנִי, אוֹתָהּ מַלְכוּת עַצְמָהּ נִקְרֵאת ״מֶלֶךְ״, ״מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים״, מִדַּת הַמַּלְכוּת עַצְמָהּ; וְדוּמְיָא דְּכֵן, הִיא הַמַּלְכוּת הַשּׁוֹלֶטֶת עַל הַכֹּל, הַקּוֹבַעַת אֶת מְצִיאוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת. כִּי ״אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם״ – וְרַק כְּשֶׁיֵּשׁ ״עָם״, רִיבּוּי נִבְרָאִים נִפְרָדִים הַמַּרְגִּישִׁים אֶת עַצְמָם כְּיֵשׁ, אָז יָכוֹל לְהִתְגַּלּוֹת עִנְיַן הַמַּלְכוּת. וְנִמְצָא, שֶׁהַמִּדָּה הַתַּחְתּוֹנָה בְּיוֹתֵר וְהַמְקַבֶּלֶת בְּיוֹתֵר – הִיא דַּוְקָא הַמָּקוֹם שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה וְהַגִּלּוּי שֶׁל כָּל מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה.

וְצָרִיךְ לְהָבִין: מַהוּ טֶבַע זֶה שֶׁל הַמַּלְכוּת, שֶׁהִיא בְּבַת אַחַת עֲנִיּוּת גְּמוּרָה וּמַלְכוּת גְּמוּרָה; מַדּוּעַ דַּוְקָא עָלֶיהָ נֶאֱמַר ״לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם״, וְאֵיךְ מַסְבִּיר זֶה אֶת הַהֶבְדֵּל הַמְיֻחָד בֵּינָהּ לְיְסוֹד הַקּוֹדֵם לָהּ?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה: כָּל הַסְּפִירוֹת עַד יְסוֹד הֵן עֲדַיִן, בְּאֹפֶן זֶה אוֹ אַחֵר, בְּצַד הַמַּשְׁפִּיעַ. גַּם הַמִּדּוֹת הַנִּמְטוֹת לְמַטָּה לִבְרִיַּת הָעוֹלָמוֹת – חֶסֶד, גְּבוּרָה וְכוּ׳ – הֵן עֲדַיִן בְּעִנְיַן הַגְדָּרַת אֵיךְ שֶׁהָאוֹר הָאֱלוֹקִי מִתְיַחֵס אֶל עַצְמוֹ: אַהֲבָה, יִרְאָה, תִּפְאֶרֶת, נֶצַח, הוֹד, יְסוֹד. הֵן צוּרוֹת תּוֹדָעָה, מִדּוֹת בְּהִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת הָאֱלוֹקִית. וִיסוֹד, אַף שֶׁכְּבָר נוֹטֶה הוּא לְצַד הַמְקַבֵּל וְלוֹקֵחַ בְּחֶשְׁבּוֹן אֶת פְּרָטֵי הַמְקַבֵּל, מִכָּל מָקוֹם בְּעֶצֶם מַהוּתוֹ הוּא כֹּחַ הַהַשְׁפָּעָה, הַקֶּשֶׁר הַפְּנִימִי שֶׁל הַמַּשְׁפִּיעַ עִם הַמְקַבֵּל.

מַלְכוּת, לְעוּמַּת זֶה, הִיא הַנְּקוּדָּה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּהּ הַמַּבָּט אֵינוֹ עוֹד עַל הַמַּשְׁפִּיעַ כְּלָל, אֶלָּא עַל הַמְּקַבְּלִים, עַל הָעוֹלָמוֹת כְּפִי שֶׁהֵם עוֹמְדִים בִּמְצִיאוּתָם הַמֻּרְגֶּשֶׁת לְעַצְמָם. לָכֵן, בְּיַחַס לַסְּפִירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה, מַלְכוּת הִיא בֶּאֱמֶת "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם"; הִיא קַבָּלָה טְהוֹרָה, רֵיקָנוּת מֵאוֹר עַצְמִי כְּדֵי לְקַבֵּל וּלְשַׁקֵּף בְּדִיּוּק אֶת מַה שֶּׁנִּתָּן מִלְמַעְלָה. אֲבָל בְּיַחַס לָעוֹלָמוֹת שֶׁלְּמַטָּה, דַּוְקָא קַבָּלָה זוֹ נַעֲשֵׂית לְמֶמְשָׁלָה מֻחְלֶטֶת, כִּי כָּל מַה שֶּׁהֵם פּוֹגְשִׁים מֵהָאֱלוֹקוּת – אֵינוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁכְּבָר עָבַר עַל יְדֵי הַמַּלְכוּת. הַמַּלְכוּת הִיא "פְּנֵי" הָאֱלוֹקוּת כְּלַפֵּי הָעוֹלָמוֹת.

וְלָכֵן נִקְרֵאת הַמַּלְכוּת בַּקַּבָּלָה "דִּבּוּר". כִּי הַדִּבּוּר, בְּטִבְעוֹ, אֵין לוֹ תּוֹכֶן עַצְמִי; אֶלָּא הוּא מְבַטֵּא רַק מַה שֶּׁהַשֵּׂכֶל וְהַלֵּב כְּבָר הִשִּׂיגוּ וְהֶרְגִּישׁוּ. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, בְּעִנְיְנֵי הַהִתְיַחֲסוּת עִם זוּלָתוֹ – הַדִּבּוּר הוּא הַכֹּל. בְּלִי דִּבּוּר, כָּל הַחָכְמָה, הָרְגָשׁוֹת וְהַחְלָטוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ נִשְׁאָרִים נְעוּלִים בְּתוֹכָהּ; וְעַל־יְדֵי הַדִּבּוּר הֵם נַעֲשִׂים מְצִיאוּת לְזוּלָתוֹ, מְעַצְּבִים יַחֲסִים, בְּרִיתוֹת, עַמִּים. וְכֵן לְמַעְלָה: מַלְכוּת כְּדִבּוּר אֱלוֹקִי הִיא הַדִּבּוּר שֶׁבּוֹ "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ", הַהַגְדָּרָה שֶׁבָּהּ כָּל הַסְּפִירוֹת הַקּוֹדְמוֹת נִכְנָסוֹת לְשָׂדֶה הַמְּצִיאוּת שֶׁל הָעוֹלָמוֹת הַמַּמָּשִׁיִּים.

וּמִזֶּה יְכוֹלִים אָנוּ לְהַתְחִיל לְהָבִין אֶת הַצֹּרֶךְ הַפְּנִימִי בְּמַלְכוּת אַחֲרֵי יְסוֹד, גַּם כְּשֶׁיְּסוֹד הִשְׁלִים כְּבָר, בְּאֹפֶן הַשָּׁלֵם בְּיוֹתֵר, אֶת תַּפְקִידוֹ בַּקֶּשֶׁר. כִּי יְסוֹד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר, מְחַבֵּר אֶת הַמַּשְׁפִּיעַ וְהַמְקַבֵּל בְּקֶשֶׁר פְּנִימִי נִסְתָּר, כְּצִנּוֹר פְּנִימִי שֶׁעַל־יָדוֹ הָאוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנִים מַגִּיעִים אֶל כָּל מָקוֹם, אָדָם וּמַצָּב פְּרָטִי. אֲבָל כָּל זֶה נִשְׁאָר, כִּבְיָכוֹל, בִּבְחִינַת קֶשֶׁר פְּנִימִי, נוֹדָע לָאֵלּוּ הַמְקֻשָּׁרִים, מֻרְגָּשׁ לָאֵלּוּ הַנִּכְנָסִים לַצִּנּוֹר. הָעוֹלָם כְּעוֹלָם, הַ"עָם" בְּתוֹדָעָתוֹ הָעַצְמִית, עֲדַיִן יָכוֹל לְהַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּנִפְרָד, כַּאֲסֵפַת פְּרָטִים שֶׁבְּתוֹכָם הָאֱלוֹקוּת נוֹכַחַת עַל־יְדֵי נְקֻדּוֹת מְסֻיָּמוֹת שֶׁל מַגָּע, אֲבָל לֹא כִּמְצִיאוּת הַמַּלְכוּתִית עַצְמָהּ שֶׁל קִיּוּמָם.

מַלְכוּת, לְעוּמַּת זֶה, הִיא כְּשֶׁמַּה שֶּׁזָּרַם עַל־יְדֵי יְסוֹד נַעֲשֶׂה הַפָּנִים הַגְּלוּיִים, הַמֻּכְרָחִים, הַמְּמֻסְּגָּרִים שֶׁל הַמְּצִיאוּת. כְּשֶׁהַדִּבּוּר לוֹקֵחַ אֶת הַמַּחֲשָׁבָה הַנִּסְתֶּרֶת וּמַעֲמִיד אוֹתָהּ בְּעוֹלָם גָּלוּי שֶׁכָּל הָעוֹלָם יָכוֹל לִשְׁמֹעַ, כָּךְ מַלְכוּת לוֹקַחַת אֶת הַקֶּשֶׁר הַפְּנִימִי שֶׁל יְסוֹד וּמְגַלָּה אוֹתוֹ כְּמַלְכוּת ה' בָּעוֹלָם: הַהַכָּרָה הַבְּרוּרָה שֶׁ"ה' מָלָךְ, ה' מָלַךְ, ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד", שֶׁאֵין מָקוֹם, אֵין רֶגַע, אֵין בְּרוּיָּא שֶׁחוּץ לְמַלְכוּתוֹ.

וְזֶהוּ הַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי שֶׁל מַה שֶּׁנִּקְרָא בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת "גְּאֻלָּה". כִּי גָּלוּת אֵינָהּ רַק הַפִּזּוּר הַגַּשְׁמִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא רַק הַהַסְתָּרַת הַנִּסִּים, אֶלָּא הִיא הַהַסְתָּרָה עַל מַלְכוּת ה'. הָעוֹלָם נִרְאֶה כְּמוֹ הֶפְקֵר, נִמְשָׁל עַל־יְדֵי מִקְרֶה, טֶבַע, כֹּחוֹת אֱנוֹשִׁיִּים. גַּם כְּשֶׁיֵּשׁ יְחִידִים שֶׁל קֶשֶׁר עָמוֹק – צַדִּיקִים, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, עוֹבְדֵי ה' – מַלְכוּת ה' עַל הַ"עָם", עַל הַמֶּרְחָב הַצִּבּוּרִי שֶׁל חַיֵּי הָאָדָם, אֵינָהּ נִרְאֵית. לָכֵן גְּאֻלָּה הִיא בְּהַגְדָּרָתָהּ גִּלּוּי מַלְכוּת ה' בָּעוֹלָם, שֶׁאוֹתָהּ מְצִיאוּת עַצְמָהּ שֶׁלִּפְנֵי־כֵן הָיְתָה נִתְחַוָּה כְּנִפְרֶדֶת – הִיא עַצְמָהּ תַּכִּיר וְתְקַבֵּל עָלֶיהָ עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. "וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד".

וְעַל פִּי זֶה יְכוֹלִים אָנוּ לְהַתְחִיל לְהָבִין אֶת הַדְגָּשׁוֹ שֶׁל הָרַבִּי בְּהַרְבֵּה שִׂיחוֹת, שֶׁדּוֹרֵנוּ הוּא הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי, שֶׁ"כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁל הָעֲבוֹדָה נִגְמְרוּ", וְשֶׁכָּל מַה שֶּׁנִּשְׁאַר הוּא רַק עִנְיָן קַבָּלַת מַלְכוּתוֹ בְּפוֹעַל. כִּי כְּשֶׁבְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי כְּבָר הִמְשִׁיכָה אֶת הָאוֹרוֹת שֶׁל כָּל הַסְּפִירוֹת הַקּוֹדְמוֹת עַד לַמְּקוֹמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים בְּיוֹתֵר, כְּשֶׁהַצִּנּוֹרוֹת כְּבָר קַיָּמִים, כְּשֶׁהַמַּעְיָנוֹת כְּבָר "חוּצָה" – אָז הָעֲבוֹדָה הַנּוֹתֶרֶת אֵינָהּ לִבְרוֹא קְשָׁרִים חֲדָשִׁים, אֶלָּא לְקַבֵּל וּלְגַלּוֹת אֶת הַמַּלְכוּת שֶׁכְּבָר נוֹכַחַת בְּתוֹךְ אוֹתָם קְשָׁרִים.

וּמִזֶּה גַּם מוּבָן אוֹתָן לְשׁוֹנוֹת מַפְלִיאוֹת, "הִנֵּה הִנֵּה מָשִׁיחַ בָּא", הַהַדְגָּשָׁה שֶׁמְּצִיאוּת מָשִׁיחַ וְהַגְּאֻלָּה הֵם כְּבָר "בִּמְצִיאוּת הַיֵּשׁ", שֶׁמַּה שֶּׁחָסֵר אֵינוֹ הַהַשְׁפָּעָה מִלְמַעְלָה אֶלָּא הַגִּלּוּי בְּמַלְכוּת, בַּ"עָם", בַּדִּבּוּר וּבְדַעַת שֶׁל הָעוֹלָם. בִּלְשׁוֹן אַחֶרֶת: הַיְסוֹד כְּבָר עָשָׂה אֶת פְּעֻלָּתוֹ בְּאֹפֶן נִפְלָא; מַה שֶּׁנִּדְרָשׁ עַכְשָׁו הוּא הַמַּעֲבָר מִיְּסוֹד לְמַלְכוּת, מִקֶּשֶׁר פְּנִימִי לְמַלְכוּת גְּלוּיָה.

אַךְ בִּנְקוּדָּה זוֹ מִתְעוֹרֶרֶת שׁוּב קֻשְׁיָא אַחֶרֶת. אִם מַלְכוּת הִיא גִּלּוּי מַלְכוּת ה' בָּעוֹלָם, וְדוֹרֵנוּ הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי הוּא יְסוֹד הַדּוֹר הַמַּכְשִׁיר וְדוֹחֵף לְגִלּוּי זֶה – מַהוּ הַצּוּרָה הָאֱנוֹשִׁית הַמּוּחֶשֶׁת שֶׁל מַלְכוּת זוֹ? שֶׁהֲרֵי כָּל הַדִּבּוּר שֶׁלָּנוּ עַד כָּאן הָיָה בְּתוֹךְ הַסֵּדֶר דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כְּמוֹ שֶׁהוּא מִתְגַּלֶּה בְּפַרְצוּף הַנְּשִׂיאִים; דִּבַּרְנוּ עַל חָכְמָה, בִּינָה וְכוּ' כְּפִי שֶׁהֵן מִתְגַּלּוֹת עַל־יְדֵי נְשִׂיאִים פְּרָטִיִּים שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אֵיךְ אֵפוֹא נְתָאֵר אֶת הַמַּלְכוּת בְּשַׁלְשֶׁלֶת זוֹ?

וְעַל כָּךְ צָרִיךְ לַחֲזוֹר אֶל דִּבְרֵי הַחֲזָ"ל וְהָרַמְבַּ"ם הַבְּרוּרִים, שֶׁמָּשִׁיחַ הוּא מֶלֶךְ בְּנֵי אָדָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם מִבֵּית דָּוִד, גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, הַמַּנְהִיג אֶת יִשְׂרָאֵל, נִלְחָם מִלְחֲמוֹת ה', מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, בּוֹנֶה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְעַל־יָדוֹ נִגְלֵית מַלְכוּת ה' בָּעוֹלָם. מִצַּד אֶחָד, כָּל עִנְיָנוֹ הוּא מַלְכוּת ה'; אֵינוֹ מֶלֶךְ עַצְמָאִי כְּלָל, אֶלָּא מֶרְכָּבָה לְמַלְכוּת אֱלוֹקִית. וּמִצַּד שֵׁנִי, אֵינוֹ סְפִירָה מֻפְשֶׁטֶת, אֶלָּא נָשִׂיא מֻחָשִׁי, "מֶלֶךְ" אֱנוֹשִׁי שֶׁבּוֹ מִתְגַּלָּה וּמִתְגַּשֶּׁמֶת סְפִירַת הַמַּלְכוּת.

וְעַל כֵּן אָנוּ מֻכְרָחִים לוֹמַר, שֶׁכְּשֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים עַל מַלְכוּת כְּהַשְׁלָמַת פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים, אֵין זֶה שֶׁאָנוּ מוֹסִיפִים, חַס וְשָׁלוֹם, דְּמוּת אַחַת עֶשְׂרֵה לְמַעְלָה מֵעֶשֶׂר, אֶלָּא שֶׁאָנוּ מְתָאֲרִים אֶת הַמַּצָּב שֶׁבּוֹ הָעֲשָׂרָה הַשְּׁלֵמִים – מֵחָכְמָה עַד יְסוֹד, כְּפִי שֶׁנִּתְגַּלּוּ מֵהַבַּעַל שֵׁם טוֹב עַד הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי – עוֹמְדִים בְּצוּרַת מַלְכוּת: כְּמַלְכוּת גְּלוּיָה, כְּהַנְהָגָה מְקֻבֶּלֶת וּמְגֻלָּה שֶׁל מָשִׁיחַ עַל יִשְׂרָאֵל, וְעַל־יְדֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הָעוֹלָם.

אוֹ, בִּלְשׁוֹן אַחֶרֶת: מַלְכוּת כָּאן אֵינָהּ פֵּרוּשָׁהּ סְפִירָה אַחֶרֶת הַנּוֹסֶפֶת עַל יְסוֹד, אֶלָּא גִּלּוּי הַמְּצִיאוּת שֶׁל יְסוֹד עַצְמוֹ כְּמַלְכוּת. כָּל מַה שֶּׁיְּסוֹד כִּנֵּס, חִבֵּר וְהֶעֱבִיר – נַעֲשֶׂה, בְּמַלְכוּת, לְמַלְכוּת הַגְּלוּיָה שֶׁל "מֶלֶךְ" אֱנוֹשִׁי שֶׁהוּא "כָּל הַמִּדּוֹת כֻּלָּם", שֶׁבּוֹ כָּל הָאוֹרוֹת שֶׁל הָרַבִּיִּים הַקּוֹדְמִים מְאִירִים בְּאֹפֶן גָּלוּי, וּמַלְכוּתוֹ הִיא הַגְּאֻלָּה.

אַךְ גַּם זֶה מַשְׁאִיר אוֹתָנוּ עִם הֶכְרֵחַ נוֹסָף. אִם מָשִׁיחַ הוּא מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד, צַדִּיק בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָאִישִׁיּוּת שֶׁלּוֹ, מִדּוֹתָיו וַעֲבוֹדָתוֹ מְתֹאָרִים בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי חֲזָ"ל – צָרִיךְ לִשְׁאוֹל: מַה הֵם תֵּיאוּרִים אֵלּוּ, וְאֵיךְ הֵם מְבַטְּאִים אֶת עִנְיָן הַמַּלְכוּת כְּפִי שֶׁהִגְדַּרְנוּ אוֹתוֹ? וְעוֹד, הוֹאִיל וְאָנוּ מְדַבְּרִים בְּתוֹךְ הַסֵּדֶר שֶׁל נְשִׂיאֵינוּ, אֵיךְ יְכוֹלִים אָנוּ לְדַבֵּר, בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, עַל "מַצָּב" שְׁמִינִי – מַלְכוּת – הַבָּא מִתּוֹךְ הַשֶּׁבַע הַשְּׁלֵמִים, בְּלִי לָצֵאת מִן הַדְּפוּס הַנָּתוּן שֶׁל עֶשֶׂר סְפִירוֹת וְשִׁבְעָה דּוֹרוֹת?

וּלְבָאֵר זֶה, צָרִיךְ עַכְשָׁו לִפְנוֹת אֶל הַתְּמוּנוֹת הַנְּבוּאִיּוֹת וְהָרַבָּנִיּוֹת שֶׁל מָשִׁיחַ עַצְמוֹ, כְּפִי שֶׁהֵן מוֹפִיעוֹת בַּתָּנָ"ךְ, בְּדִבְרֵי חֲזָ"ל וּבְהִלְכוֹת הָרַמְבַּ"ם, וְלִרְאוֹת אֵיךְ הַתֵּיאוּר שֶׁל עֲנָוְתָנוּתוֹ, דִּינוֹ, תּוֹרָתוֹ, יִסּוּרָיו וּמַנְהִיגוּתוֹ כֻּלָּם יוֹצְאִים וּמְגַלִּים אֶת עִנְיַן הַמַּלְכוּת. וְעַל־יְדֵי זֶה יִתְבָּאֵר מַה פֵּירוּשׁ הַדָּבָר שֶׁמַּלְכוּת דְּמָשִׁיחַ הִיא פְּרִיחָתוֹ וּפִרְחָתוֹ שֶׁל כָּל הַשַּׁלְשֶׁלֶת שֶׁתֵּאַרְנוּ, וְאֵיךְ שֶׁעִנְיָן "שְׁמִינִי" אֵינוֹ תּוֹסֶפֶת, אֶלָּא גִּלּוּי מַה שֶּׁהָיָה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה – בְּסוֹף הַמַּעֲשֶׂה.

יב

כְּשֶׁאָנוּ מְבַקְשִׁים עַכְשָׁו לְדַבֵּר עַל "הָאִישִׁיּוּת" וְהַמִּדּוֹת שֶׁל מָשִׁיחַ, אֵין זֶה, חַס וְשָׁלוֹם, בְּאֹפֶן שֶׁאָנוּ מְדַמִּים אִישׁ כְּפִי לִבֵּנוּ אָנוּ. אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא לְהַאֲזִין לַדְּמוּת אֲשֶׁר הַתּוֹרָה עַצְמָהּ כְּבָר חָקְקָה, בַּנְּבִיאִים, בְּדִבְרֵי חֲזָ"ל וּבִפְסַק הֲלָכָה שֶׁל הָרַמְבַּ"ם, וּלְהַכִּיר בְּתוֹךְ דְּמוּת זוֹ דַּוְקָא אֶת עִנְיַן הַמַּלְכוּת כְּפִי שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל – בִּטּוּל, קַבָּלַת עוֹל, דִּבּוּר, וּמַנְהִיגוּת גְּלוּיָה הַבָּאָה מִתּוֹךְ הָעָם.

וּלְזֶה צָרִיךְ לְהַעֲמִיד תְּחִלָּה לְפָנֵינוּ אֶת הַתֵּיאוּר הַבָּרוּר שֶׁבִּישַׁעְיָה. "וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי, וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה. וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה', רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה, רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה, רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה'." הַנָּבִיא אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּאָמְרוֹ "רוּחַ ה'" בִּלְבַד, אֶלָּא מְפָרֵט שֵׁשׁ לְשׁוֹנוֹת שֶׁל "רוּחַ" שֶׁבְּתוֹכוֹ – חָכְמָה, בִּינָה, עֵצָה, גְּבוּרָה, דַּעַת, יִרְאָה – וּמִיָּד לְאַחַר מִכֵּן מַמְשִׁיךְ: "וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה', וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט, וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ. וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים, וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ." הוּא מִתְעַנֵּג בְּיִרְאַת ה'; אֵינוֹ דָּן עַל פִּי הָעֵינַיִם וְהָאָזְנַיִם; הוּא דָּן אֶת הָעֲנִיִּים בְּצֶדֶק וּמוֹכִיחַ בְּיֹשֶׁר אֶת עַנְוֵי הָאָרֶץ.

לִכְאוֹרָה, נִרְאֶה כָּאן תֵּיאוּר שֶׁל מוֹחִין וּמִדּוֹת – חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת, יִרְאָה, גְּבוּרָה, רַחֲמִים – וְלֹא שֶׁל מַלְכוּת. אֲבָל לְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר, שֶׁמַּלְכוּת הִיא "לֵית לַהּ מִגַּרְמַהּ כְּלוּם" וּמִמֵּילָא הִיא מְקַבֶּלֶת וּמְגַלָּה אֶת כָּל מַה שֶּׁלְּפָנֶיהָ, הֲרֵי דַּוְקָא שְׁלֵימוּת זוֹ שֶׁל "רוּחַ" הִיא הַסִּימָן שֶׁל מַלְכוּת. כִּי רַק מַלְכוּת הִיא "כָּל הַמִּדּוֹת כֻּלָּם" בַּמּוּבָן שֶׁהִיא גִּלּוּי כְּלָלִי שֶׁל כָּל הַמִּדּוֹת לְעוֹלָמוֹת. בַּאֲצִילוּת, חָכְמָה מְאִירָה בַּחָכְמָה, וּבִינָה בַּבִּינָה; הָאַחְדוּת שֶׁבֵּינֵיהֶם עֲדַיִן הִיא בְּאֹפֶן פְּנִימִי. רַק מַלְכוּת עוֹמֶדֶת כְּבִיטּוּי הַכְּלָלִי: מַה שֶּׁהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר וְעוֹשֶׂה הוּא סִכּוּם כָּל הָעֵצוֹת הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁבַּהֵיכָל.

וְלָכֵן, כְּשֶׁיְּשַׁעְיָה אוֹמֵר שֶׁעַל הַ"חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי" נוֹחָה "רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה... רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה'", אֵינוֹ מְתָאֵר רַק אֶת מַעֲמָדוֹ הַפְּנִימִי, אֶלָּא גַּם אֶת עֶצֶם מַהוּתוֹ הַמַּלְכוּתִית: הוּא הַזֶּה שֶׁבּוֹ כָּל הָרוּחַ שֶׁל הַסְּפִירוֹת שֶׁלְּפָנָיו כְּבָר עוֹמֵד בְּצוּרָה מוּכָנָה לְמִשְׁפָּט, לְהַנְהָגָה, לְהַנְהָגַת הַדַּל וְהֶעָנוּ. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁמִּיָּד לְאַחַר מִנְיַן הָרוּחוֹת, הַנָּבִיא פּוֹנֶה לְתָאֵר אֶת תַּפְקִידוֹ לָדוּן אֶת הָעֲנִיִּים, לְהַכּוֹת אֶת הָרְשָׁעִים, לְמַלֵּא אֶת הָאָרֶץ בְּדַעַת אֱלוֹקוּת – וְכֻלָּם הֵם בִּטּוּיִים שֶׁל מַלְכוּת.

וְעוֹד, הַנָּבִיא מַדְגִּישׁ שֶׁ"וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'", שֶׁעִקַּר תַּעֲנוּגוֹ הוּא יִרְאָה. וְהִנֵּה הַיִּרְאָה, וּבִפְרָט יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, הִיא שֹׁרֶשׁ הַמַּלְכוּת, כִּי מַלְכוּת אֵינָהּ שׁוֹרָה אֶלָּא עַל הַבִּטּוּל. מֶלֶךְ שֶׁתַּעֲנוּגוֹ הַפְּנִימִי הוּא יִרְאַת ה', וְלֹא כְּבוֹד הַכִּסֵּא, הוּא מֶרְכָּבָה לְמַלְכוּת דִּקְדוּשָּׁה, שֶׁבָּהּ הַמַּלְכוּת וְהַבִּטּוּל הֵם דָּבָר אֶחָד.

אוֹתוֹ הַדְּפֹס עַצְמוֹ אָנוּ מוֹצְאִים מְזֻקָּק בִּלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם, הַמְקַבֵּץ אֶת כָּל הַדִּבְרֵי חֲזָ"ל הַמְּפֻזָּרִים לִהְיוֹת הֲלָכָה פְּסוּקָה. בְּהִלְכוֹת מְלָכִים פֶּרֶק י"א כּוֹתֵב: "הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד לַעֲמֹד וּלְהַחֲזִיר מַלְכוּת בֵּית דָּוִד לְיוֹשְׁנָהּ הָרִאשׁוֹנָה... וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה', וְיַכְפֶּה כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ, וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'." וּמְגַדֵּר הוּא אֶת קְרִיטֶרְיוֹנֵי הַזֶּהוּת שֶׁלּוֹ: שֶׁיִּהְיֶה "עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו, כְּפִי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל פֶּה", וְשֶׁ"יַּכְפֶּה כָּל יִשְׂרָאֵל", "וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'", וּלְבַסּוֹף "יִבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ וִיקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל".

הִנֵּה כַּמָּה יְסוֹדוֹת נִגְלִים כָּאן. רִאשׁוֹנָה, שֶׁמָּשִׁיחַ הוּא בִּפְרוּשׁ "מֶלֶךְ" – "הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ" – מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם מִבֵּית דָּוִד, בֶּן־אָדָם גַּשְׁמִי וּבַעַל־גּוּף, שֶׁצָּרִיךְ "לַעֲמֹד" בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּגוּף, בְּדוֹר מְסֻיָּם. שֵׁנִית, שֶׁמַּלְכוּתוֹ אֵינָהּ בָּאָה אֵלָיו כִּזְכוּת בִּיּוֹלוֹגִית בְּעָלְמָא, אֶלָּא נִפְעֶלֶת עַל־יְדֵי תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה: "עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו"; וְעַל־יְדֵי הַנְהָגָה: שֶׁהוּא כּוֹפֶה אֶת יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת בִּדְרָכֶיהָ, נִלְחָם מִלְחֲמוֹת ה', בּוֹנֶה אֶת הַמִּקְדָּשׁ. מַלְכוּתוֹ הִיא הַגִּלּוּי שֶׁל תּוֹרָתוֹ הַפְּנִימִית וּבִטּוּלוֹ. וְזֶהוּ עֶצֶם הָעִנְיָן שֶׁמַּלְכוּת "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם": כָּל מְצִיאוּתָהּ הִיא לִהְיוֹת הַכְּלִי שֶׁעַל־יָדוֹ רָצוֹן וְחָכְמָה עֶלְיוֹנִים נַעֲשִׂים גְּזֵרוֹת וּמַעֲרָכוֹת מַמָּשׁ בְּחַיֵּי הָעָם.

וְעוֹד מוֹסִיף הָרַמְבַּ"ם וְלוֹמֵד שֶׁ"אִם עָשָׂה וְהִצְלִיחַ, וּבָנָה מִקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ, וְקִבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל – הֲרֵי זֶה מָשִׁיחַ בְּוַדַּאי". דְּהַיְנוּ, שֶׁוַּדָּאוּת הַזֶּהוּת שֶׁלּוֹ אֵינָהּ עַל־יְדֵי נְבוּאָה, וְלֹא עַל־יְדֵי אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים נִפְלָאִים, אֶלָּא עַל־יְדֵי פְּעוּלוֹת הַמַּלְכוּת: שֶׁבֶּאֱמֶת הוּא מַחֲזִיר אֶת מַעֲשֵׂה הַתּוֹרָה וְאֶת מַעַרְכוֹת הַקְּדוּשָּׁה לִמְקוֹמָן. מָשִׁיחַ נִגְדָּר, לְפִי הֲלָכָה, כְּמִי שֶׁהַמַּנְהִיגוּת שֶׁלּוֹ מְשַׁנָּה אֶת הַנְהָגַת הָרַבִּים שֶׁל יִשְׂרָאֵל – מַלְכוּת בְּפוֹעַל.

וְעַכְשָׁו יוּבַן גַּם מַדּוּעַ חֲזָ"ל, כְּשֶׁהֵם מְתָאֲרִים אֶת אֹפֶן מְצִיאוּתוֹ הָאִישִׁית קֹדֶם גִּלּוּי זֶה, צוֹבְעִים אוֹתוֹ כְּנִסְתָּר בֵּין הַשְּׁפָלִים וְהַמִּתְיַסְּרִים. בְּסַנְהֶדְרִין צ"ח מוֹצְאִים אָנוּ כַּמָּה שֵׁמוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ עַל מָשִׁיחַ. וּבְתוֹכָם: "חִיוָּרָא דְּבֵי רַבִּי" – הַמְּצֹרָע שֶׁבְּבֵית רַבִּי – עַל־פִּי הַפָּסוּק "אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם". וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמֶרֶת הַגְּמָרָא עַל מָשִׁיחַ שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּשַׁעֲרֵי רוֹמָא, "בֵּין עֲנִיֵּי וּמְצוֹרָעֵי", בֵּין הָרְשׁוּמִים וְהַמֻּכִּים, וְקוֹשֵׁר אֶת מַכּוֹתָיו אַחַת אַחַת כְּדֵי שֶׁאִם יִקָּרֵא – יָקוּם מִיָּד.

וּבַמִּדְרָשִׁים נֶאֱמַר שֶׁ"מָּשִׁיחַ יוֹשֵׁב בֵּין עֲנִיֵּי חוּץ לָאָרֶץ", וְשֶׁ"כָּל צַעֲרוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָלָיו". הוּא נוֹשֵׂא אֶת חֳלָיֵיהֶם, יוֹשֵׁב בְּגָלוּתָם.

וְלִכְאוֹרָה, נִרְאֶה כָּאן תֵּיאוּר שֶׁל יִסּוּרִים, שֶׁל מִדַּת הַיְסוֹד אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁל נֶצַח בְּעִנְיַן הַסְּבִילָה. אֲבָל בֶּאֱמֶת, גַּם זֶה הוּא מַלְכוּת. כִּי מַלְכוּת, כַּנּוֹדָע, מִתְקַשֶּׁרֶת עִם הַשְּׁכִינָה, "שְׁכִינְתָּא בְּגָלוּתָא", הַשְּׁכִינָה הַיּוֹרֶדֶת עִם יִשְׂרָאֵל בְּכָל גָּלוּיוֹתֵיהֶם. הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּא מַלְכוּת בְּאָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת, מִמֵּילָא, זֶה שֶׁנִּמְצָא עִמָּהֶם לֹא רַק בִּשְׁעַת גְּאֻלָּתָם אֶלָּא גַּם בִּשְׁעַת גָּלוּתָם, שֶׁמַּנִּיחַ לִכְאֵב שֶׁלָּהֶם לְהִכָּנֵס לְתוֹךְ גּוּפוֹ הוּא. מַלְכוּת הִיא "רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת מָוֶת", הַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה, הָרַגְלַיִם הַיּוֹרְדִים לְמַטָּה. וְלָכֵן מָשִׁיחַ הַיּוֹשֵׁב בֵּין עֲנִיִּים וַחֲלוּשִׁים הוּא הַבִּטּוּי הָאֱנוֹשִׁי שֶׁל מַלְכוּת הַשְּׁכִינָה בַּגָּלוּת.

וְאַף שֶׁבְּאוֹתָהּ יְשִׁיבָה שֶׁל שִׁבְרוֹן, נִגְלִים בְּתוֹכוֹ דַּוְקָא עַנְוְתָנוּתוֹ וְקַבָּלַת עוֹלוֹ. אֵינוֹ עוֹמֵד מִבַּחוּץ עַל כִּסֵּא שֵׁשׁ מַדְרֵגוֹת מְשֻׁשָּׁף בַּשַּׁיִשׁ, וּמְחַכֶּה עַד שֶׁהָעָם יִהְיֶה רָאוּי. הוּא יוֹשֵׁב עִמָּהֶם בֶּעָפָר, כְּשֶׁהַשְּׁכִינָה יוֹשֶׁבֶת "בְּעַפְרָא". זֶהוּ מַלְכוּת בִּבְחִינַת הַבִּטּוּל: "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם" – אֵין לָהּ כְּלוּם מִשֶּׁלָּהּ, רַק מַה שֶּׁהָעָם מַכְנִיס אֵלֶיהָ. פְּצָעֵיהֶם הֵם אֲסוּרָיו; צַעֲקָתָם הִיא עֲבוֹדָתוֹ הַפְּנִימִית.

וְזֶהוּ גַּם הַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי שֶׁבְּדִבְרֵי חֲזָ"ל עַל הַפָּסוּק "וְהוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר". הַנָּבִיא זְכַרְיָה קוֹרֵא לוֹ "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר". וַחֲזָ"ל מְבָאֲרִים שֶׁ"עָנִי" כָּאן פֵּירוּשׁוֹ שָׁפָל וְעָנָו, וְשֶׁ"חֲמוֹר" רוֹמֵז עַל "חוֹמְרִיּוּת", הַחֹמֶר וְהַגַּשְׁמִיּוּת. הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ מְצוּיָּר כָּךְ שֶׁהוּא רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר, דְּהַיְנוּ מַרְכִּיב וּמְנַהֵל אֶת הַחוֹמְרִיּוּת שֶׁל הָעוֹלָם; אֲבָל אֹפֶן זֶה הוּא "עָנִי", לֹא בְּגַסּוּת שֶׁל כִּבּוּשׁ וּשְׁלִיטָה. הוּא מוֹשֵׁל עַל הַחֲמוֹר דַּוְקָא מִשּׁוּם שֶׁהוּא עָנִי בְּעַצְמוֹ, רֵיק מִגַּסּוּת הַיֵּשׁ, וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶלָּא אֶת עֹל ה'.

וּבָזֶה נִרְאוֹת שְׁתֵּי פָּנִים מַשְׁלִימוֹת שֶׁל מַלְכוּת: מִצַּד אֶחָד, מַלְכוּת כְּתִפְאֶרֶת וּמַלְכוּת – הוּא מֶלֶךְ; וּמִצַּד שֵׁנִי, מַלְכוּת כַּעֲנָוָה וְקַבָּלַת עוֹל – "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר". וּבִקְדוּשָּׁה אֵין שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ סוֹתְרוֹת זֶאֶת זֹאת. כִּי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מְצֻוֶּה לִכְתֹּב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה וְלִקְרוֹת בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו "לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו". עֶצֶם הַמַּלְכוּת שֶׁלּוֹ דּוֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ בִּטּוּל תָּמִידִי. וּגְדוּלַּת מַלְכוּת שֶׁל מָשִׁיחַ הִיא שֶׁעֲנָוָה זוֹ אֵינָהּ רַק שְׁמִירָה מִן הַקִּלְקוּל, אֶלָּא הִיא הַתּוֹכֶן הַחִיּוּבִי שֶׁל מַלְכוּתוֹ: הוּא מֶלֶךְ מִשּׁוּם שֶׁהוּא הַמְקַבֵּל הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר שֶׁל עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, וּמְמֵילָא הַצִּנּוֹר הַבָּהִיר בְּיוֹתֵר לְהַעֲבִיר עֹל זֶה לְיִשְׂרָאֵל.

וְעַכְשָׁו יוּבַן גַּם מַדּוּעַ מַדְגִּישׁ הָרַמְבַּ"ם שֶׁמָּשִׁיחַ הוּא "עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו". יֵשׁ שֶׁמְּדַמִּים שֶׁמַּלְכוּת הִיא רֹבָהּ כֹּחַ פּוֹלִיטִי, כָּרִיזְמָה, אוֹ אִסְטְרָטֶגְיָה צְבָאִית. אֲבָל הֲלָכָה פּוֹסֶקֶת שֶׁהַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ הוּא רִאשׁוֹן לְכֹל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וְצַדִּיק בַּמִּצְוֹת. כִּי מַלְכוּת דִּקְדוּשָּׁה אֵין לָהּ מְצִיאוּת אֶלָּא לִהְיוֹת הַדִּבּוּר וְהַנְהָגַת הַתּוֹרָה בָּעוֹלָם. אִם תּוֹרָתוֹ שְׁלֵמָה – מַלְכוּתוֹ הִיא מַרְאָה נֶאֱמָנָה שֶׁל מַלְכוּת שָׁמַיִם; וְאִם תּוֹרָתוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, הָיְתָה חֲסֵרָה – הֲרֵי גְּזֵרוֹתָיו הָיוּ מְבַטְּאוֹת אֵיזֶה תַּעֲרוֹבֶת דֵּיעוֹת, וְזֶהוּ מַלְכוּת דְּסִטְרָא אָחֳרָא.

וְלָכֵן מְיַסֵּד הָרַמְבַּ"ם כְּסִימָן לְ"בְחֶזְקַת מָשִׁיחַ" שֶׁהוּא "יַכְפֶּה כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ". הַמִּדָּה לְהַנְהָגָתוֹ הִיא אִם הוּא מַחֲזִיר אֶת שְׁמִירַת הַתּוֹרָה בָּעָם, אִם הוּא מְתַקֵּן אֶת הַפִּרְצוֹת בְּחַיֵּי הֲלָכָה. מַלְכוּת אֵינָהּ מַדְרֵגָה פְּרָטִית בְּנַפְשׁוֹ בִּלְבַד; הִיא נִגְדֶּרֶת עַל־פִּי עֲבוֹדַת הָעָם בְּפוֹעַל תַּחַת מַלְכוּתוֹ. "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם" – אֵין מֶלֶךְ בְּלִי עָם – פֵּירוּשׁוֹ שֶׁמַּלְכוּת נִגְלֵית רַק כְּשֶׁהָעָם מְקַבֵּל וְחוֹיֶה בְּמַעֲשֶׂה אֶת הַנְהָגָתוֹ הַתּוֹרָנִית.

וּלְעוּמַּת זֶה, מַדְגִּישׁ יְשַׁעְיָה גַּם אֶת הֲגָנָתוֹ עַל הַחַלָּשִׁים וְאֶת יֹשֶׁר הַמִּשְׁפָּט: "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים, וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ". לֹא נֶאֱמַר שֶׁיְּחַנֵּף לַעֲשִׁירִים אוֹ יְבַקֵּשׁ בְּרִיתוֹת עִם הַחֲזָקִים. מַבָּטוֹ מֻפְנֶה אֶל "דַּלִּים" וְאֶל "עַנְוֵי אָרֶץ". כִּי מַלְכוּת דִּקְדוּשָּׁה, בְּהֶפֶךְ מִמַּלְכוּת שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה, אֵינָהּ לוֹקַחַת אֶת כְּבוֹדָהּ מִשִּׁלְטוֹן עַל הַחֲזָקִים; הִיא מְגַלָּה אֶת כְּבוֹד ה' עַל־יְדֵי

הַרְמָסַת הַיֵּשׁ וְהַגְבָּאַת אֵלּוּ שֶׁאֵין בָּהֶם כְּלוּם מִשֶּׁלָּהֶם. וְלָכֵן, סִימַן מִשְׁפָּטוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ הוּא שֶׁהוּא נוֹטֶה אֶל הַדַּל וְהֶעָנָו, וּמַעֲקֵר אֶת הָרִשְׁעָה: "וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע". הַשֵּׁבֶט שֶׁל פִּיו – דִּבְרֵי תּוֹרָתוֹ – הֵם הַמַּכִּים אֶת הָרְשָׁעִים; וְהָרוּחַ שֶׁבִּשְׂפָתָיו הוּא הַמַּפִּיל אֶת הָרָע. וְגַם כָּאן הָעִנְיָן הוּא מַלְכוּת כְּדִבּוּר: עַל־יְדֵי דִּבּוּרוֹ נִסְדָּרִים מֵחָדָשׁ עֶרְכֵי הָעוֹלָם.

וְכָל הַתֵּיאוּרִים הָאֵלּוּ יַחַד – רוּחוֹ שֶׁל חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת וְיִרְאָה; עֲנָוָתוֹ שֶׁל "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר"; יְשִׁיבָתוֹ בֵּין הָעֲנִיִּים וְהַחוֹלִים; נְשִׂיאַת יִסּוּרֵי יִשְׂרָאֵל; הֱיוֹתוֹ מֶלֶךְ שֶׁסַּמְכוּתוֹ בָּאָה עַל־יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת; שְׁפִיטָתוֹ אֶת הַדַּל בְּצֶדֶק וְהַמְמִית רִשְׁעָה בְּשֵׁבֶט פִּיו – הֵם עִנְיָן אֶחָד: הֵם צִיּוּרִים שֶׁל מַלְכוּת כַּאֲשֶׁר כָּל הַסְּפִירוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ נֶאֶסְפוֹת וְנִכְלָלוֹת בִּדְמוּת אֱנוֹשִׁית אַחַת.

וְזֶה גּוּפָהּ פּוֹתֵחַ לָנוּ פֶּתַח לְהַשָּׁלָב הַבָּא בְּעִנְיָנֵנוּ. כִּי לְאַחַר שֶׁמִּתְבָּאֵר שֶׁמַּלְכוּת דְּמָשִׁיחַ פֵּירוּשָׁהּ אִישִׁיּוּת כָּזוֹ וְהַנְהָגָה כָּזוֹ, הַשְּׁרוּשָׁה כֻּלָּהּ בִּמְקוֹרוֹת הַתּוֹרָה, יְכוֹלִים אָנוּ לְהַתְחִיל לִשְׁאוֹל: אֵיךְ דַּוְקָא תְּכוּנוֹת אֵלּוּ – רוּחַ הַחָכְמָה וְהַבִּינָה, הַדַּעַת וְהַיִּרְאָה, הַשֶּׁפַע שֶׁל חֶסֶד וּגְבוּרָה שֶׁבְּמִשְׁפָּטוֹ, הַיֹּפִי, הַנֶּצַח וְהַהוֹד הַשָּׁפוּל וְהַנֹּעַם שֶׁבְּהִתְנַהֲגוּתוֹ – כְּבָר מוֹפִיעִים, בְּחֵלֶק וּבְסֵדֶר, בִּנְשִׂיאֵי הַחֲסִידוּת? אֵיךְ שֶׁמַּלְכוּת דְּמָשִׁיחַ אֵינָהּ אֵיזֶה דָּבָר "אֶחָד־עָשָׂר" זָר וְנוֹכְרִי, אֶלָּא הַכֶּתֶר הַגָּלוּי הַבּוֹקֵעַ מִתּוֹךְ הַפַּרְצוּף הַחַי שֶׁתֵּאַרְנוּ, אֲשֶׁר בּוֹ כָּל רַבִּי וְרַבִּי כְּבָר נָשָׂא בְּעוֹלָמוֹ פְּנִימִי פָּן אֶחָד מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַבָּא.

וְלָזֶה נִפְנֶה עַכְשָׁו.

יג

וּבְזֶה יְכוֹלִים אָנוּ עַכְשָׁו לַחֲזוֹר לְשָׁרְשׁוֹ שֶׁל סֵדֶר הַנְּשִׂיאִים עַצְמוֹ, כִּי כָּאן הוּא עִקַּר הַחִדּוּשׁ בְּעִנְיָנֵנוּ. מַה שֶּׁדִּבַּרְנוּ – שֶׁמַּלְכוּת דְּמָשִׁיחַ מְאַסֶּפֶת כָּל הַכֹּחוֹת הַקּוֹדְמִים וּמְכַלֶּלֶת אוֹתָם בְּמֶלֶךְ אֶחָד אֱנוֹשִׁי – אֵינֶנּוּ עִנְיָן שֶׁבִּפְנֵי עַצְמוֹ מִלְּבַד סֵדֶר חֲסִידוּת חַבַּ"ד, כְּאִלּוּ יֵשׁ מִצַּד אֶחָד הַשַּׁלְשֶׁלֶת שֶׁל הַשּׁוֹשֶׁלֶת, וּמִצַּד אַחֵר, בְּמָקוֹם אַחֵר, מַלְכוּת הָעֲתִידָה. אֶלָּא כָּל הַסֵּדֶר שֶׁהִתְחִיל מֵהַבַּעַל שֵׁם טוֹב וְנִמְשַׁךְ עַד הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי הוּא גּוּפָהוּ הִסְתַּצְּבוּת שֶׁל כְּלִי לְמַלְכוּת זוֹ. לֹא "רֹאשׁ אֶחָד־עָשָׂר" הַנּוֹסָף מִבַּחוּץ, אֶלָּא הַכֶּתֶר הַבּוֹקֵעַ וְנוֹלָד כַּאֲשֶׁר הָעֲשָׂרָה נִשְׁלְמוּ וְנִגְמְרוּ.

וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַכְּתִיבָה "סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִילָּה". בִּפְשָׁטוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית: שֶׁהַנִּבְרָא הַתַּחְתּוֹן בְּיוֹתֵר, הָאָדָם הַבָּשָׂרִי בְּעוֹלָם גַּס, הוּא הָאַחֲרוֹן בַּמַּעֲשֶׂה וּבְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, אֲבָל הָיָה רִאשׁוֹן בַּמַּחֲשָׁבָה. אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת הַדְּבָרִים זֶהוּ כְּלָל בִּסְפִירוֹת: מַלְכוּת, אַף שֶׁהִיא "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם" וְעוֹמֶדֶת בַּסּוֹף לְפִי הַסֵּדֶר, מִכָּל מָקוֹם בֶּאֱמֶת שָׁרְשָׁהּ בְּהָרֵישָׁא הָעֶלְיוֹנָה בְּיוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁרַק הִיא מְגַלָּה אֶת כַּוָּנַת הָרָצוֹן. כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁבְּחָכְמָה בִּינָה דַּעַת וְהַמִּדּוֹת אֵינָם אֶלָּא הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָאוֹר; מַלְכוּת הִיא הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ נִתְקַיֵּים בְּפוֹעַל רְצוֹן הָעֶלְיוֹן לִהְיוֹת "דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים".

וְעַל פִּי זֶה, כַּאֲשֶׁר אָנוּ מְדַבְּרִים עַל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב כְּחָכְמָה, עַל הַמַּגִּיד כְּבִינָה, עַל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן כְּדַעַת, וְכֵן עַד לִבְחִינַת הַיְּסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי – צָרִיךְ לְהִזָּהֵר: שֶׁאֵין זֶה רַק מִבְנֶה נֶהְדָּר שֶׁל סְפִירוֹת, אֲרְכִיטֶקְטוּרָה רוּחָנִית לְהִתְבּוֹנֵן בָּהּ. עֶצֶם הָעֻבְדָּה שֶׁמִּבְנֶה זֶה בָּא לִידֵי שְׁלֵמוּת בְּדוֹרֵנוּ פֵּירוּשָׁהּ שֶׁהַסּוֹף שֶׁלּוֹ נוֹגֵעַ עַכְשָׁו בְּ"מַחֲשָׁבָה תְּחִילָּה" שֶׁלּוֹ. סוֹף הַשַּׁלְשֶׁלֶת הוּא

הָרֶגַע שֶׁבּוֹ כַּוָּנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל כָּל הַשַּׁלְשֶׁלֶת – מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ – יְכוֹלָה לְהִתְגַּלּוֹת.

וּבְמִלִּים אֲחֵרוֹת: מֵהַתְחָלָה, כַּאֲשֶׁר הַבַּעַל שֵׁם טוֹב גִּלָּה לָרִאשׁוֹנָה אֶת הַנְּקוּדָּה שֶׁל אֱלוֹקוּת בַּיְּעָרוֹת וּבִלְבוֹת פְּשׁוּטִים, הַתַּכְלִית שֶׁל גִּלּוּי זֶה לֹא הָיְתָה רַק לְהָאִיר אֶת הַנְּשָׁמוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר, אֶלָּא לְהַתְחִיל בִּנְיַן פַּרְצוּף שֶׁמַּלְכוּתוֹ תִּהְיֶה מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ. וְזֶהוּ בְּגָלוּי רָמוּז בַּמַּאֲרָע הַיָּדוּעַ שֶׁל פְּגִישַׁת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב עִם מָשִׁיחַ: "אֵימָתַי קָאָתֵי מָר?" – וְהַתְּשׁוּבָה: "לְכְשֶׁיָּפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה".

לִכְאוֹרָה, דִּיאָלוֹג זֶה מְדַבֵּר עַל תְּנַאי: שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב תַּגִּיעַ לַ"חוּצָה", לַמְּקוֹמוֹת הַחִיצוֹנִים. אֲבָל לְפִי מַה שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִים, הוּא מְגַלֶּה הַרְבֵּה יוֹתֵר. פֵּירוּשׁוֹ שֶׁעֶצֶם הַמַּעְיָן שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, נְקוּדַּת הַחָכְמָה שֶׁבְּהִתְגַּלּוּתוֹ, הוּא גּוּפָהּ הַמַּעְיָן שֶׁל מָשִׁיחַ; רַק שֶׁבַּתְּחִלָּה הוּא בְּמַצָּב שֶׁל נְקוּדָּה פְּשׁוּטָה, מְרֻכָּז בְּתוֹךְ נָשִׂיא שֶׁל חָכְמָה. וְהַתְּנַאי "לְכְשֶׁיָּפוּצוּ" הוּא דַּוְקָא הַתְּנַאי לְגִלּוּי הַמַּלְכוּת: כַּאֲשֶׁר יִהְיוּ נַעֲבָרִים כָּל הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבֵּין נְקוּדָּה גְּנוּזָה לְמַלְכוּת מְקֻבֶּלֶת בָּעוֹלָם.

כִּי מַה הוּא "יָפוּצוּ" אִם לֹא פְּעֻלַּת הַסְּפִירוֹת שֶׁלְּאַחַר מִכֵּן? בִּינָתוֹ שֶׁל הַמַּגִּיד הִיא הַהֲפָצָה הָרִאשׁוֹנָה – בִּפְנִימִיּוּת, בְּעוֹלַם הַהֲבָנָה. דַּעְתּוֹ שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן הִיא הֲפָצָה אֶל הַנֶּפֶשׁ הַפְּרָטִית, קִשּׁוּר הַמּוֹחַ וְהַלֵּב. חֶסֶד שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי הוּא הֲפָצָה בְּרֹחַב הַבֵּיאוּר וּבַהֲקָמַת קְהִלּוֹת חַבַּ"ד בְּסֵדֶר. גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַצֶּמַח צֶדֶק הִיא הֲפָצָה בְּצוּרַת פְּסַק, הַגְדָּרָה הֲלָכְתִּית שֶׁיְּכוֹלָה לַעֲמוֹד נֶגֶד הִתְנַגְּדוּת. תִּפְאֶרֶת שֶׁל רַבֵּינוּ הַמַּהֲרַ"שׁ הִיא הֲפָצָה בְּהִתְנַהֲגוּת מַלְכוּתִית וּלְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע – "לְכַתְּחִילָּא אָרִיבֶּער". נֶצַח שֶׁל רַבֵּינוּ הָרַשַׁ"ב הוּא הֲפָצָה כְּמִלְחָמָה, מוֹסָדוֹת, יְשִׁיבוֹת, צְבָאוֹת שֶׁל תְּמִימִים. הוֹד שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם הוּא הֲפָצָה אֶל תּוֹךְ הַ"חוּצָה" הָעָמוֹק בְּיוֹתֵר שֶׁל הַגָּלוּת עַצְמָהּ, אֶל תּוֹךְ בָּתֵּי הָאֲסוּרִים וְאַרְצוֹת זָרוֹת. וּבְחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי הִיא הֲפָצָה בַּמּוּבָן הַפָּשׁוּט בְּיוֹתֵר: שְׁלוּחִים וּבָתֵּי חַבַּ"ד בְּכָל פִּנָּה וָפִנָּה, הַשִּׁמּוּשׁ בְּכָל הַטֶּכְנוֹלוֹגְיוֹת, הַגִּיעָה אֶל "חוּצָה" בְּפֵירוּשׁוֹ הַפָּשׁוּט – הַחִיצוֹנִי בְּיוֹתֵר.

וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הָרַבִּי, נָשִׂיא דִּבְחִינַת הַיְסוֹד, בָּא וְהִכְרִיז בְּרַבּוֹת שִׂיחוֹתָיו שֶׁ"הַמַּעְיָנוֹת כְּבָר יָצְאוּ חוּצָה" – שֶׁהַמַּעְיָנוֹת כְּבָר יָצְאוּ לַחוּץ – לֹא הָיָה זֶה רַק לְשׁוֹן שֶׁל עִידּוּד פּוֹאֶטִי. אֶלָּא הָיְתָה זוֹ עֵדוּת שֶׁהַתְּנַאי שֶׁנִּתַּן לַבַּעַל שֵׁם טוֹב מִפִּי מָשִׁיחַ עַצְמוֹ נִתְקַיֵּים כְּבָר בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת: הַפַּרְצוּף שֶׁהִתְחִיל כְּחָכְמָה הִשְׁלִים יְרִידָתוֹ לִבְחִינַת הַיְסוֹד, לִהְיוֹת עֲנָפִים מַמָּשׁ הַנּוֹגְעִים בְּכָל "חוּץ", בְּכָל חִיצוֹן. וְאִם כֵּן, עַל פִּי "סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִילָּה", צָרִיךְ שֶׁעִנְיַן הַמַּלְכוּת – הַכַּוָּנָה הָרִאשׁוֹנָה, מָשִׁיחַ עַצְמוֹ – יַתְחִיל עַכְשָׁו לְהִתְגַּלּוֹת.

וּבָזֶה יָבַן בְּעוֹמֶק יוֹתֵר הַהַדְגָּשָׁה הַתְּדִירָה שֶׁל הָרַבִּי שֶׁכָּל הַתַּכְלִית שֶׁל הַנְּשִׂיאִים, וּבִפְרָט שֶׁל עֲבוֹדָתוֹ הוּא עַצְמוֹ, הִיא "הֲכָנַת הָעוֹלָם לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ", לְהָכִין אֶת הָעוֹלָם לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ; וְיוֹתֵר מִזֶּה, דְּבָרָיו שֶׁהֲכָנָה זוֹ כְּבָר נִשְׁלְמָה, וְשֶׁאָנוּ עוֹמְדִים רַק "בְּעִנְיָנִים אַחֲרוֹנִים שֶׁל הַגְּאֻלָּה". כִּי אִם עֶצֶם מַהוּתָהּ שֶׁל הַשּׁוֹשֶׁלֶת הִיא לִהְיוֹת פַּרְצוּף חַי שֶׁל עֶשֶׂר סְפִירוֹת, הֲרֵי שֶׁכְּשֶׁבָּאָה שְׁלֵמוּתָהּ בִּבְחִינַת הַיְסוֹד, מִמֵּילָא הַכְּלִי לְמַלְכוּת כְּבָר נִגְמַר וְנִשְׁלַם. הָעִנְיָן הַנּוֹתָר אֵינוֹ נָשִׂיא אַחֵר עִם מִדָּה חֲדָשָׁה, אֶלָּא גִּלּוּי הַמַּלְכוּת בְּתוֹךְ מַה שֶּׁכְּבָר הוּכַן וְנֶעֱרַךְ.

אַךְ מַלְכוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, הִיא "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם". כְּשֵׁם שֶׁמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת מְקַבֶּלֶת מִכָּל הַסְּפִירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֵית לַהּ מִגַּרְמַהּ כְּלוּם, וְכָל עִנְיָנָהּ הוּא לִהְיוֹת מַשְׁפִּיעָה לְעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים לְפִי קַבָּלָתָם, כָּךְ גַּם מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ אִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר עָלֶיהָ רַק מִלְמַעְלָה, כְּאוֹר הַיּוֹרֵד. עַצְם מְצִיאוּתָהּ הִיא הַקַּבָּלָה מִלְּמַטָּה: קַבָּלַת הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ.

וְלָכֵן מוֹצְאִים אָנוּ שֶׁבְּעֵקֶב לְתֵאוּרוֹ שֶׁל הָרַבִּי אֶת הַהִסְטוֹרְיָה שֶׁל קִיּוּם "יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה", בָּאָה קְרִיאָתוֹ הַבִּלְתִּי פּוֹסֶקֶת עַל "קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם" בַּצּוּרָה הַפְּשׁוּטָה וְהַמַּעֲשִׂית בְּיוֹתֵר: לְהָנִיחַ תְּפִלִּין, לְהַדְלִיק נֵרוֹת שַׁבָּת, לִשְׁמוֹר כַּשְׁרוּת, טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה, לִלְמוֹד תּוֹרָה בְּכָל יוֹם, לְהַשְׁפִּיעַ עַל יְהוּדִי אַחֵר בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ. וּלְכָאוֹרָה, שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ – דִּיבּוּר עֶלְיוֹן עַל מָשִׁיחַ וּגְאֻלָּה, וְדִיבּוּר תָּמִידִי עַל מִצְוֹת פְּשׁוּטוֹת בְּחַיֵּי הַיּוֹם־יוֹם – נִרְאִים רְחוֹקִים זֶה מִזֶּה. אֲבָל לְפִי הַנַּ"ל הֵם דָּבָר אֶחָד. כִּי מַלְכוּת כְּמַלְכוּת אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְגַּלּוֹת אֶלָּא כַּאֲשֶׁר מַלְכוּת כְּקַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם נוֹכַחַת בִּפְרָטֵי הַחַיִּים.

וּבְמִלִּים אֲחֵרוֹת: "קַבָּלַת הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ" הַמְגַדֶּרֶת אֶת מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ אֵינָהּ מַתְחִילָה בְּשָׁעָה שֶׁתִּתָּקַע שׁוֹפָר הַגְּאֻלָּה; הִיא מַתְחִילָה עַכְשָׁו, בְּכָל מַעֲשֶׂה שֶׁל קַבָּלַת עֹל מִצְוָה. כָּל יְהוּדִי הַמַּמְלִיךְ אֶת ה' עַל מַחֲשַׁבְתּוֹ דִּבּוּרוֹ וּמַעֲשֵׂהוּ, הַמַּרְשֶׁה לַמַּעְיָנוֹת שֶׁהִגִּיעוּ אֵלָיו – עַל־יְדֵי הַסְּפִירוֹת שֶׁל הַנְּשִׂיאִים וְעַל־יְדֵי הָעֲנָפִים שֶׁל בְּחִינַת הַיְסוֹד – לִהְיוֹת מַלְכוּת בְּחַיָּיו הָאִישִׁיִּים, הוּא כְּבָר חֵלֶק מֵהָעָם הַהוּא שֶׁעָלָיו תָּנוּחַ לֶעָתִיד מַלְכוּת זוֹ בְּגִלּוּי. תַּכְלִיתָהּ שֶׁל הַשּׁוּשֶׁלֶת אֵינָהּ רַק לְהוֹצִיא אֶת אוֹר הַחֲסִידוּת לַחוּץ, אֶלָּא לִיצוֹר עַם שֶׁיּוּכַל לְקַבֵּל מַלְכוּת בְּגָלוּי.

וְעַל פִּי זֶה, מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ בְּתוֹךְ סִפּוּרָם שֶׁל הָרַבִּיִּים אֵינָהּ צְרִיכָה לְהֵחָפֵשׂ כְּדְמוּת חֲדָשָׁה וּנְפְרֶדֶת, "רַבִּי אֶחָד־עָשָׂר" חַס וְשָׁלוֹם, שֶׁהָיָה שׁוֹבֵר אֶת סֵדֶר הָעֲשָׂרָה. אֶלָּא צָרִיךְ לְהָבִין אוֹתָהּ כְּכֶתֶר הָעוֹמֵד עַל הָרֹאשׁ הַשָּׁלֵם: הָרוּחַ וְהַהַנְהָגָה שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ הַבּוֹקְעִים מִתּוֹךְ כְּלָלוּת מַה שֶּׁהַבַּעַל שֵׁם טוֹב וְכָל הַמַּמְשִׁיכִים אוֹתוֹ כְּבָר גִּלּוּ וְסִדְּרוּ.

וּכְשֶׁלְּהַלָּן נְדַבֵּר עַל אִישִׁיּוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ – עַל חָכְמָתוֹ כְּמוֹ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, בִּינָתוֹ כְּמוֹ הַמַּגִּיד, דַּעְתּוֹ כְּמוֹ הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, חַסְדּוֹ וּגְבוּרָתוֹ כְּמוֹ הָאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי וְהַצֶּמַח צֶדֶק, תִּפְאַרְתּוֹ נִצְחוֹ וְהוֹדוֹ כְּמוֹ רַבֵּינוּ הַמַּהֲרַ"שׁ, רַבֵּינוּ הָרַשַּׁ"ב וְהָרַבִּי הַקּוֹדֵם, וְקֶשֶׁר הַיְסוֹד שֶׁלּוֹ הַדּוֹמֶה וְהַנּוֹלָד מִן הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי – אֵינֶנּוּ, חַס וְשָׁלוֹם, מְחַדְּשִׁים סִפּוּרִים אוֹ אוֹרְגִים דִּמְיוֹנוֹת. אֶלָּא אֲנַחְנוּ רַק מוֹשְׁכִים לַגָּלוּי אֶת הַהֶכְרֵחַ הַפְּנִימִי שֶׁבְּ"מַלְכוּת מְקַבֶּלֶת מִכָּל הַסְּפִירוֹת": שֶׁהַמֶּלֶךְ שֶׁבּוֹ נִגְלֵית הַמַּלְכוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת, בִּפְנִימִיּוּתוֹ, סִינְתֵּזָה שֶׁל כָּל הַמִּדּוֹת שֶׁכְּבָר נִתְגַּלּוּ כִּגְלוּיִים נִפְרָדִים בְּשַׁלְשֶׁלֶת הַנְּשִׂיאִים.

וְעַל כֵּן, הַמַּאֲמָרִים וְהַשִּׂיחוֹת הַמְגַדְּרִים אֶת הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי כְּ"דוֹר דִּגְאֻלָּה", הַמְדַבְּרִים עַל "הִנֵּה זֶה מָשִׁיחַ בָּא", אֵינָם הַכְרָזוֹת חִיצוֹנִיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת עַל סִפּוּר הִסְטוֹרִי סָגוּר. הֵם גִּלּוּי מַה שֶּׁהָיָה בְּ"מַחֲשָׁבָה" מֵהַתְחָלָה: שֶׁשּׁוּשֶׁלֶת זוֹ הִיא הַגּוּף, וּמָשִׁיחַ הוּא מַלְכוּתָהּ; שֶׁפַּרְצוּף זֶה הוּא הַכְּלִי, וּמַלְכוּת הִיא הַכֶּתֶר שֶׁעַל גַּבָּיו.

וּבָזֶה יֵשׁ לָנוּ לְהַתְחִיל לְהִתְבּוֹנֵן בִּפְרָטֵי פְּרָטִים, אֵיךְ מַלְכוּת זוֹ דְּמָשִׁיחַ כּוֹלֶלֶת בְּתוֹכָהּ מַמָּשׁ כָּל סְפִירָה וּסְפִירָה כְּפִי שֶׁנִּתְגַּלְּתָה עַל־יְדֵי הַנְּשִׂיאִים – וּבִתְחִלָּה, אֵיךְ חָכְמַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב תָּאִיר בְּאוֹפֶן חָדָשׁ בְּתוֹךְ מַלְכוּת שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַבָּא.

וְהִנֵּה, לְפִי כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, כְּשֶׁאוֹמְרִים שֶׁמַּלְכוּת דְּמָשִׁיחַ מְקַבֶּלֶת מִכָּל הַסְּפִירוֹת כְּפִי שֶׁנִּתְגַּלּוּ בַּנְּשִׂיאִים, צָרִיךְ שֶׁסֵּדֶר הַגִּלּוּי יַתְחִיל מִן הַהַתְחָלָה. כִּי בְּסֵדֶר הַסְּפִירוֹת עַצְמָן, הַנְּקוּדָּה הָרִאשׁוֹנָה הִיא חָכְמָה, נְקוּדָּה פְּשׁוּטָה, רְאִיָּה כְּלָלִית, וְ"סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה" פֵּירוּשׁוֹ שֶׁדַּוְקָא נְקוּדָּה רִאשׁוֹנָה זוֹ שְׁרוּשָׁהּ בְּעֹמֶק הַכֶּתֶר יוֹתֵר מִכֻּלָּן, וְלָכֵן צָרִיךְ שֶׁהִיא דַּוְקָא תִּתְגַּלֶּה שׁוּב, בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, בַּסּוֹף – בְּמַלְכוּת.

וְהִנֵּה, הַגִּלּוּי הָרִאשׁוֹן שֶׁל נְקוּדָּה זוֹ בְּתוֹךְ סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁלָּנוּ הָיָה עַל־יְדֵי הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, שֶׁלִּמֵּד וְחִיָּה בְּמַמָּשׁוּת שֶׁ"הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ נִמְצָא וְעוֹמֵד בְּכָל פְּרָט וּפְרָט שֶׁבַּמְּצִיאוּת", שֶׁאֵין מָקוֹם פָּנוּי מִמֶּנּוּ, שֶׁהָאִכָּר הַפָּשׁוּט בִּשְׁבִיל הַיַּעַר וְהֶעָשֶׂב הַקָּטָן תַּחַת רַגְלָיו, צַעֲקַת הַיֶּלֶד וּנְפִילַת הֶעָלֶה – הַכֹּל הֵם הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית דַּקְדְּקָנִית. זֶה הָיָה עִנְיַן הַחָכְמָה – הַנְּקוּדָּה: לֹא הִתְבּוֹנְנוּת אֲרֻכָּה, לֹא מַעֲרָכוֹת מְסֻדָּרוֹת, אֶלָּא רְאִיָּה פְּשׁוּטָה, בָּרָק הַמַּבְרִיק, שֶׁבּוֹ כָּל הָעוֹלָמוֹת נִרְאִים שְׁקוּפִים לֶאֱלוֹקוּת.

אֲבָל אָז, נְקוּדָּה זוֹ נִתְגַּלְּתָה רַק בְּתוֹךְ מַעְגָּל פְּנִימִי, עַל־יְדֵי צַדִּיק נִסְתָּר הַמְשׁוֹטֵט בַּיְּעָרוֹת וּבַכְּפָרִים, הַמְדַבֵּר עִם מְעַט תַּלְמִידִים, וּמְעוֹרֵר בָּהֶם אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה וְשִׂמְחָה זוֹ. הָעוֹלָם כֻּכָּלוֹ נִשְׁאַר חָשׁוּךְ; הַשָּׂדֶה עֲדַיִן לֹא יָדַע שֶׁ"הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ עִמְּכֶם בַּשָּׂדֶה". וְאַף גַּם כִּי לְאַחַר מִכֵּן נִמְשְׁכָה נְקוּדָּה זוֹ לְתוֹךְ בִּינָה, דַּעַת, וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ, מִכָּל מָקוֹם נִשְׁאֲרָה, בְּרוּבּוֹ שֶׁל עִנְיָן, אוֹר פְּנִימִיּוּת בְּתוֹךְ עוֹלָמוֹ שֶׁל חֲסִידִים.

אֲבָל הַתַּכְלִית שֶׁבָּעִנְיָן הִיא, שֶׁנְּקוּדָּה זוֹ עַצְמָהּ, חָכְמַת "לִרְאוֹת אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ בַּכֹּל", לֹא תִּשָּׁאֵר נִסְתֶּרֶת בָּרֹאשׁ, אֶלָּא תְּמַלֵּא אֶת כָּל הָאֵבָרִים, תֵּרֵד לְתוֹךְ הָרַגְלַיִם, לְתוֹךְ הַמַּלְכוּת, וּמִשָּׁם לְתוֹךְ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ הַנְּבוּאָה "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה', כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים" – שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁעִגּוּל מְסֻיָּם שֶׁל עוֹבְדֵי ה' יִתְמַלְּאוּ דֵּעָה, אֶלָּא "הָאָרֶץ" עַצְמָהּ, הַתַּחְתּוֹנָה, הָעוֹלָם הַגַּס, תִּתְרַוֶּה בְּדֵעָה, עַד שֶׁהִיא עַצְמָהּ תֵּדַע.

וְזֶהוּ הַבְּחִינָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבְּמַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ: שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת בְּתוֹכָהּ, וּמְגַלָּה לַחוּץ, אֶת חָכְמַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב. כִּי מָשִׁיחַ נִתְאָר כְּ"יוֹרֶה דֵעָה לָעַמִּים" – שֶׁיּוֹרֶה, יַרְאֶה וִילַמֵּד, דַּעַת אֱלוֹקִי לָאֻמּוֹת; שֶׁיִּהְיֶה מְלַמֵּד דֵּעָה, וְלֹא רַק בַּעַל־דֵּעָה. וְ"יוֹרֶה דֵעָה" זוֹ אֵינָהּ רַק שֶׁיְּבָאֵר הַרְבֵּה עִנְיָנִים, אֶלָּא שֶׁיִּגְרֹם שֶׁנְּקוּדַּת הַחָכְמָה תָּאִיר בַּכֹּל, שֶׁיָּעִיר בְּכָל יְהוּדִי, וְעַל־יְדֵי זֶה בְּכָל הַבְּרִיאָה, הַכָּרָה פְּשׁוּטָה וּמַקִּיפָה: שֶׁכָּל מַה שֶּׁפַּעַם רָאוּ, כָּל מַה שֶּׁמֵּעוֹלָם קָרָה, לֹא הָיָה אֶלָּא אֱלוֹקוּת.

כִּי יָדוּעַ שֶׁחָכְמָה נִקְרֵאת "רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע" – הָרֹאשׁ שֶׁאֵינוֹ נוֹדָע. בִּמְקוֹמָהּ עַצְמָהּ, בְּרֹאשׁ הָרֹאשׁ, אִי אֶפְשָׁר לְתָפְסָהּ כִּמְצִיאוּת דַּעַת; הִיא נֶחֱוֵית רַק כְּבָרָק שֶׁבּוֹרֵחַ מִן הַהַגְדָּרָה. אֲבָל כְּשֶׁ"רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע" זוֹ עַצְמָהּ נִמְשֶׁכֶת לְתוֹךְ הַמַּלְכוּת, לְתוֹךְ הַדִּבּוּר וּלְתוֹךְ הָעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים, אָז הִיא נַעֲשֵׂית "מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה" – דַּעַת שֶׁגַּם "הָאָרֶץ" יְכוֹלָה לָדַעַת, שֶׁגַּם הַתּוֹדָעָה הַתַּחְתּוֹנָה יוֹדַעַת וּמְבַטֵּאת. וְזֶהוּ הַפֶּלֶא שֶׁבְּמַלְכוּת הַכּוֹלֶלֶת חָכְמָה: שֶׁהָרֹאשׁ שֶׁאֵינוֹ נוֹדָע מֵאִיר בְּיוֹתֵר בַּמָּקוֹם שֶׁ"לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם".

וְעַל פִּי זֶה יוּבַן בְּיוֹתֵר עֹמֶק תְּאֵר מַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ. כְּשֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר שֶׁ"לֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט ... וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים", הַכַּוָּנָה שֶׁהַמַּבָּט שֶׁלּוֹ עַל הַמְּצִיאוּת יִהְיֶה כְּמַבַּט הַחָכְמָה – שֶׁיִּרְאֶה מִבֵּין הַלְּבוּשִׁים, שֶׁיִּרְאֶה אֶת הָאֱלוֹקוּת שֶׁבְּכָל מִקְרֶה וּמִקְרֶה. וְלֹא יַשְׁאִיר רְאִיָּה זוֹ כְּחֶזְיוֹן נְבוּאִי פְּרָטִי שֶׁלּוֹ, אֶלָּא "יוֹרֶה דֵּעָה" – יְלַמֵּד אֶת הָעָם לִרְאוֹת עִמּוֹ. הָעוֹלָם יִתְחַנֵּךְ מֵחָדָשׁ בְּאֹפֶן הָרְאִיָּה.

וְזֶהוּ גַּם הַפְּנִימִיּוּת שֶׁבְּמַה שֶּׁמְּבֹאָר בַּכְּתָבִים, שֶׁבִּימֵי הַמָּשִׁיחַ יִהְיֶה גִּלּוּי הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט, וְשֶׁ"מָּשִׁיחַ יְבָאֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַה הָיְתָה הַכַּוָּנָה הָאֱלוֹקִית וְהַשְׁגָּחָה בְּכָל מַה שֶּׁעָבַר עָלָיו כָּל יְמֵי חַיָּיו". כִּי כָּל יְמֵי הַגָּלוּת, הַיְּהוּדִי מִתְגַּשֵּׁשׁ כְּאִלּוּ בְּתוֹךְ יַעַר עָב – מִקְרִים שֶׁנִּרְאִים כְּמִקְרֶה, נְפִילוֹת וַעֲלִיּוֹת שֶׁאֵינוֹ מֵבִין. רַק לִפְעָמִים, כְּמוֹ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב בַּיַּעַר הַגַּשְׁמִי, בּוֹקֵעַ קַו חָכְמָה וְהוּא מַרְגִּישׁ: כָּאן הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ עִמִּי.

אֲבָל כְּשֶׁתִּתְגַּלֶּה מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ, כָּל הַהִסְטוֹרְיָה שֶׁל כָּל נְשָׁמָה וּנְשָׁמָה, וְשֶׁל כָּל הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ, תּוּאַר בְּאוֹר חוֹזֵר כְּיַעַר גָּדוֹל אֶחָד שֶׁל הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית. מָשִׁיחַ יִהְיֶה הַמֶּלֶךְ הַמְסַפֵּר לְכָל יְהוּדִי אֶת סִפּוּרוֹ הָאִישִׁי, אֲבָל פַּעַם זוֹ מִלְמַעְלָה: יַרְאֶה לוֹ אֵיךְ כָּל מִקְרֶה כְּאִלּוּ, כָּל גָּלוּת וְכָל הֶסְתֵּר, הָיוּ צַעַד מְדֻיָּק בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ עִם בְּנוֹ. זֶהוּ חָכְמָה כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת בְּמַלְכוּת: כָּל הָאִילָן נִרְאֶה בְּתוֹךְ כָּל זֶרַע, אֲבָל עַכְשָׁו הַזֶּרַע עַצְמוֹ מְסַפֵּר אֶת הַסִּיפּוּר.

וְיֵשׁ לוֹמַר, בְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָה, שֶׁזֶּהוּ הַבֵּיאוּר בַּהַשְׁוָאָה שֶׁבֵּין שְׁבִילֵי הַיַּעַר שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב וּבֵין הַגִּלּוּי הָעוֹלָמִי שֶׁל מָשִׁיחַ. הַבַּעַל שֵׁם טוֹב הָיָה יוֹצֵא מִן הָעִיר וּמִתְהַלֵּךְ בַּשָּׂדֶה וּבַיַּעַר, כִּי שָׁם הַהֶסְתֵּר עַל הָאֱלוֹקוּת חָזָק בְּיוֹתֵר, וְשָׁם הָיָה פּוֹתֵחַ לִבּוֹ בִּתְפִלָּה וּמְגַלֶּה שֶׁ"הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ עִמְּךָ בַּשָּׂדֶה". וּבָזֶה קָבַע אֶת הַסֵּדֶר: שֶׁחָכְמָה צְרִיכָה לְהִכָּנֵס תְּחִלָּה בַּמְּקוֹמוֹת הַנִּסְתָּרִים וְהַגַּסִּים בְּיוֹתֵר. אֲבָל אָז, מִסְפַּר הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ עֲדַיִן הָיָה מֻגְבָּל, כָּפוּף לְגֵאוֹגְרַפְיָה וּלְתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת.

מָשִׁיחַ, לְעוּמַּת זֶה, הוּא מַלְכוּת – "מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ"; הַ"שָּׂדֶה" שֶׁלּוֹ הוּא כָּל הַכַּדּוּר הָאַרְצִי כֻּלּוֹ. אוֹתָהּ נְקוּדָה עַצְמָהּ שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, שֶׁבְּיַעַר אֶקְרָאִינִי הִכִּירָה בָּאֱלוֹקוּת שֶׁבְּצִפְצוּף צִפּוֹר וּבַאֲנָחַת חוֹטֵב עֵצִים, תִּהְיֶה בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ לְתוֹדָעָה שֶׁל יַבֶּשֶׁת שְׁלֵמָה. כָּל עִיר תִּהְיֶה כְּבֵית מִדְרָשׁ, כָּל שׁוּק כְּשָׂדֶה שֶׁהַמֶּלֶךְ נוֹכֵחַ בּוֹ. "שְׁבִילֵי הַיַּעַר" יִהְיוּ לִמְסִלּוֹת וְלְרִשְׁתוֹת הָעוֹלָם, וּבְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ יִהְיֶה בָּרוּר: "הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כָּאן".

וְזֶהוּ הַתֹּכֶן שֶׁל "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה' כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים". כָּל זְמַן שֶׁהַיָּם מְכֻסֶּה בַּמַּיִם, הָאֲבָנִים שֶׁבַּתַּחְתִּית אֵינָן יוֹדוֹת מְאוּמָה; הֵן שְׁקוּעוֹת, פַּסִּיבִיּוֹת. וּכְשֶׁהַנָּבִיא מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמָשָׁל זֶה, הוּא מְגַלֶּה שֶׁהַדֵּעָה דִּימֵי הַמָּשִׁיחַ אֵינָהּ שֶׁהַ"יַּבָּשָׁה" תַּעֲלֶה לְמַעֲלַת אֵלִיטָה מִתְבּוֹנֶנֶת, אֶלָּא שֶׁהַדֵּעָה תִּהְיֶה לָאֲוִיר שֶׁבּוֹ הַכֹּל שָׁרוּי. כְּשֵׁם שֶׁנֶּפֶשׁ חַיָּה בַּיָּם וְאֶבֶן דּוֹמֶמֶת שָׁם שְׁקוּעִים בְּשִׁוְיוֹן בְּתוֹךְ הַמַּיִם, כָּךְ בִּזְמַן הַמָּשִׁיחַ, הַצַּדִּיק הַגָּדוֹל וְהַיְּהוּדִי הַפָּשׁוּט, הַמַּעֲשֶׂה הָרוּחָנִי בְּיוֹתֵר וְהַפְּרָט הַחוּמְרִי בְּיוֹתֵר, יִהְיוּ שְׁקוּעִים בְּשִׁוְיוֹן בְּבַדָּאוּת הַפְּשׁוּטָה שֶׁ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ".

וְזֶה אֶפְשָׁר רַק מִפְּנֵי שֶׁהַמַּלְכוּת, שֶׁ״לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם״, יְכוֹלָה לְקַבֵּל אֶת ״רֵישָׁא דְלָא אִתְיְדַע״ בְּלִי לְעַקֵּם אוֹתוֹ. בַּכֹּחוֹת הָעֶלְיוֹנִים, כְּשֶׁהַחָכְמָה נִמְשֶׁכֶת לְתוֹךְ הַבִּינָה וְהַדַּעַת, הִיא צְרִיכָה לְהִתְרַחֵב, וּפְשִׁיטוּתָהּ נִשְׁבֶּרֶת מִמֵּילָא לְתוֹךְ צוּרוֹת וְהַגְדָּרוֹת. אֲבָל בַּמַּלְכוּת, שֶׁהִיא בִּטּוּל בְּעֶצֶם, יְכוֹלָה פְּשִׁיטוּתָהּ הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַחָכְמָה לַחֲזוֹר וּלְהוֹפִיעַ, רַק שֶׁעַכְשָׁו הִיא בִּבְחִינַת דִּבּוּר נֶאֱמָר, בִּבְחִינַת מְצִיאוּת חַיִּים נֶחְיָה. מַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, הַמֶּלֶךְ, אֵינָהּ עוֹד ״מַעֲרֶכֶת״ אַחֶרֶת עַל הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ; הִיא הָאֲמִירָה הַפְּשׁוּטָה שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב – ״הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כָּאן גַּם כֵּן״ – הַנֶּאֱמֶרֶת עַל־יְדֵי הַמֶּלֶךְ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל לֵב, עַד שֶׁהַכֹּל אוֹמְרִים אוֹתָהּ מֵעַצְמָם.

וְעַל פִּי זֶה, מַתְחִילִים אָנוּ לְהָבִין אֵיךְ שֶׁבְּתוֹךְ פְּנִימִיּוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, חָכְמַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב הִיא הַנִּיצוֹץ הָרִאשׁוֹן וְהֶעָמוֹק בְּיוֹתֵר: שֶׁמַּלְכוּתוֹ עַצְמָהּ שְׁרוּשָׁהּ בְּהַכָּרָה פְּשׁוּטָה וְכָלְלִית בֶּאֱלוֹקוּת, וּמַעֲשֵׂהוּ הָרִאשׁוֹן כְּמֶלֶךְ הוּא לְעוֹרֵר הַכָּרָה זוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל וּבְכָל הַבְּרִיאָה. וּלְאַחַר קְבִיעַת נְקוּדָּה זוֹ, נוּכַל לְהִתְקַדֵּם לִרְאוֹת אֵיךְ שֶׁבְּתוֹךְ אוֹתָהּ מַלְכוּת עַצְמָהּ כְּלוּלָה גַּם בִּינָתוֹ שֶׁל הַמַּגִּיד – הַכֹּחַ לְפָרֵשׁ וּלְבָאֵר הַכָּרָה זוֹ לְכָל שֵׂכֶל וְשֵׂכֶל לְפִי מִדָּתוֹ.

טו

וּכְשֵׁם שֶׁבַּתְּחִלָּה לֹא הָיְתָה הַנְּקוּדָּה שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב יְכוֹלָה לְהִשָּׁאֵר כְּבָרָק הַמַּבְרִיק לְבַדּוֹ, אֶלָּא דָּרְשָׁה הִיא אֶת הַמַּגִּיד שֶׁיַּרְחִיב אוֹתָהּ לִבְחִינַת "רְחוֹבוֹת הַנָּהָר", כָּךְ גַּם בַּסּוֹף: אִם מַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ שְׁרוּשָׁהּ בְּאוֹתוֹ מַבָּט פָּשׁוּט וְכָלְלִי, הֲרֵי צָרִיךְ שֶׁתִּכָּלֵל בְּתוֹכָהּ גַּם בְּחִינַת לֵב מֵבִין, שֶׁיּוּכַל לְפָרֵק כִּבְיָכוֹל אֶת אוֹתוֹ מַבָּט, וּלְתִתּוֹ מֵחָדָשׁ לְכָל שֵׂכֶל וְשֵׂכֶל לְפִי מִדָּתוֹ.

כִּי הִנֵּה יָדוּעַ שֶׁהַבִּינָה נִקְרֵאת לֵב מֵבִין, וְלֹא רַק "מוֹחַ מֵבִין". שֵׂכֶל הַבִּינָה אֵינוֹ רַק הַשָּׂגַת הָעִנְיָן בְּטַעֲמוֹ וְשִׂכְלוֹ, אֶלָּא הוּא הַכֹּחַ לְהַרְגִּישׁ מִתּוֹךְ הַפְּנִימִיּוּת אֵיךְ הַדָּבָר מִתְיַשֵּׁב בְּכָל פְּרָט וּפְרָט, לְהַבְחִין הַבְחָנוֹת, לְהַפְרִיד וּלְחַבֵּר, לוֹמַר: לְנֶפֶשׁ זוֹ דֶּרֶךְ זוֹ, וּלְנֶפֶשׁ אַחֶרֶת דֶּרֶךְ אַחֶרֶת. וְלָכֵן הַגִּלּוּי הָעִקָּרִי שֶׁל הַבִּינָה הוּא בְּדִבּוּר, בְּסֵדֶר הַמִּלִּים הַמַּגִּיעוֹת אֶל הַזּוּלַת, כִּי "מִמְּלוֹא הַלֵּב הַפֶּה מְדַבֵּר". וּמִמֵּילָא מַלְכוּת, שֶׁהִיא דִּבּוּר וּבֵיאוּר לָעָם, כְּשֶׁהִיא מְקַבֶּלֶת אוֹר הַבִּינָה, נַעֲשֵׂית לֹא רַק מֶמְשָׁלָה עַל גּוּפִים, אֶלָּא גַּם הוֹרָאָה וְהַשְׂכָּלָה לְמוֹחִין וּלְלִבּוֹת.

וְזֶהוּ הַפְּנִימִיּוּת שֶׁבְּמַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל מָשִׁיחַ, שֶׁיִּהְיֶה מְלַמֵּד תּוֹרָה גָּדוֹל מְאֹד, בְּאֹפֶן שֶׁעוֹלֶה גַּם עַל גְּדוּלַּת הָאָבוֹת. דְּהִנֵּה אָמְרוּ חֲזַ"ל שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְלַמֵּד תּוֹרָה לַצַּדִּיקִים, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מוֹרֶה בְּאֶצְבָּעוֹ וְאוֹמֵר "הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה". וּמְבוֹאָר בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹרָה זוֹ הִיא "תּוֹרָה חֲדָשָׁה מֵאִתִּי תֵּצֵא", פְּנִימִיּוּת חֲדָשָׁה בְּאוֹתָהּ תּוֹרָה עַצְמָהּ, הַנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי מָשִׁיחַ. וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמְרִים שֶׁהַחָכְמָה שֶׁתִּתְגַּלֶּה עַל־יְדֵי מָשִׁיחַ תִּהְיֶה כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה, עַד שֶׁחָכְמָה וּבִינָה שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ יִהְיוּ כְּמוֹ שֶׁל הֶדְיוֹט פָּשׁוּט לְעֻמָּתָהּ. וְאֵין זֶה, חַס וְשָׁלוֹם, לְמַעֵט בְּמַעֲלַת הָאָבוֹת, אֶלָּא לְרַמֵּז שֶׁתִּהְיֶה בְּחִינַת לֵב מֵבִין חֲדָשָׁה, שֶׁיּוֹדַעַת לְבָאֵר אֱלוֹקוּת בְּאֹפֶן שֶׁגַּם מַה שֶּׁעַד עַתָּה הָיָה רַק לַנְּשָׁמוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּיוֹתֵר, יִהְיֶה לֶחֶם וּמַיִם לְכָל יְהוּדִי.

וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן בְּמַה שֶּׁכּוֹתֵב הָרַמְבַּ"ם, שֶׁ"יַּעֲמֹד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו כְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל פֶּה, וְיַכְרִיחַ כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ, וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'". וּלְכָאוֹרָה, הַכְּפִיָּה הַזֹּאת נִרְאֵית כְּהִשְׁתַּמְּשׁוּת בְּכֹחַ חִיצוֹנִי: הַמֶּלֶךְ מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסַמְכוּתוֹ כְּדֵי לִכְפּוֹת עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת. אֲבָל הָרַמְבַּ"ם עַצְמוֹ מַמְשִׁיךְ מִיָּד שֶׁעִקַּר עִסְקוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יִהְיֶה "לִהְיוֹת עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו... וְיַגְדִּיל הַתּוֹרָה וְיַאֲדִיר" וְ"יַכְרִיחַ כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ". וּמִזֶּה מוּכָח שֶׁהַ"כְּפִיָּה" הָעִקָּרִית הִיא הַשְׁפָּעַת הַתּוֹרָה – שֶׁהוּא מְלַמֵּד בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁהָרָצוֹן הַפְּנִימִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל נִתְעוֹרֵר, עַד שֶׁמַּה שֶּׁהָיָה לְפָנִים פֶּרֶץ נַעֲשֶׂה עַצְמוֹ שַׁעַר לַהֲבָנָה.

וְכָל זֶה הָיָה כְּבָר בִּבְחִינַת הַקְדָּמָה בְּהַמַּגִּיד. הַבַּעַל שֵׁם טוֹב הָיָה אוֹמֵר וָורְט קָצָר עַל "ה' עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל", וּבִמְעַט מִלִּים הָיָה מְגַלֶּה אֶת הַנְּקוּדָּה. הַמַּגִּיד הָיָה יוֹשֵׁב וּמַרְחִיב אוֹתוֹ וָורְט עַל־יְדֵי רִבּוּי מְשָׁלִים וּבֵיאוּרִים, וּמַבְחִין בֵּין בְּחִינַת יִחוּדָא תַּתָּאָה לְיִחוּדָא עִילָּאָה, בֵּין אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בַּשָּׂדֶה לְהִתְבּוֹנְנוּת עֲמֻקָּה בַּהֵיכָל. וְנַעֲשָׂה בֵּית הַמִּדְרָשׁ שֶׁלּוֹ לְמָקוֹם שֶׁבּוֹ כָּל תַּלְמִיד שָׁמַע מֵאוֹתוֹ שִׁעוּר אֶת דַּרְכּוֹ הַפְּרָטִית, כְּאִלּוּ לֵב הַמַּגִּיד הַמֵּבִין יָרַד לְתוֹךְ לִבּוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד לְסַדֵּר לוֹ אֶת עֲבוֹדָתוֹ.

וְזֶהוּ שֹׁרֶשׁ הַבִּינָה שֶׁבְּמַלְכוּת דִּלֶעָתִיד: הַכֹּחַ לָקַחַת נְקוּדָּה אַחַת שֶׁל אֱלוֹקוּת וּלְעַצֵּב אוֹתָהּ לְעוֹלָם מָלֵא שֶׁל סֵדֶר וַהֲבָנָה לְכָל מְקַבֵּל וּמְקַבֵּל.

וְכֵן, בְּמָשִׁיחַ, הַמַּלְכוּת לֹא תִּהְיֶה רַק הַכְרָזָה – "ה' מָלָךְ" – אֶלָּא דִּבּוּר תָּמִידִי שֶׁל בֵּיאוּר. הַנָּבִיא כְּבָר רוֹמֵז עַל זֶה בְּאָמְרוֹ שֶׁמָּשִׁיחַ "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ". דִּין אֲמִתִּי דּוֹרֵשׁ בִּינָה, כִּי מִשְׁפָּט אֵינוֹ רַק הֶחָלַת כְּלָל, אֶלָּא הֲבָנַת הַפְּרָטִים וְהַנִּסְיוֹנוֹת. וְאוֹתוֹ רוּחַ הַבִּינָה שֶׁבּוֹ יָדוּן, הוּא גַּם הָרוּחַ שֶׁבּוֹ יוֹרֶה, כִּי דִּבְרֵי תּוֹרָתוֹ וְדִבְרֵי מִשְׁפָּטוֹ הֵם דָּבָר אֶחָד. מַלְכוּתוֹ הִיא הַשִּׁעוּר שֶׁלּוֹ, וּמַלְכוּתוֹ הִיא הַכְּלָס שֶׁלּוֹ.

וְיֵשׁ מִדְרָשִׁים הַמְדַבְּרִים בְּגִלּוּי שֶׁלֶּעָתִיד לָבוֹא, כְּשֶׁיָּבוֹא מָשִׁיחַ, הוּא יֵשֵׁב וִילַמֵּד תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד יֹאמַר "תּוֹרָה חֲדָשָׁה מֵאִתּוֹ". מִן הַגְּדוֹלִים שֶׁבַּחֲכָמִים וְעַד הַפְּשׁוּטִים בְּיוֹתֵר, כָּל אֶחָד יִשְׁמַע מִפִּיו אֶת הַבֵּיאוּר הַמֻּתְאָם לִכְלִי שֶׁלּוֹ. לֹא שֶׁיִּהְיוּ חַס וְשָׁלוֹם רִבּוֹת תּוֹרוֹת, אֶלָּא תּוֹרָה אַחַת שֶׁבִּינָתָהּ כָּל כָּךְ עֲמֻקָּה וּכְלָלִית, עַד שֶׁהִיא יְכוֹלָה לְהִתְכּוֹפֵף וּלְהִתְלַבֵּשׁ בְּכָל כְּלִי וּכְלִי בְּלִי לְאַבֵּד אֶת פְּשִׁיטוּתָהּ. וְזֶהוּ בְּדִיּוּק עִנְיָן לֵב מֵבִין: לֵב אֶחָד, וּמֵבִין וּמַרְגִּישׁ רִבּוֹת נְשָׁמוֹת.

וְיֵשׁ לְצַיֵּיר כָּזֹאת, כְּאִלּוּ, בְּדֶרֶךְ מָשָׁל. דַּמֵּה לְךָ מֶלֶךְ שֶׁהֵיכָלוֹ פָּתוּחַ, וְכָל אֶזְרָח בָּא עִם בִּלְבּוּלוֹ: זֶה אֵינוֹ מֵבִין סוּגְיָא בְּשַׁ"ס, זֶה אֵינוֹ מֵבִין אֵיךְ לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בְּבֵיתוֹ, זֶה אֵינוֹ מֵבִין לָמָּה תְּפִלּוֹתָיו קָרוֹת, זֶה אֵינוֹ מֵבִין אֶת יִסּוּרָיו. אִלּוּ הָיָה לַמֶּלֶךְ רַק חָכְמָה, הָיָה רוֹאֶה שֹׁרֶשׁ כָּל הָעִנְיָנִים הָאֵלּוּ בִּנְקוּדָּה פְּשׁוּטָה אַחַת שֶׁל אֱלוֹקוּת, אֲבָל תְּשׁוּבָתוֹ הָיְתָה נִשְׁאֶרֶת בִּכְלָלִיּוּת. וְאִלּוּ הָיָה לוֹ רַק דַּעַת, הָיָה קוֹשֵׁר וּמְחַבֵּר אֶת מִי שֶׁכְּבָר מֵבִין, אֲבָל הָרְחוֹקִים מְאֹד הָיוּ נִשְׁאָרִים מִחוּץ. אֲבָל מֶלֶךְ שֶׁמַּלְכוּתוֹ מְלֵאָה בִּינָה יָכוֹל לֵישֵׁב וְלִשְׁמֹעַ כָּל שְׁאֵלָה עַד סוֹפָהּ, לְהַפְרִיד אֶת הַסִּבּוּכִים, לְהַרְאוֹת אֶת הַסֵּדֶר שֶׁבַּדָּבָר מֵרֹאשׁוֹ וְעַד סוֹפוֹ, וּמִתּוֹךְ אוֹתוֹ סֵדֶר לְהַחֲזִיר אֶת הָאָדָם לְאוֹתָהּ נְקוּדָּה רִאשׁוֹנָה: "הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כָּאן גַּם כֵּן".

וּמִשּׁוּם שֶׁבִּינָה זוֹ הִיא בְּתוֹךְ הַמַּלְכוּת, הֲרֵי אֵינָהּ רַק הַסְבָּרָה פְּרָטִית בַּחֶדֶר הַפְּנִימִי, אֶלָּא דִּבּוּר צִבּוּרִי הַמְסַדֵּר אֶת כָּל חַיֵּי הָעָם. דִּין, חִנּוּךְ, כַּלְכָּלָה, מִשְׁפָּחָה – כָּל מַעֲרָכוֹת הַחֶבְרָה יִלָּמְדוּ וְיִסְתַּדְּרוּ לְפִי הַתּוֹרָה הַפְּנִימִית שֶׁמָּשִׁיחַ מְגַלֶּה. דַּעַת הָעוֹלָם תִּתְחַנֵּךְ מֵחָדָשׁ, מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה, עַל־יְדֵי דִּבּוּרוֹ. מַה שֶּׁהַיּוֹם נִקְרָא "תַּרְבּוּת", "הַשְׁקָפַת הָעוֹלָם", "שֵׂכֶל יָשָׁר", יִשְׁתַּנֶּה, לֹא עַל־יְדֵי כְּפִיָּה בִּלְבַד, אֶלָּא עַל־יְדֵי הֲבָנָה חֲדָשָׁה שֶׁעוֹשָׂה אֶת הָאֱלֹוקוּת לִיסוֹד הַפָּשׁוּט שֶׁל כָּל מַחֲשָׁבָה.

אַךְ גַּם בָּזֶה יֵשׁ גְּבוּל מְסֻיָּם. הֲרֵי הַבִּינָה, בְּעֶצֶם מַהוּתָהּ, מַרְבָּה הַבְחָנוֹת. הִיא רוֹאָה צְדָדִים, הִיא מִתְפַּשֶּׁטֶת לְרִבּוּי פְּרָטִים. וְעוֹד נִשְׁאֶלֶת הַשְּׁאֵלָה: אֵיךְ לֹא יִשָּׁאֲרוּ כָּל הַהַסְבָּרוֹת הַפְּרָטִיּוֹת הָאֵלּוּ כְּעוֹלָמוֹת נִפְרָדִים? אֵיךְ יִקָּשְׁרוּ כֻּלָּם חֲזָרָה לְקֶשֶׁר אֶחָד חַי בֵּין הַמֶּלֶךְ לְכָל נֶפֶשׁ וָנֶפֶשׁ, כְּדֵי שֶׁהַהֲבָנָה לֹא תִּשָּׁאֵר בַּשֵּׂכֶל לְבַדּוֹ, אֶלָּא תִּכָּנֵס גַּם לַלֵּב וְתוֹלִיד מִדּוֹת? זֶהוּ כְּבָר עִנְיַן הַדַּעַת – שֶׁל קְשִׁירָה וְהִתְקַשְּׁרוּת – שֶׁכַּנּוֹדָע בָּא אַחַר הַבִּינָה וְקוֹשֵׁר אֶת הַמּוֹחִין עִם הַנֶּפֶשׁ.

וְעַל־פִּי זֶה, לְאַחַר שֶׁהֵבַנּוּ שֶׁבְּמַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ יֵשׁ בְּחִינַת הַבִּינָה שֶׁל הַמַּגִּיד – לֵב מֵבִין הַמְבָאֵר אֱלֹוקוּת לְכָל שֵׂכֶל לְפִי מִדָּתוֹ – צָרִיךְ עוֹד לְהִתְבּוֹנֵן אֵיךְ שֶׁבְּתוֹךְ אוֹתָהּ מַלְכוּת עַצְמָהּ כְּלוּלָה גַּם בְּחִינַת הַדַּעַת שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן: הַכֹּחַ לַעֲשׂוֹת מִן הַהֲבָנָה הַזֹּאת קֶשֶׁר פְּנִימִי, יְדִיעָה קְרוֹבָה וְאִישִׁית, בֵּין מָשִׁיחַ לְכָל נֶפֶשׁ וָנֶפֶשׁ לִפְרָטִיּוּתָהּ.

טז

וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ הָעִנְיָן הַבָּא. דְּהִנֵּה כֵּיוָן שֶׁבִּימֵי הַמָּשִׁיחַ יִהְיֶה הַגִּילּוּי בְּאוֹפֶן שֶׁ"מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה'", שֶׁכָּל הָאָרֶץ כֻּלָּהּ מְמֻלֵּאת בְּדֵעָה, עַל כָּרְחֵךְ צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָעִקָּר שֶׁבַּגִּילּוּי אֵינוֹ רַק בְּאוֹר הַחָכְמָה וְהַבִּינָה, אֶלָּא דַּוְקָא בְּעִנְיַן הַדַּעַת. כִּי "דֵּעָה" הוּא מִלְּשׁוֹן "וְהָאָדָם יָדַע", יְדִיעָה שֶׁהִיא בְּחִינַת קְשִׁירָה, שֶׁקּוֹשֶׁרֶת אֶת הַיּוֹדֵעַ וְאֶת הַנִּידָּע לִהְיוֹת לְיִחוּד אֶחָד.

וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, שֶׁהַדַּעַת הוּא כֹּחַ הַמַּחֲשָׁבָה הַמִּתְבּוֹנֶנֶת הַמַּשְׁקֶעֶת עַצְמָהּ בָּעִנְיָן וְאֵינָהּ זָזָה מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁהָעִנְיָן נַעֲשֶׂה דָּבָר מֻרְגָּשׁ בַּנֶּפֶשׁ, וּמִמֶּנּוּ נוֹלָדוֹת הַמִּדּוֹת.

אֲבָל הִנֵּה כָּאן יֵשׁ חִדּוּשׁ. בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הַפְּרָטִית עַכְשָׁיו, הַדַּעַת הִיא עִקָּרָהּ הִתְבּוֹנְנוּת: הָאָדָם מְקַבֵּעַ מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּעִנְיָנֵי אֱלֹוקוּת, מִתְבּוֹנֵן פַּעַם אַחַר פַּעַם בִּגְדוּלַּת הָאֵין־סוֹף וּבְמִעוּט הָעוֹלָמוֹת, וְעַל־יְדֵי זֶה "יוֹלִיד" בְּעַצְמוֹ אַהֲבָה וְיִרְאָה. אֲבָל בְּמַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, יִתְגַּלֶּה עִנְיַן הַדַּעַת גַּם מִלְמַעְלָה לְמַטָּה, כְּהַשְׁפָּעַת דַּעַת שֶׁהַמֶּלֶךְ מַשְׁפִּיעַ לְעַמּוֹ. לֹא רַק שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד יִתְבּוֹנֵן, אֶלָּא שֶׁהַמֶּלֶךְ עַצְמוֹ יִהְיֶה בְּחִינַת הַדַּעַת שֶׁל הַדּוֹר, הַקּוֹשֵׁר כָּל מוֹחַ וְכָל לֵב אֶל הַדַּעַת הָאֱלֹוקִי.

וּלְהָבִין זֶה, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר מַה שֶּׁיָּדוּעַ בְּעִנְיַן הַדַּעַת שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן. שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לֹא הָיְתָה רַק לְבָאֵר עִנְיָנִים בְּחָכְמָה־בִּינָה בְּאוֹפֶן בָּרוּר, אֶלָּא לִהְיוֹת נֶפֶשׁ הַכְּלָלִית לְכָל הַמְקוּשָּׁרִים עִמּוֹ, וּלְקַשְּׁרָם בְּקֶשֶׁר פְּנִימִי אֶל הָאֱלֹוקוּת. וְזֶהוּ עִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁמְּדֻבָּר בַּתַּנְיָא – "הִתְקַשְּׁרוּת תַּלְמִידִים לְרַבּוֹ" – שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁחוֹשְׁבִים בְּתוֹרָתוֹ שֶׁל הָרַבִּי וּמְקַיְּמִים עֲצָתוֹ, הַתַּלְמִיד נִקְשָׁר אֶל נֶפֶשׁ הָרַבִּי, וּמְקַבֵּל מִדַּעְתּוֹ. וְאֵין זֶה תְּלוּת חִיצוֹנִית, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא לְהֵפֶךְ: זֶהוּ גִּילּוּי פְּנִימִיּוּתוֹ עַצְמוֹ, כִּי הַנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית אֵינָהּ אֶלָּא מְגַלָּה אֶת הַנְּקוּדָּה דֶּאֱלֹוקוּת שֶׁכְּבָר יֶשְׁנָהּ בַּתַּלְמִידִים.

וְעַל־פִּי זֶה מוּבָן שֶׁהַדַּעַת שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן הָיְתָה בִּשְׁתֵּי בְּחִינוֹת: הִתְבּוֹנְנוּת – הַדֶּרֶךְ שֶׁלִּמֵּד לְכָל בֵּינוֹנִי; וְהִתְקַשְּׁרוּת – הַדֶּרֶךְ שֶׁעַל־יָדָהּ נִמְשַׁךְ דַּעְתּוֹ אֶל נִשְׁמוֹת הַחֲסִידִים. וּבֶאֱמֶת, שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלּוּ הֵן שְׁתֵּי צְדָדִים שֶׁל עִנְיָן אֶחָד. כִּי הִתְבּוֹנְנוּת בְּלִי הִתְקַשְּׁרוּת נִשְׁאֶרֶת שֵׂכֶל בְּלִי חַיִּים, וְהִתְקַשְּׁרוּת בְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת יְכוֹלָה לִהְיוֹת מִין אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה שֶׁאֵינָהּ פְּנִימִית. הַתַּכְלִית הִיא שֶׁעַל־יְדֵי הִתְקַשְּׁרוּת לָרַבִּי, יִתְעוֹרֵר הַתַּלְמִיד לְהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁלּוֹ עַצְמוֹ, עַד שֶׁלִּבּוֹ יִבְעַר בְּדַעַת פְּנִימִית.

וְהִנֵּה, עִנְיָן זֶה עַצְמוֹ יִהְיֶה בְּאֹפֶן שֶׁאֵין לוֹ שִׁעוּר בְּמַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ. כִּי כַּאֲשֶׁר נִתְבָּאֵר לְעֵיל, הַמַּלְכוּת הִיא הַסְּפִירָה שֶׁאֵין לָהּ מִשֶּׁלָּהּ כְּלוּם וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִיא מֶלֶךְ עַל הַכֹּל; וְהַזֹּהַר אוֹמֵר עַל הַמֶּלֶךְ, "לִיבָּא דְּמַלְכָּא אִתְקַשַּׁר בְּלִיבָּא דְּעַם", שֶׁלֵּב הַמֶּלֶךְ קָשׁוּר בְּלֵב הָעָם. וְהַגֶּדֶר שֶׁל מַלְכוּת אֲמִתִּית אֵינוֹ רַק שֶׁהָעָם מְקַיְּמִים אֶת גְּזֵרוֹתָיו, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ קֶשֶׁר פְּנִימִי שֶׁל לְבָבוֹת, שֶׁמַּה שֶּׁנִּמְשָׁךְ בְּלֵב הַמֶּלֶךְ נִמְשָׁךְ גַּם בְּלֵב הָאֻמָּה.

וְעַל־פִּי זֶה, כְּשֶׁאָנוּ אוֹמְרִים "מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה", צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁדֵּעָה זוֹ הִיא דַּעְתּוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמְּמַלֵּאת אֶת הָאָרֶץ. לֹא שֶׁכָּל אֶחָד לְבַדּוֹ יְפַתֵּחַ דֵּעָה מִשִּׂכְלוֹ הָעַצְמִי, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה גִּילּוּי דַּעַת כְּלָלִית, דַּעְתּוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, הַנִּמְשֶׁכֶת לְתוֹךְ כָּל נֶפֶשׁ וָנֶפֶשׁ לְפִי מִדָּתָהּ. וּכְמוֹ שֶׁעַכְשָׁיו בִּפְנִימִיּוּת, הַהִתְקַשְּׁרוּת אֶל הַנְּשִׂיא הַדּוֹר הִיא הַכְּלִי שֶׁעַל־יָדוֹ מְקַבְּלִים הִתְעוֹרְרוּת בֶּאֱלוֹקוּת, כָּךְ לֶעָתִיד לָבוֹא הַהִתְקַשְּׁרוּת לְמַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ תִּהְיֶה הַדֶּרֶךְ שֶׁעַל־יָדָהּ כָּל יְהוּדִי יִקָּשֵׁר עִם הַדַּעַת הָאֱלוֹקִי בִּפְנִימִיּוּת.

וְזֶהוּ גַּם עֹמֶק הָעִנְיָן הַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת בְּעִנְיַן הַבֵּינוֹנִי בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ. שֶׁהֲרֵי הַתַּנְיָא קוֹבֵעַ אֶת הַבֵּינוֹנִי כְּמַצָּב הַנִּבְחָר, שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ דִּבּוּרוֹ וּמַעֲשֵׂהוּ תָּמִיד כְּפִי רְצוֹן ה', וְשֶׁמִּדּוֹתָיו דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה נוֹלָדוֹת עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת. אֲבָל בְּסוֹף הַסֵּפֶר מְבֹאָר, שֶׁהַתִּקּוּן הַשָּׁלֵם שֶׁל הַבֵּינוֹנִי יִהְיֶה רַק בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ, כְּשֶׁגַּם הַלֵּב הַטִּבְעִי יִתְהַפֵּךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם". וּמַהוּ פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָן? שֶׁכֹּחַ הַדַּעַת שֶׁעַכְשָׁיו נִקְנֶה רַק עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה, אָז יִהְיֶה אוֹר פָּשׁוּט הַמְּמַלֵּא אֶת הַנֶּפֶשׁ, עַל־יְדֵי גִּילּוּי הַמָּשִׁיחַ.

וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת: הַיּוֹם, הַבֵּינוֹנִי צָרִיךְ לַעֲמוֹל עָמָל גָּדוֹל בְּהִתְבּוֹנְנוּת כְּדֵי לְקַשֵּׁר אֶת מוֹחוֹ וְלִבּוֹ יַחְדָּו, לְגַשֵּׁר עַל הַפֶּרֶץ שֶׁבֵּין מַה שֶּׁהוּא יוֹדֵעַ לְמַה שֶּׁהוּא מַרְגִּישׁ. וְלֶעָתִיד לָבוֹא, עֶצֶם מְצִיאוּת הַדַּעַת בָּעוֹלָם תִּהְיֶה בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי. אֲוִיר הָעוֹלָם יִהְיֶה "דֵּעָה", עֶצֶם הָרוּחַ הַמְּחַיֶּה תִּהְיֶה רְווּיָה בְּדַעַת אֱלוֹקִי, מִפְּנֵי שֶׁהַמֶּלֶךְ, שֶׁהוּא הַדַּעַת הַכְּלָלִית, יִתְגַּלֶּה. הַהִתְבּוֹנְנוּת לֹא תִּתְבַּטֵּל, אֶלָּא שֶׁתִּהְיֶה בְּאוֹפֶן אַחֵר: לֹא לִבְרוֹא דַּעַת מֵאַיִן, אֶלָּא לְקַלֵּט וּלְהַפְנִים אֶת דַּעַת הַמָּשִׁיחַ שֶׁכְּבָר מַקִּיפָה וּמְפַכֶּסֶת.

וְזֶהוּ גַּם הָרֶמֶז בְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ עַל מָשִׁיחַ שֶׁ"יוֹדֵעַ כָּל אֶחָד וְאֶחָד", שֶׁהוּא יוֹדֵעַ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּפְנִימִיּוּת. שֶׁאִלּוּ מַלְכוּתוֹ הָיְתָה רַק הַנְהָגָה כְּלָלִית, הָיְתָה דַּעְתּוֹ גַּם כֵּן רַק כְּלָלִית – שֶׁהוּא יוֹדֵעַ אֶת הָעָם כִּכְלָל. אֲבָל דַּעַת אֲמִתִּית הִיא שֶׁהוּא יוֹדֵעַ אֶת שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה שֶׁל כָּל יָחִיד וְיָחִיד, אֶת הַדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר שֶׁל כָּל נֶפֶשׁ, וְלָכֵן יָכוֹל הוּא לִתֵּן לְכָל אֶחָד אֶת עֲצָתוֹ הַמְיֻחֶדֶת בַּתּוֹרָה וּבַעֲבוֹדָה. וְזֶהוּ כְּמוֹ הָעִנְיָן דְּיִחוּד שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן עִם הַחֲסִידִים, שֶׁהָיָה אוֹמֵר לְזֶה מִלָּה אַחַת, וּלְזֶה פָּסוּק אֶחָד, וּלִשְׁלִישִׁי מָשָׁל אֶחָד, וּבְאוֹתָהּ מִלָּה נִקְשַׁר כָּל חַיֵּי הָאָדָם לֶאֱלוֹקוּת. וּבְמָשִׁיחַ יִהְיֶה זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ כְּלָל: דַּעְתּוֹ תְּחַבֵּק כָּל הַנְּשָׁמוֹת בְּבַת אַחַת וְכָל אַחַת לִפְרָטִיּוּתָהּ.

וּמִזֶּה נוּכַל גַּם לְהָבִין יוֹתֵר בְּעֹמֶק אֶת עִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת לָרַבֵּעִים כְּהַכְנָאָה לְקַבָּלַת מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ. כִּי עֲבוֹדַת הַהִתְקַשְּׁרוּת מְאַמֶּנֶת אֶת הַנֶּפֶשׁ לְקַבֵּל דַּעַת מִנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית, לְבַטֵּל אֶת הַנִּפְרָדוּת שֶׁלָּהּ וּלְהַנִּיחַ לְדַעַת הָרַבִּי לַחְדֹּר בָּהּ. כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד אֶת הַתַּנְיָא וְאֶת הַמַּאֲמָרִים, וְכַאֲשֶׁר הוּא חַי עִם הַהוֹרָאוֹת, וּכְשֶׁהוּא מְצַיֵּר בְּדַעְתּוֹ צוּרַת פְּנֵי הָרַבִּי וְשׁוֹאֵל אֶת עַצְמוֹ: "מַה רוֹצֶה הָרַבִּי מִמֶּנִּי עַכְשָׁיו" – הֲרֵי כְּבָר עַכְשָׁיו הוּא חַי בְּמַצָּב שֶׁדַּעְתּוֹ אֵינָהּ אִיִּ בּוֹדֵד, אֶלָּא חֵלֶק מִיָּם גָּדוֹל יוֹתֵר. וְזֶהוּ הַדֻּגְמָה, הַמִּינְיָאטוּרָה, לְמַה שֶּׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן כְּלָלִי בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ.

כִּי אָז, עִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת לֹא יִהְיֶה רַק עֲבוֹדָה פְּרָטִית שֶׁל אֲנָשִׁים מְסֻיָּמִים, אֶלָּא עֶצֶם הַגֶּדֶר שֶׁל מַלְכוּת: "וְעָבְדוּהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל", שֶׁיַּעַבְדוּ אוֹתוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם, פֵּירוּשׁ שֶׁלְּבָבָם יִהְיֶה קָשׁוּר בְּלִבּוֹ. וְעַל־יְדֵי זֶה, הָרִיבּוּי הַנִּמְשָׁךְ מִבִּינָה – רִיבּוּי הַבֵּיאוּרִים וְרִיבּוּי הַדְּרָכִים – יִתְאַחֵד בְּקֶשֶׁר חַי אֶחָד, עַד שֶׁכָּל הַדְּרָכִים הֵם דְּרָכָיו, דַּרְכֵי הַמֶּלֶךְ, וְכָל הַלְּבָבוֹת הֵם לֵב אֶחָד עִם הַמֶּלֶךְ.

וְזֶהוּ גַּם הַהַכְנָאָה לְמַה שֶּׁיִּתְבָּאֵר לְהַלָּן בְּעִנְיַן הַחֶסֶד וְהַגְּבוּרָה שֶׁל מָשִׁיחַ. כִּי לְאַחַר שֶׁמְּבִינִים שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ אֵינָהּ שֵׂכֶל מִפְשָׁט בִּלְבַד, אֶלָּא קֶשֶׁר לֵב בְּלֵב, מוּבָן שֶׁחֶסְדּוֹ – אַהֲבָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל – וּגְבוּרָתוֹ – מִשְׁפָּטוֹ וְדִינוֹ – אֵינָם הַנְהָגוֹת חִיצוֹנִיּוֹת, אֶלָּא תְּנוּעוֹת עַצְמִיּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַקֶּשֶׁר. כְּשֶׁהוּא אוֹהֵב – אוֹהֵב הוּא כָּל נֶפֶשׁ לְפִי שָׁרְשָׁהּ; וּכְשֶׁהוּא דָּן – דָּן הוּא מִתּוֹךְ אוֹתוֹ דַּעַת עַצְמִית הַיּוֹדַעַת אֶת הַדֶּרֶךְ הַפְּנִימִית שֶׁל כָּל נֶפֶשׁ.

וְעַל־יְדֵי זֶה, מֵהִתְבּוֹנְנוּת בְּדַעְתּוֹ שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן וּבְעִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת אֵלָיו, זוֹכִים לְהַשִּׂיג בִּתְחִלַּת הַהֲשָּׂגָה אֵיךְ שֶׁמָּשִׁיחַ אֵינוֹ רַק מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בְּאוֹפֶן כְּלָלִי עַל כָּל הָעוֹלָם, אֶלָּא גַּם דַּעַת פְּנִימִית לְכָל יָחִיד וְיָחִיד, קֶשֶׁר חַי הַקּוֹשֵׁר אֶת הַמּוֹחַ וְהַלֵּב שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל עִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּאוֹפֶן גָּלוּי וְקָבוּעַ לְעוֹלָם.

יז

וְאִם כֵּן, לְאַחַר שֶׁנִּתְבָּאֵר עִנְיַן הַדַּעַת, שֶׁדַּעְתּוֹ הַפְּנִימִית שֶׁל הַמֶּלֶךְ הִיא קֶשֶׁר חַי עִם כָּל נֶפֶשׁ וָנֶפֶשׁ, יָכַל עַכְשָׁו לְהָבִין בְּעוֹמֶק יוֹתֵר אֶת מִדַּת הַלֵּב שֶׁל מָשִׁיחַ, אֵיךְ שֶׁחֶסֶד וּגְבוּרָה כְּלוּלִים בְּמַלְכוּתוֹ כִּשְׁתֵּי תְּנוּעוֹת שֶׁל לֵב אֶחָד.

כִּי הִנֵּה, בְּעִנְיַן מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ כָּתוּב בִּישַׁעְיָהוּ: "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים, וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ, וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע". וּמִיָּד לְאַחַר זֶה: "וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו, וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו".

וּלְכָאוֹרָה, פְּסוּקִים אֵלּוּ עַצְמָם הֵם שְׁנֵי הֲפָכִים: מִצַּד אֶחָד – "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים", דִּין בְּצֶדֶק לַדַּלִּים, וְ"הוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ" – יֹשֶׁר וְהַטָּיָה לְטוֹבָתָם שֶׁל הַשְּׁפָלִים; וּמִצַּד הַשֵּׁנִי – "וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע", הַכָּאָה וַהֲרִיגָה לָרָשָׁע בְּשֵׁבֶט פִּיו וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הַנָּבִיא מְדַבֵּר עֲלֵיהֶם כְּעִנְיָן אֶחָד, שֶׁ"צֶדֶק" וְ"אֱמוּנָה" הֵם אֵזוֹר אֶחָד הַמַּחְגִּיר אוֹתוֹ. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁבְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ אֵין חֶסֶד וּגְבוּרָה שְׁתֵּי הַנְהָגוֹת נִפְרָדוֹת הַמִּתְחַלְּפוֹת זֶה עִם זֶה, אֶלָּא מִדָּה עַצְמִית אַחַת שֶׁל מַלְכוּת, שֶׁבָּהּ טוּב לַדַּל וְדִין עַל הָרָשָׁע הֵם בְּתֹכֶךְ וּבְנִפְרָד לֹא יִתָּכְנוּ.

וּלְהָבִין זֶה, צָרִיךְ לַחֲזוֹר לְעִנְיַן הַגִּילּוּי דְּחֶסֶד וּגְבוּרָה בְּשַׁלְשֶׁלֶת הַנְּשִׂיאִים, לִרְאוֹת אֵיךְ שֶׁכְּבָר הוּכְשְׁרָה צוּרָה זוֹ בְּהֶמְשֵׁךְ הַדּוֹרוֹת.

יָדוּעַ עַל הָאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי שֶׁעִנְיָנוֹ הָיָה הִתְפַּשְּׁטוּת הַחֶסֶד, נָהָר שֶׁל אַהֲבָה וֶאֱלוֹקוּת שֶׁאֵין לוֹ קֵץ. הַמַּאֲמָרִים שֶׁלּוֹ נִתְאָרוּ עַל־יְדֵי הַחֲסִידִים כְּ"נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן" מַמָּשׁ; שָׁעוֹת עַל גַּבֵּי שָׁעוֹת שֶׁל דִּבּוּר בְּלִי הַפְסָקָה, כָּל נְקוּדָּה שֶׁל אֱלוֹקוּת מְרֻחֶבֶת וּנְתוּנָה בִּרְחָבוּת. וְזֶה לֹא הָיָה רַק בְּתוֹרָתוֹ, אֶלָּא גַּם בְּהַנְהָגָתוֹ עִם יִשְׂרָאֵל: אַהֲבָתוֹ לְכָל חָסִיד וְחָסִיד, הַזְּמַן שֶׁהָיָה מַקְדִּישׁ בְּיְחִידוּת, הָאֹפֶן שֶׁבּוֹ בָּרָא מָקוֹם רָחָב לְכָל נֶפֶשׁ לְהִתְפַּשֵּׁט וְלִנְשֹׁם בַּעֲבוֹדַת ה'.

וְזֶהוּ חֶסֶד בְּצוּרָתוֹ הַפְּנִימִית: לֹא רַק לִתֵּן מַתָּנָה, אֶלָּא לִבְרוֹא מָקוֹם שֶׁבּוֹ הַזּוּלַת יָכוֹל לְהִמָּצֵא בִּמְנוּחַת הַנֶּפֶשׁ, לִשְׁפֹּךְ אֶת עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁהָאוֹר הַפְּנִימִי שֶׁל הַזּוּלַת יוּכַל לְהִתְגַּלּוֹת. וְזֶהוּ הַדְּמוּת הָרִאשׁוֹנָה (פְּרוֹטוֹטִיפּ) לְחֶסֶד שֶׁל מָשִׁיחַ. כִּי כְּשֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים... לְעַנְוֵי אָרֶץ", הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט הוּא שֶׁיַּעֲמֹד עַל זְכוּיוֹתֵיהֶם שֶׁל הָעֲנִיִּים וְהַנִּדְכָּאִים, וְלֹא יַנִּיחַ לְרַמְּסָם. אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת, "דַּלִּים" הֵם אוֹתָם שֶׁהֵם דַּלִּים בְּדַעַת, אֲשֶׁר הַתּוֹדָעָה שֶׁלָּהֶם דַּלָּה וְרֵיקָה, וְלִבָּם מְדֻכָּא מֵחֲמַת הַגָּלוּת; וְ"עַנְוֵי אָרֶץ" הֵם אוֹתָם שֶׁהָעֲנָוָה שֶׁלָּהֶם נֶהֶפְכָה לְעַצְבוּת, שֶׁהַשִּׁפְלוּת נֶהֶפְכָה לְיֵאוּשׁ. וַאֲלֵיהֶם יִהְיֶה מָשִׁיחַ "שָׁפַט בְּצֶדֶק" – שֶׁיְּחַלֵּק לָהֶם צֶדֶק לִזְכוּתָם, שֶׁיַּמְשִׁיךְ אוֹר וְהַסְבָּרָה וְעִידּוּד, עַד שֶׁיִּתְעוֹרֵר הַצֶּדֶק הַפְּנִימִי שֶׁלָּהֶם, הַיֹּשֶׁר הַפְּנִימִי שֶׁבָּהֶם.

וְאֵיךְ יַעֲשֶׂה זֶה? "בְּשֵׁבֶט פִּיו", בְּשֵׁבֶט פִּיו, וְ"בְרוּחַ שְׂפָתָיו", בְּרוּחַ שְׂפָתָיו. דְּהַיְנוּ, שֶׁעֶצֶם הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ יִהְיֶה הַכְּלִי לְחֶסֶד. כְּשֵׁם שֶׁנַּהֲרוֹ שֶׁל דִּבְרֵי הָאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי לֹא רַק הוֹדִיעַ מֵידָע, אֶלָּא פָּשׁוּט נָשָׂא אֶת הַשּׁוֹמֵעַ וְהֶעֱלָה אוֹתוֹ לְמַעְלָה מִמְּצִיאוּתוֹ הַקּוֹדֶמֶת, כָּךְ גַּם תּוֹרָתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, "תּוֹרָה חֲדָשָׁה מֵאִתִּי תֵצֵא", תִּהְיֶה הִשְׁתַּלְשְׁלוּת אֵין־סוֹפִית וּפְרָטִית לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. פִּיו יִהְיֶה שֵׁבֶט הַסּוֹמֵךְ אֶת הַדַּל, מַקֵּל שֶׁנִּשְׁעָנִים עָלָיו; וְרוּחוֹ תִּהְיֶה רוּחַ חַיִּים הַמְחַיָּה אֶת הֶעָנָו שֶׁשָּׁקַע יוֹתֵר מִדַּי. זֶהוּ חֶסֶד דְּמַלְכוּת: שֶׁעַל־יְדֵי הַדִּבּוּר הוּא בּוֹרֵא מָקוֹם חַיִּים חָדָשׁ לַנִּשְׁבָּרִים.

אַךְ אִלּוּ הָיָה בְּמַלְכוּת רַק חֶסֶד בִּלְבַד, רַק הַשְׁפָּעָה וְהִתְפַּשְּׁטוּת, לֹא הָיָה הָעוֹלָם מִתְתַּקֵּן. כִּי אוֹתוֹ הַפֶּה עַצְמוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְנַחֵם אֶת הַדַּלִּים צָרִיךְ גַּם "לְהָמִית רָשָׁע"; אוֹתוֹ הָרוּחַ עַצְמוֹ שֶׁמְּחַיֶּה אֶת הַנִּדְכָּא צָרִיךְ גַּם לַעֲקוֹר אֶת הָרַע מִן הָעוֹלָם. וּבָזֶה נִרְאֶה עִנְיַן הַגְּבוּרָה שֶׁבַּמֶּלֶךְ, שֶׁכְּבָר רָמוּז וּמֻכְשָׁר בַּגְּבוּרָה שֶׁל הַצֶּמַח צֶדֶק.

הַצֶּמַח צֶדֶק נִקְרָא "צֶמַח צֶדֶק שֶׁבַּתּוֹרָה" מִשּׁוּם שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הָיְתָה דִּין וּפְסַק, הַמְשָׁכַת גְּבוּלִים בְּרוּרִים בַּתּוֹרָה, בֵּין בְּנִגְלֶה וּבֵין בִּפְנִימִיּוּת. בִּתְשׁוּבוֹתָיו הָיָה עוֹסֵק בַּשְּׁאֵלוֹת הַקָּשׁוֹת בְּיוֹתֵר, מְשַׁקֵּל כָּל פְּרָט וּפְרָט, מְקַבֵּל שִׁקּוּלִים מְסֻיָּמִים וּפוֹסֵל אֲחֵרִים, עַד שֶׁקַּו צַח שֶׁל הֲלָכָה יוֹצֵא לָאוֹר. וּבְנְהִיגָתוֹ הָיָה עוֹמֵד בִּגְבוּרָה נֶגֶד גְּזֵרוֹת וְנֶגֶד הַמַּשְׂכִּילִים, וְלֹא הִנִּיחַ לְנַהֲרַת הַחֶסֶד שֶׁקִּדְּמָה לוֹ לְהַצִּיף אֶת גְּבוּלֶיהָ וְלֵהָאֵבֵד בְּעִרְבּוּבְיָא עִם מַיִם זָרִים. הַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ לֹא הָיְתָה כַּעַס, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא צִמְצוּם וְגֶדֶר לְמַעַן הָאֱמֶת.

וְזֶהוּ גַּם כְּעֵין הַדְּמוּת לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. כִּי הָרַמְבַּ"ם כּוֹתֵב שֶׁעִקַּר תַּפְקִידוֹ הוּא "לְהַחֲזִיר מַלְכוּת דָּוִד לְיוֹשְׁנָהּ... וּלְבַנּוֹת הַמִּקְדָּשׁ... וּלְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל", וְעוֹד כּוֹתֵב: "יָכֹף כָּל יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ" – שֶׁיִּכְפֶּה אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה, וִיַחֲזִיק אֶת פִּרְצֵי הַדָּת. כְּפִיָּה, חִזּוּק פִּרְצֵיָּה, הַחֲזָרַת הַמַּלְכוּת – כָּל אֵלּוּ הֵם בְּחִינוֹת שֶׁל גְּבוּרָה. הַמֶּלֶךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת בּוֹ כֹּחַ הַדִּין לוֹמַר: זֶה מֻתָּר וְזֶה אָסוּר, הִתְנַהֲגוּת זוֹ נִשְׁאֶרֶת וְהִתְנַהֲגוּת זוֹ נֶעֱקֶרֶת מִן הָעוֹלָם.

וְלָכֵן, כְּשֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר "וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע", אֵין זֶה מָשָׁל עַל אַלִּימוּת גַּשְׁמִית, אֶלָּא תְּאֵר גִּלּוּי הַגְּבוּרָה הַהֲלָכְתִּית בְּצוּרָתָהּ הַמַּלְכוּתִית הַגְּלוּיָה. ה"שֵּׁבֶט" שֶׁלּוֹ הוּא שֵׁבֶט הַפְּסַק, הַמִּדָּה הַיְּשָׁרָה שֶׁל הַדִּין הַמַּכָּה אֶת הָ"אָרֶץ" – הַתַּרְבּוּת וְהַנּוֹרְמוֹת הָעוֹלָמִיּוֹת – וּמְשַׁבֶּרֶת אֶת הָעִקְמוּמִיּוּת וּכְפוּיָה אוֹתָם לְקַו יָשָׁר. וְ"רוּחַ שְׂפָתָיו" הוּא רוּחַ הָאֱמֶת שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ מָקוֹם לְשֶׁקֶר; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר הֲלָכָה, עֶצֶם הַדִּבּוּר הַזֶּה הוּא הַהֲרִיגָה שֶׁל הָרָשָׁע בַּמְּצִיאוּת, שֶׁאֵין מְשָׁאֵר חַמְצָן רוּחָנִי לָרַע כְּדֵי לְהִתְקַיֵּם.

וְעַכְשָׁו יֻבַן אֵיךְ שֶׁבְּמַלְכוּת חֶסֶד וּגְבוּרָה הֵם דָּבָר אֶחָד. כִּי אִם הָיְתָה הַגְּבוּרָה מִדָּה נִפְרֶדֶת, הָיָה נִרְאֶה שֶׁהִיא סוֹתֶרֶת לַחֶסֶד: אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁאוֹתוֹ מֶלֶךְ עַצְמוֹ שֶׁאוֹהֵב אֶת הַדַּל בְּאַהֲבָה אֵין־סוֹף, הוּא גַּם הַמֵּמִית אֶת הָרָשָׁע בְּרוּחַ שְׂפָתָיו? אֲבָל עַל־פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַדַּעַת, שֶׁדַּעַת הַמֶּלֶךְ הִיא קֶשֶׁר עִם כָּל נֶפֶשׁ לְפִי שָׁרְשָׁהּ, מִמֵּילָא מוּבָן שֶׁגַּם אַהֲבָתוֹ גַּם דִּינוֹ יוֹצְאִים מִמָּקוֹר פְּנִימִי אֶחָד.

כְּשֶׁהוּא מַבִּיט בַּדַּל, דַּעְתּוֹ רוֹאָה אֶת הַנְּקוּדָּה שֶׁל אֱלוֹקוּת הַקְּבוּרָה תַּחַת שִׁכְבוֹת שֶׁל גָּלוּת; לָכֵן לִבּוֹ מִתְמַלֵּא חֶסֶד, רָצוֹן לְהַרְחִיב אֶת מְקוֹמוֹ, לִשְׁפֹּךְ תּוֹרָה וְנֶחָמָה עַד שֶׁהַנְּקוּדָּה הַהִיא תָּאִיר. וּכְשֶׁהוּא מַבִּיט בָּרָשָׁע, דַּעְתּוֹ רוֹאָה שֶׁהִתְנַהֲגוּת זוֹ, הַמַּעֲרָכוֹת הָאֵלּוּ, הַתַּרְבּוּת הַזֹּאת, אֵין לָהֶם שֹׁרֶשׁ בִּקְדוּשָּׁה; הֵם כִּסּוּי וּמֶרֶד הַחוֹנְקִים אֶת הַנְּקוּדָּה שֶׁל אֲחֵרִים. לָכֵן לִבּוֹ מִתְעוֹרֵר בִּגְבוּרָה, לֹא כְּכַעַס פְּרָטִי, אֶלָּא כְּהִזְדַּהוּת בּוֹעֶרֶת עִם הַנִּדְכָּאִים; הַדִּין שֶׁהוּא דָּן אֶת הָרָשָׁע הוּא עַצְמוֹ הַחֶסֶד הָעֶלְיוֹן בְּיוֹתֵר לַדַּלִּים. בְּמִלִּים אַחֵרוֹת: הַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ הִיא תְּנוּעַת חֶסֶד לְיִשְׂרָאֵל; עַל־יְדֵי שֶׁהוּא מְמִית אֶת הָרָשָׁע הוּא נוֹתֵן חַיִּים לָעֲנָוִים.

וְזֶהוּ הַפְּנִימִיּוּת דְּ"מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה". אִם הַמֶּלֶךְ הָיָה רַק "אִישׁ תְּרוּמוֹת", אִישׁ שֶׁל מַתָּנוֹת, שֶׁתָּמִיד נוֹתֵן וְאֵינוֹ דָּן כְּלָל, הָיָה לְסוֹף מַחֲרִיב אֶת הָאָרֶץ, כִּי הָיָה מַנִּיחַ לָרַע לִפְרֹחַ תַּחַת מַסְוֵה הַחֶסֶד. מַלְכוּת אֲמִתִּית צְרִיכָה לִהְיוֹת "בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ" – הָאָרֶץ נִתְיַסֶּדֶת דַּוְקָא עַל־יְדֵי דִּין, עַל־יְדֵי גְּבוּרָה מְדֻיֶּקֶת. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁדִּין זֶה בָּא מֵהַמֶּלֶךְ, שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל וְקִשּׁוּרָם עִם הַשֵּׁם, הֲרֵי גַּם הַמִּשְׁפָּט עַצְמוֹ הוּא מַעֲשֵׂה אַהֲבָה.

וְעַל־פִּי זֶה יֻבַן גַּם מַה שֶּׁהַנָּבִיא מְקַשֵּׁר "צֶדֶק" וְ"אֱמוּנָה" כְּאֲזוֹרֵי מָתְנָיו. "צֶדֶק" הוּא צַד הַגְּבוּרָה, דִּין וְיֹשֶׁר; "אֱמוּנָה" הוּא צַד הַחֶסֶד, אֱמוּנָה וּבִטָּחוֹן בְּכָל יְהוּדִי, בַּנְּקוּדָּה הַפְּנִימִית שֶׁבּוֹ. הָאֵזוֹר קוֹשֵׁר אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, מְחַבֵּר אֶת הַמּוֹחִין וְהַמִּדּוֹת עִם הַכֹּחוֹת הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁבַּמַּעֲשֶׂה. וּכְשֶׁנֶּאֱמַר שֶׁ"צֶדֶק" וְ"אֱמוּנָה" הֵם אֲזוֹרָיו, הַכַּוָּנָה שֶׁכֹּחוֹ לְקַשֵּׁר עוֹלָמוֹת, לְהוֹרִיד

תּוֹרָה עַד לִפְרָטֵי הַמַּעֲשֶׂה הַתַּחְתּוֹנִים, מְחֻגָּר וּמְקֻפָּף עַל־יְדֵי שְׁנֵיהֶם יַחַד: אֱמוּנָה בַּטּוֹב הַפְּנִימִי שֶׁבָּעָם (חֶסֶד), וּדְבֵקוּת בְּצֶדֶק וּבְדִין שֶׁאֵינוֹ מְוַתֵּר לְכָל רָע (גְּבוּרָה). רַק שְׁנֵיהֶם יַחַד עוֹשִׂים אוֹתוֹ לְמֶלֶךְ.

וְכָל זֶה כְּבָר רָמוּז בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַהִיסְטוֹרִית: חֶסֶד שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי בָּרָא נָהָר רָחָב וְחַי שֶׁל אֱלוֹקוּת שֶׁבּוֹ רִבּוֹת נְשָׁמוֹת יְכוֹלוֹת לְהִרְחִיץ עַצְמָן; וְהַגְּבוּרָה שֶׁל הַצֶּמַח צֶדֶק נָתְנָה לְנָהָר זֶה גְּבוּלִים, הִגְדִּירָה אֶת מַהֲלָכוֹ הַהֲלָכְתִּי, וְשָׁמְרָה עָלָיו מִזּוּהֲמָה. בְּמָשִׁיחַ יִתְאַחֲדוּ שְׁתֵּי הַתְּנוּעוֹת הָאֵלּוּ בִּמְלוֹאָן בְּמַלְכוּת. תּוֹרָתוֹ תִּהְיֶה נָהָר אֵין־סוֹפִי, רָחָב יוֹתֵר מִכָּל הָעוֹלָמוֹת, וּבְבַת אַחַת כָּל טִפָּה וְטִפָּה תִּהְיֶה מְדֻיֶּקֶת לְפִי הַתּוֹרָה; אַהֲבָתוֹ תְּחַבֵּק אֶת הַכֹּל, וְדִינוֹ לֹא יִסְבֹּל שׁוּם רָע.

וְעִם זֶה נִתְבָּאֵר הַלֵּב וְהַלִּבָּה שֶׁל מַלְכוּתוֹ בְּעִנְיַן הָרֶגֶשׁ וְהַמִּשְׁפָּט: לֵב שֶׁמִּתְפַּלֵּא וּמִתְרַחֵב, וְיָד שֶׁמּוֹדֶדֶת וּמְגַדֶּרֶת; פֶּה הַמְנַחֵם אֶת הָרְשׁוּמִים וְרוּחַ הַמְסַיֶּמֶת אֶת הָרִשְׁעָה. וּמִכָּאן כְּבָר מוּבָן אֵיךְ שֶׁכְּשֶׁחֶסֶד וּגְבוּרָה מְתֻאָמִּים כָּךְ בַּמֶּלֶךְ, זוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ עִנְיָן חָדָשׁ לְגַמְרֵי – יוֹפִי וְנֹעַם דְּתִפְאֶרֶת, הַנֶּצַח דְּנִצָּחוֹן הַשָּׁלֵם עַל הָרָע, וְהַהוֹד דְּהַדְרָתוֹ הָעֲנָוָה. וְזֶה יִתְבָּאֵר בְּהֶמְשֵׁךְ.

יח

וְעַל פִּי הַנִּזְכָּר לְעֵיל, כְּשֶׁהַחֶסֶד וְהַגְּבוּרָה מִתְיַחֲדִים בְּתוֹךְ הַמֶּלֶךְ לְדַעַת אַחַת, הֲרֵי מִמֵּילָא צָרִיךְ לְהָאִיר מִמֶּנּוּ עִנְיַן הַתִּפְאֶרֶת, הַנֶּצַח וְהַהוֹד – כִּי הֵם, כַּיָּדוּעַ, שְׁלֹשָׁה אֲפָנִים שֶׁבָּהֶם הַתְּאִימוּת הַפְּנִימִית הַזֹּאת, הַתּוֹקֶף הַפְּנִימִי הַזֶּה, וְהַבִּטּוּל הַפְּנִימִי הַזֶּה, נַעֲשִׂים נִרְאִים לְעֵינֵי בָּשָׂר.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר, "וִיהִי נֹעַם ה' אֱלֹקֵינוּ עָלֵינוּ" – שֶׁ"נֹּעַם" הוּא תִּפְאֶרֶת, הַיּוֹפִי וְהַמְּתוּקוּת שֶׁאֵינָם בָּאִים מִצֶּבַע אֶחָד לְבַדּוֹ, אֶלָּא מֵהִתְעָרְבוּת הַחֶסֶד וְהַגְּבוּרָה לְגָוֶן שְׁלִישִׁי, עֶלְיוֹן יוֹתֵר. וְעַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נֶאֱמַר בִּתְהִלִּים (מ"ה): "יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם" – שֶׁאֵין זֶה, חַס וְשָׁלוֹם, יוֹפִי שֶׁל צוּרָה חִיצוֹנִית, אֶלָּא גִּלּוּי "נֹעַם ה'" בְּמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם. עַצְם מְצִיאוּתוֹ, הַהַנְהָגָתוֹ, דִּבְרֵי תּוֹרָתוֹ וְנֶחָמָתוֹ, יִהְיוּ כְּאִלּוּ שֶׁהַלֵּב מַרְגִּישׁ בָּהֶם הַרְמוֹנְיָה שֶׁלֹּא הָיְתָה כָּמוֹהָ מֵעוֹלָם: רַחֲמִים עַל הָאֱמֶת, רַחֲמִים שֶׁאֵינָם מְטַשְׁטְשִׁים הַבְדָּלוֹת, וֶאֱמֶת שֶׁאֵינָהּ שׁוֹבֶרֶת לְבָבוֹת.

וּלְהָבִין יוֹתֵר זֹאת, צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הָרַבִּי מַהֲרַ"שׁ כְּגִלּוּי הַתִּפְאֶרֶת. שֶׁהֲרֵי הַהַנְהָגָה שֶׁלּוֹ דְּ"לְכַתְחִילָּא אַרִיבֶּער" – שֶׁמִּלְּכַתְחִלָּה עוֹבְרִים לְמַעְלָה מֵהַמּוֹנִיעָה – אֵינָהּ רַק הַנְהָגָה פְּרָטִית, אֶלָּא הִיא עֶצֶם הַהַגְדָּרָה דְּתִפְאֶרֶת כְּשֶׁהִיא יוֹרֶדֶת לְתוֹךְ הַהַנְהָגָה. כִּי הַחֶסֶד, לִפְעָמִים, מְבַקֵּשׁ לִזְרֹם סָבִיב לַמְּנִיעָה, וְהַגְּבוּרָה מְבַקֶּשֶׁת לְנַפֵּץ אוֹתָהּ; מַה־שֶּׁאֵין כֵּן הַתִּפְאֶרֶת, שֶׁעוֹלָה לְמַעְלָה מִשְּׁנֵיהֶם, וּמְגַלָּה מִמֶּנָּה מְמַד שְׁלִישִׁי: לַעֲמֹד עַל הַמְּנִיעָה כְּעַל מַעֲלֶה, וּמִשָּׁם לְדַלֵּג עָלֶיהָ. וְזֶהוּ הַ"נֹּעַם" שֶׁבְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא בְּבַת אַחַת תּוֹבְעָנִית וְרַכָּה, לֹא מִתְפַּשֶּׁרֶת וּמְרוֹמֶמֶת.

וּבְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יִתְגַּלֶּה "לְכַתְחִילָּא אַרִיבֶּער" זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁמַּקִּיף כָּל הָעוֹלָמוֹת. מַלְכוּתוֹ לֹא תְּקַבֵּל אֶת הַנָּתוּן שֶׁל הַטֶּבַע וְהַהִסְטוֹרְיָה כְּדָבָר סוֹפִי. הַגָּלוּת, הַשַּׁחִיתוּת, הַגַּסּוּת הָרוּחָנִית – כָּל הַ"חוֹמוֹת" שֶׁדּוֹרוֹת עָסְקוּ בָּהֶן רַק בְּתוֹךְ הַתְּנָאִים שֶׁלָּהֶן עַצְמָן (בֵּין עַל־יְדֵי שִׁכְנוּעַ אִטִּי, בֵּין עַל־יְדֵי מַאֲבָק כּוֹאֵב) – אֶצְלוֹ יִהְיוּ כְּסֻלָּמוֹת בְּמַעֲלוֹת הַגְּאֻלָּה. הוּא יַעֲמֹד עַל כְּאֵב

הַהִסְטוֹרְיָה הַמְּצְטַבֵּר, לֹא כְּדֵי לְמָחֲקוֹ, אֶלָּא כְּדֵי לְרוֹמְמוֹ, וּמִשָּׁם יַעֲבֹר לְמַעְלָה, וִיגַלֶּה אֵיךְ שֶׁכָּל הַהֶעְלֵם הָיָה עַצְמוֹ מַעֲלֶה לְגִלּוּי.

וְזֶהוּ "נֹעַם ה'" דְּמָשִׁיחַ: שֶׁגְּזֵרוֹתָיו יִתְחַוּוּ כִּמְתוּקוֹת, דְּרִישׁוֹתָיו כְּחֵרוּת, וְתוֹרָתוֹ כִּלְשׁוֹן הַטֶּבַע שֶׁל הַנֶּפֶשׁ. יוֹפִי מַלְכוּתוֹ יִהְיֶה שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר שׁוּם סְתִירָה בֵּין כִּסּוּפֵי הַנֶּפֶשׁ לְצִוּוּי הַמֶּלֶךְ. וְזֶה כְּבָר מְרֻמָּז בְּהָרַבִּי מַהֲרַ"שׁ, שֶׁהִתְנַהֲגוּתוֹ הַמַּלְכוּתִית וְהַחָכְמָה הַפְּנִימִית שֶׁבּוֹ הָיוּ בִּיטּוּי לְמַלְכוּת שֶׁאֵינָהּ מִתְנַצֶּלֶת לִפְנֵי הָעוֹלָם, וּבְכָל זֹאת אֵינָהּ מְרַסֶּקֶת אוֹתוֹ; אֶלָּא מְרִימָה אֶת הָעוֹלָם לְצוּרַת כָּבוֹד עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר. וּבְמָשִׁיחַ, תִּהְיֶה תִּפְאֶרֶת זוֹ לַאֲוִיר הַכְּלָלִי שֶׁל הַמְּצִיאוּת.

אַךְ עִם כָּל זֹאת, תִּפְאֶרֶת לְבַדָּהּ עֲדַיִן אֵינָהּ גּוֹמֶרֶת הָעִנְיָן. כִּי כָּל זְמַן שֶׁנִּשְׁאָר אֵיזֶה אֲחִיזָה לָרַע, אֵיזֶה שֶׁמֶץ שֶׁל עֲמָלֵק, אֵיזֶה פִּנָּה בַּמְּצִיאוּת שֶׁיְּכוֹלָה עֲדַיִן לַעֲמֹד "נֶגֶד" הָאֱמֶת – הֲרֵי הַמַּלְכוּת אֵינָהּ שְׁלֵמָה. לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּתוֹךְ מַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ גַּם עִנְיַן הַנֶּצַח – לֹא נֶצַח כְּכֹחַ פְּנִימִי בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּהָרַבִּי רַשַּׁ"ב, אֶלָּא נֶצַח כְּנִצָּחוֹן סוֹפִי וְאֵינוֹ־נֶהְפָּךְ שֶׁל הַקְּדוּשָּׁה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת.

נֶצַח, כַּנִּתְבָּאֵר, הוּא כֹּחַ הַמִּלְחָמָה וְהַהִתְמַדְּקוּת: הַתְּבִיעָה שֶׁרְצוֹן הַמֶּלֶךְ יִתְקַיֵּם בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, גַּם כַּאֲשֶׁר הַשֵּׂכֶל עֲדַיִן אֵינוֹ מַשִּׂיג וְהַהַרְגָּשָׁה עֲדַיִן אֵינָהּ טוֹעֶמֶת. וּבְהָרַבִּי רַשַּׁ"ב, נִתְגַּלָּה זֶה בִּיסּוּד יְשִׁיבַת תּוֹמְכֵי תְּמִימִים כְּ"צְבָא ה'", הַמְּאַמֵּן תַּלְמִידִים לִהְיוֹת "נֵרוֹת לְהָאִיר", נֵרוֹת הַנִּלְחָמִים בַּחֹשֶׁךְ עַל־יְדֵי הָאָרַת אוֹר. זֶה הָיָה נֶצַח בִּזְמַן הַהֲכָנָה, הֲכָנָה לְמִלְחָמוֹת הָעֲתִידוֹת: נֶגֶד הַהַשְׂכָּלָה, נֶגֶד הַהִתְחַלְּנוּת, נֶגֶד הַגְּזֵרוֹת שֶׁעֲתִידוֹת הָיוּ לִפֹּל עַל יְהוּדֵי רוּסְיָא.

וּבְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יַעֲמֹד נֶצַח זֶה בִּגְלָיֵי כְּ"מִלְחֶמֶת ה'" בִּתְכוּנָתָהּ הַמֻּחְלֶטֶת. כְּדִבְרֵי הָרַמְבַּ"ם, שֶׁהוּא יִלָּחֵם "מִלְחֶמֶת ה'" וְיִנְצַח. זֹאת הִיא הַמִּלְחָמָה הַמְסַיֶּמֶת כָּל הַמִּלְחָמוֹת, הַכִּבּוּשׁ שֶׁל עֲמָלֵק בְּשָׁרְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם". וְאֵין הַכַּוָּנָה רַק שֶׁרְשָׁעִים גַּשְׁמִיִּים יִכָּנְעוּ, אֶלָּא שֶׁעֶצֶם הָעִקָּר הָרוּחָנִי שֶׁל עֲמָלֵק – הַקְּרִירוּת, הַסָּפֵק, הַלַּעַג לַקְּדוּשָּׁה – יֹאבַד כָּל אֲחִיזָה בְּתוֹדַעַת הַנִּבְרָאִים.

וְנֶצַח זֶה אֵינוֹ מִדָּה נִפְרֶדֶת מִתִּפְאֶרֶת שֶׁלּוֹ, אֶלָּא הוּא הַהַמְשָׁכָה שֶׁל "לְכַתְחִילָּא אַרִיבֶּער" אֶל שְׂדֵה הַמִּלְחָמָה. מִשּׁוּם שֶׁהוּא עוֹמֵד לְמַעְלָה מִגְּבוּלוֹת הָעוֹלָם, עֶצֶם כְּנִיסָתוֹ לַמִּלְחָמָה הִיא מִמַּעֲמַד שֶׁל נִצָּחוֹן. אֵינוֹ מְשַׁקֵּל כֹּחַ הָאוֹיֵב כְּדֵי לִרְאוֹת אִם יָכוֹל הוּא לְנַצֵּחַ; הוּא יוֹדֵעַ מִלְּכַתְחִלָּה שֶׁהָאֱמֶת, כִּהְיוֹתָהּ עֶצֶם הַמְּצִיאוּת, אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְנַגֵּד בַּסּוֹף. הַמִּלְחָמָה אֶצְלוֹ הִיא אֵפוֹא הַמְשָׁכַת וְהוֹרָדַת וַדָּאוּת זוֹ לְכָל שִׁכְבוֹת הַהֲוָיָה: בַּהִסְטוֹרְיָה, בַּתַּרְבּוּת, בַּפּוֹלִיטִיקָה, וּבְחַיֵּי הַפְּנִים שֶׁל הָאָדָם. "אִסְטְרָטֶגְיָתוֹ" הִיא לְגַלּוֹת כָּזֶה אוֹר אֱלוֹקִי, וּלְסַדֵּר אֶת הָעוֹלָם בְּדִיּוּק כָּזֶה עַל פִּי הַתּוֹרָה, עַד שֶׁלָּרַע לֹא יִשָּׁאֵר מָקוֹם לַעֲמֹד.

וְגַם כָּאן, יְסוֹד צְבָא הַתְּמִימִים עַל־יְדֵי הָרַבִּי רַשַּׁ"ב הוּא הַדֻּגְמָה הָרִאשׁוֹנָה. כִּי תַּלְמִידֵי תּוֹמְכֵי תְּמִימִים לֹא רַק בְּלִמּוּד הָיוּ מְאֻמָּנִים, אֶלָּא גַּם בְּאֵיזֶה עֶמְדָּה שֶׁל נֶצַח: מוּכָנוּת לַעֲמֹד בְּתוֹקֶף תַּחַת לַחַץ, לִשְׁמֹר עַל יַהֲדוּת בְּסֵתֶר כְּשֶׁצָּרִיךְ, לְהוֹבִיל אֶת רְצוֹן הָרַבִּי לִמְקוֹמוֹת שֶׁבָּהֶם הֲבָנָתָם עַצְמָם עֲדַיִן לֹא הִגִּיעָה. וּבְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, מִדָּה זוֹ תִּהְיֶה לַאֲוִיר הַכְּלָלִי שֶׁל עַמּוֹ. כַּאֲשֶׁר

יִקְרָא, יַעֲנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל כְּאִישׁ אֶחָד כְּחַיָּל אֶחָד, לֹא מִיִּרְאָה, אֶלָּא מֵהַכָּרָה שֶׁזֶּהוּ רְצוֹנָם הָעָמוֹק בְּיוֹתֵר. אָז יִשְׁתַּלֵּם הַנֶּצַח: לֹא כְּהִתְנַגְּדוּת עַקְשָׁנִית לַחֹשֶׁךְ, אֶלָּא כְּהַקָּמָה שְׂמֵחָה שֶׁל הָאוֹר כִּמְצִיאוּת הַיְחִידָה.

אַךְ גַּם זֶה עֲדַיִן אֵינוֹ הַסּוֹף. כִּי אֶפְשָׁר לְצַיֵּר בַּדַּעַת מֶלֶךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ יֹפִי גָּדוֹל וְגַם גִּבּוֹר מִלְחָמָה שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ, שֶׁהֲדָרוֹ נוֹרָא, וּמִכָּל מָקוֹם מְצִיאוּתוֹ עֲדַיִן מְטַרְיֶּדֶת, עֲדַיִן עוֹמֶדֶת כְּדָבָר "אַחֵר" מִנֶּגֶד לְחַיֵּי הַיּוֹם־יוֹם הַקְּטַנִּים וְהַשְּׁבוּרִים שֶׁל נִבְלָאָיו. לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּתוֹךְ מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ גַּם עִנְיַן הַהוֹד – הָעֲנָוָה הַזּוֹהֶרֶת, הַהֲדָרָה שֶׁל הַשְּׁכִינָה כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת לְצִיּוֹן דַּוְקָא עַל־יְדֵי זֶה שֶׁלִּוְתָה אֶת יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּיוֹת הַשְּׁפָלִים בְּיוֹתֵר.

הוֹד, כַּנִּתְבָּאֵר, הוּא הוֹדָאָה: גַּם כְּנִיעָה וְגַם הוֹדָיָה. הוּא הַזִּיו הַנִּרְאֶה כַּאֲשֶׁר דָּבָר נִתְרַקֵּן מֵהָאֲנִי שֶׁלּוֹ וְעוֹמֵד רַק כִּכְלִי לַזּוּלַת. וְהָרַבִּי הַקּוֹדֵם הָיָה גִּלּוּי זֶה בְּאֹפֶן גָּלוּי: נָשִׂיא שֶׁגּוּפוֹ הָיָה חָלוּשׁ, וְקוֹלוֹ שָׁבוּר בִּבְכִי, וּמִכָּל מָקוֹם מְצִיאוּתוֹ מִלְאָה מַסְגְּרִים, חַדְרֵי חֲקִירָה, וּלְאַחַר מִכֵּן גַּם אֶת רְחוֹבוֹת נְיוּ־יוֹרְק, בְּמַלְכוּת שֶׁאֵין כֹּחַ יָכוֹל לָגַעַת בָּהּ. הַהַכְרָזָה שֶׁלּוֹ, "רַק גּוּפֵינוּ נִתְּנוּ בַּגָּלוּת וְלֹא נִשְׁמוֹתֵינוּ", הִיא לְשׁוֹן טְהוֹרָה שֶׁל הוֹד: הַכָּרָה בַּשִּׁבְרוֹן שֶׁבַּגּוּף, בְּיַחַד עִם הוֹדָיָה שֶׁאֵינָהּ נִשְׁבֶּרֶת לַה' עַל אֵיךְ הַשִּׁבְרוֹן שֶׁל הַנְּשָׁמָה.

וּבְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יִתְרַבֶּה הוֹד זֶה בְּלִי גְּבוּל. כִּי הוּא הַזֶּה שֶׁנָּשָׂא בְּנַפְשׁוֹ אֶת סִבְלָם שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּדִבְרֵי הַנָּבִיא: "אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא". הוּא הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב, כְּמוֹ שֶׁהַמִּדְרָשׁ מְתָאֵר, בֵּין הָעֲנִיִּים וְהַחוֹלִים, הַמַּחֲלִיף לָהֶם אֶת הַתַּחְבּוֹשֶׁת, הַסּוֹפֵר אֶת אֲנָחוֹתֵיהֶם. וְגַם כַּאֲשֶׁר תִּתְגַּלֶּה מַלְכוּתוֹ בְּהַדְרָה הָעֶלְיוֹנָה בְּיוֹתֵר – בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי בְּכָבוֹד, גּוֹיִם נוֹהֲרִים לְצִיּוֹן, מְלָכִים כּוֹרְעִים לְפָנָיו – יִשָּׁאֵר הוּא, בְּדַעְתּוֹ עַצְמוֹ, אוֹתוֹ "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר": מְבֻטָּל לְגַמְרֵי לִרְצוֹן ה', מְזֻהֶה לְגַמְרֵי עִם הַיְּהוּדִי הַפָּשׁוּט וְכְאֵבוֹ.

וְזֶהוּ הַהוֹד שֶׁל הַשְּׁכִינָה הַחוֹזֶרֶת לְצִיּוֹן. כִּי יָפְיָהּ שֶׁל הַשְּׁכִינָה אֵינוֹ רַק כְּשֶׁהִיא מְאִירָה בַּהֵיכָל, אֶלָּא גַּם כְּשֶׁסֵּרְבָה לַעֲזֹב אֶת בָּנֶיהָ גַּם בְּטִנְפוּת הַגָּלוּת. וּכְשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת, כִּתְרָהּ עָשׂוּי מִכָּל הַדְּמָעוֹת, מִכָּל תְּהִלִּים שֶׁבַּלַּחַשׁ, מִכָּל "מוֹדֶה אֲנִי" הַשְּׁבוּרִים שֶׁל דּוֹרוֹת. וּמָשִׁיחַ, כְּמַלְכוּת אֱנוֹשִׁית שֶׁל שְׁכִינָה זוֹ, יִשָּׂא הוֹד זֶה בְּעֶצֶם פָּנָיו. עֲנְוְתָנוּתוֹ לֹא תִּהְיֶה אַף־עַל־פִּי מַלְכוּתוֹ; הִיא תִּהְיֶה עֶצֶם מַלְכוּתוֹ. כְּכָל שֶׁתִּתְגַּלֶּה גְּדוּלָּתוֹ יוֹתֵר, כָּךְ יִתְבָּרֵר יוֹתֵר שֶׁאֵין לוֹ מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם – "לֵית לֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם" – אֶלָּא הוּא רַק הַצִּנּוֹר הַשָּׁקוּף שֶׁעַל־יָדוֹ זוֹרְמִים רַחֲמָיו וּרְצוֹנוֹ שֶׁל ה' לָעוֹלָם.

וּבָזֶה נִתְבָּאֵר גַּם הַדִּמְיוֹן שֶׁל דְּמוּת הָרַבִּי הַקּוֹדֵם בְּבָתֵּי הַכֶּלֶא הַסּוֹבְיֶיטִיִּים וּבְגָלוּת אֲמֶרִיקָא כְּדֻגְמָה רִאשׁוֹנָה. כְּשֵׁם שֶׁגּוּפוֹ הַמְדֻכָּא נַעֲשָׂה מָקוֹם שֶׁבּוֹ נִגְלְתָה הַהֲדָרָה שֶׁל קְדוּשַּׁת הַיַּהֲדוּת הַקְּשׁוּרָה בְּעֹרֶף, כָּךְ גַּם הִסְטוֹרְיוֹת הַהֶעְלֵם וְהַסֵּבֶל שֶׁל מָשִׁיחַ עַצְמוֹ (בְּאֵיזֶה צוּרוֹת נִסְתָּרוֹת שֶׁהֵן) יִהְיוּ לְמָקוֹר הַזִּיו שֶׁל עֲתִידוֹ. הוֹדוֹ יַעֲשֶׂה אֶת נִצְחוֹ לְנִסְבָּל, וְאֶת תִּפְאַרְתּוֹ לְנִגֶּשֶׁת. כִּי כַּאֲשֶׁר יִרְאוּ הָעָם שֶׁהַגִּבּוֹר הַמְנַצֵּחַ וְהַמֶּלֶךְ הַיָּפֶה הוּא גַּם אוֹתוֹ אֶחָד שֶׁיָּשַׁב עִמָּהֶם בַּחֹשֶׁךְ שֶׁלָּהֶם, לֹא יִתְבַּהֲלוּ, אֶלָּא יִתְנַחֲמוּ. קַבָּלַת עֹלָם לְמַלְכוּתוֹ תִּהְיֶה הַהִתְגַּלּוּת הַטִּבְעִית שֶׁל אַהֲבָה וְהוֹדָיָה.

וְעַל פִּי כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, יֻבַּן עַכְשָׁו בְּעוֹמֶק יוֹתֵר שֶׁמַּלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ אֵינָהּ כֶּתֶר זָר הַמֻּנָּח עַל גַּבֵּי שַׁרְשֶׁרֶת הַנְּשִׂיאִים, אֶלָּא הִיא פְּרִיחָה שֶׁל מִדּוֹת שֶׁכְּבָר נִנְטְעוּ וְנִטְפְּחוּ: תִּפְאַרְתּוֹ שֶׁל הָרַבִּי מַהֲרַ"שׁ הַנַּעֲשֵׂית לְ"נֹעַם" וְ"יוֹפִי" שֶׁל הַמֶּלֶךְ; נִצְחוֹ שֶׁל הָרַבִּי רַשַּׁ"ב הַנַּעֲשֶׂה לְמִלְחָמָה אַחֲרוֹנָה שֶׁתּוֹצְאָתָהּ הִיא רַק אוֹר; וְהוֹדוֹ שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם הַנַּעֲשֶׂה לְהֲדַר הַשְּׁכִינָה הַחוֹזֶרֶת לְצִיּוֹן. כָּל אֵלּוּ נֶאֱסָפִים וּמִתְאַחֲדִים בְּלֵב אֱנוֹשִׁי אֶחָד, בְּמַלְכוּת אַחַת שֶׁהִיא כֻּלָּהּ בִּטּוּל וְכֻלָּהּ שִׁלְטוֹן.

מַה שֶּׁנִּשְׁאַר עוֹד לְהָבִין הוּא: הֵיאַךְ מַלְכוּת כָּזוֹ מְקַבֶּלֶת מִבְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי? וּבְאֵיזוֹ צוּרָה כֹּחַ הַקֶּשֶׁר וְהַצִּנּוֹר – שֶׁכְּבָר נִתְגַּלָּה בְּהַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי עַל־יְדֵי הַשְּׁלִיחוּת הָעוֹלָמִית וַעֲבוֹדַת הַמַּדְלִיק נֵרוֹת – נִמְשָׁךְ וְנִשְׁפָּךְ אֶל כֶּתֶר זֶה שֶׁל יוֹפִי, נֶצַח וְהוֹד, עַד שֶׁהַמַּלְכוּת נַעֲשֵׂית לֹא רַק הַבְטָחָה אֶלָּא מְצִיאוּת גְּלוּיָה בָּעוֹלָם? וְאֶל זֶה נִפְנֶה עַכְשָׁו.

יט

וּבְזֶה נָשׁוּב לְבָאֵר בְּעַצְמוּת בְּחִינַת הַיְסוֹד. דְּהִנֵּה, לְאַחַר שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁמַּלְכוּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ הִיא אֲסִיפָה וְהַפְרָחָה שֶׁל כָּל הַמִּדּוֹת שֶׁכְּבָר נִתְגַּלּוּ בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁל הַנְּשִׂיאִים, עוֹד צָרִיךְ לְבָאֵר: מַהוּ הָעִנְיָן הַמְיֻחָד שֶׁל בְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי בְּיַחַס לְמַלְכוּת זוֹ? וְהֵיאַךְ שֶׁאֵינֶנּוּ רַק הַכְנָאָה כְּלָלִית, אֶלָּא שֶׁהוּא עוֹמֵד כְּמוֹקוֹר הַיְסוֹדוֹת, הַמָּקוֹר הֶחָי שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹלֶדֶת הַמַּלְכוּת בְּפֹעַל?

וּלְהָבִין זֶה, הִנֵּה יָדוּעַ שֶׁבְּסֵדֶר הַסְּפִירוֹת נִקְרָא הַיְסוֹד בְּשֵׁם "מָקוֹר הַיְסוֹדוֹת", הַמַּעְיָן הַנּוֹבֵעַ אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ עוֹבְרִים הַמַּיִם לְמַלְכוּת. שֶׁהֲרֵי הַמִּדּוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת – גַּם כְּשֶׁכְּבָר נִתְאַחֲדוּ בְּתִפְאֶרֶת, וְנִתְחַזְּקוּ עַל־יְדֵי נֶצַח, וְנִתְמַתְּקוּ בְּהוֹד – מִכָּל מָקוֹם נִשְׁאָרוֹת כִּבְיָכוֹל בִּמְצִיאוּת הַנּוֹתֵן. רַק בְּבְחִינַת הַיְסוֹד הֵן לוֹבְשׁוֹת צוּרַת הַשְׁפָּעָה מְמֻחֶשֶׁת וּמְכֻוֶּנֶת, הַמּוּרָה עַל מְקַבֵּל מְסֻיָּם, וּמְשֻׁקָּעַת בְּדֶרֶךְ בְּרוּרָה וּבְמִדָּה מְדוּיֶּקֶת, עַד שֶׁתּוּכַל לְהִתְקַבֵּל בְּמַלְכוּת כִּמְצִיאוּת שֶׁל "יֵשׁ", שֶׁל עוֹלָם.

וְזֶהוּ הַפְּנִימִיּוּת שֶׁבִּבְחִינַת הַיְסוֹד כְּ"בְּרִית", כֹּחַ הַקֶּשֶׁר הַמְאַחֵד וּמְכַוֵּן כְּאֶחָד. מְאַחֵד – שֶׁכָּל הָאוֹרוֹת שֶׁבַּגּוּף נֶאֱסָפִים שָׁם; וּמְכַוֵּן – שֶׁיֵּשׁ כְּבָר כְּתֹבֶת מְיֻחֶדֶת, אֲהוּבָה, שֶׁהִיא הַמְּקַבֶּלֶת. וְעַל־יְדֵי זֶה הַיְסוֹד אֵינוֹ רַק עוֹד מִדָּה בַּסֵּדֶר, אֶלָּא הוּא הָרֶגַע שֶׁכָּל הַפַּרְצוּף כֻּלּוֹ כּוֹפֵף עַצְמוֹ כְּלַפֵּי הָאַחֵר, שֶׁכָּל הָאוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים נַעֲשִׂים כַּוָּנָה לְהִתְקַבֵּל.

וְעַל־פִּי זֶה מִתְבָּאֵר בְּיוֹתֵר בֵּרוּר הָעִנְיָן הַמְיֻחָד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי. שֶׁהֲרֵי נְשִׂיא הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי גִּלָּה אֶת הַיְסוֹד לֹא כְּ"צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם" פְּרָטִי, הַמֻּסְתָּר בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ עַצְמוֹ, אֶלָּא כְּ"אֵיבָר" עוֹלָמִי: מַעֲרֶכֶת עֲצַבִּים שֶׁל קֶשֶׁר הַמַּגִּיעָה כִּמְעַט בְּפֹעַל מַמָּשׁ לְכָל קְצוֹת הָאָרֶץ. שֶׁהַשְּׁלִיחוּת הָעוֹלָמִית שֶׁהֵקִים, וְרֶשֶׁת בָּתֵּי חַבָּ"ד, וּבָתֵּי סֵפֶר, וּמִקְוָאוֹת, וְשִׁיעוּרִים, וּנְקֻדּוֹת חַיּוּת שֶׁל תּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם – אֵינָם רַק מוֹסָדוֹת, אֶלָּא הֵם כְּמוֹ שָׁרָשִׁים וַעֲנָפִים נִרְאִים שֶׁל בְּחִינַת הַיְסוֹד, הַנִּמְתָּחִים לָגַעַת בְּמַלְכוּת – בָּעָם, בָּרְחוֹב, בַּלְּשׁוֹנוֹת, בַּתַּרְבֻּיּוֹת, בְּ"חוּצָה" שֶׁל הָעוֹלָם.

שֶׁהֲרֵי טֶבַע שֶׁל שְׁלִיחוּת זוֹ הוּא כָּזֶה, שֶׁכִּמְעַט אֵין מָקוֹם בָּעוֹלָם הַיָּשׁוּב אֲשֶׁר דְּבַר ה' – בְּצִיּוּר שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת וּבִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה – לֹא הוּבָא שָׁם בְּאֹפֶן מְאֻרְגָּן וְתָמִידִי. יְהוּדִי בַּצָּפוֹן הָרָחוֹק, יְהוּדִי בְּתוֹךְ מֶרְכָּז מֶטְרוֹפּוֹלִין, יְהוּדִי בְּעִיר קְטַנָּה – כָּל אֶחָד יָכוֹל לִפְגֹּשׁ שָׁלִיחַ, לִשְׁמֹעַ וָורְט, לְהָנִיחַ תְּפִלִּין, לְהַדְלִיק נֵרוֹת שַׁבָּת, לִלְמוֹד מַאֲמָר, לִשְׁלֹחַ אֶת בְּנוֹ לְחֶדֶר. וְזֶהוּ בְּחִינַת הַיְסוֹד בְּהִתְגַּלּוּתוֹ הַמְּלֵאָה: אוֹר כָּל הַדּוֹרוֹת, הַנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי נָשִׂיא אֶחָד, וְנִמְשָׁךְ בְּצִנּוֹרוֹת מְמֻחָשִׁים וּקְשׁוּרִים לְכָל מְקַבֵּל אֶפְשָׁרִי.

וּמִטַּעַם זֶה גּוּפָא – שֶׁבְּחִינַת הַיְסוֹד נִתְגַּלְּתָה כָּךְ בְּרֹחַב וּבְדִיּוּק – יָכֹל הָיָה הָרַבִּי לְהַכְרִיז פַּעַם אַחַר פַּעַם שֶׁעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים כְּבָר נִגְמְרָה. שֶׁהֲרֵי מַהוּ בֵּירוּר, אִם לֹא הַמְשָׁכַת הַנִּיצוֹצוֹת מִן הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים בְּיוֹתֵר וְחִבּוּרָם לִקְדוּשָּׁה? וּכְשֶׁצִּנּוֹרוֹת הַיְסוֹד כְּבָר הִגִּיעוּ לִשְׂדוֹת תְּעוּפָה וּשְׁוָקִים, לְאוּנִיבֶרְסִיטָאוֹת וּבְסִיסֵי צָבָא, לְמִדְבָּרִים וּלְאִיִּים, וּבְכָל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ יְהוּדִים עוֹשִׂים מִצְוֹת וְלוֹמְדִים חֲסִידוּת – הֲרֵי זֶה סִימָן שֶׁבֵּירוּר כְּלֵי הַמַּלְכוּת נַעֲשָׂה בְּעִקָּרוֹ. הָעוֹלָם עַצְמוֹ נִרְתַּב כָּל־כָּךְ בִּנְקֻדּוֹת שֶׁל תּוֹרָה, עַד שֶׁהָעֲבוֹדָה הַנּוֹתֶרֶת אֵינָהּ בֵּירוּרִים חֲדָשִׁים, אֶלָּא גִּילּוּי מַה שֶּׁכְּבָר נִמְצָא.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמְּבָאֵר אֶת הַנִּימּוּס הַתָּמִידִי בְּדִבְרֵי הָרַבִּי עַל הַגְּאֻלָּה: שֶׁאֵינָהּ רַק קְרוֹבָה בְּאֹפֶן כְּלָלִי, אֶלָּא קְרוֹבָה מַמָּשׁ, עוֹמֶדֶת עַל הַסַּף; שֶׁ"כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין", וְשֶׁאֵין הַנִּשְׁאָר אֶלָּא קַבָּלַת עוֹל מִלְּמַטָּה. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַיְסוֹד כְּבָר עָשָׂה אֶת שֶׁלּוֹ בִּשְׁלֵימוּת, וְשָׁפַךְ מֵימָיו לְכָל כְּלִי אֶפְשָׁרִי, הֲרֵי מְמֵילָא הָעִנְיָן הַבָּא בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הוּא מַלְכוּת – הִתְעוֹרְרוּת הַמְּקַבֵּל עַצְמוֹ, הָעָם, הָעוֹלָם, לְקַבֵּל וּלְגַלּוֹת מַה שֶּׁכְּבָר זוֹרֵם בְּתוֹכָם.

וּמִזֶּה יָכֹל לְהָבִין בְּעוֹמֶק יוֹתֵר אֶת הַדְּרִישָׁה הַתְּמִידִית שֶׁל הָרַבִּי שֶׁכָּל יְהוּדִי יִהְיֶה "מַדְלִיק נֵרוֹת", וְשֶׁלֹּא יִסְתַּפֵּק בְּזֶה שֶׁיֵּשׁ שְׁלוּחִים. דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהַיְסוֹד הוּא הַנָּשִׂיא וּשְׁלוּחָיו, הָיָה מָקוֹם לוֹמַר שֶׁהַהַמְשָׁכָה נִשְׁלְמָה כְּבָר בְּעֶצֶם מְצִיאוּת הָרֶשֶׁת. אֲבָל הָעִנְיָן הוּא, שֶׁהַיְסוֹד בְּעֶצֶם מַהוּתוֹ נוֹטֶה לְכַוֵּן אֶל הַמַּלְכוּת; אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּקֶשֶׁר בִּלְבַד, אֶלָּא מְבַקֵּשׁ לְעוֹרֵר בַּמְּקַבֵּל כֹּחַ הַקַּבָּלָה וְהַתְּנוּעָה הָעַצְמִית. וּמַלְכוּת, אַף שֶׁ"לֵית לַהּ מִגַּרְמַהּ כְּלוּם", מִכָּל מָקוֹם דַּוְקָא מִטַּעַם זֶה מִתְבַּטֵּאת בָּהּ בְּפֹעַל בְּחִינַת קַבָּלַת עוֹל: הָעָם הָאוֹמְרִים "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע", הַדּוֹרוֹת הָאוֹמְרִים "נִחְיֶה כְּפִי מַלְכוּת זוֹ".

לָכֵן דִּבֵּר הָרַבִּי עַל הַגְּאֻלָּה בְּאֹפֶן שֶׁמְּחַיֵּיב תְּשׁוּבָה וּמַעֲנֶה: "טוּט אַלְץ וָואס אִיר קֶענְט צוּ בְּרֶענְגֶען מָשִׁיחַ", "לֵיבּ מִיט מָשִׁיחַ", "עֶפְּנְט אֵייֶרע אוֹיגֶן וּוְעֶט אַז דִּי וֶועלְט אִיז גְרֵייט". דְּבָרִים אֵלּוּ אֵינָם רַק הַבְטָחוֹת מִלְמַעְלָה; הֵם קְרִיאָה אֶל הַמַּלְכוּת, הַמְזַמֶּנֶת אֶת הַמְּקַבֵּל לַעֲמֹד בַּעֲבוֹדָתוֹ הָעַצְמִית שֶׁל קַבָּלָה. כְּשֶׁהַיְסוֹד מַכְרִיז שֶׁעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים נִגְמְרָה, הוּא כְּאִלּוּ אוֹמֵר: הַמַּיִם הִגִּיעוּ כְּבָר עַד שִׂפְתֵיכֶם; עַכְשָׁו שְׁתוּ. הָעוֹלָם רָווּי בִּקְדוּשָּׁה; עַכְשָׁו הַנִּשְׁאָר הוּא שֶׁהָרְוָיָה זוֹ תִּתְגַּלֶּה כְּמַלְכוּת בְּפֹעַל בְּחַיֵּי הַיּוֹם־יוֹם.

וְזֶהוּ גַּם הַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי בְּזֶה שֶׁהָרַבִּי הִדְגִּישׁ תָּמִיד שֶׁהַשְּׁלִיחוּת אֵינָהּ רַק לְהָבִיא יְחִידִים לְקִיּוּם מִצְוֹת בִּפְרָט, אֶלָּא לְהָקִים תּוֹרָה וּמִצְוֹת כִּמְצִיאוּת קְבוּעָה וְנִרְאֵית בְּכָל מָקוֹם. מְזוּזָה עַל כָּל דֶּלֶת, מִקְוֶה בְּכָל עִיר, שִׁיעוּרִים קְבוּעִים בְּנִגְלֶה וַחֲסִידוּת, חִנּוּךְ יְלָדִים כְּדָבָר הַמֻּבְהָק – אֵלּוּ אֵינָם רַק מַעֲשִׂים פְּרָטִיִּים, אֶלָּא הֵם בְּנִיָּה אִטִּית וְעַקְשָׁנִית שֶׁל מַלְכוּת בָּעוֹלָם. שֶׁהֲרֵי

מַלְכוּת אֵינָהּ קֶשֶׁר נִסְתָּר; הִיא תּוֹרָה מְּמַבִּית, קֶצֶב מְּמַבִּי, לָשׁוֹן מְּמַבִּית. כְּשֶׁמַּפַּת הָעִיר כְּבָר כּוֹלֶלֶת נְקֻדּוֹת אֵלּוּ שֶׁל תּוֹרָה, וּכְשֶׁלּוּ"ז הַשָּׁבוּעַ שֶׁל הָאֲנָשִׁים כְּבָר נִכְנָף סָבִיב שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וּכְשֶׁהֶחָגִים נִרְגָּשִׁים בָּרְחוֹבוֹת – הֲרֵי זֶה גּוּף גּוּפָהּ שֶׁל מַלְכוּת הַמַּתְחִיל לְהִתְצוּרֵף.

וּמִזֶּה הַמַּבָּט מִתְבָּאֵר שֶׁהַשְּׁלִיחוּת הָעוֹלָמִית הִיא כְּמוֹ הֵרָיוֹן שֶׁל מַלְכוּת. הַיְסוֹד שׁוֹפֵךְ, יוֹמָם וָלַיְלָה, עַל־יְדֵי אַלְפֵי שְׁלוּחִים וְרִבְבוֹת תַּלְמִידִים וּמְקוּשָּׁרִים, אֶל "מְקוֹם הָרֶחֶם" שֶׁל הָעוֹלָם, וּבוֹרֵא בְּתוֹכוֹ טֶבַע חָדָשׁ, נוֹרְמָה חֲדָשָׁה, שֶׁבָּהּ נוֹכְחוּת הַתּוֹרָה הִיא דָּבָר הַמֻּבְהָק וְהַמּוּבָן מֵאֵלָיו. וּכְמוֹ בְּהֵרָיוֹן, יֵשׁ רֶגַע שֶׁבּוֹ הַצּוּרָה נִשְׁלֶמֶת; וּמַה שֶּׁנִּשְׁאַר הוּא הַלֵּדָה – הַמַּעֲבָר מֵחַיִּים נִסְתָּרִים בִּפְנִים לְחַיִּים גְּלוּיִים בַּחוּץ.

וּבָזֶה מֻבְהָרִים גַּם הַבִּטּוּיִים הַתְּדִירִים שֶׁל הָרַבִּי, שֶׁ"כְּבָר גָּמַרְנוּ לְצַחְצֵחַ אֶת הַכַּפְתּוֹרִים", שֶׁ"הַשֻּׁלְחָן כְּבָר עָרוּךְ", שֶׁ"אֵין הַנִּשְׁאָר אֶלָּא לְקַבֵּל פְּנֵי מָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּפוֹעַל" – שֶׁהֵם בְּדִיּוּק הַהַכְרָזוֹת הָאֵלּוּ: בְּחִינַת הַיְסוֹד מַכְרִיזָה שֶׁעוּבַּר הַמַּלְכוּת נִשְׁלַם. הָעוֹלָם כְּבָר כּוֹלֵל אֶת כָּל הָאֵיבָרִים שֶׁל מְצִיאוּת גְּאוּלָה; הַהֲפָצָה שֶׁל חֲסִידוּת וּמִצְוֹת הִגִּיעָה לְמַעֲמָד כָּזֶה שֶׁהַמִּבְנֶה הַפְּנִימִי שָׁלֵם. הַצַּעַד הָאַחֲרוֹן הַנִּשְׁאָר הוּא הַלֵּדָה עַצְמָהּ – הַגִּילּוּי הַמְּפֹרָשׁ שֶׁל מַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, הַתָּלוּי בְּקַבָּלַת הָעוֹל שֶׁל הָעָם: שֶׁיַּכִּירוּ, יַחְפְּצוּ, וְיִחְיוּ לְפִי מַלְכוּת זוֹ.

וְעַל־פִּי זֶה מֻבְהֶרֶת גַּם הַהַדְגָּשָׁה הַגְּדוֹלָה שֶׁל הָרַבִּי שֶׁהַגְּאֻלָּה אֵינָהּ רַק תִּקְוָה עֲתִידִית, אֶלָּא מְצִיאוּת תּוֹדָעָתִית הוֹוָיָתִית כְּבָר עַכְשָׁו. שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁהַיְסוֹד כְּבָר שָׁפַךְ אֶת כָּל תּוֹכְנוֹ לְתוֹךְ הַמַּלְכוּת, אָז גַּם קֹדֶם רֶגַע הַגִּילּוּי הַגָּלוּי, הַמְּצִיאוּת הַפְּנִימִית הִיא גְּאֻלָּה; וְהַגָּלוּת אֵינָהּ אֶלָּא בָּעֵינַיִם שֶׁעֲדַיִן אֵינָן רוֹאוֹת. וְ"לִחְיוֹת עִם מָשִׁיחַ" עַכְשָׁו פֵּירוּשׁוֹ לְיַשֵּׁר אֶת בְּחִינַת הַמַּלְכוּת הַפְּרָטִית שֶׁבָּאָדָם – הַדִּבּוּר, הַלּוּ"ז הַיּוֹמְיוֹמִי, הַסֵּדֶר שֶׁל הָעֲדִיפֻיּוֹת – עִם הָאֱמֶת שֶׁהָעוֹלָם כְּבָר רָווּי בֶּאֱלוֹקוּת; לְקַבֵּל מֵרֹאשׁ אֶת הַמַּלְכוּת הָעֲתִידָה לְהִתְגַּלּוֹת.

וּמִצַּד שֵׁנִי, עֶצֶם דָּבָר זֶה מַעֲמִיק אֶת הָאַחֲרָיוּת. שֶׁהֲרֵי כֵּיוָן שֶׁעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים נִגְמְרָה, הַזְּמַן שֶׁאָנוּ נִמְצָאִים בּוֹ עַכְשָׁו אֵינוֹ מֻגְדָּר עוֹד עַל־יְדֵי כִּבּוּשִׁים חֲדָשִׁים, אֶלָּא עַל־יְדֵי נֶאֱמָנוּת לְמַה שֶּׁכְּבָר נִתַּן. כָּל יְהוּדִי, בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, עוֹמֵד כְּמַלְכוּת קְטַנָּה כְּנֶגֶד בְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי. וְהַשְּׁאֵלָה אֵינָהּ עוֹד: הַאִם הַקֶּשֶׁר יַגִּיעַ אֵלַי? הוּא כְּבָר הִגִּיעַ. הַשְּׁאֵלָה הִיא: הַאִם אֲקַבֵּל? הַאִם אַרְשֶׁה לְחַיַּי לִהְיוֹת כְּלִי לְמַלְכוּת זוֹ? הַאִם אַרְשֶׁה לְבֵיתִי, לִדְבָרַי וּלְמַעֲשַׂי לְהָעִיד שֶׁבְּחִינַת הַיְסוֹד אָמְנָם נִשְׁפְּכָה אֵלַי?

וּבָזֶה נִתְקַשֵּׁר הַגֶּשֶׁר אֶל הָעִנְיָן הָאַחֲרוֹן. שֶׁהֲרֵי אִם בְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי כְּבָר עָשְׂתָה אֶת עִקַּר עֲבוֹדָתָהּ בְּהַמְשָׁכַת הַמַּעְיָנוֹת לְכָל מָקוֹם, וְאִם לֵידַת הַמַּלְכוּת תְּלוּיָה עַכְשָׁו בְּקַבָּלַת הָעוֹל שֶׁל הַמְּקַבְּלִים, הֲרֵי הַצַּעַד הַבָּא בַּמַּאֲמָר צָרִיךְ לִהְיוֹת: מַה הִיא עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי וִיהוּדִי בִּזְמַן זֶה? הֵיאַךְ הוּא חַי כְּנִיצוֹץ מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת, וּמַכְנִיס בְּתוֹכוֹ אֶת כָּל הַפַּרְצוּף שֶׁל הָרַבֵּי"ם, עַד שֶׁבִּשְׁעַת הַגִּילּוּי הַכְּלָלִי שֶׁל מַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ יִמָּצֵא בְּתוֹכוֹ כְּלִי מֻכְשָׁר וּמִתְנַגֵּן עִם הַגִּילּוּי?

וְאֶל זֶה, בְּעֶזְרַת ה', נִפְנֶה עַכְשָׁו.

כ

וְהִנֵּה, לְפִי כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, הָעִנְיָן חוֹזֵר וְנִתְיַשֵּׁב בִּנְקוּדַּת פְּנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ שֶׁל כָּל יְהוּדִי וִיהוּדִי לִפְרָט. שֶׁהֲרֵי אִם דִּבַּרְנוּ עַד עַכְשָׁו עַל פַּרְצוּפִים, עַל סְפִירוֹת, עַל נְשִׂיאִים שֶׁהֵם נְשָׁמוֹת כְּלָלִיּוֹת וְאֵבָרִים עֶלְיוֹנִים, יָכוֹל הָיָה לְהִתְדַּמּוֹת כְּאִלּוּ כָּל זֶה נִשְׁאַר בִּמְדֹרַת הַגְּדוֹלִים וְהָרָמִים, בָּעוֹלָמוֹת וּבַדּוֹרוֹת, וְאֵינוֹ יוֹרֵד לְתוֹךְ הָ"אֲנִי" הַפָּשׁוּט וְהַנּוֹכֵחַ שֶׁל הַשּׁוֹמֵעַ, בְּבֵיתוֹ, בְּמִנְעָלֵי חוֹל שֶׁלּוֹ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַדְגִּישׁ: הַשְּׁלֵמוּת שֶׁל הַמַּלְכוּת אֵינָהּ נַעֲשֵׂית רַק בַּנָּשִׂיא הַכְּלָלִי וּבִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הַכְּלָלִית; אֶלָּא צְרִיכָה הִיא לְהֵחָקֵק בְּתוֹךְ הַנֶּפֶשׁ הַפְּרָטִית שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל. בְּלִי זֶה, הַפַּרְצוּף נִשְׁאַר כְּאִלּוּ בְּלִי תָּאִים אַחֲרוֹנִים שֶׁלּוֹ; גּוּף הַמַּלְכוּת עֲדַיִן אֵינוֹ שָׁלֵם.

כִּי הִנֵּה יָדוּעַ מִסֵּפֶר הַתַּנְיָא שֶׁ"נֶּפֶשׁ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הִיא חֵלֶק אֱלוֹקַּ מִמַּעַל מַמָּשׁ" – חֵלֶק אֱלוֹקִי מַמָּשׁ מִלְמַעְלָה. וְעוֹד מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת שֶׁאֱלוֹקוּת זוֹ אֵינָהּ נִיצוֹץ בְּלִי צוּרָה, אֶלָּא הִיא מְסֻדֶּרֶת בְּכָל עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת, בְּהַקְבָּלָה מְדוּיֶּקֶת לָעֶשֶׂר הָעֶלְיוֹנוֹת. לַנֶּפֶשׁ יֵשׁ חָכְמָה שֶׁלָּהּ, בִּינָה שֶׁלָּהּ, דַּעַת שֶׁלָּהּ, עַד לְמַלְכוּת שֶׁלָּהּ עַצְמָהּ. וְכָךְ, כְּשֶׁדִּבַּרְנוּ עַל עֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת כְּפִי שֶׁהֵן מִתְגַּלּוֹת בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַנְּשִׂיאִים, הָיִינוּ גַּם כֵּן מְתָאֲרִים מַפָּה פְּנִימִית שֶׁכְּבָר חֲקוּקָה בְּעֶצֶם הַהֲוָיָה שֶׁל כָּל נֶפֶשׁ יְהוּדִית. הָרַבֵּי"ם הֵם הַהִתְגַּלְּמוּת הַכְּלָלִית; הַיְּהוּדִי הוּא הַהִתְגַּלְּמוּת הַפְּרָטִית. הַכְּלָל אֵינוֹ רוֹחֵף לְמַעְלָה מֵהַפְּרָט; אֶלָּא נִגְלֶה הוּא בְּתוֹכוֹ.

אַךְ יֵשׁ הֶבְדֵּל יְסוֹדִי. בַּנֶּפֶשׁ, עֶשֶׂר כֹּחוֹת אֵלּוּ נִתְּנוּ בְּכֹחַ; וְהַסֵּדֶר וְהַהַרְמוֹנְיָה שֶׁלָּהֶם אֵינָם מִמֵּילָא. אָדָם יָכוֹל לִחְיוֹת כָּל יָמָיו מֵחָכְמָה מְפֻזֶּרֶת בְּלִי בִּינָה, אוֹ מִבִּינָה מְבֻלְבֶּלֶת בְּלִי דַּעַת, מֵחֶסֶד בְּלִי גְּבוּרָה, אוֹ מִגְּבוּרָה בְּלִי חֶסֶד, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. הָרַבֵּי"ם, לְעוּמַּת זֶה, הֵם הַפַּרְצוּף כְּפִי שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת: כָּל מִדָּה בִּשְׁלֵמוּתָהּ, בִּזְמַנָּהּ הָרָאוּי, וּבְיַחַס הָאֲמִתִּי אֶל כָּל הַשְּׁאָר. לָכֵן עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הָאָדָם הַפְּרָטִי הִיא לְהַנִּיחַ לַעֲשֶׂרֶת כֹּחוֹתָיו הַפְּנִימִיִּים שֶׁיִּתְחַנְּכוּ, יִתְצוּרוּ וְיִתְיַשְּׁרוּ עַל יְדֵי הַגִּילּוּי הֶעָשׂוֹר שֶׁל הַנְּשִׂיאִים, עַד שֶׁנַּפְשׁוֹ תִּהְיֶה לְהֶחָזֵר קָטָן שֶׁל אוֹתוֹ פַּרְצוּף שָׁלֵם. וּכְשֶׁזֶּה נַעֲשֶׂה, הֲרֵי מַלְכוּתוֹ – הַכֹּחַ הַתַּחְתּוֹן שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, הִתְנַהֲגוּתוֹ וְדִבּוּרוֹ בָּעוֹלָם – נַעֲשֵׂית כְּלִי טָהוֹר לְמַלְכוּת הַכְּלָלִית שֶׁל מָשִׁיחַ.

וְזֶהוּ פְּנִימִיּוּתוֹ שֶׁל עִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת לָרַבִּי כְּפִי שֶׁמְּבֹאָר בְּתוֹרַת חֲסִידוּת חַבַּ"ד. הִתְקַשְּׁרוּת אֵינָהּ רַק הִתְפַּעֲלוּת רִגְשִׁית, הַעֲרָצָה וְאַהֲבָה; אֶלָּא הִיא קְשִׁירָה עֲמֻקָּה שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַפְּרָטִית עִם הַנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית שֶׁהִיא הַנָּשִׂיא. וְעַל יְדֵי קְשִׁירָה זוֹ, הַסֵּדֶר שֶׁל הַסְּפִירוֹת כְּפִי שֶׁהוּא מְגֻלֶּה בָּרַבִּי נִמְשָׁךְ, טִפָּה אַחַר טִפָּה, אֶל הַכֹּחוֹת הַמַּקְבִּילִים שֶׁל הַמְּקֻשָּׁר. בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיָה זֶה מֻשָּׂג בְּעִקָּר בְּצוּרַת יִחוּד, בַּדִּבּוּר הָאִישִׁי, בַּהֲנָהָגָה הַמְיֻחֶדֶת לְכָל אֶחָד. וּבְ"הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי", עַל יְדֵי בְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁמִּתְפַּשֶּׁטֶת לְכָל מָקוֹם, הִתְקַשְּׁרוּת זוֹ עוֹבֶרֶת בְּעִקָּר עַל יְדֵי תּוֹרָתוֹ וְהוֹרָאוֹתָיו שֶׁל הָרַבִּי, עַל יְדֵי קִיּוּם שְׁלִיחוּתוֹ בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל הָאָדָם, וְעַל יְדֵי חַיִּים עַל פִּי הַהוֹרָאוֹת שֶׁלּוֹ. כְּשֶׁיְּהוּדִי לוֹמֵד אֶת הַשִּׂיחוֹת וְהַמַּאֲמָרִים, מְיַשֵּׁר אֶת יוֹמוֹ עַל פִּי הַתַּקָּנוֹת, וּמַרְגִּישׁ עַצְמוֹ כְּחַיָּל וְשָׁלִיחַ שֶׁל הַנָּשִׂיא – אֵינוֹ רַק "מְקֻשָּׁר" בְּאוֹפֶן רִגְשִׁי; אֶלָּא הוּא מַנִּיחַ לְכָל הַפַּרְצוּף שֶׁל הַנְּשִׂיאִים לְהַטְבִּיעַ אֶת חוֹתָמוֹ בְּתוֹךְ עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹתָיו, עַד שֶׁהַסְּפִירוֹת הַפְּרָטִיּוֹת שֶׁלּוֹ עוֹמְדוֹת בְּאוֹתוֹ סֵדֶר וְהַדְרָגָה כְּמוֹ הַכְּלָלִיּוֹת.

וּבִפְרָט יוֹתֵר, פֵּירוּשׁ הַדָּבָר שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן הֵיאַךְ כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא, כָּל סְפִירָה וּסְפִירָה, דּוֹרֶשֶׁת עֲבוֹדָה מַקְבִּילָה בְּתוֹכוֹ. חָכְמָתוֹ שֶׁל הַבַּעַל שֵׁם טוֹב קוֹרֵאת לוֹ לֶאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה הָרוֹאָה אֶת ה' בְּכָל פְּרָט מִפְּרָט שֶׁבְּחַיָּיו; בִּינָתוֹ שֶׁל הַמַּגִּיד קוֹרֵאת לוֹ לַחְשֹׁב, לְהִתְבּוֹנֵן, לְהָבִין; דַּעְתּוֹ שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן קוֹרֵאת לוֹ לְקַשֵּׁר אֶת הַהֲבָנָה אֶל לִבּוֹ עַד שֶׁתְּשַׁנֶּה אֶת מִדּוֹתָיו; חֶסְדּוֹ שֶׁל הָאַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי קוֹרֵא לוֹ לִרְחָבוּת בַּתּוֹרָה וּבְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל; גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַצֶּמַח צֶדֶק קוֹרֵאת לוֹ לִקְבֹּעַ גְּבוּלוֹת לְעַצְמוֹ, לְדִיּוּק הֲלָכְתִּי וּלְמִשְׁמַעַת פְּנִימִית; תִּפְאַרְתּוֹ שֶׁל הָרַבִּי מְהַרַ"שׁ קוֹרֵאת לוֹ לְבַקֵּשׁ אֶת הַדֶּרֶךְ הַיָּפָה וְהַמַּלְכוּתִית שֶׁל "לְכַתְּחִילָּה אַרִיבֶּער" בַּעֲבוֹדָתוֹ; נִצְחוֹ שֶׁל הָרַבִּי רַשַׁ"ב קוֹרֵא לוֹ לַמַּאֲבָק הַנֶּאֱמָן; הוֹדוֹ שֶׁל הָרַבִּי הַקּוֹדֵם קוֹרֵא לוֹ לְהִתְמַדּוּת עֲנָוָה וְהוֹדָאָה בְּכָל הַמַּצָּבִים; וּבְחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי קוֹרֵאת לוֹ לִהְיוֹת מְקַשֵּׁר, נֵרוֹת לְהָאִיר, לְהַגִּיעַ אֶל יְהוּדִי אַחֵר. וּכְשֶׁהוּא עוֹשֶׂה כָּךְ, הֲרֵי בֶּאֱמֶת הוּא מַכְנִיס בְּתוֹכוֹ אֶת דֶּרֶךְ הַסְּפִירָה שֶׁל הָרַבִּי"ם. וּכְשֶׁכָּל זֶה מִתְבַּטֵּא לְאַחַר מִכֵּן בְּקַבָּלַת עוֹל פְּשׁוּטָה שֶׁל מִצְוֹת הַיּוֹם־יוֹם וּבְקִדּוּשׁ הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ, הֲרֵי מַלְכוּתוֹ הָאִישִׁית נַעֲשֵׂית כִּסֵּא לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ.

וְלָכֵן הִדְגִּישׁוּ הָרַבִּי"ם בְּתֹקֶף רַב שֶׁכָּל יְהוּדִי צָרִיךְ לִלְמוֹד אֶת תּוֹרָתָם. כִּי תּוֹרָתוֹ שֶׁל כָּל נָשִׂיא הִיא הַלְּבוּשׁ וְהַכְּלִי הָעִקָּרִי שֶׁל מִדָּתוֹ. כְּשֶׁאָדָם לוֹמֵד אֶת תּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, הוּא מַמְשִׁיךְ חָכְמָה לְתוֹךְ נַפְשׁוֹ; כְּשֶׁהוּא לוֹמֵד אֶת תּוֹרַת הַמַּגִּיד, הוּא מַרְחִיב אֶת בִּינָתוֹ, וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ. וְאֵין דַּי בְּהִתְפַּעֲלוּת מִסִּפּוּרִים לְבַדָּם; צָרִיךְ שֶׁהַשֵּׂכֶל וְהַלֵּב יִתְעַסְּקוּ בְּדִבְרֵי הַתּוֹרָה הָאֲמִתִּיִּים שֶׁל כָּל נָשִׂיא, לְפִי מִדַּת יְכָלְתּוֹ. וְאִם יֹאמַר אָדָם: אֲנִי אָדָם פָּשׁוּט, אֵינֶנִּי מֵבִין מַאֲמָרִים עֲמֻקִּים אֵלּוּ – צָרִיךְ לוֹמַר לוֹ: הֲבָנָה בְּעֹמֶק הִיא מַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר, אֲבָל הַקֶּשֶׁר נִקְשָׁר כְּבָר עַל יְדֵי עֶצֶם מַעֲשֵׂה הַלִּמּוּד, עַל יְדֵי הַהִתְאַמְּצוּת לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹלוֹ שֶׁל הָרַבִּי בְּתוֹרָתוֹ וּלְקַבְּלָהּ עָלָיו. כְּשֵׁם שֶׁמַּלְכוּת אֵין לָהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם, "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם", אֶלָּא מְקַבֶּלֶת הִיא אֶת הַכֹּל מֵהַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, כָּךְ גַּם הַיְּהוּדִי הַפָּשׁוּט, שֶׁמַּרְגִּישׁ שֶׁאֵין לוֹ מִשֶּׁלּוֹ בְּחָכְמָה וּבִינָה, דַּוְקָא מִטַּעַם זֶה נַעֲשֶׂה הוּא הַכְּלִי הָאֲמִתִּי בְּיוֹתֵר לְקַבֵּל.

וּבָזֶה מַגִּיעִים אָנוּ אֶל עִקַּר מַלְכוּתוֹ הָאִישִׁית שֶׁל הָאָדָם, וְהוּא קַבָּלַת עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּמַעֲשֶׂה פָּשׁוּט וְיוֹמְיוֹמִי. כִּי כָּל הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, כָּל הַהֲבָנוֹת וְהַהַרְגָּשׁוֹת הַפְּנִימִיּוֹת, אֵינָם מִתְאַחֲדִים בֶּאֱמֶת עִם הָאֱלֹוקוּת אֶלָּא כְּשֶׁהֵם מַגִּיעִים אֶל כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה וְהַדִּבּוּר. קַבָּלַת עוֹל מִתְבַּטֵּאת לֹא רַק בְּרִגְעֵי הַגְּדוּלָּה – בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, בִּשְׁעַת הִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה – אֶלָּא בַּצַּעַד הַפָּשׁוּט וְהַבִּלְתִּי מְפֻקְפָּק שֶׁהוֹלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לִתְפִלָּה בְּבֹקֶר שֶׁל חוֹל, בַּיָּד שֶׁנִּשְׁלַחַת לַמַּאֲכָל הַכָּשֵׁר אַף שֶׁהוּא פָּחוֹת נוֹחַ, בָּעֵינַיִם הַנִּשְׁמָרוֹת, בְּמַטְבֵּעַ הַצְּדָקָה שֶׁנִּתָּן אַף כִּי הַיֵּצֶר הָרָע מְחַשֵּׁב אַחֶרֶת. אֵלּוּ הֵם הַמַּעֲשִׂים שֶׁעַל יְדֵיהֶם הַיְּהוּדִי מַמְלִיךְ אֶת ה' עַל הַמַּלְכוּת הַקְּטַנָּה שֶׁלּוֹ; עַל יְדֵיהֶם מַלְכוּתוֹ כּוֹרַעַת לִפְנֵי מַלְכוּת שָׁמַיִם. וּמֵאַחַר שֶׁ"אָדָם הוּא עוֹלָם קָטָן", הֲרֵי קַבָּלָתוֹ מוֹרִידָה הֶאָרָה שֶׁל מַלְכוּת גַּם בָּעוֹלָם הַגָּדוֹל.

וְלָכֵן דָּרַשׁ הָרַבִּי, נְשִׂיא הַיְסוֹד, שֶׁנִּחְיֶה "עִם מָשִׁיחַ". וְאֵין פֵּירוּשׁ הַדָּבָר רַק לְדַבֵּר עַל מָשִׁיחַ, לְהִתְגַּעְגֵּעַ לְמָשִׁיחַ, אֶלָּא לְסַדֵּר אֶת הַחַיִּים כְּפִי הָרָאוּי לְאֶזְרָח שֶׁל עוֹלָם הַגְּאֻלָּה. אִם בְּעוֹלָם הַגְּאֻלָּה כָּל הַיּוֹם מְלֻיֶּה בְּדַעַת אֱלוֹקוּת, הֲרֵי גַּם עַכְשָׁו צָרִיךְ לִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה וְלַחֲסִידוּת בְּתוֹךְ עִסְקֵי מְלַאכְתּוֹ. אִם בְּעוֹלָם הַגְּאֻלָּה "וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ" מִפְּנֵי שֶׁדֵּעַת ה'

תִּהְיֶה בְּרוּרָה, הֲרֵי כְּבָר עַכְשָׁו צָרִיךְ לְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ הַיְּהוּדִי דִּבְרֵי עִידּוּד, אֱמוּנָה וֶאֱלוֹקוּת, עַד שֶׁדַּעַת כָּזוֹ תִּהְיֶה אֶצְלוֹ לְטֶבַע שֵׁנִי. אִם בְּעוֹלָם הַגְּאֻלָּה הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי יִהְיֶה בְּגִלּוּי דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי כְּבָר עַכְשָׁו צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת בֵּיתוֹ לְדִירָה: לְהַנִּיחַ בּוֹ סְפָרִים, לְהַדְלִיק נֵרוֹת שַׁבָּת, לְקַבֵּעַ מְזוּזוֹת, לְדַבֵּר בְּתוֹכוֹ רַק דִּבְרֵי קְדוּשָּׁה וָחֶסֶד. בְּאוֹפֶן זֶה הוּא בֶּאֱמֶת חַי עִם מָשִׁיחַ – מַלְכוּתוֹ דְּהַיּוֹם לְבוּשָׁה בִּלְבוּשֵׁי הַמַּלְכוּת דִּלְמָחָר.

וּבָזֶה נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַדִּבּוּר לְעִקָּרִי, כִּי מַלְכוּת בְּכָל הַסְּפִירוֹת הִיא הַמְזֻהָה עִם הַדִּבּוּר. וְגַם בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, הַגִּלּוּי הָעִקָּרִי שֶׁל מַלְכוּת הוּא בְּאוֹפֶן הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ. אָדָם יָכוֹל לַחְשֹׁב: הַדִּבּוּר קַל, אֵינוֹ מַשְׁאִיר רֹשֶׁם; רַק מַחֲשָׁבוֹת וּמַעֲשִׂים חֲשׁוּבִים. וְתוֹרַת הַחֲסִידוּת מְלַמֶּדֶת הֶפֶךְ הַדָּבָר: הַדִּבּוּר בּוֹנֶה עוֹלָמוֹת. עַל יְדֵי הַדִּבּוּר הַמֶּלֶךְ מוֹשֵׁל; וְעַל יְדֵי הַדִּבּוּר הַנֶּפֶשׁ מוֹשֶׁלֶת בִּסְבִיבָתָהּ. לָכֵן, לִחְיוֹת כְּנִיצוֹץ שֶׁל מַלְכוּת הוּא בְּעִקָּר לְקַדֵּשׁ אֶת הַפֶּה.

וְזֶה כּוֹלֵל שְׁלֹשָׁה כִּוּוּנִים עִקָּרִיִּים. רִאשׁוֹן, שֶׁהַפֶּה יִתְרַגֵּל לְדִבְרֵי תּוֹרָה. לִקְרוֹא חֻמָּשׁ, תְּהִלִּים, מִשְׁנָה, תַּנְיָא, לַחֲזוֹר קַו אֶחָד שֶׁל מַאֲמָר בְּקוֹל; אֲפִלּוּ חֵלֶק קָטָן יוֹמִי הוּא הַמְלָכָה שֶׁל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּכֹחַ הַדִּבּוּר. שֵׁנִי, שֶׁהַפֶּה יִהְיֶה טָרוּד בִּתְפִלָּה – גַּם הַתְּפִלּוֹת הַקְּבוּעוֹת שֶׁבַּסִּדּוּר וְגַם הַדִּבּוּרִים הַפְּשׁוּטִים שֶׁאָדָם אוֹמֵר לַה' בִּלְשׁוֹנוֹ עַצְמוֹ, בַּחֲדַר חֲדָרָיו. דִּבּוּר כָּזֶה הוּא הַגִּלּוּי הַיָּשִׁיר בְּיוֹתֵר שֶׁל מַלְכוּתוֹ הָאִישִׁית שֶׁנִּקְשֶׁרֶת עִם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. שְׁלִישִׁי, שֶׁדִּבּוּרוֹ אֶל בְּנֵי אָדָם יִהְיֶה דִּבּוּר שֶׁמַּעֲלֶה אוֹתָם: עִידּוּד, נֶחָמָה, שֶׁבַח אֲמִתִּי, דִּבּוּרִים שֶׁמְּעוֹרְרִים אֶת הָאֱלוֹקוּת שֶׁבָּהֶם. זֶהוּ הֶמְשֵׁךְ יָשִׁיר שֶׁל עֲבוֹדַת הַיְסוֹד כְּנֵרוֹת לְהָאִיר אֶל מַלְכוּת: פִּיו שֶׁל הַיְּהוּדִי נַעֲשֶׂה לְצִנּוֹר קָטָן שֶׁעַל יָדוֹ בְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הָרַבִּי מַגִּיעָה אֶל לֵב אַחֵר.

וּלְעוּמַּת זֶה, צָרִיךְ לִשְׁמֹר אֶת דִּבּוּרוֹ מִלָּשׁוֹן הָרָע, לֵיצָנוּת, צִינִיזְם, הִתְלוֹצְצוּת גַּסָּה וְכָל צוּרוֹת הַדִּבּוּר הַשְּׁלִילִי. כִּי דִּבּוּרִים אֵלּוּ הֵם שִׁמּוּשׁ לְרָעָה בְּכֹחַ הַמַּלְכוּת; הֵם כְּמֶלֶךְ הַמַּכֶּה בַּכֶּתֶר שֶׁלּוֹ. הֵם מְקִימִים, חַס וְשָׁלוֹם, מַלְכוּת אַחֶרֶת בְּחַיָּיו, שֶׁל הֶעְלֵם וְהַסְתָּרָה. עֲבוֹדָתֵנוּ בִּזְמַן זֶה הִיא לְהַפְשִׁיט מִפִּינוּ מַלְכוּת גָּלוּתִית כָּזוֹ וּלְמָסְרָם כֻּלָּם לַעֲבוֹדַת מַלְכוּת שָׁמַיִם. כְּשֶׁיְּהוּדִי מַעֲצִיר אֲפִלּוּ דִּבּוּר אֶחָד שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, וּבוֹחֵר לְהִשָּׁאֵר שׁוֹתֵק אוֹ לוֹמַר דָּבָר טוֹב, הֲרֵי בָּאוֹתָהּ רֶגַע הוּא נִיצוֹץ שֶׁל מַלְכוּת הַמְתַקֵּן אֶת הַשְּׁכִינָה שֶׁבַּגָּלוּת.

וְכָל זֶה אֵינוֹ נִמְצָא מֵעַל לְהַשָּׂגַת שׁוּם יְהוּדִי. אַדְּרַבָּא: דַּוְקָא מִפְּנֵי שֶׁמַּלְכוּת הִיא "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם", אֵינָהּ דּוֹרֶשֶׁת מִן הָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה לַמְדָן, מְקוּבָּל, בַּעַל מַדְרֵגָה. הִיא דּוֹרֶשֶׁת שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לְקַבֵּל, לִהְיוֹת עֶבֶד. לוֹמַר קְרִיאַת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל בְּכַוָּנָה פְּשׁוּטָה; לַעֲנוֹת אָמֵן; לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין, לִשְׁמֹר שַׁבָּת, לִשְׁמֹר כַּשְׁרוּת; לְקַבֵּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה; לְדַבֵּר בְּנַחַת וּבֶאֱמֶת. זֹאת הִיא קַבָּלַת הָעוֹל הָעוֹמֶדֶת בְּמֶרְכַּז עֲבוֹדָתֵנוּ עַכְשָׁו. וּכְשֶׁקַּבָּלַת עוֹל זוֹ מְאֻיֶּמֶת – אֲפִלּוּ מְעַט – עַל יְדֵי הַהֲבָנָה הַפְּנִימִית בְּדֶרֶךְ הַסְּפִירָה שֶׁל הַנְּשִׂיאִים, הֲרֵי הַמַּעֲשֶׂה הַפָּשׁוּט בְּיוֹתֵר נַעֲשֶׂה בְּהַכָּרָה לְגִלּוּי שֶׁל מַלְכוּת. הַיְּהוּדִי מַרְגִּישׁ שֶׁבְּהַנָּחָתוֹ מַטְבֵּעַ לְתוֹךְ הַקֻּפָּה, בְּהִמָּנְעוֹ מִדִּבּוּר אָסוּר, הוּא מִשְׁתַּתֵּף בְּהַכְרָזַת מַלְכוּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עַל הָעוֹלָם.

וּבָזֶה נִסְגָּר הַמַּעְגָּל חֲזָרָה לִתְחִלַּת הַמַּאֲמָר. פָּתַחְנוּ בְּבֵיאוּר שֶׁשַּׁלְשֶׁלֶת הַנְּשִׂיאִים מֵהַבַּעַל שֵׁם טוֹב עַד הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי אֵינָהּ שׁוּרָה שֶׁל בִּיּוֹגְרַפְיוֹת נִפְרָדוֹת, אֶלָּא פַּרְצוּף אֶחָד חַי, אוֹרְגָּנִיזְם אֶחָד שֶׁל עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַמִּתְפַּתֵּחַ בַּזְּמַן. וְעַכְשָׁו נִתְבָּאֵר שֶׁאוֹרְגָּנִיזְם זֶה מְבַקֵּשׁ, כִּבְיָכוֹל, לְהַמְשִׁיךְ אֶת עַצְמוֹ לְתוֹךְ כָּל נֶפֶשׁ פְּרָטִית. נְשִׂיא הַדּוֹר הוּא הַכֹּל – "נָשִׂיא הוּא הַכֹּל" – הוּא כּוֹלֵל אֶת הַכֹּל, אֲבָל הַ"הַכֹּל" אֵינוֹ שָׁלֵם עַד שֶׁכָּל חֵלֶק אֱלוֹקַּא מִמַּעַל, כָּל יְהוּדִי, מַנִּיחַ לְאוֹתוֹ "הַכֹּל" לְהִשְׁתַּקֵּף בְּתוֹךְ עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹתָיו וּלְהִתְבַּטֵּא בְּתוֹךְ מַלְכוּתוֹ הָאִישִׁית.

וּכְשֶׁזֶּה נַעֲשֶׂה בְּהֶקֵּף רָחָב – כְּשֶׁרִבְבוֹת יְהוּדִים, בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהִגִּיעָה אֲלֵיהֶם בְּחִינַת הַיְסוֹד שֶׁל הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי, חַיִּים אֲפִלּוּ חֵלֶק מִיּוֹמָם כְּנִיצוֹצוֹת מַלְכוּת בְּהַכָּרָה, מְיַשְּׁרִים מוֹחַ, לֵב, מַעֲשֶׂה וְדִבּוּר עִם דַּרְכָּם שֶׁל הָרַבֵּי"ם – אָז הַכְּלִי לַגִּילּוּי הַכְּלָלִי נִגְמָר. מַלְכוּתוֹ הָאִישִׁית שֶׁל מִילְיוֹנֵי יְהוּדִים תִּתְנַגֵּן עִם מַלְכוּתוֹ הַקְּרוֹבָה שֶׁל מָשִׁיחַ. אָז תּוּכַל הַמַּלְכוּת הַנֶּעְלֶמֶת, שֶׁגַּם עַכְשָׁו כְּבָר מְמַלֵּאת אֶת הָעוֹלָם, לְהֵרָאוֹת בְּגִלּוּי, וְ"הָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד", בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, מַמָּשׁ.

Sefirot of the Shepherds - for Reb Shimon Bar Yochai

אִידִיש

YIDDISH

א

יָדוּעַ וּמְבוֹאָר בְּמָקוֹמוֹת רַבִּים בְּתּוֹרַת הַחֲסִידוּת, אַז יִשְׂרָאֵל זַיְינֶען קְשׁוּרִים מִתּוֹךְ אֶיְנֶעם קֶשֶׁר מְאוּחָד מִיט דִּי תּוֹרָה וּמִיטן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, און אַז דָּאס איז נִיט סְתָּם אַז זֵיי נֶעמְן אָן אוֹיף זִיךְ עוֹל תּוֹרָה וּמִצְוֹות, נוֹר אַז בְּעֶצֶם מַהוּת מִבְנֶה נַפְשָׁאם זַיְינֶען זֵיי בְּצֶלֶם אֱלוֹקוּת כְּבִיכוֹל. ווײַל עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ זַיְינֶען אַ הִשְׁתַּקְּפוּת וְהִשְׁתַּקְלוּלוּת פֿון דִּי עֶשֶׂר סְפִירוֹת, און אַלֶע פְּרָטִים פֿון זֵייעַר עֲבוֹדָה אין מַחֲשָׁבָה, דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה זַיְינֶען נִיט אַנְדערְשׁ ווי אַ הִתְפַּשְּׁטוּת וְהִתְגַּלּוּת פֿון דִּי עֲשֶׂרֶת כֹּחוֹת הַכְּלָלִיִּים.

און וִי אַז אין נֶפֶשׁ פֿון יעדֶן אֵין־אֵימְדיקן איז דָּאָ אַ עֲשָׂרָה כֹּחוֹת, אַזוֹי איז עס אוֹיךְ אין דִּי נֶפֶשׁ הַכְּלָלִית פֿון כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, וואָס דָּאָרְט איז דָּאָ עֲשָׂרָה. און נוֹךְ מער וִי דָּאס: אַז גַאנְצע סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – עוֹלָמוֹת, פַּרְצוּפִים וּסְפִירוֹת – איז בְּצוּרַת אָדָם, אַ גאַנְצער אוֹרְגָנִיזְם שָׁלֵם, וואָס אַלֶע פְּרָטִים זַיְינֶען אַרַיינְגֶענוּמְען און מְאוּחָדִים אין אֵין פַּרְצוּף, מִיט אַ רֹאשׁ און אַ גוּף, יָמִין וּשְׂמֹאל, פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת. און וִי מְבֹאָר אין תּוֹרַת הָאֲרִיזַ"ל אין עִנְיָן פַּרְצוּפִים, אַז דִּי סְפִירוֹת, וֶוען זֵיי שטֵייעָן יעדֶע אֵינְצֶלְנֶע בִּפְנֵי עַצְמָהּ, זַיְינֶען זֵיי אין אַ מַצָּב פֿון עִגּוּלִים; נוֹר דִּי שְׁלֵימוּת פֿון אָר איז דָּאן, וֶוען זֵיי זַיְינֶען מְסֻדָּר כְּפַרְצוּף אֶחָד, אין בְּחִינַת יוֹשֶׁר, ווּ יעדֶע סְפִירָה נֶעמְט אִיר אָרְט אין בַּאצִיִּיוּנג צוּ דִּי אַנְדערֶע, און דער גַאנְצער כְּלָל ווערט אַ גוּף חַי.

און הִנֵּה אין עִנְיַן כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל זאָגט דער זֹהַר: "יִשְׂרָאֵל, אוֹרַיְיתָא וְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד". און דער זֹהַר גִיט וַיְיטֶער אָן, אַז "אִית מֹשֶׁה בְּכָל דָּרָא" – אין יעדֶן דוֹר לֵייכְט אָן אַ בְּחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, דִּי נְשָׁמָה הַכְּלָלִית וואָס כּוֹלֶלֶת אַלֶע נְשָׁמוֹת פֿון יֶענעם דוֹר. און דער אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ בַּאֵרט בַּאֲרִיכוּת, אַז דָּאס איז דֶער עִנְיַן פֿון דִּי "רוֹעִים" דְּיִשְׂרָאֵל, וואָס זֵיי זַיְינֶען "רוֹעִים" אֱמוּנָה וְדַעַת אין נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, מַמְשִׁיךְ אֱלוֹקוּת אַרַיין אין זֵייעַר האַרְצער. און זֵיי זַיְינֶען נִיט סְתָּם מְלַמְּדִים וּמַדְרִיכִים אין אַ חִיצוֹנִיּוּת'דיקן אוֹפֶן, נוֹר זֵיי אַלֵיין זַיְינֶען דִּי חַיִּים פֿון דֶעם דוֹר, וִי דער רֹאשׁ צוּ דִּי אֵיבָרִים.

פֿוּן דֶעם איז מְבוּאָר, אַז דער נָשִׂיא הַדּוֹר איז נִיט סְתָּם אַ יָחִיד צווישן אַנְדערֶע יְחִידִים, נוֹר "נָשִׂיא הוּא הַכֹּל". און וִי מְבֹאָר אין לְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ, אַז דער נָשִׂיא כּוֹלֵל אין זִיךְ אַלֶע פֿון דֶעם דוֹר, און זַיין נְשָׁמָה איז אַ מֶרְכָּבָה צוּ דִּי נֶפֶשׁ הַכְּלָלִית דְּיִשְׂרָאֵל אין יֶענֶער צַיִט, און דורך אִים קוּמט אַרוּנְטער דִּי הַשְׁפָּעָה הָאֱלוֹקִית אין אַ סֵדֶרדיקן און בְּהַדְרָגָהדיקן אוֹפֶן צוּ אַלֶע פְּרָטִיּוֹת'דיקע נְשָׁמוֹת. דער נָשִׂיא איז וִי דער רֹאשׁ אין גוּף, ווּ אַלֶע אֵיבָרִים זַיְינֶען אַרַיינְגֶענוּמְען און מֻרְגָּשׁ, און דורך אִים ווערט נִמְשָׁךְ דִּי חַיּוּת צוּ יעדֶן חֵלֶק לְפִי זַיין אָרְט.

אָבער דָאס אַלֵיין דאַרף אַ בֵּיאוּר. אִיבֶּערְהַאפּט, אִיבֶּער ווייַל דער נָשִׂיא איז "הַכֹּל" און אין אים זַיינֶען אַרייַנְגֶענוּמְען אַלֶע עֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת, פאַרוואס רעדט מאַן דען פוּן בּוזינְדִיקֶע נְשִׂיאִים וִי עִקָּר זַיינֶען זֵיי בְּחִינַת חָכְמָה, אוֹ בִּינָה, אוֹ דַּעַת, אוֹ בּוזינְדִיקֶע מִדּוֹת? און אִיבֶּערהַאפּט, אִיבֶּער ווייַל דער נָשִׂיא הַדּוֹר איז אַ שְׁלֵימער פַּרְצוּף, וִי קֶען מאַן דען זָאגְן, אַז יֵענער איז חָכְמָה, אַנְדערער איז בִּינָה, אאַז"וו? און נוֹךְ מער: דער זֹהַר זָאגְט, אַז אין יעדֶן דוֹר איז דָא אַ מֹשֶׁה, און מֹשֶׁה איז בְּחִינַת הַדַּעַת אין פַּרְצוּף הַסְּפִירוֹת, וִי מְבֹאָר אין חֲסִידוּת. וֶוען אַזוֹי, וִי קֶען מאַן זָאגְן, אַז אין שַׁלְשֶׁלֶת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל איז דָא אַ גאַנְצער סֵדֶר פוּן עֶשֶׂר סְפִירוֹת, און צוזאַמען דָאמִיט איז יעדֶער אֵינְצֶעלְנֶער נָשִׂיא הַדּוֹר הוּא הַכֹּל און אויך "מֹשֶׁה שֶׁבַּדּוֹר"?

צוּ פאַרשטיין דָאס, דאַרף מאַן עֶרְשט מַקְדִּים אַ בֵּיאוּר אין עִנְיַן פַּרְצוּף אין דִי סְפִירוֹת אַלֵיין. מְבֹאָר, אַז יעדֶע סְפִירָה איז נִיט סְתָם אַ פְּשׁוּטֶע נְקוּדָּה אָן קיין הִתְחַלְּקוּת, נוֹר וֶוען זִי איז אין אַ מַצָּב פוּן פַּרְצוּף, דאַן כּוֹלֶלֶת יעדֶע סְפִירָה עֶשֶׂר: חָכְמָה דְּחָכְמָה, חָכְמָה דְּבִינָה, אאַז"וו. און מִמֵּילָא, אין פַּרְצוּף הַחָכְמָה זַיינֶען אויךְ דָא בִּינָה, דַּעַת און אַלֶע מִדּוֹת; נוֹר דער עִקָּר און עֶצֶם הַמְגַדֵּר פוּן יֵענֶעם פַּרְצוּף איז בְּחִינַת חָכְמָה, און דִי אַנְדערֶע נַיְנְע זַיינֶען דָארְט נוֹר כְּלוּלוֹת און בְּטֵילִים אין חָכְמָה. און אַזוֹי אויךְ אין פַּרְצוּף הַבִּינָה – אַלֶע עֶשֶׂר זַיינֶען דָא, נוֹר דער עִקָּר'דִיגער גִילּוּי איז בִּינָה, און אַזוֹי וַוייטֶער.

אַזֶעלְכער אוֹיפן איז אויךְ בְּנָשִׂיא הַדּוֹר. ווייַל ער איז דער רֹאשׁ פוּן דֶעם דוֹר און "הַכֹּל", מוּס ער אַרייַנְנעמען אין שְׁלֵימוּת אַלֶע עֲשֶׂרֶת הַכֹּחוֹת אין תַּכְלִית הַשְּׁלֵימוּת, ווייַל אַנְדערְשׁ וואָלט חַס וְשָׁלוֹם פעלט בַּדּוֹר וואָס ער דאַרף. נוֹר אין יֵענֶער שְׁלֵימוּת איז שֹׁרֶשׁ פְּנִימִי נִשְׁמָתוֹ און דער עִקָּר'דִיגער אוֹיפן פוּן זַיין עֲבוֹדָה און הַשְׁפָּעָה – בְּחִינַת אַ בּוזינְדִיקֶע סְפִירָה. און דִי אַנְדערֶע נַיְנְע זַיינֶען בַּא אים נוֹר וִי פְּרָטִים כְּלוּלִים אין יֵענֶעם עִקָּר'דִיגְן אוֹר, און דער אוֹיפן, וִי ער פִירט און לֵייכְט צוּ דֶעם דוֹר, טראָגט אָן דֶעם חוֹתָם פוּן יֵענֶער מִדָּה.

און לְפִי דֶעם קֶען מאַן זָאגְן, אַז שַׁלְשֶׁלֶת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל, פוּן דער צַייט ווייַל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה איז אָנגעהויבן זיךְ מְגַלֶּה זַיין אין איר שְׁלֵימֶע צוּרָה, בִּיז צוּם דוֹר הַשְּׁבִיעִי – איז נִיט סְתָם אַ שַׁלְשֶׁלֶת פוּן באַזונדערע הַנְהָגוֹת, ווו יעדֶע הייבט אָן נַיי, נוֹר אַ לאַנְגער פַּרְצוּף אֶחָד וואָס צִיעט זיךְ אַרוּנְטער אין צַייט. וִי אין אַ גוּף, ווו רֹאשׁ, הַלֵּב, הֶענְט און פִיס זַיינֶען אַלֶע חֲלָקִים פוּן אֵין אָדָם, אַזוֹי אויךְ אין סֵדֶר הַדּוֹרוֹת – יעדֶער נָשִׂיא איז וִי אַ בּוזינְדִיק אֵיבֶר אָדער אוֹרְגַן אין אֵין עֶלְיוֹשֶׁער אָדָם, דִי נֶפֶשׁ הַכְּלָלִית דְּיִשְׂרָאֵל, וִי זִי מְגַלֶּה זִיךְ אין דֶעם לֶעצְטְנִיקְן סֵדֶר פוּן הַהֲכָנָה צוּ דער גְאֻלָּה.

און דָאס איז פֵּירוּשׁ עִנְיַן "מֹשֶׁה בְּכָל דּוֹר". בְּחִינַת מֹשֶׁה – דַּעַת עֶלְיוֹן וואָס מְקַשֵּׁר יִשְׂרָאֵל מִיט אֱלֹקוּת – איז דִי פְּנִימִיּוּת'דִיקֶע נְקוּדָּה וואָס איז מְשׁוּתֶּפֶת צוּ אַלֶע נְשִׂיאִים; און דורךְ דָאס זַיינֶען זֵיי נָשִׂיא הַדּוֹר הוּא הַכֹּל. נוֹר אין חִיצוֹנִיּוּת'דִיקְן גִילּוּי זעט מאַן מער דִי בּוזינְדִיק מִדָּה וואָס ווערט מְגַלֶּה דורךְ יֵענֶעם נָשִׂיא וִי דִי "פָּנִים" פוּן זַיין דוֹר. און וֶוען מאַן בְּטְרַאכְט אַלֶע דִי פָּנִים צוזאַמען, ווערט קלאָר, אַז זֵיי זַיינֶען נִיט מִקְרִיִּים'דִיגֶע שִׁנּוּיִים, נוֹר אַ מְכוּוֶּנֶת'דִיקֶע הִתְפַּתְּחוּת פוּן עֶשֶׂר סְפִירוֹת לְפִי זַייער סֵדֶר: פוּן נְקוּדָּה דְּחָכְמָה, צוּ דער הִתְרַחֲבוּת פוּן בִּינָה, צוּ דער הִתְקַשְּׁרוּת פוּן דַּעַת, און אַזוֹי וַוייטֶער אין מִדּוֹת בִּיז צוּ בְּחִינַת הַיְסוֹד.

און דָאס איז אויך דֶער עִנְיָן, וִי מְבֹאָר אִין תַּנְיָא אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ, וועגן "הָרוֹעִים" און "הָרוֹעִים הַשְּׁנִיִּים". דִי עִקָר'דִיגע רוֹעִים דְיִשְׂרָאֵל זַיינֶען דִי נְשָׁמוֹת הַכְּלָלִיוֹת, דורך וועלכע מַאן גִיט אַרוּנְטער דֶעם אֱלוֹקִישְׁן מָזוֹן פֿוּן אֱמוּנָה וְדַעַת צוּ אַלֶע; און פֿוּן זֵיי פַּשְׁטֶען זיך אַרוּס דִי צווייטע מַנְהִיגִים און מַשְׁפִּיעִים אִין יעדֶן אָרְט. נוֹר דִי רוֹעִים אַלֵיין זַיינֶען וֵינִיק און כְּלָלִיִּים, און זֵיי שטייען כְּנֶגֶד מִבְנֶה הַנֶּפֶשׁ הַכְּלָלִית דְיִשְׂרָאֵל. און מִמֵּילָא, זֵייער צאָל און סֵדֶר זַיינֶען נִיט מִקְרִיִּים, נוֹר זֵיי בַּאדיַיטְן דֶעם פְּנִימִיּוּת'דיקן מִסְפָּר פֿוּן סְפִירוֹת אַלֵיין.

דֶערפָֿאַר דארף מַאן זען נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל נִיט וִי באַזונדערע לֶבֶנס־געשִׁיכְטֶעס, ווּ יעדֶער האָט זַיין אַנֶקְדוֹט און בְּזִינְדִיק אָפִּי, נוֹר וִי אֵין חַי אָרְגָנִיזְם פֿוּן אֱלוֹקוּת וואָס גייט דורך דִי הִסְטוֹרְיָה. דִי עֲבוֹדָה און דֶער חִדּוּשׁ פֿוּן יעדֶן זַיינֶען וִי אַ בְּזִינְדִיק אֵיבֶר אִין יֵענֶעם אֱלוֹקִישְׁן אָדָם. בַּיי אֵינֶעם – דער מוֹחַ לֵייכְט וִי אַ טְהוֹרֶער נְקוּדָה; בַּיי אַנְדֶערֶעם – דער הארְץ וויַיט זיך אויס; בַּיי אַנְדערֶעם – דֶער כֹּחַ צוּ מַגְבִּיל זַיין און מְגַדֵּר זַיין; בַּיי אַנְדערֶעם – דֶער שֵׁיפֿערְשֶׁער שֵׁיפֿ און יֹפִי וואָס מְאַחֵד און מְשַׁלְבֵּב; בַּיי אַנְדערֶעם – דֶער כֹּחַ צוּ קעמפֿן און שטיין אִין נִסָּיוֹן; און בַּיי אַנְדערֶעם – דֶער כֹּחַ צוּ מְקַשֵּׁר זַיין און אַרוּבּרגעבן הַשְׁפָּעָה. און אַלֶע צוזאַמען בַּאוּען אויף אַ שָׁלֵימע צֶלֶם אֱלֹקִים אֶחָד, דורך וועלכן דער אֵין־סוֹף לֵייכְט אִין וֶולט הַגְּבוּל.

אָבער אַף נָאכְדֶעם בלייַבט נוֹךְ אַ נְקוּדָה וואָס דארף אַ בֵּיאוּר. פֿאַרוואָס דארף דֶער פַּרְצוּף זֶער אַרוּנְטערצִיְען זיך דַוְקָא אִין אַזאַ סֵדֶר אִין צַיִט, און פֿאַרוואָס דַוְקָא אִין דִי לֶעצְטֶע דוֹרוֹת פֿאַר דער גְאֻלָּה? לְכָאוֹרָה, עֶשֶׂר סְפִירוֹת זַיינֶען אַלְמָאל און אוּבֶּראַל, און זֵיי זַיינֶען דִי תָּמִידִית'דִיקע צוּרָה פֿוּן אֱלוֹקוּת, וִי זִי פֿאַרנעמט זיך צוּ דִי עוֹלָמוֹת. וואָס איז דֶער חִדּוּשׁ אִין דֶעם, אַז מַאן זאָגט, אַז אִין דִי דוֹרוֹת מְגַלֶּה זַיין זֵיי זיך אִין נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל וִי אַ שַׁלְשֶׁלֶת?

און נוֹךְ אַ קֻשְׁיָא: ווייַל צַדִּיקִים זַיינֶען אַ "מֶרְכָּבָה" צוּ סְפִירוֹת – וִי חז"ל זאָגן אויף דִי אָבוֹת "הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה", און חֲסִידוּת בַּאֵרט, אַז יעדֶער איז אַ מֶרְכָּבָה צוּ אַ בְּזִינְדִיק מִדָּה – פֿאַרוואָס רֶדְט מַאן דָאן, אִין דֶעם לֶעצְטְנִיקן סֵדֶר, נִיט סְתָּם וועגן בְּזִינְדִיקע פְּרָטִיּוֹת'דִיקע פְּרוּשִׁים וִי דִי אָבוֹת, נוֹר וועגן אַ מְאֻחָד'דיגן פַּרְצוּף, וואָס זַיין תַּכְלִית איז בְּחִינַת הַיְסוֹד פֿוּן דֶעם דוֹר הַשְּׁבִיעִי? וואָס פּוֹרְט מַאן דֶען צוּ זען אַלֶע נְשִׂיאִים וִי אֵין אָרְגָנִיזְם אֶחָד, און נִיט סְתָּם וִי אַ חוֹזֶרְדִיקע הִתְגַּלּוּת פֿוּן יֵענֶעם כְּלָלִי'דיגן עִנְיָן "מֹשֶׁה הַדּוֹר"?

דִי תְּשׁוּבָה אויף דָאס הייבט זיך אָן מִיט דער הַכָּרָה, אַז אִין סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת זַיינֶען דָא צַיִטְפּוּנְקְטן פֿוּן אַלְגֶמַיינְער עֲלִיָּה – "עִקְּבְתָא דִמְשִׁיחָא", "דוֹר הַשְּׁבִיעִי" – ווּ אַלֶע הִסְטוֹרְיָה פֿוּן פֿרִיער ווערט צוזאַמענגעקליבן און צוזאַמענגעשטעלט. און אִין אַזאַ צַיִט בלייַבן עֶשֶׂר סְפִירוֹת נִיט נוֹר אִין אַ נֶעלָם'דיגן, מֻפְשָׁט'דיגן מַצָּב אִין עֶלְיוֹנֶע עוֹלָמוֹת, נוֹר זֵיי גייען אַרוּנְטער אִין הִסְטוֹרְיָה אַלֵיין, אִין לְבוּשִׁים פֿוּן מֶנְשֶׁן־לעבּן און דוֹרוֹת, בִּיז דער פַּרְצוּף ווערטmamש "חַי" אִין צַיִט אַלֵיין. און דָאן איז דער נָשִׂיא נִיט סְתָּם אַ מֶרְכָּבָה צוּ אַ מִדָּה, נוֹר ער אַלֵיין איז דער אֵיבֶר פֿוּן יֵענֶער מִדָּה אִין גוּף הַכְּלָלִי פֿוּן דִי לֶעצְטֶע דוֹרוֹת.

אָבער דָאס שִׁיבְּט נוֹךְ אַמאָל דִי קַשְׁיָא אויף אַן אַנְדער זַייט: וֶען מַאן דאַרף, אַז סֵדֶר הַסְפִירוֹת זאָל זיך מְגַלֶּה זַיין אין גַשְׁמִיּוּת אין הִסְטוֹרְיָה, פוּן ווּ הייבּט זיך אָן אַזאַ חַי פַּרְצוּף? אין וֶעלכער מִדָּה דאַרף זיך אָנהייבּן דִי שַׁלְשֶׁלֶת? און פַאַרוואָס איז דִי הַתְחָלָה דַוְקָא אין נְקוּדָּה דְחָכְמָה, וִי זִי מְגַלֶּה זִיךְ אין דֶער פְּרוּשׁ וואָס שטייט אין רֹאשׁ פוּן יֶענֶעם סֵדֶר, און נִיט אין אַנְדערע סְפִירָה? און דָאס וועט זיך מְבָאָר ווערן דורך אַ הִתְבּוֹנְנוּת אין דִי חָכְמָה וואָס האָט צוערשט דורכגעבראָכן דִי חֹשֶׁךְ פוּן גָלוּת און אָפְּגֶעעפֶנט דִי פַּתְּחֵי יַעַר פוּן פְּשִׁיטע און עַצְמִית'דיקע הַכָּרָה אין אֱלוֹקוּת.

ב

דִי הַתְחָלָה פוּן אַזאַ חַי פַּרְצוּף, אֵיפֹא, דאַרף זַיין דַוְקָא אין אַ הַתְחָלָה וואָס איז נֹאך נִיט קֵיין הַתְחָלָה אין דעם רֶגֶל־מַשָּׂא־מָטוֹן'דיקן זִין כְּלָל; נוֹר זִי איז אַ נְקוּדָּה, אין וֶעלכער אַלֶעס איז שׁוֹן דאָ, אֲבָל נֹאך נִיט נִפְרָט און נֹאך נִיט נִפְתָּח. און דָאס איז דֶער עִנְיָן פוּן חָכְמָה, וואָס אין לשׁוֹן הַחֲסִידוּת רופט מַאן "נְקוּדָּה פְּשׁוּטָה", און "רֵישָׁא דְלָא אִתְיְדַע" – אַ רֹאשׁ וואָס איז נֹאך נִיט נוֹדָע. זִי בלִיצט, זִי מְגַלֶּה, אֲבָל נֹאך נִיט מְבֹאָרֶת. זִי וויסט, אֲבָל נֹאך נִיט מְבֹאָרֶת וִי זִי ווייסט.

און דָאס איז דֶער עֶרְשְׁטֶער גִלּוּי פוּן דִי שַׁלְשֶׁלֶת אין דֶער דְמוּת פוּן בַּעַל שֵׁם טוֹב. ווייל דֶער בֶּשׁ"ט קומט אַריַין אין דִי בִּימָה פוּן הַהִסְטוֹרְיָה נִיט וִי אַ רָב פִּלְפּוּל, און נִיט וִי אַ מְסַדֵּר דְרָכִים און שטִיבְּלָךְ, נוֹר וִי אַ נְקוּדָּה פוּן רְאִיָּה טְהוֹרָה וואָס פּוֹרֶצֶת אַריַין אין לַיְל־חֹשֶׁךְ פוּן גָלוּת, וִי אַ בָּרָק וואָס בלִיצט און אין אַ איינעם מוֹמֶנט לַאמְפְּט אָן גַאנְצן נוֹף אין אַ פָּשׁוּטְן בלִיק, אָן זיך צוצוטיילן אין חֲלָקִים.

און לָכֵן, פַאַר זַיין גִלּוּי, זַיינֶע לעבּנס־יאָרן זיינען דַוְקָא בַּיִן אַנְשֵׁי הַדַּעַת הַפְּשׁוּטָה בְּיוֹתֵר, אין אַזאַ טִיפֶן הֶסְתֵּר אַז אַפִילוּ דִי נֶענְטע צוּ אים דערקענען נִיט זַיין עֶמֶס'דיגן עִנְיָן. וִי באַקאַנט, ער דינט וִי אַ אָזֶער בַּיי מְלַמְּדֵי תִינוֹקוֹת, וִי אַ שַׁמָּשׁ אין קלֵינֶע דאָרפער, ער רולט זיך פוּן שטאָט צוּ שטאָטל בַּיִן שבוּרֶע יִידְן פוּן עֲנִי, פוּן בּוּרוּת און פוּן פַּחַד. לְמַרְאֵה עַיִן זעט מַאן דאָ גאָרנִישׁ פוּן "רֹאשׁ הַדוֹר", און גאָרנִישׁ פוּן סְפִירוֹת און פַּרְצוּפִים. אֲבָל דַוְקָא יֶענֶער הֶסְתֵּר אַלֵיין איז דֶער כְּלִי צוּ חָכְמָה. ווייל חָכְמָה איז נֹאך נִיט קֵיין מְסֻדָּרער בִּנְיָן; זִי איז דִי נְקוּדַּת הָאַיִן, דִי אַפְסִיּוּת, וואָס קאַן אַריַינגיין אין יֵדֶן אָרט אָן קֵיין הִתְנַגְּדוּת.

און זַיין עֲבוֹדָה אין יֶענֶע יאָרן איז תְּפִלָּה אין דִי יַעֲרֶעס און בערג, אַלֵיין צוזאַמען מיט בּיימער, פֵייגל און שטֵינער. ער זוכט נִיט דִי בְּדִידוּת כְּדֵי צוּ אַנטלויפן פוּן דֶער וֶולט, נוֹר כְּדֵי צוּ זען דֶער וֶולט אין זַיין מָקוֹר. דאָרטן, אין פֶעלד און אין וואַלד, ווּ דֶער מענטשליכער סֵדֶר איז אין אַ קלֵינער מִידָּה, און בִּלְבּוּל הַגָלוּת שׁיַינט כְּאִלוּ צוּ הערשן אָן מַעְצֹר, דאָרט גיסט ער אַרויס זַיין נֶפֶשׁ אין פְּשִׁיטע ווערטער פוּן תְּהִלִּים, אין געשרייען און אין שִׂמְחָה, בִּיז אַז דִי עֲשָׂבִים אַלֵיין ווערן אוֹתִיּוֹת אין זַיין תְּפִלָּה. דָאס איז נֹאך נִיט קֵיין מְסֻדֶּרֶע תּוֹרָה; נֹאך נִיט קֵיין דֶּרֶךְ וואָס מַאן גיט ווייטער. דָאס איז רְאִיָּה.

ווײַל חָכְמָה איז רְאִיָּה. אין אַ איינעם בליק גרײַפֿט זי אָן גַאנְצן כְּלָל, אָן צו צוטיילן אין חֲלָקִים. און זַיין "מַבָּט" פֿון בַּעַל שֵׁם טוֹב, כְּלוֹמַר, איז אַז ער זעט אין יֶדֶן פְּרָט און פְּרָט אין בְּרִיאָה דִי חַיֶּע נוֹכְחוּת פֿון אֱלוֹקוּת. דִי ציפֿאָר וואָס צִיפֿט, דֶער פָּשׁוּטער אִכָּר וואָס גייט אויף דֶער וועג, דֶער שבּוּרער יִיד וואָס וַוייסט נִיט לֵיינען – זֵיי אַלֶע זיינען אין זַיינע אויגן אוֹתִיּוֹת אין שֵׁם הוי׳־בָּרוּךְ־הוּא, נִיצוֹצוֹת פֿון אוֹר אֵין־סוֹף וואָס לַאבְט זיך אַרײַן אין דִי אַלער נידערִיגסטע לְבוּשִׁים. דָאס איז דֶער חִדּוּשׁ וואָס שפּעטער וועט זיך מְבָאָר און מִתְפָּרֵט ווערן; אֲבָל אין הַתְחָלָה איז דָאס נאָך נִיט קֵיין שִׁיטָה, נוֹר רְאִיָּה.

און לָכֵן איז דִי עֶרְשְׁטֶע "תּוֹרָה" וואָס מַאן ווייסט אין וֶועלט פֿון אים, דֶער מַאֲמָר "ה' עִמָּכֶם בְּשָׂדֶה". ווײַל דֶער שָׂדֶה איז דֶער אָרט וואָס איז חוּץ פֿון שטאָט, חוּץ פֿון דֶער מְיֻשֶּׁבֶת און מְסֻדֶּרֶע סְבִיבָה פֿון תּוֹרָה און עֲבוֹדָה לויט ווי מיר פֿאַרשטייען. דֶער שָׂדֶה איז חוֹל, מַרְק, בִּלְבּוּל הָאֻמּוֹת, גָּלוּת יִשְׂרָאֵל וואָס איז מְפוּזָּר אין דאָרפֿער, פּוּנדָּקִים און גרוֹבֶּע מְלָאכוֹת. און דערבײַ קומט דֶער בֶּשׁ"ט און מְגַלֶּה אַז ה' איז דַוְקָא דאָרטן, "עִמָּכֶם בְּשָׂדֶה", נִיט נאָר וִי אַ בּוֹרֵא וואָס השגִּיחַט פֿון ווײַט, נוֹר וִי אַ חַיֶּע נוֹכְחוּת, "עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה" – מִיט אים אין זַיין צָרָה, אין זַיין עֲבוֹדָה, אין זַיין אֲכִילָה און טרִינְק.

און דִי וואָרט "עִמָּכֶם" אַלֵיין איז דֶער עֶצֶם פֿון חָכְמָה אין יֶענֶעם סֵדֶר. ווײַל חָכְמָה זעט דֶעם "עִם" – דִי אַחְדוּת פֿון בּוֹרֵא מִיט נִבְרָא – אין אַ פְּשִׁיטֶע איינפֿאַכע הַכָּרָה. זי דארף נִיט מְהוֹכֵחַ זַיין, זי דאַרף נִיט זיך מְוַכֵּחַ זַיין; זי וַוייסט פָּשׁוּט אַז קֵיין אָרט איז נִיט פָּנוּי מִמֶּנּוּ, און מְמֵילָא איז דֶער יִיד אין פֿעלד נִיט חוּץ; דֶער שָׂדֶה אַלֵיין איז אַ בְּלַאט תּוֹרָה וואָס וואַרט מַאן זאָל אים לֵיינען.

דערפֿאַר זיינען זַיינע עֶרְשְׁטֶע יאָרן בַּיִן פְּשׁוּטֶע יִידְן נִיט סְתָם אַ הַקְדָּמָה צו זַיין שְׁפּעטערדיקער גְלוֹיֶער הַנְהָגָה. זֵיי אַלֵיין זיינען דֶער בִּטוּי פֿון זַיין חָכְמָה. ווײַל חָכְמָה, וִי עס ווערט מְבֹאָר אין חֲסִידוּת, איז בִּטּוּל – דִי נְקוּדַּת הָאַיִן אין נֶפֶשׁ וואָס איז אָפֿן צו קַבֵּל זַיין פֿון מִלְמַעְלָה. און ווער האָט אַזאַ בִּטּוּל אין גרעסְטֶער טָהֳרָה ווי דֶער פָּשׁוּטער יִיד, וואָס האָט נִיט קֵיין הַשָּׂגָה אין עִנְיָנִים און פִּלְפּוּלִים, אֲבָל זַיין פְּשִׁיטע אֱמוּנָה איז שְׁלֵימֶה? דֶער בַּעַל שֵׁם טוֹב דָאבֶק זיך צו אַזעלכע יִידְן נִיט כְּדֵי צו הַעֲלוֹת זֵיי אין אַ אַנְדער וֶועלט, נוֹר כְּדֵי צו מְגַלֶּה זַיין אַז זֵייער פְּשִׁיטע אֱמוּנָה אַלֵיין איז דִי עֶלְיוֹנֶע חָכְמָה, אַז זֵייער "אֲנִי מַאֲמִין" איז אַ קַו־אוֹר פֿון דֶער נְקוּדָּה הַפְּשׁוּטָה וואָס איז פֿרִיער פֿון יֶדֶער הַשָּׂגָה.

און מִשּׁוּם כָּךְ בֶּטאָנט ער אין זַיינע תּוֹרוֹת תָּמִיד שִׂמְחָה און תְּמִימוּת – שִׂמְחָה און תֹּם־לֵב. ווײַל שִׂמְחָה, וִי עס ווערט מְבֹאָר אין חֲסִידוּת, איז דֶער טִבְעִיגער גִּלּוּי פֿון אַ נֶפֶשׁ וואָס איז מְקוּשֶּׁרֶת צו איר מָקוֹר אָן מְנִיעָה. ווײַל ווען נֶפֶשׁ וַוייסט אֱלוֹקוּת מִיט אַ דֵּעָה פֿון חָכְמָה – אַ דֵּעָה וואָס שטייט העכער סָפֵק און קֻשְׁיָא – איז איר טִבְעִיגער מַצָּב שִׂמְחָה. ס'איז קֵיין כֹּבֶד נִיטאָ, קֵיין פְּנִימִיער מַאֲבָק נִיטאָ, ווײַל דִי נְקוּדַּת הָאֱמֶת איז נאָך נִיט צוגעטיילט געוואָרן דורך הִתְבּוֹנְנוּת. און לָכֵן האָט דֶער בַּעַל שֵׁם טוֹב געקענט נעמען אַ יִיד וואָס וַוייסט כִּמְעַט נִיט צו זאָגן "מוֹדֶה אֲנִי" כַּהֲלָכָה, טאַנצן מִיט אים, און אין יֶענֶעם טאַנץ מְגַלֶּה זַיין אים און וֶועלט אַז יֶענֶער גרוֹבער "מוֹדֶה אֲנִי" רירט אָן אַ אָרט וואָס איז העכער אַפִּילוּ פֿון דִי גרעסטע הַשָּׂגָה.

זײַנע מַסָּעוֹת פֿון שטאָט צו שטאָט, אַ מאָל אין גאַנצן הֶסְתֵּר, זײַנען אויך אַ בִּטוּי פֿון יֶענֶער נְקוּדָּה. ווײַל חָכְמָה הייסט "בָּרָק הַמַּבְרִיק" – אַ בליצנדיקער בָּרָק – און די סיפּורים דערציילן, וִי דֶער בֶּעש"ט איז פּלוצלינג געווען אין אַ ווײַטֶעם אָרט פּונקט אין יֶענֶעם מוֹמֶנט ווען אַ ייִד איז געווען אין גוּפֿדיקער אָדער רוּחָנִיער סַכָּנָה, ער מִתְעָרֵב געווען מיט אַ פּאָר פְּשִׁיטֶע ווערטער אָדער מַעֲשִׂים, און דערנאָך נֶעְלָם געוואָרן. אַ מאָל האָט ער צוזאַמענגעקליבן אַ קלֵינע חֶבְרָה פֿון נִסְתָּרֶע צַדִּיקִים אין אַ נִידָּחן פּוּנדָּק, און זֵיי מְגַלֶּה געווען ווײַטֶע געשעענישן, מַחְשָׁבוֹת־לְבָבוֹת, סַכָּנוֹת אין אַנְדערע לענדער און יְשׁוּעוֹת וואָס זײַנען נאָך נִיט געקומען. וִי איז מעגליך אַז אַ מענטש וואָס זיצט אין אַ עֲגָלָה אויף אַ באָצטער וועג זאָל ווייסן וואָס טוט זיך אין יֶענֶעם מוֹמֶנט אין ווײַטֶע שטעט, אין מלוכה־האָפֿער אָדער אין האַרץ פֿון אַ פֿאַרגעסענעם יָתוֹם?

דָאס איז דֶער עִנְיָן פֿון חָכְמָה בִּכְלָלוּת – אַ כְּלָלִית'ע רְאִיָּה וואָס כּוֹלֶלֶת אַלֶעס. ווײַל חָכְמָה, וִי באַקאַנט, כּוֹלֶלֶת אין זיך אַלע פְּרָטִים פֿון בִּינָה אין אַ נֶעְלָם'דיגן אֹפֶן. וִי אַ זֶרַע וואָס כּוֹלֵל אין זיך גאַנצן בוים, יֶדן צווײַג, בְּלאַט און פּרוכט בְּכֹחַ, אַזוֹי כּוֹלֵל חָכְמָה גאַנצן סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון יֶענֶעם עִנְיָן. און לָכֵן, ווען מאַן ווייזט דֶעם בַּעַל שֵׁם טוֹב פֿון מִלְמַעְלָה אַ נְקוּדָּה פֿון אֱלֹקוּת וִי זי רירט צו אַ באַזונדערער נֶפֶשׁ אָדער צו אַ באַזונדערן מְאוֹרָע, טראָגט יֶענֶער נְקוּדָּה אין זיך גאַנצן דֶּרֶךְ פֿון יֶענֶער נֶפֶשׁ און די תּוֹצָאָה פֿון יֶענֶעם מְאוֹרָע. ער "מְחַשֵּׁב"ט נִיט; ער זעט.

און מִשּׁוּם כָּךְ זײַנען זײַנע נִסִּים נִיט סְתָּם חִיצוֹנִישע פְּלָאִים, נוֹר בִּטוּיִים פֿון אַ פְּנִימִיער דַּעַת אֱלֹקִי. ווען ער זאָגט צו אַ בַּעַל־עֲגָלָה ער זאָל טוֹשן זײַן רוטע, און דורך דָאס רֵעט ער אַ גאַנצע שטאָט פֿון אַ גְּזֵרָה; ווען ער זאָגט צו אַ שבוּרער אַלְמָנָה זי זאָל אָנצינדן אַ ליכט אויף אַ באַזונדערן אֹפֶן, און דורך דָאס מְמַתֵּק ער דִּינִים אין עֶלְיוֹנֶע וֶעלטן – דָאס זײַנען נִיט "לַהֲטוּטִים" פֿון אַ נִפְלָאוֹת־מאַכער, נוֹר אַ חַיֶּע מַבָּט פֿון חָכְמָה וואָס זעט אין אַ איינעם בליק די אַחְדוּת פֿון אַלע מַדְרֵגוֹת אין הֲוָיָה. ווײַל אין חָכְמָה זײַנען נאָך נִיט צוגעטיילט געוואָרן עֶלְיוֹנֶע און תַּחְתּוֹנֶע וֶעלטן; אַלֶעס איז איינער פָּשׁוּטער אוֹר.

און יֶענֶער נְקוּדָּה אַלֵיין וועקט ער אויף אין יֶדן ייִד. ווײַל זײַן עִקָּר'דיגע עֲבוֹדָה איז נִיט צו צולייגן נײַע חוֹבוֹת, און נִיט צו פֿאָדערן הַכְרָחוֹת פֿון הַכְנָע און הִתְבּוֹנְנוּת נַעֲלָה, נוֹר צו אויפֿוועקן די פְּשִׁיטֶע אֱמוּנָה וואָס איז שׁוֹן דאָ אין נֶפֶשׁ. ווען ער זאָגט אַ ייִדן אַז יֶדֶע תְּנוּעָה, יֶדֶע אָנאָכע, יֶדֶע מַחֲשָׁבָה איז טײַער בַּיי ה'; ווען ער לערנט אַז הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית ציעט זיך אַרויס אַפִילוּ אויף אַ פֿאַלן בלאַט און אַ קער־ווענדונג פֿון אַ שטראָי־שטיקל אין ווינט – גיט ער דֶעם ייִדן נִיט קֵיין פֿילאָסאָפֿיע, נוֹר ער מְגַלֶּה אים די נְקוּדַּת חָכְמָה אין זײַן אֱלֹקִית'ער נֶפֶשׁ. ער זאָגט אים: דָאס וואָס דו ווייסט שׁוֹן אין דַּרפֿונק פֿון דײַן נֶפֶשׁ – אַז ה' איז דאָ – איז אֱמֶת אין יֶדן אָרט, אין יֶדֶן פְּרָט.

און ווײַל אַזאַ הַכָּרָה שטייט העכער חִלּוּק, שטייט זי אויך העכער יֵאוּשׁ. אין טִיפֿן חֹשֶׁךְ פֿון שווערע גָלוּת, אין שבוּרֶע דוֹרוֹת פֿון פְּגִיעוֹת, עֲנִי און רוּחָנִיער בּוּרוּת, אַזאַ בָּרָק איז די עֶרְשְׁטֶע און איינציקע מעגלעכקייט צו זײַן אַ עֶמֶס'דיגע הַתְחָלָה. ווײַל ווען ס'וואָלט זיך אָנגעהויבן מיט הִתְבּוֹנְנוּת, מיט בִּינָה, וואָלט דֶער האַרץ, וואָס איז איבערגעפּלאָצט מיט חֹשֶׁךְ, געזאָגט: שײַנע זאַכן רעדסטו, אֲבָל איך קאַן דאָרט נִיט אָנקומען. נאָר ווען די הַתְחָלָה איז אַ פְּשִׁיטֶע נְקוּדָּה פֿון "ה' עִמְּךָ בְּשָׂדֶה", אָן קֵיין פֿריִערדיקע תְּנָאִים, דאַן איז דאָ אָרט פֿאַר יֶדן ייִדן, אין יֶדֶן מַצָּב, אַרײַנצוגיין.

אָבער דַוְקָא ווײַל חָכְמָה איז אַזאַ נְקוּדָה, שטעלט זיך אויף אַ קַשְׁיָא. ווײַל אַ נְקוּדָה, לויט איר דֶּפִינִיצְיָה, האָט נִיט קֵיין לענג און ברייט; זי בלײַבט נִיט שׁוֹרֶה אין אָרט ווו זי רירט אָן. זַיין מַבָּט בלאַמפּט אָן אַלֶעס, אֲבָל בלײַבט ער? אַ בָּרָק ווייזט דֶּעם גײַענדיקן אויף וועג דֶּעם שבּיל פֿאַר אַ מוֹמֶנט, אֲבָל דערנאָך ווערט דֶּער וועג ווידער אַמאָל פֿינצטער. דֶּער יִיד וואָס האָט געטאַנצט מיט בַּעַל שֵׁם טוֹב אין פּונדָק קאַן פֿילן אֱלֹוקוּת מיט חַיּוּת אין יֶענֶער שָׁעָ, אֲבָל וואָס פּאַסירט ווען ער קערט צוריק צו זַיין טאָג־טעגלעכן חוֹל, צו זַיין גרוֹבֿער מְלָאכָה, צו זַיינע פְּנִימִיע פִּלפּוּלים און בִּלְבּוּלִים? צי וועט דִי פְּשִׁיטע נְקוּדָּה געַנוג זַיין צו פירן אים טריט נאָך טריט?

אין אַנְדערע ווערטער: חָכְמָה ווַייסט, אֲבָל זי איז נאָך נִיט מְבֹאָרֶת. זי גרײַפֿט אָן אֱלֹוקוּת אויף אַ פָּשׁוּט'ן, אָן־צוגעטיילטן אֹפֶן, אֲבָל זי ענטפֿערט נאָך נִיט אויף דִי פְּרָטִיֶע קשְׁיאֶס פֿון נֶפֶשׁ: וִי דאַוונען איך ווען מַיין דַעַת איז מְפוּזֶּרֶת? וִי טוֹשׁ איך מַיין מִדּוֹת? וִי אָרדעניר איך מַיין טאָג אַז "ה' עִמְּךָ בְּשָׂדֶה" זאָל ווערן אַ קְבוּעֶה הַכָּרָה און נִיט סְתָּם אַ עוֹבֶרדיקע הִתְפַּעֲלוּת?

און אַזוי, גַאנְצע גָּדוּלַּת זַיין חָכְמָה אַלֵיין – איר פְּשִׁיטוּת, כְּלָלִיוּת און מִיַּדִיוּת – טראָגט אין זיך אַ נִסְתֶּרֶע דְּרִישָׁה: אַז ס'זאָל זַיין אַ צווייטער שְׁלָב, אין ווײַלְכן יֶענֶער נְקוּדָּה וועט זיך צוציִען אין לענג און ברייט, אַרײַן אין אַ מְסֻדֶּרֶע דֶּרֶךְ אין ווײַלְכער סֵכֶל קאַן גיין און האַרץ קאַן מַפְנִים זַיין. ווײַל אויב דער גִּלּוּי בלײַבט נאָר אויף דֶער מַדְרֵגָה פֿון רְאִיָּה, איז דאָ אַ חֲשָׁשׁ אַז ער וועט רְחִיפֿן איבער וֶולט, אַז מַאן וועט אים דערשרעקן וִי אַ מַפְלִיא'דיגן זאַך וואָס איז אַ מאָל געווען, און ער וועט נִיט לעבן וִי אַ מְסֻדֶּרֶע מְצִיאוּת פֿון הַהוֹוֶה.

דָאס פֿאָדערט דִי מִדָּה פֿון בִּינָה, וואָס רוּפֿט מַאן "רְחוֹבוֹת הַנָּהָר" – דִי ברייטקייט פֿון טײַך: צו נעמען דִי נְקוּדָּה פֿון "ה' עִמְּךָ בְּשָׂדֶה" און אויסצובאָרן וואָס דָאס מֵיינט אין יֶדֶן פְּרָט פֿון עֲבוֹדָה. און וִי אַזאַ הַרְחָבָה קומט אַרײַן דורך דֶעם צווייטן נָשִׂיא, וואָס נעמט אָן דִי נְקוּדָּה פֿון בֶּשׁ"ט און פוֹרֵט זי אַרײַן אין אַ בַּיִת פֿון סֵכֶל און הֲבָנָה – דָאס איז דֶער ווײַטערדיקער עִנְיָן.

ג

דִי הַרְחָבָה הֶכְט זִיך אָנְגֶהבּן בַּײַם צווייטן נָשִׂיא, דֶעם מַגִּיד פֿון מעזריטש. ווײַל בַּײַ אים זעט מַאן בְּגָלוּי אַז דִי נְקוּדָּה פֿון בַּעַל־שֵׁם־טוֹב איז נִיט געבליבּן רְחִיפֿן וִי בָּרַק הַמַּבְרִיק עַל־גַּבֵּי דֶער וֶולט, נאָר זי איז אַרײַנגעגאַנגען אין כֵּלִים פֿון הֲבָנָה, אַרײַן אין אַ בַּיִת וואָס איז בָּנוּי בְּמִדָּה און סֵדֶר.

וְהִנֵּה, דאָ איז לְכָאורה אַ גרויסער פֶּלֶא לְתְחִלָּה. לויט ווײַזט זיך אָן בַּײַ דִי אויגן, איז דֶער מַגִּיד געווען חָלוּשׁ אין גוף, צעבראָכן אין געזונט, און צוגעצויגן כּוּלוֹ כמעט אין זַיין אָרט. לְפִי דֶער דרך־העולם איז דָאס נִיט דֶער מֶנְשׁ וואָס בויט ברייטע טײַכן, זאַמלט אַרום זיך אַ גרויסן המון און מְסַדֵּר זיי ווענן אין אַלע פְּרָטִים. נאָר בַּײַ אים איז נִגְלֶה געוואָרן אַז מִדַּת

הַבִּינָה אַליין, וואָס זי איז רֹחַב און הִתְפַּשְּׁטוּת, איז נִיט קיין עִנְיָן פֿון אַ גראָבן כֹּחַ, נאָר פֿון אַן אֵשׁ פְּנִימִית. זַיינע אֵבָרִים זיינען געווען חַלָּשִׁים, נאָר זַיינע תּוֹרָה האָט געברענט מיט אַזאַ עָזוּת אַז גרויסע לײַט, עֲנָקִים אין נִגְלֶה און אין נִסְתָּר, זיינען צוגעצויגן געוואָרן צו אים וִי בַּרזל צום מָשְׁכֶה, צום קליינעם בֵּית־הַמִּדְרָשׁ פֿון אים, ביז אַז יֶענער שמאָלער צימער אין מעזריטש איז געוואָרן "רְחוֹבוֹת הַנָּהָר" – דִּי הַרְחָבַת הַנָּהָר – פֿאַר אַלע תּוֹרוֹת פֿון בַּעַל־שֵׁם־טוֹב.

ווײַל ס'איז יוֹדוּעַ אַז מִדַּת הַבִּינָה איז נִיט קיין אַנדערער אוֹר לגמרי פֿון אוֹר הַחָכְמָה, חס ושלום, נאָר זי איז דִּי הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון חָכְמָה אין לענג און ברייט, אַ פֵּירוּט פֿון דֶעם וואָס איז דאָרטן געווען כָּלוּל בִּכְלָלִיּוּת פְּשׁוּטָה. דִּי נְקוּדָה פֿון חָכְמָה זאָגט איין וואָרט; בִּינָה הערט אין יֶענעם איינעם וואָרט אַ רִבּוּי זאַכן. און אַזוי, ווען דֶער מַגִּיד האָט געזאָגט אַ קורצן מַאֲמָר פֿון דִּיבּוּרֵי בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, אַ "וואָרט" וואָס בַּעַל־שֵׁם־טוֹב האָט אַרויסגעלאָזט אין פֿאַרבײַגיין אויפֿן וועג אָדער אויפֿן טיש, האָט ער נִיט צוגעלייגט גאָרנישט פֿון זיך אין זִין פֿון אַ פרעמדן רַעְיוֹן; נאָר ער איז אַרײַנגעגאַנגען אין דִּי נְקוּדָה אַליין ביז אַז איר פְּנִימִער תּוֹכֶן האָט זיך אים אַנטפּלעקט אין אַלע ריכטונגען. פֿון איין שׁוּרָה פֿון בַּעַל־שֵׁם־טוֹב זיינען געוואָרן אין זַיין מוֹיל שעה'ן לאַנגע בֵּיאוּרִים, אַ גאַנצער סֵדֶר פֿון עֲבוֹדָה: וואָס איז דִּי כַּוָּנָה אין מַחֲשָׁבָה, וואָס איז עֲבוֹדַת הַלֵּב, וִי דָּאס רירט זיך צו אַ לַמְדָן און וִי צו אַ פּשוטן יִיד, וִי אין תְּפִלָּה, וִי אין געשעפֿט, וִי אין צײַטן פֿון עֲלִיָּה און וִי אין צײַטן פֿון הֶעְלֵם און הֶסְתֵּר.

און דָּאס איז דֶער עִנְיָן פֿון בִּינָה וִי "לֵב מֵבִין" – דֶער האַרץ וואָס פֿאַרשטייט. ווײַל חָכְמָה איז וִי אַ מין רְאִיָּה: זי זעט דֶעם זאַך וִי איינס, אין זַיין שֹׁרֶשׁ. און בִּינָה איז וִי אַ מין שְׁמִיעָה: זי נעמט דָּאס וואָס מַאן האָט געזען אין איין מאָמענט און זי הערט עס פְּרָט נאָך פְּרָט, ביז אַז דֶער האַרץ קאַן דאָרטן ווינען. דערפֿאַר איז דֶער בֵּית־הַמִּדְרָשׁ פֿון מַגִּיד געווען פול מיט גרויסע תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים. זֵייער סֵכֶל איז געווען אַ כְּלִי צו לענג און טיפֿן; זיי האָבן געדאַרפֿט נִיט נאָר טאַנצן מיט דֶער אֵשׁ פֿון בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, נאָר אויך פֿאַרשטיין, זיך מְבַיֵּין זַיין, טועם זַיין. און דֶער מַגִּיד האָט זיי דָּאס געגעבן, נִיט דורך קאַלט־מאַכן דִּי אֵשׁ, נאָר דורך מְסַדֵּר זַיין אין גֶּחָלִים וואָס קענען וואַרעמען לאַנגערהיג.

און אין זַיינע תּוֹרוֹת האָט זיך דָּאס אָנגטאָן אין דער פֿאָרעם פֿון פּינקטלעכע עִנְיָנִים: הִתְבּוֹנְנוּת אין אֱלֹקוּת, דְּבֵקוּת הַנֶּפֶשׁ, דֶער הֶבְדֵּל צווישן "יִחוּדָא תַּתָּאָה" און "יִחוּדָא עִילָּאָה". און אַלע דִּי מוּנָחִים זיינען נִיט קיין פִּילוֹסוֹפִישע אויסטראַכטן, נאָר נעמען זֵייער נעמען פֿון דִּי טײַכן וואָס גייען אַרויס פֿון דִּי נְקוּדָה פֿון בַּעַל־שֵׁם־טוֹב. "ה' עִמָּךְ בְּשָׂדֶה" – דָּאס איז דִּי נְקוּדָה. בִּינָה פֿרעגט: אין ווײַלכן אופֿן איז ער מיט דיר? צי איז דֶער וֶולט אַ מְצִיאוּת מצד זיך, און ער באַגלייט אים נאָר, אָדער אַז דֶער וֶולט אַליין איז בָּטֵל בִּמְצִיאוּתוֹ לגמרי אין זַיין אַחְדוּת יתברך? פֿון דָּארטן קומט דֶער בֵּיאור אין "יִחוּדָא תַּתָּאָה", ווו דִּי וֶולט זיינען נִבְרָאִים וִי אַ מְצִיאוּת און זיינען מתאַחד מיט אים יתברך, און אין "יִחוּדָא עִילָּאָה", ווו דִּי הַרְגָּשָׁה פֿון "אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" איז אויף אַזאַ אופֿן אַז דִּי וֶולט אַליין זיינען וִי אַיִן וָאֶפֶס. און פֿון דָּארטן אַ גאַנצער סֵדֶר: ווײַלן מַאן זאָל זיך מְבַיֵּין זַיין אין דָּאס, וִי אַזאַ הִתְבּוֹנְנוּת וועקט אויף דְּבֵקוּת, וואָס איז דִּי עֲבוֹדָה פֿון עֲלִיָּה פֿון "יִחוּדָא תַּתָּאָה" צו "יִחוּדָא עִילָּאָה" אין סֵדֶר הַתְּפִלָּה.

און אַזוי אויך אין דֶעם מָשָׁל וואָס איז געוואָרן עִקָּרִי אין זַיין מוֹיל – דֶער מָשָׁל פֿון מלך און זון. דִי נְקוּדָּה פֿון בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, אַז אויך אין ריחוק פֿון מלך איז ער דאָ, אַז אויך אין דֶעם גראָבסטן אָרט איז דֶער יִיד פֿאַרבונדן מיט זַיין טאַטן, איז דורך מַגִּיד איבערגעזעצט געוואָרן אין אַ גאַנצן בִּנְיָן פֿון הֲבָנָה. אַ זון ווערט אַרויסגעשיקט פֿון היכל, איבער פֿיל פעלקער, ביז אַז ער ווערט צונויפֿגעמישט צווישן נאַרישע און לייצישע, און ער פֿאַרגעסט זַיין מלכות'דיקן אָריגין. דֶער מלך, וואָס ער תּאַוועט אויף זַיין צוריקקום, בויט וואַנטן פֿון שקר, שיקט דִינִים אין פרעמדע קליידער, מְסַדֵּר טרעפֿונגען און דִּמְיוֹנוֹת, אַלץ כְּדֵי צו אויפֿוועקן בַּיַים זון זִכָּרוֹן און כִּסּוּפִים. אין דֶעם מָשָׁל האָט מַגִּיד מסביר געווען גאַנצן סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת און דֶער הַשְׁגָּחָה, דִי הֶעְלֵמוֹת און ירידות, דִי נִסְיוֹנוֹת וואָס דִי נְשָׁמָה טרעפֿט – אַלץ כְּדֵי אַז דֶער יִיד זאָל פֿאַרשטיין זַיין מצבֿ, אַז ער זאָל נִיט מתייאש זַיין אין זַיין ריחוק, נאָר ער זאָל דערקענען אַז דֶער ריחוק אַליין איז אַ תחבולה פֿון דֶער ליבע פֿון מלך.

דאָ זעט מַאן קלאָר דִי פְּעוּלָּה פֿון בִּינָה: צו מְסַדֵּר זַיין וֶועלט פֿון מַחֲשָׁבָה און סיפּור אַזוי אַז דֶער סֵכֶל זאָל קענען גיין אין זיי וִי אויף אַ מאַפּע. בַּעַל־שֵׁם־טוֹב האָט אַרײַנגעבראָכן אין וואַלד און געשריגן, "ה' דאָ!" מַגִּיד צִיט אַרײַן אין נֶפֶשׁ אַ בַּיִת פֿון צימערן, ווו דִי רופֿ "ה' דאָ" קלינגט אָפּ אין הונדערט פֿאָרמען. און פֿון דָארטן ווערט געבוירן סֵדֶר הַהִתְבּוֹנְנוּת: נִיט נאָר צו וויסן אַז "ה' דאָ", נאָר זיך זעצן און זיך מְבַיֵּין זַיין אין מָשָׁל, לייגן זיך אַליין אַרײַן וִי אַ זון, צו פֿילן דִי בּוּשָׁה אין ריחוק און דִי זיסקייט אין צוריקקום, ביז אַז דֶער האַרץ ווערט אויפֿגעוועקט און עס ווערט געבוירן דְּבֵקוּת.

און ווײַל בִּינָה איז "רְחוֹבוֹת" – הִתְרַחֲבוּת – בלײַבט זי נִיט וִי אַ פּריוואַטער רְכוּשׁ פֿון איין הֲבָנָה. דערפֿאַר טרעפֿן מַאן אין מעזריטש אַ נײַע תּוֹפָעָה: אַ צוזאַמענקום פֿון אַ סך תַּלְמִידִים, יעדער איינער אַ גאַנצע וֶועלט, און יעדער נעמט אַרויס פֿון יענעם איינעם טײַך אַן אַנדער וועג. ווײַל טֶבַע פֿון בִּינָה איז אַזוי, אַז ווען דִי נְקוּדָּה ווערט אָפּגעטײַלט אין פְּרָטִים, ווערט מעגלעך אַז אַ תַּלְמִיד זאָל מער מסיג זַיין דֶעם עִנְיָן פֿון רַחֲמִים, און אַנדערער מער דֶעם עִנְיָן פֿון יִרְאָה, אַנדערער דֶעם עִנְיָן פֿון שִׂמְחָה, און אַנדערער דֶעם עִנְיָן פֿון מְסִירַת הַנֶּפֶשׁ, און אַזוי ווייטער. אַלע טרינקען פֿון מַגִּיד; יעדער ווערט אַ בֶּזונדערער צִנּוֹר. אויך דָאס איז אַ טייל פֿון "הַרְחָבַת הַנָּהָר" – אַז דִי נְקוּדָּה פֿון בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, וואָס האָט געלייכט בְּשָׁוֶה אויף פּשוטן און אויף לַמְדָן, גייט איצט דורך אַ רִבּוּי סְכָלִים, און ווערט דָארטן דֶערפון געמאַכט אויסגעמעסענע וועגן פֿאַר אַלע קומענדיקע דוֹרוֹת.

נאָר, מיט אַלע דִי גרויסקייט, בלײַבט דאָ אַ נִסְתֶּרער חסרון, וואָס אַליין פֿאָדערט אַרויס דִי קומענדיקע מִדָּה. ווײַל בִּינָה, מצד איר טֶבַע פֿון הִתְפַּשְּׁטוּת און הִתְחַלְּקוּת, קען בלײַבן אין דֶער מדריגה פֿון מוֹחִין אַליין. דִי רַעְיוֹנוֹת זיינען קלאָר, דִי בִּנְיָנִים שיין, דִי מְשָׁלִים טיפֿ; דֶער סֵכֶל גייט אַרום אין ברייטע רוֹחֲבוֹת. נאָר ס'איז נאָך מעגלעך אַז דֶער האַרץ זאָל בלײַבן אין ריחוק, אַז דֶער מֶנְשׁ זאָל וויסן און מְסַדֵּר זַיין און אַפִּילו זיך מְבַיֵּין זַיין, און אַפִּילו אַזוי זאָל דִי ידיעה אים נִיט בינדן אויף אַ מוחלטן אופֿן. היינט פֿאַרשטייט ער, מאָרגן איז ער אָפּגעטראָגן; בִּשְׁעַת תְּפִלָּה ווערט ער דורכגעשאָקלען, און אין מאַרק איז ער קאַלט. דֶער טײַך לויפֿט, נאָר צִי דרינגט ער אַרײַן אין ערד, צִי ווערט ער אַליין דִי מֵי־הַחַיִּים פֿון בּאַום?

דָאס איז שוין דִי קשיא פֿון דַעַת. ווײַל דַעַת איז נִיט קיין אַנדערע מדריגה אין הֲבָנָה, נאָר כֹּחַ הַקֶּשֶׁר, כֹּחַ הַקְּשִׁירָה, וואָס בינדט צוזאַמען מוֹחִין מיט מִדּוֹת, סֵכֶל מיט נֶפֶשׁ. מַגִּיד האָט אַנטפּלעקט בִּינָה אין אַלע איר עשֶׁר, געגעבן דֶעם דוֹר מאַפּעס און לשונות אַרײַנצוגיין אין אוֹר פֿון בַּעַל־שֵׁם־טוֹב. נאָר ס'איז דאָ אַ נויט אין אַ דריטן נָשִׂיא, וואָס וועט נעמען דֶעם פֿאַרברייטערטען טײַך און אַרײַנפֿלאַנצן אים וִי אַ קבוע'דיגע תּוֹדָעָה אין מוח און האַרץ פֿון יעדן יִיד, צו מאַכן פֿון התְבּוֹנְנוּת אַ תָּמִידִיקן סֻלָּם, פֿון דְּבֵקוּת אַ טעגלעכן מצבֿ, און פֿון "יִחוּדָא עִילָּאָה" און "יִחוּדָא תַּתָּאָה" נִיט נאָר הויכע מוּשָּׂגִים, נאָר אַ מורגש'דיקע מְצִיאוּת־החיים.

און וִי קומט אַרויס אַזאַ קְשִׁירָה, דורך ווײַעמען וואָס איז בִּבְחִינַת דַעַת – דֶער וואָס נעמט דֶעם אוֹר פֿון בַּעַל־שֵׁם־טוֹב און דֶעם רֹחַב פֿון מַגִּיד און בינדט זיי אין פְּנִימִיּוּת פֿון בֵּינוֹנִי – דָאס איז דֶער ווײַטערדיקער עִנְיָן.

ד

דַעַת, אֵפֿוֹר, איז דֶער עִנְיָן פֿון קְשִׁירָה, קְשִׁירַת הַדְּבָרִים. ער נעמט אַרויס דִי נְקוּדָה וואָס ליגט אין חָכְמָה און דֶעם רֹחַב וואָס ליגט אין בִּינָה, און ער בינדט זיי צוזאַמען אין אַ איינע קבוע'דיגע תּוֹדָעָה, וואָס זי האַלט בַּנֶּפֶשׁ און לאָזט זי נִיט אָן. ס'איז נִיט קיינער נײַער סֵכֶל, נאָר דֶער תּוֹקֶף פֿון דֶעם יוֹדֵעַ אינעווייניק אין דֶעם סֵכֶל וואָס ווייסט שוין; דִי הַחְלָטַת הַנֶּפֶשׁ צו שטיין אין דער הֲבָנָה ביז זי אַליין ווערט זַיְן מְצִיאוּת. דערפֿאַר איז דַעַת דֶער שֹׁרֶשׁ פֿון מִדּוֹת, ווײַל נאָר וואָס דִי נֶפֶשׁ נעמט אָן אויף אַ פְּנִימִי'דיגן אופֿן, מיט אַ פְּרָטִי'דיגער הרגָשה אַז „דָאס רירט מיך אָן", קען אַרונטערגיין און מַמְשִׁיךְ זײַן און מוֹלִיד זײַן אַהֲבָה, יִרְאָה, רַחֲמִים און אַלע מִדּוֹת הַלֵּב.

און דָאס איז דֶער עִנְיָן פֿונעם דריטן נָשִׂיא, דֶעם אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, וואָס ער איז בִּבְחִינַת הַדַּעַת. גאַנצע מהלך־חיים זַיְנֶער, פֿון דֶעם מאָמענט אַרויסגיין פֿון זַיְן הויז צו זוכן אַ וועג אין עֲבוֹדַת ה', איז אַ סיפּור פֿון דֶעם כֹּחַ הַקְּשִׁירָה. ווײַל ס'איז באַקאַנט, אַז ער איז צום אָנהייב געפֿאָרן צום גרויסן גָאוֹן פֿון וִילְנָא, און ערשט שפּעטער האָט ער געקערט זַיְנע טריט קיין מְזְרִיטְשׁ. און שוין פֿון אָנהייב פֿון יענעם וועג שפּירט מען אַרײַן דִי פְּנִימִי'דיגע שְׁאֵלָה וואָס איז אויפֿגעקומען אין אים: נִיט צי חַס וְשָׁלוֹם די תּוֹרָה איז אמת, נאָר וִי די תּוֹרָה ווערט חַיֵּי הָאָדָם. ווײַל דִי בריליאַנטקייט אין נִגְלֶה אַליין, אַפֿילו ווען זי איז אין איר גרויסקייט הַגְּדוֹלָה, האָט נאָך נִיט בײַ אים געענטפֿערט אויף דִי שְׁאֵלָה: וִי בינדט זיך דָאס האַרץ מיטן מוח, וִי אַ יִיד אין מאַרק, צווישן זאָרגן און הַסַּחַת הַדַּעַת, קען לעבן אין אַ מצבֿ פֿון דְּבֵקוּת.

און ווען ער איז אָנגעקומען קיין מְזְרִיטְשׁ און אַרײַנגעגאַנגען אין הויז פֿונעם מַגִּיד, האָט ער דערקענט אַז דאָ שיינט אָן דֶער אוֹר וואָס קען ענטפֿערן אויף יענער שְׁאֵלָה – אוֹר הַחֲסִידוּת, פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, וואָס רעדט וועגן אֱלֹוקוּת וִי די אמת'ע מְצִיאוּת און וועגן עֲבוֹדָה וִי אַ זאַך וואָס קערט איבער דעם פְּנִימִי'דיגן וועלט פֿונעם מענטש. נאָר אויך דאָ, אויך אין יענעם

בֵּית־מִדְרָשׁ פֿון בִּינָה, איז נאָך געבליבן אין זַיְן נֶפֶשׁ דִּי שְׁאֵלָה: ווּ איז דֶער סֵדֶר און דִּי קְבִיעוּת וואָס ווען באַזאָרגן, אַז אַזעלכע הויכע תּוֹרוֹת זאָלן נִיט בלײַבן נאָר אין דֶעם דִּיר פֿון הויכע נְשָׁמוֹת, און נִיט נאָר אין שְׁעָתֵי הִתְעוֹרְרוּת, נאָר זאָלן ווערן אַ תָּמִידִיקע עֲבוֹדָה בײַ יעדן יִיד. יענער שְׁאֵלָה איז שוין דַּעַת אַליין, וואָס זוכט זַיְן גילוי.

דערפֿאַר איז דָאס אויך זַיְן מהלך נאָך דֶעם הִסְתַּלְּקוּת פֿונעם מַגִּיד: צוריקקערן אין זַיְן אָרט און מייסד זײַן אַ וועג פֿון חָבַּ"ד – חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת – ווּ דַּעַת איז דֶער עִקָּר פֿון עֲבוֹדָה. ווײַל אין אַליין דֶעם נאָמען „חָבַּ"ד" איז דער סֵדֶר אַז דֶער דריטער זאַך חתמ'ט אָפּ די צוויי ערשטע און באַשטימט זייער תַּכְלִית: גאַנצע בָּרָק וואָס ליגט אין חָכְמָה, גאַנצע רֹחַב וואָס ליגט אין בִּינָה, זיינען דאָ בלויז כְּדֵי צו קומען צו דַּעַת, צו ווערן אַרײַנגעקריצט אין נֶפֶשׁ אויף אַזאַ אופֿן פֿון תָּמִידִיקער הִתְבּוֹנְנוּת וואָס מוֹלִיד מִדּוֹת.

און דָאס איז דֶער פְּנִימִי'דיגער תוכן פֿון סֵפֶר הַתַּנְיָא, וואָס ער האָט אים גערופֿן „סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים". ווײַל, לְכָאוֹרָה, איז דָאס אַ נִפְלָא'דיקער חִדּוּשׁ: אַז אַ סֵפֶר וואָס באַהאַנדלט די טיפֿסטע סודות אין נֶפֶשׁ און אין אֱלוֹקוּת, ווערט נִיט געשריבן פֿאַר צַדִּיקִים, און אַפילו נִיט וִי אַ תֵּיאוּר פֿון זייער מדריגה, נאָר וִי אַ סֵפֶר־הוֹרָאָה פֿאַרן בֵּינוֹנִי, דעם בֵּינוֹנִי'שן יִיד, יענעם וואָס בײַ אים איז דָאס בֹּשֶׂרדיגע רַע נִיט אומגעקערט, נאָר נאָר געהאַלטן אין רֶסֶן. נאָר בפְּנִימִיּוּת איז דָאס אַליין דִּי הגדרה פֿון דַּעַת: אַז דִּי העכסטע הַשְׁקָפָה, די טיפֿסטע יִחוּדִים, ווערן אַ סֵדֶר עֲבוֹדָה פֿאַרן בֵּינוֹנִי, אַ פְּרָטִי'דיגע און מַעֲשִׂית'ע הוֹרָאָה: וִי צו טראַכטן, וִי צו פֿילן, וִי צו באַוועלן זיך אין יעדן מאָמענט.

ווײַל תַּנְיָא באַגנוגט זיך נִיט מיטן תֵּיאוּר, אַז הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא איז אַלץ און אַז דִּי נֶפֶשׁ איז אַ חֵלֶק אֱלוֹקָא מִמַּעַל מַמָּשׁ. ער נעמט אַרויס די נְקוּדוֹת פֿון חָכְמָה און די בֵּיאוּרִים פֿון בִּינָה, און ער לייגט זיי אַרײַן אין אַ מסודֶר'דיקע הִתְבּוֹנְנוּת: די פְּרָקִים פֿון „שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה", דִּי הִתְבּוֹנְנוּת אין תָּמִידִיקער בְּרִיאָה פֿון די עוֹלָמוֹת דורך זַיְן הייליגן נאָמען, אין אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר, אין „אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" אין יעדן פְּרָט און פְּרָט אין דער מְצִיאוּת. און דערנאָך, אין „שַׁעַר הַבֵּינוֹנִי", פירט ער אָן דעם יִיד וִי צו זיצן מיט די הֲבָנוֹת, צו טראַכטן לאַנג אויף זיי ביז זיי ווערן בײַ אים לעבעדיקע חַיִּים, ביז עס ווערן פֿון זיי געבוירן אַהֲבַת ה' און יִרְאַת ה' אין זַיְן האַרץ. דָאס איז דַּעַת: נִיט צו לאָזן דעם סֵכֶל בלײַבן נאָר אַ מוּשָּׂג, נאָר צו פֿאָדערן פֿון אים אַז ער זאָל אַרבעטן, דריקן און דורכדרינגען ביז דָאס האַרץ ווערט בַּאִינפֿלוּנצט.

און זַיְנע אייגענע עֲבוֹדָה אין תְּפִלָּה איז געווען אַ לעבעדיקער בײַשפּיל דערצו. ס'איז באַקאַנט וִי ער האָט געשטאַנען אין דַּאוונען אַ סך שָׁעוֹת, אין וואָך און אין שַׁבָּת גלײַך, און וִי אין יענע מאָמענטן האָט זיך בײַ אים כמעט אָפּגעשטעלט דֶער צײַט. נאָר דָאס איז נִיט געווען, חַס וְשָׁלוֹם, אַ אַנטלויפֿן פֿון וועלט, נאָר דַּוְקָא היפך: אַ רִכּוּז הַדַּעַת אין אֱלוֹקוּת, אַ קְשִׁירָה פֿון גאַנצע זַיְן מְצִיאוּת צו די ווערטער וואָס ער זאָגט אַרויס פֿון מויל, צו די עִנְיָנִים אין וועלכע ער האַלט בײַם זיך הִתְבּוֹנֵן. דֶער אָרך פֿון תְּפִלָּה איז געווען אַן אויסדרוק פֿון דַּעַת וואָס וויל נִיט ווייטערגיין ביז דָאס האַרץ שרײַט, ביז דער סֵכֶל מוֹלִיד פֿון זיך אַ לעבעדיקע מִדָּה.

און ווײַל בײַ אים איז דַעַת געווען אין שלימות, האָט זי זיך אַנטפּלעקט נִיט נאָר בפְּנִימִיּוּת צו אים אַליין, נאָר אויך אין דעם גרעסטן דִקְדוּק אין באַהאַנדלען אַ צווייטן ייִד. ווײַל דַעַת איז אויך כֹּחַ הַהִתְקַשְּׁרוּת, דֶער כֹּחַ דורך וועלכן אַ נֶפֶשׁ ווייסט נֶפֶשׁ חֲבֵרָה און בינדט זיך צו איר. און אַזוי געפֿינען מיר יענעם מעשֶׂה, אַז בְּיום הַקָּדוֹשׁ בְּיוֹתֵר, יום־הַכִּפּוּרִים, אין מיטן עֲבוֹדַת הַיּוֹם, האָט ער פּלוצלינג אויסגעצויגן טַלִּית און קִיטְל און איז אַרויס פֿון שול. די חסידים זיינען אָנגעפֿילט געוואָרן מיט תְּמִיָּה, און שפּעטער האָט זיך אַנטפּלעקט, אַז ער איז געגאַנגען אין אַ קליינעם הויז, ווו אַ שוואַכע פֿרוי האָט געלויגן נאָך לֵידָה און ס'איז נִיט געווען ווער זאָל זאָרגן פֿאַר איר קינד. ער האָט אָנגעצונדן אַ פֿײַער, געקאָכט זופּ און געגעבען עסן דעם ווינענדיקן קינד. דאָ זעט מען דַעַת אין איר שאַרפֿסטער פֿאָרעם: אַז יענער זעלבער כֹּחַ וואָס אין תְּפִלָּה בינדט אים אין גאַנצער דְבֵקוּת צו אֱלֹקוּת, פֿאַרפּליכטעט אים צו זײַן גאָר נוכח מיטן גאַנצן מאָס בײַם דאַרף פֿון אַ ווינענדיקן קינד. דֶער קֶשֶׁר מיטן אייבערשטן שוועבט נִיט איבער דער וועלט, נאָר דרינגט אַרײַן אין וועלט.

יֶענער זעלבער כֹּחַ דַעַת איז געשטאַנען שטאַרק אויך אין פֶּרֶק מְזֶרִיטְשׁ־וִילְנָא, ווען דִי מחלוקת צווישן מִתְנַגְּדִים און חסידים איז אָנגעקומען צו אַ מדריגה פֿון שאַרפֿסטן חִרוּף. דער אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן האָט נִיט אויסגעקליבן אַ וועג פֿון פְּשָׁרָה אין דִּבְרֵי אֱמֶת, און ער איז נִיט אַנטלאָפֿן פֿון הִתְנַגְּדוּת. יענע זַיְן מְסִירַת נֶפֶשׁ – אַז ער איז געפֿאָרן זוכן שלום, און אין אַליין איז ער געבליבן אָן קיין בִּיטּוּל אין תָּם־דַּרְכָּה פֿון חסידות – איז נאָך אַ גילוי פֿון דַעַת: אַזאַ פְּנִימִי'דיגע יְדִיעָה, אַז קיינער חִיצוֹנִי'שער כֹּחַ, קיינער מורא אויף כָּבוֹד און אַפִילו אויף גופֿדיקן ביטחון, קען זי נִיט אַריבעררוקן. ווײַל דַעַת איז דֶער שֹׁרֶשׁ פֿון קְשִׁיּוּת בִּקְדוּשָּׁה, יענער „לֹא יָמִישׁ" פֿון משֶׁה, אַז פֿון מאָמענט וואָס ער האָט דערוויסט די אמת פֿון ה', קען ער זיך נִיט אָפּטרענען דערפֿון.

און יענער זעלבער אומפֿאַלבאַרער קֶשֶׁר איז וואָס מען פּרוּווט און זעט אין זַיְן מַאֲסָר אין פֶּטֶרְבּוּרְג, וואָס זַיְן שִׁחְרוּר איז שפּעטער באַשטימט געוואָרן אלס יום־טוב י"ט כִּסְלֵו, „הַגְּאֻלָּה הָרוּחָנִית". ווײַל אַלע קְטָגוֹרְיוֹת וואָס מען האָט אויפֿגעשטעלט קעגן אים דורך די רשויות, ווי באַקאַנט, זיינען נִיט געווען אַנדערש ווי אַ גַשְׁמִי'דיגע התגלמות פֿון אַ העכערע שְׁאֵלָה: צי דִי הפצה פֿון סוֹדוֹת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה אַרײַן אין וועלט פֿונעם בֵּינוֹנִי איז אָנגעקומען צו אַזאַ מדריגה, וואָס זי פֿאַרלאַנגט, כִּבְיָכוֹל, אַ דין למעלה. צי דער וועלט איז טאַקע גרייט, אַז חָכְמָה און בִּינָה זאָלן ווערן צוזאַמענגענומען דורך דַעַת אין די הערצער פֿון פּשוט'ע ייִדן? צי אַזאַ וועלט קען אויסהאַלטן אַזאַ ירידה פֿון אֱלֹקוּת?

און פֿון דֶעם וואָס סוף־כל־סוף איז ער נִשְׁתַּחְרֵר געוואָרן, און אַז זַיְן טאָג־הַשִׁחְרוּר איז באַשטימט געוואָרן אלס יום־טוב אויף דורות, זעט מען, אַז אין הימל האָט מען באַשלאָסן, אַז טאַקע דאַרף און פּאַסט, אַז דִי קְשִׁירָה פֿון חסידות מיט וועלט זאָל זיך ווייטער ציען און זיך פֿאַרברייטערן. י"ט כִּסְלֵו איז, אֵפוֹא, נִצָּחוֹן פֿון דַעַת אין איר גילוי: אַז יְדִיעַת אֱלֹקוּת קען און מוז דורכדרינגען אין די לְבוּשִׁים פֿון דעם עולם־הזה, אַז דער בֵּינוֹנִי אין זַיְן געשעפֿט, אין זַיְן הויז, אין זַיְן פֿעלד, זאָל לעבן מיט דער תּוֹדָעָה וואָס תַּנְיָא באַשטראַלט. דער תּאַ הַמַּאֲסָר אַליין ווערט נאָך אַ אָרט פֿון דַעַת, נאָך אַ מַקִיף וואָס ציעט זיך אַרײַן אין פְּנִימִיּוּת און ווערט מתוקן.

און דִי דְקִיקוּת פֿון דַעַת בײַ אים באַקלערט אויך זַיְן בְּזונדערן סִגְנוֹן אין חסידות. בעת די ווערטער פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב בַּלײַכטן וְי בָּרָק, און די ווערטער פֿונעם מַגִּיד וְי אַ ברייטער טײַך, זיינען די מַאֲמָרִים פֿונעם אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן געבויט מיטן גאַנצן דַקְדוּק פֿון מוּשָּׂג און לשון; יעדעס באַגריף איז אָפּגעוואָגן, יעדע הַבְדָּל איז פּינקטלעך מוּגדָּר. דאָ ווערט חסידות אַרײַנגעגעבן אין די כֵּלִים פֿון פּינקטלעכן סֵכֶל, נִיט כְּדֵי צו צאַמענצושטעלן איר, נאָר כְּדֵי צו מעגליך מאַכן, אַז זי זאָל זיך שטאַרק בּינדן צום מוח פֿונעם הערער. ווען אַ חסיד לערנט אַ מַאֲמָר פֿון זַיְנע ווערטער און האַלט זיך אָפּ אין זַיְן סֵדֶר, אין די פיר טיילן דערפֿון, אין די הגדרות פֿון נֶפֶשׁ, רוּחַ, נְשָׁמָה וכַיּוֹצֵא, ווערט ער אַרײַנגעצויגן אין בְּחִינַת דַעַת: יעדן מוּשָּׂג ווערט אַ מדריגה, אויף וועלכער מוח און האַרץ קענען שטיין.

אויך זַיְנע נִיגּוּנִים, די מעלאָדיעס וואָס זיינען אַרויסגעקומען פֿון זַיְן נֶפֶשׁ, זיינען דַעַת. זיי זיינען נִיט נאָר אַ הוצאה פֿון הִתפַּעֲלוּת וואָס גייט אַרויף און אַראָפּ אָן קיין סֵדֶר. יעדן נִיגּוּן האָט אַ בּנין, אַ אַנטוויקלונג פֿון נִימוּק צו נִימוּק, וואָס שפּיגלט אָפּ דֶעם סֵדֶר הַהִתְבּוֹנְנוּת פֿון חָבַּ"ד. די באַקאַנטע נִיגּוּנִים פֿון דְבֵקוּת גייען אַרויף לאַנגזאַם, מיט חוֹזְרִים מוטיוון, וְי זיי וואָלטן געבעטן: וואַרף נִיט אָפּ דֶעם קומענדיקן, קום צוריק נאָך אַ מאָל צו יענער נְקוּדָּה, זיץ אַרײַן אין איר נאָך טִיפֿער. און ווען חסידים האָבן געזונגען די נִיגּוּנִים שָׁעוֹת אויף שָׁעוֹת, האָבן זיי אַרויסגליטשט אין קול דֶעם דַעַת – אַ סֵרוּב צו לאָזן, אַז תּוֹדְעַת אֱלוֹקוּת זאָל בלײַבן אַ דורכפֿליענדיקע זאַך.

דאָס אַלץ פירט אונדז צוריק צו דער עִקָּר'דיקער נְקוּדָּה: אַז דורך דעם אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן איז דַעַת געוואָרן נִיט נאָר אַ כֹּחַ אין נֶפֶשׁ, נאָר אַ וועג פֿאַר אַ גאַנצן דוֹר. דער בֵּינוֹנִי האָט באַקומען אַ מאַפּע וְי צו בּינדן זַיְן מוח און האַרץ צום אייבערשטן: דורך לערנען חסידות מיט הֲבָנָה, דורך לאַנגער הִתְבּוֹנְנוּת פֿאַר תְּפִלָּה, דורך אויספֿאָרמען זַיְנע מִדּוֹת לויט די הִתְבּוֹנְנוּיוֹת, און דורך זאָרגן פֿאַר אַ צווייטן יִיד מיט יענעם זעלבן פְּנִימִי'דיגן חומר, אין וועלכן ער האַלט זיך אָפּ בּײַם זיך הִתְבּוֹנְן אין אֱלוֹקוּת. אַזוי קריגט פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים זַיְן מיטל־שטאַנג: יְדִיעָה וואָס ווערט אַ קֶשֶׁר.

נאָר דַעַת, לויט זַיְן אייגענער טֶבַע, צענטרירט אַרײַן אינעווייניק. זי בּינדט, זי מאַכט קבוע, זי פֿאַרטיפֿט; זי מאַכט דעם קֶשֶׁר קלאָר און שטאַרק אין פְּנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ. אָבער בלײַבט נאָך איבער אַ אַנדערע שְׁאֵלָה אין סֵדֶר הָאָדָם: נאָך דעם וואָס אַזאַ פְּנִימִי'דיגער קֶשֶׁר איז שוין קבוע געוואָרן, וְי הייבט אָן דער אוֹר זיך אויסגיסן אַרויס אין אַ גרויסער הִתְפַּשְּׁטוּת, אין אַ ברייטער און גילוי'דיגער אַהֲבָה, ביז די וואַסער פֿון חסידות זאָלן איבערפֿליסן נִיט נאָר דעם אינערלעכן צימער פֿון נֶפֶשׁ, נאָר אויך די רְחוֹבוֹת און שְׁוָקִים אין חַיֵּי יִשְׂרָאֵל? דָאס איז שוין עִנְיָן פֿון חֶסֶד, פֿון הִתְפַּשְּׁטוּת און הַשְׁפָּעָה, וואָס אַנטפּלעקט זיך אין קומענדיקן נָשִׂיא, אין מִטֶּלער רֶבֶּע, וואָס גאַנצע זַיְן מְצִיאוּת איז געווען אַ טײַך פֿון חסידות אָן קיין סוף.

ה

און אַזוי, נאָך דעם וואָס דער אוֹר־הַדַּעַת ווערט קבוע אינעם אינערלעכן צימער, איז דאָ אַ נײַער נִידְרָשׁ'דיקער גילוי: אַז אויך די פְּנִימִיּוּת גופא זאָל זיך אַרויסגיסן לַחוּץ אין אַ גרויסער הַשְׁפָּעָה וואָס ווייסט ניט פֿון קיין מִדָּה. און דאָס איז דער עִנְיָן פֿון חֶסֶד, וואָס אין די סְפִירוֹת ווערט ער מתבָּאַר ווי הִתְפַּשְּׁטוּת, אַז דער אוֹר פַּשֵּׁט זיך אויס און ציעט זיך, אַז דער אוֹר זאָל אַרויסגיין פֿון זײַן אָרט און געבן אָרט און חַיִּים צו וואָס וואָס איז חוּץ פֿון אים. און די הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון חֶסֶד אין "פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים" איז בִּבְחִינַת דער מִטֶּלֶער רֶבֶּע.

דען הִנֵּה, עס איז באַקאַנט, אַז זײַן אייגענע מְצִיאוּת פֿון מִטֶּלֶער רֶבֶּע איז געווען הִתְפַּשְּׁטוּת. דען בײַם אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן איז דער מַאֲמָר "צוּקְלַאַפְּטֶע", קורץ און פּינקטלעך אין יעדער וואָרט און וואָרט, און בײַם מִטֶּלֶער רֶבֶּע ווערט יענע זעלבע נְקוּדָּה אַליין אַ "נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן" – אַ טײַך וואָס גייט אַרויס פֿון עֵדֶן צו באַוואַסערן דעם גן. דער "עֵדֶן" איז פְּנִימִיּוּת הָאֱלוֹקוּת וואָס לייכט אין די מוֹחִין פֿון נָשִׂיא; און דער "נָהָר" איז די הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון יענעם תַּעֲנוּג אין רִבּוּי פְּרָטִים, רִבּוּי בֵּיאוּרִים, רִבּוּי וועגן אין עֲבוֹדָה, ביז אַז יעדער איינער וואָס גייט אַרײַן אין טײַך ווערט גאַנצערהייט מֻקָּף און אויפֿגעהויבן דורך טײַך.

חסידים האָבן דערציילט, אַז ווען דער מִטֶּלֶער רֶבֶּע האָט אָנגעהויבן זאָגן אַ מַאֲמָר, איז עס געווען ווי אַ סֶגֶר פֿון אַ סאַכאַר וואָס עפֿנט זיך. ער האָט געקענט רעדן שעה נאָך שעה אָן קיין אונטערבראָך, און די ווערטער האָבן געפלאָסן פֿון וואָרט צו וואָרט אין אַזאַ נאַטירלעכן זשוק, ביז אַז די וואָס האָבן זיך דאָרט געפֿונען האָבן פֿאַרגעסן, אַז ס'איז בכלל דאָ אַ מְצִיאוּת פֿון אַ הפסק. און עס איז ניט געווען קיין הרגָּשָׁה פֿון טירחה בכלל; לְהֵפֶךְ, זײַן מנוחה איז געווען אין רעדן. אַלע צײַט וואָס ער האָט מגַלֶּה געווען חסידות – האָט ער געלעבט. און זיי האָבן mammesh געשפּירט ווי אַ צופֿלוס – "עס האָט גֶעגוֹסֶן חסידות", עס האָט זיך אַרויסגעלאָזט. און דאָס איז דער גֶדֶר פֿון חֶסֶד בְּעַצְמוֹ: ניט קיין אָפּגעמאָזענע און אָפּגעמעסענע נתינה, נאָר אַ טִבְעִי'דיגער פְּנִימִי'דיגער נאַטור וואָס קען ניט אַנדערש ווי צו משפּיע זײַן.

און מען קען נאָך זאָגן, אַז מע וואָלט לכאורה געקענט מיינען, אַז אַזאַ הִתְפַּשְּׁטוּת אין כַּמּוּת קומט אויף חשבון פְּנִימִיּוּת, אַז ווען אַ זאַך ציעט זיך אַזוי לאַנג, פֿאַרלירט זי פֿון איר טיפֿן. אָבער בײַם מִטֶּלֶער רֶבֶּע איז פּונקט פֿאַרקערט די אמת.
דאַווקא דורך דעם אָרך ווערט געגעבן דעם פְּנִימִיּוּת אַ אָרט זיך צו מתְיַשֵּׁב זײַן אין יעדן פְּרָט און פְּרָט. דען חֶסֶד איז ניט נאָר רִבּוּי; ער איז אויך רְחָבוּת. ער שאַפֿט אָרט. און דערפֿאַר אין זײַנע מַאֲמָרִים, יעדער נְקוּדָּה און נְקוּדָּה באַקומען אַ אייגענע סוגְיָא, אַ אייגענעם עִיּוּן און אַ אייגענע הוראָה אין עֲבוֹדָה, ביז אַז דער חסיד וואָס הערט אָדער לערנט שפּירט, אַז ס'איז דאָ אַ אָרט פֿאַר זײַן אייגענע נֶפֶשׁ אינעם לימוד.

און דאָס איז דער טיפֿערער פּירוש אין "נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן". דער טײַך פירט ניט נאָר וואַסער פֿון קוואַל; ער מאַכט אויך ברייטער, ער מאַכט אַן אמת־מַיִם און אַ בעט, אין וועלכן די וואַסער קענען גיין בנחת און באַוואַסערן. און זײַנע בֵּיאוּרִים פֿון מִטֶּלֶער רֶבֶּע זיינען אַזאַ "נַחַל". דען דער אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן קובע די נְקוּדָּה פֿון דַּעַת אין נֶפֶשׁ דורך זײַנע שאַרפֿע און פּינקטלעכע לשונות און דורך הִתְבּוֹנְנוּת דְּעֲבוֹדָה, און דער מִטֶּלֶער רֶבֶּע ציט יענע זעלבע נְקוּדָּה אַרויס אין רִבּוּי צדדים, אין אַ ברייטער הִתְבּוֹנְנוּת, ביז אַז יעדער סאָרט סֵכֶל און יעדער סאָרט לֵב געפֿינט זײַן וועג זיך אַרײַנצוקלאַלן אין דער אֱלוֹקוּת וואָס ליגט אין ענין.

און דאָס איז אויך דער קשר מיט דעם ענין, אַז בײַם מִטֶּלֶער רֶבֶּע ווערט די הִתְבּוֹנְנוּת גופא אַ גאַנצע וועלט. ניט נאָר אַז ער באַאַרט מער; נאָר זײַן גאַנצע וועג איז, אַז די עֲבוֹדָה דאַרף רֹחַב – רְחָבוּת הַדַּעַת. זיך מִתְבּוֹנֵן זײַן אין אֱלוֹקוּת ניט נאָר בקיצור, צו פֿאַרבינדן דעם מוח, נאָר לאַנג, זיך דורכגיין כּביכול אינעווייניק אין אוֹר פֿון ענין, אָפּפּרווון פֿון פילע צדדים, משַׁוֶּה זײַן, מבדיל זײַן, צוריקקערן און ווידער איבערגיין. דאָס איז חֶסֶד שבְּדַּעַת: אַ דַּעַת וואָס איז געוואָרן אַ טײַך.

און לויט דעם איז, אין פֿאַראַלעל דערצו, אויך זײַן אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל געווען אין אַזאַ אופֿן. דען בײַ אַ טייל צַדִּיקִים אַנטפּלעקט זיך די אַהֲבָה צו אַ צווייטן ייִדן אין טאַקע שטאַרקע און צענטרירטע מעשׂים פֿון דאָגָה, אין זעלטענע און האַרטע פּגישות. און בײַם מִטֶּלֶער רֶבֶּע איז עס געווען אַ תְּמִידִיתע הִתְפַּשְּׁטוּת. זײַן טיר איז געווען עפֿענען צו "יחידות" אין אַזאַ אופֿן, וואָס גופא איז אַ פֶּלֶא. ער האָט געקענט זיצן שעה נאָך שעה, מקַבּל זײַן איין ייִדן נאָך צווייטן, יעדער איינער מיט זײַן באַזונדערן ווייטיק, מיט זײַן בילבּול אין עֲבוֹדָה, מיט זײַנע קשיות אין גַשְׁמִיּוּת און אין רוּחָנִיּוּת, און ער האָט אַרויסגעאָסן זיך אַליין אין יעדן איינעם מיט יענעם זעלבן רִבּוּי און שֶׁפַע פֿון שִׂימוּי־לֵב.

חסידים האָבן געזאָגט, אַז אַרײַנגיין צום מִטֶּלֶער רֶבֶּע אין "יחידות" הייסט אַרײַנגיין אין אַ ברייטן אָרט. דער צִמְצוּם אין זײַן אייגענעם מוח און האַרץ ווערט פּלוצלינג פֿאַרוואַנדלט אין אַ הרגָּשה, אַז ס'איז דאָ אָרט – אָרט צו אָטעמען אין עֲבוֹדָה, אָרט צו זײַן. און דאָס איז חֶסֶד בפשִׁיטוּתוֹ: געבן אַ צווייטן מענטש אַ אָרט זיך צו געפֿינען, אַז ער זאָל ניט ווערן צודריקט דורך זײַנע אייגענע באַגרעניצונגען. און דאָס וואָס קומט דורך דִּבּוּר, דורך די ווערטער פֿון רֶבֶּע, איז ניט קיין צופֿאַל בכלל. דען חֶסֶד אין סְפִירוֹת איז די ערשטע מִדָּה פֿון גילוי; זי הייבט אָן די ירידה פֿון די נעלעמדיקע מוֹחִין אַראָפּ אין גערעדטע און גילוי'דיקע קשרים. און אַזוי איז דיבורוֹ פֿון מִטֶּלֶער רֶבֶּע דער ערשטער גרויסער טײַך פֿון חסידות וואָס גיסט זיך אַרויס פֿון אינערלעכן קרײַז פֿון מַשְׂכִּילִים אין דעם ברייטן פֿעלד פֿון חסידים און אַפֿילו פּשוטי־עם.

און מען זעט נאָך די מִדַּת־הַחֶסֶד אין דעם אופֿן, ווי ער האָט מסדר געווען חב"ד אין דער נִגְלֶה־וועלט. דען חֶסֶד איז ניט נאָר אַ הרגָּשה; ער דאַרף אויך אַ כְּלִי פֿון הִתְפַּשְּׁטוּת אין מעשׂה. אונטער זײַן הנהגה האָבן חב"ד־קהילות, קליינע שטעטלעך און הייליקע קהילות, באַקומען מער קבוע'דיגע צורות. מוסדות פֿון לימוד און עֲבוֹדָה, סיסטעמען פֿון שטיצע

פֿאַר חסידים, זיינען געגרינדעט און אויסגעברייטערט געוואָרן. אין די ערשטע דורות איז די הִתְקַשְּׁרוּת צום רֶבֶּע און דער לימוד חסידות געווען מער ווי אַ ברענענדיקער קערנל; און אַרום דעם מְטֶלֶער רֶבֶּע הייבט עס אָן אָנצונעמען דעם כאַראַקטער פֿון "דֶּרֶךְ רַבִּים", אַ מסִלָּה־רַבִּים, אויף וועלכער פילע קענען גיין.

און דאָס איז אויך חֶסֶד ווי רְחָבוּת: אַז ער האָט געגעבן חסידים אַ אָרט צו לעבן חב"ד אין זייער קהילות־לעבן פֿון טאָג צו טאָג. די זעלבע תַּכְלִית, אַז ס'איז דאָ אַ מְיֻשֶּׁבֶענע "דֶּרֶךְ", מיט באַקאַנטע צענטערס און קבוע'דיגע סדרים פֿון לימוד, איז גופא דער גילוי פֿון טײַך וואָס האָט געפֿונען זײַנע תְּעָלוֹת אין ערד. און דאָס אַלץ קומט אַרויס פֿון פְּנִימִיּוּת זײַן אַהֲבָה: אַז ער האָט ניט געקענט דערטראָגן, אַז די אוצרות חסידות פֿון זײַן טאַטן זאָלן בלײַבן פֿאַרשפּאַרט אינעם שמאָלן קרײַז אָדער אינעם אינערלעכן צימער פֿון מוח. חֶסֶד פֿאָדערט, אַז וואָס איז טײַער בײַ נותן זאָל ווערן מְשֻׁתָּף.

אָבער מ'דאַרף אונטערשטרײַכן, אַז דער חֶסֶד איז ניט קיין אָפּשטעל און ניט קיין אַבוועזונג פֿון דַּעַת פֿון אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, חס ושלום, נאָר אַ דירעקטע הִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון איר. ווען דַּעַת בינדט נֶפֶשׁ צו אֱלֹקוּת מיט אַזאַ כֹּחַ, איז די נאַטירלעכע תּוֹלָדָה, אַז נֶפֶשׁ גיסט זיך אַרויס לַחוּץ. ווי בײַ אַ טײַך: ווי מער דער מקור פֿילט זיך, אַלץ מער מיט שֶׁטֶף און תֹּקֶף שיקט ער זײַנע וואַסער. אַזוי איז דער מְטֶלֶער רֶבֶּע די הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון פְּנִימִיּוּת פֿון אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן. יענער זעלבער פְּנִימִי'דיגער קשר גופא פליסט זיך איצט אַרויס אין אַזאַ רֹחַב, ביז אַז ער כּוֹבֵשׁ גאַנצע שעה, גאַנצע קהילות און גאַנצע נְפוֹת פֿון נֶפֶשׁ.

און דאָס ברענגט אונדז צו אַ נִפְלָאָה־נאָראַ'דיגע נְקוּדָּה אין ענין זײַן הִסְתַּלְּקוּת. ס'איז באַקאַנט, אַז זײַן הִסְתַּלְּקוּת פֿון וועלט איז געווען בשעה ער האָט געזאָגט אַ מַאֲמָר אויף פָּסוּק "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה", אַז "צִיּוֹן" וועט פּאָדעה ווערן דורך מִשְׁפָּט און אירע שבִים דורך צְדָקָה. דער רגע פֿון הִסְתַּלְּקוּת גופא איז אינעווייניק אין דִּבּוּר פֿון חסידות, אינעם טײַך פֿון ווערטער וועגן גְאֻלָּה. און דאָס איז חֶסֶד בתַּכְלִיתוֹ: אַז אויך דער איבערגאַנג פֿון וועלט צו וועלט ווערט אַ מעשׂה פֿון נתינה, פֿון המְשָׁכַת־אוֹר אין וועלט.

דען הִסְתַּלְּקוּת פֿון צַדִּיק איז גופא אַ גרעסערע הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון זײַן רוּחַ, ווי באַקאַנט. און בײַם מְטֶלֶער רֶבֶּע לאַבעט זיך יענע הִתְפַּשְּׁטוּת אין אַ בֵּיאוּר – אַז ער פֿאַרלאָזט גוף, און אין יענעם זעלבן רגע גופא גיסט ער אַרויס תּוֹרָה אויף גְאֻלַּת צִיּוֹן, כּביכול צו זאָגן: מײַן חֶסֶד האַלט ניט אָפּ; ער ווערט נאָר דינערער און מער מַקִּיף. און דער פָּסוּק גופא ווייזט שוין אָן אויף קומענדיקן ענין: "בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה" – אַז דורך מִשְׁפָּט וועט זי פּאָדעה ווערן. גְאֻלַּת צִיּוֹן דאַרף "מִשְׁפָּט", די גְבוּרָה וואָס וואָגט און מחַיֶּבֶת.

און דאָ קומט שְׁאֵלָה. אויב חֶסֶד איז אַ אָן־סוף־זרם, אַ הִתְפַּשְּׁטוּת וואָס צופֿליסט, ווי אַזוי בטל ער ניט די גבוּלות? ווי אַזוי גייט דער טײַך ניט אַרויס איבער זײַנע ברעגן און פֿאַרלירט זײַן צורה? אין סֵדֶר־הַסְּפִירוֹת דאַרף חֶסֶד און גְבוּרָה שטיין צוזאַמען, דען נאָר ווען די הַשְׁפָּעָה פֿון אַהֲבָה האַלט זיך אינעווייניק אין דין און מִשְׁפָּט ווערט זי אַ וועלט וואָס שטייט. און

אַזוי אויך אין "פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים": דער טײַך פֿון חסידות פֿון מִטֶּלֶער רֶבֶּע דאַרף אַ כְּלִי פֿון גבֿול און עֹז, פֿון דיקדוּק־הֲלָכָה און הגְדָּרָה, כּדי אַז דער טײַך זאָל באַוואַסערען און ניט חרובֿ מאַכן.

און דער נִידְרָשׁ צו דעם בליצט שוין אַרויס אין יענעם זעלבן מַאֲמָר גופא, אין וועלכן ער ווערט מסתַּלֵּק: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה", אַז די פְּנִימִי'דיגע נְקוּדָּה פֿון יַהֲדוּת, "צִיּוֹן", ווערט פּאָדעה ניט דורך חֶסֶד אַליין, נאָר דורך "מִשְׁפָּט" – מִדַּת־הַגְּבוּרָה וואָס מחַלֶּקֶת צווישן מֻתָּר און אָסוּר, צווישן טָהוֹר און טָמֵא, צווישן פְּנִימִי און חִיצוֹנִי. דער חֶסֶד פֿון מִטֶּלֶער רֶבֶּע האָט שוין אָנגעפילט דעם נוף; וואָס מ'דאַרף איצט איז אַ נָשִׂיא, וועמענס עֲבוֹדָה איז צו געבן דעם נוף שטאַרקע גבֿולות, שטאַרקע וואַנטן און יסודות, וואָס וועלן שטיין קעגן הִתְנַגְּדוּת.

און אַזוי פירט דער זרם פֿון "נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן" מיט אַ הֶכְרֵחַ צו קומענדיקן גילוי: צום צֶמַח־צֶדֶק, אין וועלכן מִתְגַּלֶּה מִדַּת־הַגְּבוּרָה. ער וועט ניט פֿאַרמינערן דעם טײַך; ער וועט אים אויסהאַוועגען ברעגן, קבוע מאַכן זײַן לויף, און אים באַוואָפֿענען מיט כֹּחַ־הֲלָכָה, כּדי אַז די הִתְפַּשְּׁטוּת פֿון חֶסֶד זאָל שטיין קעגן אַלע מֵי־הֶעְלֵם והַסְתֵּר און ברענגען דעם גוף־יִשְׂרָאֵל צו זײַן גאַנצער און נצח'דיגער צמיחה.

ו

וְדָאס איז טאַקע דער עִנְיָן פֿון גְבוּרָה בִּקְדוּשָּׁה – ניט אַ כֹּחַ וואָס קומט זיך מִתְנַגֵּד זײַן צום חֶסֶד, חס וְשָׁלוֹם, נאָר דֶער זעלבער כֹּחַ וואָס מאַכט מעגליך, אַז חֶסֶד זאָל בכלל קענען זײַן. ווײַל אַ חֶסֶד אָן קיין גְּבוּל איז נאָך ניט קיין עוֹלָם, נאָר אַ מַבּוּל. גְּבוּרָה, ווי זי איז צוּמְצוּם און דִּין, בטל'ט ניט דעם אוֹר, נאָר זי מאָסט, זי וואָגט אָפּ און זי לייגט אַרײַן דעם אוֹר אין כֵּלִים, כּדי אַז דער אוֹר זאָל קענען זיך מקוים זײַן, זיך מקלֵט ווערן, און שטיין אין אָרט פֿון הִתְנַגְּדוּת אָן אַז ער זאָל פֿון דאָרטן ווערן אָפּגעשטויסן.

און דָאס איז דער גילוי וואָס לײַכט אַרויס אין נָשִׂיא הַדּוֹר וואָס קומט נאָך דעם מִטֶּלֶער רֶבֶּע – דער צֶמַח־צֶדֶק. זײַן גאַנצע מְצִיאוּת, ווי באַקאַנט, איז אַ הִתְגַּלְּמוּת פֿון דָעם עִנְיָן: אַ פְּנִימִי'דיגער כֹּחַ, הַגְּבָלָה, דִּיוּק הֲלָכְתִּי און תֹּקֶף אין הנהגה, וואָס אַלע צוזאַמען זײַנען ניט קיין הִסְתַּלְּקוּת פֿון נַהַר החסידות, נאָר אַ חֲצִיבָה פֿון טיפֿע און שטאַרקע ברעגן פֿאַר דָעם טײַך.

און דָאס זעט מען אין ערשטן אָרט אין זײַן תּוֹרָה אַליין. דער צֶמַח־צֶדֶק הייסט "צֶמַח צֶדֶק שֶׁבַּתּוֹרָה", ווײַל זײַן תּוֹרָה איז ניט סתָּם אַ ריבּוּי כְּתָבִים אין כַּמּוּת, נאָר אַ באַזונדערע אֵיכוּת: גְּבוּרָה אין תּוֹרָה. אין נִגְלֶה, זײַנע שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת אַרומנעמען טויזנטער שווערע פֿראַגעס, פֿון די דַקוּת'דיגע פּונקטן אין אִסּוּר וְהֶתֵּר און דִינֵי מָמוֹנוֹת ביז נײַע מצבֿים וואָס זײַנען אויפֿגעקומען אין זײַנע צײַטן. דאָרטן זעט מען דעם כֹּחַ הַפִּלְפּוּל און דעם כֹּחַ הַפְּסַק אין אַ נִפְלָא'דן תֹּקֶף צוזאַמען – ניט קיין אֵין־סוֹף'דיגן ריבּוּי פֿון מעגלעכקייטן, נאָר אַ שטאַרקן אָפּוואָג, דְחִיָּה און הַגְבָּלָה, ביז דער עֶמֶת'דיקער דִּין קומט אַרויס אין ליכט, שאַרף און קלאָר.

גְּבוּרָה אין תּוֹרָה מיינט דאַווקא דָעם צוּמְצוּם: פֿון אַלע אֵין־סוֹף מעגלעכקייטן פֿון סְבָרוֹת און פֿון ריבּוּי שִׁיטוֹת, צאַמט און צענצערט ער זַיין שֵׂכֶל, ער גיט אַ גֶּדֶר אויף די גבוּלוֹת פֿון יעדע סְבָרָא און סְבָרָא, ער מאַכט אַ הבְדֵּל צווישן ענלעכע מִקְרִים, און צום סוֹף באַשטימט ער אַ פְּסַק וואָס שטייט ווי אַ וואַנט. און דָאס איז ניט קיין קַרְשוּת, נאָר אַ בּוֹעֶר'דיגן דִּין; אַ שטאַרקע עַצְמִיּוּת פֿון יִרְאַת שָׁמַיִם איז די וואָס פֿאָדערט, אַז די הֲלָכָה זאָל זיין מְדֻיָּק, אָן פְּשָׁרָה און אָן טִשְׁטוּשׁ פֿון די הבְדָּלִים. און אַזוי ווערן זַיינע שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת פֿאַר די שפּעטערע דורות ווי אַ שטאַרקער מִבְצָר: אין זיי ווערט צונויפֿגעזאַמלט דער נַהַר פֿון תּוֹרָה וואָס איז געפֿלאָסן פֿון די פֿריִערדיקע פּוֹסְקִים, ער ווערט מתוּק, מתְבָּרֵר און נִקְבָּע ווי אַ מאַרמאָר־שטיין.

און אַזוי אויך אין פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, זַיינע חסידישע כְּתָבִים אַנטפּלעקן יענעם זעלבן עֶצֶם פֿון גְּבוּרָה. פֿון איין זַיִט איז זייער ברייטקייט זייער גרויס; אָבער זייער פְּנִימִיּוּת איז ניט אין אַ בחִינָה פֿון הִתְפַּשְּׁטוּת אָן קיין גְּבוּל. נאָר זיי נעמען אַרײַן די ברייטע הַשְׁקָפוֹת און הִתְבּוֹנְנוּיוֹת פֿון מְטֻלֶּער רֶבֶּע און שטעלן זיי אַרויף אין אַ מְדֻיָּק'דיגן דִּין: זיי גְדֵר'ן יעדן עִנְיָן אין זַיינע פֿינקטלעכע גְדֵרִים, זיי מאַכן הבְדֵּל צווישן נאָענטע ענינים, און זיי באַשטימען קלאָרע סְדָרִים און היראַרכיִעס אין די עוֹלָמוֹת און אין די כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ. ווי אין נִגְלֶה, אַזוי אויך אין חסידות – ער איז דער פּוֹסֵק, דער וואָס לייגט אַראָפּ וואָס איז דער וועג פֿון פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה פֿאַר די דורות.

און פֿון דָעם אַליין איז שוין מובן, אַז זַיין גְּבוּרָה איז ניט קיין צִמְצוּם וואָס זאָל זיך אָפּקערן פֿון חֶסֶד, נאָר זַיין תִּקּוּן. ווײַל ווי מער שטאַרק און הויכע ברעגן דער טײַך האָט, אַלץ מער קען ער אין זיי פליסן מיט אַ גרעסערן תֹּקֶף אָן זיך אויסגיסן. דער טײַך פֿון מְטֻלֶּער רֶבֶּע געפֿינט אין צֶמַח־צֶדֶק אַ גְּבוּל וואָס מאַכט מעגליך, אַז זַיינע וואַסער זאָלן לויפֿן טיף און ווײַט.

און דָאס איז ניט נאָר אין ענין סְפָרִים. די מִדַּת הַגְּבוּרָה ביי אים ווערט אַנטפּלעקט אין אַ באַזונדערער בהִירוּת אין זַיין הנהגה ווי אַ נָשִׂיא יִשְׂרָאֵל אין אַ צײַט פֿון שווערע גְזֵרוֹת. אין זַיינע טעג האָט די רעגירונג געגאָסן גְזֵרוֹת אויף חִנּוּך תּוֹרָה און גְזֵרוֹת גִּיּוּס, וואָס האָבן אַרויסגעריסן יִידישע קינדער פֿון זייערע משפּחות פֿון אַ זייער יונגן עלטער אָן. דאָ דאַרף זיך גְּבוּרָה דִּקְדוּשָּׁה אַנטפּלעקן ניט נאָר ווי אַ שֵׂכֶל'דיגן צוּמְצוּם, נאָר ווי אַ פְּנִימִי'דיגן כֹּחַ, אַ כֹּחַ וואָס שטייט אָן בייגן זיך קעגן דרוק פֿון דרויסן.

און אַזוי געפֿינען מיר טאַקע: אין אַלע זַיינע הִתְנַהֲלוּיוֹת מיט די שָׂרִים און די שִׁלְטוֹנוֹת האָט ער געוויזן אַ ברזל'דיגן תֹּקֶף. ווו אַנדערע וואָלטן געקענט זוכן אַ פִּיּוּס, אַ פְּשָׁרָה, אַ המְתָּקַת הַדִּין, האָט ער געשטאַנען ווי אַ וואַנט און ניט מסכים געווען אויף קיין שום וִתּוּר וואָס וואָלט אָנגערירט אין טָהֲרַת חִנּוּךְ הַתּוֹרָה. זַיינע אִגְּרוֹת און הוֹרָאוֹת פֿון יענע יאָרן אַנטפּלעקן אַ לשון פֿון שאַרפֿן און מְדֻיָּק'דיגן תֹּקֶף: ער גְדֵר'ט פֿינקטלעך וואָס מעג מען וַתֵּר'ן אין דער חיצוֹני'דיקער פֿאָרעם, און וואָס מעג מען אין קיין שום אוֹפֿן ניט אָנרירן, אַפֿילו אין דער דַקָּא שֶׁבַּדַּקָּא. אויך דָאס איז גְּבוּרָה – די מעגלעכקייט צו ציִען אַ קלאָרן קו און זאָגן: ביז דאָ און ניט ווייטער.

און עס איז אויך באַקאַנט, ווי ער האָט אָרגאַניזירט די תּשובֿה אויף דער גְזֵרַת הַגִּיּוּס. ער האָט זיך ניט צופֿרידן געגעבן מיט סתָּם אַלגעמיינע געשרייען פֿון הַזְהָרָה און אויך ניט מיט רַחֲמִים'דיקע הערות אַליין. נאָר ער האָט אויפֿגעשטעלט מַסְגְּרוֹת, הוֹרָאוֹת און תַּקָּנוֹת: ווי אַזוי די קְהִלּוֹת דאַרפֿן זיך פֿירן, ווי אַזוי צו באַשיצן די קינדער, ווי אַזוי זיך צו פירן מיט די גְזֵרוֹת אָן מחַלֵּל זײַן די הֲלָכָה. דאָ ווערט די גְּבוּרָה אַ בנין פֿון וואַנטן און מִבְצָרִים אין פּוֹעל'דיגע לעבן – תַּקָּנוֹת וואָס זײַנען דַקְדְּקָנִיּוֹת און פֿאָדערנדיק, אָבער דורך זיי ווערט די קְדוּשָּׁה באַשיצט.

און אַזוי אויך אין זײַן שטעלונג קעגן די מַשְׂכִּילִים אין זײַנע צײַטן. דער אתּגר דאָ איז נאָך דינער: ניט קיין גַשְׁמִי'דיגע גְזֵרָה, נאָר אַ רוּחָנִי'דיגע שחיקה, אַ פּרווו אַרײַנצוברענגען פרעמדע הַשְׁקָפוֹת און צו פֿאַרשוואַכן די סמְכוּת פֿון תּוֹרָה און מסוֹרֶת. אויף דָאס דאַרף מען אַ מִדַּת הַגְּבוּרָה אין גרעסטן מאָס. חֶסֶד אַליין, מיט זײַן ברייטער ליבשאַפֿט און זײַן ווילן צו אַרײַננעמען און מסבֵּר זײַן, קען זיך צוציען אין אַ שמועס אָן אַ סוף, אין אַ טִשְׁטוּשׁ פֿון די קווים צווישן קְדוּשָּׁה און חול. גְּבוּרָה, דערקעגן, ציט אַ חרבֿ דִין: זי מאַכט אַ שאַרפֿן הבְדָּל צווישן אַ אמת'דיגע תּוֹרָה'דיגע מחשבה און כפִּירָה, צווישן עֲבוֹדַת ה' און עֲבוֹדַת זײַן אייגענעם מענטשלעכן "איך".

די ווערטער פֿון צֶמַח־צֶדֶק אין אַזאַ השְׁפָּעָה זײַנען באַקאַנט אין זייער שאַרפֿקייט. דאָרטן הערט מען דעם קול פֿון גְּבוּרָה: ער מחנֵף ניט, ער פֿאַקט ניט זײַן הִתְנַגְּדוּת אין מילדער לשון; ער רופֿט בְּשֵׁם אַרויס די סַכָּנָה און רײַסט זי אַרויס פֿון וואָרצל. און כאָטש אַזאַ שאַרפֿקייט איז סוף־כּל־סוף אַ התְגַּלּוּת פֿון גרויסע רַחֲמִים – ווײַל גְּבוּרָה בִּקְדוּשָּׁה איז אַ דִּין וואָס קומט פֿון אַ טיפֿערן חֶסֶד, אַ ווילן צו באַשיצן יִשְׂרָאֵל און די תּוֹרָה פֿון נֶזֶק. אויב מ'שטעלט ניט אויף אַ שטאַרקן גְּבוּל קעגן רעלאַקסאַציע, איז דָאס ניט קיין אמת'דיקע ליבשאַפֿט צום גוף.

און יענעם זעלבן דפוס זעט מען אויך אין זײַן פְּרָטִי'דיגער הנהגה מיט חסידים. עס זײַנען דאָ מעשׂיות וועגן זײַן תְּמִימוּת און טאַטע'דיגן אופֿן, אָבער אויך וועגן מינוטן, ווען זײַנע ווערטער זײַנען געווען שאַרף און זײַן בליק שווער. ווען אַ התְנַהֲגוּת פֿון אַ חסיד האָט געשטעלט אין סַכָּנָה די שְׁלֵימוּת פֿון חסידות, אָדער ווען אַ התְרַפְּיוּת האָט אָנגעהויבן זיך אַרײַנצושלעפּן אין עניני הֲלָכָה, איז זײַן תּשוּבֿה ניט געווען צו מאַכן זיך בלינד אין נאָמען פֿון ליבשאַפֿט, נאָר צו מוֹכִיחַ זײַן מיט שאַרפֿקייט. אויך דאָ, גְּבוּרָה היט אויף חֶסֶד: דורך שטאַרקע פֿאָדערונגען, דורך דעם וואָס ער לאָזט ניט צו, אַז דער טײַך זאָל זיך אַרײַנקרומען אין בִּצּוֹת, האלט ער אָפּ זײַן מחַיֶּה'דיקן כֹּחַ.

און אויף דער פּאָזיטיווער זײַט, זײַן גְּבוּרָה אַנטפּלעקט זיך ווי אַ בויענדיקע הַגְבָּלָה: ער בויט. אונטער זײַן הנהגה נעמען די חסידישע קְהִלּוֹת אָן אַ מער מגֻדֶּר'טע פֿאָרעם. ער לייגט אַראָפּ קלאָרע הוֹרָאוֹת פֿאַר אַ חסיד'ישער התְנַהֲגוּת, פֿאַרן בנין פֿון אַ קְהִלָּה, פֿאַרן אָרט פֿון לימוד, דאַוונען און גְמִילוּת חֲסָדִים. ווו דער חֶסֶד פֿון מִטֶּלֶער רֶבֶּע האָט באַשאַפֿן ברייטע רְחוֹבוֹת און אַ סך יציאות, זײַן גְּבוּרָה פֿון צֶמַח־צֶדֶק אָרדנט אָן די רְחוֹבוֹת צו אַ שטאָט מיט וואַנטן, טויערן און חֻקִּים.

און איצט קענען מיר צוריקקערן צו דער פֿריערדיקער פֿראַגע: ווי אַזוי קומט עס, אַז דער טײַך ווערט ניט אויסגעגאָסן? די תְּשׁוּבָה איז, אַז מִדַּת הַגְּבוּרָה, ווי זי אַנטפּלעקט זיך אין צֶמַח־צֶדֶק, איז דער צִמְצוּם וואָס היט אויף קְדוּשָּׁה. אין תּוֹרָה – איז ער דער גְּבוּל וואָס באַשטימט די הֲלָכָה אין נִגְלֶה און אין פְּנִימִיּוּת צוזאַמען; אין הנהגה – איז ער די וואַנט וואָס שטייט קעגן גְזֵרוֹת און קעגן השְׂכָּלְתָּנִית'דיגע שחיקה; אין קְהִלָּה־לעבן – איז ער דער וואָס בויט שטאַרקע און מְסֻדָּר'טע קְהִלּוֹת מיט מְדֻיָּק'דיגע הוֹרָאוֹת.

און אַזוי, חֶסֶד און גְבוּרָה אין "פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים" זײַנען ניט צוויי כֹּחוֹת אין הִתְנַגְּדוּת. דער חֶסֶד פֿון מִטֶּלֶער רֶבֶּע פליסט און breyt זיך אויס; זײַן גְבוּרָה פֿון צֶמַח־צֶדֶק גיט יענער הִתְפַּשְּׁטוּת אַ פֿאָרעם און אַ הֲגָנָה. דער טײַך און זײַנע ברעגן זײַנען איין סיסטעם: אָן טײַך אַרומקײַכן די ברעגן אַ לײדיקן פּלאַץ; אָן ברעגן חרובֿט דער טײַך און נערט ניט.

און כאָטש־כל־זאת, גְבוּרָה, בְּטֶבַע עַצְמָהּ, קען אויסזען ווי שטרענג, ווי בִּכְפוּפָה, ווי שווער. זי באַטאָנט גבֿולות, דִּינִים, פֿאָדערונגען. מע קען פֿרעגן: ווּ איז דאָ שיינקייט, הַרְמוֹנְיָה, דער נֹעַם וואָס פֿאַראייניקט חֶסֶד און גְבוּרָה? ווּ איז דער גילוי פֿון אַ מִדָּה וואָס איז ניט נאָר אַ שׁוֹמֵר, נאָר אַ קוֹשֵׁט און מרוֹמֵם, און אַנטפּלעקט, אַז חֶסֶד און גְבוּרָה אַליין זײַנען נאָר צוויי קאָלירן אין אַ העכערן אַרְגָּמָן?

דאָס ווייזט שוין אויף דעם קומענדיקן גילוי אין דער שלשֶׁלֶת הַנְּשִׂיאִים. נאָך דעם וואָס דער טײַך האָט געפלאָסן און זײַנע ברעגן זײַנען אַרויסגעהאַוונען געוואָרן, איז דאָ אָרט פֿאַר אַ דריטן קו, מִדַּת הַתִּפְאֶרֶת, אין וועלכער חֶסֶד און גְבוּרָה זײַנען כלול זה בזה אין אַ נֹעַם און נִפְלָא'דן כָּבוֹד. אין רבּי מְהַרַ"שׁ, ווי עס וועט זיך מסבּר ווערן, לײַכט אַרויס די שיינקייט און די בטָחוֹן־מַלְכוּת פֿון "לְכַתְחִילָּא אַרִיבֶּער" – אַ הנהגה וואָס איז ניט נאָר אַ מְאַזֵן צווישן חֶסֶד און גְבוּרָה, נאָר זי שטייגט אַרויף העכער די זעלבע גבֿולות וואָס זיי גְדֵר'ן, און אַנטפּלעקט אַ העכערע הרְמוֹנְיָה, אין וועלכער די הַגְבָּלָה אַליין ווערט אַ כְּלִי פֿאַר אוֹר אֵין־סוֹף.

ז

און צו פֿאַרשטיין דעם ענין פֿון יענער עֶלְיוֹנֶער האַרמוֹנְיָה, דאַרף מען זיך מתבּוֹנֵן וואָס איז דער כְּלָל'דיקער ענין פֿון תִּפְאֶרֶת אין נֶפֶשׁ און אין סְפִירוֹת. ווײַל חֶסֶד און גְבוּרָה זײַנען צוויי קַוִּים, יָמִין און שְׂמֹאל, התפַּשְׁטוּת און הִתצַמְצְמוּת, קֵירוּב און רִחוּק. און תִּפְאֶרֶת רופֿט מען דעם קַו הָאֶמְצָעִי, וואָס כּוֹלֵלביידע צוזאַמען אין אַ נִפְלָא'דיקן יִחוּד, און דערפֿאַר רופֿט מען עס רַחֲמִים, און מען רופֿט עס אויך נֹעַם און יוֹפִי.

ווײַל ווען ס'איז דאָ נאָר צוויי צְבָעִים, ווײַס און שוואַרץ, איז דער נִגּוּד שאַרף; יעדער שטייט קעגן זײַן חָבֵר. אָבער ווען ס'איז דאָ אַ דריטער צֶבַע, אַ תַּעֲרוֹבֶת וואָס נעמט פֿון ביידע און איז אָבער אַ מְצִיאוּת פֿאַר זיך, דאַן רועט דאָס אויג אויף אים מיט תַּעֲנוּג. און דאָס איז דער ענין פֿון תִּפְאֶרֶת: ניט אַ פְּשָׁרָה וואָס שוואַכט אָפּ ביידע זייטן, נאָר אַ סִינְתֶּזָה וואָס

הייבט זיי אַרויף צו אַ נײַעם ציור, אַ יוֹפִי וואָס קען בכלל נישט זײַן אָן דעם התנגדות צווישן זיי.

און דאָס איז דער גילוי אין רבי מְהָרַ"ש. נאָך דער התפּשטות פֿון חֶסֶד בײַם אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי, און דעם גְּבוּל און צִמְצוּם פֿון גְּבוּרָה בײַם צֶמַח צֶדֶק, ווערט ניגלה אַ הנהגה אין וועלכער בײדע ווערן ניט נאָר נִשְׁמָר אין אַן אִזּוּן, נאָר זיי לייגן זיך אָן ווי אַ מְעִיל מַלְכוּת, אויף אַן אופֿן פֿון נֹעַם און הָדָר, פֿון רַחֲמִים וואָס וויסן בײדע – די רַכּוּת פֿון חֶסֶד און די שטאַרקייט פֿון דִּין – און זענען אָבער ניט מוּגְדָּר דורך זיי.

און דאָס דריקט זיך אויס אין דעם באַרימטן מַאֲמָר פֿון רבי מְהָרַ"ש: "די וֶולט זאָגט, אַז מֶן קענט נישט אַרונטער, גייט מֶן עֶבער. איך זאָגע: לְכַתְחִילָּא אָרִיבֶּער". לכאוֹרה איז דאָס נאָר אַ חִזּוּק, אַז דער מענטש זאָל זײַן שטאַרק, זאָל זיך נישט פֿאַרשרעקן פֿון מְנִיעוֹת. אָבער ווען מַעמִיד זײַט דאָס אין ליכט פֿון חֶסֶד און גְּבוּרָה, זעט מען, אַז ער גיט אָפּ דעם עצם־ענין פֿון תִּפְאֶרֶת.

ווײַל "גיין אַרונטער" איז דער וועג פֿון הִסְתַּגְּלוּת אינעווייניק די עקזיסטירנדיקע גְּבוּלִים, קַבָּלַת הַמְּצִיאוּת ווי זי איז און אַרבעט אין איר. דאָס האָט אַ זייט פֿון גְּבוּרָה: הִכְנָעָה צום דרוק, מדִידָה, הַגְבָּלָה, הִתכּוֹפְפוּת. און "גיין אַרויף" ווען ס'איז שוין קיין אַנדער ברירה נישט, זעט אויס ווי אַ וועג פֿון חֶסֶד: אַ דְלִיגָה פֿון שֶׁפַע, אַ פְּרִיצַת גְּבוּלוֹת ווען אַלץ אַנדערש פֿאַלט אַראָפּ. אָבער רבי מְהָרַ"ש לערנט: נעם ניט אָן לְכַתְחִילָּא די הַנָּחָה פֿון הַגְבָּלָה און זוך דערנאָך זי צו ברעכן; נאָר זע פֿון אָנהייב דעם גְּבוּל אַליין פֿון אויבן אַראָפּ, ווו "אַרויף" און "אַרונטער" זײַנען נאָר צוויי אופֿנים אינעווייניק אַ מַלְכוּת וואָס ווערט ניט מוּגְדָּר דורך זיי.

און דאָס איז תִּפְאֶרֶת. זי באַטלט נישט די גְּבוּרָה; לְהֵיפֶךְ, זי באַנוצט זיך מיט דער חַרִיפוּת און דִּין אַליין ווי אַ טייל פֿון איר הֲדַר־מַלְכוּת. און זי גיסט זיך אויך נישט אַרײַן אין חֶסֶד אָן גְּבוּל; נאָר זי אָרנט אַרײַן חֶסֶד און גְּבוּרָה אין אַ מַלְכוּת'דיקן וועג, וואָס גייט "אַרויף" דַוְקָא צוליב דעם וואָס זי שטייט לְכַתְחִילָּא אין אַ העכערן סֵדֶר. די מְנִיעָה בלײַבט ווי זי איז, נאָר לגבי דער הנהגה איז זי שוין פֿון אָנהייב אַ מַעֲלָה אין די מַדְרֵגוֹת פֿון די טרעפּן אויפֿן מַעֲלֵה־הַמֶּלֶךְ.

און דערפֿאַר איז געווען די הנהגה פֿון רבי מְהָרַ"ש אויף אַן אופֿן פֿון מַלְכוּת, פֿון אַ רײַנעם מַלְכוּת'דיקן יוֹפִי, אַפֿילו ווען די חסידים און די קהילה האָבן זיך געפֿונען אין אַ מצבֿ פֿון גַשְׁמִי'שן אָרעמקייט. און לכאוֹרה דאַרף מען דאָס מסבּר זײַן. אויב דער מצבֿ פֿון דור איז אַ מצבֿ פֿון חֶסְרוֹן און שוועריקייטן, וואָלט לכאוֹרה געווען פּאַסיק, אַז דער נָשִׂיא זאָל זיך פירן בפְּשִׁיטוּת און אין אַ נִירְאֶה'דיקער הַצְנָעָה, אויף אַן אופֿן וואָס שפּיגלט אָפּ גְּבוּרָה און צִמְצוּם. פֿאַרוואָס האָט רבי מְהָרַ"ש דאַווקא מקפּיד געווען אויף אַ וועג פֿון עֹשֶׁר אין לְבוּשִׁים, אין אויסזען פֿון הויז, אין סִגְנוֹן־הנהגה – "הוֹפְקַיְיט", ווי מ'האָט גערופֿן – ווען די סבִיבָה פּאַסט לכאוֹרה נישט dazu?

אָבער לויטן אויבנדערמאָנטן ווערט דאָס פֿאַרשטענדלעך. ווײַל ווען ער וואָלט מצַמְצֵם געווען זיך אינעווייניק דער עקזיסטירנדיקער מְצִיאוּת פֿון אָרעמקייַט, וואָלט ער דערמיט מודה געווען, אַז דער מצבֿ איז דער וואָס גְדֵר'ט די מידה וואָס מע קען אַנטפּלעקן. תִּפְאֶרֶת, דערקעגן, גיט אָפּ, אַז די פנימיות'דיקע אמת פֿון דור איז ניט דער חִיצוֹנִי צִמְצוּם, נאָר די פְּנִימִיּוּת – אַ מַלְכוּת פֿון תּוֹרָה און חסידות וואָס ווינט אינעווייניק אים. דערפֿאַר, דאַווקא אין אַ צײַט פֿון חֶסְרוֹן, דאַרף דער נָשִׂיא ווי תִּפְאֶרֶת ווײַזן אַ הנהגה פֿון כְּבוֹד־מַלְכוּת, ניט חלילה פֿאַר זיך אַליין, נאָר כּדי אַרײַנצוצִיִען אין דור אַ קבוע'דיגע תּוֹדָעָה פֿון "לְכַתְּחִילָּא אָרִיבֶּער" – אַז זייער אמת'דיקער מַעֲמָד איז העכער די הַגְבָּלוֹת פֿון יענער שעה.

און דער יוֹפִי דאָ איז דאַווקא צוליב דעם וואָס ער כּוֹלֵל חֶסֶד און גְּבוּרָה צוזאַמען. די חִיצוֹנִית'דיקע הנהגה איז אויף אַן אוֹפֶן פֿון "חֶסֶד", מַרְחֶבֶת, מַקְשֶׁטֶת; אָבער זי איז געוואָרצלט אין אַ זייער שטאַרקער גְּבוּרָה, ווײַל זי פֿאָדערט אַ רָצוֹן וואָס בוקט זיך נישט אונטער צו נסִיבּוֹת, אַ דִּין קעגן דעם "שֵׂכֶל הַיָּשָׁר" פֿון וועלט. דאָס איז רַחֲמִים אויף אמת: רַחֲמִים אויף דעם פנימיות'דיקן אמת פֿון דור, צו אַנטפּלעקן זײַן מַלְכוּת'דיקן מַעֲמָד אַפִילו ווען זײַנע קליידער זײַנען געריסן.

די זעלבע דְּפוּס זעט מען אויך אין די נסִיעוֹת פֿון רבּי מְהָרַ"ש צו השפּיע אויף מלוכות און בעלי־שְׂרָרָה לטובת ייִדן. פֿון איין זייט איז דאָס מִדַּת־הַחֶסֶד: זיך אָפּגעבן מיט השפָּעָה, אַראָפּלאָזן ישועות און פְּטוֹרִים, טאָן לטוֹבַת די צאן. און פֿון דער צווייטער זייט פֿאָדערט דאָס אַ נִפְלָא'דיקע גְּבוּרָה: שטיין אין תּוֹקֶף אָן זיך צומאָלן פֿאַר שרי'ם און נשִׂיאִים, רעדן מיט חַרִיפוּת ווען ס'איז נויטיק, זיך אָפּזאָגן צו חַנֵּף אָדער מוותר זײַן. אָבער בײַ אים האָבן די ביידע נישט געשטאַנען ווי צוויי מִתְחַלְּפִים מוֹדִים. זײַן נוֹכְחוּת פֿאַר זיי איז געווען אויף אַן אוֹפֶן פֿון תִּפְאֶרֶת, פֿון מַלְכוּת'דיקן יוֹפִי, ביז די נשִׂיאִים און שרי'ם אַליין האָבן דערגעפֿילט אַ עֶלְיוֹנֶער מַלְכוּת, אַן אֲצִילוּת וואָס איז נישט אויסגעלײַען פֿון זייער אייגענער הויף, נאָר זי פֿליסט פֿון אַ גאַנץ אַנדער מקור.

אויך זײַן חַדְשָׁנוּת איז געווען אין דעם סֵדֶר. ס'זענען מְסֻפָּר אַ סך מעשִׂיוֹת וועגן שאַרפע תְּשׁוּבוֹת פֿון רבּי מְהָרַ"ש, וואָס מיט איין וואָרט האָט ער ביידע – צעגעריסן די גַסוּת פֿון פּרעגנדיקן און Zugleich אים אַרויפֿגעהויבן. דאָס איז נישט סתָּם אַ חכמה. חַרִיפוּת אַליין וואָלט געווען גְּבוּרָה אָן חֶסֶד; אַ מילדע נֶחָמָה אַליין וואָלט געווען חֶסֶד אָן גְּבוּרָה. דער יִחוּד פֿון ביידע אין איין רגע – אַ תְּשׁוּבָה וואָס ביידע דורכדרינגט און היילט Zugleich – דאָס איז תִּפְאֶרֶת. דאָס איז דער יוֹפִי פֿון אַ קַו וואָס איז ביידע יָשָׁר און מְעֻקָּל, אַ צורה וואָס איר דַיְקָנוּת אַליין טרייסט.

און דאָס שײַך אויך צום תוכן פֿון זײַנע מַאֲמָרִים. פֿון איין זייט רעדן זיי אַ מאָל וועגן די העכסטע ענינים אין אֱלֹקוּת, נַעֲלֶה'סטע מַדְרֵגוֹת פֿון עַצְמוּת און אוֹר־אֵין־סוֹף; און פֿון דער צווייטער זייט ברענגען זיי שטענדיק אַראָפּ די ענינים אין פּוֹעל'דיקע עבודה, אַרײַן אין דעם ממש'דיקן לעבן פֿון מענטש. אויך דאָס איז דער ענין פֿון תִּפְאֶרֶת: זי נעמט די גַּבְהֵי־גְבֹהִים פֿון חָכְמָה און בִּינָה און די טיפֿן פֿון חֶסֶד און גְּבוּרָה, און לייבט זיי אָן אין אַ צורה וואָס איז שיין און נִיגֶּשֶׁת, און אָבער גיט נישט אָפּ פֿון זייער כָּבוֹד. די העכסטע רַעְיוֹנוֹת ווערן אויסגעדריקט אין אַ לשון און אין אַ מבנה וואָס מע קען זיי טאַקע לעבן.

און פֿון דעם קענען מיר אויך פֿאַרשטיין זייַן קיצור־שנים, צוזאַמען מיט דער עֹז און צִבְעוֹנִיּוּת אין זייַן לעבן. תִּפְאֶרֶת, ווייַל זי איז דער קַו הָאֶמְצָעִי, איז אין אַנדערער זייט אַ נְקוּדַּת־רִכּוּז פֿון אַ סך הֲפָכִים – אַ גרויסן אוֹר אין אַ קליינעם כְּלִי. דערפֿאַר איז דער גילוי מיט אַ באַזונדערער בהִירוּת, ווי אַ לֶהָבָה וואָס ברענט אין ריבּוּי גְּוָונִים Zugleich. זייַן צייַט אין דעם עולם־הזה איז נישט געווען אין כַּמּוּת, נאָר אין אֵיכוּת; ער איז געווען די עיקר'דיגע נְקוּדָּה אין משפּט, די תְּנוּעָה אויף וועלכער לייזט זיך אָפּ דער ניגון פֿון פריער און פֿון וועלכער גייען אַרויס נייַע ענינים.

ווייַל דאָס איז דער תַּפְקִיד פֿון תִּפְאֶרֶת אין סֵדֶר־הַפַּרְצוּף. נאָך דעם וואָס חֶסֶד און גְּבוּרָה ווערן אַנטפּלעקט ווי צוויי באַזונדערע קַוִּים – דער נַהַר און זיינע ברעגן – איז דאָ אַ נויטווענדיקייט אין אַ מידה וואָס ווייַזט, אַז זיי זייַנען נישט דער תַּכְלִית. תִּפְאֶרֶת גיט אָפּ, אַז די אמת'דיקע אַחְדוּת פֿון אֱלוֹקוּת איז נישט נאָר, אַז חֶסֶד און גְּבוּרָה קומען פֿון אים, נאָר אַז אין דעם מַלְכוּת'דיקן יוֹפִי פֿון זייַן הנהגה זייַנען זיי שוין איינס. אָבער דער גילוי איז נאָך ניט קיין מלחמה; דאָס איז דער פנימיות'דיקער בטָּחוֹן און הֲדָר וואָס גייט פֿאָר דער מלחמה.

און פֿון דאָ קומט דער איבערגאַנג צו דער קומענדיקער מידה. ווייַל מע קען זאָגן: אויב דער וועג איז "לְכַתְחִילָא אָרִיבֶּער", אויב תִּפְאֶרֶת גיט אָפּ אַ יוֹפִי וואָס איז העכער פֿון אַלע סיסטעמען פֿון הַגְבָּלָה, ווו איז דאַן בכלל אָרט פֿאַר מַאֲבָק? פֿאַרוואָס דאַרף מען נֶצַח און הוֹד – די פּיס וואָס גייען אַרויס אין מלחמה, די הַתְמָדָה און הִתכַּנְּעוּת קעגן הִתנַגְּדוּת? לכאוֹרָה וואָלט די עֶלְיוֹנֶער האַרְמוֹנְיָה פֿון תִּפְאֶרֶת געדאַרפֿט מַמֵּשׁ זייַן אַלע קאָנפֿליקטן.

אָבער סֵדֶר־הַסְפִירוֹת לערנט אַנדערש. דאַווקא נאָך תִּפְאֶרֶת קומט נֶצַח. צוליב דעם וואָס איצט איז דאָ נֹעַם און הָדָר גילוי, אַ הרגשה פֿון אמת וואָס שטייט העכער וועלט, דערפֿאַר ווערט געבוירן דער כֹּחַ צו קעמפֿן פֿאַר דעם אמת אין די נידעריגסטע אָרטן, זיך אָפּצוגעבן אין לאַנגע מלחמות און נישט צעבראָכן ווערן. די מַלְכוּת פֿון תִּפְאֶרֶת ווערט, אין קומענדיקן נָשִׂיא, אַ באַשלוס וואָס גייט נישט צוריק.

און אַזוי גרייט רבּי מְהָרַ"ש ווי תִּפְאֶרֶת דעם וועג פֿאַר רבּי רַשַּ"ב ווי נֶצַח. דער עיקר פֿון "לְכַתְחִילָא אָרִיבֶּער", די מַלְכוּת'דיקע הנהגה וואָס רעכנט זיך בכלל נישט מיט די מְנִיעוֹת פֿון וועלט, ווערט אין קומענדיקן דור אַ צבאות ה', וואָס גייען אַרויס אין אַ וועלט פֿון כְּפִירוֹת און נייַע מהומוֹת, געוואַפֿנט מיט דער וַדָּאוּת, אַז אַלע יענע זייַנען נאָר טרעפּן אין אַ סֻלָּם, אויף וועלכן מע דאַרף דורכגיין "לְכַתְחִילָא אָרִיבֶּער". דער יוֹפִי אין היכל ווערט אַ נִצָּחוֹן אויפֿן פֿעלד.

און צו פֿאַרשטיין דעם ענין פֿון נֶצַח ווי ער האָט זיך אַנטפּלעקט אין רבּי רַשַּ"ב – ווי אַזוי די פנימיות'דיקע האַרְמוֹנְיָה פֿון תִּפְאֶרֶת ווערט איבערגעזעצט אין מלחמה, אין אִסְטְרָטֶגְיָה און אין אַ הַתְמָדָה וואָס ברעכט זיך נישט – דאָס דאַרף אַ באַזונדערן בֵּיאוּר.

נֶצַח, כַּנּוֹדָע, איז ניט נאָר אַ מִדָּה פֿון כֹּחַ. עס איז די מִדָּה פֿון נִצָּחוֹן, פֿון אַ מלחמה וואָס מִלְחֶמֶת זיך ניט אויף הַרְחָבָה און כִּבּוּשׁ, נאָר אויף עצם אַמִתַּת הַמֶּלֶךְ, אַז חַס וְשָׁלוֹם זאָל זיך ניט אָפּשטויסן די אמת'דיקייט פֿון דעם צוליב קיינעם מְצִיאוּת מְנַגֶּדֶת. נֶצַח איז די תְּבִיעָה, אַז דְּבַר הַמֶּלֶךְ זאָל זיך מקוים ווערן בְּפוֹעַל, אַפִילו ווען די גאַנצע נִרְאֶה'דיקע מְצִיאוּת אין וועלט כאילו לייקנט דאָס. דאָס איז, אין לשון החסידות, כֹּחַ הַהִתְקַשְּׁרוּת וואָס הענגט ניט אָפּ פֿון הַשְּׂכָּלָה – אַ הִתְקַשְּׁרוּת וואָס באַזירט זיך ניט אויף הֲבָנָה, נאָר אויף דער פּנימיות'דיקער וַדָּאוּת, אַז "כֵּן הוּא", אַזוי איז און אַזוי דאַרף עס זײַן.

און דאָס איז דער גִילּוּי פֿון רבּי רַשַ"ב. נאָך דעם וואָס די תִּפְאֶרֶת פֿון רבּי מְהָרַ"ש האָט מגלה געווען אַ מַלְכוּת'דיקע האַרְמוֹנְיָה וואָס שטייט העכער גבולים, דאַרף זײַן אַ נָשִׂיא, אין וועלכן די פּנימיות'דיקע האַרְמוֹנְיָה ווערט איבערגעזעצט אין לשון פֿון מלחמה, פֿון מבצעים וואָס ציען זיך אַריבער אויף יאָרן און דורות, פֿון מוסדות און "סִרְיוֹת" און הֲכָנוֹת וואָס פֿירן ווייטער צו wirken אויך נאָך דעם רגע פֿון אָנהייב. ווײַל דאָס איז דער ענין פֿון נֶצַח: ניט בָּרָק הַמַּבְרִיק, און אויך ניט סתּם אַ נֶהְדָר'דיקע האַרְמוֹנְיָה, נאָר אַ מְמֻשֶּׁכֶת מלחמה, וואָס איר סוף איז שוין קבוע פֿון אָנהייב.

און דאָס זעט מען צום ערשטן אין יסוד פֿון "תּוֹמְכֵי תְּמִימִים". ווען רבּי רַשַ"ב האָט געגרינדעט די ישיבה, האָט ער זי ניט באַגרענעצט נאָר ווי אַ בית־תּוֹרָה, אַ מקום, ווו די בחורים וועלן לערנען נִגְלֶה און תּוֹרַת הַחֲסִידוּת. ער האָט זי גערופֿן אַ צָבָא. ער האָט גערעדט וועגן "צְבָא ה'", וועגן "חַיָּלֵי הָרַבִּי", און ער האָט באַשטימט די תַּלְמִידִים ווי "נֵרוֹת לְהָאִיר". דאָס איז שוין לשון פֿון נֶצַח. ווײַל אַ ליכטל אין אַ דִירַת־שָׁלוֹם דאַרף נאָר לייכטן פֿאַר די וואָס זיצן אין שטוב; אָבער אַ ליכטל אין צייט מלחמה איז אַן אוֹת, אַ מַשּׂוּאָה, אַ נְקֻדַּת־אֵשׁ וואָס מע טאָר זי ניט אויסלאָשן, אַפִילו אין שטורעם און חושך.

און מע דאַרף פֿאַרשטיין: פֿאַרוואָס איז געווען דער נויט צו רעדן אין אַזאַ לשון? אין יענער צייט, לחיצוניות, די גְזֵרוֹת וואָס האָבן זיך געשטעלט צו שפּרייטן זיך אויף די יידן אין רוסלאַנד האָבן נאָך ניט דערגרייכט זייער פולע חֻמְרָה. כאָטש עס האָבן שוין געוואָרפֿן ווינטן פֿון הַשְּׂכָּלָה, פֿון הִתְחַלְּנוּת און לְאֻמִּיוּת, איז אָבער די גְלוּי'דיקע התקפה פֿון קוֹמְיוּנִיזְם און לוחם'דיקן אַתֵּיאִיזְם נאָך ניט אַרויסגעקומען אין גִילּוּי. לכאורה, וואָלט געווען גענוג צו שטאַרקן די עקזיסטירנדיקע ישיבות און קהילות, ווייטערצופֿירן אין דרך פֿון גְבוּרָה און תִּפְאֶרֶת – באַשטימען די גבולים פֿון הלכה, השפּעה האָבן אויף רעגירונגען וכדו'.

אָבער נֶצַח קוקט ניט נאָר אויף דעם קרב וואָס שטייט יעצט; נֶצַח שפּירט די גאַנצע מלחמה אין איר גאַנצן מהלך. רבּי רַשַ"ב, אין דער רְאִיָּה פֿון נְשִׂיא הַדּוֹר, האָט דערהערט, אַז דער עולם גייט אַריין אין אַ נײַע תקופה, אין אַ צײַט, אין וועלכער עצם דער געדאַנק פֿון קדושה ווי אַ באַזונדערע, ניט־אַנגעגריפֿענע רְשׁוּת וועט ווערן דער עיקר נְקֻדָּה פֿון מחלוקת. די הַשְּׂכָּלָה פֿון יענעם דור איז ניט געווען סתּם אַ נײַער פִּלְפּוּל אין חָכְמוֹת חִיצוֹנִיּוֹת; דאָס איז געווען אַ

מאַמְאִיר'דיקער כֹּחַ, וואָס האָט געוואָלט באַשטימען דעם ייִדן ווי אַן "אֶזְרָח", אַ באַל־תַּרְבּוּת, און אָפּשטויסן די תּוֹרָה אין דעם ראַם פֿון אַ פְּרָטִיִשן געפֿיל. שפּעטער האָבן די אידעאָלאָגיעס, וואָס זענען געוואַקסן פֿון יענעם שֹׁרֶשׁ – סוֹצְיָאַלִיזְם, קוֹמְיוּנִיזְם, אַתֵּאִיזְם־מַדָּע – זיך צוגעגרייט צו אַטאַקירן ניט נאָר פְּרָטִיִשע מִצְווֹת, נאָר עצם דעם לֵב פֿון אמונה.

אין אַ פּנים־צוקונפֿט ווי אַזאַ וואָלט ניט געווען גענוג, אַז ס'זאָלן זיַין קהילות וואָס "לעבן"; מע דאַרף חַיָּלִים וואָס "מִלְחָמִים". ניט אין דעם זין פֿון גשמיות'דיקן כֹּחַ, חַס וְשָׁלוֹם, נאָר אין דעם זין פֿון פנימיות'דיקער קְשִׁיחוּת, פֿון אַ הֲכָנָה צו שטיין קעגן דעם גאַנצן עולם און זאָגן: "אַזוי האָט דער אייבערשטער געזאָגט, אַזוי רעדט דער רבּי". דערפֿאַר האָט רבּי רַשַ"ב געגרינדעט "תּוֹמְכֵי תְּמִימִים" ווי אַ ישיבה, אין וועלכער די תַּלְמִידים ווערן פֿון אָנהייב אָן אויפֿגעשטעלט ווי אַ צָבָא – דורכגעטרונקען אין פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה אויף אַזאַ אופֿן, אַז זייער עצם ווערט אַ מבצר, אַ "חוֹמַת בַּרְזֶל", אין וועלכע קיינער ווינט קען ניט דורכדרינגען.

דאָס איז אויך דער פנימיות'דיקער ענין פֿון די לאַנגע הֶמְשֵׁכִים, וואָס ער האָט ממשיך געווען – שְׁטָרֵי מַאֲמָרִים, וואָס ציִען זיך אַריבער אויף חדשים און יאָרן, און יעדער איינער לייגט צו נאָך אַ שיכט פֿון הֲבָנָה, פֿון עבודה, פֿון הִתְבּוֹנְנוּת. לחיצוניות קען עס אויסזען ווי אַ ענין פֿון אַנדער סִגְנוֹן־לימוד, אַ העדִפָּה צו בויען אַ מַעֲרֶכֶת אויף אַ מאָל, אַנשטאָט יחיד'דיקע מַאֲמָרִים. אָבער בפנימיות איז דאָס נֶצַח. ווײַל אַ יחיד'דיקער מַאֲמָר קען זײַן ווי בָּרָק הַמַּבְרִיק אין דער נאַכט – אַ גרויס ליכט, אָבער שנעל פֿאַרשווונדן. אַ הֶמְשֵׁךְ, לְעוּמַּת זה, איז ווי אַ מקיף'דיקע חומה, וואָס מע בויט שטיין אויף שטיין. יעדער ענין ווערט אַריינגעלייגט, אָפּגעציילט און אַרײַנגעפֿלאָכטן אין וואָס איז פֿריִער און וואָס איז שפּעטער, ביז דער שכל און לֵב פֿון דעם וואָס הערט ווערן אַ שטאַרק־פֿעסטע שטאָט, אַ מְבְצֶרֶת פֿון אַלע זײַטן.

און דורך דעם זעט מען, ווי רבּי רַשַ"ב טוישט תִּפְאֶרֶת איבער אין נֶצַח. רבּי מְהָרַ"ש האָט מגלה געווען "לְכַתְחִילָא אַרִיבֶּער" – פֿון לכתחילה גיין העכער. רבּי רַשַ"ב נעמט די פנימיות'דיקע וַדָאוּת און איבערזעצט זי אין אַ מְאֻרְגָּנִיזירטן מבצע, שריט נאָך שריט. די עֶלְיוֹנָה הַשְּׂכָלָה אין זיינע הֶמְשֵׁכִים איז ניט קיין אַנטלויפֿן פֿון וועלט, נאָר להיפּוך: דאָס איז דער אימון־פֿעלד, אַ "בית־סֵפֶר פֿאַר קצינים" צו צִבְאוֹת ה'. דורך דעם ווערן די בחורים תְּמִימִים, אַז זייער דעת און לֵב זענען אַזוי דורכגעטרונקען מיט אֱלוֹקוּת, ביז קיינער דרוק אין צוקונפֿט – צי פֿון אידעאָלאָגיע, צי פֿון עוני, צי פֿון גשמיות'דיקן איום – קען זיי ניט אונטערברעכן.

און דאָ קומען מיר אָן צו נאָך אַ פרט אין נֶצַח: דער פּאַראַדאָקסאַלער שילוב פֿון רַכּוּת און קָשְׁיוּת. לחיצוניות זעט נֶצַח אויס ווי אַ האַרטע קְשִׁיחוּת, וואָס גיט זיך ניט אָפּ. אָבער זײַן פנימיות'דיקער שֹׁרֶשׁ ליגט אין זייער טיף רחמים און אין אַ פנימיות'דיקע הִתְקַשְּׁרוּת. ווײַל אַ מענטש קעמפֿט ניט אָן שיעור, נאָר אויף וואָס ער ליבט אָן שיעור. בײַ רבּי רַשַ"ב האָט זיך דאָס אַנטפּלעקט אויף אַ מוֹפְתִּי'שן אופֿן. פֿון איין זײַט איז זײַן תְּפִלָּה געווען מיט אַ גרויסן בכי; חסידים האָבן געזען, ווי ער שטייט שעהן, מיט ציטערנדיקע פּלייצעס, מיט נאַסע פּנים, פֿאַרטיפֿט אין דְבֵקוּת און אין גרויס רחמים אויף דעם

מצב פֿון כלל־יִשְׂרָאֵל און דעם מצב פֿון דער שְׁכִינָה אין גלות. און פֿון דער צווייטער זײַט איז ער אין עניני ציבור געווען בִּלְתִּי זָז. צי ווען ער האָט געשטאַנען קעגן די מנהיגים פֿון הַשְׂכָּלָה, צי ווען ער האָט גערעדט וועגן פּאָליטיקן וואָס שטעלן אין סכּנה די צוקונפֿט פֿון תּוֹרָה – זײַנע ווערטער זענען געווען ווי אַ געהויגענע שטיין, שאַרף, קלאָר, אָן פְּשָׁרָה.

און די צוויי פּנים סתּרנען זיך ניט, נאָר זיי זײַנען דער גִּילּוּי פֿון נֶצַח. ווײַל נֶצַח איז די רֶגֶל וואָס גייט, וואָס בלײַבט שטיין; אָבער דער חַיּוּת פֿון דער רֶגֶל קומט פֿון לֵב. די דִּמְעוֹת פֿון רבִּי רַשַׁ"ב אין תְּפִלָּה זײַנען דער נסתּר'דיקער מַעְיָן, פֿון וועלכן זיינע בִּלְתִּי־נִשְׁבָּר'דיקע פְּסָקִים אין ציבור פֿליסן אַרויס. ער האָט ניט געקעמפֿט צוליב דעם, אַז ער האָט "גֶהאַט ליב" מלחמה, חַס וְשָׁלוֹם, נאָר ווײַל ער האָט ניט געקענט אויסהאַלטן דעם געדאַנק, אַז אַ יחיד'דיקע נֶפֶשׁ־יִשְׂרָאֵל, אַ יחיד'דיקע נְקֻדָּה פֿון דער שְׁכִינָה, זאָל געלאָזט ווערן אין דעם חושך פֿון אַ נײַעם עולם אָן תּוֹרָה.

דאָס איז אויך דער טעם, וואָס ער האָט באַשריבן די חסידים ווי "חַיָּלֵי הָרַבִּי". ווײַל אַ חַיָּל קעמפֿט ניט אַליין. זײַן נֶצַח איז ניט קיין פְּרָטִיִּשע עקשנות, נאָר אַ בִּטּוּל zum מְפַקֵּד, zum מלך. אין לשון החסידות: דער כֹּחַ צו מִלְחָמֶה זײַן אויף תּוֹרָה און חסידות אין נײַע תנאים קומט פֿון הִתְקַשְּׁרוּת zum נָשִׂיא, פֿון דער ידיעה, אַז ער טוט ניט לויט זײַן אייגענעם ווילן, נאָר ווי אַ שליח פֿון פַּרְצוּף הַנְּשִׂיאִים, פֿון דער שלשלת וואָס הייבט זיך אָן בײַם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב. ווען רבִּי רַשַׁ"ב האָט גערעדט וועגן חַיָּלִים, האָט ער שוין צוגעגרייט די הַכָּרָה, וואָס וועט ווערן נויטיק אין דער שעה, ווען די חיצוניות'דיקע הנהגה פֿון תּוֹרָה וועט אַראָפּגעדרוקט ווערן אין מחתרת: חסידים וועלן דאַרפֿן וויסן, אַז פּשוט אַ ייִד זײַן, שַׁבָּת היטן, לערנען, אַ קינד לערנען אותיות אָלֶ"ף־בֵּ"ית אין מחבוא – איז ניט קיין פְּרָטִיִּשע בחירה, נאָר אַ פְּקוּדַּת־מִלְחָמָה אין צִבְאוֹת ה'.

און פֿון דעם ווענקל קען מען אויך פֿאַרשטיין זײַן פּעולה אין די צײַטן פֿון די זעזונגען פֿון דער ערשטער וועלט־מלחמה. דער עולם איז צוזאַמען־געקראכן; מלכיות זײַנען געפֿאַלן; נײַע אידעאָלאָגיעס זײַנען אויפֿגעשטאַנען פֿון אינעם חורבן. רבִּי רַשַׁ"ב איז געפארן, זיך באַגעגנט מיט מנהיגים, זיך משתדל געווען לטובת קהילות־יִשְׂרָאֵל, געבעטן צו באַשיצן ישיבות און מוסדות־תּוֹרָה. דאָס איז ניט געווען סתּם חסד אָדער אַ קהילישע פּעולה, נאָר נֶצַח: אַ הַתְמָדָה, אַז אַפֿילו ווען די גאַנצע מסגרת פֿון דעם אַלטן סדר ברעכט זיך, טאָר דער הֶמְשֵׁךְ פֿון תּוֹרָה ניט אויפֿהערן. ער איז אַרויס אויף דעם פֿעלד פֿון היסטאָריע מיט אַ תּוֹדָעָה פֿון מלחמה – אין ידיעה, אַז דער קומענדיקער שלב וועט זײַן נאָך שווערער, און אַז יעדער ישיבה וואָס ווערט געראַטעוועט, יעדער קינד וואָס ווערט געהיט, וועט ווערן אַ חַיָּל אין די צוקונפֿטיקע קרבוֹת.

און טאַקע, שפּעטער זעט מען, ווי די הֲכָנוֹת האָבן געטראָגן פּרי. ווען די שווערע גְּזֵרוֹת פֿון דער קוֹמְיוּנִיסְטִישער רעגירונג זײַנען אַראָפּגעקומען, ווען לימוד־התּוֹרָה בפַּרְהֶסְיָא איז פאַרבאָטן געוואָרן, ווען חדרים זײַנען צוגעשפּאַרט געוואָרן און מקוואות חרוב געוואָרן, זײַנען דאַווקא געווען די תַּלְמִידִים פֿון "תּוֹמְכֵי תְּמִימִים", די "נֵרוֹת לְהָאִיר", וואָס רבִּי רַשַׁ"ב האָט געשאַפֿן, וואָס זײַנען געוואָרן די מלמדים אין מחתרת, די סתּומע שׁוֹחֲטִים און מלמדים, די וואָס האָבן געווען גרייט צו

מסכּן זײַן זייער לעבן אויף אַ בְּרִית־מִילָה, אויף אַ סֵפֶר־תּוֹרָה, אויף אַ שיעור תּוֹרָה. דער נֶצַח פֿון רבּי רַשַ"ב – זיינע הֶמְשָׁכִים, זײַן ישיבה, זײַן לשון ווען צָבָא און חַיָּלִים – איז געוואָרן דער בפועל'דיקער נֶצַח פֿון יענע חסידים, וואָס האָבן געשטאַנען קעגן דעם ברוטאַלסטן כֹּחַ אין לאַנד און ניט זיך אונטערגעגעבן.

אָבער, מיט אַלץ דעם, נֶצַח ווי אַ מִדָּה איז נאָך אַלץ אַ חיצוניות'דיקע תְּנוּעָה, וואָס קומט פֿון אַ מקום פֿון פּנימיות'דיקער וַדָּאוּת. ער גייט אַרויס אין מלחמה, ווײַל ער ווייסט, אַז אַמִתַּת הַמֶּלֶךְ קען זיך ניט צעשטערן. בלײַבט נאָך אַ מדריגה, און דאָס איז הוֹד. ווײַל הוֹד איז ניט דער כֹּחַ וואָס גייט פֿאָרויס, נאָר דער הָדָר וואָס בלײַבט אויך ווען ס'קוקט אויס, אַז אַלע כּוחות זײַנען צעבראָכן; דאָס איז די נידעריקע הוֹדָאָה, די הוֹדָאָה וואָס בלײַבט אויך ווען דער מענטש ליגט אַראָפּגעוואָרפֿן, בּעקניעט, אַנטבלויזט.

און אַזוי איז די גאַנצע עבודה פֿון נֶצַח בײַ רבּי רַשַ"ב אויך געווען אַ הֲכָנָה zum קומענדיקן נָשִׂיא, zum פֿריערדיקן רבּי, אין וועלכן וועט זיך אַנטפּלעקן הוֹד. דער צָבָא, וואָס רבּי רַשַ"ב האָט אימון געגעבן, די תּוֹדָעָה פֿון "חַיָּלֵי הָרַבִּי", וועט דורך גיין אַ נײַעם צֵרוּף אין דער פֿײַער פֿון מַאֲסָרִים און עִנּוּיִים. דער ברענענדיקער נֶצַח פֿון מלחמה וועט זיך, אין קומענדיקן דור, איבערוואַנדלען אין אַ ליכטיקן הוֹד פֿון הִתְבַּטְּלוּת און הוֹדָאָה אין גלות.

און צו פֿאַרשטיין, ווי אַזוי קומט אָן אַזאַ הֲפָכָה – ווי אַזוי דער נִצָּחוֹן־שריט פֿון נֶצַח ווערט אַ ליכטיקע עֲנָוָה פֿון הוֹד, און ווי אַזוי דער צעבראָכענער גוף פֿון פֿריערדיקן רבּי קען מגלה זײַן אַ הָדָר, וואָס קיינער בית־הָאֲסוּרִים קען ניט פֿאַרשוואַרצן – דאָס דאַרף אַ באַזונדערן ענין פֿאַר זיך.

ט

הוֹד, כַּנּוֹדָע, איז פֿאַרבונדן מיט הוֹדָאָה. און אין דער הוֹדָאָה זיינען דאָ צוויי היפּוכדיקע ענינים, וואָס אין אמת'ן זיינען זיי איין זאַך: אַ הַכָּרָה און הוֹדָאָה אין דעם זין פֿון שבח און דאַנקבאַרקייט פֿון איין זײַט, און הִתְבַּטְּלוּת און וִתּוּר פֿון דער צווייטער זײַט. ווען אַ מענטש זאָגט "מוֹדֶה עַל הָאֱמֶת" – גיט ער אָפּ אויף זײַן פּרטִיִשן שטאַנדפּונקט און ער דערקענט אַ העכערע אמת; און ווען ער זאָגט "מוֹדֶה אֲנִי" – דאַנקט און לויבט ער. און אין הוֹד זיינען ביידע צוזאַמען – די פּנימית'דיקע הִתְכַּנְּעוּת און די ליכטיקע הוֹדָאָה – זיינען זיי איין ענין.

און הנה, אין סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון די מידות, נֶצַח און הוֹד זיינען אַ פּאָר. נֶצַח גייט אַרויס אויף כִּבּוּשׁ; הוֹד בלײַבט שטיין. נֶצַח איז דער נִצָּחוֹן־שריט; הוֹד איז די שטייענדיקע האַלטונג פֿון דעם מְנֻצָּח, וואָס גיט זיך ניט אָפּ און ווערט ניט מבוטל. נֶצַח קעמפֿט מיט אַ כֹּחַ־הַמְּרֻגָּשׁ; הוֹד לייכט מיט אַ הָדָר, וואָס אַנטפּלעקט זיך דאַווקא ווען אַלע גילוי'דיקע כּוחות ווערן צעבראָכן. און דערפֿאַר אין גוף זיינען נֶצַח און הוֹד די צוויי פֿיס: נֶצַח איז דער פֿוס וואָס גייט פֿאָרויס, און הוֹד איז דער פֿוס וואָס טראָגט דעם מַשָּׂא און בלײַבט שטיין אויף זײַן אָרט.

און לויט דעם וועט זיך אָנהייבן צו פֿאַרשטיין דער גילוי פֿון הוֹד ביַים פריערדיקן רבּי. אַז זיַין גאַנצע נְהִיגָה איז אַ גילוי פֿון אַ הָדָר, וואָס לייכט דאַווקא ווען דער גוף איז שוואַך, ווען דער מצב איז אַ מצב פֿון גלות, ווען דער חיצוני'שער מצב איז אַזאַ, וואָס לויט דרך־הטבע וואָלט ער געדאַרפֿט זיַין כּפוּף און מדוכּא. און אַפֿילו אַזוי, אין יענעם זעלבן כּפיפה זעט מען אַ פנימית'דיקע מלכות.

רבּי רַשַ"ב האָט צוגעגרייט אַ צָבָא, ווי עס איז דערקלערט געוווען אויבן. סאָלדאַטן, אויסגעבילדעט אַרויסצוגיין אין קריג מיט נֶצַח, מיטן כּח פֿון אַ גאַנג וואָס דרינגט זיך שטענדיק פֿאָרויס. אָבער ווען דער קריגס־פֿעלד ווערט אַ בית־הָעִנוּיִים, ווען די גזֵרה פֿון דער רעגירונג איז, אַז עס זאָל ניט זיַין קיין ישיבָה, אַז יעדער מִקְוֶה דאַרף מען פֿאַרמאַכן, אַז אַ מלמד פֿון אַ קינד איז אַ פּוֹשֵׁעַ – דאַן דאַרף דער חַיָל לערנען אַ אַנדער מידָה: ניט נאָר צו קעמפֿן, נאָר צו בלײַבן אַ ייִד אויך ווען ער קען זיך ניט רירן, צו שטיין אין קייטן און ווייטער זאָגן "מוֹדֶה אֲנִי". דאָס איז הוֹד.

און דאָס איז די עבודה וואָס האָט זיך אַנטפּלעקט אין דער דמות פֿון פריערדיקן רבּי. פֿון אָנהייב זיַין נְשִׂיאוּת האָט ער געשטאַנען אין שפּיץ פֿון אַ דור אונטערן סאָוועטישן שילטאָן, ווען אַלע כּח־הַמֶּמְשָׁלָה איז צונויפֿגעשטעלט געוואָרן אויף אויסצורײַסן תּוֹרָה און מִצְווֹת. די מוסדות, וואָס זיַין פֿאָטער, רבּי רַשַ"ב, האָט מיט אַזאַ נֶצַח געגרינדעט, זיינען אַרײַנגעשטעלט געוואָרן אונטער אַ אײַזערנעם שטיוול. רבנים זיינען אַרעסטירט געוואָרן, חדרים צוגעמאַכט, מִקְוָאוֹת אָנגעפילט מיט שטיינער, און יעדער השתּדלוּת פֿון קדושה איז באַגעגנט געוואָרן מיט שפּיאָנאַזש, חקירה און אַ Drohung פֿון גלות אָדער טויט.

און אַפֿילו אַזוי, אינעווייניק אין אַלץ דעם, איז דער פריערדיקער רבּי ניט צוריקגעצויגן אין אַ פּרטִיִשע קדושה; לְהֵפֶךְ, ער האָט אויף זיך גענומען דעם גאַנצן מַשָׂא פֿון כלל־יִשְׂרָאֵל אין יענעם לאַנד. ער האָט אָנגעפֿירט מחתרת'דיקע חדרים, סתּר־מִקְוָאוֹת, מחתרת'דיקע ישיבוֹת. חסידים זיינען געשיקט געוואָרן אין ווייטע שטעט צו זיַין שוחטים און מלמדים אין סתּר, צו מסַכּן זיַין אַלץ צוליב אַן אַל"ף־בֵּית פֿון איין קינד אָדער איין טבילה פֿון אַ פֿרוי פֿאַר טָהֳרַת־הַמִּשְׁפָּחָה. דאָס אַליין איז נאָך אין בחינת נֶצַח. אָבער די אוֹפֿן, ווי ער האָט דאָס געטאָן, און דער פּנימיות'דיקער מצב וואָס ער האָט אַנטפּלעקט, איז הוֹד.

וויַיל הוֹד, ווי עס איז געזאָגט געווען אויבן, איז ניט דער ראַש פֿון מלחמה, נאָר די שטילע הוֹדָאָה, אַז קיין שום כּח קען ניט אָנרירן דעם עצם נִשְׁמַת־יִשְׂרָאֵל. דער באַקאַנטער מַאֲמָר פֿון פריערדיקן רבּי אין יענע יאָרן דריקט דאָס אויס: "רַק גּוּפֵינוּ נִתְּנוּ בַּגָּלוּת, וְלֹא נִשְׁמוֹתֵינוּ". און דאָס איז ניט סתּם לשון־עידוד; דאָס איז דער קול פֿון הוֹד: דער גוף איז טאַקע אין קייטן, געשלאָגן, אַרעסטירט, מגולה; און די מידת־הַהוֹד מודה אין דעם מיט אַ גאַנצע הַכָּרָה, אָן קיין הכחָשה. אָבער אין יענער זעלבער הוֹדָאָה גופֿא אַנטפּלעקט זי אַ טיפֿערן אמת – אַז די נֶפֶשׁ הָאֱלוֹקִית, די הוֹדָאָה אין דעם האַרצן פֿון יעדן ייִד, איז גאָר העכער פֿון דער דערגרייכונג פֿון יעדער רעגירונג. דער כּח פֿון הוֹד איז צו זאָגן: איך האָב ניט קיין הענט צו קעמפֿן קעגן זיי; אפשר האָב איך אויך ניט קיין מעגלעכקייט צו לויפֿן. אָבער איך בלײַב אַ ייִד. איך בלײַב אַ מוֹדֶה.

און דאָס זעט מען מיט אַ באַזונדערער קלאָרקייט אין דער מעשה־הַמַּאֲסָר פֿון אים. ווען מען האָט אים אַרעסטירט און אַרײַנגעבראַכט אין די חקירה־צימערן, איז ער באַגעגנט געוואָרן מיט Drohungen, פֿרעגן, ענפֿערס און ענָשים. צווישן אַנדערע האָט מען פֿון אים געפֿאָדערט, ער זאָל ענטפֿערן אין זייער שפּראַך, ער זאָל אונטערוואַרפֿן זיי ניט נאָר זײַן גוף, נאָר אויך זײַן דיבור, זײַן אופֿן־הִתְבַּטְּאוּת. אָבער ער האָט זיך אָפּגעזאָגט צו רעדן רוסיש, און ער האָט געענטפֿערט בלויז אין לשון־הקודש און אין ייִדיש. חיצוניות'דיק קען דאָס אויסזען ווי אַ קליינער פרט פֿון נימוס. פּנימיות'דיק איז דאָס הוֹד. ער מודה, אַז זיי האָבן אַ גשמיות'דיקן כּח; ער שפּילט זיך ניט אָפּ, ווי ווען דאָס וואָלט ניט געווען. אָבער ער מודה ניט אין זייער שפּראַך, אין זייער פּנימיות'דיקער כוונה. ער שטימט ניט צו, אַז די שפּראַך, וואָס האָט אויסגערעדט מַאֲמָרִים פֿון תּוֹרַת־הַחֲסִידוּת, זאָל ווערן אַ כלי פֿאַר זייער תּוֹדָעָה. דאָס איז הוֹדָאָה בפשיטות: ער דערקענט פֿאַר וועמען ער שטייט, און ממילא קען ער ניט דערקענען קיין שום אַנדער שילטאָן.

אָבער הוֹד איז ניט קיין האַרטע גאַאַוואַ; דאָס איז אַ הָדָר אין ביטול. דאָס איז אַ הכנעה, אָבער נאָר צום אייבערשטן. דער גשמיות'דיקער מצב פֿון פריערדיקן רבּי אין יענער תקופה איז געווען אַ גרויסע שוואַכקייט; זײַן גוף, אויך אין פֿריִערדיקע יאָרן, איז ניט געווען שטאַרק. און אונטער מַאֲסָר און עִנּוּיִים איז ער נאָך מער צעבראָכן געוואָרן. אָבער דאַווקא די שוואַכקייט האָט אַנטפּלעקט אַ מלכות'דיקן הָדָר למעלה מן־הטבע. חסידים, וואָס האָבן אים געזען נאָך זײַן באַפֿרײַונג, און שפּעטער אין גלות און בײַ זײַנע אָנקומען אין אַנדערע לענדער, האָבן דערציילט וועגן פּנים חִוְּרוֹת און שוואַכע, און אין אַלעם דעם האָט פֿון זײַנע אויגן געלויכט אַן הָדָר, וואָס האָט ציטערט אויך בײַ דערפֿאַרענע חוֹקְרִים. דאָס איז הוֹד: דער שיינקייט פֿון דער שכינה ווען זי זיצט אין אַפֿער, און כאָטש אַזוי ווערט איר ליכט ניט פֿאַרמינערט.

און פֿון יענעם הוֹד איז זיך אַראָפּגעצויגן אויך אַ הוֹדָאָה אין דעם זין פֿון דאַנקבאַרקייט און שבח. ווײַל אַפֿילו נאָך אַלע ליידן, זיינען די טאָגביכער און בריוו פֿון פריערדיקן רבּי פֿון יענע יאָרן אָנגעפּילט ניט נאָר מיט באַשרײַבונגען פֿון ווייטיק, נאָר אויך מיט שבחים צום אייבערשטן, מיט אַ טיפֿער הַכָּרָה אין דער מסִירַת־נֶפֶש פֿון פּשוט'ע ייִדן, און מיט אַ מילדן עידוד צו צעבראָכענע הערצער. אין זײַנע כתבים שרײַבט ער וועגן נסתר'דיקע מנינים אין קעלער, וועגן ייִדישע מאַמעס וואָס טראָגן וואַסער בײַנאַכט צו אַ סתּר־מִקְוֶה, וועגן עלטערע חסידים וואָס פֿאָרן טעג לאַנג אין שווערע תנאים כּדי צו הערן איין וואָרט חסידות. און ער רעדט וועגן זיי ניט אין מרירקייט, נאָר אין תּמיהה; ער זעט אין זיי אַ לייכטנדיקן שיינקייט. זײַנע אויגן, וואָס זיינען מחונך געוואָרן דורך הוֹד, געפֿינען הָדָר אין דעם אַפֿער פֿון גלות.

און דאָס דריקט זיך אויס אויך אין זײַנע טרערן. ס'זיינען פֿיל מעשיות וועגן זײַן בכי. ער האָט געוויינט ווען ער האָט גערעדט וועגן די ליידן פֿון ייִדן, וועגן די גזֵרות אויף תּוֹרָה, וועגן קינדער וואָס מען רײַסט אָפּ פֿון זייערע עלטערן. און די טרערן זיינען ניט סתּם אַ פּרטִישע התפּעלות; דאָס איז דער הוֹד פֿון אַ נָשִׂיא, וואָס מזדהה איז מיט דער שכינה אין איר צער. און אין יענעם זעלבן מאָמענט גופֿא, אין די זעלבע מינוטן, האָט ער מחזק געווען און מעורר געווען די צעבראָכענע וואָס האָבן געשטאַנען פֿאַר אים. אַ ייִד איז געקומען צו אים אין אַ מצב פֿון גאַנצן ייאוש, נאָך שלאָגן, נאָך פֿאַרלוסט פֿון

פרנסה, אין שרעק פֿאַר זײַן לעבן. דער רבי האָט מיט אים צוזאַמען געוויינט – זיך משתתּף געווען אין זײַן מרירקייט אין גאַנצן מאָס – און פֿון יענע זעלבע טרערן זיינען אַרויסגעקומען ווערטער פֿון עידוד אַזוינע מילדע און Zugleich אַזוינע שטאַרקע, ביז דער מענטש איז אַרויס פֿון אים מיט אַ נײַע הודָאָה, מיט אַ נײַעם פּנימיות'דיקן "יאָ" צו זײַן אַ ייִד אין יענע צייטן.

און דאָס אַלץ קען מען נאָך מסביר זײַן ווי אַ מצומצמת'דיקן הוד: דער הָדָר פֿון גלות אין איין לאַנד, אין איין תּקופה. אָבער הוד, ווען ער איז דער אַכטער אין צאָל פֿון חָכְמָה, ווייזט שוין אויף אַ איכות וואָס איז העכער פֿון אָרט, העכער פֿון די גרענעצן פֿון יענער היסטאָריע. און טאַקע זעט מען, אַז ווען דער פֿריערדיקער רבי איז אויף אַ ניפֿלא'דיגן אופֿן פּדוי געוואָרן און שפּעטער געבראַכט געוואָרן אין אַן אַנדער לאַנד, ערשט קיין ריגע און צום סוף קיין אַמעריקע, האָט זיך דער הוד אַנטפּלעקט אויף אַ נײַעם אופֿן.

ווען ער איז געקומען קיין אַמעריקע, איז די נאַטירלעכע ציפּייה געווען, אַז ער וועט אָנהייבן אָנווענדן די באַקאַנטע רייד "אַמעריקאַ איז אַנדערש", אַז דאָ, אין תּנאים פֿון באַקוועמקייט און גשמיות'דיקן שפע, קען מען ניט פֿאָדערן די זעלבע מדריגות פֿון קדושה. און וואָס איז געווען? אַז גלײַך בײַ זײַן אָנקומען אויף די ברעגן פֿון יענעם לאַנד האָט ער מקדים געווען: "אַמעריקאַ איז ניט אַנדערש". און יענע רייד זיינען ווידער הוד בטהרתו. ער לייקנט ניט אָפּ דעם רוחניות'דיקן חושך פֿון אַמעריקע; ער זעט מיט גאַנצער קלאָרקייט די התבוללות, די בּורות, די לייכטקייט אין מִצְוֹת. אָבער ער דערקענט אַ טיפֿערן אמת: אַז דער עצם־הַיְהוּדִי, די נֶפֶש וואָס איז בעצם אַ מוֹדֶה, איז די זעלבע אין רוסלאַנד און אין אַמעריקע, אונטער רדיפֿה און אונטער חירות. הוד לייכט דאַווקא אין דעם, וואָס ער זאָגט: די תּנאים האָבן זיך געביטן; מיר בייגן דעם קאָפּ פֿאַר דער מציאות פֿון גלות ווי זי איז דאָ; אָבער אין יענער זעלבער הכנעה גופֿא גיבן מיר ניט אָפּ, ניט אַ חוט־השערה, פֿון דער מדריגה פֿון דער נֶפֶש.

און גלײַך האָט ער אָנגעהויבן בויען: שולן, מִקְוָאוֹת, ישיבֿות, מוסדות פֿון חינוך און צניעות, אין אַן סבֿיבֿה וואָס האָט פּראָקלאַמירט אַזאַ זאַך ווי "אוממעגלעך" און "ניט פּאַסיק פֿאַרן אַמעריקאַנער קינד". און דאָס איז ניט דער נֶצַח וואָס קעמפֿט קעגן אַ באַקאַנטן אויבערמיט ניראַנדיקע וואָפֿן; דאָס איז הוד, וואָס זייט אין שטילקייט זוימען אין אַ ערד וואָס זעט אויס שמעמע. אַ מאָל איז זײַן גוף געווען אַזוי צעבראָכן, אַז ער האָט כּמעט ניט געקענט זיך רירן; מען האָט געדאַרפֿט אים טראָגן אויף אַ שטול, זײַן דיבור איז געווען שווער און פּאַמעלעך. און פֿון יענער גופֿישער שבירה גופֿא האָט געלויכט אַ תּבֿיעה און אַן עידוד, וואָס האָבן אַרײַנגעצויגן בחורים און בחורות, בעלי־בתּים און בעלי־בתּיות, אין אַ נײַע הודָאָה: צו נעמען אויף זיך תּוֹרָה און מִצְוֹת אין אַמעריקע מיט אַזאַ נאַטירלעכקייט ווי אין שטעטל. די שולן און מִקְוָאוֹת וואָס זיינען דעמאָלט געבויט געוואָרן, קעגן דעם סטראָם פֿון דער קולטור, זיינען דער הָדָר פֿון הוד, אַרײַנגערitzt אין שטיין און האָלץ.

אויך דאָ אַנטפּלעקן זײַנע כתבים און שיחות פֿון יענע יאָרן יענעם זעלבן פּנימיות'דיקן טון. ער באַשרײַבט, מיט אַ קול וואָס זײַן דיאָ איז געמישט מיט טרערן, די חורבן פֿון די אַלטע תּוֹרָה־צענטערס אין אייראָפּע, די ברענען פֿון ישיבֿות, דעם פֿאַרלוסט פֿון נפֿשות; און Zugleich שרײַבט ער מיט אַ כּמעט קינדליכער אמונה וועגן דעם שײַנקייט וואָס וועט אויפֿשטיין פֿון די יוגנט־בנים פֿון אַמעריקע, וועגן זייער מעגלעכקייט צו ווערן עמודים פֿון תּוֹרָה. ער מינערט ניט אָפּ אין דער אימה; ער קערט ניט אַוועק זײַן בליק פֿון דער אימה. אָבער זײַן הוֹדָאָה צום אייבערשטן איז אַזאַ, אַז ער זעט, אין יענעם זעלבן אָרט פֿון הֶסְתֵּר, די מעגלעכקייט פֿון אַ נאָך טיפֿערן פּנימיות'דיקן גילוי.

און פֿון אַלץ דעם איז מובן, אַז דער הוֹד פֿון פֿריערדיקן רבי איז ניט קיין זייטיקע מידה, קיין קישוט אין סוף־השלשעלע. נאָר ער איז אַ הֶכְרֵחדיקער שלבֿ פֿאַרן גילוי פֿון יְסוֹד. ווײַל יְסוֹד, ווי עס וועט זיך מסבּר ווערן, איז די מידה וואָס פֿאַרבינדט אַלע העכערע אורות מיט דער וועלט, ברענגט זיי אַראָפּ אין אַ דירעקטן קשר מיט יעדן ייִד און מיט דער גאַנצער בריאה. אָבער כּדי אַז אַזאַ קשר זאָל זײַן אמת'דיק, דאַרף ער דערגרייכן ניט נאָר די ערטער פֿון גילוי'דיקן כּח און הצלחה, נאָר אויך די ערטער פֿון גלות, פֿון בושה, פֿון שבירה. ער דאַרף קענען שטיין אין דעם אונטערשטן באָר און פֿון דאָרטן זאָגן "מוֹדֶה אֲנִי".

דערפֿאַר, פֿאַרן נָשִׂיא דְיְסוֹד זאָל קענען זיך אַנטפּלעקן אין דעם זיבעטן דור אלס אַ משפּיע אויף גאַנצן וועלט, דאַרף זײַן אַ נָשִׂיא, אין וועמען לייכט דער אור־הַהוֹד אין שלימותו: איינער וואָס איז דורכגעגאַנגען דורך מַאֲסָר און עִנּוּיִים, דורך גלות און טִלְטוּל, און אינעווייניק אין דעם אַלץ אַנטפּלעקט אַ הָדָר וואָס ברעכט זיך ניט; איינער וואָס האָט געלערנט אַ גאַנצן דור, אַז "רַק גּוּפֵינוּ נִתְּנוּ בַּגָּלוּת וְלֹא נִשְׁמוֹתֵינוּ", און אַז "אַמעריקאַ איז ניט אַנדערש" – הייסט: אַז עס איז ניטאָ קיין ווינקל אין וועלט וואָס איז חוץ־לגבול פֿון הוֹדָאָה צום אייבערשטן.

און דאָס איז דער איבערגאַנג צו בחינת־הַיְסוֹד פֿון דעם זיבעטן דור. ווײַל נאָך דעם וואָס הוֹד האָט געלויכט אין שלימותו אין דער דמות פֿון פֿריערדיקן רבי – נאָך דעם וואָס די מידת־הַהוֹדָאָה און הוֹדָיָה אינעם באָר פֿון גלות איז געוואָרן אַ ירושה פֿון דור – דאַן קען זײַן אַ נָשִׂיא, וועמענס ענין איז צו צונויפֿנעמען אַלע יענע אורות, פֿון חָכְמָה ביז הוֹד, און אַראָפּרינעמען זיי אין איין תְּעָלָה, וואָס דערגרייכט יעדן ייִד אין יעדן אָרט ווו ער איז. און ווי אַזוי דאָס איז, און וואָס איז דער באַזונדערער ענין פֿון יְסוֹד אין דעם זיבעטן דור – דאָס וועט זיך מסבּר ווערן דורך אַ ווײַטערדיקן ביאור.

י

י׳. בְּחִינַת־הַיְסוֹד פֿונעם זיבעטן דור

יְסוֹד, ווי עס איז באַקאַנט, איז די מִדָּה פֿון קשר, הִתְקַשְּׁרוּת; און מען רופט אים "צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם", ווײַל אין אים געפֿינט דער גאַנצער בנין פֿון די עֶלְיוֹנָה סְפִירוֹת אַרויס זײַן נְקוּדַּת־הַיְצִיאָה אין וועלט. אויבן פֿון אים זײַנען דאָ אַ סך אורות, אַ סך גוונים, אַ סך וועגן; חָכְמָה און בִּינָה, דַּעַת און די זעקס מידות, יעדערע אין איר באַזונדערן צורה און טעם. נאָר אַזוי לאַנג ווי ס'איז נאָך ניטאָ קיין יְסוֹד, בלײַבן די אורות ווי אין זייער אייגענער רְשׁוּת; זיי שטייען נאָך ניט אין אַ גלײַכן און מעשׂידיקן שײַכות מיט אַ תַּחְתּוֹן־המוחש, מיט אַ באַשטימטן אָרט, אַ באַשטימטן מענטש, אַ באַשטימטן מאָמענט אין צײַט. יְסוֹד איז דער אֵבֶר וואָס מאַכט פֿון אַ כְּלָלִישן אור אַ פְּרָטִישן קשר, ער נעמט וואָס איז "פֿאַר אַלע" און מאַכט עס "פֿאַר דיר".

און צוליב דעם זײַנען אין יְסוֹד צוויי ענינים צוזאַמען: פֿון איין זײַט איז ער מַשְׁפִּיעַ, ווײַל ער פֿאַרשפּאַרט און צײַט אַראָפּ; און פֿון דער צווייטער זײַט איז ער מְקַבֵּל, ווײַל כּדי צו קענען פֿאַרבינדן, דאַרף ער קודם מקבל זײַן – אַלע אורות וואָס זײַנען אויבן פֿון אים, און אויך די פְּרָטִיוּת פֿון דעם מקבל וואָס איז אונטן פֿון אים. ער שפּירט דורך דעם גאַנצן שלשלת פֿון חָכְמָה ביז הוֹד, און ער שפּירט אויך דעם מצב פֿון תַּחְתּוֹן; און פֿון דער צווייטער־זײַטיקער רְגִישׁוּת שאַפֿט ער אַ קשר, אַ לעבעדיקן שטראַל וואָס פֿאַרבינדט זיי.

און לויט דעם קאָנען מיר אָנהייבן צו פֿאַרשטיין דעם באַזונדערן ענין פֿון נְשִׂיא־הדור פֿונעם זיבעטן דור. ווײַל אין דער שעה ווען ער האָט אָנגענומען אויף זיך די הנהגה פֿונעם דור, האָט ער גלײַך באַשטימט די זהות פֿונעם דור: "מיר זײַנען דער זיבעטער דור zum בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, און אַלע זיבעטער זײַנען חביב". און ער האָט מסבּר געווען, אַז תַּכְלִית־הַשְּׁבִיעִי איז ניט צו אָנהייבן אַ נײַע התחלה, נאָר אַראָפּרינעמען אין מעשׂה און אין אַ ממשותדיקן אָרט וואָס דער ערשטער האָט שוין אָנגעהויבן. און ווי מיר טרעפֿן בײַם זיבעטן פֿון די אָבות, מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אַז די שְׁכִינָה, וואָס איז אַרויפֿגעשטיגן דורך די חטאים פֿון די דורות, איז דורך אים ווידער אַראָפּגעבראַכט געוואָרן צו ווױנען אין דעם תַּחְתּוֹן־וועלט, אַזוי אויך איז אויפֿן זיבעטן zum בַּעַל־שֵׁם־טוֹב אַראָפּגעלייגט געוואָרן צו פֿאַרענדיקן די המשכה פֿון אֱלוֹקוּת אין תַּחְתּוֹנִים.

די הגדרה אַליין איז אַ תְּאוּר פֿון יְסוֹד. ווײַל יְסוֹד איז ניט דער אָנהייב פֿונעם תַּהֲלִיךְ, נאָר די נְקוּדָּה, אין וועלכער דער גאַנצער תַּהֲלִיךְ ווערט מעשׂי און מוחש. אַלץ וואָס איז נתגלֶה געוואָרן דורך די ערשטע נְשִׂיאִים – די חָכְמָה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, די בִּינָה פֿונעם מַגִּיד, דער דַּעַת פֿונעם אַדְמוֹ"ר הזקן, דער חֶסֶד פֿונעם אַדְמוֹ"ר האמצעי, די גְּבוּרָה פֿונעם צֶמַח צֶדֶק, די תִּפְאֶרֶת פֿונעם רבִּי מַהֲרַ"ש, דער נֶצַח פֿונעם רבִּי רַשַּׁ"ב, און דער הוֹד פֿונעם פריערדיקן רבִּי – דאַרף זיך איצט צונויפֿזאַמלען און אויסגעשפּאַרט ווערן אַזוי, אַז "אַ פּשוטער ייִד אין אַ ווינקל פֿון וועלט", אין זיינע טעגלעכע לעבנס־פירונגען, מיט זײַן טיש און זײַן שטול, מיט זײַן שפּראַך און זײַן צײַטונג, זאָל שטיין אין אַ גלײַכן קשר און לעבן מיט דעם אור. דאָס איז די עבודה פֿונעם זיבעטן דור; דאָס איז יְסוֹד.

און לויט דעם זעען מיר, אַז די הנהגה פֿונעם זיבעטן דור איז, אין ערשטן און אין ערשטער, אויסגעצייכנט דורך אַ פּשוטן קשר: אַ קשר מיט אַלע סאָרטן ייִדן, אין אַלע ערטער, אין אַלע מצבים, און אַ קשר פֿון יעדן פּרט און פּרט פֿון דעם תּחתּון־וועלט מיט דער כּוונה פֿון דירה בתּחתּונים. די סיחות און די כּללישע מאמרים זײַנען איין זײַט אין דעם; נאָר דערנאָך קומט דער ניפּלאיער ענין פֿון יחוד, די פּרטישע פּגישה, אין וועלכער דער נשׂיא, וועמענס ענין איז יסוד, כּביכול בוקט זיך אַראָפּ פֿון די העכסטע הויכן און גייט אַרײַן אין אַ גלײַכן קשר מיט אַ נפֿש פּרטית. טויזנטער און טויזנטער זײַנען דורכגעגאַנגען דורך יענעם שמאָלן פּתח; יעדער און יעדער איז געקומען מיט זײַן באַזונדערן מעשׂה, זיינע פֿראַגן, זיינע ווונדן, זיינע האָפֿענונגען. און פֿון יעדן איינעם האָט דער רבי מקבל געווען; ער האָט געהערט, געפֿרעגט, זיך אַרײַנגעטאָן אין די פּרטים. און דאַן, פֿון דעם מאגר פֿון אַלע עליונה ספֿירות וואָס זײַנען אין אים מגולם געווען, האָט ער אַרויסגענומען דאָס פּינקטלעכע וואָרט, די פּינקטלעכע הוראה, די פּינקטלעכע ברכה, וואָס זאָל זײַן אַ בריק צווישן יענער נפֿש און איר מקור.

און אין דעם דערקענט מען יסוד אין זײַן שלימות: אַז ער איז ניט נאָר די כּוח צו משפּיע זײַן און אַרויסצופֿירן, נאָר אויך די כּוח צו הערן און זיך אָפּצורירן, צו זײַן אַ מקבל פֿון דעם מצב פֿון מקבל, כּדי אַז די המשכה זאָל ניט זײַן מפֿשט און כּללי, נאָר אָפּגעמאָסן און פּינקטלעך. און יענער פּינקטלעכקייט – דיוק – איז ניט נאָר געווען אין דעם תּוכן פֿון עצה, נאָר אין יעדן פּרט: אַ שורה אין פּנים, אַ טאָג אין אַ בריוו, אַ טויש אין לוז, אַ דיקייט אין לשון; אַלץ איז אָפּגעוואָגן און אויסגעשטעלט געוואָרן מיטן פּינקטלעכקייט פֿון אַ אינזשעניר וואָס צייכנט אַ פּלאַן. ווײַל טאַקע, אין די ניגלדיקע לעבן־ענינים פֿונעם רבי, זײַן הכשרה און הינטערגרונט אין די מדעים המדויקים, אין אינזשעניריע און סטרוקטור, זײַנען ניט געווען קיין זאַך טפל. זיי האָבן געדינט אלס כּלים, אלס לבוש, פֿאַרן פּנימיותדיקן יסוד. יענער זעלבער שכל, וואָס האָט געקענט אויסמאַפּן קרײַזן און סיסטעמען אין גשמיותדיקן וועלט, איז איצט אומגעווענדט געוואָרן צו אָרדענען און פֿאַרבינדן די קרײַזן פֿון רוחניות, צו בויען אַ בנין־עולם, אין וועלכן יעדער טייל האָט זײַן אָרט און יעדער שורה פֿירט פֿון דעם העכסטן מקור אַראָפּ ביז צום נידעריגסטן יישום.

און פֿון יענעם פּנימיותדיקן יסוד איז אַרויסגעצויגן געוואָרן די אינסטיטוציע, וואָס דריקט אפשר מער ווי אַלע אַנדערע אויס די מדה פֿון קשר: די וועלט־רשת פֿון שלוחים. ווײַל פֿריִער איז דער אור פֿון חסידות שוין אַרויסגעגאַנגען פֿון ליובאַוויטש אין אַ סך שטעט און לענדער, דורך רבנים, משפּיעים און חסידים וואָס האָבן געפֿאָרן אָדער זיך באַזעצט אין אַנדערע ערטער. נאָר דאָ איז נתגלה געוואָרן אַ נײַער סדר: אַז יעדער אָרט אויף דער ערד, לויט דער מעגלעכקייט, זאָל האָבן אַ קבוע׳דיקע נקודת־קשר, אַ בית־חב"ד, אַ שליח, אַ שלוחה, וואָס שטייען אין תּמידיקן קשר מיטן נשׂיא און פֿון זיי אַרויס פֿאַרבינדן זיי זייער אָרט, זייער גאַס, זייער פֿליגער־פֿעלד, זייער קעמפּוס, זייער מאַרק, מיט דער גאַנצער שלשלת פֿון ספֿירות.

און דאָס איז ניט סתּם אַ פּשוטע שליחות פֿון געשיקט־ווערנדיקע שלוחים; נאָר דאָס איז די התגלות פֿון יְסוֹד אלס אַ וועלטלעכן אֵבֶר: איין גוף מיט אַ סך נערוון, אַז יעדער עק פֿון די עקוויות איז גלײַך פֿאַרבונדן מיטן מוח און מיטן האַרץ. אַ ייִד אין אַלאַסקאַ, אין קאַטמאַנדו, אין קאַסאַבלאַנקאַ, אין אַ קליינער שטאָט פֿון אַ פרעמדער לאַנד, גייט אַרײַן אין אַ קליין הויז, וואָס האָט אַ מזוזה אויפֿן טיר־פּאָסט, זיצט בײַ אַ טיש, לייגט אָן תּפֿלין אָדער לייַכט אָן שבת־ליכט, און דורך דעם מעשׂה פֿאַרבינדט ער זיך מיטן לעבעדיקן פּרְצוּף, וואָס האָט אָנגעהויבן אין די וועלדער פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב און גייט איצט דורך דעם יְסוֹד אַראָפּ ביז אין זײַן אייגענער האַנט. דער שליח איז ניט סתּם אַ זעלבסט־שטענדיקער מנהיג; ער איז אַ צינאָר פֿון יְסוֹד, זײַן גאַנצע מהות איז באַשטימט דורך דעם, אַז ער איז אַ מעבר, "אַ צינאָר וואָס האלט ניט קיין טובה פֿאַר זיך", וואָס ברענגט שפע צו אַנדערע.

און דאָס מַפְלִיאָדיקע איז, אַז דער קשר איז ניט נאָר געאָגראַפֿיש, נאָר אויך צײַטליך און קולטורעל. דער רבּי האָט ניט געזאָגט, אַז נאָר ייִדן וואָס זײַנען שוין נאָענט, דאַרפֿן זיך מקשר זײַן; נאָר ער האָט אונטערגעשטראָכן, אַז יעדער ייִד, אין וועלכן מצב ער זאָל ניט זײַן, קען און איז מחויב צו זײַן אַ "מַדְלִיק נֵרוֹת". און דער באַגריף אַליין פֿון "מַדְלִיק נֵרוֹת" איז אַ לשון פֿון יְסוֹד: דער נר איז שוין דאָ, דאָס שמן געפֿינט זיך שוין; וואָס פעלט, איז נאָר די נְקוּדַּת־קשר, אַ קליינע לֶהָבָה וואָס מאַכט אַ בריק צווישן פֿײַער און פתילה. צו יעדן ייִד האָט ער געזאָגט: דו ביסט יענע נְקוּדָּה. ס'איז ניט גענוג, אַז דו אַליין זאָלסט זײַן מקושר; דו דאַרפֿסט זײַן אַ מקשר, אַ קליינער יְסוֹד, אַ מַשְׁפִּיעַ צו אַנדערע. און אַזוי ווערט די מִדָּה פֿון יְסוֹד ניט באַגרעניצט בלויז אין נָשִׂיא אַליין, נאָר זי ווערט אַרײַנגעקריצט אין גאַנצן דור אלס כְּלָלוּת: אַ דור, וועמענס עבודה איז צו פֿאַרבינדן, יעדער איינער אין זײַן אָרט.

און לויט דעם ברייט פֿון יענעם יְסוֹד, וואָס ווייסט ניט פֿון קיין גרענעצן, האָט דער רבּי אַרײַנגעצויגן אויך די כֵּלִים פֿונעם וועלט אַליין אין דער עבודה פֿון קשר. ווען אין די פֿריִערדיקע דורות האָט מען געדאַרפֿט זיך אָפּקעמפֿן מיט רעגירונגען און געזעלשאַפֿטן־היפוך, כּדי סתּם צו קענען היטן די תּוֹרָה, דאַן אין זיבעטן דור זײַנען געגעבן געוואָרן טעקנאָלאָגיעס, וואָס פֿאַרבינדן יבשת מיט יבשת אין מינוטן. און דער רבּי, וועמענס ענין איז יְסוֹד, האָט זיי באַלד געכאַפּט אלס כֵּלִים צו קדושה: ראַדיאָ, טעלעפֿאָן־פֿאַרבינדונגען, הקלטות, און שפּעטער ווידעאָ און לווין; אַלץ איז גענוצט געוואָרן צו ממשיך זײַן אַ התעוררותדיקע התערבות פֿון התעוררות, ניגון, שיחה, צו ייִדן אין ווײַטע לענדער. ווײַל אויב דער תַּחְתּוֹן אַנטוויקלט כּלי־קשר, איז דאָס אַ סימן, אַז אויבן איז דאָ אַ נײַע התגלות פֿון יְסוֹד, וואָס זוכט אַ התבטאות; און די עבודה איז, צו ניצן די כֵּלִים ניט אלס תַּכְלִית פֿאַר זיך, נאָר אלס חוטי־חשמל צו אֱלוֹקוּת.

און דאָס איז אויך דער פנימיותדיקער פּירוש אין זײַנע תּדירדיקע סִיחוֹת וועגן דירה בתַּחְתּוֹנִים. פֿון זײַט פֿון די פֿריִערדיקע סְפִירוֹת ליגט דער דגש אַ מאָל אויף אַליה: אַנטפּלעקן די נְקוּדַּת־הַחָכְמָה, מַרחיב זײַן אין בִּינָה, מקבע זײַן אין דַּעַת, ליב האָבן און מורא האָבן, זיך באַגרעניצן, שײנערן, קעמפֿן, זיך אָפּהאַלטן. נאָר יְסוֹד רעדט אין אַן אַנדער לשון: ניט נאָר וויפֿל הויך דו קענסט אַרויפֿגיין, נאָר וויפֿל נידעריק דו קענסט אַראָפּרינעמען; צי אַ קיך, אַ פֿאַבריק, אַן אָפיס, אַ

קאָמפּיוטער, אַ שנעל־שאָסע, קאָנען זײַן אַ אָרט, ווו די שְׁכִינָה זאָל דאָרטן ווינען אין אַ האַרציקער דערקענונג? די חוזרדיקע רופֿ, אַז יעדער ייִד דאַרף מאַכן דעם אָרט, ווו ער שטייט, צו אַ דירה פֿאַרן אייבערשטן, איז דער קול פֿון יְסוֹד, וואָס רועט ניט, ביז אויך די נידעריגסטע נְקוּדָה זאָל זײַן פֿאַרבונדן.

און דערפֿאַר, צוזאַמען מיט דער גאַנצער עבודה פֿון קשר, איז אויך געווען אַ שטענדיק וואַקסנדיקער דגש אויף גאולה. ווײַל אין סֵדֶר־הַסְפִירוֹת שטייט יְסוֹד גלייַך אויבן פֿון מַלְכוּת; זײַן גאַנצע תַּכְלִית איז אַרײַנצוגעיסן אין מַלְכוּת, כּדי זי זאָל זײַן מַלְכוּת, גילוי. און אַזוי אויך אין זיבעטן דור: פֿון אָנהייב האָט דער רבּי מוצהר געווען, אַז אונדזער דור איז דער לעצטער דור פֿון גלות און דער ערשטער פֿון גאולה, און אין די לעצטע יאָרן איז דאָס געוואָרן אַ באַזונדערער און תּמידדיקער ענין: אַז די גאולה איז נאָענט, אַז "כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין", אַז די עבודה איצט איז צו עפֿענען די אויגן, צו לעבן מיט משיח, צו ברענגען די צוקונפֿט אין הווה דורך מעשׂים ממשיים.

און דאָ איז דאָ אַ גרויסער פֶּלֶא. פֿון איין זײַט האָט דער רבּי געלערנט, אַז די גאולה איז אַ גאַנצע מתּנה פֿון אויבן, תּלוי אין רצון־השם, אין התגלות־הַמַּלְכוּת. און פֿון דער צווייטער זײַט האָט ער אונטערגעשטראָכן, אַ מאָל נאָך אַ מאָל, אַז דער ענין הענגט אָן אין אונדזערע מעשׂים און עבודה; אַז נאָך איין מצווה, נאָך איין מעשׂה־חסד, נאָך איין ליכטל, קען איבערוואַגן די וואָג. אויך דאָס איז יְסוֹד: דאָס איז דער אָרט, ווו אויבן און אונטן טרעפֿן זיך, ווו אַ גזירה פֿון הימל איז פֿאַרבונדן מיטן מעשׂה פֿון מענטש, ווו דער עֶלְיוֹנער רצון בײַט זיך צו פֿאַרבינדן מיטן פּשוטן מעשׂה פֿון אַ ייִד אין דעם וועלט.

און פֿון אַלץ דעם איז קלאָר, אַז די בחינת־הַיְסוֹד פֿונעם זיבעטן דור איז ניט קיין פּרטדיקע מִדָּה פֿון אַ יחיד־נָשִׂיא, נאָר אַ מציאות פֿון גאַנצן וועלט: אַ דור, וואָס עס איז אים געגעבן געוואָרן די מעגלעכקייט און די מחויבוּת צו זײַן דער דור־הַמְקַשֵּׁר, אין וועלכן די מעיינות פֿון אַלע פֿריִערדיקע סְפִירוֹת זײַנען שוין דורכגעבראָכן אַרויס, אין וועלכן די כֵּלִים פֿונעם וועלט זײַנען שוין צוגעפּאַסט צו טראָגן אֱלֹוקוּת, אין וועלכן יעדער ייִד איז שוין צונויפֿגעוואָבען מיט זײַן חבֿר דורך רשתות פֿון תּוֹרָה און מצוות.

נאָר דאַווקא דאָס ברענגט אַרויס אַ נײַע שאלה. אויב יְסוֹד האָט שוין אין אַזאַ מאָס מקוים געווען זײַן תַּפְקִיד – אויב די אורות פֿון חָכְמָה ביז הוֹד זײַנען שוין אַראָפּגעצויגן געוואָרן אין די ווײַטסטע ערטער, אויב די טעקנאָלאָגיעס פֿונעם וועלט זײַנען שוין געניצט געוואָרן צו קדושה, אויב דער רבּי האָט שוין איבערגעגעבן כּוח צו יעדן ייִד צו זײַן אַ "מַדְלִיק נֵרוֹת" – וואָס בלײַבט דאַן איבער פֿאַר מַלְכוּת? וואָס איז דער ענין פֿון מַלְכוּת אין אַזאַ מציאות, און אין וואָס אונטערשיידט זי זיך פֿון יְסוֹד? און נאָך מער: ווײַל אין אונדזער מצב איז יְסוֹד שוין אידענטיפֿיצירט מיטן זיבעטן דור, ווי קאָנען מיר דאַן רעדן וועגן נאָך אַ שריט, וועגן "שמיני", וועגן התגלות־הַמַּלְכוּת און משיח, אָן חלילה צוצולייגן עפּעס וואָס וואָלט געווען חוץ־לְשַׁלְשֶׁלֶת־הַנְּשִׂיאִים פֿון אונדז?

צו פֿאַרשטיין דאָס, דאַרף מען זיך איצט קערן צום ענין פֿון מַלְכוּת אַליין, צו איר טיפֿסטער מהות אין תּוֹרַת־הקבלה און תּוֹרַת־החסידות, און ווי מַלְכוּת, כאָטש זי נעמט אָן אַלץ פֿון יְסוֹד, איז דאָך אַ נײַע מציאות, אַ נײַע אופֿן־הֲוָיָה – מַלְכוּת, דיבור, גילוי – וואָס ווערט ניט צאַמענגעצויגן צו זײַן נאָר דער צינאָר פֿונעם פֿרײַערדיקן. און דורך דעם וועט מען אויך פֿאַרשטיין, וואָס מיינט אין דער מעשׂה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב און זיינע יורשים, אַז די מַלְכוּת דמשיח וועט זיך אַנטפּלעקן אלס דער כֶּתֶר און די הַשְׁלָמָה פֿון גאַנצן פַּרְצוּף כולו.

יא

עִנְיָן הַמַּלְכוּת איז, לכאורה, אַ פּאַראַדאָקסאַל׳ער ענין. פֿון איין זײַט, אין אַלע כִּתְבֵי־הקבלה און החסידות ווערט זי דיפֿינירט אלס "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם" – אַז זי האָט גאָרנישט אייגענס, זי האָט קיין אייגענעם אור ניט, קיין אייגענע השפּעה ניט, קיין תּוכן וואָס הייבט זיך אָן פֿון איר אַליין ניט. אַלץ וואָס זי האָט – נעמט זי אַרײַן פֿון די ספֿירות וואָס גייען איר פֿאָרויס, און בפֿרט פֿון יְסוֹד, וואָס ער איז דער מַשפּיע צו מַלְכוּת. און דאַווקא צוליב דעם איז די מַלְכוּת די נידעריקסטע פֿון אַלע מידות, די ווייטסטע פֿון מקור, די מערסטע געגעבן צו הֶסְתֵּר און צו דער מִתעַרְבְבוּת פֿון קעגנזועצלעכע כוחות.

אָבער פֿון אַנדערער זײַט, די זעלבע מַלְכוּת אַליין הייסט "מֶלֶךְ", "מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים", די מידה פֿון מַלְכוּת אַליין; און אין דעם זעלבן נוסח איז זי די מַלְכוּת וואָס הערשט איבער אַלץ, וואָס באַשטימט די מציאות פֿון אַלע עולמות. ווײַל "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם" – און נאָר ווען ס׳איז דאָ אַן "עם", אַ ריבוי באַזונדערע נבראים וואָס פֿילן זיך אַליין אלס אַ יֵשׁ, דאַן קען זיך אַנטפּלעקן דער ענין פֿון מַלְכוּת. און עס קומט אַרויס, אַז די נידעריקסטע מידה און די גרעסטע מקַבֵּל – איז דאַווקא דער אָרט פֿון דער ממשלה און גילוי פֿון אַלץ וואָס איז העכער פֿון איר.

און מען דאַרף פֿאַרשטיין: וואָס איז דער טֶבַע פֿון דער מַלְכוּת, אַז זי איז אין איין מאָל גאַנצע עניות און גאַנצע מלכות; פֿאַרוואָס ווערט דאַווקא אויף איר געזאָגט "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם", און ווי אַזוי דערקלערט דאָס איר באַזונדערן אונטערשייד פֿון יְסוֹד, וואָס גייט איר פֿאָרויס?

און דער ביאור אין דעם: אַלע ספֿירות ביז יְסוֹד בלײַבן נאָך, אויף אַ סאָרט אָדער אַנדערן, אויף דער זײַט פֿון מַשפּיע. אויך די מידות וואָס נעמט מען אַראָפּ צו בריאת־העולמות – חסד, גבורה וכו׳ – זענען נאָך אַלץ אין דעם ענין פֿון דער באַגרענעצונג ווי אַזוי דער אור־אֱלֹקי פֿאַרנעמט זיך מיט זיך אַליין: אַהבה, יראה, תּפארת, נצח, הוד, יְסוֹד. דאָס זענען צורות־תּוֹדָעָה, מידות אין דער התגלות פֿון דער עצמות־האלקות. און יְסוֹד, כאָטש ער נייגט שוין צו דער זײַט פֿון מקַבֵּל און נעמט אין חשבון די פּרטים פֿון מקַבֵּל, איז דאָך אין זײַן עצם־מהות אַ כּוח־הַשפּעה, דער פּנימי׳שער קשר פֿון מַשפּיע מיט מקַבֵּל.

מַלְכוּת, לְעוּמַת־זה, איז די ערשטע נקודה, ווּ דער בליק איז שוין בכלל ניט אויף מַשפּיע, נאָר אויף די מקַבְּלים, אויף די עולמות ווי זיי שטייען אין זייער אייגענער מורגש'ער מציאות. דערפֿאַר, אין באַציִונג צו די ספֿירות העכער איר, איז מַלְכוּת טאַקע "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם"; זי איז ריינע קבלה, ליידיקייט פֿון אייגענעם אור כּדי צו קענען מקַבּל זייַן און אָפּשפּיגלען פֿינקטלעך וואָס מען גיט אַראָפּ פֿון אויבן. אָבער אין באַציִונג צו די עולמות אונטן, ווערט דאַווקא די קבלה אַ ממשלה מוחלטת, ווייַל אַלץ וואָס זיי טרעפֿן פֿון אלקות – איז בלויז וואָס איז שוין דורכגעגאַנגען דורך מַלְכוּת. מַלְכוּת איז די "פּנים" פֿון אלקות כלפּי די עולמות.

און דערפֿאַר הייסט מַלְכוּת אין קבלה "דיבור". ווייַל דיבור, אין זייַן טבֿע, האָט קיין אייגענעם תּוכן ניט; ער דריקט בלויז אויס וואָס דער שכל און דאָס האַרץ האָבן שוין באַגריפֿן און דערפֿילט. און כאָטש אַזוי, אין עניני־ההתייחסות מיט אַ צווייטן – איז דיבור אַלץ. אָן דיבור בלייַבט אַלע חכמה, די הרגשים און באַשלוסן אין דער נֶפֶש נעול אין איר; און דורך דיבור ווערן זיי אַ מציאות פֿאַר דעם אַנדערן, זיי פֿאַרמען באַציִונגען, בריתות, עמים. און אַזוי אויך למעלה: מַלְכוּת אלס דיבור־אֱלֹקי איז דער דיבור, דורך וועלכן "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ", די באַגרענעצונג, אין וועלכער אַלע פֿריִערדיקע ספֿירות גייען אַרייַן אין דעם פֿעלד פֿון דער ממשות'דיקער מציאות פֿון די עולמות.

און פֿון דעם קאָנען מיר אָנהייבן צו פֿאַרשטיין דעם פּנימי'סטן נויטווענדיקייט אין מַלְכוּת נאָך יְסוֹד, אַפֿילו ווען יְסוֹד האָט שוין, אויף דעם שליימעסדיקסטן אופֿן, מקיים געווען זייַן תּפקיד אין קשר. ווייַל יְסוֹד, ווי עס איז שוין מבואר געווען, פֿאַרבינדט מַשפּיע און מַקבֵּל אין אַ פּנימי'שן, פֿאַרבאָרגענעם קשר, ווי אַ פּנימי'שער צינאָר, דורך וועלכן די עליי'דיקע אורות קומען אַראָפּ אין יעדן אָרט, מענטש און פּרטימדיקן מצב. אָבער דאָס אַלץ בלייַבט, כּאילו, אין בחינת אַ פּנימי'שער קשר, באַקאַנט צו יענע וואָס זענען מקושר, מורגש ביי יענע וואָס גייען אַרייַן אין צינאָר. דער עולם אלס עולם, דער "עם" אין זייַן אייגענער תּוֹדָעָה, קען נאָך אַלץ פֿילן זיך אלס באַזונדער, אלס אַ זאַמלונג יחידים, אין וועלכע אלקות איז דאָ דורך באַזונדערע נקודות פֿון מגע, אָבער ניט אלס די מלכות'דיקע מציאות פֿון זייער אייגענעם קיום.

מַלְכוּת, לְעוּמַת־זה, איז ווען וואָס ס'איז אַריבערגעפֿלאָסן דורך יְסוֹד ווערט די גילוי'טע, נויטווענדיקע, פּומבית'ע פּנים פֿון דער מציאות. ווי דיבור נעמט אַרויס די נסתר'ע מחשבה און שטעלט זי אַרויף אין אַ גילוי־וועלט, וואָס גאַנצע וועלט קען הערן, אַזוי נעמט מַלְכוּת דעם פּנימי'סטן קשר פֿון יְסוֹד און גיט אים אַרויס אלס מַלְכוּת ה' אין וועלט: די קלאָרע הכּרה, אַז "ה' מָלָךְ, ה' מָלַךְ, ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד", אַז ס'איז ניטאָ קיין אָרט, קיין רגע, קיין בריאה חוץ זייַן מלכות.

און דאָס איז דער פּנימי'סטער תּוכן פֿון וואָס מ'רופֿט אין תּורת־החסידות "גאולה". ווייַל גולה איז ניט נאָר דער גשמיות'דיקער פּיזור פֿון ישראל, און ניט נאָר דער הֶסְתֵּר פֿון ניסים, נאָר זי איז דער הֶסְתֵּר אויף מַלְכוּת ה'. דער עולם זעט אויס ווי הפקר, געהערשט דורך מקרה, טבֿע, און מענטשלעכע כּוחות. אַפֿילו ווען ס'איז דאָ יחידים פֿון טיפֿן קשר – צדיקים, תּלמידי־חכמים, עובדי ה' – איז מַלְכוּת ה' אויף דעם "עם", אויף דעם ציבור'ישן מרחבֿ פֿון מענטשלעכן לעבן,

ניט זעה. דערפֿאַר איז גאולה, אין איר דיפֿיניציע, דער גילוי פֿון מַלְכוּת ה׳ אין וועלט, אַז די זעלבע מציאות אַליין, וואָס ביז אַהער האָט זיך דערלעבט אלס באַזונדערע, וועט זי אַליין דערקענען און מקַבל זײַן אויף זיך עול מלכות־שמים. "וְהָיָה ה׳ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד".

און לויט דעם קאָנען מיר אָנהייבן צו פֿאַרשטיין דעם אונטערשטרײַך פֿון רבינו אין אַ סך שיחות, אַז אונדזער דור איז דער דור־השביעי, אַז "כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁל הָעֲבוֹדָה נִגְמְרוּ", און אַז אַלץ וואָס איז איבערגעבליבן איז בלויז דער ענין פֿון קבלת־מלכותו בפועל. ווײַל ווען בחינת־היְסוֹד פֿון דעם דור־השביעי האָט שוין אַראָפּגעצויגן די אורות פֿון אַלע פֿריִערדיקע ספֿירות אַרײַן ביז אין די נידעריקסטע מקומות, ווען די צינורות זענען שוין דאָ, ווען די מעיינות זענען שוין "חוּצָה" – דאַן איז די איבעריקע עבודה ניט צו שאַפֿן נײַע קשרים, נאָר צו מקַבל זײַן און מגלה זײַן די מַלְכוּת, וואָס איז שוין נוכח אינעווייניק אין יענע קשרים.

און פֿון דעם ווערט אויך פֿאַרשטאַנען יענע מופֿת׳דיקע אויסדרוקן, "הִנֵּה הִנֵּה מָשִׁיחַ בָּא", דער אונטערשטרײַך, אַז מציאות־משיח און גאולה זענען שוין "אין אַ מצבֿ פֿון יֵשׁ", אַז וואָס ס׳פֿעלט, איז ניט די השפּעה פֿון אויבן, נאָר דער גילוי אין מַלְכוּת, אין דעם "עם", אין דיבור און אין דעת פֿון וועלט. אין אַנדערע ווערטער: יְסוֹד האָט שוין געטאָן זײַן פּעולה אויף אַ ניפֿלאָין אופֿן; וואָס מ׳דאַרף איצט איז דער איבערגאַנג פֿון יְסוֹד צו מַלְכוּת, פֿון פּנימי־ישן קשר צו אַ גילוי־טע מלכות.

אָבער אין דעם פּונקט שטעלט זיך ווידער אַ נײַע קשיא אויף. אויב מַלְכוּת איז דער גילוי פֿון מַלְכוּת ה׳ אין וועלט, און אונדזער דור, דער דור־השביעי, איז דער יְסוֹד־הדור, וואָס גרייט צו און שטופּט צו דעם גילוי – וואָס איז דאַן די מוחש׳דיק־מענטשלעכע פֿאָרעם פֿון אַזאַ מַלְכוּת? ווײַל אַלע אונדזער רעדן ביז אַהער איז געווען אינעווייניק דעם סֵדֶר־הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת ווי ער גילט זיך אין פַּרְצוּף־הנשׂיאים; מיר האָבן גערעדט וועגן חכמה, בינה וכו׳ ווי זיי גילן זיך דורך באַזונדערע נשׂיאים פֿון ישׂראל. ווי אַזוי וועלן מיר דאַן באַשרײַבן די מַלְכוּת אין דער זעלבער שלשלת?

און אויף דעם דאַרף מען צוריקקערן צו די קלאָרע ווערטער פֿון חז"ל און הרמב"ם, אַז משיח איז אַ מלך־בני־אדם, אַ מלך בשר־ודם פֿון בית־דוד, גרויס אין תּורה און מצוות, וואָס פֿירט ישׂראל, פֿירט מלחמות־ה׳, זאַמלט ציפּויי ישׂראל, בויט דעם בית־המקדש, און דורך אים ווערט אַנטפּלעקט מַלְכוּת ה׳ אין וועלט. פֿון איין זײַט איז זײַן גאַנצע ענין מַלְכוּת ה׳; ער איז בכלל ניט קיין זעלבסטשטענדיקער מלך, נאָר אַ מרכּבה צו אַלוקית׳ע מלכות. און פֿון אַנדערער זײַט איז ער ניט קיין מופֿשט׳ע ספֿירה, נאָר אַ מוחש׳דיקער נשׂיא, אַ מענטשלעכער "מלך", אין וועלכן ספֿירת־המַלְכוּת גילט זיך און ווערט מגושם.

און דערפֿאַר מוזן מיר זאָגן, אַז ווען מיר רעדן וועגן מַלְכוּת אלס השְׁלָמָה פֿון פַּרְצוּף־הנשׂיאים, מיינט דאָס ניט, חלילה, אַז מיר לייגן צו אַ עלפֿטן פּנים העכער צען, נאָר אַז מיר באַשרײַבן דעם מצבֿ, אין וועלכן די צען שליימעסדיקע – פֿון חכמה ביז יְסוֹד, ווי זיי האָבן זיך אַנטפּלעקט פֿון בעל־שֵׁם־טובֿ ביז דעם דור־השביעי – שטייען אין אַ צורה פֿון מַלְכוּת: אלס גילוי־טע מלכות, אלס אָנערקענטע און אַנטפּלעקטע הנהגה פֿון משיח איבער ישראל, און דורך ישראל איבער גאַנצן עולם.

אָדער, אין אַנדערע לשון: מַלְכוּת דאָ מיינט ניט נאָך אַ ספֿירה וואָס לייגט זיך צו אויף יְסוֹד, נאָר דער גילוי פֿון דער זעלבער מציאות פֿון יְסוֹד אלס מַלְכוּת. אַלץ וואָס יְסוֹד האָט צונויפֿגעקליבן, פֿאַרבונדן און אַריבערגעפֿירט – ווערט, אין מַלְכוּת, די גילוי־טע מלכות פֿון אַ מענטשלעכן "מלך", וואָס איז "כָּל הַמִּדּוֹת כֻּלָּם", אין וועלכן אַלע אורות פֿון די פֿריִערדיקע רביים לייכטן אויף אַ גילוי־טן אופֿן, און זײַן מלכות איז גאולה.

אָבער אויך דאָס לאָזט אונדז איבער מיט נאָך אַ הֶכְרֵח. אויב משיח איז אַ מלך פֿון בית־דוד, אַ צדיק בשר־ודם, וועמענס פּערזענלעכקייט, מידות און עבודה ווערן באַשריבן אין תּורה און חז"ל – דאַרף מען פֿרעגן: וואָס זענען די באַשרײַבונגען, און ווי דריקן זיי אויס דעם ענין פֿון מַלְכוּת, ווי מיר האָבן עס דיפֿינירט? און נאָך, ווײַל מיר רעדן אינעווייניק דעם סֵדֶר פֿון אונדזערע נשׂיאים, ווי קענען מיר דאַן רעדן, אין לשון־התּורה, וועגן אַ "שמיני־דיקן" מצבֿ – מַלְכוּת – וואָס קומט אַרויס פֿון די זיבן שליימעסדיקע, אָן אַרויסגיין פֿון דעם געגעבןעם מוסטער פֿון צען ספֿירות און זיבן דורות?

און צו באַרעכטן דאָס דאַרף מען זיך איצט ווענדן צו די נבואישע און רבנישע בילדער פֿון משיח אַליין, ווי זיי קומען פֿאָר אין תנ"ך, אין חז"ל און אין די הלכות פֿון הרמב"ם, און זען, ווי דער באַשרײַבונג פֿון זײַן ענווה, זײַן דין, זײַן תּורה, זײַנע יסורים און זײַן הנהגה אַלע צוזאַמען קומען אַרויס און אַנטפּלעקן דעם ענין פֿון מַלְכוּת. און דורך דעם וועט זיך מבואר ווערן, וואָס מיינט, אַז די מַלְכוּת דמשיח איז די בליְה און בלומה פֿון דער גאַנצער שלשלת וואָס מיר האָבן באַשריבן, און ווי אַזוי דער ענין "שמיני" איז ניט קיין תּוספֿה, נאָר דער גילוי פֿון וואָס ס'איז געווען אין מחשבה־תחילה – אין סוף־המעשה.

יב

כְּשֶׁמְּרוֹלְן עַצְט צו רעדן וועגן דער "אִישִׁיוּת" און די מִדּוֹת פֿון מָשִׁיחַ, מיינט דאָס, חלילה, ניט אַז מיר זאָלן זיך פֿאָרשטעלן אַ מענטש לויט אונדזער אייגענעם האַרץ און דִמְיוֹן. נאָר דער ענין איז, צו צוהערן אין יענער דְמוּת וואָס די תּורה אַליין האָט שוין אַרײַנגעקריצט, אין די נבִיאים, אין די ווערטער פֿון חז"ל און אין דעם פּסק־הלכה פֿון הרמב"ם, און צו דערקענען דאַווקא אין דער דְמוּת דעם ענין פֿון מַלְכוּת, ווי עס איז נתבאר געווען פריער – בִיטוּל, קַבָּלַת־עוֹל, דִבּוּר, און אַן אָפֿענע מַנְהִיגוּת וואָס קומט אַרויס פֿון אינעווייניק דעם פֿאָלק אַליין.

און צו דעם דאַרף מען ערשט שטעלן פֿאַר אונדז דעם קלאָרן באַשרײַבונג אין ישעיה. "וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי, וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה. וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה', רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה, רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה, רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה'." דער נבֿיא באַגנוגט זיך ניט מיטן אויסדרוק "רוּחַ ה'" אַליין, נאָר ער דיטאַלירט זעקס לשונות פֿון "רוּחַ" וואָס זיינען אין אים – חָכְמָה, בִּינָה, עֵצָה, גְּבוּרָה, דַּעַת, יִרְאָה – און גלײַך דערנאָך פֿירט ער ווייטער: "וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה', וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט, וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ. וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים, וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ." ער האָט תּענוג אין יִרְאַת ה'; ער פּסקנט ניט לויט די אויגן און די אויערן; ער דינט די אָרעמע אין צדק און ער באַווײַזט מיט גלײַכקייט די עַנְוֵי־אָרֶץ.

לְכאוֹרָה זעט אויס, אַז דאָ ווערט באַשריבן מוֹחִין און מִדּוֹת – חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת, יִרְאָה, גְּבוּרָה, רַחֲמִים – און ניט מַלְכוּת. אָבער לויט ווי עס איז נתבאר, אַז מַלְכוּת איז "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם" און ממילא נעמט זי אַריין און גיט אַרויס אַלעס וואָס איז פֿאַר איר, קומט אַרויס, אַז דאַווקא די שלימות פֿון יענעם "רוּחַ" איז דער סימן פֿון מַלְכוּת. ווײַל נאָר מַלְכוּת איז "כָּל הַמִּדּוֹת כֻּלָּם" אין דעם זין, אַז זי איז דער כללדיקער גילוי פֿון אַלע מִדּוֹת צו די עולמות. אין אֲצִילוּת לײַכט חָכְמָה אין חָכְמָה, און בִּינָה אין בִּינָה; די אחדות צווישן זיי איז נאָך אינעווייניק. נאָר מַלְכוּת שטייט ווי דער כללדיקער אויסדרוק: וואָס דער מלך רעדט און טוט, איז דער סיכּום פֿון אַלע פּנימיותדיקע עצות אינעם היכל.

און דערפֿאַר, ווען ישעיה זאָגט, אַז אויף דעם "חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי" ליגט "רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה... רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה'", מיינט ער ניט בלויז זײַן פּנימיותדיקן מצבֿ, נאָר אויך דעם עצם מַלְכוּתדיקן מהות: ער איז יענער, אין וועמען דער גאַנצער "רוּחַ" פֿון די ספֿירות וואָס זײַנען פֿאַר אים, שטייט שוין אין אַזאַ צורה, וואָס איז גרייט צו משפּט, צו הנהגה, צו דער הנהגה פֿון דעם דאַל און דעם עָנָו. און דאָס איז דער טעם, וואָס גלײַך נאָך דעם אויסציילן די רוּחוֹת, גייט דער נבֿיא איבער צו באַשרײַבן זײַן תּפקיד צו דינען די אָרעמע, צו שלאָגן די רְשָׁעִים, צו פֿילן די ערד מיט דַּעַת אֱלֹקוּת – און אַלע זיינען דאָס אויסדרוקן פֿון מַלְכוּת.

און נאָך מער: דער נבֿיא אונטערשטרײַכט, אַז "וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'", אַז דער עיקר תּענוג איז יִרְאָה. און יִרְאָה, בפֿרט יִרְאַת־הָרוֹמְמוּת, איז דער שורש פֿון מַלְכוּת, ווײַל מַלְכוּת ליגט נאָר אויף ביטול. אַ מלך, וועמענס פּנימיותדיקער תּענוג איז יִרְאַת ה', און ניט דער כּבוד־הכּסא, איז אַ מרכּבה צו מַלְכוּת־דקדושה, ווו מַלְכוּת און ביטול זיינען איין זאַך.

די זעלבע שיטה געפֿינען מיר ריינגעקלערט אין לשון־הרמב"ם, וואָס זאַמלט צוזאַמען אַלע פֿאַרשפּרייטע ווערטער פֿון חז"ל צו מאַכן אַ פּסק־הלכה. אין הלכות־מלכים פּרק י"א שרײַבט ער: "הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד לַעֲמוֹד וּלְהַחֲזִיר מַלְכוּת בֵּית דָּוִד לְיוֹשְׁנָהּ הָרִאשׁוֹנָה... וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה', וְיַכְפֶּה כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ, וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'." און ער באַשטימט די קריטעריעס פֿון זײַן זהות: אַז ער זאָל זײַן "עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו, כְּפִי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל פֶּה", און אַז "יַכְפֶּה כָּל יִשְׂרָאֵל", "וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'", און צום סוף "יִבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ וִיקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל".

זע, וויפֿל יסודות ווערן דאָ אַנטפּלעקט. ערשטנס, אַז משיח איז בפֿירוש אַ "מלך" – "הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ" – אַ מלך בָּשָׂר־וָדָם פֿון בית־דוד, אַ גשמיותדיקער מענטש מיט אַ גוף, וואָס דאַרף "לַעֲמוֹד" אין דעם עולם־הזה, אין אַ גוף, אין אַ באַשטימטן דור. צווייטנס, אַז זײַן מַלְכוּת קומט אים ניט צו ווי אַ פּשוטער ביאָלאָגישער זכות, נאָר זי ווערט אויסגעפֿירט דורך תּורה און עבודה: "עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו"; און דורך הנהגה: אַז ער כּוֹפֶה ישראל צו גיין אין איר וועג, קעמפֿט די מלחמות־ה', בויט דעם בית־המקדש. זײַן מַלְכוּת איז דער גילוי פֿון זײַן פּנימיותדיקער תּורה און זײַן ביטול. און דאָס איז גופֿא דער ענין, אַז מַלְכוּת "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם": אַלע אירע מציאות איז צו זײַן דער כּלי, דורך וועלכן דער עליונער רצון און חָכְמָה ווערן ממש גזֵרוֹת און סיסטעמען אין לעבן פֿון דעם פֿאָלק.

און ווײַטער לערט הרמב"ם, אַז "אִם עָשָׂה וְהִצְלִיחַ, וּבָנָה מִקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ, וְקִבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל – הֲרֵי זֶה מָשִׁיחַ בְּוַדַּאי". דהיינו, אַז די וַדאוּת פֿון זײַן זהות קומט ניט דורך נבואה, און ניט דורך ניפֿלאדיקע אוֹתוֹת־וּמוֹפְתִים, נאָר דורך די פּועלדיקע מעשים פֿון מַלְכוּת: אַז ער ברענגט טאַקע צוריק דעם מעשה־התּורה און די סיסטעמען פֿון קדושה צו זייער אָרט. לויט הלכה ווערט משיח דיפֿינירט ווי איינער, וועמענס מַנְהִיגוּת טוישט בפֿועל די הנהגה פֿון דעם רובֿ־עם ישראל – מַלְכוּת בפֿועל.

און איצט וועט מען אויך פֿאַרשטיין, פֿאַרוואָס חז"ל, ווען זיי באַשרײַבן זײַן פּערזענלעכע מציאות פֿאַר זײַן גילוי, צייכענען אים אויס ווי באַהאַלטן צווישן די נידעריקע און די לײַדנדיקע. אין סנהדרין צ"ח געפֿינען מיר אַ סך נעמען, וואָס ווערן געזאָגט אויף משיח. צווישן זיי: "חִיוְרָא דְּבֵי רַבִּי" – דער מצֹרָע אין בית־רבי – לויט דעם פּסוק "אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם". און אַנדערשוועטיק זאָגט די גמרא אויף משיח, אַז ער זיצט בײַ די טירן פֿון רוֹמָא, "בֵּין עֲנִיֵּי וּמְצוֹרָעֵי", צווישן די צייכענטע און געשלאָגענע, און ער בינדט זײַנע וווּנדן איינע נאָך דער אַנדערער, כּדי אַז, אויב מען וועט אים רופֿן – זאָל ער קענען גלײַך אויפֿשטיין.

און אין די מדרשים ווערט געזאָגט, אַז "מָשִׁיחַ יוֹשֵׁב בֵּין עֲנִיֵּי חוּץ לָאָרֶץ", און אַז "כָּל צַעֲרוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָלָיו". ער טראָגט זייערע קראַנקייטן, ער זיצט אין זייער גולה.

לְכאוֹרָה זעט אויס, אַז דאָ רעדט מען וועגן יסוּרִים, וועגן דער מִדָּה פֿון יסוד, אָדער אַפֿילו נצח אין ענין־הסבֿילה. אָבער אין אמתן איז אויך דאָס מַלְכוּת. ווײַל מַלְכוּת, ווי באַקאַנט, איז פֿאַרבונדן מיט דער שכִינָה, "שְׁכִינְתָּא בְּגָלוּתָא", די שכִינָה וואָס גייט אַראָפּ מיט ישראל אין אַלע זייערע גלויות. דער מלך, וואָס איז מַלְכוּת אין אַ מענטש, דאַרף ממילא זײַן יענער, וואָס געפֿינט זיך מיט זיי ניט בלויז אין צײַט פֿון גאולה, נאָר אויך אין צײַט פֿון גולה, וואָס לאָזט אַרײַן זייער ווייטיק אין זײַן אייגענעם גוף. מַלְכוּת איז "רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת מָוֶת", די נידעריקסטע מדרגה, די פֿיס וואָס גייען אַראָפּ צו אונטן. און דערפֿאַר איז משיח, וואָס זיצט צווישן אָרעמע און שוואַכע, דער מענטשלעכער אויסדרוק פֿון מַלְכוּת־השכִינָה אין גולה.

און דאַווקא אין יענער זיצונג פֿון שבֿרון קומען אין אים אַרויס זײַן ענווה און קַבָּלַת־עוֹל. ער שטייט ניט אינדרויסן אויף אַ כסא פֿון זעקס מדרגות, אויסגעקריצט אין מאַרמאָר, און וואַרט, ביז דער פֿאָלק וועט ווערן ראוי. ער זיצט מיט זיי אין דער ערד, ווי די שכינה זיצט "בְּעַפְרָא". דאָס איז מַלְכוּת אין בחינת ביטול: "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם" – זי האָט גאָרנישט אייגנס, נאָר וואָס דער פֿאָלק לייגט אַרײַן אין איר. זייערע וווּנדן זײַנען זײַנע אסוּרים; זייער געשריי איז זײַן פּנימיותדיקע עבודה.

און דאָס איז אויך דער פּנימיותדיקער תוכן אין די ווערטער פֿון חז"ל אויף דעם פּסוק "וְהוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר". דער נביא זכריה רופֿט אים "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר". און חז"ל באַרײַטן, אַז "עָנִי" מיינט דאָ נידעריק און עָנָו, און אַז "חֲמוֹר" רמזט אויף "חוֹמְרִיּוּת", דעם חומר און גשמיות. דער מלך־המשיח ווערט צייכנט ווי איינער, וואָס רײַט אויף דעם חמור, דהיינו, ער רײַט און פֿירט די חוֹמְרִיּוּת פֿון וועלט; נאָר די אופֿן איז "עָנִי", ניט אין אַ גסקייט פֿון כּיבּוש און שליטה. ער הערשט איבערן חמור דאַווקא צוליב דעם, וואָס ער איז עָנִי אין זיך אַליין, לײדיק פֿון גסות־היֵש, און ער טראָגט גאָרנישט אַנדערש ווי דעם עול־ה'.

און אין דעם זעט מען צוויי משלימותדיקע פּנים פֿון מַלְכוּת: פֿון איין זײַט, מַלְכוּת ווי תִּפְאֶרֶת און מַלְכוּת – ער איז אַ מלך; און פֿון דער צווייטער זײַט, מַלְכוּת ווי ענווה און קַבָּלַת־עוֹל – "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר". און אין קדושה סתּרנען זיך די צוויי בחינות ניט. ווײַל דער מלך־ישראל איז מחויב צו שרײַבן זיך אַ ספר־תּורה און לייענען אין אים אַלע טעג פֿון זײַן לעבן "לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו". דער עצם מַלְכוּת פֿון אים פֿאָדערט אַ שטענדיקן ביטול. און די גרויסקייט פֿון מַלְכוּת־דמשיח איז, אַז יענער ביטול איז ניט נאָר אַ שמירה פֿון קלקול, נאָר דאָס איז דער פּאָזיטיווער תוכן פֿון זײַן מַלְכוּת: ער איז אַ מלך צוליב דעם, וואָס ער איז דער גרעסטער מקַבֵּל פֿון עול־מַלְכוּת־שמים, און ממילא דער קלאָרסטער צינאָר צו דורכפֿירן דעם עול צו ישראל.

און איצט וועט מען אויך פֿאַרשטיין, פֿאַרוואָס הרמב"ם אונטערשטרײַכט, אַז משיח איז "עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו". ס'זענען דאָ, וואָס מיינען, אַז מַלְכוּת איז רובֿה כּוח פּאָליטיש, כאַריזמע, אָדער מיליטערישע סטראַטעגיע. אָבער הלכה פּוסק, אַז דער מלך־המשיח איז אין ערשטן רודף־גדלות אין תּורה און אַ צדיק אין מצוות. ווײַל מַלְכוּת־דקדושה האָט גאָרנישט אַנדערש ווי צו זײַן דער דִּבּוּר און די הנהגה פֿון תּורה אין וועלט. אויב זײַן תּורה איז שלים – איז זײַן מַלְכוּת אַ נעמענסטע שפּיגל פֿון מַלְכוּת־שמים; און אויב זײַן תּורה, חלילה, וואָלט געווען חסֵרה – וואָלטן זײַנע גזֵרוֹת אויסגעדריקט אַ געוויסע תּערובֿת פֿון יֵשות, און דאָס איז שוין מַלְכוּת־דסִטְרָא־אָחֳרָא.

און דערפֿאַר שטעלט הרמב"ם אַרויף, ווי אַ סימן צו "בְּחֶזְקַת מָשִׁיחַ", אַז ער "יַכְפֶּה כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ". דער מאָס צו זײַן מַנְהִיגוּת איז, צי ער ברענגט צוריק די שמירה פֿון תּורה בײַם פֿאָלק, צי ער פֿאַרבעסערט די פּירצות אין הלכהדיקן לעבן. מַלְכוּת איז ניט קיין פּרטדיקע מדרגה אין זײַן אייגענער נשמה אַליין; זי ווערט דיפֿינירט לויט דער עבודה פֿונעם פֿאָלק בפֿועל אונטער זײַן מַלְכוּת. "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם" – מיינט, אַז מַלְכוּת קען זיך בלויז אַנטפּלעקן, ווען דער פֿאָלק נעמט אָן און דערלעבט אין מעשה זײַן תּורהדיקע הנהגה.

און דערקעגן אונטערשטרײַכט ישעיה אויך זײַן באַשיצן די שוואַכע און זײַן גלײַכמאַכן דעם משפּט: "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים, וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ". עס שטייט ניט, אַז ער וועט חנף זײַן צו די רײַכע אָדער זוכן בריתות מיט די שטאַרקע. זײַן בליק איז געקערט צו די "דַּלִּים" און צו די "עַנְוֵי־אָרֶץ". ווײַל מַלְכוּת־דקדושה, אין היפּוך צו דער מַלְכוּת פֿון עולם־הזה, נעמט ניט איר כּבוד פֿון שליטה אויף די שטאַרקע; זי אַנטפּלעקט כּבוד־ה' דורך אַראָטרעטן דעם יֵש און הויבן אויף יענע, וואָס האָבן גאָרנישט אייגנס. און דערפֿאַר איז דער סימן פֿון משפּט־דמשיח, אַז ער נייגט צו דעם דאַל און דעם עָנָו, און ער רײַסט אַרויס די רשעה: "וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע". דער שבֿט פֿון זײַן מויל – די ווערטער פֿון זײַן תּורה – שלאָגן די רשָׁעִים; און דער רוּחַ אין זײַנע ליפּן איז וואָס פֿאַלט אַראָפּ דאָס באָזע. און אויך דאָ איז דער ענין מַלְכוּת־כּדִבּוּר: דורך זײַן דִּבּוּר ווערן די ערכים פֿון וועלט נײַ אָרדנט.

און אַלע די באַשרײַבונגען צוזאַמען – זײַן רוּחַ פֿון חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת און יִרְאָה; זײַן ענווה פֿון "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר"; זײַן זיצן צווישן אָרעמע און קראַנקע; זײַן טראָגן די יסורים פֿון ישראל; זײַן זײַן אַ מלך, וועמענס סמכות קומט דורך תּורה און מצוות; זײַן דינען דעם דאַל אין צדק און זײַן אומברענגען רשעה מיטן שבֿט פֿון זײַן מויל – זײַנען איין ענין: דאָס זײַנען צייכענונגען פֿון מַלְכוּת, ווען אַלע ספֿירות פֿאַר איר זײַנען שוין צונויפֿגענומען און אַרײַנגעשלאָסן אין איין מענטשלעכער דְּמוּת.

און דאָס גופֿא עפֿנט אונדז אַ טיר צום קומענדיקן שלבֿ אין אונדזער ענין. ווײַל נאָך דעם וואָס עס ווערט קלאָר, אַז מַלְכוּת־דמשיחַ מיינט אַזאַ אישיות און אַזאַ הנהגה, וואָס איז גאַנצקײַטיק איינגעוואָרצלט אין די מקורות פֿון תּורה, קענען מיר אָנהייבן פֿרעגן: ווי אַזוי דאַווקא די תּכונות – רוּחַ־החָכְמָה און הבִּינָה, הדַּעַת און היִרְאָה, דער שפע פֿון חסד און גְּבוּרָה אין זײַן משפּט, דער שיינקייט, דער נצח און דער נידעריקער, לײַכטער הוד אין זײַן אויפֿפֿירן – קומען שוין אַרויס, טיילווײַז און אין סדר, אין די נְשִׂיאֵי־החסידות? ווי אַזוי מַלְכוּת־דמשיחַ איז ניט קיין "אחד־עשר"־דינג, אַ פרעמדער און אויסערלעכער תּוספֿה, נאָר דער אַנטפּלעקטער כֶּתֶר, וואָס ברעכט זיך אַרויס פֿון אינעווייניק דעם לעבעדיקן פַּרְצוּף וואָס מיר האָבן באַשריבן, אין וועלכן יעדער רבי ורבי האָט שוין אין זײַן אייגענעם עולם פּנימי געטראָגן איין פּנים פֿון פּנֵי־המלך־הבא.

און צו דעם וועלן מיר זיך איצט ווענדן.

יג

און מיט דעם קעננען מיר איצט צוריקקערן צום שורש פֿון סֵדֶר־הנְּשִׂיאִים אַליין, ווײַל דאָ ליגט דער עיקר־חידוש אין אונדזער ענין. וואָס מיר האָבן געזאָגט – אַז מַלְכוּת־דמשיחַ זאַמלט צוזאַמען אַלע די פֿריערדיקע כּוחות און כּולל זיי אין איין מענטשלעכן מלך – איז ניט קיין באַזונדערער ענין פֿאַר זיך, באַזונדער פֿון סֵדֶר־חסידות חב"ד, ווי עס וואָלט געווען, חלילה, פֿון איין זײַט די שלשלת פֿון דער שושלת, און פֿון אַ צווייטער זײַט, ערגעץ אַנדערש, מַלְכוּת־העתידה. נאָר דער

גאַנצער סדר וואָס האָט זיך אָנגעהויבן בײַם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב און זיך צוגעצויגן ביזן זיבעטן דור, איז גופֿא די הִסְתַּבְּבוּת פֿון אַ כלי צו דער מַלְכוּת. ניט קיין "רֹאשׁ־אֶחָד־עָשָׂר" וואָס לייגט זיך צו פֿון דרויסן, נאָר דער כֶּתֶר וואָס ברעכט זיך אַרויס און ווערט געבוירן, ווען די עשׂרה ווערן פֿאַרענדיקט און אויסגעגאָסן.

און דאָס איז פּירוש אין דעם וואָס עס שטייט געשריבן: "סוֹף־מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִילָּה". בפּשָׁטות רעדט דער פּסוק וועגן מעשׂה־בראשית: אַז דער נידריגסטער נברא, דער בָּשָׂרדיקער מענטש אין אַ גראָבן עולם, איז דער לעצטער אין מעשׂה און אין עולם־העשׂיָה, אָבער ער איז געווען דער ערשטער אין מחשָׁבָה. אָבער בפּנימיות־הדברים איז דאָס אַ כלל אין די ספֿירות: מַלְכוּת, כאָטש זי איז "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם" און שטייט אין סוף לויטן סדר, איז זי בפּועל, אין אמת'ן, געוואָרצלט אין דער העכסטער רֵישָׁא, ווײַל נאָר זי גיט אַרויס אין גילוי די כַּוָּנַת־הָרָצוֹן. אַלע ענינים וואָס זענען אין חָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת און אין די מדות, זענען בלויז די הִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון דעם אור; מַלְכוּת איז דער אָרט, וווּ דער עליון־רצון "דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים" ווערט מקוים בפּועל.

און לויט דעם, ווען מיר רעדן וועגן דעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב אלס חָכְמָה, וועגן דעם מַגִּיד אלס בִּינָה, וועגן דעם אַדמו"ר הזקן אלס דַּעַת, און אַזוי ווייטער ביז דער בחינה פֿון יסוֹד אין דעם זיבעטן דור – דאַרף מען זײַן אָפּגעהיט: אַז דאָס איז ניט סתּם אַ שיינער בנין פֿון ספֿירות, אַ רוחניות'דיקע אַרכיטעקטור צו באַטראַכטן. די זעלבע מציאות, אַז דער בנין איז געקומען צו שלימות אין אונדזער דור, מיינט, אַז זײַן סוף רירט זיך איצט אָן אין זײַן "מַחֲשָׁבָה תְּחִילָּה". דער סוף פֿון דער שלשלת איז דער מאָמענט, ווען די ערשטע כַּוָּנָה פֿון דער גאַנצער שלשלת – מַלְכוּת־דמשִׁיחַ – קען זיך אָנהייבן אַנטפּלעקן.

און אין אַנדערע ווערטער: פֿון אָנהייב, ווען דער בַּעַל־שֵׁם־טוֹב האָט צום ערשטן מאָל אַנטפּלעקט די נקודה פֿון אלוקות אין די וועלדער און אין די הערצער פֿון פּשוט'ע מענטשן, איז דער תַּכְלִית פֿון דעם גילוי ניט געווען סתּם צו באַלעכטן די נשָׁמוֹת פֿון יענעם דור, נאָר אָנהייבן בויען אַ פַּרְצוּף, וועמענס מַלְכוּת וועט זײַן מַלְכוּת־דמשִׁיחַ. און דאָס איז בפּירוש מרומז אין יענעם באַקאַנטן מעשׂה פֿון דער פּגישה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב מיט משִׁיחַ: "אֵימָתַי קָאַתִי מָר?" – און די תשׁוּבָה: "לִכְשֶׁיָּפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה".

לכאוֹרָה רעדט דער דיאַלאָג וועגן אַ תּנאי: אַז מען דאַרף, אַז די תּורה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב זאָל אָנקומען אין דעם "חוּצָה", אין די חיצוניות'דיקע ערטער. אָבער לויט וואָס מיר זאָגן, אַנטפּלעקט עס אַ סך מער. זײַן פּירוש איז, אַז דער מעין גופֿא פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, די נקוּדת־הַחָכְמָה אין זײַן גילוי, איז גופֿא דער מעין פֿון משִׁיחַ; נאָר אַז אין אָנהייב איז עס אין אַ מצבֿ פֿון אַ פּשוט'ער נקוּדה, צענטרירט אינעווייניק אַ נָשִׂיא פֿון חָכְמָה. און דער תּנאי "לִכְשֶׁיָּפוּצוּ" איז דאַווקא דער תּנאי צו גילוי־המַלְכוּת: ווען עס וועלן דורכגעגאַנגען ווערן אַלע מדריגות צווישן אַ גנוז'ער נקוּדה און אַ מַלְכוּת וואָס ווערט מקובל אין וועלט.

ווײַל וואָס איז "יָפוּצוּ" אויב ניט די פּעולה פֿון די שפּעטערדיקע ספֿירות? די בִּינָה פֿונעם מַגִּיד איז דער ערשטער הפצה – בפּנימיות, אין עולם־ההבָּנָה. די דַּעַת פֿונעם אַדמו"ר הזקן איז אַ הפצה אין דער נֶפֶש־הפְּרָטִית, אַ פֿאַרבינדונג פֿון מוח און האַרץ. דער חסד פֿונעם אַדמו"ר האמצעי איז אַ הפצה אין ברייטקייט פֿון ביאור און אין אויפֿשטעלן חב"ד'ישע קהילות אין סדר. די גְּבוּרָה פֿונעם צֶמַח־צֶדֶק איז אַ הפצה אין פֿאָרעם פֿון פּסק, אַ הלכתי'שע הגדרה וואָס קען שטיין קעגן התנגדות. די תִּפְאֶרֶת פֿון רבֵּינוּ המהר"ש איז אַ הפצה אין אַ מלכות'דיקער התנהגות און למעלה מן־הטבע – "לכתּחִילָּא־אַריבּער". דער נֶצַח פֿון רבֵּינוּ הרש"ב איז אַ הפצה ווי אַ מלחמה: מוסדות, ישִׁיבות, צבאות פֿון תמימים. דער הוד פֿונעם רבי הקודם איז אַ הפצה אַרײַן אין דעם טיפֿסטן "חוּצָה" פֿון דער גולה גופֿא, אַרײַן אין בתי־האסורים און אין פֿרעמדע לענדער. און די בחינה פֿון יסוֹד אין דעם זיבעטן דור איז אַ הפצה אין דעם פּשוטסטן זין: שלוחים און בתי־חב"ד אין יעדער ווינקל און ווינקל, דער באַנוץ פֿון אַלע טעכנאָלאָגיעס, דער אָנקומען צום "חוּצָה" אין זײַן פּשוטן באַדײַט – אין דעם גרעסטן חיצון.

און דערפֿאַר, ווען דער רבי, דער נָשִׂיא פֿון בחינת־היסוֹד, איז אַרויסגעטראָטן און האָט אין פילע שיחות מחזיק געווען, אַז "הַמַּעְיָנוֹת כְּבָר יָצְאוּ חוּצָה" – אַז די מעיינות זענען שוין אַרויס אין חוץ – איז דאָס ניט געווען סתּם אַ פּאָעטישע לשון פֿון חיזוק. נאָר דאָס איז געווען אַ עדות, אַז דער תּנאי וואָס משִׁיחַ אַליין האָט געגעבן דעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, איז שוין מקוים געוואָרן אינעם סֵדֶר־הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת: דער פַּרְצוּף וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אלס חָכְמָה, האָט פֿאַרענדיקט זײַן ירידה ביז בחינת־היסוֹד, צו זײַן ממש ענפים וואָס רירן זיך אָן אין יעדן "חוּץ", אין יעדן חיצון. און אויב אַזוי, לויט "סוֹף־מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִילָּה", דאַרף דער ענין פֿון מַלְכוּת – די ערשטע כַּוָּנָה, משִׁיחַ אַליין – זיך איצט אָנהייבן אַנטפּלעקן.

און מיט דעם וועט מען נאָך טיפֿער פֿאַרשטיין די שטענדיקע הדגָּשה פֿונעם רבי, אַז דער גאַנצער תַּכְלִית פֿון די נְשִׂיאִים, און בפֿרט פֿון זײַן אייגענער עבודה, איז "הֲכָנַת־הָעוֹלָם לְבִיאַת־הַמָּשִׁיחַ", צו צוגרייטן דעם עולם צו ביאת־המשִׁיחַ; און נאָך מער, זיינע ווערטער, אַז די הֲכָנָה איז שוין נִשְׁלְמָה, און אַז מיר שטייען שוין נאָר "אין די לעצטע ענינים פֿון דער גאולה". ווײַל אויב דער עצם־מהות פֿון דער שושלת איז צו זײַן אַ לעבעדיקער פַּרְצוּף פֿון צען ספֿירות, דאַן, ווען איר שלימות קומט אין בחינת־היסוֹד, איז ממילא דער כלי צו מַלְכוּת שוין פֿאַרטיק און שלם. דער ענין וואָס בלײַבט איבער איז ניט קיין אַנדערער נָשִׂיא מיט אַ נײַער מידה, נאָר דער גילוי פֿון מַלְכוּת אינעווייניק אין וואָס איז שוין צוגעגרייט און אויסגעשטעלט.

אָבער מַלְכוּת, ווי מיר האָבן שוין געזאָגט, איז "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם". ווי מַלְכוּת־דאצילות נעמט אַרײַן פֿון אַלע ספֿירות אויבן איר, און כאָטש־פֿי־כֵן "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם", און איר גאַנצער ענין איז צו זײַן אַ משפּיע צו די תּחתּוֹנִים לויט זייער קבלה – אַזוי אויך מַלְכוּת־דמשִׁיחַ קען מען ניט באַטראַכטן בלויז פֿון אויבן אַראָפּ, ווי אַ אור וואָס נידריגט זיך. איר עצם־מציאות איז די קבלה פֿון אונטן: די קבלה פֿונעם עם דעם מלך.

און דערפֿאַר געפֿינען מיר, אַז גלײַך נאָכדעם וואָס דער רבי באַשרײַבט די היסטאָריע פֿון מקוים זײַן "יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה", קומט זײַן אומאָפּהאַלטלעכע רוף אויף "קַבָּלַת־עוֹל מַלְכוּת־שָׁמַיִם" אין דעם פּשוטסטן און מערסט־מעשׂיות'דיגן אופֿן: לייגן תּפֿילין, אָנצינדן נרות־שבת, היטן כּשרות, טהֲרַת־המשפָּחָה, לערנען תּורה יעדן טאָג, השפּעה האָבן אויף אַן אַנדערן ייִדן אין די זעלבע ענינים. און לכאוֹרָה, די צוויי ענינים – אַ הויכער רעדן וועגן משיח און גאולה, און אַ שטענדיקער רעדן וועגן פּשוט'ע מצוות אין דעם טאָג־טעגלעכן לעבן – זעען אויס ווײַט פֿון איינעם צום צווייטן. אָבער לויטן אויבנדערמאָנטן איז עס איין זאַך. ווײַל מַלְכוּת אלס מַלְכוּת קען זיך ניט אַנטפּלעקן אַנדערש, נאָר ווען מַלְכוּת אלס קַבָּלַת־עוֹל מַלְכוּת־שָׁמַיִם איז דאָ בפועל אין די פּרטים פֿון לעבן.

און אין אַנדערע ווערטער: די "קַבָּלַת־הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ", וואָס באַגרענעצט און דעפֿינירט מַלְכוּת־דמשיח, הייבט זיך ניט אָן אין יענער שעה ווען מען וועט בלאָזן דעם שופָר־הגאולה; זי הייבט זיך אָן איצט, אין יעדער מעשׂה פֿון קַבָּלַת־עוֹל־מצוה. יעדער ייִד וואָס מאַכט דעם אייבערשטן צום מלך אויף זײַן מחשבה, דיבור און מעשׂה, און לאָזט די מעיינות וואָס זענען צו אים אָנגעקומען – דורך די ספֿירוֹת פֿון די נְשִׂיאִים און דורך די ענפים פֿון בחינת־היסוֹד – ווערן מַלְכוּת אין זײַן פּערזענלעכן לעבן, איז שוין אַ טייל פֿון יענעם עם, אויף וועמען וועט אין צוקונפֿט רוען די מַלְכוּת אין גילוי. דער תַּכְלִית פֿון דער שושלת איז ניט בלויז אַרויסצוברענגען דעם אור־החסידות אין חוץ, נאָר צו שאַפֿן אַן עם וואָס קען מקבל זײַן מַלְכוּת בגלוי.

און לויט דעם דאַרף מען זען מַלְכוּת־דמשיחַ אינעווייניק אין דער מעשׂה־סיפּור פֿון די רביים ניט ווי אַ נײַע, באַזונדערע דְמוּת, קיין "רבי־אחד־עשר", חלילה, וואָס וואָלט צעבראָכן דעם סדר פֿון די עשׂרה. נאָר מען דאַרף זי פֿאַרשטיין ווי דעם כֶּתֶר וואָס שטייט אויף דעם שליימדיקן קאָפּ: דער רוח און הנהגה פֿונעם מלך־המשיחַ, וואָס ברעכן זיך אַרויס פֿון דער כְּלָלוּת פֿון וואָס דער בַּעַל־שֵׁם־טוֹב און אַלע זײַנע ממשיכים האָבן שוין אַנטפּלעקט און אָרדנטלעך מסדר געווען.

און ווען מיר וועלן ווייטער רעדן וועגן דער אִישִׁיּוּת פֿון מָשִׁיחַ – וועגן זײַן חָכְמָה ווי בײַם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, זײַן בִּינָה ווי בײַם מַגִּיד, זײַן דַּעַת ווי בײַם אַדמו"ר הזקן, זײַן חסד און גְבוּרָה ווי בײַם אַדמו"ר האמצעי און בײַם צֶמַח־צֶדֶק, זײַן תִּפְאֶרֶת, נֶצַח און הוד ווי בײַם רבֵּינוּ המהר"ש, רבֵּינוּ הרש"ב און בײַם רבי הקודם, און זײַן קשר־היסוֹד וואָס איז דומה און געבוירן פֿון דעם זיבעטן דור – טאָן מיר, חלילה, ניט אויסטראַכטן נײַע מעשׂיות אָדער אָנוועבן דמיונות. נאָר מיר ציען בלויז אַרויס אין גילוי דעם פּנימיות'דיקן הכרח וואָס ליגט אין "מַלְכוּת מְקַבֶּלֶת מִכָּל־הַסְּפִירוֹת": אַז דער מלך, אין וועמען די מַלְכוּת ווערט אַנטפּלעקט, דאַרף אין זײַן פּנימיות זײַן אַ סינתּעז פֿון אַלע מדות וואָס זענען שוין אַנטפּלעקט געוואָרן ווי באַזונדערע גילויים אין דער שלשלת־הנְשִׂיאִים.

און דערפֿאַר זענען די מאמרים און שיחות, וואָס באַשטימען דעם זיבעטן דור אלס "דור־דגאולה", און רעדן וועגן "הִנֵּה זֶה מָשִׁיחַ בָּא", ניט קיין חיצוניות'דיקע הכרזות וואָס לייגן זיך צו אויף אַ פֿאַרשפּאַרטען היסטאָרישן סיפּור. זיי זענען דער גילוי פֿון וואָס איז געווען אין "מַחֲשָׁבָה" פֿון אָנהייב: אַז די שושלת איז דער גוף, און משיח איז איר מַלְכוּת; אַז דער

פַּרְצוּף איז דער כלי, און מַלְכוּת איז דער כֶּתֶר וואָס ליגט אויף אים.

און מיט דעם קענען מיר אָנהייבן זיך מתבונן זײַן אין אַלע פּרטים, ווי אַזוי די מַלְכוּת־דמשִׁיחַ נעמט טאַקע אַרײַן אין זיך יעדע ספִירָה און ספִירָה, לויט ווי זי איז אַנטפּלעקט געוואָרן דורך די נְשִׂיאִים – און אין אָנהייב, ווי די חָכְמָה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב וועט לייכטן אויף אַ נײַעם אופֿן אינעווייניק אין דער מַלְכוּת פֿונעם קומענדיקן מלך.

יד

וְהִנֵּה, לְפִי אַלֶץ־וואָס איז דערמאָנט געוואָרן אויבן, ווען מ׳זאָגט אַז די מַלְכוּת־דמשִׁיחַ נעמט אַרײַן און מקבל־פּנימיות פֿון אַלע ספִירוֹת לויט ווי זיי זײַנען אַנטפּלעקט געוואָרן בײַ די נְשִׂיאִים, דאַרף דער סֵדֶר־הגילוי אָנהייבן פֿון אָנהייב. ווײַל אין סֵדֶר־הספִירוֹת אַליין איז די ערשטע נְקוּדָה חָכְמָה, אַ פּשׁוּטע נְקוּדָה, אַ כְּלָל׳דיגע רְאִיָּה, און „סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה" מיינט, אַז דאַווקא די ערשטע נְקוּדָה האָט איר שֹׁרֶשׁ אין דעם טיפֿסטן עֹמֶק־הכֶּתֶר מער פֿון אַלע, און דערפֿאַר דאַרף דאַווקא זי זיך ווידער אַנטפּלעקן, אויף אַ העכערן אופֿן, אין סוף – אין מַלְכוּת.

וְהִנֵּה, דער ערשטער גילוי פֿון דער נְקוּדָה אינעווייניק אין אונדזער סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת איז געווען דורך דעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, וואָס האָט געלערנט און מחַיֶה געווען בפועל־ממש, אַז „דער אייבערשטער איז נמצא און שטייט אין יעדן פּרט און פּרט אין דער מציאות", אַז ס׳איז ניטאָ קיין אָרט פָּנוּי ממנו, אַז בײַם פּשׁוטן בויער, בּאַשײַנען דעם וואַלד, און אין דעם קלײנסטן גראָזעלע אונטער זיינע פֿיס, אין דעם געשריי פֿון אַ קינד און אין דעם אַראָפּפֿאַל פֿון אַ בלאַט – אַלץ איז אַ דַקְדְקָנִית׳ע השְׁגָחָה־פְּרָטִית. דאָס איז געווען דער ענין־החָכְמָה – די נְקוּדָה: ניט קיין לאַנגע התבּוֹנְנוּת, ניט קיין אויסגעבויטע סיסטעמען, נאָר אַ פּשׁוּטע רְאִיָּה, אַ בָּרָק הַמַּבְרִיק, אין וועלכן אַלע וועלטן זעען אויס דורכזיכטיק צו אֱלֹקוּת.

אָבער דעמאָלט איז די נְקוּדָה בלויז אַנטפּלעקט געוואָרן אינעווייניק אין אַ פּנימי׳ישן קרײַז, דורך אַ נסתּר׳דיקן צַדִיק וואָס שטרײַכט אַרום אין די וואַלדער און אין די דאָרפֿער, רעדט מיט אַ ביסל תלמידים און וועקט אין זיי אָן אַזאַ פּשׁוּטע אֱמוּנָה און שמחה. דער עולם בכלל איז געבליבן אין חושך; דאָס פֿעלד האָט נאָך ניט געוווּסט, אַז „דער אייבערשטער איז מיט אײַך אין פֿעלד". און כאָטש שפּעטער איז די נְקוּדָה אַרײַנגעשפּיגלט געוואָרן אין בִּינָה, דַּעַת, און אַזוי ווייטער, איז זי אָבער, אין רובּוֹ־שֶל־ענין, געבליבן אַ אור־פְּנִימִיוּת אינעווייניק אין דער וועלט פֿון חסידים.

אָבער די תַּכְלִית אין דעם ענין איז, אַז די זעלבע נְקוּדָה, די חָכְמָה פֿון „זען דעם אייבערשטן אין אַלץ", זאָל ניט בלײַבן פֿאַרבאָרגן אין קאָפּ, נאָר זאָל אָנפֿילן אַלע אֵיברים, אַרונטערגיין אין די פֿיס, אין די מַלְכוּת, און פֿון דאָרטן אַרײַן אין גאַנצן עולם כולו. און דאָס איז פּירוש־הנבואה „כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה׳, כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים" – אַז די כַּוָּנָה איז ניט, אַז אַ באַזונדערער קרײַז פֿון עובדי־ה׳ וועט זיך אָנפֿילן מיט דֵּעָה, נאָר „די ערד" אַליין, די תַּחְתּוֹנָה, דער גראָבער עולם, וועט דורכגעטרונקען ווערן מיט דֵּעָה, ביז זי אַליין וועט וויסן.

און דאָס איז די ערשטע בחינה אין מַלְכוּת־דמשִׁיחַ: אַז זי נעמט אַרײַן אין זיך, און גיט אַרויס nach חוץ, די חָכְמָה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב. ווײַל מְשִׁיחַ ווערט באַשריבן אלס „יוֹרֶה דֵעָה לָעַמִּים" – ער וועט מוֹרֶה זײַן, ווײַזן און לערנען גוֹטלעכן דַּעַת צו די אומות; ער וועט זײַן אַ מלַמֵּד־דֵּעָה, און ניט נאָר אַ בעל־דֵּעָה. און „יוֹרֶה דֵעָה" מיינט ניט נאָר, אַז ער וועט מסבּיר זײַן אַ סך ענינים, נאָר אַז ער וועט גורם זײַן, אַז די נְקוּדַּת־הַחָכְמָה זאָל לייכטן אין אַלעס, ער וועט אויפֿוועקן אין יעדן אידן, און דורך דעם אין גאַנצע בריאה, אַ פּשוּטע און מקיף'דיקע הכּרה: אַז אַלץ וואָס מ'האָט אַמאָל געזען, און אַלץ וואָס ס'איז אַמאָל געשען, איז גאָרנישט אַנדערש געווען ווי אֱלֹקוּת.

ווײַל ס'איז באַקאַנט, אַז חָכְמָה הייסט „רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע" – דער קאָפּ וואָס איז ניט באַקאַנט. אין איר אָרט אַליין, אין דעם רֹאשׁ־הָרֹאשׁ, קען מען זי ניט באַגרייפֿן אלס אַ מציאות־דַּעַת; זי ווײַזט זיך בלויז ווי אַ בָּרָק וואָס לויפֿט אַוועק פֿון יעדע הגדרה. אָבער ווען „רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע" אַליין ציעט זיך אַרײַן אין מַלְכוּת, אין דיבור און אין די תַּחְתּוֹנִים'דיקע וועלטן, דעמאָלט ווערט זי „מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה" – אַ דַּעַת, אַז אויך „די ערד" קען וויסן, אַז אויך די נידעריקסטע תּוֹדָעָה ווייסט און דריקט אויס. און דאָס איז דער פֶּלֶא אין אַ מַלְכוּת וואָס נעמט אַרײַן חָכְמָה: אַז דער קאָפּ וואָס איז ניט באַקאַנט לייכט מער פֿון אַלעס דאַווקא אין דעם אָרט וואָס „לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם".

און לויט דעם וועט מען נאָך טיפֿער פֿאַרשטיין דעם תּיאור פֿון מְשִׁיח'ס מלוכה. ווען דער נביא זאָגט, אַז „לֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט ... וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים", איז די כַּוָּנָה, אַז זײַן בליק אויף דער מציאות וועט זײַן ווי דער בליק פֿון חָכְמָה – ער וועט זען דורך די לבושים, ער וועט זען די אֱלֹקוּת אין יעדן פּרט און פּרט. און ער וועט ניט אָפּהיטן אַזאַ רְאִיָּה אלס אַ פּערזענלעכן נבואדיקן חזיון, נאָר „יוֹרֶה דֵּעָה" – ער וועט לערנען דעם עם צו זען צוזאַמען מיט אים. דער עולם וועט זיך איבערחנך ווערן נײַ, אין דעם אופֿן־הרְאִיָּה.

און דאָס איז אויך די פְּנִימִיּוּת אין וואָס ס'איז מבואר אין די כתבים, אַז אין די טעג פֿון מְשִׁיחַ וועט זײַן אַ גילוי־הַשְׁגָחָה־פְּרָטִית אויף יעדן פּרט און פּרט, און אַז „מְשִׁיחַ וועט מסבּיר זײַן צו יעדן איינעם באַזונדער וואָס איז געווען די גוֹטלעכע כַּוָּנָה און הַשְׁגָחָה אין אַלץ וואָס איז דורכגעגאַנגען אויף אים אַלע טעג פֿון זײַן לעבן". ווײַל אַלע טעג פֿון דער גולה טאַפּט דער איד ווי אין אַ דיקען וואַלד – מקרים וואָס זעען אויס ווי צופֿאַל, נפילות און עליות וואָס ער פֿאַרשטייט ניט. נאָר אַ מאָל, ווי דער בַּעַל־שֵׁם־טוֹב אין גשמיות'דיגן וואַלד, ברעכט זיך דורך אַ קו־חָכְמָה, און ער שפּירט: דאָ איז דער אייבערשטער מיט מיר.

אָבער ווען מַלְכוּת־דמשִׁיחַ וועט זיך אַנטפּלעקן, וועט די גאַנצע היסטאָריע פֿון יעדער נְשָׁמָה באַזונדער, און פֿון דער גאַנצער בריאה, ווערן דערציילט אין אַן אור־חוֹזֵר ווי אַ גרויסער איינציקער וואַלד פֿון הַשְׁגָחָה־פְּרָטִית. מְשִׁיחַ וועט זײַן דער מלך וואָס דערציילט יעדן איד זײַן פּערזענלעכן סיפּור, נאָר דאָס מאָל פֿון אויבן אַראָפּ: ער וועט אים ווײַזן, ווי יעדן

לכאורה־צופֿאַל, יעדע גולה און יעדן הֶסְתֵּר, זענען געווען אַ פֿינקטלעכער שריט אין דעם וועג פֿון מלך מיט זײַן זון. דאָס איז חָכְמָה ווען זי קומט צוריק אין מַלְכוּת: דער גאַנצער בוים זעט מען אינעווייניק אין יעדן זרע, נאָר איצט דער זרע אַליין דערציילט דעם סיפּור.

און מ׳קען זאָגן, אין דרך־עבודה, אַז דאָס איז דער ביאור אין דער השוָאָה צווישן די שבילים־היַער פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב און דעם וועלטלעכן גילוי פֿון משִׁיחַ. דער בַּעַל־שֵׁם־טוֹב איז אַרויסגעגאַנגען פֿון שטאָט און איז געגאַנגען אין פֿעלד און אין וואַלד, ווײַל דאָרטן איז דער הֶסְתֵּר אויף אֱלֹקוּת שטאַרקער פֿון אַלעס, און דאָרטן האָט ער אויסגאָסן זײַן האַרץ אין תּפֿילה און אַנטפּלעקט, אַז „דער אייבערשטער איז מיט דיר אין פֿעלד". און מיט דעם האָט ער באַשטימט דעם סֵדֶר: אַז חָכְמָה דאַרף זיך אַרײַנלאָזן קודם אין די מערסט פֿאַרבאָרגענע און גראָבע ערטער. נאָר דעמאָלט איז די צאָל פֿון אַזעלכע ערטער נאָך געווען באַגרעניצט, אונטערגעוואָרפֿן געאָגראַפֿיע און אַ באַשטימטער תּקופֿה.

משִׁיחַ, דערקעגן, איז מַלְכוּת – „מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ"; זײַן „פֿעלד" איז דער גאַנצער גלאָבוס כולו. די זעלבע נְקוּדָה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב, וואָס אין אַ אוקראַיִנישן וואַלד האָט דערקענט די אֱלֹקוּת אין דעם ציפּצוף פֿון אַ פֿויגל און אין דעם אָטעם פֿון אַ האָלץ־האַקער, וועט אין די טעג פֿון משִׁיחַ ווערן אַ תּוֹדָעָה פֿון אַ גאַנצער יבשת. יעדער שטאָט וועט זײַן ווי אַ בית־מדרש, יעדער מאַרק ווי אַ פֿעלד אין וועלכן דער מלך איז דאָ. „די שבילים־היַער" וועלן ווערן צו מסִלּוֹת און צו רשתות־העולם, און אין אַלע די וועגן וועט עס זײַן קלאָר: „דער אייבערשטער איז דאָ".

און דאָס איז דער תּוכן פֿון „כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה' כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים". כל־זמן דער ים איז באַדעקט מיט וואַסער, ווייסן די שטיינער אין באָדן גאָרנישט; זיי זײַנען פֿאַרשפּאַרט, פּאַסיוו. און ווען דער נביא נעמט דעם משל, גיט ער אָפּ, אַז די דֵּעָה אין די טעג פֿון משִׁיחַ מיינט ניט, אַז די „יַבָּשָׁה" וועט אַרויפֿקומען אויף אַ מדריגה פֿון אַ מתבּוֹנֶנֶת'דיקן עליט, נאָר אַז די דֵּעָה וועט ווערן דער לופֿט אין וועלכן אַלעס איז אַרײַנגעטונקען. ווי אַ נֶפֶש חַיָּה אין ים און אַ דומם־שטיין דאָרטן זײַנען ביידע אין גלײַכן שִׁוְיוֹן פֿאַרטונקען אין וואַסער, אַזוי וועט אין משִׁיח׳ס צײַטן דער גרויסער צַדִּיק און דער פּשוטער איד, דער רוחניות'דיגסטער מעשה און דער גראָבסטער פּרט, אַלע זײַן אין גלײַכן שִׁוְיוֹן פֿאַרטונקען אין דער פּשוטער Gewissheit, אַז „אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ".

און דאָס איז מעגלעך נאָר צוליב דעם, וואָס מַלְכוּת, וואָס „לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם", קען מקבל זײַן „רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע" אָן אים צו פֿאַרקרומען. אין די העכערע כּוחות, ווען חָכְמָה ציעט זיך אַרײַן אין בִּינָה און דַּעַת, דאַרף זי זיך אויסברייטערן, און איר פּשִׁיטוּת צעברעכט זיך ממילא אין צורות און הגדרות. אָבער אין מַלְכוּת, וואָס איז ביטול בעצם, קען די ערשטע פּשִׁיטוּת פֿון חָכְמָה ווידער אויפֿשײַנען, נאָר אַז איצט איז זי אין בחינת דיבור־נאמר, אין בחינת אַ לעבעדיקע מציאות וואָס מ׳לעבט. די מַלְכוּת פֿון משִׁיחַ, דעם מלך, איז ניט מער אַ „מערֶכֶת" נאָך־איינער אויף דעם אייבערשטן; זי איז די פּשוטע אמירה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב – „דער אייבערשטער איז דאָ אויך" – געזאָגט דורך דעם מלך אין יעדן אָרט און אין יעדן האַרץ, ביז אַלע זאָגן עס אַליין.

און לויט דעם הייבן מיר אָן צו פֿאַרשטיין, ווי אין פּנימיות פֿון מְשִׁיחַ אַליין איז די חָכְמָה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב דער ערשטער און טיפֿסטער נִיצוֹץ: אַז זײַן מַלְכוּת אַליין האָט איר שֹׁרֶשׁ אין אַ פּשוּטער און כְּלָל'דיגער הכּרה אין אֱלֹקוּת, און זײַן ערשטער מעשׂה אלס מלך איז צו אויפֿוועקן אַזאַ הכּרה אין גאַנצן ישׂראל און אין גאַנצן בריאה. און נאָך קביעות פֿון דער נְקוּדָּה קענען מיר זיך ווייטער פֿאָרבאַוועגן און זען, ווי אינעווייניק אין דער זעלבער מַלְכוּת איז אַרײַנגעשלאָסן אויך די בִּינָה פֿונעם מַגִּיד – דער כּוח צו אויסשפּרייטן און מסבּיר זײַן די הכּרה צו יעדן שׂכל ושׂכל לויט זײַן מידה.

טו

און ווי אַזוי אַז אין אָנהייב האָט זיך די נְקוּדָּה פֿונעם בַּעַל־שֵׁם־טוֹב ניט געקאָנט בלײַבן נאָר אלס בָּרָק הַמַּבְרִיק אַליין, נאָר זי האָט געפֿאָדערט דעם מַגִּיד, אַז ער זאָל זי מַרְחִיב זײַן אין בחינת „רְחוֹבוֹת הַנָּהָר“, אַזוי אויך אין סוף: אויב זײַן מַלְכוּת פֿון מְשִׁיחַ האָט איר שֹׁרֶשׁ אין יענעם פּשוּטן און כְּלָל'דיגן מַבָּט, דאַרף דאָרט אַרײַנגעשלאָסן זײַן אויך די בחינת לֵב מֵבִין, וואָס קען כּאילו אָפּטיילן און אָפּפֿאַרברעכן יענעם מַבָּט, און אים פֿון נײַ געבן צו יעדן שֵׂכֶל ושֵׂכֶל לויט זײַן מידה.

דען הִנֵּה, ס'איז באַקאַנט, אַז די בִּינָה רופֿט מען לֵב מֵבִין, און ניט נאָר „מוֹחַ מֵבִין“. דער שֵׂכֶל פֿון בִּינָה איז ניט נאָר די הַשָּׂגָה פֿון דעם ענין אין זײַן טַעַם און שֵׂכֶל, נאָר דאָס איז דער כּוח צו דערהרגענען פֿון אינעווייניק, ווי אַזוי דער זאַך לייגט זיך אַרײַן אין יעדן פְּרָט וּפְרָט, צו מַבְחִין זײַן הַבְחָנוֹת, צו מַפְרִיד און צו מְחַבֵּר, צו זאָגן: צו דער נֶפֶשׁ – אַזאַ וועג, און צו אַ צווייטער נֶפֶשׁ – אַן אַנדער וועג. און דערפֿאַר איז דער עיקר גילוי פֿון בִּינָה אין דִבּוּר, אין דעם סֵדֶר פֿון ווערטער וואָס קומען אָן צום זולאַס, ווײַל „מְמִּלּוֹא הַלֵּב הַפֶּה מְדַבֵּר“. און ממילא, ווען מַלְכוּת – וואָס איז דִבּוּר און בֵּיאוּר צום פֿאָלק – נעמט אַרײַן אין זיך דעם אור פֿון בִּינָה, ווערט זי ניט נאָר אַ מֶמְשָׁלָה אויף גופֿים, נאָר אויך אַ הוֹרָאָה און הַשְׂכָּלָה צו מוֹחִין און צו האַרצער.

און דאָס איז די פְּנִימִיּוּת אין דעם וואָס חז"ל זאָגן אויף מְשִׁיחַ, אַז ער וועט זײַן אַ מְלַמֵּד תּוֹרָה גָּדוֹל מְאֹד, אויף אַזאַ אופֿן וואָס ער גייט אַריבער אַפֿילו די גְדוּלָּה פֿון די אָבוֹת. דהיינו, חז"ל זאָגן, אַז לעתיד־לבוא וועט דער הייליקער בָּרוּךְ־הוּא זיצן און לערנען תּוֹרָה מיט די צַדִּיקִים, און יעדער איינער וועט ווייזן מיטן פֿינגער און זאָגן „הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה“. און עס איז מבואר אין די ווערטער פֿון אונדזערע רבּוֹתֵינוּ, אַז יענע תּוֹרָה איז „תּוֹרָה חֲדָשָׁה מֵאִתִּי תֵּצֵא“ – אַ נײַע פְּנִימִיּוּת אין דער זעלבער תּוֹרָה אַליין, וואָס זי ווערט נִמְשֶׁכֶת דורך מְשִׁיחַ. און אַנדערש־וואו זאָגן זיי, אַז די חָכְמָה וואָס וועט זיך אַנטפּלעקן דורך מְשִׁיחַ וועט זײַן אַזוי גרויס, ביז חָכְמָה און בִּינָה פֿון אַבְרָהָם אָבִינוּ וועלן זײַן ווי ביי אַ פּשוּטן הֶדְיוֹט אין השוואה דערצו. און דאָס איז ניט, חלילה, צו מַמְעֵט זײַן אין מעלת די אָבוֹת, נאָר צו מרמז זײַן, אַז דאָרט וועט זײַן אַ נײַע בחינת לֵב מֵבִין, וואָס ווייסט צו מְבָאֵר זײַן אֱלוֹקוּת אויף אַזאַ אופֿן, אַז אַפֿילו וואָס ביז איצט איז געווען נאָר פֿאַר די גרעסטע נְשָׁמוֹת, וועט דעמאָלט זײַן ברויט און וואַסער פֿאַר יעדן יִידן.

און דאָס איז אויך דער ענין אין דעם וואָס דער רַמְבּ"ם שרײַבט, אַז „יַעֲמֹד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו כְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל פֶּה, וְיַכְרִיחַ כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ, וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'". און לכאורה, די „כְּפִיָּה" זעט אויס ווי אַ באַניצן זיך מיט אַ חִיצוֹנִי כּוח: דער מלך נוצט זײַן סמכות צו כּוֹפֶה זײַן די מקיים־זײַן פֿון מִצְוֹת. אָבער דער רַמְבּ"ם אַליין פֿירט גלײַך ווייטער אויס, אַז דער עיקר עסק פֿון מלך המשִׁיחַ וועט זײַן „לִהְיוֹת עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו... וְיַגְדִּיל הַתּוֹרָה וְיַאֲדִיר" און „יַכְרִיחַ כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ". און פֿון דעם איז מוכרח, אַז די עיקר „כְּפִיָּה" איז די השפָּעָה פֿון תּוֹרָה – אַז ער לערנט אויף אַזאַ אופֿן, אַז דער פנימי'שער רצון פֿון ישראל ווערט אויפֿגעוועקט, ביז וואָס וואָס פֿריִער איז געווען אַ פֶּרֶץ, ווערט אַליין אַ שַׁעַר צו הֲבָנָה.

און דאָס אַלץ איז שוין געווען אין אַ בחינת הקדָּמָה בײַם מַגִּיד. דער בַּעַל־שֵׁם־טוֹב האָט געזאָגט אַ קורצן וואָרט אויף „ה' עִמָּכֶם גִּבּוֹרֵי הַחַיִל", און אין אַ ביסל ווערטער האָט ער אַנטפּלעקט די נְקוּדָה. דער מַגִּיד האָט געזעסן און מַרְחִיב געווען יענעם וואָרט דורך אַ סך מְשָׁלִים און בֵּיאוּרִים, און ער האָט מַבְחִין געווען צווישן בחינת יִחוּדָא תַּתָּאָה און יִחוּדָא עִילָּאָה, צווישן אַ פּשוטע אֱמוּנָה אין פֿעלד און אַ טיפֿע הִתְבּוֹנְנוּת אין הֵיכָל. און זײַן בית־המדרש איז געוואָרן אַ אָרט, ווו יעדער תַּלְמִיד האָט פֿון דעם זעלבן שיעור געהערט זײַן פּרטי'דיגן וועג, כּאילו דאָס לֵב־המַגִּיד, דאָס לֵב מֵבִין, איז אַראָפּגעקומען אַרײַן אין יעדן איינעמ'ס האַרץ צו מסַדֵּר זײַן עֲבוֹדָה. און דאָס איז דער שֹׁרֶשׁ פֿון דער בִּינָה אין מַלְכוּת דלעתיד: דער כּוח צו נעמען אַ איינציקע נְקוּדָּה פֿון אֱלוֹקוּת און זי אויסצופֿאָרמען אין אַ גאַנצן עולם־מָלֵא פֿון סֵדֶר און הֲבָנָה פֿאַר יעדן מקַבֵּל ומקַבֵּל.

און אַזוי אויך בײַ מְשִׁיחַ: די מַלְכוּת וועט ניט זײַן נאָר אַ הכרָזָה – „ה' מָלָךְ" – נאָר אַ תָּמִיד'דיקן דִבּוּר פֿון בֵיאוּר. דער נָבִיא רמזט שוין דערויף, ווען ער זאָגט, אַז משיחַ „וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ". אַ אמת'דיקער דין פֿאָדערט בִּינָה, ווײַל מִשְׁפָּט איז ניט נאָר אַ הַחָלָה פֿון אַ כְּלָל, נאָר די הֲבָנָה פֿון פְּרָטִים און נִסְיוֹנוֹת. און דער זעלבער רוּחַ־הַבִּינָה, מיט וועלכן ער וועט דָן זײַן, איז אויך דער רוּחַ, מיט וועלכן ער וועט מוֹרֶה זײַן, ווײַל זײַנע דִבְרֵי תּוֹרָה און זײַנע דִבְרֵי מִשְׁפָּט זענען איין זאַך. זײַן מַלְכוּת איז זײַן שיעור, און זײַן מַלְכוּת איז זײַן כְּלָס.

און עס זײַנען דאָ מִדְרָשִׁים וואָס זאָגן בפירוש, אַז לעתיד־לבוא, ווען משִׁיחַ וועט קומען, וועט ער זיצן און לערנען תּוֹרָה מיט גאַנצן ישראל, און יעדער איינער וועט זאָגן „תּוֹרָה חֲדָשָׁה מֵאִתּוֹ". פֿון די גרעסטע אין חֲכָמִים און אַראָפּ ביז די גרעסטע פּשוטים, יעדער איינער וועט הערן פֿון זײַן מויל דעם בֵיאוּר וואָס פּאַסט צו זײַן כְּלִי. ניט, חלילה, אַז עס וועלן זײַן אַ סך תּוֹרוֹת, נאָר אַ איינציקע תּוֹרָה, וואָס איר בִּינָה איז אַזוי טיף און כְּלָל'דיק, ביז זי קען זיך בייגן און מִתְלַבֵּשׁ זײַן אין יעדן כְּלִי וּכְלִי אָן צו פֿאַרלירן איר פְּשִׁיטוּת. און דאָס איז פּונקט דער ענין פֿון לֵב מֵבִין: איין האַרץ, און עס פֿאַרשטייט און דערהרגייט אַ סך נְשָׁמוֹת.

און מ׳קען זיך פֿאָרשטעלן אַזוינס, כּאילו, אין אַ מָשָׁל'דיקן אופֿן. שטעל זיך פֿאָר אַ מלך, וועמענס הֵיכָל איז אָפֿן, און יעדער בירגער קומט אַרײַן מיט זײַן בִּלְבּוּל: דער איינער פֿאַרשטייט ניט אַ סוגיא אין ש"ס, דער צווייטער פֿאַרשטייט ניט, ווי אַזוי צו מאַכן שלום אין זײַן היים, דער דריטער פֿאַרשטייט ניט, פֿאַרוואָס זײַנע תְּפִלּוֹת זײַנען קאַלט, און נאָך איינער פֿאַרשטייט ניט זײַנע יִסּוּרִים. ווען דער מלך וואָלט געהאַט נאָר חָכְמָה, וואָלט ער געזען דעם שֹׁרֶשׁ פֿון אַלע יענע ענינים אין אַ פּשוּטע נְקוּדָּה פֿון אֱלוֹקוּת, נאָר זײַן תְּשׁוּבָה וואָלט געבליבן אין כְּלָלִיּוּת. און ווען ער וואָלט געהאַט נאָר דַּעַת, וואָלט ער געקענט קָשׁוֹר און מְחַבֵּר זײַן דעם וואָס פֿאַרשטייט שוין, נאָר די ווייטער ווייטע וואָלטן געבליבן אינדרויסן. אָבער אַ מלך, וועמענס מַלְכוּת איז אָנגעפּילט מיט בִּינָה, קען זיצן און אויסהערן יעדע פֿראַגע ביזן סוף, מַפְרִיד זײַן די סְבוּכִים, ווײַזן דעם סֵדֶר אין דעם זאַך פֿון אָנהייב ביזן סוף, און פֿון יענעם סֵדֶר צוריקברענגען דעם מענטש צו דער זעלבער ערשטער נְקוּדָּה: „דער אייבערשטער איז דאָ אויך“.

און ווײַל אַזאַ בִּינָה איז אינעווייניק אין דער מַלְכוּת, איז זי ניט נאָר אַ פּרטי'דיגע הַסְבָּרָה אין אַ אינערלעכן צימער, נאָר אַ צִבּוּר'דיקן דִּבּוּר וואָס מְסַדֵּר אַלע לעבנס־ענינים פֿונעם פֿאָלק. דִּין, חִנּוּךְ, כַּלְכָּלָה, מִשְׁפָּחָה – אַלע מערכות־החברה וועלן זיך לערנען און מסתַּדֵּר ווערן לויט דער פְּנִימִי'שער תּוֹרָה וואָס מָשִׁיחַ מְגַלֶּה. די דַּעַת פֿון דער וועלט וועט זיך איבערחנך ווערן פֿון נײַ, מדריגה נאָך מדריגה, דורך זײַן דִּבּוּר. וואָס מען רופֿט הײַנט „תַּרְבּוּת“, „הַשְׁקָפַת־הָעוֹלָם“, „שֵׂכֶל־יָשָׁר“, וועט זיך טוישן, ניט דורך כְּפִיָּה אַליין, נאָר דורך אַ נײַע הֲבָנָה, וואָס מאַכט אֱלוֹקוּת צום פּשוּטן יסוֹד פֿון יעדער מחשָׁבָה.

אָבער אויך אין דעם איז דאָ אַ געוויסער גבול. דען בִּינָה, אין איר עצם־מהות, מַרְבָּה הַבְחָנוֹת. זי זעט זייטן, זי פּוּשט זיך אויס אין רִבּוּי פְּרָטִים. און עס בלײַבט נאָך די פֿראַגע: ווי אַזוי וועלן אַלע יענע פּרטי'דיגע הַסְבָּרוֹת ניט בלײַבן ווי באַזונדערע וועלטן? ווי אַזוי וועלן זיי אַלע זיך צוריקקניפּן אין איין לעבעדיקן קשר צווישן דעם מלך און יעדער נֶפֶשׁ וָנֶפֶשׁ, אַזוי אַז די הֲבָנָה זאָל ניט בלײַבן נאָר אין שֵׂכֶל, נאָר אַרײַנגיין אויך אין האַרץ און מוליד זײַן מִדּוֹת? דאָס איז שוין דער ענין פֿון דַּעַת – פֿון קְשִׁירָה און הִתְקַשְּׁרוּת – וואָס, ווי באַקאַנט, קומט נאָך בִּינָה און קָשׁוֹר די מוֹחִין מיט דער נֶפֶשׁ.

און לויט דעם, נאָך דעם וואָס מיר האָבן פֿאַרשטאַנען, אַז אין מַלְכוּתוֹ פֿון מָשִׁיחַ איז אַרײַנגעשלאָסן די בחינת בִּינָה פֿונעם מַגִּיד – אַ לֵב מֵבִין וואָס מְבָאֵר אֱלוֹקוּת צו יעדן שֵׂכֶל לויט זײַן מידה – דאַרף מען נאָך זיך התבונן, ווי אַזוי אין דער זעלבער מַלְכוּת אַליין איז אַרײַנגעשלאָסן אויך די בחינת דַּעַת פֿונעם אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן: דער כּוח צו מאַכן פֿון יענער הֲבָנָה אַ פנימי'שן קשר, אַ נאָענטע און אִישִׁית'ע ידיעה, צווישן מָשִׁיחַ און יעדער נֶפֶשׁ וָנֶפֶשׁ אין איר פְּרָטִיּוּת.

טז

און פֿון דעם נעמט זיך דער נאָכפֿאָלגיקער ענין. דְּהַיְינוּ, ווײַל אין די טעג פֿון מָשִׁיחַ וועט זײַן דער גילוי אויף אַזאַ אופֿן פֿון „מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה'“, אַז די גאַנצע ערד וועט זײַן דורכגעפּילט מיט דֵּעָה, איז מען געצוווּנגען צו זאָגן, אַז דער עיקר אין יענעם גילוי איז ניט נאָר אין דעם אור פֿון חָכְמָה־בִּינָה, נאָר דאַווקא אין דעם ענין פֿון דַּעַת. ווײַל „דֵּעָה“ איז לשון

„וְהָאָדָם יָדַע“, אַ ידיעה וואָס איז אַ בחינת קְשִׁירָה, וואָס זי קניפּט צוזאַמען דעם יוֹדֵעַ מיטן נִידָע, ביז זיי ווערן אַ אייניקייט איינס.

און ווי עס ווערט מבֿאָר אין אַ סך אָרטן, אַז דַעַת איז דער כּוח־הַמַּחֲשָׁבָה־הַמִּתְבּוֹנֶנֶת, וואָס זי לייגט אַרײַן זיך אַליין אינעם ענין און גייט ניט אַוועק פֿון אים, ביז דער ענין ווערט אַ זאַך מוּגשָׁשׁ אין דער נֶפֶשׁ, און פֿון דעם ווערן געבוירן די מִדּוֹת.

אָבער דאָ איז דאָ אַ חִדּוּשׁ. אין דער פְּרָטִי'שער עבודה פֿון אַ מענטש איצט, איז דַעַת בעיקר הִתְבּוֹנְנוּת: דער מענטש פֿאַראנקערט זײַן מחשבה אין עניני אֱלוֹקוּת, ער מתבונן אַ מאָל נאָך אַ מאָל אין די גדולות פֿון דעם אֵין־סוֹף און אין דעם קליינקייט פֿון די עולמות, און דורך דעם „יוֹלִיד“ ער אין זיך אַהֲבָה און יִרְאָה. אָבער אין מַלְכוּתוֹ פֿון מָשִׁיחַ וועט זיך אַנטפּלעקן דער ענין פֿון דַעַת אויך מִלְמַעְלָה־לְמַטָּה, ווי אַ הַשְׁפָּעַת־דַעַת וואָס דער מלך משפּיע איז צו זײַן פֿאָלק. ניט נאָר אַז יעדער יחיד וועט מתבונן זײַן, נאָר דער מלך אַליין וועט זײַן די בחינת דַעַת פֿון דעם דור, וואָס קניפּט צוזאַמען יעדן מוח און יעדן האַרץ מיט דער אֱלוֹקִי'שער דַעַת.

און צו פֿאַרשטיין דעם, דאַרף מען דערמאָנען וואָס איז באַקאַנט וועגן דעם דַעַת פֿון אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן. אַז זײַן עבודה איז ניט געווען נאָר צו מבָאֵר זײַנע ענינים אין חָכְמָה־בִּינָה אויף אַ קלאָרן אופֿן, נאָר צו זײַן אַ נֶפֶשׁ הַכְּלָלִית פֿאַר אַלע מקוּשָׁרים צו אים, און זיי צו פֿאַרבינדן אין אַ פּנימי'שן קשר מיט אֱלוֹקוּת. און דאָס איז דער ענין פֿון הִתְקַשְּׁרוּת, ווי עס ווערט גערעדט אין תַּנְיָא – „הִתְקַשְּׁרוּת תַּלְמִידִים לְרַבּוֹ“ – אַז דורך דעם וואָס מען טראַכט אין זײַן תּוֹרָה, און מקיים איז זײַן עצה, ווערט דער תַּלְמִיד מקושר צו דער נֶפֶשׁ פֿון רבי'ן, און ער מקבל איז פֿון זײַן דַעַת. און דאָס איז ניט קיין חיצוֹנִית'ע תְּלוּת, חס ושלום, נאָר להיפּוך: דאָס איז אַ גילוי פֿון זײַן אייגענער פְּנִימִיּוּת, ווײַל די נֶפֶשׁ הַכְּלָלִית גיט נאָר אַרויס און מגַלֶּה די נְקוּדָּה דְאֱלוֹקוּת וואָס איז שוין דאָ אין די תַּלְמִידִים.

און לויט דעם איז מובן, אַז דער דַעַת פֿון אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן איז געווען אין צוויי בחינות: הִתְבּוֹנְנוּת – דער וועג וואָס ער האָט געלערנט יעדן בֵּינוֹנִי; און הִתְקַשְּׁרוּת – דער וועג דורך וועלכן זײַן דַעַת איז אַרײַנגעשפּאַרט געוואָרן אין די נשָׁמוֹת פֿון די חסידים. און באמת, די צוויי בחינות זײַנען צוויי זײַטן פֿון איין ענין. ווײַל הִתְבּוֹנְנוּת אָן הִתְקַשְּׁרוּת בלײַבט אַ שֵׂכֶל אָן לעבן, און הִתְקַשְּׁרוּת אָן הִתְבּוֹנְנוּת קען זײַן אַ מין פְּשׁוּט'ע אֱמוּנָה וואָס איז ניט פְּנִימִית. דער תַּכְלִית איז, אַז דורך הִתְקַשְּׁרוּת צום רבי'ן זאָל דער תַּלְמִיד זיך אויפֿוועקן צו זײַן אייגענער הִתְבּוֹנְנוּת, ביז זײַן האַרץ ברענט אין אַ פּנימי'שן דַּעַת.

און זע, אַז דער זעלבער ענין וועט זײַן אויף אַן אומבאַגרענעצטן אופֿן אין מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ. ווײַל ווי עס איז פֿריער מבֿאָר געוואָרן, מַלְכוּת איז די סְפִירָה וואָס זי האָט גאָרניט פֿון איר אַליין, און אַף־עַל־פִּי־כֵן איז זי מלך אויף אַלעמען; און דער זוֹהַר זאָגט אויף דעם מלך: „לִיבָּא דְּמַלְכָּא אִתְקַשַּׁר בְּלִיבָּא דְּעַם“ – אַז דאָס האַרץ פֿונעם מלך איז פֿאַרבונדן מיטן האַרץ

פֿונעם פֿאָלק. און דער גֶדֶר פֿון אמת'ער מַלְכוּת איז ניט נאָר, אַז דאָס פֿאָלק מקיים איז זײַנע גזֵרוֹת, נאָר אַז ס'איז דאָ אַ פנימי'שער קשר פֿון האַרצער, אַז וואָס וואָס נמשך איז אין דעם האַרץ פֿונעם מלך, נמשך זיך אויך אין דעם האַרץ פֿון דער אֻמָּה.

און לויט דעם, ווען מיר זאָגן „מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה“, דאַרף מען זאָגן, אַז די דֵעָה איז דאַווקא זײַן דַּעַת פֿון מלך וואָס פֿילט אויס די ערד. ניט אַז יעדער יחיד פֿאַר זיך וועט אַנטוויקלען אַ דֵעָה פֿון זײַן אייגענעם שֵׂכֶל, נאָר אַז ס'וועט זײַן אַ גילוי פֿון אַ כְּלָל'דיגע דַּעַת – די דַּעַת פֿון מָשִׁיחַ – וואָס נמשך איז אַרײַן אין יעדער נֶפֶשׁ וָנֶפֶשׁ לויט איר מידה. און ווי אויך איצט, בפְּנִימִיּוּת, איז די הִתְקַשְּׁרוּת צום נְשִׂיא הַדּוֹר דער כּלי, דורך וועלכן מען מקבל איז התעוֹררוּת אין אֱלוֹקוּת, אַזוי אויך לעָתִיד־לָבוֹא וועט די הִתְקַשְּׁרוּת צו מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ זײַן דער וועג, דורך וועלכן יעדער איד וועט זיך פֿאַרבינדן מיט דער אֱלוֹקִי'שער דַּעַת בפְּנִימִיּוּת.

און דאָס איז אויך דער טיפֿערער תוכן פֿון דעם ענין וואָס חֲסִידוּת מבָאַרט וועגן דעם בֵּינוֹנִי אין די טעג פֿון מָשִׁיחַ. ווײַל תַּנְיָא באַשטימט דעם בֵּינוֹנִי ווי דעם אויסגעקליבענעם מצב, אַז זײַן מחשבה, דיבור און מעשה זײַנען שטענדיק לויטן רצון ה', און זײַנע מִדּוֹת פֿון אַהֲבָה און יִרְאָה ווערן געבוירן דורך הִתְבּוֹנְנוּת. אָבער אין סוף־הספר ווערט מבאָר, אַז דער שליימעסדיקער תיקון פֿון בֵּינוֹנִי וועט זײַן נאָר אין די טעג פֿון מָשִׁיחַ, ווען אויך דאָס נאַטירלעכע האַרץ וועט זיך אומקערן, ווי עס שטייט געשריבן: „וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם“. און וואָס איז דער פנימי'שער תוכן? אַז דער כּוח־הַדַּעַת, וואָס איצט ווערט ערווײַזט נאָר דורך עבודה, וועט דעמאָלט זײַן אַ אור פָּשׁוּט וואָס פֿילט אויס די נֶפֶשׁ, דורך דעם גילוי פֿון מָשִׁיחַ.

אין אַנדערע ווערטער: הײַנט דאַרף דער בֵּינוֹנִי אַרבעטן מיט אַ גרויסן עָמָל אין הִתְבּוֹנְנוּת, כּדי צו פֿאַרבינדן זײַן מוח און זײַן האַרץ צוזאַמען, צו איבערבריקן דעם פּערעז צווישן וואָס ער ווייסט און וואָס ער פֿילט. און לעָתִיד־לָבוֹא וועט אַליין די מציאות פֿון דַּעַת אין וועלט זײַן אויף אַ גאַנצנדיק אַנדערן אופֿן. דער אויר פֿון דער וועלט וועט זײַן „דֵּעָה“, דער זעלבער רוּחַ־הַחַיִּים וועט זײַן דורכגעטרונקען מיט אֱלוֹקִי'שער דַּעַת, ווײַל דער מלך, וואָס איז די כְּלָל'דיגע דַּעַת, וועט זיך אַנטפּלעקן. די הִתְבּוֹנְנוּת וועט זיך ניט בטל ווערן, נאָר זי וועט זײַן אויף אַן אַנדער אופֿן: ניט צו שאַפֿן דַּעַת פֿון גאָרניט, נאָר צו מקַלֵּט און מַפְנִים זײַן די דַּעַת פֿון מָשִׁיחַ, וואָס איז שוין מקיף און מְפַנֵּס.

און דאָס איז אויך דער רמז אין דעם וואָס מען זאָגט אויף מָשִׁיחַ, אַז „יוֹדֵעַ כָּל אֶחָד וְאֶחָד“ – אַז ער ווייסט יעדן יחיד פֿון ישראל בפְּנִימִיּוּת. ווײַל ווען זײַן מַלְכוּת וואָלט געווען נאָר אַ כְּלָל'דיגע הנהגה, וואָלט זײַן דַּעַת אויך געווען נאָר כְּלָלִית – אַז ער ווייסט דאָס פֿאָלק אלס אַ כְּלָל. אָבער אמת'ע דַּעַת איז, אַז ער ווייסט דעם שֹׁרֶשׁ־הַנְּשָׁמָה פֿון יעדן יחיד ויחיד, דעם שְׁטייגער־הַיָּשָׁר פֿון יעדער נֶפֶשׁ, און דערפֿאַר קען ער געבן יעדן יחיד זײַן באַזונדערע עצה אין תּוֹרָה און עבודה. און דאָס איז ווי דער ענין פֿון דעם יִחוּד פֿון אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן מיט די חסידים, אַז ער האָט געזאָגט צו דעם איין אַ וואָרט, צום צווייטן אַ

פָּסוּק, צום דריטן אַ משל, און אין יענעם איין וואָרט זענען אַלע לעבן פֿון דעם מענטש צונויפֿגעקניפּט געוואָרן מיט אֱלוֹקוּת. און בײַ מְשִׁיחַ וועט דאָס זײַן אויף אַן אופֿן וואָס האָט גאָרניט קיין הַשְׁוָאָה: זײַן דַּעַת וועט אַרומנעמען אַלע נְשָׁמוֹת אויף אַ מאָל, און יעדערע לויט איר פְּרָטִיּוּת.

און פֿון דעם קענען מיר אויך נאָך טיַיפֿער פֿאַרשטיין דעם ענין פֿון הִתְקַשְּׁרוּת צו די רביים, ווי אַ הַכְנָאָה צו קַבָּלַת מַלְכוּת דְּמָשִׁיחַ. ווײַל די עבודה פֿון הִתְקַשְּׁרוּת טרענירט די נֶפֶשׁ צו מקבל זײַן דַּעַת פֿון אַ נֶפֶשׁ הַכְּלָלִית, צו מבַטל זײַן איר נִפְרָדוּת און צו לאָזן די דַּעַת פֿון רבי'ן דורכדרינגען איר. ווען אַ מענטש לערנט תַּנְיָא און די מאמרים, און ווען ער לעבט מיט די הוראות, און ווען ער צייכנט זיך אין זײַן דַּעַת די צורת־פְּנֵי־הרבי און פֿרעגט זיך: „וואָס וויל דער רבי פֿון מיר איצט?“ – דאַן לעבט ער שוין איצט אין אַ מצב, אַז זײַן דַּעַת איז ניט קיין אינזל באַזונדער, נאָר אַ טייל פֿון אַ פיל גרעסערן ים. און דאָס איז דער דוגמה, די מיניאַטורע, צו וואָס וואָס וועט זײַן אויף אַ כְּלָל'דיגן אופֿן אין די טעג פֿון מְשִׁיחַ.

ווײַל דעמאָלט וועט דער ענין פֿון הִתְקַשְּׁרוּת ניט זײַן נאָר אַ פְּרָטִי'שע עבודה פֿון געוויסע מענטשן, נאָר דער זעלבער גֶדֶר פֿון מַלְכוּת: „וְעָבְדוּהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל“ – אַז אַלע ישראל וועלן דינען אים מיט אַ גאַנצן האַרצן, דהיינו אַז זייער האַרץ וועט זײַן פֿאַרבונדן מיט זײַן האַרץ. און דורך דעם וועט דער רִיבּוּי וואָס נמשך איז פֿון בִּינָה – דער רִיבּוּי פֿון בֵּיאוּרִים און רִיבּוּי דרכים – זיך צונויפֿפֿאַסן אין איין לעבעדיקן קשר, ביז אַלע וועגן זײַנען זײַנע וועגן, די וועגן פֿונעם מלך, און אַלע האַרצער זײַנען איין האַרץ מיטן מלך.

און דאָס איז אויך די הַכְנָאָה צו וואָס וואָס וועט זיך נאָך מבָאַר ווערן ווייטער אין ענין חֶסֶד און גְּבוּרָה פֿון מְשִׁיחַ. ווײַל נאָך דעם וואָס מ'פֿאַרשטייט, אַז זײַן דַּעַת איז ניט נאָר אַ מוּפְשָׁט'ער שֵׂכֶל, נאָר אַ קשר פֿון האַרץ צו האַרץ, איז מובן, אַז זײַן חֶסֶד – זײַן אַהֲבָה צו ישראל – און זײַן גְּבוּרָה – זײַן מִשְׁפָּט און דין – זײַנען ניט קיין חיצוֹנִית'ע הנהגות, נאָר תְּנוּעוֹת עַצְמִיּוֹת פֿון יענעם זעלבן קשר. ווען ער ליבט, ליבט ער יעדע נֶפֶשׁ לויט איר שֹׁרֶשׁ; און ווען ער דינט, דינט ער פֿון יענעם זעלבן עַצְמִי'ישן דַּעַת, וואָס ווייסט דעם פנימי'שן וועג פֿון יעדער נֶפֶשׁ.

און דורך דעם, פֿון הִתְבּוֹנְנוּת אין דעם דַּעַת פֿון אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן און אין דעם ענין פֿון הִתְקַשְּׁרוּת צו אים, זוכט מען צו דערגרייכן אין אָנהייב־הַהַשָּׂגָה, ווי מְשִׁיחַ איז ניט נאָר „מלך־המשִׁיחַ“ אויף אַ כְּלָל'דיגן אופֿן איבער דער גאַנצער וועלט, נאָר אויך אַ פנימי'שער דַּעַת צו יעדן יחיד ויחיד, אַ לעבעדיקער קשר וואָס קניפּט צוזאַמען דעם מוח און האַרץ פֿון יעדער איד מיטן הקָדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אויף אַ גילוי'דיקן און קבוע'דיגן אופֿן אויף אייביק.

יז

און אויב אַזוי, נאָכדעם וואָס עס איז נתבאר געוואָרן דער ענין פֿון דַּעַת, אַז די פנימי'שע דַּעַת פֿונעם מלך איז אַ לעבעדיקער קשר מיט יעדער נֶפֶשׁ וָנֶפֶשׁ, קען מען איצט פֿאַרשטיין אין אַ טיפֿערן אופֿן די מִדַּת־הַלֵּב פֿון מְשִׁיחַ, ווי חֶסֶד און גְּבוּרָה זײַנען כְּלוּל אין זײַן מלוכה ווי צוויי תְּנוּעוֹת פֿון איין האַרץ.

דְּהַיְנוּ, ווען מלך־המשיח שטייט אין ישַׁעְיָהוּ: "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים, וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ, וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע". און גלייַך דערנאָך: "וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו, וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו".

און לְכָאוֹרָה, די זעלבע פְּסוּקִים אַליין זייַנען צוויי הֲפָכִים: פֿון איין זייַט – "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים", אַ דין און צדק צו די דַלִּים, און "וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ" – יֹשֶׁר און אַ נייַג צו זייער טובה, צו די שְׁפָלִים; און פֿון דער צווייטער זייַט – "וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע", אַ הַכָּאָה און הריגה צום רָשָׁע מיטן שבט פֿון זייַן מויל און מיטן רוח פֿון זייַנע ליפּן. און אַפִּילו אַזוי רעדט דער נָבִיא ווען זיי ווי ווען איין ענין, אַז "צֶדֶק" און "אֱמוּנָה" זייַנען איין אֵזוֹר וואָס גערט אים אַרום. און פֿון דעם איז מובן, אַז ביי מלך־המשיח זייַנען חֶסֶד און גְבוּרָה ניט צוויי באַזונדערע הנהגות וואָס טוישן זיך איינע מיט דער צווייטער, נאָר אַ עַצְמִי'שע מִדָּה אַחַת פֿון מלוכה, אין וועלכער גוטס־טאָן צום דַל און דין אויף דעם רָשָׁע זייַנען ביי אים אין איין תְּכֵף, און באַזונדער פֿון איינעם אָן צווייטן קען עס ניט זייַן.

און צו פֿאַרשטיין דעם ענין, דאַרף מען צוריקקערן צום ענין פֿון גילוי־החֶסֶד און גְבוּרָה אין דער שלשֶׁלֶת־הנְשִׂיאִים, צו זען ווי אַזאַ צורה איז שוין צוגעגרייט געוואָרן אין דעם המשֵׁך פֿון די דורות.

איז באַקאַנט ווען דעם אַדְמוֹ"ר האֶמְצָעִי, אַז זייַן ענין איז געווען הִתְפַּשְּׁטוּת־הַחֶסֶד, אַ נָהָר פֿון אַהֲבָה און אֱלֹקוּת אָן קיין שיעור. זייַנע מַאֲמָרִים האָבן די חסידים באַשריבן ווי "נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן" mamash; שעה נאָך שעה פֿון דיבור אָן קיין אונטערבראָך, יעדער נְקוּדָּה אין אֱלֹקוּת אויסגעברייטערט און אַריינגעשטעלט אין רְחָבוּת. און דאָס איז ניט נאָר געווען אין זייַן תּוֹרָה, נאָר אויך אין זייַן הנהגה מיט ישראל: זייַן אַהֲבָה צו יעדן חסיד און חסיד, די צייַט וואָס ער האָט מקדיש געווען אין יחידות, דער אופֿן ווי ער האָט באַשאַפֿן אַ רָחָב'ן אָרט, אַז יעדער נֶפֶשׁ זאָל קענען זיך הִתְפַּשֵּׁט'ן און אָטעמען אין עבודת־ה'.

און דאָס איז חֶסֶד אין זייַן פנימי'שער צורה: ניט נאָר צו געבן אַ מַתָּנָה, נאָר צו שאַפֿן אַ אָרט, אין וועלכן דער זולל קען זיך געפֿינען אין מנוחת־הַנֶּפֶשׁ, אויסגיסן זיך גאָר, כּדי אַז דער פנימי'שער אור פֿון יענעם זולל זאָל קענען זיך אַנטפּלעקן. און דאָס איז די ערשטע דְמוּת (פּראָטאָטיפּ) צו חֶסֶד פֿון משִׁיחַ. ווייַל ווען דער נָבִיא זאָגט "וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים... לְעַנְוֵי אָרֶץ", איז דער פשוט'ער פּירוש, אַז ער וועט שטיין אויף די זכויות פֿון די עניים און נִדְכָּאִים, און ער וועט זיי ניט לאָזן ראַמען. אָבער בפנימיות, "דַּלִּים" זייַנען יענע וואָס זייַנען דַלִּים אין דַּעַת, זייער תּוֹדָעָה איז דַל און ליידיק, און זייער האַרץ איז מדוכא צוליב דער גָלוּת; און "עַנְוֵי אָרֶץ" זייַנען יענע, וועמענס עֲנָוָה האָט זיך פֿאַרוואַנדלט אין עצבות, אַז די שִׁפְלוּת איז געוואָרן יֵאוּשׁ. און צו זיי וועט משִׁיחַ זייַן "שָׁפַט בְּצֶדֶק" – ער וועט זיי צוטיילן צֶדֶק צו זייער זכות, ער וועט אַראָפּלאָזן אור, הסְבָּרָה און עידוד, ביז דער פנימי'שער צֶדֶק אין זיי אַליין וועט זיך אויפֿוועקן, דער פנימי'שער יֹשֶׁר וואָס ליגט אין זיי.

און ווי וועט ער דאָס טאָן? "בְּשֵׁבֶט פִּיו", מיטן שבט פֿון זײַן מויל, און "בְּרוּחַ שְׂפָתָיו", מיטן רוח פֿון זײַנע ליפּן. דְּהַיְנוּ, אַז דער עצם דיבור פֿון אים וועט זײַן דאָס כְּלִי צו חֶסֶד. ווי דער נָהָר פֿון דיבורים בײַם אַדְמוֹ"ר האֶמְצָעִי האָט ניט נאָר מיטגעטיילט ידיעות, נאָר פּשוט געטראָגן דעם הערער און אים אַרויפֿגעהויבן העכער זײַן פֿריִערדיקער מציאות, אַזוי אויך וועט זײַן די תּוֹרָה פֿון משִׁיחַ, "תוֹרָה חֲדָשָׁה מֵאִתִּי תֵצֵא", אַ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת אָן שיעור און פּרטית צו יעדן יחיד ויחיד. זײַן מויל וועט זײַן אַ שבט וואָס שטיצט דעם דַל, אַ שטעקן, אויף וועלכן מען שטיצט זיך; און זײַן רוח וועט זײַן אַ רוח־חיים וואָס מחיֶה דעם עָנָו וואָס איז אַרײַנגעפֿאַלן צו פֿיל. דאָס איז חֶסֶד־דְּמַלְכוּת: אַז דורך זײַן דיבור שאַפֿט ער אַ נײַעם לעבעדיקן אָרט פֿאַר די נִשְׁבָּרִים.

אָבער ווען אין דער מלוכה וואָלט געווען נאָר חֶסֶד אַליין, נאָר השפּעה און הִתְפַּשְּׁטוּת, וואָלט דער וועלט ניט געוואָרן מתּוּקן. ווײַל יענער זעלבער מויל, וואָס דאַרף טרייסטן די דַלִּים, דאַרף אויך "לְהָמִית רָשָׁע"; יענער זעלבער רוח, וואָס מחיֶה דעם נִדְכָּא, דאַרף אויך אויסראָטן דאָס בייזע פֿון דער וועלט. און דאָ זעט מען דעם ענין פֿון גְּבוּרָה בײַם מלך, וואָס איז שוין אַרומגעוויזן און צוגעגרייט געוואָרן אין דער גְּבוּרָה פֿון צֶמַח צֶדֶק.

צֶמַח צֶדֶק רופֿט מען "צֶמַח צֶדֶק שֶׁבַּתּוֹרָה", ווײַל זײַן עבודה איז געווען דין און פְּסַק, אַראָפּלאָזן קלאָרע גבולים אין תּוֹרָה, ביידע אין נִגְלֶה און אין פְּנִימִיּוּת. אין זײַנע תשׁוּבוֹת האָט ער זיך אָפּגעגעבן מיט די שווערסטע שאלות, אָפּגעוואָגן יעדן פּרט וּפרט, מקבל געווען געוויסע שיקולים און אָפּגעוואָרפֿן אַנדערע, ביז אַ ריינער שורה פֿון הלכה איז אַרויס אין ליכט. און אין זײַן הנהגה האָט ער געשטאַנען מיט גְּבוּרָה קעגן גזֵרוֹת און קעגן די מַשְׂכִּילִים, און ער האָט ניט צוגעלאָזט, אַז דער נָהָר פֿון חֶסֶד, וואָס איז אים פֿאָרגעגאַנגען, זאָל איבערפֿליסן זײַנע גבולים און זיך פֿאַרלירן אין אַן ערבּוּבְיָא מיט פרעמדע וואַסער. זײַן גְּבוּרָה איז ניט געווען כַּעַס, חס ושלום, נאָר צִמְצוּם און גֶדֶר לטובת־הָאֱמֶת.

און דאָס איז אויך אַ דְמוּת־דוגמה צו מלך־המשִׁיחַ. ווײַל דער רַמְבַּ"ם שרײַבט, אַז דער עיקר תַּפְקִיד פֿון אים איז "לְהַחְזִיר מַלְכוּת דָּוִד לְיוֹשְׁנָהּ... וּלְבָנוֹת הַמִּקְדָּשׁ... וּלְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל", און ער שרײַבט ווײַטער: "יָכֹף כָּל יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ" – ער וועט כּוֹפֶה זײַן אַלע ישראל צו גיין אין די וועגן פֿון תּוֹרָה, און ער וועט מחזיק זײַן די פִּרְצֵי־הַדָּת. כְּפִיָּה, חיזוק פִּרְצֵיהָ, צוריקברענגען די מלוכה – דאָס אַלע זײַנען בחינות פֿון גְּבוּרָה. דער מלך דאַרף האָבן דעם כֹּחַ־הַדִּין צו זאָגן: דאָס איז מותר און דאָס איז אָסור, אַזאַ הנהגה בלײַבט און אַזאַ הנהגה ווערט אויסגעריסן פֿון דער וועלט.

און דערפֿאַר, ווען דער נָבִיא זאָגט "וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע", איז דאָס ניט קיין משל אויף גשמיות'דיקע אַלימות, נאָר אַ באַשרײַבונג פֿון גילוי־הַגְּבוּרָה־הַהֲלָכְתִּית אין איר מלכות'דיקער, גילוי'דיקער צורה. זײַן "שֵׁבֶט" איז דער שבט פֿון פְּסַק, די גלײַכע מִדָּה פֿון דין, וואָס שלאָגט אויף דער "אָרֶץ" – אויף דער תַּרְבּוּת און די וועלטלעכע נורמות – און צעברעכט די עִקְמוּמִיּוּת און כּוֹפֶה זיי צו אַ גלײַכן שורה. און "רוּחַ שְׂפָתָיו" איז דער רוח־הָאֱמֶת, וואָס לאָזט קיין אָרט ניט פֿאַר שקר; ווען ער זאָגט אַ הלכה, איז דער עצם דיבור אַליין די הריגה פֿון דעם רָשָׁע אין דער מציאות, אַז עס בלײַבט קיין רוחניות'דיקן חמצן ניט פֿאַרן בייזן, כּדי זיך צו קענען אָפּהאַלטן.

און איצט ווערט פֿאַרשטענדלעך, ווי אין מלוכה זײַנען חֶסֶד און גְבוּרָה איין זאַך. ווײַל ווען די גְבוּרָה וואָלט געווען אַ באַזונדערע מִדָּה, וואָלט עס אויסגעזען, ווי זי סותר איז צום חֶסֶד: ווי קען זײַן, אַז דער זעלבער מלך, וואָס ליבט דעם דַל מיט אַן אֵין־סוֹף'דיגער אַהֲבָה, איז אויך דער וואָס מאַמעט דעם רָשָׁע מיטן רוח פֿון זײַנע ליפּן? אָבער לויט ווי עס איז נתבאר געוואָרן אין ענין־הַדַּעַת, אַז די דַּעַת פֿונעם מלך איז אַ קשר מיט יעדער נֶפֶש לויט איר שֹׁרֶש, איז מִמֵּילָא מובן, אַז ביידע – זײַן אַהֲבָה און זײַן דין – קומען אַרויס פֿון איין פנימי'שן מקור.

ווען ער קוקט אויף דעם דַל, זעט זײַן דַּעַת די נְקוּדָּה פֿון אֱלוֹקוּת, וואָס ליגט פֿאַרשפּאַרט אונטער שיכטן פֿון גָלוּת; דערפֿאַר פֿילט זיך זײַן האַרץ אָן מיט חֶסֶד, אַ רָצוֹן צו פֿאַרברייטערן זײַן אָרט, אויסגיסן תּוֹרָה און נֶחָמָה, ביז יענע נְקוּדָּה וועט לײַכטן. און ווען ער קוקט אויף דעם רָשָׁע, זעט זײַן דַּעַת, אַז אַזאַ הנהגה, אַזעלכע סיסטעמען, אַזאַ תַּרְבּוּת, האָבן קיין שֹׁרֶש ניט אין קדושה; זיי זײַנען אַ דעקונג און אַ מרד, וואָס קניפּן צו דעם האַלדז די נְקוּדָּה בײַ אַנדערע. דערפֿאַר ווערט זײַן האַרץ אויפֿגעוועקט אין גְבוּרָה, ניט ווי אַ פּערזענלעכער כַּעַס, נאָר ווי אַ ברענענדיקע הִזְדַּהוּת מיט די נִדְכָּאִים; דער דין, וואָס ער דינט דעם רָשָׁע, איז אַליין דער העכסטער חֶסֶד צו די דַלִּים. אין אַנדערע ווערטער: זײַן גְבוּרָה איז אַ תְּנוּעַת־חֶסֶד צו ישראל; דורך דעם, וואָס ער מאַמעט דעם רָשָׁע, גיט ער לעבן צו די עֲנָוִים.

און דאָס איז די פנימי'קייט פֿון "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה". ווען דער מלך וואָלט געווען נאָר אַן "אִישׁ תְּרוּמוֹת", אַ מענטש פֿון מַתָּנוֹת, וואָס גיט שטענדיק און דינט קיינמאָל ניט, וואָלט ער צום סוף חרובֿ געמאַכט די ערד, ווײַל ער וואָלט צוגעלאָזט, אַז דאָס בייזע זאָל בלײַבן אונטערן מסווה פֿון חֶסֶד. אַן אמת'ע מלוכה דאַרף זײַן "בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ" – די ערד גרינדעט זיך דאַווקא דורך דין, דורך אַ פּינקטלעכע גְבוּרָה. אָבער ווײַל אַזאַ דין קומט פֿון אַ מלך, וועמענס גאַנצע מציאות איז כְּלָלוּת־ישראל און זייער קשר מיטן אייבערשטן, איז אויך דער משפט אַליין אַ מעשה־אַהֲבָה.

און לויט דעם ווערט אויך פֿאַרשטאַנדן, וואָס דער נָבִיא פֿאַרבינדט "צֶדֶק" און "אֱמוּנָה" ווי די אֵזוֹרִים פֿון זײַנע לענדן. "צֶדֶק" איז די זײַט פֿון גְבוּרָה, דין און יֹשֶׁר; "אֱמוּנָה" איז די זײַט פֿון חֶסֶד, אֱמוּנָה און בִּטָּחוֹן אין יעדער איד, אין דער פנימי'שער נְקוּדָּה אין אים. דער אֵזוֹר בינדט צוזאַמען די עֶלְיוֹנִים און די תַּחְתּוֹנִים, פֿאַרבינדט די מוֹחִין און מִדּוֹת מיט די נידעריקע כּוחות אין מעשה. און ווען עס ווערט געזאָגט, אַז "צֶדֶק" און "אֱמוּנָה" זײַנען זײַנע אֵזוֹרִים, איז די כַּוָּנָה, אַז זײַן כֹּחַ צו פֿאַרבינדן עולמות, אַראָפּלאָזן תּוֹרָה אַראָפּ ביז אין די פּרטים פֿון דעם נידעריקסטן מעשה, איז מוּחְגָּר און אַרומגענומען דורך ביידע צוזאַמען: אֱמוּנָה אין דעם פנימי'סטן גוטס אין עם־ישראל (חֶסֶד), און אַ דביקות אין צֶדֶק און דין, וואָס גיט קיינמאָל קיין פּשרות מיט קיין שום בייזן (גְבוּרָה). נאָר ביידע צוזאַמען מאַכן אים צו אַ מלך.

און דאָס אַלע איז שוין אַרומגעוויזן אין דער היסטאָרישער הִשְׁתַּלְשְׁלוּת: דער חֶסֶד פֿון אַדְמוֹ"ר האֶמְצָעִי האָט באַשאַפֿן אַ ברייטן, לעבעדיקן נָהָר פֿון אֱלוֹקוּת, אין וועלכן אַ סך נְשָׁמוֹת קענען זיך אָפּוואַשן; און די גְבוּרָה פֿון צֶמַח צֶדֶק האָט געגעבן דעם נָהָר קלאָרע גבולים, באַשטימט זײַן הלכתי'שן מהלך, און אים באַשיצט פֿון זוהמה. אין מְשִׁיחַ וועלן זיך ביידע

תְּנועות צוזאַמענפֿאַסן אין זייער גאַנצן אין מלוכה. זײַן תּוֹרָה וועט זײַן אַ נָהָר אָן שיעור, ברייטער פֿון אַלע עולמות, און אין דער זעלבער צײַט וועט יעדער טיפּל זײַן פּינקטלעך אויסגעמאָסטן לויט תּוֹרָה; זײַן אַהֲבָה וועט אַרומנעמען אַלע, און זײַן דין וועט קיין שום בייזן ניט דערטראָגן.

און דורך דעם איז נתבאר געוואָרן דער האַרץ און די האַרצקערן פֿון זײַן מלוכה אין ענין־הֶרְגֵּשׁ און משפט: אַ האַרץ וואָס שטאַונט און ברייטערט זיך אויס, און אַ האַנט וואָס מעסט אָפּ און ציעט גבולים; אַ מויל וואָס טרייסט די צעקראַכענע, און אַ רוח וואָס ענדיקט די רשעה. און פֿון דאָ איז שוין מובן, ווי, ווען חֶסֶד און גְּבוּרָה זײַנען אַזוי מתואם אין מלך, שײַנט פֿון אים אַרויס אַ גאָר נײַער ענין – די שיינקייט און נֹעַם פֿון תִּפְאֶרֶת, דער נֶצַח פֿון אַ שליימדיקן נִצָּחוֹן אויף דאָס בייזע, און דער הוֹד פֿון זײַן עֲנָוָהדיקער הדרה. און דאָס וועט זיך מסביר זײַן ווייטער.

יח

און לויט אַלעם וואָס מיר האָבן דערקלערט ביז־אַהער, ווען חֶסֶד און גְּבוּרָה וועלן מתְיַחֵד אין מלך צו אַ איינעם דַּעַת, מוז דאַך פֿון אים לייכטן אויך דער ענין פֿון תִּפְאֶרֶת, נֶצַח און הוֹד – ווײַל זיי זײַנען, ווי עס איז באַקאַנט, דרײַ אופֿנים, אין וועלכע די פּנימיות־התְּאִימוּת, דער פּנימיות־תּוֹקֶף און דער פּנימיות־בִּטּול ווערן ניראים mamash צו די אויגן פֿון בָּשָׂר.

און דאָס איז וואָס עס שטייט: "וִיהִי נֹעַם ה' אֱלֹקֵינוּ עָלֵינוּ" – "נֹעַם" איז תִּפְאֶרֶת, די שיינקייט און מתִיקוּת וואָס קומען ניט פֿון איין ציבוּע אַליין, נאָר פֿון דער התְעָרְבוּת פֿון חֶסֶד און גְּבוּרָה צו אַ דריטן גוון, אַ העכערן מדריגה. און וועגן מלך־המשִׁיחַ שטייט אין תְּהִלִּים (מ"ה): "יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם" – וואָס מיינט ניט, חלילה, אַ חיצוניותדיקער שיינקייט פֿון גוף־צוּרָה, נאָר דער גילוי פֿון "נֹעַם ה'" אין אַ מלך בָּשָׂר וָדָם. זײַן עצם־מציאות, זײַן הנהגה, די ווערטער פֿון זײַן תּוֹרָה און זײַן נֶחָמָה וועלן זײַן אויף אַזאַ אופֿן, אַז דאָס האַרץ וועט דערין שפּירן אַ הרמאָניע וואָס עס איז קיינמאָל ניט געווען אַזוינס: רַחֲמִים אויף דער אמת, רַחֲמִים וואָס פֿאַרבלאָנדזשען ניט די הבדָּלוֹת, און אַן אמת וואָס ברעכט ניט די הערצער.

און צו פֿאַרשטיין דאָס נאָך טיפֿער, דאַרף מען פֿאָרויסשטעלן וואָס עס איז שוין מסביר געוואָרן וועגן רבּי מַהאַר"ש ווי אַ גילוי פֿון תִּפְאֶרֶת. ווײַל זײַן הנהגה פֿון "לְכַתְחִילָּא אַרִיבֶּער" – אַז מִלְּכַתְחִלָּה גייט מען אַריבער העכער פֿון דער מניעה – איז ניט סתּם אַ פּרטית־הנהגה, נאָר דאָס זעלבע איז די עצם־הגדרה פֿון תִּפְאֶרֶת ווען זי קומט אַראַראָפּ אין הנהגה. ווײַל חֶסֶד וויל, אַ מאָל, אַרומפֿליסן אַרום די מניעה, און גְּבוּרָה וויל זי צוניפּן; משא"כ תִּפְאֶרֶת, וואָס שטייט העכערביידע, און גיט אָפּ פֿון זיך אַ דריט dimension: צו שטיין אויף דער מניעה ווי אויף אַ מַעֲלֶה, און פֿון דאָרטן אַריבערצושפּרינגען. און דאָס איז דער "נֹעַם" אין אַזאַ וועג, אַז זי איז אין איין מאָל תּוֹבַעֲנִית און ראַכּה, ניט מתפּשֶׁרֶת און מרוממת.

און אין מלך־המשִׁיחַ וועט זיך דער "לְכַתְחִילָא אָרִיבֶּער" אַנטפּלעקן אויף אַן אופֿן וואָס מקיף איז אַלע עולמות. זײַן מלוכה וועט ניט אָננעמען דעם נתון פֿון נאַטור און היסטאָריע ווי עפּעס סוֹף־דיקס. די גָּלוּת, די שחיתות, די גַּסוּת־הרוח – אַלע די "וועגט", מיט וועלכע דורות האָבן זיך אָפּגעגעבן בלויז אינעווייניק זייערע תּנאָים (אַמאָל דורך לאַנגזאַמע איבערצײַגונג,

און אַמאָל דורך ווייטיקדיקן קאמף) – בײַ אים װעלן זיי זײַן ווי סוּלָמוֹת אין די מַעֲלוֹת פֿון גאולה. ער װעט שטיין אויף דעם צוזאַמענגעקליבענעם ווייטיק פֿון דער היסטאָריע, ניט כּדי עס אויסצומאַכן, נאָר כּדי עס צו דערהויבן, און פֿון דאָרטן װעט ער אַריבערגײַין העכער, און אַנטפּלעקן, ווי דער גאנצער הֶעְלֵם איז אַליין געװען אַ מַעֲלֶה צום גילוי.

און דאָס איז דער "נֹעַם ה'" פֿון מְשִׁיחַ: אַז זײַנע גְּזֵרוֹת װעלן זיך אָנווייזן ווי מתוּקוֹת, זײַנע תְּבִיעוֹת ווי חֵרוּת, און זײַן תּוֹרָה ווי די לשון־הַטֶבַע פֿון דער נֶפֶשׁ. די שיינקייט פֿון זײַן מלוכה װעט זײַן, אַז עס װעט ניט בלײַבן קיין שום סתִּירָה צווישן די כְּסוּפִים פֿון דער נֶפֶשׁ און דעם צִוּוּי פֿון מלך. און דאָס איז שוין מרומז אין רבּי מַהאַר"ש, וואָס זײַן מלכותדיקע הנהגה און די פנימיות־חכמה אין אים זײַנען געװען אַן אויסדרוק פֿון אַ מלוכה וואָס בויט זיך ניט אָפּ און אַנטשולדיקט זיך ניט פֿאַר דער וועלט, און אין אַלעם דעם צעבערעכט זי איר ניט; נאָר זי הייבט אויף די וועלט צו אַ העכערע צורת־כָּבוֹד. און אין מְשִׁיחַ װעט די תִּפְאֶרֶת ווערן צום אַלגעמיינעם לופֿטן פֿון דער מציאות.

אָבער, מיט אַלעם דעם, תִּפְאֶרֶת אַליין פֿאַרענדיקט נאָך ניט דעם ענין. ווײַל סאָלאַנג עס בלײַבט נאָך עפּעס אַ אחיזה פֿאַרן בייזן, עפּעס אַ שמץ פֿון עֲמָלֵק, עפּעס אַ ווינקל אין דער מציאות וואָס קען נאָך שטיין "נֶגֶד" דער אמת – איז די מלוכה נאָך ניט שליימעסדיק. דערפֿאַר דאַרף אין דער מלוכה פֿון מְשִׁיחַ זײַן אויך דער ענין פֿון נֶצַח – ניט נֶצַח בלויז ווי אַ פנימיות־כּח, ווי עס איז געװען בײַ רבּי רַש"ב, נאָר נֶצַח ווי אַ סוֹפִֿדיקער און אומקערן־בלײַביקער נִצָּחוֹן פֿון קדושה אין אַלע עולמות.

נֶצַח, ווי עס איז שוין מסביר געוואָרן, איז דער כּח פֿון מלחמה און התמדִקוּת: די תְּבִיעָה, אַז דער רצון־המלך זאָל מקוים ווערן בפועל־ממש, אויך ווען דער שֵׂכֶל האָט נאָך ניט דערגרייכט און דער הרגש האָט נאָך ניט געשמאַקעט. און בײַ רבּי רַש"ב האָט זיך דאָס אַנטפּלעקט אין גרינדן די יְשִׁיבָה תּוֹמְכֵי־תְּמִימִים ווי אַ "צְבָא ה'", וואָס טרענירט תַּלְמִידִים צו זײַן "נֵרוֹת לְהָאִיר", ליכטלעך וואָס פֿירן מלחמה קעגן חושך דורך דעם אַז זיי לייכטן. דאָס איז געװען נֶצַח אין דער צײַט פֿון הֲכָנָה, אַ הֲכָנָה צו די צוקונפֿטיקע מלחמות: קעגן דער הַשְׂכָּלָה, קעגן דער הִתְחַלְנוּת, קעגן די גְּזֵרוֹת וואָס האָבן זיך געשטעלט צו פֿאַלן אויף די ייִדן אין רוּסְלאַנד.

און אין מלך־המשִׁיחַ װעט דער נֶצַח שטיין אין גילוי ווי די "מִלְחֶמֶת ה'" אין איר אַבסאָלוטער תְּכוּנָה. ווי דער רמב"ם שרײַבט, אַז ער װעט פֿירן "מִלְחֶמֶת ה'" און ער װעט נִצָּחוֹן האָבן. דאָס איז די מלחמה וואָס פֿאַרענדיקט אַלע מלחמות, דער כִּיבּוּשׁ פֿון עֲמָלֵק אין זײַן שורש, ווי עס שטייט: "כִּי מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם". און די כוונה איז ניט נאָר, אַז רשעים גשמיים װעלן זיך אונטערבייגן, נאָר אַז דער רוחניותדיקער עיקר פֿון עֲמָלֵק – די קַרְרוּת, דער סָפֵק, דער לאַכאָדיקן לאַגעשפּאָט אויף קדושה – װעט פֿאַרלירן אַלע אחיזה אין דער תּוֹדָעָה פֿון די נבראים.

און דער נֶצַח איז ניט קיין באַזונדערע מִדָּה פֿון זײַן תִּפְאֶרֶת, נאָר דאָס איז די המשָׁכָה פֿון "לְכַתְחִילָּא אָרִיבֶּער" אַרײַן אין פֿעלד־המלחמה. ווײַל ער שטייט העכער די גבולים פֿון וועלט, איז זײַן אַרײַנגײַין אין מלחמה אַליין שוין פֿון אַ מצבֿ פֿון נִצָּחוֹן. ער מעסט ניט אָפּ די כּח פֿון דעם אויבער כּדי צו זען צי ער קען נִצָּחוֹן האָבן; ער ווייסט מִלְּכַתְחִלָּה, אַז די אמת, ווי זי איז עצם־המציאות, קען סוף־כּל־סוף ניט ווערן אָפּגעשטויסן. די מלחמה בײַ אים איז דעריבער די המשָׁכָה און אַראָפּלאָזונג פֿון דער וַדָּאוּת אין אַלע שיכטן פֿון הֲוָיָה: אין היסטאָריע, אין תַּרְבּוּת, אין פּאָליטיק, און אין די אינערלעכע לעבן פֿון מענטש. זײַן "אִסְטְרָטֶגְיָה" איז צו אַנטפּלעקן אַזאַ גאָטלעכן ליכט, און צו אָרדענען די וועלט פּינקטלעך לויט תּוֹרָה, ביז עס בלײַבט פֿאַרן בייזן ניט קיין אָרט זיך צו האַלטן.

און אויך דאָ איז דער יסוד פֿון צְבָא־התְּמִימִים דורך רבּי רש"ב די ערשטע דוגמה. ווײַל תַּלְמִידֵי תּוֹמְכֵי־תְּמִימִים זײַנען ניט בלויז אין לערנען געווען געטרעניִרט, נאָר אויך אין אַ נֶצַח־שטעלונג: גרייט צו שטיין מיט תּוֹקֶף אונטער דרוק, צו היטן יִדישקייט אין סתּר ווען עס דאַרף זײַן, צו דורכפֿירן דעם רצון־הרבּי אין אָרטן, וווּ זייער אייגענע הבנה איז נאָך ניט אָנגעקומען. און אין מלך־המשִׁיחַ וועט די מִדָּה ווערן צום אַלגעמיינעם לופֿטן פֿון זײַן פֿאָלק. ווען ער וועט רופֿן, וועלן אַלע ישראל ענטפֿערן ווי איין מענטש, ווי איין חייל, ניט פֿון מורא, נאָר פֿון דער הכּרה, אַז דאָס איז זייער טיפֿסטער רצון. דאַן וועט דער נֶצַח זיך משלים ווערן: ניט ווי אַ האַרטע התנַגְּדוּת צום חושך, נאָר ווי אַ פרײלעכע אויפֿשטעלונג פֿון ליכט ווי די איינציקע מציאות.

אָבער אויך דאָס איז נאָך ניט דער סוף. ווײַל מע קען זיך פֿאָרשטעלן אין מחשבה אַ מלך, וואָס האָט אַ גרויסע שיינקייט און איז אויך אַ גיבור־מלחמה ווי קיינער, זײַן הדר איז מוראדיק, און אין אַלעם דעם בלײַבט זײַן מציאות נאָך אַ מאָל אַ מטריד, אַ זאַך וואָס שטייט נאָך אַלץ ווי עפּעס "אַנדערש" קעגן די קליינע און צעבראָכענע טאָג־טעגלעכע לעבן פֿון זײַנע אונטערטאַנען. דערפֿאַר דאַרף אין דער מלוכה פֿון משִׁיחַ זײַן אויך דער ענין פֿון הוֹד – די לייכט־שטראַלענדיקע עֲנָוָה, די הדרה פֿון שכינה ווען זי קומט צוריק קיין צִיּוֹן דווקא דורך דעם, וואָס זי האָט באַגלייט ישראל אין די אַלערנידעריקסטע גָּלוּיוֹת.

הוֹד, ווי עס איז שוין מסביר געוואָרן, איז הוֹדָאָה: ביידע כּניעה און דאנקזאָגונג. דאָס איז דער זיו וואָס ווערט נירא, ווען אַ זאַך ווערט אויסגעקליבן פֿון זײַן אייגענעם "אני" און שטייט בלויז ווי אַ כלי פֿאַרן אַנדערן. און דער פֿריִערדיקער רבּי איז געווען אַ געלעגנטלעכער גילוי פֿון דעם: אַ נָשִׂיא, וועמענס גוף איז געווען שוואַך, און זײַן קול צעבראָכן אין בכי, און אין אַלעם דעם האָט זײַן מציאות אָנגעפֿילט בתי־הסוהר, חֲדָרֵי־חקירה, און שפּעטער אויך די גאַסן פֿון ניו־יאָרק, מיט אַ מלכות, וואָס קיין כּח האָט ניט געקענט זי אָנרירן. זײַן הכרזה: "רַק גּוּפֵינוּ נִתְּנוּ בַּגָּלוּת וְלֹא נִשְׁמוֹתֵינוּ", איז אַ ריינע לשון פֿון הוֹד: אַן הכּרה אין דעם שבֿר פֿון גוף, צוזאַמען מיט אַ הוֹדָאָה וואָס ברעכט זיך ניט צום אייבערשטן אויף דעם, וואָס די נְשָׁמָה קען ניט צעבראָכן ווערן.

און אין מלך־המשִׁיחַ וועט זיך דער הוֹד פֿאַרמערן אָן שיעור. ווײַל ער איז דער, וואָס טראָגט אין זײַן נֶפֶשׁ דעם סבל פֿון אַלע ישראל, ווי דער נָבִיא זאָגט: "אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא". ער איז דער מלך, וואָס זיצט, ווי דער מדרש באַשרײַבט, צווישן די אָרעמע און קראַנקע, טוישט זיי די באַנדאַזשן, ציילט זייערע זעפֿצער. און אויך ווען זײַן מלוכה וועט זיך אַנטפּלעקן אין דער העכסטער הדרה – בית־המיקדש געבויט אין כָּבוֹד, גויים שטראָמען קיין צִיוֹן, מלכים בויגן זיך פֿאַר אים – וועט ער, אין זײַן אייגענער דַּעַת, בלײַבן דער זעלבער "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר": גאָר מבוּטָל צום רצון־ה', גאָר מזוהה מיטן פּשוטן ייִד און זײַן ווייטיק.

און דאָס איז דער הוֹד פֿון שכינה וואָס קומט צוריק קיין צִיוֹן. ווײַל די שיינקייט פֿון שכינה איז ניט בלויז ווען זי לייכט אין היכל, נאָר אויך ווען זי האָט זיך ניט געוואָלט אָפּטרענען פֿון אירע קינדער, אויך אין די שמוציקע טיפֿן פֿון גָלוּת. און ווען זי קומט צוריק, איז איר כֶּתֶר געמאַכט פֿון אַלע טרערן, פֿון אַלע תְּהִלִּים אין שטיל, פֿון אַלע צעבראָכענע "מוֹדֶה אֲנִי" פֿון דורות. און מְשִׁיחַ, ווי די מענטשלעכע מלוכה פֿון דער שכינה, וועט טראָגן דעם הוֹד אין די פּנים אַליין. זײַן עֲנָוָה וועט ניט זײַן "כּ trotz זײַן מלוכה"; זי וועט זײַן עצם־מלוכה. ווי מער זײַן גרויסקייט וועט זיך אַנטפּלעקן, אַלץ קלאָרער וועט ווערן, אַז "לֵית לֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם" – ער האָט גאָרניט פֿון זיך אַליין – נאָר ער איז בלויז דער שקופֿער צינאָר, דורך וועלכן די רחֲמִים און דער רצון פֿון ה' פליסן אַרײַן אין וועלט.

און דורך דעם ווערט אויך מסביר דער דימיון פֿון די בילדער פֿון פֿרִיערדיקן רבִּי אין די סאָוועטישע בתי־הכּלא און אין גלות־אַמעריקע ווי אַ ערשטע דוגמה. ווי זײַן צוגעפּײַניגטער גוף איז געוואָרן אַ אָרט, ווו די הדרה פֿון קדושת־היהדות, וואָס איז מקושר אין עֹרֶף, האָט זיך אַנטפּלעקט, אַזוי אויך וועלן די היסטאָריעס פֿון הֶעְלֵם און סבל פֿון מְשִׁיחַ אַליין (אין וועלכע נסתּרותדיקע צורות זיי זאָלן ניט זײַן) ווערן צום מקור פֿון זײַן צוקונפֿטיקן זיו. זײַן הוֹד וועט מאַכן זײַן נִצָּחוֹן נִסְבָּל, און זײַן תִּפְאֶרֶת ניגֶּשֶׁת. ווײַל ווען דאָס פֿאָלק וועט זען, אַז דער גיבור־המנצח און דער שיינער מלך איז דער זעלבער איינער, וואָס האָט מיט זיי געזעסן אין זייער אייגענעם חושך, וועלן זיי זיך ניט פֿאַרשרעקן, נאָר זיך טרייסטן. זייער קַבָּלַת־עול אויף זײַן מלוכה וועט זײַן די נאַטירלעכע התגלות פֿון ליבע און הוֹדָאָה.

און לויט אַלעם אויבנדערמאָנטן וועט מען איצט נאָך טיפֿער פֿאַרשטיין, אַז זײַן מלוכה איז ניט קיין פרעמדער כֶּתֶר, אַרויפֿגעלייגט אויף דער קייט פֿון די נְשִׂיאִים, נאָר זי איז די פְּרִיחָה פֿון מִדּוֹת, וואָס זײַנען שוין איינגעפּלאַנצט און אויפֿגעפּלעקט געוואָרן: די תִּפְאֶרֶת פֿון רבִּי מַהאַר"ש וואָס ווערט צום "נֹעַם" און "יוֹפִי" פֿון מלך; דער נֶצַח פֿון רבִּי רַש"ב וואָס ווערט צו דער לעצטער מלחמה, וועמענס תּוצאה איז בלויז ליכט; און דער הוֹד פֿון פֿרִיערדיקן רבִּי וואָס ווערט צו דער הדר פֿון שכינה וואָס קומט צוריק קיין צִיוֹן. אַלע די ווערן צונויפֿגעזאַמלט און מתְאַחֵד אין איין מענטשלעכן האַרץ, אין איין מלוכה וואָס איז כֻּלָּהּ בִּטּוּל און כֻּלָּהּ שילטון.

וואָס בלײַבט נאָך איבער צו פֿאַרשטיין, איז: ווי אַזוי אַזאַ מלוכה נעמט אַרײַן פֿון בחינת־הַיְסוֹד פֿון דור־הַשְּׁבִיעִי? און אין וועלכער צורה דער כּח־הקשר און דער צינאָר – וואָס האָט זיך שוין אַנטפּלעקט אין דור־הַשְּׁבִיעִי דורך דער עולמישער שליחות און די עבודה פֿון "מַדְלִיק נֵרוֹת" – ציעט זיך און גיסט זיך אַרײַן אין דעם כֶּתֶר פֿון שיינקייט, נֶצַח און הוֹד, ביז די מלוכה ווערט ניט בלויז אַ הבטחה, נאָר אַ גילוי־מציאות אין וועלט? און צו דעם וועלן מיר זיך איצט ווענדן.

יט

און מיט דעם וועלן מיר זיך צוריקקערן צו מבאַרר זיין אין עצם בחינת־הַיְסוֹד. דְּהַיְינוּ, נאָך דעם וואָס עס איז שוין מבואר געוואָרן, אַז מלכותוֹ פֿון מלך־הַמָּשִׁיחַ איז אַן אסיפה און אַ הפרחה פֿון אַלע די מידות וואָס האָבן זיך שוין אַנטפּלעקט אין סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון די נשׂיאים, דאַרף מען נאָך מבאַרר זיין: וואָס איז דער באַזונדערער ענין פֿון בחינת־הַיְסוֹד פֿון דור־הַשְּׁבִיעִי אין שייַכות צו דער מלוכה? און ווי אַזוי איז עס ניט נאָר אַ כללידיקע הכנאָה, נאָר ער שטייט ווי אַ "מְקוֹר הַיְסוֹדוֹת", דער לעבעדיקער מקור, פֿון וועמען די מלוכה ווערט mamash געבוירן בפועל?

און צו פֿאַרשטיין דאָס, איז ידוע, אַז אין סֵדֶר־הַסְּפִירוֹת רופט מען דעם יסוד מיטן נאָמען "מְקוֹר הַיְסוֹדוֹת", דער נובע־מַעְיָן, פֿון וועמען די וואַסער גייען אַריבער אין מלכות. ווײַל די עלייותדיקע מידות – אַפֿילו ווען זיי האָבן זיך שוין מתאַחד געוואָרן אין תִּפְאֶרֶת, און זיך באַשטאַרקט דורך נֶצַח, און זיך מתמתק געוואָרן אין הוֹד – בלײַבן זיי דאָך, כביכול, אין אַ מציאות פֿון "נותן". נאָר אין בחינת־הַיְסוֹד לייגן זיי זיך אָן אין אַ צורה פֿון מוחשדיקער און מכוּוָנטער השפּעה, וואָס ווייזט אויף אַ באַשטימטן מקבל, און ווערט אַרײַנגעגאָסן אויף אַ קלאָרע אופֿן און אין אַ מדה מדויקת, ביז עס קען זיך מקבל ווערן אין מלכות ווי אַ מציאות פֿון "יֵשׁ", פֿון אַ וועלט.

און דאָס איז די פְּנִימִיּוּת אין בחינת־הַיְסוֹד ווי אַ "בְּרִית", דער כּח־הַקֶּשֶׁר וואָס מאַכט איינס און מכַוֵּון אין איינעם. "מאַכט איינס" – אַז אַלע ליכט פֿון גוף ווערן דאָרט צונויפֿגעזאַמלט; און "מכַוֵּון" – אַז עס איז שוין דאָ אַ באַזונדערע, ליבע כתובת, וואָס זי איז די מקבלת. און דורך דעם איז דער יסוד ניט סתּם נאָך אַ מידה אין דער סֵדֶר, נאָר דאָס איז דער מאָמענט, ווען דער גאַנצער פַּרְצוּף בויגט זיך אַראָפּ צום אַנדערן, אַז אַלע פריערדיקע ליכט ווערן אַ כוונה צו מקבל זיין.

און לויט דעם ווערט נאָך קלאָרער מבואר דער באַזונדערער ענין פֿון דור־הַשְּׁבִיעִי. ווײַל נְשִׂיא־הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי האָט אַנטפּלעקט דעם יסוד ניט ווי אַ פּרטימדיקן "צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם", פֿאַרבאָרגן אין זיינע אייגענע אַרבע אַמות, נאָר ווי אַן עולמישן "אֵיבָר": אַ מַעֲרֶכֶת־עַצָּבִים פֿון קשר, וואָס דערגרייכט כמעט בפועל־ממש אַלע עקן פֿון דער ערד. אַז די עולמישע שליחות וואָס ער האָט אויפֿגעשטעלט, און די רשת פֿון בית־חב"ד, און ישיבות, און מקוואות, און שיעורים, און לעבעדיקע נקודות פֿון תורה אין יעדן אָרט – זיינען ניט סתּם מוסדות, נאָר זיי זיינען ווי זעֶנע שורשים און זעֶנע ענפים ניראים פֿון בחינת־הַיְסוֹד, וואָס ציען זיך אַרויס צו רירן זיך מיט מלכות – אין Folk, אין גאַס, אין לשונות, אין תַּרְבּוּיוֹת, אין דעם "חוּצָה" פֿון דער וועלט.

ווײַל דער טבֿע פֿון אַזאַ שליחות איז אַזאַ, אַז כּמעט איז ניטאָ קיין אָרט אין דער ישובֿדיקער וועלט, וווּ דבר־ה' – אין דעם צורה פֿון תורה ומצוות און פְּנִימִיּוּת־התּוֹרָה – איז ניט אַרײַנגעבראַכט געוואָרן אויף אַן אָרגאַניזירטן און תּמידיקן אופֿן. אַ ייִד אין ווייטן צפֿון, אַ ייִד אינעם צענטער פֿון אַ גרויסן מעטראָפּאָלין, אַ ייִד אין אַ קליינער שטאָט – יעדער איינער קען טרעפֿן אַ שליח, הערן אַ וואָרט, לייגן תּפֿילין, אָנצינדן נרות־שבת, לערנען אַ מַאֲמָר, שיקן זײַן קינד אין חדר. און דאָס איז בחינת־הַיְסוֹד אין זײַן גאַנצער התגלות: דער אור פֿון אַלע דורות, וואָס ציעט זיך אַרויס דורך איין נָשִׂיא, און גייט אַריבער אין מוחשדיקע און פֿאַרבונדן צינאָרות צו יעדן מעגלעכן מקבל.

און דאַווקא צוליב דעם – אַז בחינת־הַיְסוֹד האָט זיך אַזוי אַנטפּלעקט אין ברייטקייט און אין דייקייט – האָט דער רבי געקענט מאָל נאָך מאָל מכריז זײַן, אַז די עבודה־הַבֵּירוּרים איז שוין פֿאַרענדיקט. ווײַל וואָס איז בֵּירוּר, אויב ניט דאָס אַרויסציען די ניצוצות פֿון די ווייטסטע ערטער און זיי מחבר זײַן צו קדושה? און ווען די צינאָרות פֿון יסוד האָבן שוין דערגרייכט פֿליפֿעלדער און מאַרקן, אוניווערסיטעטן און מיליטער־באַזעס, מדבריות און אינזלען, און אין אַלע יענע ערטער טאָן ייִדן מצוות און לערנען חסידות – איז דאָס אַ סימן, אַז דער בֵּירוּר פֿון די כלים פֿון מלכות איז בעיקר שוין געטאָן. די וועלט אַליין איז אַזוי דורכנאַסט געוואָרן מיט נקודות פֿון תורה, ביז די איבערבליבענע עבודה איז ניט מער נײַע בֵּירוּרִים, נאָר דער גילוי פֿון וואָס וואָס איז שוין דאָ.

און דאָס איז אויך וואָס עס דערקלערט דעם תּמידיקן ניגון אין די ווערטער פֿון רבי וועגן גאולה: אַז זי איז ניט נאָר נאָענט כּללימדיק, נאָר נאָענט mamash, זי שטייט שוין אויפֿן שוועל; אַז "כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין", און אַז עס בלײַבט ניט איבער נאָר קבלת־עול פֿון אונטן. ווײַל זינט דער יסוד האָט שוין געטאָן זײַנס אין שלימות, און אויסגאָסן זײַנע וואַסער אין יעדן מעגלעכן כּלי, איז ממילא דער קומענדיקער ענין אין סֵדֶר־הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – מלכות: די התעוררות פֿון מקבל אַליין, דאָס Folk, די וועלט, צו מקבל זײַן און אַנטפּלעקן וואָס וואָס שוין פּליסט אין זיי.

און פֿון דעם קען מען נאָך טיף פֿאַרשטיין די תּמידיקע דרישה פֿון רבי, אַז יעדער ייִד זאָל זײַן אַ "מַדְלִיק נֵרוֹת", און זיך ניט צופֿרידנשטעלן מיט דעם, אַז עס זײַנען דאָ שלוחים. דִּלְכְאוֹרָה, זינט דער יסוד איז דער נָשִׂיא און זײַנע שלוחים, וואָלט מען געקענט זאָגן, אַז די המשכה איז שוין שלם דורך דער מציאות פֿון דער רשת אַליין. נאָר דער ענין איז, אַז יסוד, אין זײַן עצם־מהות, נייגט זיך צו מכַוֵּון זײַן צו מלכות; ער צופֿרידנשטעלט זיך ניט מיט קשר אַליין, נאָר ער וויל אויפֿוועקן אין מקבל דעם כּח־הַקַּבָּלָה און די אייגענע תּנועה. און מלכות, כאָטש "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם", ווערט דאַווקא צוליב דעם בפועל אויסגעדריקט אין בחינת־קבלת־עול: דאָס Folk וואָס זאָגן "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע", די דורות וואָס זאָגן "מיר ווילן לעבן לויט אַזאַ מלוכה".

דערפֿאַר האָט דער רבי גערעדט וועגן גאולה אויף אַ אופֿן וואָס מחייבֿט תשובה און אַן ענטפֿער: "טוט אַלְץ וָאָס אִיר קֶענט צוּ בְּרֶנְגֶען מָשִׁיחַ", "לֶיב מיט מָשִׁיחַ", "עֶפְּנְט אֵירֶע אוֹיגֶן און זעט, אַז די וועלט איז גרייט". די ווערטער זײַנען ניט נאָר הבטחות פֿון אויבן; זיי זײַנען אַ רופֿ צו מלכות, אַ הזמנה צום מקבל זיך צו שטעלן אין זײַן אייגענער עבודה פֿון קבלה. ווען

יסוד מכריז, אַז די עבודה־הַבֵּירוּרים איז פֿאַרענדיקט, איז עס ווי ער זאָגט: די וואַסער האָבן שוין דערגרייכט אײַערע ליפּן; איצט טרינקט. די וועלט איז דורכנאַסט מיט קדושה; איצט בלײַבט איבער, אַז די נאַסקייט זאָל זיך אַנטפּלעקן ווי מלכות בפועל אין לעבן־יום־יום.

און דאָס איז אויך דער פנימי־תּוכן אין דעם, וואָס דער רבי האָט תּמיד אונטערגעשטראָכן, אַז שליחות איז ניט נאָר צו ברענגען יחידים צו מקיים זײַן מצוות בפּרט, נאָר צו אויפֿשטעלן תורה ומצוות ווי אַ קבוע'דיגע און ניראית־מציאות אין יעדן אָרט. אַ מזוזה אויף יעדער טיר, אַ מקוה אין יעדער שטאָט, קבוע'דיגע שיעורים אין ניגלה און חסידות, חינוך־הילדים ווי אַ זאַך וואָס איז זעלבסט־פֿאַרשטענדלעך – דאָס זיינען ניט נאָר פּרטימדיקע מעשׂים, נאָר דאָס איז אַ לאַנגזאַמע און עקשנותדיקע בנין פֿון מלכות אין וועלט. ווײַל מלכות איז ניט קיין פֿאַרבאָרגענער קשר; זי איז פּומבּיִדיקע תורה, פּומבּיִדיקער ריטם, פּומבּיִדיקע לשון. ווען די מאַפּע פֿון דער שטאָט נעמט שוין אַרײַן אַזעלכע נקודות פֿון תורה, און ווען דער וואָכעדיקער לוח־הזמנים פֿון מענטשן איז שוין אַרומגענומען אַרום שבת און יום־טובֿ, און ווען די חגים ווערן געשפּירט אין די גאַסן – דאָס אַליין איז די גוף־מציאות פֿון מלכות וואָס הייבט אָן זיך צוזאַמענשטעלן.

און פֿון דעם בליק ווערט קלאָר, אַז די עולמישע שליחות איז ווי דער הֵרָיוֹן פֿון מלכות. יסוד גיסט אויס, טאָג און נאַכט, דורך טויזנטער שלוחים און רבבות תלמידים און מקושרים, אין דעם "מָקוֹם הָרֶחֶם" פֿון דער וועלט, און שאַפֿט אין איר אַרײַן אַ נײַעם טבֿע, אַ נײַע נורמע, אין וועלכער די נוכחות פֿון תורה איז אַ זאַך וואָס איז באַלד־קלאָר און זעלבסט־פֿאַרשטענדלעך. און ווי אין אַ הֵרָיוֹן, איז דאָ אַ מאָמענט, ווען די צורה ווערט שלם; און וואָס בלײַבט איבער, איז די לידה – דער איבערגאַנג פֿון פֿאַרבאָרגענע לעבן אינעווייניק צו אַנטפּלעקטע לעבן אינדרויסן.

און מיט דעם ווערן אויך מבואר די תּמידיקע אויסדרוקן פֿון רבי, אַז "מיר האָבן שוין פֿאַרענדיקט צוצופּרישן די קאַפּטאָנים", אַז "דער טיש איז שוין געדעקט", אַז "עס בלײַבט ניט איבער נאָר מקבל־פּנים זײַן משיח־צִדקנו בפועל" – וואָס זיינען פּונקט די זעלבע הכרזות: בחינת־הַיְסוֹד מכריז, אַז עובר־המלכות איז שלם. די וועלט נעמט שוין אַרײַן אַלע איברים פֿון אַ גאולה'דיקער מציאות; די הפצה פֿון חסידות און מצוות איז אָנגעקומען צו אַזאַ מדריגה, אַז דער פּנימי־בּינין איז שלם. דער לעצטער שריט וואָס בלײַבט, איז די לידה אַליין – דער מפורש־גילוי פֿון מלכותו פֿון משיח, וואָס הענגט אָפּ פֿון קבלת־העול פֿון Folk: אַז זיי זאָלן דערקענען, ווילן, און לעבן לויט אַזאַ מלוכה.

און לויט דעם ווערט אויך קלאָר די גרויסע אונטערשטרייכונג פֿון רבי, אַז גאולה איז ניט נאָר אַ צוקונפֿטיקע האָפֿענונג, נאָר אַ תּוֹדָעָתִית־הוֹוָיָתִית'דיקע מציאות שוין איצט. ווײַל ווען יסוד האָט שוין אויסגאָסן זײַן גאַנצן תוכן אין מלכות, דאַן איז, אַפֿילו פֿאַרן מאָמענט פֿון דעם אַנטפּלעקטן גילוי, די פּנימי־מציאות – גאולה; און גולה איז נאָר אין די אויגן, וואָס זעען נאָך ניט. און "לעבן מיט משיח" איצט מיינט: אויסגלײַכן די פּרטימדיקע בחינת־מלכות אין מענטש – דיבור, טאָג־טעגלעכן לוח־הזמנים, סדר־העדיפֿויות – מיט דער אמת, אַז די וועלט איז שוין דורכנאַסט מיט אלקות; מקבל־זיין פֿון פֿריִער די מלוכה, וואָס גייט באַלד אַנטפּלעקט ווערן.

און פֿון אַ צווייטן זייט, דער זאַך אַליין פֿאַרטיפֿט די אחריות. ווײַל זינט די עבודה־הַבֵּירוּרִים איז פֿאַרענדיקט, ווערט דער זמן, אין וועלכן מיר האַלטן איצט, ניט מער באַגרענעצט דורך נײַע כיבושים, נאָר דורך נעמנות צו וואָס וואָס איז שוין געגעבן געוואָרן. יעדער ייִד, אין יעדן אָרט ווו ער איז, שטייט ווי אַ קליינע מלכות קעגן בחינת־הַיְסוֹד פֿון דור־הַשְּׁבִיעִי. און די קשיא איז ניט מער: צי וועט דער קשר אָנקומען צו מיר? ער איז שוין אָנגעקומען. די קשיא איז: צי וועל איך מקבל זײַן? צי וועל איך לאָזן מײַן לעבן ווערן אַ כלי צו אַזאַ מלוכה? צי וועל איך לאָזן מײַן הויז, מײַנע ווערטער און מײַנע מעשׂים עדות זאָגן, אַז בחינת־הַיְסוֹד איז טאַקע אַרײַנגעגאָסן אין מיר?

און מיט דעם ווערט דער בריק פֿאַרבונדן צום לעצטן ענין. ווײַל אויב בחינת־הַיְסוֹד פֿון דור־הַשְּׁבִיעִי האָט שוין געטאָן דעם עיקר פֿון איר עבודה אין דער המשכה פֿון די מעיינות אין יעדן אָרט, און אויב די לידה פֿון מלכות הענגט איצט אָפּ פֿון קבלת־העול פֿון די מקבלים, מוז דער קומענדיקער שריט אין מַאֲמָר זײַן: וואָס איז די עבודה פֿון יעדער יחיד־יהודי אין אַזאַ צײַט? ווי אַזוי לעבט ער ווי אַ ניצוץ פֿון בחינת־הַמַּלְכוּת, און נעמט אין זיך אַרײַן דעם גאַנצן פַּרְצוּף פֿון די רביים, ביז, אין דער שעה פֿון דעם כללימדיקן גילוי פֿון מלכותו פֿון משיח, וועט ער געפֿונען ווערן אין זיך אַ כלי, צוגעגרייט און מתנגן מיטן גילוי?

און צו דעם, מיט הילף ה', וועלן מיר זיך איצט ווענדן.

כ

און הִנֵּה, לְפִי אַלֶץ וואָס מיר האָבן דערמאָנט עילוי, קומט דער ענין צוריק און נעמט זיך אַרײַן אין נְקוּדַּת־פְּנִימִיּוּת־הַנֶּפֶשׁ פֿון יעדן יחיד־יהודי בפֿרט. ווײַל אויב מיר האָבן ביז אַציִנד גערעדט וועגן פַּרְצוּפִים, וועגן סְפִירוֹת, וועגן נְשִׂיאִים וואָס זיינען נְשָׁמוֹת כְּלָלִיּוֹת און עֶלְיוֹנֶע אֵבָרִים, קען זיך אויסמאַכן ווי ווען אַז אַלֶץ דאָס בלײַבט אין דער מדורה פֿון די גרויסע און הויכע, אין די עולמות און אין די דורות, און עס קומט ניט אַראָפּ אין דעם פּשוטן און הײַנטיקן "איך" פֿון דעם הערער, אין זײַן הויז, אין זײַנע וואָכעדיקע שיך. דערפֿאַר דאַרף מען אונטערשטרייכן: די שלימות פֿון דער מַלְכוּת ווערט ניט באַשאַפֿן בלויז אין נָשִׂיא־הַכְּלָלִי און אין כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל־הַכְּלָלִית; נאָר זי דאַרף זיך אײַנקריצן אינעווייניק אין דער נֶפֶשׁ־הַפְּרָטִית פֿון יעדן אידן. אָן דעם בלײַבט דער פַּרְצוּף ווי כאילו אָן זיינע לעצטע צעלן; דער גוף פֿון דער מַלְכוּת איז נאָך ניט שלם.

ווײַל הִנֵּה, עס איז באַקאַנט פֿון ספר־התַּנְיָא, אַז "נֶפֶשׁ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הִיא חֵלֶק אֱלוֹקָא מִמַּעַל מַמָּשׁ" – אַ חֵלֶק אֱלוֹקִי מַמָּשׁ פֿון אויבן. און נאָך איז מבואר אין חסידות, אַז די אלקות איז ניט קיין ניצוץ אָן צורה, נאָר זי איז מסודר אין אַלע צען סְפִירוֹת, אין אַ פּינקטלעכער הקבלה צו די צען עֶלְיוֹנֶע. די נֶפֶשׁ האָט איר אייגענע חָכְמָה, איר אייגענע בִּינָה, איר אייגענע דַּעַת, ביז צו איר אייגענע מַלְכוּת אַליין. און אַזוי, ווען מיר האָבן גערעדט וועגן די צען סְפִירוֹת ווי זיי גילדן זיך אַרויס אין

סֵדֶר־הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת פֿון די נְשִׂיאִים, האָבן מיר אין זעלבן צײַט באַשריבן אַ פּנימדיקע מאַפּע וואָס איז שוין אײַנגעקריצט אין עצם־הֲוָיָה פֿון יעדער נֶפֶש־יהודית. די רביים זיינען די כְּלָלִיתע התגלמות; דער איד איז די פְּרָטִיתע התגלמות. דער כְּלָל שוועבט ניט אויבן אַריבער דעם פְּרָט; נאָר ער גילט זיך אַרויס אין אים אינעווייניק.

אָבער עס איז דאָ אַ יסודי־שער חילוק. אין דער נֶפֶש זיינען די צען כוחות געגעבן אין כֹּחַ; און זייער סדר און הרמאָניע קומען ניט פֿון זיך אַליין. אַ מענטש קען לעבן אַלע זײַנע טעג פֿון אַ צעפֿלאָכטער חָכְמָה אָן בִּינָה, אָדער פֿון אַ פֿאַרבלאָנדזשעטע בִּינָה אָן דַּעַת, פֿון חֶסֶד אָן גְּבוּרָה, אָדער פֿון גְּבוּרָה אָן חֶסֶד, וכיוצא בזה. די רביים, לעומת זה, זיינען דער פַּרְצוּף ווי ער איז באמת: יעדע מידה אין איר שלימות, אין איר פּאַסיקן זמן, און אין איר אמת׳ן פֿאַרהעלטעניש צו אַלע אַנדערע. דעריבער איז די עבודה פֿון דעם פְּרָטִישן מענטש, צו לאָזן זיינע צען פּנימדיקע כוחות זיך מחונך זײַן, זיך אויסצופֿאָרמען און זיך אויסצייישטרעקן דורך דעם גילוי־הֶעָשׂוֹר פֿון די נְשִׂיאִים, ביז זײַן נֶפֶש ווערט אַ קליינער אָפּשפּיגלונג פֿון יענעם שלעמען פַּרְצוּף. און ווען דאָס ווערט אַזוי, דאַן ווערט זײַן מַלְכוּת – דער אונטערסטער כח אין זײַן נֶפֶש, זײַן התנהגות און זײַן דיבור אין וועלט – אַ ריינער כלי צו דער כְּלָלִיתער מַלְכוּת פֿון משיח.

און דאָס איז פְּנִימִיּוּת־הענין פֿון הִתְקַשְּׁרוּת zum רבי, ווי עס ווערט מבואר אין תורת־חסידות חב"ד. הִתְקַשְּׁרוּת איז ניט סתּם אַ ריגשדיקע התפּעלות, אַ הערצה און אַ ליבשאַפֿט; נאָר זי איז אַ טיפֿע קשירה פֿון דער פְּרָטִישער נֶפֶש מיט דער נֶפֶש־הַכְּלָלִית וואָס איז דער נָשִׂיא. און דורך אַזאַ קשירה ווערט דער סדר פֿון די סְפִירוֹת, ווי ער איז מגולה בײַם רבי, אַראָנגעלאָזט, טיפֿה נאָך טיפֿה, אין די מקבילים כוחות פֿון דעם מקושר. אין די ערשטע דורות איז דאָס געווען בפּרט אין אַ פֿאָרעם פֿון יחוד, אין פּערזענלעכן שמועס, אין דער באַזונדערער הנהגה צו יעדן איינעם. און אין "הַדּוֹר הַשְּׁבִיעִי", דורך בחינת־הַיְסוֹד וואָס פּושט זיך אַרויס אין יעדן אָרט, גייט די הִתְקַשְּׁרוּת בפּרט דורך זײַן תורה און הוראות פֿון רבי'ן, דורך מקיים זײַן שליחות אין זײַן אָרט, און דורך לעבן לויט זײַנע הוראות. ווען אַ איד לערנט די שיחות און די מַאֲמָרִים, גלײַכט אויס זײַן טאָג לויט די תקנות, און ער פֿילט זיך אַ חייל און אַ שליח פֿון נְשִׂיא־הַדּוֹר – איז ער ניט סתּם "מקושר" אויף אַ ריגשדיקן אופֿן; נאָר ער לאָזט דעם גאַנצן פַּרְצוּף פֿון די נְשִׂיאִים אַרײַנדרוקן זײַן חותם אין זיינע צען כוחות, ביז זײַנע פְּרָטִישע סְפִירוֹת שטייען אין יענעם זעלבן סדר והדרגה ווי די כְּלָלִיתע.

און בפּרט מער, מיינט דאָס, אַז דער מענטש דאַרף מתבונן זײַן, ווי יעדן נָשִׂיא און יעדע סְפִירָה פֿאָדערט אַ מקבילה עבודה אין אים אַליין. די חָכְמָה פֿון בעל־שֵׁם־טוב רופֿט אים צו אַ פּשוטער אמונה וואָס זעט דעם אייבערשטן אין יעדן פרט־ופרט אין זײַן לעבן; די בִּינָה פֿון דער מַגִּיד רופֿט אים צו טראַכטן, זיך מתבונן זײַן, פֿאַרשטיין; די דַּעַת פֿון אַדמו"ר־הזקן רופֿט אים צו פֿאַרבינדן די השׂגה מיט זײַן האַרץ ביז זי טוישט זיינע מידות; דער חֶסֶד פֿון אַדמו"ר־האמצעי רופֿט אים צו רְחוֹבוֹת אין תורה און אין אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל; די גְּבוּרָה פֿון צֶמַח־צֶדֶק רופֿט אים צו שטעלן זיך גרענעצן, צו הלכתי׳שן דייקנות און צו פּנימדיקער משמעת; די תִּפְאֶרֶת פֿון רבי מהר"ש רופֿט אים צו זוכן דעם שיינעם, מלכותדיקן וועג פֿון "לְכַתְחִילָּא אַרִיבֶּער" אין זײַן עבודה; דער נֶצַח פֿון רבי רש"ב רופֿט אים צו דעם געטרײַען קאַמף; דער הוֹד פֿון פריערדיקן רבי רופֿט

אים צו אַ מתמיד־דיקער ענוה און הודאָאה אין אַלע מצבים; און בחינת־הַיְסוֹד פֿון דור־הַשְּׁבִיעִי רופֿט אים צו זײַן אַ מקשר, נֵרוֹת לְהָאִיר, צו דערגרייכן נאָך אַ איד. און ווען ער טוט אַזוי, דאַן ברענגט ער טאַקע אַרײַן אין זיך דעם וועג פֿון דער סְפִירָה פֿון די רביים. און ווען אַלץ דאָס דריקט זיך שפּעטער אויס אין אַ פּשוטער קבלת־עול פֿון די טעגלעכע מצוות און אין קידוש־הדיבור, ווערט זײַן פְּרָטִישע מַלְכוּת אַ כִּסֵּא צו דער מַלְכוּת פֿון משיח.

און דערפֿאַר האָבן די רביים שטאַרק אונטערגעשטראָכן, אַז יעדער איד דאַרף לערנען זייער תורה. ווײַל די תורה פֿון יעדן נָשִׂיא איז דער לבוש און דער עיקר־כלי פֿון זײַן מידה. ווען אַ מענטש לערנט די תורה פֿון בעל־שֵׁם־טוב, ציט ער אַרײַן חָכְמָה אין זײַן נֶפֶשׁ; ווען ער לערנט די תורה פֿון מַגִּיד, ברייטערט זיך אויס זײַן בִּינָה, און אַזוי ווייטער. און ס׳איז ניט גענוג זיך ריגשדיק מתפעל צו זײַן בלויז פֿון מעשׂיות; עס דאַרף זײַן, אַז שֵׂכֶל און האַרץ זאָלן זיך אָפּגעבן מיט די אמת׳ע דברי־תורה פֿון יעדן נָשִׂיא, לויט זײַן מעמד וּמַצָּב. און אויב אַ מענטש זאָגט: איך בין אַ פּשוטער מענטש, איך פֿאַרשטיי ניט די טיפֿע מַאֲמָרִים – דאַרף מען אים זאָגן: טיפֿע השׂגה איז אַ העכערע מדריגה, אָבער דער קשר ווערט שוין געקניפּט דורך דעם עצם־מעשׂה־הלימוד, דורך דעם מתאַמץ זײַן צו הערן דעם קול פֿון רבי׳ן אין זײַן תורה און מקבל זײַן אויף זיך. ווי מַלְכוּת האָט גאָרנישט פֿון זיך אַליין – "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם" – נאָר זי נעמט אַלץ פֿון די עֶלְיוֹנֶע סְפִירוֹת, אַזוי אויך דער פּשוטער איד, וואָס פֿילט, אַז ער האָט גאָרנישט אייגענס אין חָכְמָה און בִּינָה, ווערט דאַווקא צוליב דעם דער אמת׳ער כלי צו מקבל זײַן.

און מיט דעם קומען מיר צום עיקר פֿון דער פְּרָטִישער מַלְכוּת פֿון מענטש, און דאָס איז קבלת־עול־מַלְכוּת־שָׁמַיִם אין פּשוטן, טעגלעכן מעשׂה. ווײַל אַלע עֶלְיוֹנֶע סְפִירוֹת אין דער נֶפֶשׁ, אַלע פּנימדיקע השׂגות און הרגשים, ווערן ניט אמת׳דיק איינס מיט אלקות, נאָר ווען זיי קומען אַראָפּ אין כּח־המעשׂה און כּח־הדיבור. קבלת־עול דריקט זיך ניט בלויז אויס אין גרויסע מינוטן – אין ראש־הַשָּׁנָה, אין שעה פֿון גרויסער התעוררות – נאָר אין דעם פּשוטן, אומבאַוואָרפֿענעם שריט, צו גיין אין שול דאַוונען אין אַ וואָכעדיקן פֿרי־מאָרגן, אין דער האַנט וואָס גרײַפֿט צום כּשרן עסן, כאָטש עס איז ווייניקער באַקוועם, אין די אויגן וואָס מען היט, אין דעם מטבע־צדקה וואָס מען גיט, כאָטש דער יֵצֶר־הרע רעכנט אַנדערש. דאָס זיינען די מעשׂים, דורך וועלכע דער איד מאַכט דעם אייבערשטן מלך אויף זײַן קליינער מלוכה; דורך זיי בוקט זיך זײַן מַלְכוּת פֿאַר מַלְכוּת־שָׁמַיִם. און ווײַל "אָדָם הוּא עוֹלָם קָטָן", ברענגט זײַן קבלה אַראָפּ אַ האָראַה פֿון מַלְכוּת אויך אין דעם גרויסן עולם.

און דערפֿאַר האָט דער רבי, נָשִׂיא־הַיְסוֹד, געפֿאָדערט, אַז מיר זאָלן לעבן "מיט משיח". און מיינט דאָס ניט סתּם צו רעדן וועגן משיח, זיך צו פֿאַרלאַנגען נאָך משיח, נאָר אויסצושטעלן דאָס לעבן לויט ווי עס פּאַסט אַ בירגער פֿון עולם־הַגְּאֻלָּה. אויב אין עולם־הַגְּאֻלָּה איז דער גאַנצער טאָג אָנגעפֿילט מיט דַּעַת אלקות, דאַרף מען שוין איצט קביעות־עִתּים האָבן צו תורה און חסידות אינעם צווישן פֿון זײַנע עסקי־מלאכה. אויב אין עולם־הַגְּאֻלָּה וועט מען ניט מער דאַרפֿן "לְלַמֵּד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ", ווײַל דֵּעַת־ה' וועט זײַן קלאָר, דאַרף מען שוין איצט רעדן מיטן חבֿר־יהודי ווערטער פֿון חיזוק, אמונה און אלקות,

ביז אַזאַ דַּעַת ווערט ביַי אים אַ צווייטע נאַטור. אויב אין עולם־הַגְּאֻלָּה וועט דער גשמיות'דיקער עולם זיַין אין אַ גילוי פֿון דירה לו יתברך, דאַרף מען שוין איצט מאַכן זיַין הויז צו אַ דירה: אַריַינשטעלן ספרים, אָנצינדן נרות־שבת, קביען מזוזות, און רעדן אין הויז בלויז ווערטער פֿון קדושה און חסד. אויף אַזאַ אופֿן לעבט ער טאַקע מיט משיח – זיַין היַינטיקע מַלְכוּת איז אָנגעטאָן אין די לבושים פֿון דער מאָרגנדיקער מַלְכוּת.

און מיט דעם ווערט דער ענין־הדיבור עיקרי, וויַיל מַלְכוּת אין אַלע סְפִירוֹת איז מזוהה מיט דיבור. און אויך אין דער נֶפֶש פֿון מענטש איז דער עיקר־גילוי פֿון מַלְכוּת אין זיַין אופֿן־הדיבור. אַ מענטש קען מיינען: דיבור איז ליַיכט, ער לאָזט ניט קיין רושם; נאָר מחשבות און מעשׂים זיינען וויכטיק. חסידות לערנט פּונקט פאַרקערט: דיבור בויט וועלטן. דורך דיבור רעגירט דער מלך; און דורך דיבור רעגירט די נֶפֶש אויף איר סבִיבָה. דעריבער, לעבן ווי אַ ניצוץ פֿון מַלְכוּת מיינט בפֿרט מקדש זיַין מויל.

און דאָס אַריַיננעמט דריַי עיקר־כיוונים. ערשטנס, אַז דער מויל זאָל זיך צוגעווינען צו דברי־תורה. לייענען חומש, תהילים, משנה, תַּנְיָא, איבערזאָגן אַ שורה פֿון אַ מַאֲמָר מיט קול; אַפֿילו אַ קליינער טעגלעכער טייל איז אַ המלכה פֿון מַלְכוּת־שָׁמַיִם אין כּח־הדיבור. צווייטנס, אַז דער מויל זאָל זיַין פאַרנומען מיט תְּפִלָּה – ביידע די קבוע'דיקע תְּפִלּוֹת אין סידור און אויך די פּשוטע ווערטער וואָס אַ מענטש זאָגט צום אייבערשטן אין זיַין אייגענעם לשון, אין די טיפֿע ווינקלען פֿון זיַין צימער. אַזאַ דיבור איז דער דירעקטסטער גילוי פֿון זיַין פְּרָטִישער מַלְכוּת וואָס קניפּט זיך אָן מיט מלך־מלכי־המלכים. דריטנס, אַז זיַין דיבור צו מענטשן זאָל זיַין אַ דיבור וואָס הייבט זיי אויף: חיזוק, נחמה, אמת'ער שבח, ווערטער וואָס וועקן אויף די אלקות אין זיי. דאָס איז אַ דירעקטער המשך פֿון דער עבודה־הַיְסוֹד ווי נֵרוֹת לְהָאִיר צו מַלְכוּת: דער מויל פֿון איד ווערט אַ קליינער צינאָר, דורך וועלכן בחינת־הַיְסוֹד פֿון רבי'ן קומט אַריַין אין אַ צווייטן האַרץ.

און לעומת זה דאַרף מען היטן זיַין דיבור פֿון לשון־הרע, ליצנות, ציניזם, גראָבער היתלוצצות און אַלע מינים שלילישע דיבורים. וויַיל אַזעלכע דיבורים זיינען אַ שלעכטער באַניץ פֿון כּח־הַמַּלְכוּת; זיי זיינען ווי אַ מלך וואָס שלאָגט אין זיַין אייגענעם קֶתֶר. זיי שטעלן, חס ושלום, אויף אַ אַנדערע מַלְכוּת אין זיַין לעבן, פֿון העלם והסתר. אונדזער עבודה אין דער ציַיט איז אָפּצוטאָן פֿון מויל אַ גאָלות'דיקע מַלְכוּת און איבערצוגעבן אַלע כּח־הדיבור צו דער עבודה פֿון מַלְכוּת־שָׁמַיִם. ווען אַ איד האַלט צוריק אַפֿילו איין דיבור וואָס איז ניט נויטיק, און ער באַליַיבט שטיל אָדער זאָגט עפּעס גוטס, דאַן איז ער אין יענעם מינוט אַ ניצוץ פֿון מַלְכוּת וואָס מתקן איז די שכינה אין גולה.

און אַלץ דאָס איז ניט אַרויס פֿון דער השׂגה פֿון קיין שום איד. אַדרבה: דאַווקא וויַיל מַלְכוּת איז "לֵית לַהּ מִגַּרְמָהּ כְּלוּם", פֿאָדערט זי ניט פֿון מענטש, אַז ער זאָל זיַין אַ למדן, אַ מקובל, אַ בעל־מדריגה. זי פֿאָדערט, אַז ער זאָל זיַין גרייט צו מקבל זיַין, צו זיַין אַן עֶבֶד. זאָגן קְרִיאַת־שְׁמַע־יִשְׂרָאֵל מיט פּשוטער כוונה; ענטפֿערן אָמֵן; לייגן תְּפִלִּין, היטן שבת, היטן כשרות; האָבן קביעות־עיתים לתורה; רעדן בנחת און באמת. דאָס איז די קבלת־עול וואָס שטייט אין צענטער פֿון אונדזער עבודה איצט. און ווען אַזאַ קבלת־עול ווערט אַ ביסל – אַפֿילו אַ ביסל – דורכגעטרונקען מיט דער פנימדיקער השׂגה אין דעם

וועג פֿון די סְפִירוֹת פֿון די נְשִׂיאִים, ווערט דער פּשוטסטער מעשה געטאָן מיט אַ הכרה צום גילוי פֿון מַלְכוּת. דער איד פֿילט, אַז ווען ער לייגט אַ מטבע אין קופּה, ווען ער האַלט זיך אָפּ פֿון אַ אסור'ן דיבור, נעמט ער אָנטייל אין דער הכרזה פֿון מַלְכוּתוֹ פֿון מלך־המשיח אויף וועלט.

און מיט דעם שליסט זיך דער מַעְגָּל צוריק צום אָנהייב פֿון מַאֲמָר. מיר האָבן אָנגעהויבן צו דערקלערן, אַז די שלשלת־הנְשִׂיאִים פֿון בעל־שֵׁם־טוב ביז דעם דור־השְּׁבִיעִי איז ניט קיין רייע פֿון באַזונדערע ביאָגראַפֿיעס, נאָר אַ לעבעדיקער פַּרְצוּף, איין אָרגאַניזם פֿון צען סְפִירוֹת וואָס אַנטוויקלט זיך אין צײַט. און איצט איז נתבאר געוואָרן, אַז דער אָרגאַניזם וויל, כביכול, ממשיך זײַן זיך אַרײַן אין יעדע פְּרָטִישע נֶפֶשׁ. נָשִׂיא־הַדּוֹר איז דער "הַכֹּל" – "נָשִׂיא הוּא הַכֹּל" – ער כּוֹלֵל אַלץ, אָבער דער "הַכֹּל" איז ניט שלם, ביז יעדער חֵלֶק־אֱלוֹקָא־מִמַּעַל, יעדער איד, לאָזט דעם "הַכֹּל" אָפּשפּיגלען זיך אין זיינע צען כּוחות און זיך אויסדריקן אין זײַן פְּרָטִישער מַלְכוּת.

און ווען דאָס געשעט אין אַ ברייטן היקף – ווען רבבות אידן, אין אַלע אָרטן, ווו בחינת־הַיְסוֹד פֿון דור־השְּׁבִיעִי איז אָנגעקומען, לעבן אַפֿילו אַ טייל פֿון זייער טאָג ווי ניצוצות־מַלְכוּת מיט אַ הכרה, גלײַכטן אויס מוח, האַרץ, מעשה און דיבור מיט דעם וועג פֿון די רביים – דאַן ווערט דער כלי צום כְּלָלִישן גילוי פאַרענדיקט. די פְּרָטִישע מַלְכוּת פֿון מיליאָנען אידן וועט זיך מתנגן זײַן מיט דער נאָענטער מַלְכוּת פֿון משיח. דאַן וועט די נעלעמע מַלְכוּת, וואָס אויך איצט פֿילט זי שוין אויס דעם עולם, קענען זיך אַנטפּלעקן אין גילוי, און "וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד", במהרה בְיָמֵינוּ, ממש.

Sefirot of the Shepherds - for Reb Shimon Bar Yochai